POLIROM

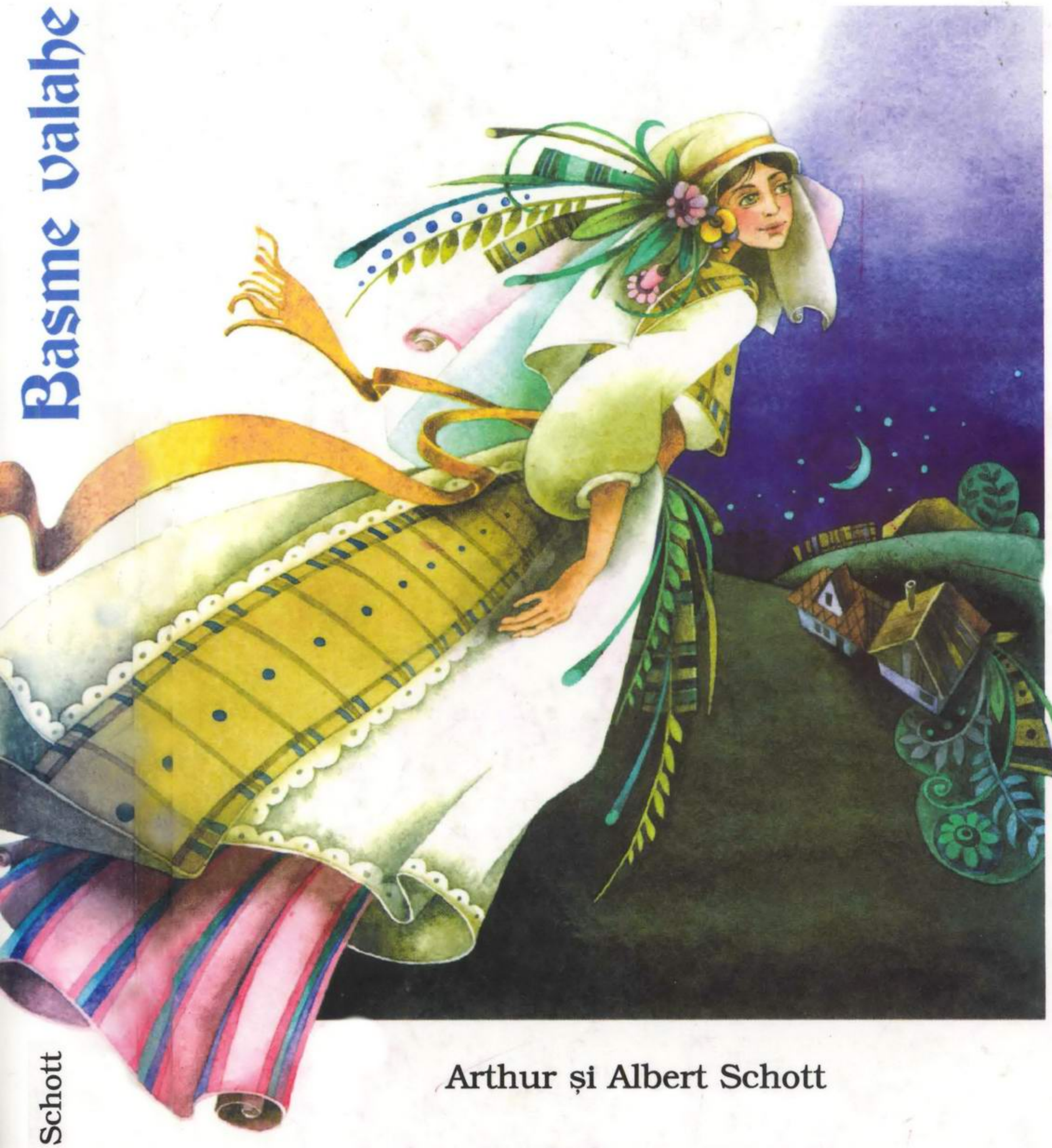

Arthur și Albert Schott

BASME valahe

Basme valahe

Arthur și Albert Schott

Arthur și Albert Schott

BASME valahe

Walachische Märchen herausgegeben von Arthur und Albert Schott. Mit einer einleitung über das volk der Walachen und einem anhang zur erklärung der märchen. Stuttgart und Tübingen, J.G. Cotta'scher Verlag, 1845

www.polirom.ro

© 2003 by Editura POLIROM, pentru prezenta ediție

Editura POLIROM
Iași, B-dul Copou nr. 4, P.O. BOX 266, 6600
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37;
P.O. BOX 1-728, 70700

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

SCHOTT, ARTHUR

Basme valahe – cu o introducere despre poporul valah și o anexă destinată explicării basmelor/Arthur și Albert Schott;
trad., pref. și note de Viorica Nișcov – Iași: Polirom, 2003

448 p.; 24 cm

ISBN: 973-681-202-2

I. Schott, Albert
II. Nișcov, Viorica (trad.; pref.)

398.2(498)

Printed in ROMANIA

Arthur și Albert Schott

BASME valahe

cu o introducere despre poporul valah
și o anexă destinată explicării basmelor

Traducere, prefață și note
de Viorica Nișcov

POLIROM
2003

Notă asupra ediției

Cartea de față este prima traducere integrală a ediției princeps a *Basmelor valahe*, culese, comentate și prefațate de frații Arthur și Albert Schott și apărute în 1845 la editura Cotta (Stuttgart și Tübingen). Acesteia i-am adăugat un apendice cuprinzând un număr de 23 de narațiuni publicate de Arthur Schott, între 1857-1859, în revista *Hausblätter* din Stuttgart (editată de Wilhelm Hackländer și Edmund Hoefer). Pe acestea le-am dispus, de asemenea, în ordinea exactă stabilită de culegător. În volum, ele au apărut pentru prima oară în cadrul reeditării parțiale (doar corpusul de texte și secțiunea „Superstiții") de către Rolf Brednich și Ion Taloș a ediției de la 1845, sub titlul schimbat de *Rumänische Volkserzählungen aus dem Banat* (București, Editura Kriterion, 1971 ; retipăriri *ne varietur* în 1973, 1976, 1978).

Nu am semnalat în note unele erori de informație, lacune și puncte de vedere caduce din „Introducerea" volumului Schott, deoarece, pe de-o parte, identificarea lor nu comportă azi prea multe dificultăți pentru cititorul român, pe de alta, deoarece scopul acestei traduceri este doar acela de a pune la îndemâna celor interesați un important document de epocă. Cu meritele indiscutabile ce-i revin și cu scăderile sale inerente. Iar, oricum, dublarea cu notele traducătorului a aparatului critic al colecției, și așa voluminos, ar fi încărcat peste măsură ediția. Acolo unde totuși unele lămuriri mi s-au părut absolut necesare (și în măsura în care am avut acces la informațiile corespunzătoare), le-am dat în subsol cu asterisc, respectiv, în textul autorilor, între paranteze drepte. În citatele bogate din Eftimie Murgu sau din alți filologi contemporani am adaptat ortografia latinizantă a acestora la normele astăzi în vigoare. Am păstrat variantele regionale sau arhaice, dar am pus un semn de întrebare după cele pe care nu le-am găsit atestate, și am unificat substantivele din coloanele de cuvinte, trecându-le la forma nearticulată de dicționar. Nu am modificat termenii din germana veche și medievală, acolo unde am putut constata abateri de la formele menționate astăzi în dicționarele etimologice curente, dar am îndreptat greșeli evidente de tipar și am adaptat ortografia germană a secolului al XIX-lea la cea de astăzi.

Deoarece Brednich/Taloș au modificat structura inițială a colecției, ordonând textele pe criterii categoriale (basme, snoave, legende) și integrând printre ele narațiunile din *Hausblätter*, numerele lor de ordine

nu mai corespund cu cele ale ediției de la 1845. Drept urmare, în notele pe care le-am făcut la sfârșitul narațiunilor, am indicat, de fiecare dată, pe lângă numerele de ordine din colecția de referință a fraților Grimm (atunci când au existat apropieri posibile), și pe acelea ale ediției Brednich/Taloș. Am distribuit fiecărei narațiuni, precum este uzul curent, indicele de încadrare tipologică, potrivit catalogului internațional (cu traducere în paranteze a denumirii tipului respectiv, ca fiind un mod mai prietenos de identificare); după caz, acela al indexului motivic Thompson, al catalogului lui Schullerus, al tipologiei snoavei după Sabina Stroescu și al clasificării legendelor după Toni Brill, *Legendele românilor* (v. „Bibliografia"). Când nu am găsit corespondențe în aceste clasificări standard, unele provizorii (Brill), altele depășite (Schullerus), am trimis spre informare la alte lucrări de sistematizare (Șăineanu, Bîrlea, Taloș). În cazul narațiunilor contaminate, ordinea referințelor tipologice urmează succesiunea firească a desfășurării subiectelor. Lipsa oricărui indice de clasificare, fie și aproximativ (este cazul legendelor geografice nr. 30, 31 și 33, precum și a pieselor nr. 2, 3 și 8 din „Apendice"), arată, evident, incompletitudinea clasificărilor consultate. Tot astfel, absența din aceste note a oricăror date privind circulația (repartiția și frecvența geo-spațială) și configurația (stabilitate/variație, contaminări, localizări etc.) tipurilor de narațiuni populare românești, a căror primă atestare este reprezentată de corpusul Schott, prin și în colecțiile ulterioare, se explică prin faptul că, până în momentul de față, nu avem încă un catalog modern, adus „la zi", al basmului popular românesc. În lipsa unui asemenea instrument indispensabil de lucru, orice observație de natura celor mai sus amintite, bazate doar pe experiențe proprii de lectură și cercetare, fatalmente limitate la un subiect sau altul, ar risca să repereze doar aleatoriul, să fie deci arbitrare și eronate.

Sursele menționate sumar în note (numele autorului, anul de apariție în cazurile în care un autor este citat cu mai multe lucrări, pagina) se regăsesc sub formă completă în „Bibliografia" de la sfârșitul prefeței. Edițiile citate sunt prevăzute cu asterisc.

V.N.

O datorie imprescriptibilă

Între 1836 și 1841, iar mai apoi între 1844 și 1850 se afla ca angajat, pe moșia Bissingen din Iam, ulterior ca funcționar la oficiul montanistic din Oravița, tânărul Arthur Schott (1814-1875), absolvent al Academiei de agronomie din Hohenheim. Avea o fire artistă, visătoare, era pasionat de călătorii și mare iubitor de natură, sociabil, interesat de contacte cu oamenii locului, cărora va ajunge în scurtă vreme să le vorbească limba. Se știe despre el că era un apropiat al contelui Alexander von Würtemberg, că frecventa casa mediculuipoet Justinus Kerner, vestit în epocă, de asemenea, că se cunoștea cu Lenau, cu Uhland și Schwab, toți poeți aparținând romantismului târziu, pe care îi solidariza interesul viu și eficient pentru creativitatea folclorică, liberalismul politic și atașamentul vibrant față de patria suabă. Tot astfel, se știe că, datorită conjuncturii politice create de eșecul mișcărilor revoluționare de la 1848, va emigra în Statele Unite, unde va lucra într-o comisie topografică și unde se va stinge din viață[1]. Recolta literară a șederii tânărului agronom în Banat, precum și a drumurilor întreprinse în Muntenia, Transilvania și Serbia va fi volumul de față, alcătuit împreună cu fratele său Albert (1809-1849), o carte de versuri, *Gedichte*, 1850, de pură extracție romantică, precum și descrieri de călătorie din Serbia și Banat, publicate în revista *Das Ausland*.

Albert era istoric și filolog, cu contribuții erudite în domeniu, precum și colaborări apreciate la *Dicționarul german* (*Deutsches Wörterbuch*, operă epocală, inițiată și coordonată, începând cu 1838 de frații Grimm și încheiată abia în 1960). Dintre lucrările sale, cea mai importantă pare să fie *Die deutsche Colonien in Piemont, ihr Land, ihre Mundart und Herkunft*, 1842, citată de altfel repetat de autorul ei pe parcursul „Introducerii", călduros apreciată de Wilhelm Grimm[2] și figurând în lista de surse a *Dicționarului german*[3].

În aceste condiții, cei doi frați Schott erau excelent plasați, unul la fața locului, celălalt în bibliotecile țării sale, pentru a constitui un

1. Informațiile bio-bibliografice urmează expunerea lui Taloș, 1963, pp. 157-159, precum și studiul lui Miljan Mojašević, 1990, pp. 150-153.
2. Miljan Mojašević, 1990, p. 141.
3. Care face obiectul celui de al 33-lea volum, 1984, p. 826 (*apud* Miljan Mojašević, p. 141).

volum care ambiționa să fie nu doar o simplă colecție de proză populară regională, ci și o sursă credibilă de informații privind cadrul istoric, lingvistic și etnografic în care acestea se cuveneau a fi citite și înțelese.

Drept urmare, corpusul de narațiuni este precedat mai întâi de un scurt „Cuvânt înainte" scris de Albert, în care, dincolo de citarea surselor pe care se sprijină demersul său expozitiv (Murgu, Diez, Molnár, Kopitar ș.a.) și de situarea explicită a prelucrării moderate a textelor de către Arthur în descendența fraților Grimm, izbește faptul că cei doi autori au sentimentul a fi descoperit un teren virgin și a fi descifrat destinul aproape ignorat al unui popor înfrățit cu al lor, printr-o îndepărtată istorie și geografie comună și a putea, făcându-l astfel cunoscut, să arunce o lumină asupra enigmelor din propria cultură și, totodată, a repara ceea ce se sugerează a fi o nedreptate istorică. Cu atât mai mult cu cât Albert declară, cu inflexiuni aproape profetice: „Mulți sunt azi încredințați că forțele vulcanice care clocotesc surd pe sub pământul Europei vor izbucni în părțile sud-estice ale continentului; atunci țara și poporul din care își trag obârșia basmele noastre vor câștiga repede în însemnătate". Totuși nimic nu are a face aici, precum nici în restul comentariilor, cu toposul idilic al „bunului sălbatic".

„Introducerea" care urmează e alcătuită din trei părți distincte. Prima, datorată lui Albert, este o expunere generală, cu caracter științific, referitoare la originea, religia și limba valahilor din toate teritoriile ocupate de ei, inclusiv din cele de la sud de Dunăre, structurată în principal pe două idei fundamentale: originea latină a poporului român și a limbii sale și continuitatea populației daco-romane la nord de Dunăre. Argumentele în sprijin sunt furnizate, pe de-o parte, de judecăți de bun simț: „Oricum, este inadmisibilă presupunerea că populația ar fi fost în întregime exterminată sau alungată; noii stăpâni nu aveau motive să-și alunge supușii folositori și nici condițiile în astfel de împrejurări nu sunt de natură să provoace emigrarea unei întregi populații, căci coliba natală, proprietatea moștenită aupra pământului, pe care agricultorul îl cultivă, sunt mai scumpe decât orice altceva, iar anumite stări sociale n-au prea făcut niciodată o diferență în ce privește numele învingătorului". Pe de alta, de etimologii latine și de comparații lingvistice interromanice, și nu numai, cu trimiteri bogate la literatura de specialitate, uneori de cea mai recentă dată. Utilizarea numelui de *valahi* pentru toți vorbitorii de română arată că premisa de la care se pornește este aceea a unității etnice și lingvistice a acestora, indiferent de distribuirea lor teritorială conjuncturală. Dacă, în relatările de călătorie din ținuturile ocupate de valahi, descendența romană și geto-dacică a acestora era un topos bine cunoscut[4], în schimb, ideea unei moșteniri celtice pare să fie pentru prima oară enunțată aici de Albert Schott: „O altă caracteristică este firea care îi opune hotărât pe valahi celorlalte

4. *Cf.* Heitmann, cap. 29 și 30.

popoare din zonă și, în schimb, îi alătură bretonilor, irlandezilor și altor populații ce păstrează urme celtice. Un principal argument l-ar oferi limba, în momentul în care s-ar putea accepta ipoteza că limba ar fi aparținut trunchiului celtic. [...] Poate că și gustul călătoriei să trimită la sângele celtic : precum aici, și în acele părți din Alpi în care elementele germanice nu au obținut supremația asupra celor celtice, doar femeile rămân acasă, în schimb, bărbații își câștigă pâinea în depărtare."

Faptele istorice sunt înfățișate uneori cu luări discrete, dar ferme de poziție (bunăoară împotriva imperialismului rusesc, favorizat de comunitatea de confesiune și de utilizarea alfabetului chirilic), alteori polemic (de exemplu cu Dimitrie Cantemir în chestiunea înlocuirii de către patriarhul Teoctist, sub Alexandru cel Bun, a alfabetului latin cu cel slav). Anumite erori de informare (precum plasarea Sarmizegetusei dacice în zona Bistriței, confundarea lui Radu I cu legendarul Negru Vodă și cu Basarab I, a lui Dragoș descălecătorul cu fiul său Bogdan, unele inexactități de datare etc.), un panou istoric de mică amplitudine, unele improprietăți terminologice (de pildă, utilizarea consecventă e termenului de iliri pentru slavii de sud-vest[5], în ciuda faptului că Murgu, citat frecvent, avertizează împotriva inadecvării etnonimice), toate acestea și altele nu știrbesc valoarea documentară și conturul general al demersului care, de fapt, urmărește doar să puncteze câteva linii de forță, capabile să dea seama de trecutul unui popor apăsat de vicisitudinile istoriei și de prezentul său în care autorul vede mijind mugurii unor împliniri viitoare. Nu lipsesc nici îndemnuri încurajatoare : învățații valahi, mânați de spirit patriotic, să se străduiască a cerceta graiul vorbit mai ales în zonele izolate, în care s-a păstrat curat, a practica cercetarea comparativă și istorică a limbii, a studia scrierile vechi, a generaliza alfabetul latin și a lupta ca limba să câștige vază în sânul propriului popor. În această pledoarie pentru limbă ca instrument de înălțare al unui neam se simte limpede profesiunea de credință a unui spirit format la școala fraților Grimm.

Excursul istoric denotă o evaluare lucidă a situației geopolitice a Țărilor Române, descrise ca un obiect de veșnică dispută între marile puteri în expansiune. Istoria recentă a acestor țări se joacă, după Albert Schott, în cancelariile europene și în Rusia. Motiv pentru care independența lor reală e de negândit. Și nu se poate nega intuiția remarcabilă, viziunea istorică cu bătaie lungă a autorului care sugerează inechivoc că pericolul cel mai mare pentru viitorul apropiat și îndepărtat

5. Poate în virtutea faptului că o parte a Iliriei, respectiv sud-vestul peninsulei balcanice, a fost ocupată în sec. al VI-lea sau al VII-lea de slavi ; apoi că regiunile luate de Napoleon Austriei (1809-1814), în care intrau părți din Dalmația, Istria, Croația s-au numit Provinciile Ilire ale imperiului napoleonian, iar, după 1816, s-a format, din teritoriile revenite Austriei, Regatul Ilir cu capitala la Liubliana.

al poporului valah îl constituie tendințele de anihilare a spiritului național manifestate de panslavismul rusesc. Fie și numai deznaționalizarea brutală și eficientă practicată de Rusia, iar mai apoi de Soviete în Basarabia, pervertirea minților unei largi părți a populației, adusă cu timpul în situația, tragică și hilară deopotrivă, de a-și închipui, precum în zilele noastre, că vorbește o limbă moldovenească, alta decât cea românească, confirmă cu prisosință discernământul și corectitudinea judecății anticipatorii a lui Albert Schott.

Partea a doua a „Introducerii", bazată pe observație directă, este în cea mai mare parte o schiță etnografică și etnopsihologică, restrânsă la ținuturile bănățene cunoscute de Arthur, în tradiția călătorilor germani care ne-au vizitat țara, începând cu Franz Joseph Sulzer și Franz Griselini, trecând prin Johann Heinrich Zucker, C.A. Kuch, Johann Ferdinand Neigebauer, și până la Wilhelm von Kotzebue, Richard Kunisch ș.a.[6], care s-au informat direct de la sursă în legătură cu locurile și oamenii despre care au scris. S-ar zice că acest segment (prin relatarea episodică la persoana I de scene văzute pe viu) îi aparține lui Arthur, deși observațiile și explicațiile lingvistice (de exemplu, în cazul jocurilor populare), precum și cele câteva trimiteri la studiul lui Albert, *Coloniile germane din Piemont* ar părea să-l indice episodic tot pe acesta ca autor, care eventual ar fi prelucrat materialul consemnat la fața locului de fratele agronom.

Parte a informațiilor din această secțiune sunt descrieri exacte de obiecte și fapte nemijlocit perceptibile : port, arhitectură, obiceiuri nupțiale, dansuri populare etc. Curioase sunt aici și, s-ar zice, neatestate nici înainte, nici ulterior, oferirea de către flăcău la logodnă alesei sale a unui măr cu bani de argint înfipți în el[7], ritualul prenupțial, bazat pe un scenariu al tergiversării mistificatoare, la care participă tații tinerilor, cu scopul negocierii zestrei pretendentului la mâna fetei (și nu a zestrei acesteia), obiceiul flăcăilor de a-și achiziționa prin furt, acceptat de comunitate, accesorii atrăgătoare pentru hora duminicală, căsătoriile între adolescenți și fete de peste douăzeci de ani. Altă parte de mărturii este de natură mai puțin sensibilă, comportând interpretare, respectiv evaluare a faptelor observate. Aici informațiile furnizate nu se deosebesc de ceea ce se știa deja din scrierile călătorilor care trecuseră prin părțile locuite de români. Bunăoară, afirmația că moralitatea valahilor e îndoielnică nu face decât să confirme ceea ce mai toți călătorii germani constataseră deja cu începere din 1775, indiferent că era vorba de Banat, Moldova, Muntenia sau Maramureș și indiferent de atitudinea observatorilor față de această constatare. Aceeași unanimitate în privința frugalității valahilor, a iubirii față de copii, a hărniciei femeilor, a evlaviei religioase împletite cu superstiția (o remarcase deja Cantemir în

6. *Cf.* Heitmann, p. 74.
7. *Cf.* Taloș, 1963, p. 160.

Descrierea Moldovei). Într-o serie de cazuri, Schott nu se mulțumește să constate, ci avansează ipoteze explicative menite nu să justifice, ci să înlesnească înțelegerea unor trăsături etnice negative: bunăoară lipsa de conștiinciozitate în muncă, o anumită delăsare, comoditate și placiditate, ca și fatalismul valahilor ar veni din robia îndelungată căreia i-a fost supus poporul, din nesiguranța vieții în timpul dominației turcești și fanariote. Nu altfel gândeau și predecesori precum J. H. Zucker în 1834 (pentru Basarabia) sau Helmuth von Moltke între 1835-1839 (pentru Țara Românească)[8]. Judecățile formulate, indiferent că se referă la înclinarea spre hoție a valahilor, la neîngrijirea gospodăriilor sau la veselia și ospitalitatea lor, se bazează pe experiențe directe, pe comparații la îndemână (implicite sau explicite) cu modul de a fi al etniilor conlocuitoare (sârbi, maghiari, germani) și reflectă îndeobște intenția de a comunica reprezentări adecvate realității, deci de a face operă de strictă observanță documentară. Simpatia evidentă cu care este privit „obiectul" de studiu nu ecranează luciditatea neconcesivă, iar generalizările induse de folosirea nerestrictivă de predicații etnotipice de genul „valahul are o aplecare către *dolce farniente*" sau „valahul nu vrea să fie sclavul muncii sale" sau nici un popor nu cultivă „atât de frumos porumbul" se cuvin înțelese ca limitate la cadrul spațio-temporal asumat de observator. Că lucrurile vor fi stat așa cum le descrie Arthur Schott prin părțile sud-vestice ale țării, deși nu numai, spre mijlocul veacului al XIX-lea, pare cu atât mai probabil, cu cât observațiile sale coincid cu cele făcute de Griselini, tot în Banat[9], cu peste jumătate de veac în urmă, precum și cu cele de mai târziu, din 1863, ale lui Adolf Schmidl în munții Bihariei[10].

---

8. *Idem*, pp. 274-277.
9. Bunăoară, despre dezordinea și murdăria caselor la Griselini (*apud* Heitmann, p. 127): „Există puține case valahe în care să domnească ordinea și curățenia. Numai un călător căruia nu-i este scârbă și e gata la orice poate cuteza să ia loc la masă; o acoperitoare murdară, o strachină din care mănâncă toată lumea și o cană din care beau cu toții sunt, evident, prea puțin ispititoare." La Schott: „O față puternic întunecată a gospodăriei valahe este nepăsarea cu care toți căsenii îngăduie sporirea murdăriei în jurul lor. În majoritate ar putea să fie, ce-i drept, și mai rău, dar murdăria e întotdeauna mai mult sau mai puțin atât de mare, încât ar stârni oroare unui olandez. Din fericire, cei care nu aparțin celor mai sărace pături își țin cel puțin rufăria curată, chiar dacă în ce privește curățenia propriei pieli, aceasta nu e respectată foarte riguros. Spre deosebire de valahi și slavi, curățenia este o frumoasă virtute a maghiarilor, care se pun astfel într-o lumină foarte avantajoasă în raport cu ceilalți locuitori ai Ungariei, adesea chiar față de germanii de acolo." Oricât de neplăcut pentru noi, ar fi greu de interpretat asemenea relatări altminteri decât ceea ce sunt cu adevărat: mărturii ale unor stări de fapt.
10. *Idem*, p. 148.

Ultimul segment al „Introducerii", cu indicarea persoanelor de la care au fost luate narațiunile și modul în care ele au fost consemnate, îi aparține explicit lui Arthur Schott. Se vede de aici că povestitorii sunt atât săteni, cât și orășeni. Precumpănesc însă intelectualii, români (cel mai important fiind studentul Drăguescu, cu 23 de texte) și germani, ceea ce sugerează, pe de-o parte, că orizontul cultural al satului și al orașului mai aveau încă pe atunci întinse teritorii comune, eventual că informatorii orășeni cu carte erau primă generație de intelectuali. Pe de altă parte, că între populația germană și română schimburile folclorice erau curente (cazul contelui Ferdinand von Bissingen care istorisește basmul „Dracul din canea", pe care îl știa din tinerețe, de la slujitori români).

*
* *

Inițiativa și înfăptuirea colecției fraților Schott stau, precum au declarat ei înșiși, sub semnul activității folcloristice și filologice a fraților Jacob și Wilhelm Grimm. În 1812 apăruse primul volum din *Kinder-und Hausmärchen* (abrev. KHM), al cărui succes enorm a făcut posibilă publicarea, trei ani mai târziu, de noi materiale, venite din toate regiunile locuite de germanofoni, într-un al doilea volum. Vor urma apoi, până în 1857, ediții succesive îmbogățite (cea din 1843, bunăoară, conține față de prima ediție 50 de texte noi). În 1822, autorii editau un al treilea volum de comentarii. Recepția entuziastă de care s-au bucurat KHM în rândurile intelectualității germane trebuie evident pusă în epocă pe seama momentului de exaltare națională premergător și posterior mișcării de eliberare de sub ocupația napoleoniană, iar în cadru istoric mai larg pe seama interesului pentru tradiția națională pe care romantismul îl va genera și îl va întreține în conștiința societății germane. De altfel, Jakob Grimm urmărea cu bună știință scopuri patriotice. Strângând materiale din limba vie și din vechi texte scrise[11], cercetând obiceiurile și proverbele populare[12], studiind mitologia nordului[13], editând texte medievale[14], în sfârșit, publicând și comentând basme germane, el era animat în întreaga sa muncă de dorința de a scoate la lumină frumusețea și bogăția vechii civilizații germanice. Basmele îl interesau mai puțin prin valoarea lor intrinsecă și mai mult prin ceea ce păstrau dintr-o anumită mentalitate arhaică. Aplicat în a reconstitui tabloul obiceiurilor indo-europeanului primitiv, el va explica, se știe, înrudirea fenomenelor folclorice ale popoarelor europene prin calitatea acestora de ramuri ale unui trunchi comun. Ocupându-se predilect de mituri ca depozitare ale vechilor culte, el le va deduce – în parte – din basme,

11. Pentru *Deutsches Wörterbuch* (început, cum arătam, din 1938), *Deutsche Grammatik*,1919, *Geschichte der deutschen Sprache*, 1848.
12. Pentru *Deutsche Rechtsaltertümer*,1828.
13. Pentru *Deutsche Mythologie*, 1835.
14. *Niebelungenlied, Reinecke Fuchs, Hildebrandslied* ș.a.

declarându-le la originea acestora din urmă. Teoria mitologică a lui Jacob Grimm, deși alcătuită din enunțuri risipite în publicații diverse, niciodată organizată într-un corp doctrinar, a fost reluată și dezvoltată de o adevărată școală ale cărei excese interpretative au fost nu o dată respinse de însuși inițiatorul noii direcții.

Toate aceste incidențe, care deschideau un câmp larg și fascinant cunoașterii, au fost de natură să câștige numeroși adepți entuziaști, nu doar în Germania, unde bunăoară acțiunea de culegere a folclorului s-a extins cu o asemenea repeziciune în toate ținuturile, încât către sfârșitul veacului sarcina ei părea aproape epuizată, ci și în întreaga Europă[15]. Frații Schott fac parte din această generație de intelectuali, cu bună formație umanistă, pentru care limba vorbită, creațiile și credințelor populare, vechile monumente literare erau indisolubil legate, iar cercetarea lor păstrată să arunce lumini clarificatoare atât asupra propriei istorii îndepărtate, cât și a înrudirii dintre popoare. Presupoziția fiind ideea de unitate și calitatea de mărturie a tradiției orale, nealterate de civilizație. De unde, înclinarea pentru sinteză și ridicarea analogiei la rang de principiu cognitiv și de operator logic.

Astfel și frații Schott, în speță, Albert, autorul „Anexei", caută în basmele valahe asemănări cu folclorul german, cu mitologia nordică și mediteraneană, în scopul de a argumenta teoria monogenezei indo-germanice a basmelor și legendelor. Termenii secundari sunt luați din mitografia nordică și greco-romană, precum și din literatura medievală germană: *Gudrunslied*, *Erec*, *Parsifal*, *Haimonskinder*, *Kaiser Oktavian*, *Der Pfaffe Amis*, *Till Eulenspiegel*, *Genoveva* etc. De aceea în studiul despre originea basmelor (prima parte din „Anexă"), Albert, pornind, de fapt, de la anume realități tematice statistic incontestabile, reduce conținutul majorității basmelor la motivul unic al răpirii și eliberării unei tinere zeițe. Acesta ar fi nucleul legendei Brunhildei din *Edda*, regăsibil în *Cântecul Nibelungilor*, în miturile despre Demeter-Persefona-Hades, despre Andromeda și Perseu, în basmul despre „Frumoasa din pădurea adormită" și în epopeea eroică. De asemenea, în basmele valahe, coborâtoare direct din mitologia elenă. Toate acestea legitimează și concluzia pripită, izvorâtă din aceeași preferință pentru sinteză, și susținută lingvistic după modelul Jacob Grimm, a identității dintre *mit*, *basm* și *legendă*.

Arbitrariul argumentației devine și mai evident în partea secundă a „Anexei", în care Albert rezumă fiecare basm în parte și-l explică prin presupusul său prototip mitic, în care vrea să vadă simboluri fizice, în speță peripețiile Soarelui și ale Pământului (respectiv vegetației) în funcție de rotație și revoluție. Eroii (Trandafir, Florian, Petru, Petru

15. Întreg volumul al IV-lea din inegalabila lucrare de referință Johannes Bolte, Georg Polívka, *Anmerkungen zu den « Kinder-und Hausmärchen » der Brüder Grimm*, 5 vol., 1913-1932, dă seama de proporțiile și anvergura ecoului stârnit de colecția Grimm. *Cf.* și numeroasele contribuții naționale din anuarul *Brüder Grimm Gedenken*, care apare la Marburg cu începere din 1963 (până în 1993, sub îngrijirea lui Ludwig Denecke).

Firicel, Viliș Viteazul etc.) ar reprezenta nașterea, victoria, moartea și renașterea zeului-soare, în vreme ce eroinele (Ileana Cosânzeana, Fata de aur a mării, Cea nenăscută-de-om-nevăzută etc.) s-ar integra într-un scenariu al lumii vegetale răpite de demoni hibernali și eliberate de Soare. Acest criteriu de concepție justifică pe deplin și ordonarea în colecție a narațiunilor: în cadrul secțiunii „Povești mai mari", basmele care urmăresc biografia eroinei preced basmele centrate pe aventurile eroului.

Întreprinderea comparativă este dificilă, Albert procedează nu o dată procustian pentru a adapta narațiunile la schema prestabilită și recunoaște el însuși cu obidă caracterul ingrat al operației: „Or, în detaliu acest lucru este, firește, adesea foarte dificil, iar celor care iau un asemenea efort în nume de rău le este ușor să ridiculizeze, aparent pe bună dreptate, o afirmație luată la întâmplare, dar care e legitimă în întregul căruia îi aparține, cum a fi bunăoară aceea că Păcală, fratele germanului Till Buhoglindă [Eulenspiegel], poate fi numit un zeu degenerat".

În mare, demonstrația merge geometric pe axioma două entități egale cu a treia sunt egale între ele.

Astfel, în „Feciorul alungat", un băiat izgonit de maștеră e crescut în pădure de un uriaș care-l ajută să se însoare cu o zână. Zâna fuge, iar eroul o regăsește cu ajutorul a trei obiecte magice, luate de la draci: o bâtă, o tichie și o mantie. Pentru autorul studiului, răstimpul petrecut de băiat în pădure ar corespunde ședерii lui Siegfried în fierărie și a lui Ahile printre fetele lui Licomede. Bâta ar deriva din spada Balmung a lui Siegfried; tichia din coiful lui Perseu sau din pălăria fermecată a aceluiași Siegfried, iar mantia din sandalele înaripate ale lui Perseu ori din calul zburător Grani al lui Sigurd. Ca urmare, deoarece Siegfried ar reprezenta soarele, eroul basmului valah, reproducând – sub specia „sculelor magice" – semnele distinctive ale lui Siegfried, ar fi și el, la rîndu-i, implicit, simbol solar.

Stabilirea de analogii, ca act în sine și ca punct de plecare, este justificată, fiind vorba de motive de circulație universală, iar evidența unor apropieri este incontestabilă, precum în cazul raportării basmului „Florian" la mitul lui Perseu pe baza comunității de subiecte: nașterea miraculoasă, aruncarea punitivă pe apă, mama denaturată, sarcinile de pierzanie. Eroarea intervine atunci când se generalizează aspecte de suprafață, accidentale – procedeul apărând ca un *pars pro toto* hipertrofiat – și când unor fapte formal analoage li se atribuie, mecanic, o aceeași semnificație de reprezentare, cu nesocotirea contextului istoric și a funcției lor literare. Astfel, la snoava „Solia din cer" – în care un șmecher ia bani de la o femeie credulă, pretinzând că, venit din cer, se va reîntoarce acolo și-i va duce fiului ei răposat – comentariul e următorul: „Un rest mitic pare să fie faptul că escrocul pretinde a veni din cer. Totuși, dacă Păcală a fost cândva o figură mitică, de ce nu și acesta care îi este atât de strâns înrudit!".

Ideea fundamentală, cumva platonicizantă, a teoriei mitologice pe care o îmbrățișează fără rezerve și Albert Schott și ale cărei consecințe

logice le exploatează din plin în interpretările din „Anexă", este ipoteza, de fapt indemonstrabilă, dar asumată de el axiomatic, după care ar exista pentru fiecare basm, înțeles ca tip pur, o versiune arhetipală, transparentă și completă în raport de scenariul cosmic amintit, care prin circulație de la un popor la altul, pe de-o parte s-ar colora specific, pe de alta s-ar degrada, uneori până la nerecognoscibil (cazul Păcală). Degradare însemnând amestecuri între tipuri și obscurizarea înțelesului inițial, căderea în derizoriu și falacios. Or, efortul exegetic este îndreptat constant spre identificarea elementelor constitutive ale prototipului.

În ciuda axiomatizării unei premise delicate (anterioritatea mitului în raport de basm) și a abuzului de demonstrații silogistice fără acoperire în conținut, tipul de interpretare ilustrat exemplar de Albert Schott are, totuși, meritul de a anticipa pe unele laturi, cu toate diferențele fundamentale decurgând din perspectiva de abordare, analizele morfologice ale basmului din anii douăzeci ai secolului trecut. Și îl am în vedere, evident, pe V. I. Propp. Bunăoară reducția la unitate[16], afirmarea monotipiei speciei, a caracterului variabil al personajelor și obiectelor fabuloase în complementaritate cu caracterul constant al funcțiilor lor, a comunității de structură logică între basm și mit, demersuri care structurează segmente importante din *Morfologia basmului*, pot fi detectate, chiar dacă uneori abia schițat, chiar dacă aproximat ori camuflat, în comentariile lui Albert Schott la basmele valahe. De altfel, de reamintit, Propp admitea anterioritatea mitului și descendența basmului din mit, pe motiv că identitatea sistemelor lor compoziționale le-ar fi exclus concomitența în timp.

Pe de altă parte, corelarea întinsă pe verticală și orizontală de serii culturale, mișcarea dezinvoltă între discipline (istorie, filologie, istorie literară), chiar fervoarea analogiilor bazate pe premisa existenței unui vast arbore genealogic în câmpul cunoașterii erau, cu toate concluziile fanteziste la care Schott și adepții școlii mitologice puteau să ajungă, de natură să ascută spiritul, să flexibilizeze și să adâncească înțelegerea.

*
* *

Basmele valahe, culese, cum arătam, de la cărturari din Oravița și de la oameni simpli din Iam-Caraș, aproximează inventarul categorial al colecției fraților Grimm: basme (fantastice, nuvelistice), acestea în majoritate, apoi legende (cele mai multe etiologice), snoave, precum și forme mixte. Lipsesc basmele animaliere, basmele cu minciuni, basmele cu formulă, legendele cosmogonice (cu excepția nr. 34, care are însă un

16. Schott crede că toate narațiunile au la bază o unică schemă simbolică; pentru Propp, întregul fond de basme nu e decât un lanț infinit de variante (p. 120), altfel spus, pentru el specia basm se articulează vertical ca un unic sistem de sisteme (Radu Niculescu, p. XXIII).

final etiologic). Narațiunile sunt variate, ilustrând în majoritate tipuri diferite, cel mai adesea contaminate, împrejurare ce ar putea pleda, ținând seama de concepția puristă a autorilor (a se vedea punctul de vedere al lui Arthur din „Introducere" III), în favoarea fidelității lor față de subiectele ce le-au fost comunicate. Ceea ce confirmă, într-o serie de cazuri, culegerile ulterioare. Că e vorba de narațiuni unitare sau eterogene (alcătuite din mai multe tipuri), nr. 1, 2, 8, 14, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 27 ș.a. se regăsesc dacă nu identic, atunci în forme compoziționale foarte apropiate în atestările de mai târziu, provenind din diferite regiuni ale țării. În fapt, Arthur Schott a repovestit textele după note sumare la ascultare, respectând întocmai schemele narative. Fidelitate impusă poate atât de cunoașterea limitată a folclorului valah, cât și de șederea relativ scurtă în Banat. Căci, dacă e să comparăm gradul de autenticitate al colecției Schott în ceea ce privește schemele cu acela al colecției fraților Grimm luate drept model, atunci balanța înclină net în favoarea celei dintâi. Cercetătorii basmelor Grimm au demonstrat, prin compararea textelor din edițiile succesive și pe baza indicațiilor furnizate de înșiși cei doi frați editori, interpolările, modificările și contaminările deliberate la care au fost supuse diferitele piese. Astfel „Apa vieții" din ediția a II-a (1819) a fost redactată pe baza a două texte, unul din Padeborn, altul din Hessen, „Cei trei meșteșugari" a fost construit prin contopirea unui text din Zwehren cu altul din Hanovra, „Mireasa albă și mireasa neagră" dintr-o versiune mecklenburgheză și un text din Padeborn etc. Fiecare nouă reeditare a colecției – întreprindere întinsă pe aproape jumătate de veac, ultima ediție, a șaptea, din 1857, fiind definitivă – a comportat astfel substanțiale prelucrări compoziționale și stilistice, făcute după 1919 de Wilhelm[17]. De altfel, pentru studiul substratului mitologic, ca și pentru frumusețea absolută a textului pe care frații Grimm, dar mai cu seamă Wilhelm, căutau în mod deliberat și inteligent s-o scoată în evidență, șlefuind-o, respectarea strictă a autenticității subiectelor nu părea, la drept vorbind, indispensabilă. Înzestrați cu intuiție poetică și cu întinse cunoștințe în materie de „spirit popular", ei au oferit – în ciuda prelucrării, ca și a condiției sociale a informatorilor, în cea mai mare parte intelectuali – versiuni folclorice plauzibile, piese de remarcabilă valoare artistică, imaginabile, cu condiția unui maximum de circumstanțe prielnice, în circulația orală. Or, din acest punct de vedere, *Basmele valahe* sunt deficitare. Ele se situează într-un plan simetric cu cele ale fraților Grimm, axa de simetrie fiind dată de fidelitatea față de folclorul viu. Căci dacă ele păstrează autenticitatea la nivel compozițional, în schimb, o abandonează la acela al detaliilor și al stilului, asumând atribute ale basmului „de carte". Astfel, acțiunile apar adesea ca motivate de resorturi sufletești ; de pildă în nr. 7, spusele eroului despre izbânda asupra demonului închis în poloboc sunt

17. *Cf.* Bolte-Polívka, vol. IV, pp. 453-455 ; Ludwig Denecke, pp. 66-72.

verificate de împărat; în nr. 11, prințul, pornit în lumea largă să-și caute mireasa, trimite vești la fiecare trei zile acasă, spre a-și liniști părinții; tot aici, prințesa e îndemnată să-l iscodească pe balaur, stimulându-i mila față de eroii biruiți într-o primă confruntare. Personajele gesticulează nu o dată patetic; în nr. 8, tatăl cere iertare în genunchi femeii nedreptățite și se adresează cu nobilă emfază copiilor săi: „O, veniți, veniți la pieptul meu, voi sunteți feciorii mei de aur!" Descripția capătă proporții necuvenite ca, de pildă, în nr. 16, unde „Jos la picioarele muntelui, strălucea o grădină mândră cu cele mai strălucitoare flori, iar în mijlocul ei un havuz își arunca sus detot razele de argint, așa că, văzând în lumina soarelui atâta splendoare, ochii ți se umpleau de lacrimi. Dar când prințul se lăsă cu mânzul jos lângă fântână și-și deschise cutia splendidă, față de sclipirea și scânteierea acestor minunății, strălucirea grădinii se stinse într-o lucire palidă"; sau în nr. 27: „La miezul nopții, când luna plină se afla tocmai deasupra Lacului Alb, iar razele sale albastre de lumină pluteau tremurând peste undele încrețite etc". Apar frecvent retușuri ale stereotipiei caracteriologice în favoarea individualizării (în nr. 13, fata de împărat nu vrea să dea ascultare părintelui ei și să se mărite pentru că, se precizează, a fost prost educată și lăsată necontenit să-și facă voia). De asemenea, motive „oarbe", desfuncționalizate, care slăbesc trama epică și generează un câmp semantic arbitrar (a se vedea episodul căutării vacii năzdrăvane în nr. 14, cu interdicția de a bea apă). Alteori povestitorul-culegător se complace în a zăbovi pe gestica personajelor, pe mărunțirea unor acțiuni nesemnificative; de exemplu, pentru o secvență care în oralitate ar suna „luă florile, le puse în apă și bău apa", el înșiră sumedenie de detalii, de comentarii și explicații: „Își înfipse florile în păr, le strânse într-un buchet, îl desfăcu și puse florile în apă, se jucă iarăși cu ele până seara ca și cum s-ar fi jucat cu o minge, apoi le puse iarăși în apă ca să se poată bucura și mâine de ele. Băgă atunci de seamă că apa în care stăteau se colorase în roșu purpuriu ca florile minunate, ba că în ea înotau chiar steluțe aurii și argintii, întocmai ca praful înmiresmat de pe petalele strălucitoare ale florilor. Nu mai văzuse așa ceva și o încântă într-atât, încât cufundă florile cu totul în apă, le boți, duse paharul la gură și, deoarece apa luase un miros dulce, o dădu pe gât".

Sintagme prețioase (precum „călăuza înaripată" pentru vulturul care le arată calea drumeților, „cârdul sâsâitor" pentru gâște) sau ceremonioase („după ce părintele ei împărătesc se va sfârși"), adresări livrești, („dragi părinți", „duh al sufletului meu"), nominalizări căutate, obținute prin substantivarea adjectivelor (de genul „descurajatul", „neînțelesul", „nedomolitul"), fraze lungi, construite prin lanțuri de propoziții consecutive sau cauzale în paguba dialogului, toate acestea întâlnite frecvent contribuie, și ele, la circumscrierea unui spațiu narativ tern, edulcorat, relativ monoton, caracteristic versiunii de carte a basmului popular, din care lipsește frustitatea, verva și pitorescul colocvialității.

Izbitoare, spre deosebire de narațiunile din KHM, este mai ales absența formulelor de încadrare, de excepțională vivacitate în versiunile orale ale basmelor noastre (textele Schott încep abrupt și se încheie expeditiv), inclusiv a celor mediane (cu două excepții : nr. 1 și 24) cu rol de portretizare, de introducere a unor acțiuni repetitive, de semnalizare a spațiilor parcurse etc. După cum, tot așa, lipsesc zicalele, proverbele, expresiile idiomatice care dau culoare firului epic. Nu mai puțin izbitoare este și reducerea, până la amputare, a figurii repetiției, în primul rând la nivel lexical, uneori și compozițional. Dacă, după cum arătam mai sus, unele scene sunt mărunțite, atomizate, povestite cu încetinitorul, altele în schimb sunt expediate în câteva cuvinte prin retezarea tocmai a episoadelor repetitive care conferă stufozitate epică și un anume aer fastuos versiunilor orale. Aici am în vedere și acele cazuri în care personajul narat iese din poveste și devine naratorul acelorași, adesea proprii, peripeții. Repovestind ceea ce povestea tocmai spusese, el introduce prin chiar acest fapt o rupere de planuri cu funcție nemijlocit epică. Un exemplu îl oferă Viliș Viteazul, din basmul eponim, a cărui prefacere în stană de piatră ar fi trebuit să fie consecința încălcării de către acesta a interdicției de a povesti întâmplările prin care tocmai trecuse sau la care fusese martor. Altminteri, ritmul ternar caracteristic (trei fete de împărat furate de trei zmei, trei obiecte fermecate luate prin șiretlic de la draci, trei sarcini de pierzanie etc.) este perfect coerent reprodus.

Se cere totodată energic subliniat faptul că *Basmele valahe*, comparate cu colecțiile ulterioare, chiar până după primul război mondial, când concepția și metoda după care se va culege folclor vor suferi schimbări importante (o dată cu activitatea fertilă a Școlii Sociologice de la București și a Arhivei de folclor de la Cluj), fac în ansamblu o impresie cât se poate de onorabilă. Dacă ele nu ating valoarea (ca nivel de fidelitate și/sau ca expresivitate) a unor colecții precum cele ale lui Petre Ispirescu, Alexandru Vasiliu, Elena Niculiță-Voronca, Constantin Rădulescu-Codin, Ion Șoltescu, Ion C. Măldărescu, Dumitru Stăncescu, Pauline Schullerus ș.a., în schimb, nu sunt cu nimic mai prejos, bunăoară, de colecția lui Ion C. Fundescu, elogiată de Hasdeu, ba sunt chiar departe de prolixitatea basmelor lui Gheorghe Cătană (și ele din Banat), de caracterul abundent construit al celor ale lui G. Dem. Teodorescu, de supradeterminările portretistice și efuziunile sentimentale ale narațiunilor lui Ion Pop-Reteganul, de hibrizii lui Slavici sau de excesul de meditații pedagogice și moralizatoare din culegerile lui Tudor Pamfile. Pentru a nu mai pomeni de reconstituirile savante ale lui Atanasie Marienescu. Se poate spune despre *Basmele valahe* că, dacă cedează ispitei literaturizării, o fac în limite perfect decente. Acestea impuse, pe de-o parte, de scrupulozitatea editorilor care ambiționau atingerea de standarde științifice, pe de alta, de însăși condiția lor de *outsideri*, confruntați, pe deasupra, cu necunoscutele unui teren nedefrișat. Această din urmă incidență este foarte probabil și la originea aspectului „lins", epurat de expresivitățile colocvialității al marii majorități a textelor din volum.

Că lucrurile stau așa o dovedesc narațiunile tipărite în *Hausblätter*, care din punct de vedere al autenticității formei sunt izbitor superioare celor din volum. Iar asta nu doar pentru că, aflându-se deja la data publicării lor în Statele Unite, Arthur Schott nu va mai fi avut, din fericire, răgazul de a le prelucra la fel ca pe celelalte și le va fi dat la tipar într-o prima redactare mai sumar „îmbunătățită". Ci și pentru că ele au fost adunate în cursul celei de a doua ședere în Banat, când, e de presupus, cunoștințele sale de română vor fi sporit și vor fi devenit mai precise. Ceea ce face ca aici dialogul să ocupe un spațiu mai întins, povestirea să curgă mai fluent, ici-colo să apară unele localizări, cu funcție de verosimilizare a poveștii depănate (nr. 1, 3), ba chiar cinci basme, din șapte (restul de narațiuni fiind legende și snoave), să se înfățișeze cu o formulă de încheiere. Aceasta e fie un simplu enunț apodictic: „Aici se termină povestea". Fie combină declarația de mai sus cu un certificat de veridicitate, raportat însă la o instanță anonimă: „Aici se termină această neobișnuită poveste, cum o auzii, așa v-o povestii"[18]. Ceea ce echivalează, pe de-o parte, cu trecerea de către povestitor a răspunderii pentru cele narate asupra unui terț, pe de alta, cu sugestia caracterului fictiv al deresponsabilizării sale, terțul fiind incontrolabil, căci anonim. Atare tipar aproximează ambiguitatea logică a canonului formulelor inițiale și finale de mare răspândire în basmele noastre populare[19]. Celălalt tip de formulă este o urare: „Domnul să te aibă în pază!" Sau: „Cu asta, îți doresc ție și tuturor celor care cred în el [în Dumnezeu] viață lungă și sănătate". Nu este exclus ca acest model de încheiere, s-ar zice neatestat pe nicăieri[20], să concentreze în urarea explicită tocmai funcția magică implicată în spunerea poveștii, funcție atribuită povestitului în practica unor societăți de tip arhaic, dar atestat și la noi până pe la începutul secolului trecut[21].

Seria din *Hausblätter* adoptă și un criteriu de clasificare superior celui din volum. Dacă acolo narațiunile erau grupate, în funcție de întindere, în „Povești mai mari" (iar acestea, cum arătam, în ordinea în care sunt centrate pe peripețiile eroinei, respectiv pe ale eroului) și „Piese mai mici", de astă dată Arthur Schott ține seama de determinările categoriale, distribuind textele culese pe specii: „Noi basme valahe" [*Neue walachische Märchen*], „Legende populare valahe" [*Walachische Volkssagen*] și snoave, acestea grupate sub titlul „Oglindă valahă a țăranilor și țiganilor" [*Walachischer Bauern-und Zigeunerspiegel*].

---

18. Bîrlea citează această încheiere sub forma: „Și dă une-am auzât-o, v-am povestit-o", adăugând că e atestată numai la un povestitor din Muscel (1966, I, pp. 79-80).
19. Viorica Nișcov, pp. 81-85.
20. *Cf.* Roșianu, pp. 60-97.
21. *Cf.* Bîrlea, 1976, p. 308.

*
* *

Colecția Schott rămâne un episod de seamă în istoria noastră culturală. E prima colecție de folclor românesc publicată. Prima totodată la un nivel de exigență perfect corespunzător epocii[22]. E apoi primul corpus prin care se ia act de existența și importanța culturii noastre populare. Editat într-o limbă de largă circulație, va rămâne până târziu principala sursă de informare și instrumentul predilect de referință, pentru străini, în domeniul narațiunilor noastre populare.

În aceste condiții e curios că, deși cartea nu a trecut neobservată, ea nu s-a bucurat, totuși, la apariție, în ciuda afirmațiilor contrare din folcloristica noastră, de răsunetul pe care l-ar fi meritat. Și e în primul rând vorba de publicațiile de limbă germană din Transilvania și străinătate. Căci, în ce privește mediile intelectuale românești, reacția acestora este, cum se va vedea mai jos, ca și inexistentă.

Prezentările germane sunt de cele mai multe ori relativ sumare, uneori strict descriptive, în general elogioase. Spicuim câteva exemple.

Basmele valahe au fost, bunăoară, salutate în suplimentul celui mai important ziar german din epocă, *Allgemeine Zeitung* [23], și declarate un „tezaur de poezie autentică". Metropolitanus (pseudonimul posibil al scriitorului sas Joseph Marlin), autorul unei recenzii tipărite în revista vieneză *Österreichische Blätter für Literatur und Kunst*[24], regreta că inițiativa culegerii de folclor valah nu aparținuse cărturarilor germani din Ardeal, mod suplimentar de a-i sublinia acesteia valoarea, și îi îndemna pe preoții români să urmeze exemplul fraților Schott[25]. O prezentare nesemnată, de astă dată într-adevăr amplă, a apărut în revista *Morgenblatt für gebildete Leser*[26]. Numai că textul îi aparține după toate probabilitățile lui Albert Schott, căci cercetând arhiva Cotta, Miljan Mojašević a găsit, în registrul manuscris al colaboratorilor publicației, numele Schott, notat în dreptul recenziei, foarte probabil în vederea stabilirii onorariului. Materialul face un elogiu al concepției

22. Prioritatea absolută în timp a colecției nu înseamnă și că versiunile tipurilor atestate aici pentru prima oară la noi sunt automat și cele mai arhaice. Culegeri ulterioare, precum Elena Niculiță Voronca (în Bucovina, 1903), Al. Vasiliu (în Moldova, 1927), Bîrlea, 1966), I. Nijloveanu (în Oltenia, 1982), I. Oprișan (în Argeș și Oltenia, 2003) etc. conțin piese de o arhaicitate incontestabil mai pronunțată.
23. 23 oct.1845, nr. 296.
24. 1846, p. 357.
25. Sursele acestor informatii nefiindu-mi accesibile, le-am citat după Taloș, 1963, pp. 156-157.
26. „Walachische Märchen" , nr. 267-272, între 7-13 nov. 1845.

despre basm a fraților Grimm, situează editarea basmelor valahe în descendența colecției acestora și le compară cu acelea ale altor popoare[27].

O recenzie amplă, semnată r. în revista sibiană *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde* [28], pornește de la ideea că specificul etnic valah e cu prisosință vrednic a fi cercetat, chiar dacă nivelul scăzut de educație al populației ar putea crea impresia de insignifianță a investigațiilor care i s-ar consacra. Preistoria ținutului Dunării inferioare și a Transilvaniei va putea fi scoasă din impasul ipotezelor (are în vedere probabil mult discutată teorie rösslerianã) prin cercetarea tocmai a acestui specific la care volumul în discuție a adus o contribuție importantă. Drept urmare, autorul recenziei se ocupă mai mult de comentariile lui Albert Schott (cu ale cărui interpretări mitologice și reducționiste se declară a fi de acord) decât de corpusul de texte. Surprinzătoare este critica la adresa originii latine a limbii și a poporului român, susținute de Albert : „Cu opinia după care limba valahă este o soră a limbii latine ne împăcăm tot atât de puțin ca și cu genealogia poporului valah, dedusă de aici". După recenzent, valaha e „o limbă amestecată în a cărei formă primordială s-a vărsat o grămadă pestriță de cuvinte grecești, latine, germane și de altă natură", iar Albert Schott greșește punând prea mult accent pe latura „materială" și deloc pe cea „formală". Decât să fi înșirat coloane întregi de cuvinte, el ar fi făcut mai bine, crede autorul acestei confuze polemici, să cerceteze construcția limbii.

Două semnalări și câteva reproduceri din corpusul de texte Schott mai apar în cursul lui 1845 și, respectiv, 1846 în presa din Transilvania[29].

În ce-i privește pe frații Grimm, spiritele tutelare ale colecției Schott (urmăriți de autorii *Basmelor valahe* până și în grafierea cu literă mică a substantivelor, pe care, firește, Albert o motivează altminteri în „Cuvântul înainte"), aceștia s-au referit cu totul în treacăt și nesemnificativ la acest volum, în ciuda interesului masiv și constant pe care ei l-au acordat folclorului străin. Bunăoară, traducând și comentând din plin cântecele și, respectiv, basmele populare sârbești adunate de Vuk Karadžić, prefațând traducerea acestora în germană[30], scriind introducerea la versiunea germană a unor basme rusești traduse de Anton Dietrich[31], rezumând și discutând în ediția a II-a din KHM câteva basme poloneze[32] (Jakob), comentând în același loc, chiar dacă critic, două volume de

27. Miljan Mojašević, p. 149.
28. „Walachische Märchen", 1846, vol. al II-lea, nr. 3, pp. 496-505. Taloș (1963, p. 156) avansează ipoteza că persoana care semnează r. ar fi folcloristul I. K. Schuller.
29. *Cf.* Taloș, 1963, p. 156.
30. Traducere datorată Wilhelminei, fata lui Karadžić, apărută în 1854 (Milan Mojašević, p. 142).
31. *Russische Volksmärchen in den Urschriften*, 1831 (*cf.* Doris Leitinger, pp. 66-129).
32. *Cf.* Marek Hałub, p. 215.

narațiuni boeme, apărute în germană[33] (Wilhelm), ceea ce nu e surprinzător, date fiind relațiile privilegiate ale celor doi învățați germani cu lumea slavă ; sau întreținând o corespondență întinsă pe teme variate cu învățați britanici[34], ocupându-se de vechile colecții de narațiuni populare italienești[35], de baladele spaniole[36], de eposul finlandez[37] etc.

La un an după *Basmelor valahe* apare *Pentameronul* lui Basile în traducerea germană a lui Felix Liebrecht. În prefața, în anumite privințe extrem de interesantă, la această traducere, Jacob Grimm, după ce, între altele, face o clasificare a tipurilor de traducere (cele care își depășesc originalul și cele care îi calcă doar pe urme, situându-se la diferite distanțe față de el), după ce mărturisește a-l fi sfătuit pe traducător să suprime expresiile napolitane respingătoare, căci „cuvintele și formulările care azi ne par vulgare, chiar atunci când corespund întocmai celor italienești, sunt mai brutale și mai dure decât acestea deoarece noi venim cu alte noțiuni de bună-cuviință" și după ce arată că poveștile din *Pentameron* sunt preluate din tradiția vie, ajunge să vorbească despre importanța basmelor, în general. În acest context pomenește, într-o scurtă enumerare, și de colecția Schott : basmele „pot să înveselească și să distreze în continuare, precum au făcut-o de-a lungul timpului, pe neobservate și pe tăcute, dar acum ele trebuie să revendice, simultan, și valoare științifică, capabilă să le asigure o recunoaștere cu mult mai largă și mai generală. Ele sunt, așa cum se dovedește mereu indubitabil, ultimele ecouri minunate ale miturilor străvechi, care însă au prins rădăcini în toată Europa și dau seama, în chip bogat și neașteptat, de drumuri socotite închise, ca și, în genere, de înrudirile fabulei. [...] Să se renunțe la iluzia că ele au crescut într-un anume loc privilegiat, de unde ar fi fost transportate la distanță pe o cale sau cărare atestabilă în exterior. Acest lucru e contrazis de culegeri îngrijit făcute nu doar în toate părțile Germaniei, ci și prin ținuturile din nord și sud, și va ieși cu atât mai clar în evidență atunci când se va consemna în îndepărtatele zone slave, lituaniene și finice ceea ce acolo trebuie că este cu atât mai înrădăcinat, cu cât a fost mai puțin prejudiciat de dezvoltarea literaturii și poeziei culte ; **basmele valahe, ungare și sârbe date recent publicității pot să certifice cu voce tare acest lucru**"[38]

---

33. E vorba de *Sagen der böhmischen Vorzeit*, publicate de Karoline von Woltmann în 1808 și de *Volksmärchen der Böhmen*, volum alcătuit de W.A. Gerle (*cf.* Hans-Bernd Harder, p. 105).
34. *Cf.* Lothar Blum, pp. 224-242.
35. *Cf.* Giorgio Cusatelli, pp. 343-373.
36. Anselm Maler, pp. 150-158.
37. Erich Kunze, pp. 34-57.
38. Giambattista Basile, *Der Pentamerone oder Das Märchen aller Märchen*. Aus dem Neapolitanischen übertragen von Felix Liebrecht, Breslau, 1846, pp. IX-X.

(subl. mea). De altfel, în biblioteca fraților Grimm se afla un exemplar din colecția Schott, cu numeroase adnotări făcute atât de Jakob, cât mai ales de Wilhelm[39]. La rându-i, acesta din urmă, într-un articol intitulat „Basme albaneze"[40], consacrat unui număr de cinci basme cuprinse în lucrarea *Studii albaneze* a lui Johann Georg von Hahn[41], scria: „Treptat luăm cunoștiință de tradițiile popoarelor sud-est europene. **Basmele valahe, adunate și publicate de frații Arthur și Albert Schott, sunt prețioase datorită conținutului și concepției lor nefalsificate și se vădesc a fi într-o comuniune de sine stătătoare cu cele germane. În ce privește caracterul amănunțit și prezentarea vie ele sunt întrecute de cele sârbești, din care Vuk ne-a promis o traducere. Dar și basmele din Bucovina, comunicate în această revistă de Staufe și Waldburg, sunt vrednice de toată lauda și pot fi puse alături de cele sârbești; și în acest caz o colecție completă n-ar trebui să se lase prea multă vreme așteptată"** (subl. mea). Din păcate, într-adevăr, aceasta s-a lăsat destul de mult așteptată. E vorba, se înțelege, de aceea a lui Ioan Gh. Sbiera care, poate atât la îndemnul lui Aron Pumnul, cât foarte probabil urmând exemplul Schott, a cules basme încă de prin 1855-1856, din valea Siretului și a Sucevei, pe care, după revizuiri succesive și însoțindu-le, după modelul fraților suabi, de credințe în ființe fantastice, le-a publicat, sub forma unui volum consistent, abia în 1886. Meritul lui Sbierea este și acela de a fi fost primul culegător român de basme.

Dar să revenim la frații Grimm. În 1846, Jakob scrie un articol polemic, de o erudiție ametitoare, intitulat „Împotriva welfilor și ghibelinilor lui Albert Schott"[42]. Acesta publicase în același an o lucrare în care, reluând o teză mai veche a unui oarecare Göttling, încerca să demonstreze cu argumente istorice și filologice că nibelungii din vechile

---

39. Miljan Mojašević, p. 155, n.19.
40. *Albanesische Märchen*, în *Deutsche Mythologie und Sittenkunde* I (1853), pp. 377-384.
41. *Albanesische Studien*, 2 vol., Jena, 1859. Neavând posibilitatea de a corecta inadvertența patentă de cronologie între recenzia lui Wilhelm Grimm și lucrarea recenzată a lui Hahn, am preluat-o ca atare după Jacob Grimm, Wilhelm Grimm, *Schriften und Reden*, volum alcătuit și îngrijit de Ludwig Denecke, Stuttgart, Reclam,1985, pp. 250, 281. Foarte probabil, e vorba de același an de apariție (1859), deoarece Wilhem precizează că lucrarea pe care urmează s-o comenteze „tocmai a apărut". J.G. von Hahn (1811-1869) fusese consulul Austriei în părțile răsăritene ale Greciei, prilej cu care se documentase în legătură cu istoria, limba și cultura populară albaneză. În *Griechische und albanesische Märchen*, 1864, el va încerca o tipologizare în 38 de „formule" a basmului, pe care ulterior, considerând-o prea laxă, Hasdeu avea s-o reducă, împreună cu elevul său C. Litzica, la 28 de tipuri („Basm" în *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, 1893, col. 2614-2616).
42. În *Zeitschrift für Geschichte*, vol. 5., pp. 453-460. Citat după *Kleinere Schriften*, vol. 5, Berlin, 1871, pp. 365-371.

poeme eroice germane sunt tot una cu ghibelinii, al căror nume ar deriva, la rându-i, din numele neamului nordic giukungar. Grimm își încheie critica ușor iritată cu o evaluare aspră, dar dreaptă: „Îmi pare rău că trebuie să mă pronunț astfel, dar de ce Albert Schott prezintă asemenea lucrări imature sau care, potrivit structurii lor, nici nu se pot maturiza? Activitatea și strădania lui o prețuiesc, **recent a publicat basme valahe, un dar prețios dar notele pe care le-a adăugat se înghesuie în [...] reprezentarea verii și a iernii de o manieră care face ca punctul său de vedere să apară cu totul unilateral și exclusivist** (subl. mea). A scris o introducere la *Gudrun*, [ediția] lui Vollmer, care ar putea să taie pofta unora de a mai studia miturile și vechea poezie."[43]

*
* *

Spuneam mai sus că, fapt curios, în ciuda deschiderii din motivele politice și culturale binecunoscute a generației de la 1848 din Principate față de cultura populară (de reamintit fie și numai de programul *Daciei literare* și de *Poesiile populare*, 1852-1853, ale lui Alecsandri, adunate cam între 1844-1847) și în ciuda unor activități, fie și firave, de culegere a folclorului în Transilvania[44], din chiar perioada în care Arthur Schott își constituia colecția, în mediile intelectuale române n-a existat practic nici o reacție în imediat la apariția *Basmelor valahe*. Situația e cu atât mai neașteptată în Transilvania, unde școala latinistă, aproape de prisos a o mai spune, crease un climat de special interes pentru patrimoniul cultural național, ținut să furnizeze argumente în favoarea tezei latinității poporului român și să sprijine conștiința de sine a acestuia. Or, e de presupus că o lucrare ca aceea a fraților Schott, gândită și înfăptuită în acord cu asemenea țeluri doctrinare, chiar dacă eșafodajul de idei din „Introducere" nu era nou și se baza pe surse istorice și lingvistice cunoscute, ar fi putut fi exploatată, cu atât mai mult cu cât apăruse

43. Cam la atâta s-ar zice că se reduce receptarea în străinătate a colecției Schott. Autorii ediției din 1971 lasă, în schimb, să se înțeleagă că ea ar fi avut un răsunet european important. Astfel, pe urmele unei afirmații nedocumentate din Bolte-Polívka (vol. V, pp. 88-93), ei susțin (pp. 325-326) că cercetători din secolul al XIX-lea au luat cunoștință de *Basmele valahe* și au fost uluiți de asemănările dintre acestea și basmele germane; tot astfel, că Wilhelm Grimm pe de-o parte dezaproba lipsa de justețe a tonului în unele povești, pe de alta declara cutare basm valah superior ca arhaicitate și autenticitate versiunii corespunzătoare din KHM. Deoarece nici Brednich/Taloș nu trimit la surse, n-am putut verifica în ce măsură ecoul stârnit de colecția Schott a fost într-adevăr mai puțin modest decât l-am schițat aici. Dacă lucrurile vor fi stat altminteri, faptul nu poate fi decât cu atât mai îmbucurător.
44. *Cf.* Bîrlea, 1974, pp. 49-67.

într-o limbă de circulație și într-un moment de puternică efervescență europeană în materie de cercetare a tradițiilor naționale. Și cu atât mai mult cu cât se adresa, prin chiar natura ei dublă (corpus de texte și comentarii științifice) nu doar specialiștilor, ci și marelui public din străinătate, de presupus ignorant în ce ne privește. Judecând deci după bibliografiile existente[45], în legătură cu această carte nu au apărut în toate provinciile românești decât firave știri. În imediat, doar două mențiuni. Una, în *Gazeta Transilvaniei*[46], o simplă semnalare : se anunță că a apărut pe piață și „a sosit în unele librării cartea *Walachische Märchen* de Arthur și Albert Schott, tipărită în Germania". Cealaltă e o notiță[47] a lui Bariț, care elogiază pe scurt volumul, afirmă cu obidă că „ne rușinează pe tăcute, căci asemenea product ar fi trebuit să iasă din condeiul unui român" și promite o recenzie, dacă timpul i-o va îngădui. Din păcate, timpul nu i-a mai îngăduit-o. S-ar zice că regretele de a fi ratat întâietatea culegerii de basme îi urmăresc pe învățații noștri, fie sași, fie români. Se regăsesc la autorul articolului din *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, rezumat mai sus, după cum se regăsesc mai târziu și la Atanasie Marienescu : „Ce e trist, e că mai întâi a fost publicată povestea [„Copiii cu părul de aur"] în limba nemțească, pentru că la noi unii nu pricep însemnătatea poveștilor și altora nu le pasă de lumea română"[48]. Poate și aiurea.

Dacă adăugăm la cele de mai sus simpla declarație apodictică a lui Hasdeu din introducere la colecția lui Fundescu, după care „lucrarea fraților Schott este inutilă", căci „intențiunea a fost lăudabilă, notițele și comentariile sunt foarte erudite, dar traducerea e astfel încât d-abia, d-abia este cu putință a surprinde pe ici pe colo câte o slabă scânteie de spiritul național al românului"[49] ; ca și afirmația ulterioară, binișor amendată, făcută în treacăt, tot de Hasdeu, „colecțiune foarte serioasă"[50] ; apoi surprinzătoarea declarație a lui Slavici care, măcar în calitate de culegător de folclor, s-ar fi cuvenit să fie mai avizat, potrivit căreia „colecția nu este recomandabilă deoarece aceste povești nu sunt versiuni românești"[51] ; în fine, cele câteva rânduri pe care i le consacră Șăineanu, cu aprecierea sumară că „e una din cele mai bune [colecții] ce posedăm

45. *Bibliografia analitică a periodicelor românești* și *Bibliografia generală a etnografiei și a folclorului românesc*.
46. În VIII (1854), p. 356 : Literatura.
47. *Ibidem*, p. 360 : Literatura.
48. *Cf. Doi feți cotofeți sau doi copii cu părul de aur*, p. 2.
49. „Literatura popolară", p. XI-XII.
50. „Basm", în *Etymologicum Magnum Romaniae*, p. 338. Tot aici, sub articolul „Banat", Hasdeu rezumă basmul „Mângiferu" și explică etimologia numelui protagonistului (v. mai jos nota de la finele narațiunii).
51. *Cf.* nota de la subsolul p. 164 din *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina*, unde autorul trece rapid în revistă câteva colecții de basme apărute până la acea dată.

până azi dintr-o provincie românească"[52] avem o imaginea a cam tot ce s-a scris la noi vreme de mai bine de o sută de ani despre colecția Schott.

Primele cercetări serioase au apărut abia după cel de al doilea război mondial. E vorba de studiul din 1956 al lui Al. Bistrițeanu, care are și meritul de a rezuma narațiunile din corpus și de a trimite în cazul fiecărui text la variantele din colecțiile ulterioare, după clasificarea lui Șăineanu. Apoi de acela, cuprinzător, al lui I.Taloș (1963) care, bazat pe investigații de arhivă și de teren, întreprinse la Oravița, evaluează global importanța colecției și face pentru prima oară cunoscută prin rezumate, încadrări tipologice și comentarii, o parte din textele publicate de Arthur Schott în *Hausblätter*.

Cele înfățișate mai sus nu vor să spună însă că *Basmele valahe,* chiar dacă n-au fost studiate[53] vreme atât de îndelungată, au rămas fără urmări practice. Dimpotrivă. Treptat, ele au devenit istorie și au intrat ca reper cultural în conștiința publică românească. (A se vedea, de pildă, utilizarea lor atentă la Gaster, *passim*.) Iar mai înainte, imediat după 1850, au funcționat ca unul din factorii importanți care au determinat, fie și indirect, în toate provinciile istorice o activitate febrilă de culegere a narațiunilor orale, în așa fel încât până spre 1891 *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc* putea să înregistreze peste 900 de poziții bibliografice privind publicațiile de basme[54]. Continuatori direcți ai fraților Schott pot fi considerați sașii Franz Obert (publică 35 de basme din jurul Mediașului și Blajului în revista *Das Ausland* din Germania (1856-1858)[55] și Pauline Schullerus, alcătuitoarea în 1906 a probabil celui mai important corpus ca mărime și valoare[56] din Transilvania : o sută treizeci și șapte de texte, notate în românește, după dictare, traduse în germană și însoțite de note, în special etnografice, și de un studiu solid despre viața din satele cercetate (de pe Valea Hârtibaciului și a Oltului). Izbește, azi încă, scrupulul și competența ieșite din comun cu care a fost alcătuită această din urmă colecție, fidelitatea traducerii, care îmbină ingeniozitate, pricepere și înzestrare. Și această eminentă lucrare a trecut la noi aproape neobservată[57].

---

52. *Basmele române*, p. 131.
53. Curios rămâne și faptul că, chiar și atunci când corpusul Schott figurează în bibliografia clasificărilor de referință din folcloristica noastră, precum la Șăineanu, Schullerus, mai nou la Sabina Stroescu, el nu este valorificat integral. Bunăoară, în ce-l privește pe Schullerus, tipurile 315 B*, 327 D*, 1331, 1654* ș.a. nu înregistrează variantele corespunzătoare din Schott. E drept că doar o evaluare comparativă a modului folosirii tuturor surselor poate fi concludentă.
54. Pentru istoria culegerilor de narațiuni din Banat, *cf.* Bîrlea, 1974, *passim* și Nișcov, pp. 15, 24, 29, 32, 36.
55. În țară abia în 1925.
56. *Rumänische Volkserzählungen aus dem mittleren Harbachtale.*
57. A fost cercetată și analizată, ca și colecția Schott, abia după cel de al doilea război mondial (*cf.* prefața Ion Taloș și Rolf Brednich la reeditarea de către ei a colecției, 1977, pp. 25-26).

A intrat, în schimb, în circuitul european, unde a rămas alături de basmele fraților Schott, acestea cap de serie, de colecția Obert și de catalogul lui Schullerus[58] drept una din principalele lucrări de referință pentru cunoașterea fondului de narațiuni populare românești.

*
* *

Dacă volumul Schott nu a fost vreme îndelungată obiect de studiu, în schimb, texte din corpus au fost reproduse nu doar în germană, în diferite publicații din Transilvania, cum s-a văzut, ci și în traduceri în marea lor majoritate nedeclarate. E vorba, deocamdată, de unsprezece basme și trei legende. Poate se vor mai găsi și altele.

Nouă basme (nr. 1, 2, 5, 6, 7, 10, 11, 14, 17) au apărut în *Columna lui Traian*, în 1870-1871, la rubrica „Poporul. Basme din Banat", a căror sursă e dată ca fiind „colecțiunea dlui Dionisie Miron"[59]. E greu de spus cine a tradus basmele. Presupunând că ar fi vorba chiar de posesorul prezumtivei colecții, acesta nu numai că nu își deconspiră sursa și își atribuie implicit și opera de culegere, dar împinge până acolo impostura, încât într-o notă la „Dracul din bute" (23 mar. 1870) se indignează de faptul că a văzut basmul „Zilele babei", pe care el îl publicase într-un număr precedent din *Columna lui Traian*, „tradus franțuzește de către dl Marsillac în *Le moniteur Roumain* din 13 (31) martie, fără să spună de unde l-a luat"! Tot așa, la sfârșitul narațiunii „Dracul din bute", găsim următoarea precizare (probabil tot a „colecționarului" și nu, cum presupune Bistrițeanu, a lui Hasdeu, de vreme ce am văzut mai sus părerea acestuia despre corpusul Schott): „acest basm este **foarte bine tradus nemțește** (subl. mea) în *Walachische Märchen,* hrsg. von Arhur und Albert Schott, Stuttgart, 1845, p. 115-131".

Transpunerea în românește a acestor texte este de tipul repovestirii, cu intenția vădită de reconstruire la nivelul expresiei a variantei originale de la care se poate presupune că va fi pornit culegătorul german. Altminteri, suficient de fidelă, până în detalii, încât să nu existe nici o îndoială asupra identității sale. Există unele abateri, în majoritate neînsemnate, față de original. Bunăoară, peste tot, unde e cazul, balaurii redevin, firesc, zmei; eroul fără nume din nr. 7 e botezat, de astă dată absurd, Păcală; în nr. 11 nu mai apar cei doi porumbei și, tot aici, copilul sacrificat în final este chiar al protagonistului, nu al unei rude, de unde încheierea lămuritoare, adăugată: „Așa era la cei bătrâni, că pentru un bun prieten, prietenii nu se sfiau a jertfi chiar pe copiii lor". Nr. 14 se încheie cu nunta și înavuțirea eroului. Etc. Echivalarea românească merge în direcția autohtonizării, puternic colorate; de aici

58. *Verzeichnis der rumänischen Märchenvarianten.*
59. *Cf. infra*, notele la textele respective.

utilizarea de bănățenisme, explicate în subsol: botă (bâtă), cicoș (herghelegiu), a chiti (a împodobi), a încelui (a amăgi), pogace (cozonac), socaciu (bucătar), svodă (ceartă), șod (ciudat) etc. Se aproximează astfel variante plauzibile în circuitul oral, incomparabil mai vii, mai mustoase decât versiunile corespunzătoare din Schott. De pildă, iată finalul din nr. 14, din care aflăm că eroul „și-a făcut niște curți strălucite și le-a chitit cu lucrurile cele mai alese și minunate și ședea el cu domnița în ele, iar pentru vacile lui a zidit o poétă de marmură și le-a pus iesle de cristar".

Al zecelea basm (Schott, nr. 9)[60] a apărut, într-o traducere de asemenea nesemnată și nedeclarată, în *Calendarul României pre anul 1871* cu subtitlul „O poveste din Banat, în dialectul de-acolo". După factura ei, s-ar zice că avem a face cu același traducător care a transpus și basmele din *Columna lui Traian*, mai ales că e vorba și de aceeași perioadă de timp.

Basmul nr. 7, tradus tot sub titlul „Dracul din bute", a mai apărut într-o altă versiune, căreia i se indică, de astă dată corect, sursa în *Hora din Cartal* (1908) a lui P. Pârvulescu.

Celelalte patru narațiuni publicate, fără indicația sursei, sunt legendele nr. 31, 34, 35, 37[61].

*
* *

Pentru cititorul român, familiarizat cât de cât cu basmele populare, traducerea lor germană, în versiunea Schott, produce pe alocuri un efect de distanțare. Pe de-o parte deoarece, cum am văzut, ne aflăm în prezența unor basme de carte, cu toate consecințele, mai cu seamă stilistice, ce decurg de aici. Pe de alta, deoarece ele sunt în majoritate epurate de date de civilizație autohtonă, de acele „actualizări", localizări, concretizări ale schemelor narative, nelipsite din povestitul oral. De fapt, categorial vorbind, în spațiul lor se confruntă, în grade diferite, complementar și contradictoriu, deja-știutul, familiarul, cu ne-obișnuitul, străinul. Ireductibilitatea de esență a referinței din basmele noastre populare (cu mărcile sale eminamente autohtone, purtătoare de valori specifice, condensate mai ales în planul expresiei: idiomatisme, paremiologie, onomastică – adesea înflorită și bogată în cazul eroilor de basm –, formule stereotipe etc.) este subțiată la Schott uneori până aproape de evanescență, alteori își păstrează o anume consistență, chiar dacă diafană, întotdeauna însă reperabilă. Drept urmare, traducerea comportă în acest caz, precum în toate cazurile similare, o dublă incidență. Re-transpunerea în originalul de la care s-a pornit nu poate fi nicidecum o încercare de restituire a acestuia. Cum nu poate fi nici o

60. *Cf. infra*, nota de la sfârșitul textului.
61. *Cf. infra*, notele corespunzătoare de la sfârșitul textelor.

echivalare *stricto sensu* în română a formei germane. Atâta timp cât în țesătura cărturăriei monotone a acesteia lucesc policrom, fie și stins, emblemele inconfundabile ale oralității și autohtoniei noastre, traducerea trebuie să păstreze, în măsura în care tinde spre exactitate, atât tiparul inițial, atâta cât răzbate prin haina străină, de împrumut, cât și structura livrescă a acesteia. De aici, o anumită eterogenitate a corpusului Schott în versiunea de față.

*
* *

Frații Arthur și Albert Schott, cu entuziasmul tinereții și deschiderea proprie nu doar a epocii lor, ci, în genere, a germanilor din totdeauna spre alte orizonturi, s-au integrat ca și contemporanul lor Richard Kunisch unui destin care i-a împins, pentru o vreme, dincolo de hotarele țării lor, spre o cultură străină ce-și căuta identitatea. Au înfăptuit pentru ea, utilizând eficient resursele care le-au stat la dispoziție, o operă deschizătoare de drumuri, mediatoare și catalizatoare deopotrivă, corespunzând în ce privește acuratețea și onestitatea științifică standardelor vremii. Se cuvine ca ea să ne intereseze și astăzi, și nu doar în sine, în măsura în care face parte integrantă din patrimoniul nostru cultural. Ci, totodată, și pentru că ne arată propriul chip răsfrânt într-o oglindă străină. Nu ne poate lăsa indiferenți felul în care eram văzuți, spre mijlocul veacului trecut, de către intelectuali germani cultivați, sensibili, însuflețiți de idealuri. Prioritățile pe care le aveau adunând date despre noi la fața locului și în bibliotecile țării lor, motivele pentru care anumite aspecte de viață și mentalitate îi interesau mai mult și altele mai puțin sau deloc, extensia pe care o dădeau unor fapte în raport de altele, modul de evaluare al unor împrejurări, raportul între umbrele și luminile așternute pe imaginea astfel conturată, în spiritul obiectivității năzuite și al bunei credințe asumate, sunt lucruri care ne privesc în cel mai înalt grad. Ne privește și faptul că am întârziat necuvenit de mult cu restituirea unei datorii de onoare, evident imprescriptibile. Ironia face că, printr-o stranie coincidență simetrică, am ratat și de astă dată întâietatea : prima traducere integrală a volumului Schott a apărut în 1999 în Franța (reeditată în 2001), în versiunea fidelă a Denisei Modigliani, la editura Maisonneuve & Larose. Astfel încât, confruntate cu un caz paradigmatic ca cel de față, lamentațiile zgomotoase pe seama ignorării noastre în afară, ce izbucnesc din când în când penibil, precum și încercările discontinue de remediere a ei, inițiate de-a lungul timpului de instituții birocratice, nu fac decât să ne pună și mai drastic în lumină ineficiența. Căci vrem să fim cunoscuți peste hotare, vrem să beneficiem de prestigiu, vrem să se vorbească de valorile noastre patrimoniale, dar când e vorba ca noi înșine să recunoaștem ce și cui suntem datori, asumând cuvenitele gesturi recuperatorii, ne

arătăm dezinteresați sau loviți de amnezie. Iată de ce, reacția flască a românilor la opera fondatoare a fraților Schott, implicând tocmai zona delicată și ireductibilă a etnicității noastre, nu poate fi, din păcate, decât semnul unei regretabile inerții culturale.

Viorica Nișcov

Bibliografia lucrărilor citate

Aarne, Anti, Stith Thompson, *The Types of the Folktale*, Helsinki, 1961 (FFC 184). Siglat AT.

Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc I (1800-1891). Red. Adrian Fochi, București, 1968.

Bistrițeanu, Alexandru, „Primii culegători de basme românești", în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor* V (1956), pp. 13-40.

Bîrlea, Ovidiu, *Antologie de proză populară epică*, vol. 1-3, București, 1966.

Bîrlea, Ovidiu, *Poveștile lui Creangă*, București, 1967.

Bîrlea, Ovidiu, *Istoria folcloristicii românești*, București, 1974.

Bîrlea, Ovidiu, *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, București, 1976.

Bîrlea, Ovidiu, *Folclorul românesc* I, București, 1981.

Bluhm, Lothar, „Sir Francis Cohen / Palgrave. Zur frühen Rezeption der HHM in England", în *Brüder Grimm Gedenken 1987*, Marburg, 1987, pp. 224-242.

Brill, Tony, *Catalogul legendelor populare românești*, mss. în Arhiva Institutului de etnografie și folclor din București.

Brill, Tony, *Legendele geografice românești*, București, 1974.

Brill, Tony, *Legendele românilor*. Ediție critică, vol.1-3, București, 1994.

Boer, Demetriu, Mircea Vasile Arădanul, Ștefan Cacoveanu, *Povești din Transilvania*. Ediție îngrijită de Ovidiu Bîrlea și Ion Taloș, Cluj-Napoca, 1975.

Bolte, Johannes, Georg Polívka, *Anmerkungen zu den „Kinder-und Hausmärchen" der Brüder Grimm*, vol. 1-5, Leipzig, 1913-1932.

Cusatelli, Giorgio, „Die Brüder Grimm in Italien", în *Brüder Grimm Gedenken 1981*, Marburg, 1981, pp. 343-373.

Denecke, Ludwig, *Jacob Grimm und sein Bruder Wilhelm*, Stuttgart, 1971.

Gaster, Moses, *Literatura populară română*, București, 1883 ; ed. a II-a, prefață și note de Mircea Anghelescu, București, 1983*.

Grimm, Jacob und Wilhelm, *Kinder-und Hausmärchen*, vol.1-3, Berlin, 1812-1815. Siglat KHM.

Hałub, Marek, „Die Märchen der Brüder Grimm in Polen", în *Brüder Grimm Gedenken 1986*, Marburg, 1986, pp. 215-240.

Harder, Hans-Bernd, „Jakob Grimm und Böhmen", în *Brüder Grimm Gedenken 1984*, Marburg, 1984, pp. 99-113.

Hasdeu, Bogdan Petriceicu, „Literatura popolară" introducere la I.C. Fundescu, *Basme, orații, păcălituri și ghicitori*, adunate de ..., București, 1967, ed. a II-a, 1870*.
Hasdeu, Bogdan Petriceicu, „Basm", în *Etymologicum Magnum Romaniae*, București, III, București,1893; *Pagini alese*. Ediție îngrijită de Andrei Rusu, vol. II, 1970*.
Heitmann, Klaus, *Imaginea românilor în spațiul lingvistic german*, în românește și introducere de Dumitru Hîncu, București, 1995.
Ispirescu, Petre, *Legende sau basmele românilor, adunate din gura poporului*, București, 1882; republicate în *Opere* I. Ediție îngrijită de Aristița Avramescu. Studiu introductiv de Corneliu Bărbulescu, București, 1969*.
Karlinger, Felix, *Grundzüge einer Geschichte des Märchens im deutschen Sprachraum*, Darmstadt, 1883.
Karlinger, Felix, *Menschen im Märchen*. Studien zur Volkerzählung, Viena, 1994.
Kunze, Erich, „Jacob Grimms finnische Studien 1809-1822", în *Brüder Grimm Gedenken 1986*, Marburg, 1986, pp. 34-57.
Lexikon der Siebenbürger Sachsen, ed. Dr. Walter Myß, Thaus bei Innsbruck, 1993.
Leitinger, Doris, „Die Wirkung von Jacob Grimm auf die Slaven insbesondere auf die Russen", în *Brüder Grimm Gedenken 1975*, Marburg, 1975.
Lupu, Ioan, Dan Berindei, Nestor Cramariano și Ovidiu Papadima, *Bibliografia analitică a periodicelor românești*, vol. 1-2 (1790-1858), București, 1966-1970.
Maler, Anselm, „«Silva de romances rejos». Jacob Grimm über spanische Volksdichtung", în *„Waltende Spur". Festschrift für Ludwig Denecke zum 85. Geburtstag*, Kassel, 1991, pp. 150-158.
Marienescu, Atanasie, *Cei doi feți cotofeți sau Doi copii cu părul de aur*, Budapesta, 1871.
Michaelis, Ruth, „Die schottische Beziehungen der Brüder Grimm", în *Brüder Grimm Gedenken*, Marburg, 1981, pp. 334-342.
Mojašević, Miljan, „Brüder Schott in der Nachfolge der Brüder Grimm", în *Brüder Grimm Gedenken 1990*, Marburg, 1990, pp. 140-156.
Mușlea, Ion, Ovidiu Bîrlea, *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hasdeu*, București, 1970.
Niculescu, Radu, „Sensurile *Morfologiei basmului*", studiu introductiv la V.I. Propp, *Morfologia basmului*, București, 1970.
Niculiță Voronca, Elena, *Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, Cernăuți, 1903.
Nijloveanu, Ion, *Basme populare românești*, București, 1982,
Nișcov, Viorica, *A fost de unde n-a fost. Basmul popular românesc*, București, 1996.

Obert, Franz, „Rumänische Märchen und Sagen aus Siebenbürgen", în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde XLII* (1925), nr. 2-3.
Oprișan, I., *Basme fantastice românești*, vol. 1-3, București, 2003.
Pârvulescu, Pompiliu, *Hora din Cartal*, București, 1908.
Propp, V.I., *Morfologia basmului*. În românește de Radu Nicolau. Studiu introductiv și note de Radu Niculescu, București, 1970.
Roșianu, Nicolae, *Stereotipia basmului*, București, 1973.
Schullerus, Adolf, *Verzeichnis der rumänischen Märchenvarianten nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes*, Helsinki, 1928 (FFC 78).
Schullerus, Pauline, *Rumänische Volkserzählungen aus dem mittleren Harbachtale*, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, vol. 33, 1906; reeditare îngrijită de Rolf W. Brednich și Ion Taloș, București, 1977.
Slavici, Ioan, *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina*, Viena și Teschen, 1881.
Stroescu, Cornelia Sabina, *La typologie bibliographique des facéties roumaines*, vol. 1-2, București, 1969.
Șăineanu, Lazăr, *Basmele românilor în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*. Studiu comparativ, București, 1895; ed. a II-a îngrijită de Ruxandra Niculescu, prefață de Ovidiu Bîrlea, București, 1978*.
Taloș, Ion, „Arthur Schott și culegerile lui de povești românești", în *Revista de folclor*, VIII (1963), pp. 156-165.
Taloș, Ion, *Gândirea magico-religioasă la români*. Dicționar, București, 2001.
Thompson, Stith, *Motif-Index of Folk-Literature*, vol. 1-6, Copenhaga, 1955-1958. Siglat M.I.
Vasiliu, Alexandru, *Povești și legende*, București, 1927.

Cuvânt înainte

În cursul șederii sale de șase ani în estul Banatului și datorită profesiei sale de agronom, fratele meu Arthur a avut de multe ori prilejul să biruie neîncrederea adâncă pe care neamul asuprit al valahilor de acolo o nutrește față de cei care aparțin popoarelor dominante, slavi, maghiari și germani.

Unul din rezultatele raporturilor sale cu ei sunt basmele comunicate aici. El le povestește fără adăugiri proprii, așa cum le-a consemnat la fața locului, după relatarea orală a feluriți oameni, născuți chiar în țară, și despre care oferă informații mai amănunțite la sfârșitul „Introducerii" (pp. 98-99). Nu am avut rezerve în a prelucra moderat stilul, deoarece, așa cum a dovedit cazul fraților Grimm, aceasta se împacă perfect cu o comunicare fidelă. Faptul că publicăm aceste basme nu necesită desigur nici un fel de justificare. Astăzi, în Germania, suntem aproape unanim încredințați că asemenea contribuții încurajează cercetarea vie a istoriei popoarelor, deci adevărata instruire; Rückert a spus în această privință cuvinte profunde:

în orice limbă-apare, poezia
pentru inițiat e doar un unic grai.

Cine însă disprețuiește un punct de vedere atât de general trebuie cel puțin să recunoască faptul că și cele mai îndepărtate țări pot să arunce o lumină nebănuită asupra enigmelor noastre autohtone; și cu atât mai mult producțiile poetice străvechi – căci astfel pot fi numite basmele și legendele – ale unui popor al cărui destin este strâns împletit cu acela al popoarelor noastre frățești din Italia și Grecia, poate și cu acela al celților, încă din cele mai îndepărtate timpuri, cu al nostru cel puțin din epoca nobililor goți. Dintr-acolo nu a venit încă nici o contribuție la opera comună: noi aducem primele spice ale unui pământ feciorelnic. Deși îndeajuns de aproape și în nemijlocită legătură cu noi, prin Dunăre, cea de a doua principală arteră a vieții noastre, el este aici uimitor de puțin cunoscut. Și azi e valabil ceea ce un învățat din secolul trecut, Thumann, scria acuzator în lucrarea sa *Untersuchungen*: „Istoricul este adesea tot atât de nedrept ca omul simplu: el îl disprețuiește pe cel bătut de nenoroc". Dar după cum soarta poate să-l înalțe pe individ,

conferindu-i repede vază și strălucire, tot astfel și istoria universală transformă nebănuit de rapid orice parte a omenirii, orice popor, într-o materie din care plăsmuiește acele formații variate pe care, într-un sens grandios, le așază neobosit una după alta. Mulți sunt azi încredințați că forțele vulcanice care clocotesc surd pe sub pământul Europei vor izbucni în părțile sud-estice ale continentului; atunci țara și poporul din care își trag obârșia basmele noastre vor câștiga repede în însemnătate.

Ținând seama de aceste împrejurări, ni s-a părut potrivit să precedăm basmele de o descriere a poporului valah, a originii, răspândirii și limbii sale. Ea se sprijină, în măsura în care îi are în vedere pe valahii din Banat, pe ceea ce a văzut și auzit fratele meu la fața locului; prima ei parte, mai generală, se bazează pe informații risipite, pe care le-am cules din ziare și cărți. Dintre ultimele, mi-au fost de folos în special Engel, *Geschichte der Moldau und Walachei* (comp. mai jos nota de la p. 39), harta lingvistică a lui Šafařik (v. p. 45), gramatica romanică a lui Diez (v. mai jos p. 49), lucrările lui Molnár, Clemens și Kopitar (v. p. 45). Lucrarea de mai multe ori citată a lui Murgu are un titlu lung, motiv pentru care nu l-am reprodus nici aici: *„Erweis dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind ... durch S.T. in Ofen, 1827" und Beweis, dass die Walachen der Römer unbezweifelte nachkömmlinge sind ...* verfasst von C. Murgu, Ofen, 1830, XX și 156 pp. in 8°. Cu anexe muzicale: 3 dansuri romanice (valahe), 2 arii pastorale romanice, o „arie de poet" rasciană (sudslavă) și 3 dansuri rasciene. Lucrarea trădează, mai ales prin lipsa ei totală de ordine, un autor fără experiență, dar conține unele informații foarte utile și e scrisă într-o tonalitate curajoasă, victorioasă, care i se potrivește, deoarece concepția fundamentală, chiar dacă unilaterală, este în principal corectă. Scrierea lui Thumann mai sus menționată mi-a căzut din păcate târziu în mână ca să o fi putut folosi după cum merită. Titlul ei complet sună: Johann Thumann, profesor ordinar de retorică și filozofie la Universitatea din Halle, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*. Prima parte. Leipzig, Siegfried Lebrecht Crusius, 1774, 406 pp. in 8°. Această primă parte, și din câte știu mai mult nu a apărut, cuprinde trei studii: 1. „Cea mai veche istorie a ungurilor, bulgarilor și cazarilor" 2. „Despre istoria și limba albanezilor și valahilor" 3. „Despre unele lucruri din istoria rusă". Pentru subiectul nostru, cu deosebire valoroase sunt partea a doua, precum și glosarul (p. 84), o sursă bogată pentru comparații lingvistice. Dacă aș fi cunoscut de la început acest studiu, îngrijit alcătuit și ordonat, mi-aș fi scutit în bună măsură osteneala unei fundamentări proprii și aș fi asigurat lucrării mele o valoare sporită. E regretabil că Martin Opitz, care între 1622 și 1623 a fost angajat de Bethlen Gábor ca profesor la gimnaziul din Alba Iulia, în Transilvania, nu și-a încheiat lucrarea despre antichitățile Daciei, începută acolo. Din păcate, și materialul adunat de el în acest scop s-a risipit după moartea lui. Cu siguranță, privirea penetrantă și subtilă a acestui bărbat de seamă va fi prins și reținut caracteristici importante.

Grafia latină din cartea noastră și scrierea cu minuscule a primelor litere ale substantivelor vor stârni poate critica unora. Aș fi preferat, într-adevăr, și eu grafia germană, dacă nu m-aș fi temut că ea ar fi fost un obstacol important în calea folosirii și răspândirii unei cărți, ai cărei cititori sunt în parte de căutat dincolo de spațiul nostru lingvistic. Literele mici la începutul substantivelor se regăsesc fără pagubă la toate popoarele care întrebuințează grafia latină ; de ce să urâțim paginile noastre, a căror înfățișare este astfel uniformă și prietenoasă, cu imaginea neobișnuită și grosolană a majusculelor, pentru care nu pledează nici un argument valabil în afară de obișnuința apărută întâmplător !

Dacă ceva din aceste povești amintesc viu de basme deja cunoscute, faptul în sine e important în măsura în care arată cât de departe merge legătura care, în ciuda războaielor și a urii, unește între ele popoarele europene și poate întreaga omenire. Astfel de urme sunt în basmele de față mai multe decât s-ar putea crede : la o cercetare mai atentă se pot regăsi, chiar în acele povești care par pe de-a-ntregul originale, ecouri ale miturilor antice, ale sunetelor fermecate ale Șeherazadei, ale *Poveștilor germane pentru copii și familie*[*], în genere ale legendelor a numeroase popoare, apropiate și depărtate. Mi s-a părut potrivit să trimit la aceste înrudiri deoarece adunarea și compararea legendelor și basmelor tuturor popoarelor, așa cum se face astăzi în chip grandios, trebuie să ne conducă în cele din urmă la a învăța să readucem istoria literaturii epice la rădăcinile ei, la cele mai vechi și mai simple credințe păgâne ale neamului omenesc. De aceea, poveștilor propriu-zise le-au fost alăturate o serie de informații despre superstiții, un domeniu a cărui materie are aceeași origină, doar că este altfel configurat. A arăta acest lucru și a reduce amândouă domeniile la conținutul lor primordial a fost intenția mea la redactarea „Anexei”. Dacă asta le va părea arid unora pe care basmele i-au delectat, pe alții, în schimb, care se înveselesc doar atunci când se și instruiesc, i-ar putea atrage spre carte.

De altfel, sunt de părere că aceste basme, chiar și fără adausuri, sunt vrednice de o primire prietenoasă din partea învățaților și a neînvățaților, deoarece sunt tot atât de vechi și bogate în experiență, pe cât sunt de proaspăt juvenile și de distractive.

Stuttgart, iulie 1845

Albert Schott

* E vorba de basmele fraților Grimm, *Kinder-und Hausmärchen.* (*N.t.*)

Introducere

I. Valahii ca popor

1. Destine exterioare

Ungaria, Transilvania, Moldova, Basarabia, munții din Macedonia și Tesalia sunt zone a căror populație este precumpănitor sau parțial alcătuită din valahi. Ei aparțin în totalitate marelui triunghi format la nord de Carpați, la răsărit de Nistru și Marea Neagră, la sud de Marea Mediterană, la apus de Marea Adriatică și de Alpi.

Pentru a înțelege apariția poporului valah sau – ceea ce e același lucru – a limbii valahe, trebuie să ne îndreptăm atenția spre istoria romanilor. Prima întemeiere a stăpânirii lor în acel triunghi s-a produs către finele veacului al treilea înainte de Cristos : între 230 și 219 ei au pus stăpânire pe o mare parte din coasta Iliriei. Șaizeci de ani mai târziu, în 167, Macedonia și Epirul au devenit romane, în anul 35 î.Cr., Panonia, în 29, Moesia. Augustus, care înfăptuise ultimele două cuceriri, a încercat să se stabilească și în partea de nord a Dunării inferioare ; dar acolo, dacii și geții liberi și-au apărat încă vreme de o sută de ani independența, iar Domițian (81-96 d.Cr.) a trebuit să-și cumpere pacea de la regele lor războinic, Decebal. Curând însă, semeția acestuia s-a prăbușit în fața expedițiilor norocoase ale lui Traian (98-117). Încă din 101, acest puternic principe militar a pătruns până în inima Daciei și a obținut prin pace (103) trecătoarea de la Porțile de Fier, nu departe de Sarmizegetusa, a cărei situare trebuie căutată în zona Várhely [Orheiul Bistriței]* din Transilvania. Cu prilejul unui nou război (104), Traian a ridicat faimosul pod peste Dunăre și a zdrobit atât de tare puterea dacă, încât Decebal, un al doilea Mithridate, și-a luat viața (106). Dacia s-a supus și a devenit provincie romană. Ptolemeu îi menționează

* *Cf. Lexikon der Siebenbürger Sachsen*, p. 84. (*N.tr.*)

granițele ca fiind Tisa, partea superioară a Nistrului, Prutul și Dunărea ; cuprindea deci, dacă e să utilizăm denumirile de astăzi, o parte din Galiția, Bucovina, Moldova, Valahia, Transilvania, Banatul, iar din Ungaria cam o treime, partea răsăriteană.

Obiceiul grandios al romanilor de a nu supune nici o țară fără a nu o și coloniza prompt[1] a fost respectat și de astă dată : Traian a ocupat țara cu coloni din toate părțile Imperiului roman[2]. În legătură cu numărul acestor coloni și raporturile lor cu dacii rămași au avut loc numeroase dispute. Oricum, este inadmisibilă presupunerea că populația ar fi fost în întregime exterminată sau alungată ; noii stăpâni nu aveau motive să-și alunge supușii folositori, și nici condițiile în astfel de împrejurări nu sunt de natură să provoace emigrarea unei întregi populații, căci coliba natală, proprietatea moștenită asupra pământului, pe care agricultorul îl cultivă, sunt mai scumpe decât orice altceva, iar anumite stări sociale n-au prea făcut niciodată o diferență în ce privește numele învingătorului. Dar din pricina războiului și a plecării de bunăvoie a celor care au preferat patriei libertatea, populația a fost cu siguranță foarte anemiată ; iar deoarece, pe deasupra, o țară atât de admirabilă, bogată în aur și argint, în sare și vite, în grâne și vin, îi atrăgea puternic pe învingători, putem da crezare informației lui Eutropius, după care imigrația a fost extrem de importantă. Urme de așezări romane se găsesc în număr foarte mare în interiorul granițelor amintite, anume în Transilvania, unde, între altele, Sarmizegetusa lui Decebal s-a transformat în Ulpia Traiana, și unde, în jurul minelor de aur și mercur din comitatul Alba Iulia, sunt date și astăzi la iveală o sumedenie de antichități romane. Transilvania, cetate naturală de stâncă, a fost întotdeauna considerată de stăpânitorii locurilor drept cea mai importantă regiune și a fost tratată în chip privilegiat și atent.

Dacia, țara din nordul Dunării, a rămas aproximativ 160 de ani romană. În secolul al treilea a fost cotropită de goți ; zadarnic a mai

---

1. *Hic populus, quot colonias in omnes provincias misit ! Ubicunque Romanus vicit, ibi habitat. Ad hanc commutationem locorum libentes nomina dabant, et relictis oris suis, trans maria sequebatur colonus senex* [„Câte colonii n-a întemeiat acest popor în toate provinciile ! Oriunde învinge, romanul se așază. Mereu s-au găsit voluntari pentru asemenea schimbări de loc. Bătrânul își părăsea altarul și-i urma pe coloni dincolo de mări”] – Seneca, *Consolatio ad Helviam*, VII.
2. *Trajanus, victa Dacia, ex toto orbe romano infinitas eo copias hominum transtulerat, ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali viris fuerat exhausta* [„După înfrângerea Daciei, Traian adusese acolo, din toată lumea romană, nenumărate mulțimi de oameni pentru a popula satele și orașele. Într-adevăr, în urma războiului îndelungat dus de Decebal, Dacia rămăsese fără bărbați”] – *Eutropii breviarium*, VIII, 3.

încercat Claudiu (268-270) să-i țină în frâu, urmașul său Aurelian (270-284), deși un războinic norocos care a eliberat Tracia de ei, nu a mai putut să apere Dacia și a părăsit-o. Pământul cucerit de romani a primit numele de Dacia traiană; iar pentru a mai avea încă o Dacie, Roma a numit o parte din Moesia, zona de la sud de Dunăre până la munții Haemus [Balcani], Dacia aureliană: acolo a colonizat împăratul numeroși locuitori din țara pe care o părăsise. Că toți ar fi plecat din Dacia traiană nu este verosimil din aceleași motive care ne-au obligat mai sus să presupunem că stăpânirea romană a găsit și a lăsat în țară o populație dacică destul de numeroasă.

În condițiile marii năvăliri barbare, care începând cu mijlocul secolului al patrulea s-a revărsat din răsărit peste Europa, nici un ținut nu a fost cotropit atât de îndelung și de atâtea seminții ca cel de la Dunărea inferioară. După stăpânirea goților, începând cu mijlocul secolului al treilea, a urmat aceea a hunilor (sec. al IV-lea și al V-lea); la începutul secolului al VI-lea au pătruns aici slavii ca, de altfel, pe întreaga linie dintre Marea Neagră și Marea Baltică.

Dar încă de pe la 500 aceștia și-au pierdut independența în fața longobarzilor aliați cu avari. Și acest din urmă imperiu s-a prăbușit tot atât de repede precum se ridicase; lovitura de grație i-a dat-o puterea francilor sub Carol cel Mare, începând cu 791. Dunărea de jos ei o pierduseră încă de la 680, căci aici bulgarii întemeiaseră un imperiu autonom puternic. El a înflorit până pe la anul 800, când maghiarii, împinși de pecenegi, au năvălit dinspre Basarabia și s-au așezat definitiv, parte în Transilvania de astăzi, parte în Panonia, acolo unde Tisa și Dunărea curg împreună spre sud; a fost ultimul dintre valurile migrației popoarelor, dacă nu socotim între acestea și înaintarea otomană, care a lăsat urme durabile.

Urmându-i pe maghiari, pecenegii, o seminție turcă, au înaintat în jur de 915, coborând spre Dunăre, iar imperiul lor s-a întins de la gurile Donului până la Olt, care împarte acum Valahia într-o parte răsăriteană și una apuseană. După ei au venit în timpul secolelor al XI-lea și al XII-lea semințiile înrudite cu ei ale cumanilor și uzilor, care i-au decimat sau cu care s-au contopit. Împotriva expedițiilor de jaf al acestui popor sălbatic au intrat din nou în vechea Dacie germanii, de astă dată ca aliați ai maghiarilor: la 1140, așa-numiții sași, iar la 1200 Ordinul cavalerilor teutoni; aceștia din urmă însă doar trecător[3], căci impetuozitatea și succesul cu care s-au desfășurat

3. Vezi despre corelația dintre aceste așezări, *Deutsche Vierteljahrsschrift*, 1844, 3, pp. 180 și urm. Despre Ordinul teuton, în special, Engel, *Geschichte der Moldau und Walachei* (*Allgemeine Welthistorie*, partea a 49-a, vol. 4), secțiunea I-a, pp. 141 și urm.

împotriva cumanilor, lărgindu-și pe la 1222 teritoriul spre sud, până la Dunăre, a stârnit invidia regilor Ungariei și, în jur de 1224, au trebuit să părăsească țara. Aflați deja parțial prin chiar aceste evenimente sub influența maghiară, ei au fost constrânși să se supună regilor Ungariei după înfrângerea suferită în 1225, ca aliați ai rușilor, în lupta cu mongolii în Kalka ; partea de vest a Cumaniei (Valahia) a trecut de îndată sub administrația unui ban maghiar în calitate de marcgraf.

Către sfârșitul acestui veac, spre 1290, Radu-Negru, un voievod al valahilor, a întemeiat în Transilvania, în zona Făgărașului, adică pe cursul superior al Oltului, la hotarul stăpânirii sale, statul cunoscut până azi sub numele de Valahia. Se pare că, de la năvălirile barbare, pe acest drum bătut de popoarele Asiei nu mai prosperase siguranța : acum Radu, prin ordinea pe care o aduce, îi determină probabil pe locuitorii din zonele sigure ale Transilvaniei să se așeze pe pământurile mai rodnice de la câmpie ; cel puțin se relatează lămurit că el, împreună cu întreaga sa casă și cu o mulțime de popor, printre care sunt numiți explicit valahi și sași, s-a mutat într-acolo și a întemeiat mai multe orașe, anume Câmpulung și Argeș, pe râul cu același nume ; de asemenea, se consideră că el ar fi plantat aici pentru prima oară vița-de-vie. Granița apuseană [sic !] era formată de Brăila și Siret : întindere pe care Valahia o are până astăzi[4]. Faptul că acei colonișți erau precumpănitor valahi rezultă pe de-o parte din limba care se vorbește și azi acolo, pe de altă parte din numele țării. Pe deplin independentă Valahia nu a fost niciodată : mai întâi s-a aflat legată mai mult sau mai puțin strâns de Ungaria, de unde și numele ei bizantin : Ungroblachia (adică, Valahia ungară) ; mai apoi de Turcia, din ale cărei lanțuri trece acum treptat în cele ale Rusiei.

În Moldova, ca și în Valahia, s-au pus bazele unei organizări statornice și s-a adus o nouă populație din zonele muntoase care, după toate probabilitățile, oferiseră adăpost valahilor. Ca urmare a furtunilor devastatoare venite din răsărit, țara fusese, dacă nu complet pustiită, totuși lipsită de o populație stabilă : după Otto von Freisingen, ea avea prin 1158 pășuni din belșug, dar nici un fel de pământ cultivat ; Leo Vatatzes a aflat-o pe la 1167 complet pustie. Ultimele semințiii asiatice, cele din urmă resturi ale năvălirilor barbare, care cutreierau pe aici, la hotarele civilizației apusene, au fost tătarii nomazi pe care Andrei Lackfi, voievodul Transilvaniei, i-a bătut în 1352 și i-a constrâns să se întoarcă la Nipru. Țara era astfel deschisă : cine o lua în stăpânire rămânea în ea. Noii locuitori au venit la fel ca cei despre care relatează o legendă vie referitoare la valea Saanei din Elveția romandă[5].

4. Engel, *op.cit.*, p. 59, după o cronică manuscrisă privind acele locuri.
5. Am comunicat-o, alături de altele înrudite, în lucrarea mea *Deutsche Colonien in Piemont*, Stuttgart, 1842, p. 201.

Dacă și aici, la izvoarele Tisei și ale Moldovei, o povestire pe jumătate legendară[6] are aceeași desfășurare, faptul nu face decât să confirme că în cazul unor împrejurări exterioare identice se petrec lucruri identice. Dragoș, fiul lui Bogdan, un bărbat înțelept și curajos din neamul valahilor trăitori în Maramureș, pe cursul superior al Tisei, a trecut odată cu tovarășii săi, urmărind un zimbru peste trecătoarea înaltă a Carpaților, Planina [sic]. Pe acest versant, până atunci necunoscut al muntelui, a dat de o țară încântătoare, bogată în pășuni, dar nelocuită. O parte din însoțitorii săi s-au lăsat convinși și au mers sub conducerea lui într-acolo, la apa Moldovei s-a întemeiat prima așezare, care a luat numele fluviului și l-a dat și noului stat. După Engel, acest eveniment s-a petrecut în anul 1359. Faptul că acei colonizatori au fost valahi rezultă atât din limba lor, cât și din numele pe care turcii l-au dat țării : Kara-iflak, neagră, adică Valahia mică, în opoziție cu Valahia propriu-zisă, mare sau albă (Ak-iflak), deoarece la ei negrul desemnează ceea ce e mic. Nici Moldova n-a izbutit să-și păstreze statornic independența : mai întâi a oscilat între Ungaria și Polonia, apoi între acestea și Turcia, până când, o dată cu bătălia de la Mohács (1526), supremația celei din urmă a hotărât și aici. E mai bine de un secol, de când Rusia, cu politica ei caracteristică, pe cât de vicleană, pe atât de perseverentă, lucrează cu neîndoienic succes la smulgerea acestui hotar important de la Dunărea de jos din mâna turcilor.

Destinele Daciei aureliene, în care trăiesc de asemenea valahi, nu au fost până aici menționate, deoarece ele și-au urmat propriul lor drum. Bulgarii pierduseră, ce-i drept, pe la 900, țările de la nordul Dunării în favoarea maghiarilor și a pecenegilor ; dar s-au menținut la sudul acestui fluviu. Deși Bulgaria a căzut, începând cu 974, sub dominație bizantină, se pare că și-a păstrat în continuare o anumită autonomie. Bulgarii, populație mongolă, și-au schimbat limba cu aceea a slavilor aserviți ; dar, alături de limba acestora, se vorbea și valaha, motiv pentru care numele de valahi și de bulgari nu erau în acea vreme riguros deosebite. În lanțul Pindului care separă Macedonia și Tesalia de Albania s-a păstrat până azi limba valahă și e foarte probabil că ea se vorbea mai demult până în munții Haemus și că ținea de daco-valaha ; posibil ca și Haemusul, asemenea Pindului, să mai ascundă în zilele noastre vorbitori de valahă. Voi da mai jos descrierea valahilor din Pind, după relatarea, bazată pe propria experiență, pe care o face unul din cei mai recenți călători[7] și voi cita

6. La Engel, *op.cit.*, 2, 104.
7. Fallmerayer, „Fragmenten aus dem Orient". Vezi suplimentul la *Allgemeine Zeitung* din 25 iulie 1844, p. 1651. [Jakob Philip Fallmerayer (1780-1961), scriitor și istoric austriac – *n.t.*]

aici doar ceea ce istorisește el în același loc în legătură cu trecutul glorios al acestor valahi din sud. „Poporul vlahilor, astăzi atât de pașnic și preocupat doar de muncă și câștig, nu a fost dintotdeauna însuflețit de un spirit așa de liniștit și nici nu a fost înghesuit în așezările sale actuale din hotarul muntos al Thesaliei apusene. Vlahii tesalieni, precum mai târziu vecinii lor, albanezii, au avut și ei perioada lor de strălucire și de măreție politică, chiar dacă scurtă, dar nu lipsită de însemnătate în epoca bizantină. Pe lângă comunele Vlaho-libado și Vlaho-jani, existente și azi prin părțile sudice ale pintenilor munților Cambuni, nu departe de Târnovo, Ana Comnena numește (1082) Exebas un petec vlah din văile muntoase ale Pelionului, la marginea răsăriteană a Tesaliei, iar după Benjamin din Tudela, care a străbătut Grecia în veacul al XII-lea, Zituni [Lamia] era, la sud, orașul de graniță și poarta de intrare în țara vlahilor. Precum Peloponezul, și Tesalia Evului Mediu își pierduse în limba comună din triunghiul iliric vechiul său nume, fiind cunoscută vreme de câteva secole doar ca *Μεγάλε-Βλαχια*, Vlahia-Mare, spre deosebire de Acarnania și Etolia care se numeau Vlahia-Mică. Gheorghios Pachymeros, istoricul de curte al primului paleolog, Mihail, spune limpede : tesalienii conduși de Ahile și numiți din vechime eleni purtau la vremea sa numele de vlahi-mari. În schimb, Niketas Choniates limitează noțiunea de Vlahia-Mare în principal la inelul muntos și la zona colinară care domină câmpia, în vreme ce continuă să numească Tesalia suprafața centrală locuită de greco-slavii pașnici și sfioși. Dar oare nu spune explicit și numitul rabbi Benjamin că vlahii trăiesc pe munți și coboară în regiunea grecilor ca să jefuiască ? În ce privește sprinteneala, același călător îi compară cu gazelele ; curajul lor războinic e de neînfrânt și nici un rege nu i-a putut supune. Bărbatul din Tudela a interpretat corect semnele epocii sale, căci la scurtă vreme după trecerea lui rabbi Benjamin, toți vlahii din lanțul Pindului și până sus, în văile Balcanului, s-au ridicat (1186) alături de bulgari și sub conducerea lui Petru și Asan, împotriva stăpânirii apăsătoare, necinstite și corupte a curții bizantine și au întemeiat ceea ce s-a numit al doilea imperiu bulgar cu capitala la Veliko-Târnovo, pe povârnișul nordic al lanțului Haemus (Balcan). Hotarul sudic al acestui imperiu vlaho-bulgar erau munții tesalieni și el avea un conducător independent care se numea mare-vlah, *Μέγα-βλάχος* și care strălucește ca atare în cronicile contemporane ale francilor și bizantinilor.” Atât din Fallmerayer. Zadarnic s-au străduit împărații bizantini să supună din nou aceste țări frumoase ; ele și-au păstrat independența, dar numai până ce puterea turcească a izbutit să se consolideze. Așa s-a făcut că statul întemeiat de Asan și Petru a durat abia ceva mai mult de două sute de ani ; în urma bătăliei de la Kossovo (1389), Bulgaria a devenit provincie turcească (1392).

2. Creștinismul

La acest rezumat al evenimentelor exterioare să adăugăm și câte ceva despre transformările prin care a trecut partea spirituală a popoarelor în chestiune, anume credința și limba.

După cum se știe, creștinismul s-a împământenit aici încă din epoca goților, când, pe la mijlocul veacului al patrulea, limba germană a căpătat prin spiritul nobil și profund al lui Wulfila, episcopul goților apuseni care trăiau în Moesia, prima traducere a Bibliei și scrierea propriu-zisă. Când stăpânirea goților a fost înlocuită cu aceea a popoarelor barbare care înaintau dinspre Asia, creștinismul a încetat să fie, ce-i drept, credința suverană, dar nu și-a pierdut din cauza asta, în mod cert, orice temei. Căci popoare de felul celor care au stăpânit aici nu sunt nici intolerante, în așa fel încât să facă presiuni supra conștiințelor, și nici nu sunt puse într-o asemenea situație prin forța instituțiilor lor. Firul dezvoltării creștine care ajunge până în zilele noastre a fost însă înnodat abia de bulgari. Împărații greci și-au dat, firește, osteneala să îmblânzească prin intermediul unei credințe comune sălbăticia vecinilor lor. În sfârșit, în 863 sau 864, regele bulgar Bogoris a fost determinat să renege păgânismul. După ce el a izbutit să învingă partida adversă, a silit întreg poporul să se creștineze. Scaunul patriarhal căruia i s-a supus vechea Dacie a fost acela de la Constantinopol. Se pare că ulterior Bogoris și-a dat seama de amenințarea pe care această legătură o reprezenta pentru libertatea lui. S-a apropiat atunci de preoții latini și i-a alungat pe cei greci. Photius, patriarhul Constantinopolului, a fost atât de amărât din cauza asta, încât la un sinod pe care l-a convocat în 867 l-a afurisit pe Papă. Un al doilea sinod, recunoscut în mod neînțelept de Roma, a hotărât în 870 ca prerogativele în această problemă să revină Constantinopolului, pe motiv că țara, răpită de bulgari de la Imperiul grec, nu avusese în momentul anexării ei preoți latini, ci greci. Astfel, Bulgaria și Dacia, care pe atunci alcătuiau o unitate, au revenit Bisericii grecești, căreia îi aparțin și astăzi. În paranteză fie spus, această discordie a pus prima temelie la schisma celor două Biserici care s-a produs în 1054 printr-o anatemă oficială[8].

De altfel, Bogoris nu era singurul dintre suveranii acestor țări răsăritene capabil să înțeleagă ce importanță are pentru destinul

8. În ce privește istoria acestei convertiri și a controverselor iscate de ea, am urmat lucrarea lui Gfrörer, *Allgemeine Kirchengeschichte*, Stuttgart, 1841-1844, în care faptele sunt relatate după izvoare, viu și detaliat, în vol. 3, pp. 251 și urm.

statelor alegerea confesiunii. Și Biserica romană și-a dat seama în epoci foarte diferite cât de important ar fi fost pentru ea să poată prinde rădăcini pe aceste meleaguri. Dar forța unor circumstanțe exterioare pare să fi fost aici întotdeauna mai tare decât calculele politice. Încă la vremea lor, Petru și Asan s-au orientat, după întemeierea Imperiului valaho-bulgar (1186), spre Roma și au introdus în Biserică ritualul latin ; când însă mai târziu Constantinopolul a căzut în mâna latinilor (1204), tânărul stat s-a alăturat din nou confesiunii grecești spre a pune o stavilă imperiului de la Niceea, adversarul natural al celui bizantin.

Și în Moldova, la începutul veacului al XIII-lea, creștinismul latin a nutrit speranța de a se putea împământeni. După ce au fost bătuți de mongoli (vezi mai sus, p. 40), cumanii au cerut ajutor Ungariei, promițând să se boteze. Robert, arhiepiscop de Gran, plănuia tocmai o cruciadă, dar Papa l-a descărcat de legământul său cu condiția de a se ocupa de această convertire. Drept vestitori ai credinței, el a trimis la acest popor sălbatic pe călugării proaspăt întemeiatului ordin al dominicanilor, iar în 1228 l-a numit pe Theodorich, priorul dominicanilor maghiari, episcop al cumanilor. Dar convertiți cu mult timp în urmă, valahii din acele locuri nu s-au lepădat de Biserica grecească, iar o încercare de a-i subordona noului episcop pe ceangăi, o seminție de limbă maghiară, a eșuat ; a urmat apoi năvala mongolă de la 1241 și episcopatul cuman a dispărut. Pe la începutul secolului al XV-lea mai apar câțiva dominicani ca episcopi de Bacău[9], dar e vorba de fenomene cu totul izolate, în așa fel încât s-ar putea crede că ei n-au fost decât *episcopi in partibus*. Această încercare nereușită, ca și episcopatul latin de la Milcov, din Valahia, întemeiat probabil pe la 1374, o implantație artificială și anemică, s-ar zice, dovedește că aici confesiunea greacă era de mult consolidată.

După cum s-a văzut mai sus, epoca în care Bogoris s-a convertit este aceea din jurul anului 864. Ce-i drept, la scurtă vreme, pe la 900, ținuturile de la nord de Dunăre au fost ocupate de maghiari, pecenegi și cumani ; dar, în mod sigur, seminția subjugată a valahilor nu și-a pierdut din pricina lor credința, cu atât mai mult cu cât aproape concomitent cu bulgarii, creștinați de Metodiu și Chiril, s-au convertit și ceilalți slavi. Cam o sută de ani mai târziu, pe la 1000, le-au urmat și ungurii exemplul ; datorită obiceiurilor sălbatice, existenței nomade și a legăturii lor cu hoardele Asiei, pecenegii din Valahia și cumanii din Moldova nu s-au creștinat decât atunci când au fost siliți la 1200 de sabia Cavalerilor teutoni, iar la 1225 de spaima mongolilor.

9. Engel, *Geschichte der Walachei und Moldau*, 2, 121.

3. Aria lingvistică

Un domeniu spiritual care ne interesează cu precădere aici, deoarece nici un altul nu deține o importanță comparabilă pentru formarea popoarelor, este limba. Având în vedere firele încâlcite ale destinului acestor ținuturi, succesiunea rapidă de semințiii felurite, nu ne putem aștepta să găsim prea multă ordine în limbă, căci popoare care vorbesc idiomuri diferite nu pot fi unite printr-o limbă comună decât dacă un singur neam izbutește să domine vreme mai îndelungată și să-și impună ca unică propria limbă, grație unei civilizații înalte și unei vieți politice ordonate. Ceea ce nu a fost cazul aici. Limbile goților, hunilor, avarilor, pecenegilor, cumanilor s-au pierdut, ce-i drept, cu totul; dar dintre cele care s-au păstrat, nici valaha, nici slava, nici maghiara nu a izbutit să le înghită pe celelalte.

Dacă ne întrebăm care este distribuirea în spațiu a acestora din urmă, atunci harta lingvistică pe care Šafařik a elaborat-o cu atâta grijă pentru răsăritul Europei[10] arată că pământul vechii Dacii traiane, cum i-a fost descris perimetrul mai sus, este ocupat în principal de valahi; asemenea unei mari insule, o arie lingvistică valahă se întinde la nordul Dunării de jos, înconjurată la sud și nord de slavi, la răsărit de slavi și de Marea Neagră, la apus de slavi și maghiari. La răsărit e mai întinsă decât Dacia lui Ptolemeu, căci cuprinde și cea mai mare parte din Basarabia, până la Nistru; în schimb, la vest a trebuit să cedeze maghiarilor o fâșie lată din șesul mănos care se întinde de-a lungul malului inferior al Tisei și, tot astfel, slavilor ținutul din jurul cursului inferior al Tisei și de la Dunăre până la Golumbaci, deci Banatul apusean. În plus, în interiorul acestui perimetru, și anume în Transilvania, mai sunt zone importante ocupate în parte de maghiari, în parte de germani (sași). Din 2 056 000 de locuitori pe care îi hrănește această țară, cam 900 000 aparțin neamului valah; maghiarii sunt în număr de 700 000, germanii 250 000; jumătate din restul de 206 000 îl constituie slavii, vin apoi grecii, armenii, evreii, țiganii. Valahii sunt deci de departe neamul cel mai numeros și e firesc ca limba lor să domine schimburile și negoțul[11]. Așezări

10. P.F. Šafařik, *Slovanský Zeměvěd*, Praga, 1842. Cu o plachetă cu text (*Slovanský Národopis*).

11. Murgu (comp. *supra*, „Cuvântul înainte"), p. 101. Necesitatea rezultată de aici i-a determinat pe numeroși germani din Transilvania să scrie despre limba valahă. De la Molnar din Müllersheim, profesor la Universitatea din Cluj [E vorba de Ioan Piuariu-Molnar], avem o gramatică germano-valahă (ed. a III-a, Sibiu, 1823); de la Andreas Clemens, preot din Brașov, tot așa, o gramatică (Sibiu, 1836) și un dicționar (ed. a II-a, tot acolo, 1837). Despre acestea și alte câteva gramatici și dicționare, vezi Kopitar, într-un studiu despre limbile albaneză, valahă și bulgară, în *Wiener Jahrbücher*, 46, p. 59 și urm.

omogene au, afară de ei, doar maghiarii și sașii : primii la marginea de nord, de vest și de sud a țării ; maghiarii în centru și spre est (ceangăii) ; sașii sunt risipiți în părțile nordice și sudice ale maghiarilor, dar fără să atingă granița nici într-o parte, nici în alta.

O importanță cu mult mai mică decât acești valahi traiani (daco-romani) au valahii aurelieni sau macedoneni. Harta lingvistică a lui Šafařik indică existența slavilor la sud de Dunăre, a grecilor spre țărmurile Mării Egee, a albanezilor sau arnăuților[12] pe malurile adriatice. Harta lui nu trece de latitudinea Constantinopolului, Salonicului (Solunului) și Aulonei (Valonei, situate vizavi de Otranto), motiv pentru care, în munții care despart Macedonia de Albania, separând limba greacă și, mai departe spre nord, slava de albaneză, el nu poate să numească decât câteva zone locuite de valahi : Bilista în Albania, San-Marina și Vlaho-Clisura în munții care constituie frontiera de vest a Macedoniei. Supărătoare este în această hartă alegerea culorilor, căci pentru valahi este utilizat albastrul deschis, pentru grecii învecinați, albastrul închis. O altă informație oferă geografia lui Büsching (ediția 1788, 2, 700), după care în orașul Moscopolis, situat la o distanță de patru mile de Ohrida, trăiesc doar locuitori de limbă valahă. Dar aceasta nu este singura, ci este principala așezare a unui număr important de valahi macedoneni, cărora li se spune cuțovlahi. Nu le place defel numele de țințari care li se dă adesea, luându-li-se în derâdere pronunția. Anume, ei spun ca grecii *ți* în loc de *ci*, bunăoară cuvântul *cinci (quinque*), care a dat ocazia acelei denumiri, se rostește *ținți*. Astfel se repetă aici istoria șibbolet-ului, iar într-o luptă dintre cele două principale neamuri ale valahilor, macedonenii și-ar pierde viața datorită *ținți*-ului lor precum odinioară, la vadul Iordanului, fii fugari din seminția lui Efraim s-au trădat prin șibbolet-ul lor și au căzut loviți de sabia galaaditenilor (Cartea judecătorilor, 12).

În afară de Macedonia, și Tesalia are populație valahă în munții din Albania. Recent a relatat despre ea Fallmerayer[13]. După el, limba greacă a fost altoită în Tesalia pe populația slavă abia de vreo 650 de ani, precum o mlădiță nobilă pe un puiete sălbatic. Și el continuă :

---

12. Cele două cuvinte sunt sinonime. Tot așa cum în loc de *ἀδερφός* neogrecul îl are pe *ἀδελφός*, el l-a transformat și pe *Ἀλβανίτης* în *Ἀρβανίτης* în *Ἀρναβίτης*. De aici turcul și-a derivat *arnaut*-ul, ca pe Daud din David. De nenumărate ori apare în valahă *r* în loc de *l*, comp. *moară*, *cer*, *păr*, *măr*, *soare*, *sare*, *care*, *tare*, *porumbe*, în locul cuvintelor latine *mola*, *coelum*, *pilus*, *malum*, *sol*, *sal*, *qualis*, *talis*, *palumbes* (Kopitar, *op.cit.*, p. 93).
13. În *Fragmentele din Orient*, vezi nota 7.

„Dar o altă parte din vechea populație tesaliană, anume neamul vlahilor, și-a apărat limba și obiceiurile tradiționale cu mai multă stăruință decât slavii, asimilabili în mare măsură, și și le-a păstrat până în vremurile noastre, în așa fel încât astăzi există în Tesalia, în afară de elementul turco-albanez și greco-slav, și un al treilea, diferit de primele. Vlahii din Tesalia își au principalele așezări pe creasta și pe versanții laterali ai Pindului, în văile adânci ale Peneios-ului și ale afluenților săi, acolo unde îi localizează pentru prima oară istoria bizantină a veacului al unsprezecelea. Ei păzesc și stăpânesc porțile dintre Tesalia și Albania ; iar Metsovo [Arminciu], un oraș de aproximativ 1000 de case din piatră, ridicat pe creastă, la răspântia unor trecători înguste, ce coboară în direcții opuse, poate fi socotit principala așezare a vlahilor tesalieni. Malacasi, Lesinița, Kalavites, Kalaki și Klinovo, cu până la douăzeci de sate, situate în văile Pindului și la marginea lor, aparțin, de asemenea, acestui popor care, din pricina temperaturilor aspre ale meleagurilor sale, se îndeletnicește doar firav cu agricultura, în schimb, se ocupă în stil mare, și cu atât mai eficient, de creșterea vitelor și de economia alpină, iar prin bogăția turmelor sale de oi a dobândit importanță în întreaga Rumelie. Căci la vreme de iarnă, când zăpada acoperă înălțimile munților, turme nomade, intrând adânc în interiorul ținuturilor libere ale Greciei, pasc câmpiile bogate în iarbă ale șesurilor domoale, până când primăvara mână iarăși, spre vârfurile munților, satele de corturi negre ale ciobanilor vlahi migratori. În chibzuință, simț gospodăresc și industrie, vlahii sunt superiori grecofonilor, tot atât de mult pe cât le sunt îndeobște inferiori greco-slavilor în ce privește moravurile rafinate, spiritul, șiretenia. În schimb, acești ciobani simpli și grosolani au o îndemânare excepțională în prelucrarea metalelor. Armele și armurile încrustate cu aur și argint, pe care le admirăm atâta la arnăuți și palicari, provin din atelierele vlahilor, ca și hainele impermeabile cu glugă, cunoscute în porturile mediteraneene sub numele de *capa*, *greco* și *marinaro* și care pot fi în cea mai mare parte socotite tot produse ale industriei de lână vlahe[14].

14. Potrivit acestor date referitoare la sârguința meșteșugărească a valahilor, am fi ispitiți să vedem la ei urme celtice, căci „îndemânarea eminentă în prelucrarea metalelor", anume arta încrustării, era proprie și acelui străvechi popor mediteranean ; tot așa, haina cu glugă era portul său particular. Comp. Dr. Heinrich Schreiber, *Die Marcellusschlacht bei Clastidium*, Freiburg, 1843, pp. 41-44. O altă caracteristică este firea care îi opune hotărât pe valahi celorlalte popoare din zonă și, în schimb, îi alătură bretonilor, irlandezilor și altor populații ce păstrează urme celtice. Un principal argument l-ar oferi limba, în momentul în care s-ar putea accepta ipoteza că limba ar fi aparținut trunchiului celtic.

Negustători și meșteșugari vlahi sunt întâlniți în toate orașele Turciei europene, iar dragostea lor de câștig îi duce chiar până în Ungaria și Austria[15]. Dar că se pricep și la afaceri cu ridicata, o dovedește bogătașul Sina din Viena, care, dacă nu ne înșelăm, e de obârșie din Klinovo sau dintr-una din localitățile mai sus numite din Pind. Această viață peregrină explică și cunoașterea generală de către vlahi a limbii neogrecești, căreia îi aparțin acum și prin Biserică și care, după cum se știe, slujește ca mijloc de comunicare și legătură între feluritele neamuri așezate de o parte și de alta a Mării Egee. În schimb, femeile din multe sate nu înțeleg decât vlaha, după cum înainte, pe insula Hydra, nu înțelegeau decât albaneza. Ca munteanul, în genere, nici vlahul plecat printre străini nu își poate uita țara și foarte adesea, la bătrânețe, se reîntoarce în Pind cu roadele strădaniei sale de o viață, spre a se odihni acolo, în același pământ cu strămoșii săi."[16]

Și în ultimele lucrări pe care le-a publicat despre Tesalia[17], Fallmerayer revine asupra valahilor. „Tesalia, spune el, este mai mult decât oricare altă țară din monarhia turcească o imagine fidelă a islamului și a Evangheliei. Islamul, cu fondul său de trufie și senzualitate, posedă toată savoarea păsunilor verzi și grase ; Evanghelia, în schimb, ca religie a smereniei, a sărăciei, a lipsei și a luptei interioare permanente a obținut ca parte de moștenire pretutindeni în Tesalia doar coastele arse de ardezie, fără umbră și apă, ale țărmului întins (câmpia tesaliană închisă în formă de căldare). Femeile acestor pământuri aride păzesc casa și țes ; ca meșteșugari, zilieri, secerători, marinari și speculanți, bărbații caută pâine și câștig la șes, în marile orașe, pe țărmuri îndepărtate, de unde, cu agoniseala dobândită, se reîntorc, iarna sau la răstimpuri, la vetrele lor triste, dar dragi. Aceste comunități sunt sigure, căci nimeni nu le jinduiește pământul sterp. Dar ele n-au manifestat în mod special o vitejie și impetuozitate de durată, nici în vremurile mai noi, nici în cele trecute. Dacă albanezii și slavii puri, precum bunăoară cei din Cernogorze

15. Poate că și gustul călătoriei să trimită la sângele celtic : precum aici, și în acele părți din Alpi în care elementele germanice nu au obținut supremația asupra celor celtice, acasă rămân doar femeile, în vreme ce bărbații își câștigă pâinea în depărtare. Comp. lucrarea mea, *Deutsche Colonien in Piemont*, Stuttgart, 1842, pp. 90 și urm.
16. Și aici găsim suficiente corespondențe cu popoarele romano-celtice din Alpi, de exemplu, Valea Gressoney care, în ciuda limbii germane a locuitorilor săi, practică obiceiurile pământului. Comp. *Deutsche Colonien in Piemont*, p. 96.
17. „Fragmente aus Thessalien", în suplimentul la *Allgemeine Zeitung*, ianuarie, 1845, p. 20.

(muntenegrini), sunt agresivi și războinici, greco-slavul și greco-vlahul sunt mai degrabă lași, răbdători și temători."

Același lucru se poate spune și despre valahii de la nord de Dunăre, în special acolo unde li se opun alte popoare mai numeroase și de mai mare însemnătate. De aceea nu trebuie să ne mirăm că aria lor lingvistică se micșorează continuu. În Croația și Slovenia, unde pe vremuri erau atât de numeroși, încât o parte din comitatul Poșeg [Possegiensis comitatus] mai e și azi numit Vlahia Mică[18], doar izolat se mai vorbește valaha ; cei mai mulți, deși se mai numesc valahi și sunt numiți astfel de slavi, s-au rascienizat, după cum se exprimă Murgu (p. 37), adică vorbesc sârbește. Tot astfel, Murgu (p. 8, nota 2) spune că în Biserica Albă din Banat [azi în Banatul sârbesc] aproape toți comercianții, deși valahi, și-au uitat limba maternă și vorbesc numai sârbește. Lucrul e valabil într-o măsură și mai mare pentru valahii din sud, deoarece ei sunt mai puțin numeroși și au devenit, în ce privește confesiunea, în întregime dependenți de lumea greacă, și aproape total în ce privește educația și negoțul.

4. Elementele constitutive ale limbii valahe

Limba valahă, pe care o vedem răspândită peste cea mai mare parte a vechii Dacii și chiar până departe în jos, spre Grecia, este, la fel ca italiana, franceza, portugheza, spaniola, o fiică a latinei. Scriitori de orientare slavofilă s-au străduit să atenueze această afirmație : trimițând la existența a numeroase elemente slave, ei au vrut să dovedească originea slavă a limbii valahe pe care elementele italice nu ar fi făcut decât s-o impurifice. O astfel de afirmație se risipește fie și la o examinare superficială a structurii valahei. Firește, nu se poate nega faptul că, drept urmare a amestecului extraordinar de neamuri care a avut loc pe acele meleaguri, ea folosește o mulțime de cuvinte neitalice, anume slave. După Diez[19], abia jumătate din părțile sale componente au rămas latine ; rădăcinile celei de a doua părți trebuie căutate în slavă, albaneză, greacă, germană, maghiară, turcă și în alte limbi ; elementele slave sunt cele mai importante, mai puțin numeroase par să fie cele grecești, maghiare și turce, la urmă vin cele germane. Despre influența albanezei nu se poate spune nimic precis, deoarece însăși esența acesteia este obscură, în așa fel încât riscăm adesea să îi atribuim cuvinte pe care, de fapt, ea le-a împrumutat din alte limbi și mai apoi poate doar le-a deformat.

18. Büsching, *Erdbeschreibung*, 2, 493 (ediția din 1788).
19. *Grammatik der romanischen Sprachen*. Prima parte, Bonn, 1836, p. 65.

Dau mai întâi un număr de cuvinte de origină slavă[20]:

semnificație	valahă		sârbă	rusă
	după Diez	uzual		
Geifer	*bală*	*bale*		
Mist[21]	*bálegă*	*balegánje*		
Balken	*bârnă*			*drevno*
Fabel[22]	*basnă*	*basnă*		*basnja*
Finsternis[23]	*beznă*			*bezdna*[24]
Landstreicher	*bitáng*		*bitânshenje*	
Pfuscherei	*blasnă*		*blèsan*[25]	
Schüssel	*blid*	*blid*		*bljudo*
Bohne[26]	*bob*		*bòb*	
Bojar	*boiar*	*boier*	*boljâr*[27]	
reich	*bogát*	*bogat*	*bògat*	
Krankheit[28]	*boală*	*boală*	*bôl*[29]	
Furche	*breazdă*	*brazdă*	*brazka*	
Furt[30]	*brod*		*bròd*	
irre reden	*buiguire*		*buitzânje*	
Pelz	*bundă*		*bûnda*	

Discutând cuvintele împrumutate din slavă, Diez face o observație importantă (I, p. 65) pentru istoria dezvoltării valahei: „În condiții

20. Deoarece valahii nu au fost atât de norocoși încât să aibă un centru spiritual sau civic, ei sunt lipsiți de ceea ce constituie pentru văz, indirect și pentru auz, cea mai importantă verigă a limbii, anume o ortografie unitară. Kopitar întocmește la p. 72 o listă cu nu mai puțin de 13 moduri diferite de notare a sunetelor. Deoarece nu mă simt chemat să pun capăt acestui haos, am să păstrez ortografia lui Diez – în legătură cu care el dă explicații în I, p. 95 – pentru exemplele luate de la el, iar în rest voi urma pe aceea în uz la valahii ungaro-transilvăneni, de pildă după dicționarul lui Ofner, după dicționarul lui Clemens, Sibiu, 1837, în măsura în care acesta e scris în alfabet latin, după Murgu etc.
21. În Banat, *bálegă* desemnează excrementele animalului; îngrășământul e denumit *bugluk* [?].
22. În Banat, *povesta*, *povestește*.
23. În Banat, *tuneare* [?].
24. Prăpastie, hău.
25. Prost.
26. *Bob* desemnează în Banat mai mult forma și înseamnă sâmbure; fructul este *fasula* (*faseolus*).
27. De la *bolji*, mai bun, mai mare; comp. cu lat. *optimates* sau recentul *magnates*.
28. În Banat, *beteag*, *beteșug*.
29. Durere.
30. La Clemens, *trecătoare* (trajectorium?).

favorabile, o limbă poate suporta, fără să-și prejudicieze caracterul, cele mai puternice amestecuri; s-ar zice însă că valaha nu apucase să se cristalizeze bine în momentul în care au pătruns în ea substanțe străine; cât de mult i-au lipsit principiile de asimilare se vede din preluarea prea literală a elementelor străine; sunete slave și ansambluri întregi de litere s-au înrădăcinat nestăvilit; ultimelor le atribui în special sunetele inițiale *ml* (*mlădiță*, srb. *mlàdiṭa*), *mr* (*mreajă*, srb. *mrèsha*), *vr* (*vrábie*, srb. *vrábaṭ*, și *vreme*, srb. *vréme* etc.).

Din greacă sunt împrumutate:

semnificație	valahă		greacă	italiană	franceză	germană
	după Diez	curent				
stützen	*băston*		*βαστάζειν*	*bastire*	*bâtir*	
Fass	*botă*	*bute*	*βοὺτις, βὺτις*	*botte*	*botte*	*Butte, Bütte*
einsam	*ermu*[31] [?]		*ἔρημος*	*ermo*		
Schnurrbart	*mustață*		*μύσταξ*	*mostaccio*	*mousta-che*	
hacken	*săpa*		*σκάπτειν*	*zappare*	*saper*	
Flotte	*stol*		*στόλος*	*stuolo*		
Hochmuth	*trufie*		*τρυφή*	*truffa*	*truffe*	
sich aufblähn	*trufire*		*τρυφᾶν*			
folgen	*urmare*	*urmez*	*ὀσμᾶσθαι*[32]	*(orma)*		

În afară de aceste cuvinte care se regăsesc și în alte limbi romanice, în valahă mai apar și altele, rezultat al contactelor mai vii cu Grecia:

semnificație	valahă		greacă
	după Diez	uzual	
ungesäuert	*ázimă*		ἄζυμος
Netz[33]	*halău*		ἁλιεύειν (a pescui)
finden	*aflare*	*aflu*	ἄλφειν, ἀλφάινειν
in Bann thun	*afurisire*		ἀφορίζειν
Kirche		*biserică*	βασιλική
verweichlichter Mann	*bătălău*		βάταλος
Gekröse	*bezărău*		μεσεντέριον?
zaubern	*bosconire*		βασκαίνειν

31. În Banat, *singur* (*singulus*), ca și la Clemens.
32. A mirosi, a simți.
33. La Clemens, *mréjă*.

semnificație	valahă		greacă
	după Diez	uzual	
Lehrer	*dáscăl*	*dascăl*	διδάσκαλος
Zorn	*dăcă* [?]		δίκε (răzbunare, pedeapsă)
Zorn		*mânie*	μανία
Weg	*drum*	*drum*	δρόμος (drum)
Feind	*dușmán*	*dușman*	δυσμενής (duşmănos)
Bild	*icoană*	*icoană*	ἐικών
Zelt[34]	*șatră*		ἐξέδρα
Knecht[35]	*argat*		ἐργάτες
wohlfeil	*éftin*	*eftin*	εὐτελής
Mönch	*călugăr*	*călugăr*	καλὸσ γέρον (moșneag frumos)
Hütte	*colibă*	*colibă*	καλύβη
Zins	*cămătă*		κόματος (muncă)
Ziegel	*cărămidă*	*cărămidă*	κεραμίς
Hinterhaupt	*ceafă*[36]		κεφαλή
Schrank	*chivot*		κιβωτός
Mangel	*lipsă*	*lipsă*	λεῖψις
bezeugen	*mărturisire*	*mărturisesc*	μαρτυρεῖν
Mohn	*mac*		μήκων
Schaf	*miel*[37]		μῆλον
Geschöpf[38]	*plasmă*		πλάσμα
reich[39]	*biós*		πλούσιος
Fortschritte machen	*procopsire*		προκόπτειν
Vorsehung	*prónie*		πρόνοια
bezaubern[40]	*fărmăcare*		φαρμακεύειν
Plaudertasche	*fléură*		φλύαρος
schenken[41]	*hărăzire*		χαρίζεσθαι
Kleid	*háină*	*ainã*	χλάινε

În valaha sudică (Macedonia, Tesalia), numărul unor astfel de exemple ar fi desigur cu mult mai important.

34. La Clemens, *cort* (*curtis*?).
35. La Clemens, *ciocoi* (*jockey*), *slugă*.
36. La Clemens, *cap* (caput).
37. *Miel* desemnează în Banat doar *Lamm*; la *Schaf* se spune *oie* (*ovis*).
38. La Clemens, *sidire*.
39. La Clemens, *bogat*.
40. La Clemens, *descânt*, comp. fr. *enchanter* (*incantare*) și *charmer* (*carminare*).
41. La Clemens, *dăruesc* (de la *daturare*?).

Din maghiară par să provină următoarele cuvinte[42]:

semnificație	valahă		maghiară
	după Diez	uzual	
Siebenbürgen		*Ardéal*	*Erdely*[43]
Mehlspeise	*balmoș*	*balmoș*[44]	
Kiesel	*beancă*		*beka kö*
Gebüsch[45]	*berc*		*berek*
krank[46]	*betég*		*beteg*
Fusseisen	*bicáo*	[?]	*ló békó*
Richter[47]	*birău*		*biró*
struppig	*bórzoș*		*borzas*
stossen	*bucnire*		*bökni*
Knopf	*bumb*[48]		*gomb?*
ein Gewächsname	*buriánă*		*burián*
Streitkolben	*bușdugan*	*busdugan*	*buzogany*

Ultimul cuvânt trimite poate la turcă. Tot de acolo provin: *fes* (*rote Mütze*), *hanger* (*Gürtelmesser*), *harambáșă* (*Räuberhauptmann*).

În ce privește originea albaneză, deci proto-iliră, Diez se gândește la următoarele cuvinte (I, 66):

semnificație	valahă	albaneză	sârbă	maghiară
	după Diez			
Pfütze	*baltă*	*baltă*		
vertrauen[49]	*bizuire*	*besóing*[50]		
Scheermesser	*brici*	*briscă*	*brijâci*	*beretva*
frohlocken	*bucurare*	*bucură*		
Lippe	*buză*	*buză*		
Würzkrämer	*băcán*	*bacal*	*bacal*	
besonders[51]	*bășca*	*bască*[52]		

42. Cu certitudine nu se poate afirma nimic, deoarece maghiara însăși e alcătuită din elemente diverse.
43. De la *erdö* (pădure), de unde, lat. *Transilvania*.
44. Clemens traduce cu *clătite*.
45. La Clemens, *Busch* [tufiș,tufă] e tradus cu *pădure*, *Wald* cu *pădurea*.
46. La Clemens, *bolnav cu boală*; dar boală, în orice caz, *betejală*.
47. În Banat, *chinéz*, vine de la sl. *knesz*.
48. La Clemens, *bumbul*, cu articol enclitic.
49. La Clemens, *cred*.
50. Credință.
51. La Clemens, *ales*, *osebi*, *mai vîrtos* (*magis virtuose*).
52. La, cu [sic].

În ce privește cuvintele de proveniență germană, Diez le citează (I, 54) pe următoarele:

Qual[53]	*bai*	de la got. *balvjan* (a chinui)
Band	*bandă*	
Hütte[54]	*bordéai*	*de la bord?*
Borte	*boartă*	
Kneuel[55]	*boț*	*cf.* germ. veche *butzen*
Frosch	*broască*	germ. modernă F*rosch*
	bruncrúț	*brunnenkresse*
	ciubăr	*zuber*
	danț	*tanz*
Dost[56]	*dost* [?]	*dost*
	drot	*draht*
blasen	*flușturare*	*flüstern*
Zaun	*gard*	în lb. nordice, *gardr* înseamnă *stăvilar, casă*
höhnen[57]	*în-gânare*	*cf.* germ.veche *geinôn, ginón* (a căsca, a descuia)
Gans	*gâscă*[58]	
Balken	*grindă*	germ. veche *grindil* (grindă, zăvor)
Grube	*groapă*	got. *grôba*
Graf	*grof*	
Harfe	*harfă*	
Hechel	*háhelă [?]*	*hechel*
Lade	*ladă*	*lade*
heilen	*lecuire*	*cf. lêkeis* (medic), dacă n-ar trebui să ne gândim la *liquor*
berühmt[59]	*mare*	germ. veche *mâri*, de unde *Mär* [știre, veste, poveste], *Märchen* [basm]
Mulde	*muldă*	
Abschied	*obșit* [?]	
Bett	*pat*	
Vorbild	*pildă*	germ. veche, *pildi*
Blech	*plef [?]*	
rauben	*robire*	
Saal	*sală*	

53. La Clemens, *chin, muncă.*
54. Altminteri, *colibă*, v. p. 22.
55. La Clemens, *ghem.*
56. O plantă [șovârf, magheran].
57. La Clemens, *batjocoresc* (de la *jocus*?).
58. Clemens scrie *gâscă.*
59. La Clemens, *gross* [mare].

Schiene	*șină*	
zerreissen	*de-scaerare* [?]	din germ. veche *skerran*, de unde, *scharren* [a scurma] și *déchirer*
Schlaf	*slab*	la Clemens, *somn*
Geschmack	*smeag* [?]	
Stein	*stan*	la Clemens *pétră*, în Banat *piatră*
Stange	*știngă*	
Storch	*stârc*	
Stieglitz	*stigliț*	
Scheune	*șură*	germ. de sud – *Scheuer*, germ. veche – *skiura*
Schürze	*șurță*	germ. de sud – *Schurz*
Tonne	*toană*	
Trog	*troacă*	în Banat, *valău*
Welle	*val*	

Fratele meu a mai adunat și alte cuvinte din valaha vorbită în Banat, iar când s-a nimerit să dea peste o expresie de-a noastră, a adăugat-o :

Eingemachtes	*aimoc*
Ausbruch (wein)	*aosbut*
Bleistift	*plaivas*
Buchbinder	*bucbindăr*
Flasche	*flaș'n*
Frühstück	*fruștiuc*
Gasterei	*gostie*
Halbe	*holb*
Hirte	*holter;* altminteri *văcar, păcurar*
Kirchweih	*chirvai*
Kartoffel	*crumpiri;* șvăbește *grumbire – cartofi*
Metze	*meț*
muss sein	*musai*
Uhrmacher	*ormocăr;* la Clemens, *cearsonicar*
Seidel	*saitlic*
Schanze, Damm	*șanț,* și *șanaț*
Schnepfe	*șnipf,* și *șnâf*
Stall	*stal*
Strafe	*strof*
Waldschaffer	*voldșofer*
Zettel	*țetulă*

Unde aceste cuvinte au alte sunete decât cele din ortografia limbii noastre literare, e semn că acolo acționează cert, alături de forța de

asimilare pe care o exercită valaha, asemenea oricărei limbi asupra elementelor împrumutate, și influența diferitelor dialecte pe care le-au adus cu sine oamenii veniți de pe alte meleaguri. La *drot*, *grof* etc. se recunoaște tendința germanei orientale de a-l transforma pe *a* în *o*; la *crumpiri*, *pildă*, *obșit* etc. pronunția dură din același dialect a lui *g*, *b*, *d*.

O altă cauză pare să stea la baza particularității unor cuvinte ca *bardă*, *vardă*, *mied* și *godsman*. Ca și *bai*, ele trimit la epoca migrației popoarelor : *barda*, *warda*, *medu* sunt forme vechi germanice (gotice) pentru *Barte* [bardă, secure] (din *Hellebarte* [halebardă]), *Warte* [turn de observație, donjon] *Met*. G*odsman* își află explicația într-un pasaj din *Muspilli*, poemul vechi germanic (din veacul al optulea), explicație care prin semnificația sa are și o funcție clarificatoare. Referindu-se la lupta care va preceda sfârșitul lumii, poetul spune :

doh wânit des vilo gotmannô,
daz Hêlîas in demo wîge arwartit werdê.

Ținând seama de semnificația cuvântului valah *godsman*, putem traduce fără îndoială astfel :

Dar mulți dintre părinți cred
Că în luptă Ilie va fi rănit.

Puțin mai înainte, poetul i-a numit pe aceiași învățători *weroltrechtwîson*, adică drepții lumii, înțelepții lumii.

Faptul că valaha posedă doar un număr atât de mic de asemenea cuvinte germane străvechi – oricare din limbile romanice are mai multe – e de înțeles, dacă ne gândim că influența pe care goții ar fi putut s-o exercite aici va fi fost mai apoi temeinic stârpită de mulțimea popoarelor năvălitoare.

De la examinarea numeroaselor elemente străine ale valahei, mă voi întoarce acum spre cele romanice. Ele dovedesc că nu poate fi pusă la îndoială originea latină a valahei, nu doar pentru că ele sunt ca număr cel puțin echivalente cu totalitatea celor împrumutate, ci și pentru că sunt tocmai acelea care denumesc noțiunile cele mai importante, legate de viața cotidiană ; cele pe care le putem considera indispensabile, nucleul însuși al limbii, și care depun oriunde cea mai validă mărturie cu privire la originea unei limbii. Ele sunt grupate mai jos după înrudirile lor interioare[60].

60. La baza acestor grupări se află listele întocmite de Murgu, pp. 50 și urm.

Dumnezeu și creația

Gott	*zeu*	*Deus*
Mensch	*omul*	*homo*
Himmel	*cer*	*coelum*
Mond	*lună*	*luna*
Berg	*munte*	*mont-*
Boden	*pământ*	*pavimentum*
Wasser	*apă*	*aqua*
See	*lac*	*lacus*
Meer	*mare*	*mare*
Ufer	*râpă*	*rippa*
Bach	*râu*	*rivus*
Welle	*undă*	*unda*
Feuer	*foc*	*focus*, it. *fuoco*, fr. *feu*
Rauch	*fum*	*fumus*
Dampf	*abur*	*vapor*
Funke	*scânteie*	*scintilla*
Licht	*lumină*	*lumen*
Schatten	*umbră*	*umbra*
Wind	*vânt*	*ventus*
Blitz	*fulger*	*fulgur*

Diviziuni ale timpului

Frühling	*primăvară*	*primum ver*
Sommer	*vară*	*ver (secundum)*
Herbst	*toamnă*	*au-tumnus*
Winter	*iarnă*	*(tempus hib -)ernum*
morgen	*mâine*	*mane*
Mittag	*miază zi*	*media dies*
Abend	*seară*	*sera*
Mitternacht	*miezul nopții*	*medi- noct-*
Tag	*zi*	*dies*
Woche	*săptămână*	*septimana* (gr. *hebdomas*)
Monat	*meș, lună*	*mensis, luna*
Jahr	*an*	*annus*
Stunde	*oră*	*hora*
Minute	*minut*	*minutum*
Zeit	*timp*	*tempus*
Mittagsmahl	*prânz*	*prandium*
Abendessen	*cină*	*coena*

Plante

Gras	*iarbă*	*herba*
Blume	*floare*	*flor-*
Blatt	*foaie*	*folium*
Klee	*trifoliu*	*trifolium*
Baum	*arbore*	*arbor-*
Buche	*fag*	*fagus*
Esche	*frasin*[61]	*fraxinus*
Nussbaum	*nuc*	*nucus*
Birnbaum	*păr*	*pirus*
Zwetschgenbaum	*prun*	*prunus*

Animale de casă

Ochs	*bou*	*bov-*
Kuh	*vaca*	*vacca*
Pferd	*cal*	*caballus*
Schwein	*porc*	*porcus*
Schaf	*oaie*	*ovis*
Ziege	*capra*	*capra*
Bock	*ied*	*hoedus*
Hund	*câne-le*	*canis*
Henne	*găină*	*gallina*

Alimente

Brot	*pâne*[62]	*panis*
Fleisch	*carne*	*carn-*
Milch	*lapte*	*lact-*
Kuchen	*plăcintă*	*placenta*
Hülsenfrüchte	*legume*	*legumen*
Linse	*linte*	*lent-*
Bohne	*fasole*	*faseolus*

Metale

Gold	*aur*	*aurum*
Silber	*argint*	*argentum*

61. În Banat, *fraptie* cu *p* în loc de *k*, ca *piept* din *pectus*. *T* stă pentru *s*, căci *fraxinus* ar trebui de fapt scris *fracsinus*.
62. La Clemens, *pită*, alături de *pâine*.

Eisen	*fier*	*ferrum*
Blei	*plumb*	*plumbum*

Locuință și unelte

Haus	*casă*	*casa*
Fenster	*fereastră*	*fenestra*
Wand	*perete*	*pariet-*
Tisch	*masă*	*mensa*
Tischtuch	*masai*	[?] *mensuale*
Stuhl	*scaun*	*scamnum*
Beil	*secure*	*securis*
Waffen	*arme*	*arma*

Rudenie

Vater	*părinte*	*parens*[63]
Bruder	*frate*	*frater*
Schwester	*soră*	*soror*
Sohn	*fiu*	*filius*
Tochter	*fiică*	*filia*
Schwager	*cumnat*	*cognatus*
Oheim	*unchi-ul*	*avunculus*
Tante	*mătușă*	*amita (?)*
Schwieger	*socru*	*socrus*
Schwiegersohn	*ginere-le*	*gener*
Schwiegertochter	*noră*	*nurus*

Părți ale corpului

Kopf	*cap*	*caput*
Gesicht	*față*	*facies*
Stirne	*frunte*	*front-*
Nase	*nas*	*nasus*
Auge	*ochi-ul*	*oculus*
Zahn	*dinte*	*dent-*
Zahnfleisch	*gingie*	*gingiva*
Bart	*barbă*	*barba*
Nacken	*cerbice*	*cervic-*
Schulter	*umăr*	*humeru*
Brust	*pept*	*pectus*
Rippe	*coastă*	*costa*

63. *Mutter* este *maică, mamă.*

Hand	*mână*	*manus*
Finger deget digitus		
Nagel	*unghie*	*unguis*
Haut	*pele*	*pellis*
Fleisch	*carne*	*carn-*
Bein	*os*	*oss-*

Probe de limbă alcătuite din propoziții legate logic sprijină afirmația că valaha este precumpănitor romanică. Trimit în această privință la parabola fiului risipitor, pe care Kopitar (*Wiener Jahrbücher*, 46, 99 și urm.) o citează mai întâi în daco-valahă, apoi în macedo-valahă.

O altă dovadă sunt următoarele fragmente de cântece care se găsesc, de asemenea, la Murgu (p. 53) și care, după cum spune el, „sunt luate din gura poporului de rând". În vreme ce locuitorii de la șes și din orașe s-au înstrăinat de mult de limba și, în genere, de obiceiurile străvechi, poporul de jos, mai cu seamă din ținuturi izolate, le rămâne acestora multă vreme credincios, oferind astfel, pe de-o parte, un sprijin pentru cunoașterea trecutului îndepărtat, pe de alta, celor lucizi din păturile de sus un îndreptar luminos care să-i scoată din rătăcire și să-i readucă pe drumul drept. Puritatea acestor strofe, și deci, aceea a limbii vorbite de oamenii de rând, reiese din faptul că Murgu le-a putut însoți de traducerea lor literală în latină. Deoarece, indiferent de valoarea pe care o au pentru problema noastă, ele pot oferi o lectură plăcută, le-am adăugat, în vederea celor care nu cunosc nici una din aceste două limbi, traducerea corespunzătoare în germană.

I.

De pe munte în vale vin	*De monte in vallem venio,*
În vale vin, la râul lin,	*In vallem venio, ad rivum lenem,*
Ca cu apa lui prea clară	*Ut ipsius aqua praeclara,*
Limpede și bunișoară	*Limpida et satis bona*
Setea lungă să mi-o stingă	*Sitim longam exstinguam,*
Care nu puteam s-o frâng.	*Qualem non poteram frangere.*
Vadul nu era în cale,	*Vadum non erat in calle,*
Ci în laturi mai la vale ;	*Sed ad latus magis in valle ;*
Setea mână, m-apasă foarte	*Sitis monet, urget fortiter,*
Pieptu-mi strânge până la moarte.	*Pectus mihi stringit usque ad mortem.*
Inimos culeg virtutea	*Animosus collegi vires*
Și pre cale pururea,	*Et per callem porro,*
Ce-ntre pietre-n jos ducea,	*Quae intra petras deorsum ducebat,*
Repede curînd ating	*Rapido currendo attigi*
Locu unde setea-mi sting,	*Locum, ubi sitim axstinxi,*

Inima-mi stâmpărând
Și viața-mi integrând etc.

Animum mihi extemperando
Et vitam integrando.

În germană:

Vom Berge komm'ich ins Tal,
Ins Tal, komm' ich, an den sanften Bach,
Auf dass mit seinem trefflichen Wasser,
Seinem klaren, wohlschmeckenden,
Den langen Durst ich lösche,
Den ich nicht konnte besiegen.
Wasser war nicht am Wege,
Wohl aber seitwärts mehr im Tale;
Der Durst mahnt, drängt gewaltig
Presst mir die Brust zum Tode.
Mutig sammelt'ich meine Kräfte,
Und auf dem Pfade fort und fort,
(Der zwischen Felsen abwärts führte)
Eilig laufend, erreicht' ich
Den Ort wo den Durst ich löschte,
Den Mut mir erfrischend,
Und das Leben erquickend.

II.

Bela în larga vale îmbla,
Iarba verde lin călca;
Cânta și cântând plângea,
Că toți munții răsuna.
Ea în genunchi se punea,
Ochii în sus îndrepta,
Iată, ce vorbe făcea:
Doamne, Doamne,
bune Doamne etc.

Puella in larga valle ambulabat,
Herba viridem leniter calcabat;
Cantabat, et cantando plangebat,
Ut omnes montes resonarent.
Illa in genua se ponebat,
Oculos sursum dirigebat,
Ecce, sic verba faciebat:
Domine, Domine, bone Domine.

În germană:

Ein Mädchen wandelt' im weiten Tal,
Trat mit weichen Tritten das grüne Gras;
Sang und klagte singend,
So dass alle Berge widerhallten.
Sie warf sich auf die Knien,
Die Augen wandte sie nach oben;
Sieh, so ertönten ihre Worte:
Herr, Herr, guter Herr!

III.

Nucu, fagu, frasinu	*Nucus, fagus, fraxinus*
Mult se ceartă între sine.	*Multum certant inter se.*
Nuce, zice frasinu,	*Nuce, dixit fraxinus,*
Cine vine, nuci culege,	*Quiquis venit, nuces legit,*
Culegând și ramuri frânge:	*Colligendo ramos frangit:*
Vai dar de pielea ta!	*Vae itaque pelli tuae!*
Dar tu, fage, al meu vecine,	*At tu fage, mi vicine,*
Ce voi spune în mintea mea?	*Quae exponam mente tene?*
Multe fiare săturași,	*Multas feras saturasti,*
Dar prea bine nu umblași;	*At haud bene ambulasti:*
Când s-au geru apropiat	*Quum gelu appropinquat,*
La pământ te-au și culcat,	*Ad pavimentum te deculcant,*
Și în foc te-au aruncat etc.	*Ad focum projiciunt* (*averruncat*).

În germană:

Nussbaum, Buche und Esche
Stritten heftig miteinander.
Nussbaum, sagte die Esche,
Wer kommt, sammelt deiner Nüsse,
Zerbricht beim Sammeln deine Zweige:
Also weh deiner Haut!
Aber du Buche, meine Nachbarin,
Was soll ich in meinen Gedanken dir auseinandersetzen?
Viele Tiere hast du gesättigt,
Aber doch hast du dir kein gutes Loos bereitet:
Wenn der Frost kommt,
Fällt man dich zu boden,
Wirft dich ins Feuer.

Din păcate, acestea nu sunt decât fragmente: cititorul să mai îngăduie citarea completă a câtorva cântece comunicate binevoitor, în vederea lucrării noastre, de domnul Fridolin Nunny, angajat în localitatea minieră Oravița. În ce privește primul cântec, domnul Nunny ne asigură că e neîndoielnic popular, cules din gura muntenilor; despre al doilea nu ne-a spus decât că are unele expresii care țin mai mult de dialectul din Valahia propriu-zisă; al treilea este dintr-o foaie care apare în Transilvania; chiar dacă nu poate fi considerat în mod sigur popular, el are totuși o bază folclorică.

Deoarece aceste cântece nu au fost consemnate cu aceeași intenție ca fragmentele precedente, în ele se pot vedea și unele elemente neromanice. Dar numărul relativ mic al acestora, în piese la a căror

notare nu au existat scrupule legate de puritatea limbii, nu face decât să întărească, o dată în plus, afirmația privind originea romană a valahei.

IV. Fiica muntelui — *Die Tochter des Gebirges*

Nu știu de ce mă sbocotește
Pieptul neîncetat,
Ce e asta că și noaptea
N-am odihnă-n pat?

Ich weiss nicht, warum mir woget,
Die Brust ohne aufhören;
Was ist's, dass ich auch des Nachts
Keine Ruhe finde im Bette?

De și suflă vântu rece
Peste munte sus,
De și peste bradul verde
Des omăt stă pus.

Ob auch weht ein kalter Wind
Über die Alpe droben
Ob auch auf die grüne Tanne
Dicht der Schnee gelegt ist.

De căldura ce din pieptu-mi
Stau să mă topesc:
Nu mă stâmpăr, și cu apă
Oricât mă stropesc.

Wegen der Glut in meinem Busen
Schier schmelze ich:
Ich kühle mich nicht, ob auch mit Wasser
Noch so oft ich mich besprenge.

De văz două păsărele,
Cum se gugulesc,
Prin acestor fericire
Numai mă mâhnesc.

Wenn ich zwei Vöglein sehe,
Wie sie sich schnäbeln,
Derselben volle Seeligkeit
Betrübt mich nur.

De răsună clopotele-n
Codrul cel umbrit,
Alor sunet par că-mi cântă
De al meu iubit.

Wenn die Glöckchen schallen durch
Den schattigen Wald,
Ihr Klingen scheint, als säng' es mir
Von meinem Geliebten

Cald și rece eu simțesc
Trupul fioros,
Ș-ochii mei și fără voie,
Mi se pleacă-n jos.

Heiss und kalt fühl' ich mich,
Mir fiebert der Leib
Und meine Augen, gegen Willen,
Senken sich nieder.

Cine, Doamne, va să-mi spuie
Ce io pătimesc?
Cine leacuri va să-mi deie,
Să mă mântuiesc?

Wer, o Herr (Gott), will mir erklären
Was ich erleide?
Wer wird mir Heilmittel reichen,
Damit ich mich rette?

V. Împărțirea florilor — *Die Verteilung der Blumen*

Florilor, o florilor,
Din livadă răsărite!
Fiicele naturii,

Blumen, o ihr Blumen,
Dem Wiesengrund entsprossen!
Töchter der Natur,

Cu culori podobite,
Cu culori din cele frumoase,
Cu culorile soarelui,
Galben, verde și roșietic,
Cu vânătul ceriului:
Dintr-a tuturor curună
Dau la toată fata una.

Mit Farben geziert,
Mit Farben, den schönen,
Mit den Farben der Sonne,
Gelb, grün und rötlicht,
Mit dem Blau des Himmels:
Aus aller Kranz
Geb' ich jedem Mädchen eine.

Ochii blânzi, și gura cea senină,
Râsuri dulci și păsuire lină

Te-mpodobesc, o, drăgăstoasă Flora!
Pentru aceea îți dau vioreaua.
Rujă, rujă, cum ești plină tu de foc
Da' o stăpână-ți găsesc pe loc:
Primește dară, dragă Ileana,
Știu că focu te-arde sub năframă.

(Die) Augen (die) sanften, und (der) Mund,
(Das) Lächeln (das) holde, und (der) Tritt (der) sanfte
Dich schmücken (sie), o liebenswerte Flora!
Deshalb schenk' ich dir das Veilchen.
Rose, Rose, wie bist du voll Feuer!
Ich gebe eine Herrin dir auf der Stelle:
Empfang (sie) denn, teuere Ileana,
Ich weiss, dass das Feuer dir brennt unter deinem Busentuch

Maria, inimioara ta așa e de curată,
Ca și roua de pe iarbă așezată!
Singură ești o floare fără spin,
Dulce, care de neștire
Umple piepturi cu uimire:
Darul tău e un crin,
Care când se desbumbește
Toată firea veselește.

Maria, dein Herzchen ist so klar und rein,
Gleich dem Tau der am Grasse hängt!
Selbst bist du eine Blume ohne Dorn,
Süsse, die du ohne Wissen
Füllst die Seelen (Brüste) mit entzücken:
Deine Gabe sei eine Lilie,
Welche, wenn sie sich entfaltet,
Die ganze Schöpfung erfreut.

VI. Nu mă uita

Vergiss mein nicht

Ziua, ceasul despărțirii,
Însemnat cu mâna ta,
L-am aflat cu întristare:
Dar te rog: nu mă uita!

Tag (der), Stunde (die) Scheidens (des),
Gezeichnet mit Hand deiner,
Sie hab' ich gefunden mit Betrübnis,
Doch dich bitte: nicht mich vergiss!

Și de-ai fi tu fie unde
Soarta a te va arunca,
Socotește că ți-s prieten,
Și te rog: nu mă uita!

Und dass seist du, immer wo
Schicksal (das) dich wird schleudern,
Denke, dass (ich) dir bin Freund,
Und dich bitte: nicht mich vergiss!

Gata sunt paharul morții
Pentru tine a-l gusta;

Bereit bin Kelch (den) Todes (des)
Für dich ihn kosten;

Nu cer altă răsplătire,	*Nicht begehr' ich andren Lohn*
Dar te rog: nu mă uita!	*Doch dich bitte: nicht mich vergiss!*
Luna e lumina lunii,	*Mond (der) ist (das) Licht (der) Welt,*
Dar tu ești lumina mea;	*Aber du bist Licht meines;*
Zic la lună să s-ascundă,	*Sag ich zum Mond, dass (er) sich verberge,*
Dară ție: nu mă uita!	*Doch zu dir: nicht mich vergiss!*

În cazul acestei comparări a valahei cu latina, un lucru nu trebuie trecut sub tăcere căci ar arunca o umbră de incorectitudine asupra întregii aserțiuni. E vorba anume de faptul că ortografia utilizată aici se sprijină pe principiul celei franceze: se orientează mai degrabă după originea cuvintelor și mai puțin după felul în care ele sună astăzi; deci, după modul de scriere latinesc, scop în care se iau în sprijin tot felul de semne, liniuțe și puncte. De pildă, se scrie *sépte*, *mórte*, dar se pronunță *ș* ca în germană *sch*; *é* și *ó* ca *eá*, *oá*. Apoi *c* și *g* sunt înainte de *i* și *e* înmuiate ca în italiană; *j* e pronunțat ca în franceză; *q* sună ca *tsch* din germană; *ç* și *ț* ca *z*-ul german; la fel *ḑ* ca *z*, dar mai moale, după pronunția maghiară sau franceză. Caracteristică este și punerea de virgule deasupra vocalelor. Se scrie, din rațiuni de derivare, *cădere*, *vĕntu*, *vĭrtute*, *rŏtundu*, *adŭncu*; dar virgulița de deasupra vocalelor *a*, *e*, *i*, *o*, u indică faptul că toate aceste vocale sună la fel, anume ca acea vocală estompată pe care o are engl. *but* sau *e*-ul din germ.*Vater*, pe care Diez o notează cu *ë*, Schmeller și Rapp printr-un *e* răsturnat (ə), botezat de acesta din urmă „sunet primordial"[64]. Sunetul *u* notat la sfârșitul cuvintelor joacă același rol ca *e*-ul din franceză: nu se pronunță deloc, are doar o semnificație etimologică. Dacă s-ar pune în locul acestei scrieri artificiale una naturală, adică una care să redea doar sunetul, reflexul latinei ar dispărea, ce-i drept, pentru ochi, dar înrudirea, singura care contează aici, nu ar exista mai puțin; valahii au păstrat, bunăoară, pentru *Tor* cuvântul latin *porta*, indiferent dacă, de dragul derivării, îl scriu *pórta* sau, potrivit pronunției, *poártă*.

O altă caracteristică a valahei ce se cere subliniată este că ea are o vechime mai mare decât celelalte idiomuri romanice. Ca o consecință a izolării sale de acestea, ea a rămas în urma lor în ce privește dezvoltarea elementelor sale romanice, oarecum ca germana din Elveția, care din aceeași cauză a păstrat caractere dispărute în Germania încă din secolul al XV-lea; sau ca limba slavilor din Lausitz

64. În *Physiologie der Sprache*, Stuttgart, 1836, I, p. 20. Citez aici această lucrare căci, în ciuda unor pasaje rebarbative, ea este indispensabilă pentru oricine vrea să pătrundă esența limbii.

care, din pricina insularității sale în raport de ceilalți slavi, ori ca rusa sau sârba care, din cauza depărtării față de circulația internațională, sunt mai puțin cizelate decât restul limbilor slave.

La sfârșit, Murgu întocmește (p. 36) o listă de noțiuni care în valahă, spre deosebire de italiană, sunt desemnate prin aceleași cuvinte ca în latină:

semnificație	latină	valahă	italiană
Haupt	*caput*	*cap*	*testa*
Milz	*splen*	*splină*	*milza*
Tisch	*mensa*	*masă*	*tavola*
stehlen	*furari*	*furare*	*rubare*
gehen	*ambulari*	*umblare*	*andare*
verstehen	*intelligere*	*înțelegere*	*intendere*
jagen	*venari*	*vânare*	*cacciare*
Kot	*lutum*	*lut*	*fango*
Hülsenfrucht	*legumen*	*legumă*	*guscio*

Kopitar (p. 85) și Diez (p. 64) atrag atenția și asupra altor cuvinte. Primul citează *alb* (*albus*), *întrebà* (*interrogo*), *rugà* (*rogo*), *socru* (*socer*), *berbece* (*vervex*), *vorbă* (*verbum*). Întrebându-se care este cauza pentru care limbile romanice mai noi evită *verbum,* înlocuindu-l cu *parabola* (fr. *parole*), A.W. Schlegel află răspunsul în sensul teologic secundar al primului cuvânt; această supoziție se confirmă prin faptul că la valahi s-a păstrat *verbum*. Ținând de Biserica grecească, ei trebuiau să respecte sacralitatea doar a *logos*-ului și astfel puteau, netulburați, să-l folosească pe *verbum* în viața de fiecare zi. La rându-i, observația lui Diez sună după cum urmează: „instituția romană a armatei a lăsat câteva urme curioase în valahă: noțiunea *alt* e desemnată prin *bătrân* (*veteranus*), *Gefährte* prin *fârtat* (*foederatus*, cred)".

În plus, el mai adaugă câteva cuvinte latine care nu s-au păstrat decât în valahă: *adăugare* (*vermehren*), *cadă* (*Fass*)[65], *lăut* (*gewaschen*, dar și în italiană *lauto – prächtig* [măreț, splendid]), *lingere* (*lecken*), *ningere* (*schneien*), *sau* (*oder*, lat. *seu*), *ud* (*feucht*).

Faima de vetustitate romană, pricină pentru care Kopitar numește valaha (*Wiener Jahrbücher*, 46, 75) cea mai bătrână fiică a latinei, ea o împarte cu așa numita retoromană din Graubünden, care în ținuturile renane se numește *romantsch*, iar în Engadin, *ladin*. Separată

65. În Banat, la *Fass* se spune *vas*, iar *cadă* înseamnă *Bottich*.

de Italia prin Alpi și prin legătura cantonală, aceasta a rămas atât de în urmă față de evoluția generală a limbilor romanice, încât seamănă cu cea mai arhaică limbă literară romanică tot așa ca germana elvețiană cu germana veche. De aceea, e foarte apropiată de vechea provensală, prima dintre limbile romanice cultivate; și se povestește despre doi catalani care, călătorind prin Graubünden, au rămas foarte uimiți constatând că sunt înțeleși de locuitori și că, la rândul lor, înțeleg limba autohtonă[66].

Un caz absolut asemănător istorisește Murgu (nota de la p. 70): „Nu de mult vorbeam cu un cunoscut valah în prezența câtorva persoane pe care nu le cunoșteam. Una dintre acestea s-a sculat și a întrebat unde i-am învățat limba maternă. I-am răspuns că noi vorbim în limba valahă; la care a zis că nu cunoaște numele acestei limbi, dar că o înțelege, căci nu se deosebește cu nimic de cea ladină din Elveția."

5. Originea valahei

Dacă potrivit celor examinate până acum considerăm limba valahilor drept o soră bună, fie și coruptă, a nobilelor limbi romanice din vestul continentului nostru, atunci întrebarea care se pune este cum a ajuns ea acolo și cum s-a păstrat pe o suprafață atât de întinsă, bântuită secole de-a rândul de furtuni.

Stăpânirea romană a durat relativ puțin, cam 160 de ani; totuși limba Romei a dominat în acest interval de timp, ba chiar s-a menținut într-o măsură importantă până în zilele noastre, în ciuda afluenței puternice a unui număr atât de mare de popoare. Primul dintre aceste fenomene izbitoare a fost explicat prin aceea că romanii au găsit țara pustie, de unde, firesc, concluzia că limba lor a fost dominantă. S-a dovedit mai sus inconsistența unei astfel de presupuneri; în mod sigur trebuie să acceptăm ideea că valaha s-a format exact ca spaniola, franceza, retoromana, anume prin faptul că autohtonii învinși au fost obligați să învețe limba învingătorilor.

În această mare operație de înlocuire a limbilor locale cu propria limbă, Roma s-a văzut sprijinită de completa inferioritate culturală a popoarelor cucerite. Idiomurile acestora nu evoluaseră către expresia scrisă și latina le-a biruit ușor, căci în calitate de limbă a poporului

66. Joseph Planta, *Geschichte der romanischen (Bündner) Sprache*, [conferință] citită la Societatea regală de științe din Londra, în 10 nov. 1774; Chur, 1776, 58 pp.

dominant, mai cultivat, ea i-a ademenit de două ori pe barbari s-o adopte, o dată ce trufia acestora a fost înfrântă. Dintre popoarele învinse, unul singur a fost superior învingătorilor, anume grecii, și tocmai de aceea ei sunt excepția de la regulă: și-au păstrat limba a cărei supremație s-a menținut chiar departe, spre interiorul Asiei, până ce alți năvălitori de pe glob au înlocuit-o ca fiind receptacolul unei credințe vrăjmașe. După cum greaca era în Asia limba negoțului și a culturii, la fel era și latina în partea superioară a triunghiului ilir. Dintre limbile aceastei emisfere a lumii, niciuna nu era mai potrivită pentru acest scop, sau mai degrabă doar ea era. Așa s-a întâmplat în nordul Italiei, în Raetia, Galia și Britania, unde celta autohtonă a trebuit să cedeze terenul; tot așa în Spania, unde aceeași soartă a avut-o iberica; la fel aici, în ce privește ilira. Dar nici una din aceste limbi nu a fost complet distrusă: în zona muntoasă a Scoției, în Irlanda, Wales și Bretania, celta trăiește și astăzi; în regiunile basce, iberica; în Albania, ilira. Cauza acestor fenomene atât de distanțate în spațiu, dar atât de înrudite între ele, trebuie căutată în faptul că în regiuni izolate se face mai puțin simțită nevoia unei limbi de cultură și de circulație.

De altfel, politica romană nu s-a mulțumit să lase să acționeze de la sine acele cauze active ale răspândirii limbii naționale: ci le-a ajutat masiv prin dispoziții bine cumpănite. Sfântul Augustin spune de aceea explicit: „Sub aparența alianței frățești, orașul dominant a impus popoarelor aservite nu doar jugul, ci și limba sa”[67]. Zonele locuibile cele mai importante au fost ocupate de coloni romani, o rețea de șosele ingenios construită lega diferitele părți într-un întreg, care învăța cumva abia acum să se cunoască; administrația și justiția erau peste tot romane: nu doar potrivit spiritului, ci și limbii. Astfel Roma dădea „diferitelor popoare ale imperiului său o patrie, lărgea cercul orașului la acela al lumii”[68].

Abstracție făcând de mulțimea factorilor care au concurat aici, rămâne totuși uimitor că latina s-a putut înrădăcina astfel într-o zonă periferică, în decurs de numai 160 de ani, dacă nu cumva această influență a durat într-adevăr mai mult. În definitiv, stăpânirea romană se întinsese pe aci, așa cum am arătat la început, încă din secolul al III-lea înainte de Cristos. Când, în fine, în anul 106

---

67. *Data est opera ut civitas imperiosa non solum jugum, verum etiam linguam suam domitis gentibus per speciem societatis imponeret* [„S-a încercat ca cetatea stăpânitoare să-și impună nu numai jugul, ci și propria limbă neamurilor supuse, invocând întreținerea relațiilor”] – *De civitate Dei*, 19, 19.
68. *Fecerunt patriam diversis gentibus unam; Urbem fecerunt, quod prius orbis erat* [„Au făcut o singură patrie din felurite neamuri; / Din întregul pământ au făcut o Romă”].

după Cristos, Dacia a fost, la rându-i, supusă, pentru locuitorii ei, latina nu mai era de mult, datorită relației lor cu Iliria și Moesia vecine, o limbă necunoscută; drumul acesteia era deschis. După retragerea stăpânirii romane, pentru ca latina să fi fost stârpită, ar fi trebuit să intre în joc cu totul alți bărbați de stat decât aceia dintre goții, hunii, slavii, bulgarii, avarii, ungurii, cumanii și turcii pe care soarta i-a adus pe aceste meleaguri.

Când se afirmă că dacii și-au schimbat limba cu latina, asta nu înseamnă că ei au învățat să vorbească precum Traian sau Tacit. La toate popoarele care au elaborat o limbă literară pe baza materialului brut al propriei lor limbi populare apare prin însuși acest fapt o opoziție între păturile de sus și cele de jos, între scriere și viață. Astfel și la Roma, mulțimea vorbea în mod sigur altfel decât vorbeau oamenii cultivați și cărțile. Iar diferența creștea pe măsură ce ne îndepărtăm de Roma: acesta este sensul expresiei limbă țărănească (*lingua rustica*), opusă limbii citadine și livrești. Firește, în diferitele părți ale imperiului limba poporului era cu totul alta. În sudul Italiei s-a exercitat fără îndoială influența limbii grecești; latina spaniolilor era sigur impregnată de elemente și particularități iberice; în Italia de nord, în Provența, în Galia, de elemente celte. Deoarece coloniștii aduși de Traian în Dacia afluaseră din întregul imperiu, e de presupus că străvalaha va fi fost o limbă foarte amestecată. La asta s-a adăugat contribuția autohtonilor. Ca și grecii mai sus pomeniți, ca iberii și celții, și dacii, în ce-i privește, au dat culoare limbii care le fusese impusă.

Un fapt vrednic de toată atenția aduce în discuție Kopitar[69]. După părerea lui, pentru care pledează multe, albaneza ar fi un ultim vestigiu al vechii limbi traco-ilire, la fel ca valeza din Bretania în raport de celta galică. Dacă această albaneză ar fi fost suficient de bine cercetată de lingvistica comparată, atunci s-ar putea eventual depista și în valahă unele vestigii ale vechii limbi autohtone. Din păcate, Kopitar se limitează la o singură urmă. Anume, valaha folosește, asemenea celorlalte limbi romanice, pronumele *ille* ca articol, dar acesta nu este antepus, ci postpus substantivului, de exemplu, *Mensch* se spune în valaha sudică om-*lu*, în cea nordică om-*ul*. Tot așa, domn (*Herr*) se transformă în domn-*ul* (*der Herr*), domn-*ului* (*dem Herrn*), domni-*i* (*die Herrn*), domni-*lor* (*der Herrn*); din doamnă (*Herrin*) derivă doamn-*ei* (*der Herrin*), doamne-*le* (*die Herrinnen*), doamne-*lor* (*den Herrinnen*). Alte exemple sunt: tată-*l* și părinte-*le* (ambele: *der Vater*); rândurea-*oa* (*die Schwalbe*) etc. Același lucru se regăsește și în celelalte două limbi care își împart cu valaha teritoriul

69. *Wiener Jahrbücher*, nr. 46, pp. 77, 85.

vechii Ilirii, anume în albaneză și bulgară ; om se spune în prima *njeri*, în ultima, *tșoveko* ; omul e în albaneză *njeriu*, în bulgară *tșovekot*. Kopitar crede a fi găsit aici rămășița unei particularități a vechii ilire. El își expune opinia clar și fără rezerve. Iată cuvintele sale : „Dintre aceste două popoare vecine și înrudite, unul (albanezii), în munți, și-a salvat forma și materia limbii sale ; celălalt (valahii), în vale, a preluat materie romană, dar a turnat-o în forma sa proprie. Iar această formă a fost atât de indestructibilă, încât, atunci când, la sfârșitul migrației popoarelor, slavii bulgari s-au așezat în număr mare pe teritoriul acestei *langue romane* – singura limbă romană de acest fel printre toate idiomurile slave –, până și slava lor s-a transformat în contact cu valahii într-o astfel de formă cu articolul post-pus, semn flexionar, în locul bogatei declinări slave ! Așa încât, la nord de Dunăre, în Bucovina, Moldova, Valahia, Transilvania, Ungaria, apoi dincolo de Dunăre, în Bulgaria propriu-zisă, în întreg lanțul munților Haemus, în sensul cel mai larg care se dădea în vechime acestui masiv, de la o mare la alta, în fine, în munții Macedoniei, în Pind și în întreaga Albanie domină, și astăzi încă, doar o *unică formă* lingvistică, dar cu trei feluri de *materii* lingvistice (dintre care doar una autohtonă, celelalte două străine, aduse din est și vest). Din punct de vedere numeric, albaneza este vorbită de peste un milion de oameni, bulgara de peste două milioane, valaha de peste trei milioane. Deci încă șase milioane de vetero- și neotraci printre cele trei milioane de greci la sud și cincizeci de milioane de slavi la nord."

Împotriva argumentului bazat pe poziția articolului, s-ar putea obiecta că aceasta apare, absolut independent de triunghiul ilir, și în alte limbi, în cele scandinave și în bască ; tot așa, că din latinescul *dominus ille*, valaha l-a derivat pe domn-*ul* chiar mai firesc decât italiana pe *il domino* ; deci că aici s-ar putea găsi o altă dovadă de vechime a valahei.

Dacă însă nici exemplul ales de Kopitar nu ar fi concludent, împrejurare în care ar putea să decidă o cunoaștere mai amănunțită a vechii ilire, trebuie totuși să acceptăm afirmația pe care el o face mai departe, după care „cercetări mai amănunțite ar arăta înrudirea strânsă dintre acele limbi, întemeiată în structura albanezei, precum și influența pe care această veche limbă europeană a exercitat-o dincolo de propriul său perimetru, anume spre sud până la neogreacă, spre nord până la sârbă". Și chiar dacă, din lipsă de dovezi documentare, opinia lui Kopitar rămâne doar o ipoteză, ea este în orice caz demnă de un lingvist autentic, bine întemeiată în esența ei și cu adevărat de anvergură.

Pentru toate aceste popoare aservite a apărut numele de romani, firește abia după dispariția adevăratului spirit roman : se știe că însuși Caracalla (211-217) a conferit tuturor supușilor întinsului

imperiu dreptul de cetățenie, deci, potrivit legii, numele de roman. Evident, locuitorii au păstrat denumirea semeață cu atât mai mult cu cât, într-adevăr, numeroși erau aceia care își mai aminteau că se trăgeau din Italia, poate de la Roma. Dar nici nu era nevoie de asta, căci și popoarele care vorbeau grecește se socoteau onorate numindu-se romani (Ρωμαῖοι, *Romaei*), spre deosebire de barbarii neînfrânți, motiv pentru care și astăzi dansul și limba lor se numesc romane (*ρωμαΐκα*).

Și numele de valah necesită aici o lămurire. Nu se știe ce a însemnat la origine și care popor l-a dat pentru prima oară[70]. În schimb, nu e nici o îndoială că slavii și germanii – de la care l-au preluat grecii, maghiarii și turcii – numeau astfel pe latinofoni, deci era sinonim cu *romanus*, *roman*, *român*, *rumun*[71], așa cum se numeau, chiar ele, pe sine însele unele popoare romanice, bunăoară retoromanii (v. *supra* p. 66) și valahii, atât cei din nord, cât și cei din sud[72]; iar Țara Românească este tot una cu Valahia. Și celții vor fi fost numiți astfel: manuscrisul de la mănăstirea Wessobrun (veacul al VIII-lea) numește Galia *Walhô-lant*, spre deosebire de Italia, căreia i se spune *Lancpartô-lant*[73]; iar anglo-saxonii numeau *Wales* și *Corn-wales* două ținuturi britanice în care se păstrase această limbă a neamului subjugat.

Numele de valah a luat la diverse popoare diferite forme: cel mai complet sună în germană, având încă vocala din rădăcină și din silaba derivată – ceea ce pledează pentru originea lui germană. La slavi, prima a fost suprimată: ei spun *vlah* sau (precum polonezii) *vloh*, la care se alătură formele din latina medievală: *valachi*, *vlachi*, *blachi*, *blacci*, *vlassi*, *vlossi*[74], *blasi*; precum și denumirea bizantină

---

70. Nu lipsită de importanță mi se pare, de altfel, supoziția lui Zeuss (*Die Deutschen und die Nachbarstämme*, nota de la p. 68). „W*alach*, *Wal* (probabil cu sensul inițial de străin sau de persoană vorbind ininteligibil, ca *βάρβαρος*) este denumirea specială pe care germanii și, posibil prin ei, slavii o dădeau romanilor și supușilor lor." Cuvântul anglo-saxon *vealh* înseamnă tocmai *peregrinus*, *barbarus*.
71. După vocabularul limbii germane vechi al lui Graff (I, 841), *walah*, *walh* înseamnă străin, roman, după cum la Notker găsim *latine* tradus tocmai cu *walahisgen* (valah, romanic).
72. Murgu spune, p. 67: „La întrebarea *ce ești*, orice român (valah) ar răspunde: *eu sunt român*, și abia la repetarea întrebării: *ce fel de român?*, ei obișnuiesc să răspundă, spre a-și indica țara, *moldovean*, *muntean*". Gramatica lui Bojadschi, Viena, 1813 este intitulată *Romanische oder macedonisch-walachische Sprachlehre*. De cele mai multe ori valahii nici nu știu că cineva îi numește valahi (Murgu, p. 113).
73. Schmeller, *Bayerisches Wörterbuch* 4, 70.
74. *Polonorum atque Slavorum lingua non modo hi populi verum et omnes qui sunt italici generis, Wlassi et Wlossi dicuntur* [„În limba polonezilor și a slavilor, acele popoare ce sunt italice nu se numesc într-adevăr decât vlasi și vlosi"] – Lucius, *De regno Dalmatiae* VI, 5 (citat după Murgu, p. 10).

βλάχοι, turcă *i-flak*, maghiară *olah* (latinizat *olahi*, *olaci*). Alte denumiri care apar în scrierile medievale sunt *latini*, *ausoni*[75], derivate de la țara de obârșie, deci sinonime cu romani; apoi *myssi* (moesieni), ceea ce desemnează doar teritoriul ocupat. Numele de *cuțovalahi* pe care grecii îl dau valahilor din sud semnifică, după Thumann[76], valahi șchiopi și este o poreclă care stârnește neplăcere; tot așa e și cu denumirea de *țințari* (v. p. 46). Albanezii spun *tjuban* (popor de ciobani); sârbii au pentru valahii din Valahia numele de *kara-vlah* (v. p. 41); valahilor din Banat li se spune batjocoritor *frătuți*, deoarece bărbații din acest neam, de cum se cunosc, își spun *frați* sau *frătuți*; celor din munți, *bufani**, despre care nu știu să spun decât că este tot o poreclă.

Numele răsunător de roman cu care tuturor valahilor le place să se fălească avea să se transforme, firește, curând într-unul plin de tristețe. Când au năvălit popoarele din răsărit, românii sau valahii au devenit slugile celor mai felurite semințiі: ceea ce poartă acum numele de valah nu mai este decât un neam asuprit care, și acolo unde e preponderent, precum în Principatele Dunărene, nu ajunge defel să prospere în chip fericit. Oriunde sunt explicit numiți, valahii apar ca obidiți și ca fugari: pe la 812, principele bulgar Crumus face o incursiune de jaf în Tracia, de unde aduce în Dacia coloni români, se înțelege iobagi, luați prizonieri[77]; același lucru fac în anul următor pecenegii și cumanii[78]. În 1284, sub regele Ladislau, numeroși valahi din Tracia se așază în Maramureș, anume pe cursul superior al Tisei, apoi între Mureș, Criș și Tisa, de asemenea în părțile sudice ale Transilvaniei. Maramureșul prezintă curiozitatea că aici nobilimea vorbește mai mult ca oriunde în valahă[79]; ceea ce s-ar putea explica fie prin faptul că regele Ladislau îi va fi atras aici pe valahii de la

---

75. Priscus (în jur de 447) îi opune pe ausoni celorlalți locuitori ai Daciei, grecilor, goților și hunilor. Cuvântul înseamnă italic și nu poate fi folosit aici decât cu sensul de valahi vorbitori de limbă italică.
76. *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker* I, Halle, 1774, p. 174.
* Nume dat românilor bănățeni, de pe la Oravița, Bocșa, Comloș etc., veniți din Țara Românească, numiți și tărani – *Dicționarul limbii române*, I, București, 1913, *sub voce* (*N.t.*).
77. Engel, *Geschichte der Walachei und Moldau*, I, 139. Împotriva oricărei probabilități, el vrea să așeze această măruntă întâmplare la originea populației valahe și a limbii ambelor țări. [E vorba de atacarea în 813 a Adrianopolului de către hanul Krum – *n.t.*]
78. Engel, *op.cit.*, 140, 141.
79. După *Schwäbischer Merkur* din 28 mai 1843, p. 574, numărul alegătorilor (nobili) valahi îl întrece pe acela al maghiarilor.

1284, acordându-le drepturi cetățenești, la fel ca Géza al II-lea (1141-1161) sașilor din Transilvania ; fie prin faptul că în condițiile unei populații precumpănitor valahe nobilimea de origină maghiară își va fi schimbat limba cu cea valahă.

Oricum ar fi, trebuie să-i considerăm pe valahi un neam subjugat și reprimat care, potrivit supoziției lui Engel (I, 65), traversa cu turme și corturi ținuturi muntoase mai sigure, precum Transilvania și zonele alpine din Macedonia și Tesalia. Prin creșterea populației și prin pătrunderea în Transilvania a altor neamuri, ca maghiarii și sașii, locurile de pășunat s-au micșorat din ce în ce mai mult ; s-a ivit necesitatea ca pământul să fie folosit într-un mod mai rentabil.

De câte ori nu s-a întâmplat ca poporul împilat să se ridice și să întemeieze o stăpânire care a inspirat dușmanilor spaimă sau măcar stimă ! Cel mai izbitor exemplu de acest fel este imperiul valaho-bulgar, întemeiat la 1186 de Petru și Asan (v. p. 42), care a durat puțin, dar a cunoscut o înflorire strălucitoare. Ceva asemănător, chiar dacă nu de aceeași întindere, dar de o durată mai mare, au înfăptuit bărbații care, în fruntea vasalilor lor, au populat Valahia la 1290 și Moldova la 1395 (v. *supra* pp. 40 și 41). Toate aceste evenimente coincid în ideea că un neam asuprit care fuge din fața cuceritorilor în ținuturi muntoase mai sigure, dar neospitaliere, se reîntoarce ulterior de unde a plecat ; un astfel de neam au fost și slavii, care s-au retras din fața maghiarilor, parte la nord de Carpați, parte la sud, spre Haemus și spre Dalmația, pentru ca mai apoi să se răspândească din nou în paguba cuceritorilor de odinioară. În aceleași condiții îi vedem și astăzi pe valahii din Macedonia si Tesalia, care trăiesc exilați în munții sterpi ; doar că ei nu au izbutit nicăieri să-și recapete pământurile bune pe care le-au avut cândva.

O imagine a acestor destine ale poporului valah, sau mai degrabă mărturia lor cea mai bună, este chiar limba. Căci ea dovedește că poporul a dăinuit ; iar măsura în care acesta a fost cazul e indicată de modul în care se prezintă limba. Nici unul dintre popoarele cuceritoare nu a avut suficient de multă forță spirituală, suficient instinct de asimilare pentru a le lua vechilor locuitori ai țării limba pe care aceștia o învățaseră de la primii și cei mai viguroși cuceritori.

Totuși, unii dintre ei i-au adus prejudicii. Fără slavi, valaha s-ar fi mărginit foarte probabil la sud cu greaca, la vest s-ar fi contopit nemijlocit cu italiana. În schimb așa, e înconjurată din toate părțile de slavi : acest puhoi lingvistic acoperitor de țări, care a înlocuit probabil prin cantitate superioritatea spirituală care îi lipsea, a smuls teritorii de jur împrejurul valahei asemenea mării care rupe din terenul moale al unei insule. Valahii traci (aurelieni, macedo-tesalieni),

în număr mai mic decât cei daci (traiani), pot fi asemuiți cu recife izolate care astăzi încă mai depun mărturie de întinderea mare pe care metropola a avut-o cândva. O victorie izbitoare a slavilor este faptul că au câștigat de partea lor seminția bulgară, care și-a schimbat limba tătară cu aceea a neamurilor slave, stabilite înaintea lor pe acele pământuri, altminteri s-ar fi alăturat poate valahilor.

Mai stăruitoare sau mai norocoasă decât bulgarii, seminția finică a maghiarilor și-a afirmat limba în Transilvania, pe Tisa și pe Dunăre, atât împotriva slavilor, cât și împotriva valahilor, două popoare pe care le-a supus, limitându-le astfel aria lingvistică.

În fine, germanii au fost întotdeauna în aceste ținuturi răsăritene prea puțin numeroși ca să poată lua în posesie teritorii întinse: în afară de așezările săsești din Transilvania, ei ocupă doar câteva puncte pe pământ valah, printre care menționez Oravița germană din Banat, căci în vecinătatea ei au fost adunate basmele din cartea de față.

6. Formarea limbii literare

Mă simt dator să mai vorbesc acum și despre destinul valahei în măsura în care aceasta s-a străduit să evolueze ca limbă literară. Despre formarea ca limbă literară a valahei sudice din Macedonia sau Tesalia nu știu să relatez nimic privitor la epoca veche, iar la cea recentă atât de puțin, încât nu e suficient ca să-i confere demnitate de limbă literară. Kopitar enumeră (pp. 64, 65) două dicționare (din 1770), un tratat de limbă (1813) și un opuscul de gramatică (1809); toate valabile doar pentru idiomul macedo-valah care se deosebește, firește, de cel tesaliano-valah. Afară de asta, Thumann, în lucrarea mai sus pomenită, *Untersuchunge über die Geschichte der östlichen Völker*, 1774 a folosit relatările orale ale unui tânăr valah, student pe atunci la Halle, Hagi Cehani din Moscopole. El oferă un glosar foarte instructiv de 1070 de cuvinte în latină, valahă, albaneză, însoțite de echivalențele corespunzătoare în greacă. La Kopitar (p. 99) găsim, cum am arătat deja, parabola fiului risipitor, tradusă în valaha macedoneană (valaha tracică, după cum spune Thumann), spre comparare cu versiunea daco-valahă care o precede. Pricina puținătății acestor încercări literare în valaha sudică stă, pe de-o parte, în primitivismul în care stăpânirea turcă obișnuiește să-și țină supușii, pe de alta, în predominanța culturii grecești în Macedonia, Albania și Tesalia. Foarte corect observă în acest sens Kopitar: „Biserica grecească ce ascultă și repetă atât de trufaș acuzele protestante la

adresa mesei catolice nu se gândește că albanezii și acești valahi ar putea să formuleze împotriva ei înșeși aceleași nemulțumiri și din aceleași pricini". Până și scrierea e în acele locuri grecească, chiar Thumann își grafiază cuvintele valahe și albaneze în grecește : notațiile sale precum λόκω (locus), φράγκω (frango), σάνάτάτε (sanitas), φώγκω (fugio), σόμνω (*somnus*), φωμέλλε (familia), πεάνά (penna), ἄνω (annus) au o înfățișare destul de stranie.

Nici despre daco-valahii din timpurile străvechi nu e nimic de relatat. Barbaria fără margini care a bântuit acele ținuturi, începând cu nesfârșitele năvăliri ale oaspeților din Asia, a încetat abia prin 870, când creștinismul a început să se înrădăcineze mai puternic. Valahii ar fi putut anevoie să salveze ceva din epoca romană ; cel puțin până la noi n-a ajuns nici un monument de scriere valahă, adică latină, iar ei cu greu ar fi putut să scrie în limba lor înaintea slavilor dunăreni.

Fără îndoială că s-au folosit în acest scop de același alfabet ca și aceștia, anume de cel chirilic. Toți slavii de rit grecesc îl folosesc, iar la valahi confesiunea grecească e și azi aproape singura valabilă. Contrariul pare să reiasă, ce-i drept, dintr-o știre care pretinde credibilitate, deoarece provine de la un bărbat care, potrivit poziției sale, putea să fie bine informat, anume de la Dimitrie Cantemir, un fost gospodar al Moldovei[80]. În 1439, un conciliu de la Florența s-a ocupat de împăcarea celor două Biserici, din Bizanț și de la Roma. În ciuda repulsiei grecilor, în Bizanț exista o partidă puternică, în frunte cu împăratul Ioan al VII-lea, în favoarea acestui demers, căci se apropia prăbușirea imperiului prin avansarea puternică a turcilor. Dar la foarte mulți episcopi a prevalat ura împotriva Romei, alimentată anume de cei aflați deja sub jug turcesc și care se lăsau întăriți în acest sentiment ca să-și menajeze stăpânii mahomedani.

Or, Cantemir relatează că arhiepiscopul Moldovei, Metrofan, s-a pronunțat în favoarea latinilor ; în schimb, urmașul său, Teoctist, bulgar de obârșie, spre a curăți Biserica moldavă de maiaua latină, a impus principelui de atunci al Moldovei, Alexandru cel Bun, introducerea scrierii slavone (chirilice) în locul celei latine, urmând astfel ca tineretul să fie împiedicat a citi sofismele latinilor. Așa s-ar fi adus barbaria în Moldova și ea există și astăzi.

---

80. În a sa *Descriere a Moldovei*. Vezi în legătură cu destinul acestei cărți : Engel, *Geschichte der Walachei und Moldau*, Halle, 1804, p. 125. Cantemir a fost ultimul principe pământean al Moldovei, între anii 1710 și 1711, și și-a sfârșit viața în Rusia, unde, alături de alte scrieri, a elaborat-o și pe aceasta. Originalul e scris în latină. Büsching, care a tipărit-o prima dată în *Magazinul* său, o redă în germană.

Ceea ce se poate obiecta în primul rând la această informație este că Alexandru a domnit între 1401 și 1432, deci el nici nu a mai apucat acel conciliu. Dar poate că doar în această privință să se fi înșelat Cantemir, iar Teoctist chiar să fi obținut de la domnitor acea hotărâre, căci lupta dintre cele două Biserici datează încă din veacul al IX-lea (v. *supra* pp. 43 și urm.). Dar, dacă în Moldova ar fi fost în uz scrierea latină până la începutul secolului al XV-lea, cum s-ar putea explica chiar acest fapt în sine, care ar presupune continuitatea culturii romane între 272 și 1400! Și apoi, cum s-ar putea explica, lucru și mai uimitor, că toată această scriere prechirilică a valahilor nu este atestată de nici o informație precisă, de nici o mărturie, fie ea pe monezi sau pe piatră, fie pe pergament sau pe hârtie! Trebuie deci să presupunem că cei 300 de ani care îl despart pe Alexandru de Cantemir l-au împiedicat pe acesta să vadă limpede.

Ceva, totuși, ar putea fi adevărat în afirmația lui. Se știe despre Alexandru că el a acordat Bisericii și educației țării sale o atenție sporită. Dacă în acest scop arhiepiscopul său, care își preluase funcția cam o dată cu el (pe la 1400), i-a acordat, cum e de presupus, un ajutor special, este firesc ca scrierea chirilică să fi avut câștig de cauză; în parte, deoarece îi era lui, ca bulgar de obârșie, mai apropiată, în parte, deoarece, ca discipol al unuia din cei mai înfocați combatanți în acel conflict, al lui Marcus din Efes, el era un dușman îndârjit al latinilor. Scrierea chirilică nu a smuls acest teritoriu scrierii latine, ci a împiedicat-o doar să-l ocupe. Căci aceasta nu ar fi întârziat probabil să se întâmple, de vreme ce Polonia și Ungaria, cei doi vecini puternici, se alăturaseră scrierii latine.

N-a fost să fie, și astfel bravii valahi s-au târât, cum spune Kopitar, cu tot regalul de litere chirilice, pe care le-au mai și îmbogățit. El cuprinde în total 44 de litere[81], care, pe de-o parte, nici măcar nu desemnează sunete diferite, de pildă *i* și *u* sunt notate prin câte două semne fiecare; pe de altă parte, redau inutil diftongi, ca *ea*, *ot*, *ps*, printr-un simplu semn.

Nu știu dacă o altă acuză formulată, de asemenea, la adresa acelui Teoctist, anume faptul că ar fi impus să se vorbească slava la curte și să se folosească la slujba bisericească slavona în locul limbii pământene, precum și că ar fi poruncit să se ardă toate cărțile scrise în valahă, are mai mult temei decât precedenta. Dar învinuirea pe care i-o aduce Cantemir, potrivit căreia el ar fi autorul barbariei în care zace Moldova, pare să cuprindă ceva de genul acesta, căci simpla folosire a semnelor nelatine nu este suficientă ca să arunce un popor romanic în beznă spirituală. Din păcate, istoricii dau atât de puțină

81. Foarte instructivă este gruparea lor la Kopitar, *op.cit.*, pp. 70 și urm.

importanță limbii care se folosește și în care se scrie într-o țară, încât de cele mai multe ori afli câte ceva doar din aluzii întâmplătoare. Cantemir, care cel puțin a avut intenția să spună ceva despre acest subiect, reprezintă o excepție.

Urme sigure de cărți valahe apar abia către sfârșitul secolului al XVI-lea. În 1580, Ghenadie, arhiepiscopul valah al Transilvaniei, a pus să se tipărească la Brașov o culegere de predici valahe. Au urmat la Alba Iulia câteva cărți din Scriptură și câteva scrieri bisericești. O replică mai vie la acțiunile lui Teoctist a dat peste puțină vreme Gheorghe I Rákoćzi, principele Transilvaniei. El a ordonat în 1643, probabil spre a-și apăra autonomia țării de influențe străine, ca și supușilor săi valahi să le fie propovăduit cuvântul lui Dumnezeu numai în limba lor. O primă încercare de a reda valaha în alfabet latin este, după Kopitar (nota de la p. 60) *Dottrina christiana, tradotta in lingua valacha dal* P. Vito Pilutio. Ea a apărut în 1677 la Roma, în tipografia colegiului De Propaganda Fide.

Exemplul lui Rákoćzi a avut ecou printre valahii din Moldova și Valahia: s-au pus din nou bazele unei activități literare autonome, care însă, firește, până azi nu a prosperat prea mult deoarece nesfârșitele tulburări de pe acel pământ atât de lovit de soartă nu au îngăduit spiritului să se concentreze. După Diez (p. 67), literatura daco-romană „are conținut precumpănitor religios; dar numără și opere științifice, mai cu seamă traduceri[82]. Și poeți încep să se arate." Dacă mai apoi Diez critică faptul că nu s-au căutat și cules cântece naționale, iată, noi am făcut un început (v. pp. 60 și urm.), căruia îi dorim o continuare fericită.

În ultima vreme, când pretutindeni popoarele mari și mici luptă pentru recunoașterea propriilor lor valori, valahii s-au ridicat și ei la aspirații asemănătoare. Ei uzează de toate mijloacele mai ales spre a-și asigura validitatea ca popor, în opoziție cu slavii, profund detestați, numiți aici rascieni. Slavii au acum printre ei destui învățați, semidocți în istorie și lingvistică, destui politicieni care, cu o neabătută lăcomie de pământuri și cu socoteli viclene, revendică cea mai mare parte din Europa ca fostă, deci legitimă, proprietate a lor. Și cu cât nu se simt mai înclinați să vadă în mica insulă de limbă valahă o pradă bună! Unii merg atât de departe încât, pornind de la confesiunea grecească a valahilor, de la elementele slave pătrunse în limba lor și de la literele chirilice, îi declară pur și simplu slavi; îi numesc

82. De asemenea, cărți de divertisment, de pildă o traducere după *O mie și una de nopți*. O lucrare originală în limba valahă pare să fie cea citată de Murgu: *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, publicată în 1812 de un anume Maior de Diciosînmartin și care apără originea romană a valahilor.

slavi latinizați sau italicizați. O afirmație care la o cunoaștere, fie și superficială, a lucrurilor poate părea ridicolă unei persoane obiective, căci atât esența limbii valahe, cât și istoria acelor țări oferă o sumedenie de contraargumente. Astfel de demersuri amenințătoare au avut drept rezultat pozitiv faptul că valahii și-au luat inima în dinți. În Transilvania, valahii, sau mai degrabă episcopii cărora ei le sunt subordonați, se luptă pentru drepturi cetățenești încă de la mijlocul veacului trecut[83]. Mai importantă și mai promițătoare mi se pare acum tendința de a sprijini limba atât de jos căzută a neamului valah, de a promova primul său mijloc de educație și prin asta propria sa înălțare. Ceea ce se vede și în cazul germanilor și al englezilor : primii, după ce s-au ridicat din decăderea adâncă determinată de războaiele religioase, își eliberează și limba de umilința amestecurilor străine ; iar în Anglia, lupta pentru purificarea nucleului saxon al limbii de adausurile franceze merge mână în mână cu lupta eficientă a celor de jos împotriva nobililor.

În străduania lor de a expulza din limbă cuvintele străine, mai mulți scriitori valahi au dat deja un bun exemplu : Murgu ne asigură de asta (p. 46), referindu-se la *Observații de limba românească* de Paul Iorgovici, 1799 și la *Albina românească*, o gazetă care, dacă nu mă înșel, apare la Iași. Firește, la început, o astfel de însănătoșire nu este lipsită de dificultăți : cele mai bune mijloace sunt folosirea atentă a limbii populare, mai cu seamă în regiunile în care ea s-a păstrat curată, ca de pildă în munți ; apoi compararea între ele a scrierilor din valaha veche, în fine, atașarea valahei de latină și de limbile-fiice ale acesteia, dintre care italiana și retoromana (p. 38), cele mai strâns înrudite cu ea, ar oferi poate materia cea mai ușor asimilabilă. De asemenea, învățații animați de spirit patriotic ar trebui să-și fixeze drept sarcină cercetarea comparată și istorică a limbii pentru ca să nu fie respinse elemente romanice, din pricina unor deformări care le-au făcut de nerecunoscut, și, în schimb, să fie declarate autentice, din pricina unei împământeniri superficiale, elemente străine, situații exemplificate de Kopitar, și astfel o cauză bună în sine să ajungă de batjocură.

Valahii ar trebui să lupte ca limba lor să câștige pe cât posibil mai multă vază și recunoaștere în rândurile lor. Prin unele părți acesta este și cazul. Așa, de pildă, în principatul Transilvaniei, unde valahii domină ca număr toate celelalte neamuri, hotărârile destinate întregii populații sunt aduse la cunoștință nu doar în latină, maghiară și germană, ci și în valahă. Tot așa, în Transilvania apare o gazetă

83. Vezi articolul despre granița lingvistică germană din *Deutsche Vierteljahrsschrift*, 1844, 27, p. 189.

valahă mult citită în Principate și, după relatările ziarelor, din februarie 1844, ea se ocupă de stările din Moldova și Muntenia mai mult decât este pe placul „puterii protectoare". Mai sus am pomenit de o foaie valahă care apare din 1829 la Iași ; la București apare din același an *Curierul valah* [*Curierul român*][84]. În Principatele Moldova și Valahia, valaha este demult limbă de cancelarie și limbă juridică[85]. Firește, nu se situează întotdeauna pe primul loc. Căci, atunci când pe 1 noiembrie 1842 s-a anunțat la București detronarea principelui Ghica, translatorul a citit firmanul mai întâi în turcă și apoi secretarul de stat l-a rostit în limba valahă. Aceeași procedură s-a observat și în 8 februarie 1843, când a urmat instalarea principelui Bibescu[86]. Cinstea pe care o vedem acordată acum limbii turce, se va transfera în curând asupra rusei, căci în aceste țări Rusia deține cu adevărat toată puterea, iar în scurt timp va avea poate și numele lor.

Se pare că în Principate există o partidă puternică ce încearcă să orienteze altfel curgerea evenimentelor. Dar ea are o situație dificilă, căci aici, ca și în cea mai mare parte a Turciei europene, rușii au un puternic avantaj datorat credinței comune, confesiunii grecești. Aceasta intră astfel în moștenirea pe care Teoctist a asigurat-o stăpânitorilor timpurii ai Răsăritului bizantin. Ea mai are un aliat și în scrierea chirilică. Omul ascultă de impresii senzoriale, drept urmare, orice valah necultivat care vede că limba lui e scrisă cu aceleași litere ca limba sârbilor și rușilor va stărui în eroarea că ea e înrudită cu acestea. Impresia opusă ar prinde imediat rădăcini dacă și-ar vedea limba în haină latină. Și lucrările științifice legate de valahă, mai cu seamă lupta în vederea purificării ei de elemente străine, ar fi favorizate considerabil de adoptarea alfabetului latin, în care savanții ar afla o invitație și o legitimare.

Chiar și pentru politică, în primul rând pentru cea austriacă, aceste chestiuni sunt vrednice de luat în seamă. Independența țărilor cu populație valahă e de negândit : așa cum au fost de 1600 de ani mărul discordiei între romani și goți, slavi și avari, latini și bizantini, unguri și poloni, turci și ruși, ele vor stârni și de aici încolo, frecvent, gelozia puterilor vecine. În situația actuală, de pildă, problema care se pune nu e nicidecum dacă ar putea să prospere un popor și un regat valah, ci dacă Rusia ar trebui să închidă Dunărea sau dacă ar fi cazul ca Apusul, în primul rând Germania, cu populația și cultura ei, să se reverse spre răsărit. Acum se confruntă, pe de-o parte,

84. Kopitar, *op.cit.*, 64.
85. Kopitar, op.cit., 60.
86. Așa s-a anunțat *în Oesterreichischer Beobachter* din București pe 3 noiembrie 1842 și pe 10 februarie 1843.

panslavismul, Biserica grecească, limba greacă sau slavonă de cult, scrierea greacă sau chirilică ; pe de altă parte, Austria și Germania, ideile de emigrare ale germanilor, Biserica catolică, validitatea ideii privind originea apuseană a limbii naționale, scrierea latină. N-ar trebui să mire pe nimeni dacă, în Principatele valahe, partida rusească ar avea în vedere sporirea elementelor slave din valahă și menținerea validității scrierii chirilice ; iar în schimb, adversarii Rusiei ar lucra la purificarea limbii și la introducerea alfabetului latin. Încă de pe acum gazetele valahe din Principate au un tipar în care literele chirilice au fost pe trei sferturi înlocuite cu literele latine corespunzătoare. Valahii de sub stăpânirea austriacă folosesc de multă vreme scrierea latină, cel puțin în paralel cu cea chirilică, iar apărarea ei constituie unul din obiectivele principale ale cărții lui Murgu.

Vrednică de atenție e și nemulțumirea lui Murgu (pp. 42, 43), în legătură cu faptul că, în vreme ce în Transilvania și în Principate, valahii își folosesc limba maternă ca limbă de cult, în Banat, așa ceva încă nu e posibil. În unele sate valahe, prezența câtorva serviani (rascieni, slavi iliri), stabiliți acolo, constituie un pretext suficient pentru introducerea în bisericile valahe a limbii slovene [sic], deși valahii nu înțeleg rasciana, în schimb, toți rascienii care trăiesc acolo înțeleg valaha. Murgu numește chiar mai multe sate cu populație pur valahă, în care limba slovenă este în biserică „parțial în uz", deși în acele locuri nu e nici picior de rascian. Chiar în școlile naționale din astfel de sate se învață în slovenă, spre paguba ireparabilă a populației valahe. Acel Bogoris care voia să se alăture Romei cu bulgarii săi ; acel Teoctist care a pus bazele scrierii chirilice în Moldova și poate și a limbii slavone în biserică ; acel Rákoćzi care a inițiat reîntoarcerea de pe acest drum primejdios ; acea doctrină religioasă valahă, în scriere latină, prin care Roma a deschis în 1677 lupta cu alfabetul chirilic al valahei – toate astea arată limpede că în istoria statelor, și limbile, ba chiar și alfabetele, pot fi importante. La porțile prin care acele roiuri lacome de pradă au năvălit dintotdeauna în Europa dinspre nordul Asiei, nu ar trebui nesocotită nici cea mai mică poziție. În istoria dezmembrării Imperiului otoman, atât de sărac în populații solidare, chiar și un mic nucleu ar putea deveni important, dacă ar fi suficient de puternic, încât să constituie un punct de atracție pentru forțe în derivă. Un astfel de nucleu a devenit Grecia independentă care reînnoiește, sub furtuni ce nu trebuie să descurajeze, amintirile vechii Elade : de ce n-ar izbuti așa ceva și nepoții romanilor dacizați !

II. Valahii din Banat

1. Dialecte

În ce privește părțile occidentale ale neamului valah, pot spune ca o constatare proprie, deși, firește, așa ceva ar fi de la sine înțeles, că limba poporului s-a împărțit în mai multe ramuri în funcție de influența limbilor vecine și de alte cauze care au acționat acolo. În Ungaria și Transilvania se pot deosebi două dialecte principale :

1. maghiaro-valaha vorbită de așa numiții crișani care trăiesc în comitatul Bihor, pe malurile Crișului ;
2. slavo-valaha, în Banat, unde valahii trăiesc laolaltă cu slavii (sârbi, rascieni).

În cazuri izolate se aude și limba valahilor macedoneni (v. *supra* p. 46).

Fiecare din cele două dialecte principale se împarte în multe altele mai mici. Nu doar fiecare regiune se deosebește de celelalte, de exemplu, locuitorii din zonele munților împăduriți[87] vorbesc mai curat decât cei de la șes, frătuții (v. *supra* p. 72), ci limba se schimbă de la sat la sat, în așa fel încât locuitorii diferitelor așezări se disting ușor unii de ceilalți.

2. Port

Același lucru e valabil pentru port, cu toate că și aici, precum în cazul limbii, există, pe lângă diferențe de detaliu, puncte comune în lucrurile esențiale. Afirmația după care pricina marii varietăți perceptibile în acest domeniu trebuie căutată în primele timpuri ale migrației valahe, anume în faptul că Traian nu a adus pe aceste pământuri coloni dintr-o singură provincie, se poate contraargumenta prin aceea că, după alte observații, deosebirile de port își au rădăcina, ca și dialectele, într-o epocă mult mai recentă, produse fiind de influențe mai târzii.

Îmbrăcămintea valahilor constă într-o cămașă lungă ale cărei poale sunt împodobite, atât la bărbați cât și la femei, dar la acestea mai

87. Ei sunt porecliți, așa cum am arătat, bufani, altminteri țărani, ceea ce înseamnă *Landeskinder*, *Eingeborene*. Din nou, o dovadă în favoarea afirmației de mai sus (pp. 73, 74) după care poporul romanic din aceste ținuturi s-a retras în vremuri de restriște în munți, de unde s-a împrăștiat mai apoi din nou.

bogat, cu fir albastru și roșu, în lucrătură de șal [*Schalarbeit*][88], și în genere sunt frumos tighelite. Orice femeie valahă se pricepe la această lucrătură pe care o deprinde de timpuriu, ca și coloratul, țesutul și torsul ; căci nici ea, nici altcineva din familie nu poartă, cu excepția câtorva obiecte de podoabă, ceva care să nu fi fost făcut de mâna ei.

Cea de a doua principală piesă vestimentară e pantalonul, purtat iarna nu rareori și de sexul femeiesc. Pantalonii bărbaților sunt din pânză și au o croială când strâmtă, când largă, întotdeauna însă fără formă. În jurul cămășii pe care bărbații o lasă să atârne peste pantaloni se prinde în catarame o curea de piele. Valoarea și podoaba acesteia o dau lățimea și calibrul cataramelor de alamă ; dar acum se poartă curele și din iuft roșu cu ornamente presate deasupra.

Încălțămintea se economisește de cele mai multe ori peste vară, căci femeile și copiii merg desculți. Când însă se încalță, pun toți sandale care se leagă strâns cu șireturi din piele de piciorul înfășurat în prealabil într-o bucată grosolană de lână, de regulă cu pătrățele roșii, cenușii și negre[89]. Valahul mai bine situat, mai cu seamă de la țară, poartă îndeobște ca semn distinctiv cizme mari de piele, dar care sunt suficient de largi încât să nu-i stânjenească libertatea piciorului, neobișnuit cu nici o constrângere. Această deprindere de a purta cizme se regăsește și la femei. Pe cap, valahii și mai ales pădurenii poartă de cele mai multe ori căciulă neagră sau albă din blană de miel, de felurite forme, dar întotdeauna înaltă. Se văd piramide conice ciuntite și cilindri pe care și-i potrivește fiecare pe cap după gust, în așa fel încât se poate deduce de aici dispoziția și caracterul purtătorului. La țară a câștigat deja teren, precum în genere moda și luxul, pălăria neagră rotundă pe care oamenii o poartă nu foarte înaltă și cu borul abia îndoit ; pălăriile flăcăilor sunt împodobite cu pene, flori, găitane și altele asemenea.

Mai variată este găteala capului la femei ; ea este deosebit de frumoasă și picturală la pădurence și muntence care poartă văluri din pânză albă sau bumbac, adesea frumos brodate și tighelite, de toate lungimile și lățimile, fixate cu gust printr-un pieptene în partea posterioară a capului. Apoi, în afară de basmalele simple, albe și colorate, legate în jurul capului, se poartă și bonete brodate, de diferite forme, care acoperă când numai creștetul capului, când

88. Putem scrie *Schal* în loc de *shawl*, căci și francezii au renunțat la forma engleză și scriu *châle*.
89. S-a formulat la p. 47 presupunerea că populația străveche pe care s-a altoit aici ramura romană, deci baza valahității, ar fi fost celtică. O altă confirmare ar oferi-o aceste materiale în carouri, obișnuite la popoarele celtice. Vezi Schreiber, *Marcellusschlacht*, p. 49.

numai părul și fruntea, adesea însă lasă să se vadă doar fața. Fetele umblă cu capul gol și poartă părul și cozile împodobite cu flori. Părul și-l piaptănă și și-l împletesc într-un fel special. Anume adună tot părul din partea de sus a capului într-un moț pe care îl împletesc în trei până la opt șuvițe, apoi trag părul peste frunte și tâmple spre față, sau îl aduc, ca rascienele, sub forma unor codițe laterale ; părul din partea de jos a capului e împletit de asemenea, într-o coadă care se leagă de cea de sus. Caracteristic și delicat este obiceiul ca femeile tinere care încă își mai păstrează condiția înfloritoare, adică cele care încă nu au născut, să-și poată împodobi acoperământul marital al capului cu flori și panglici colorate ca fetele.

O altă componentă principală a îmbrăcămintii femeiești constă în două șorțuri colorate, lucrate în casă, asemenea celor purtate de napolitane, unul în față, celălalt în spate. Ele sunt adesea lucrate cu mult gust, având fire de aur și argint în urzeală. Câteva perechi de asemenea șorțuri alcătuiesc, împreună cu scoarțe și cămăși, bogăția zestrei unei fete. Șorțurile sunt fie întregi, fie jumătăți constituite doar din franjurile care cad de la lânurile colorate din urzeală. Pădureanca se recunoaște după șorțurile pe care le poartă de obicei dintr-o singură culoare, roșu închis sau albastru, cu dungi și desene în aceeași culoare. În genere, lucrătura acestor șorțuri diferă în funcție de ținut și de sat, alcătuind astfel semnul distinctiv al feluritelor comunități, tot așa cum în Scoția culoarea pledurilor deosebește între ele familiile și comitatele.

O altă piesă vestimentară purtată de bărbați și femei sunt ilicele lungi din postav alb. La femei ele au în mod obișnuit petice colorate din piele sau postav, încadrate de ornamente negre în spirală și aproape întotdeauna garnisite cu blană de miel, în vreme ce la bărbați ele sunt împodobite în genere mai simplu, doar cu găitane albastre sau roșii.

În sfârșit, pentru anotimpul mai aspru există șuba[90] ; un surtuc făcut dintr-un postav mai gros, împodobit ca și vesta bărbătească și prevăzut cu mâneci nu prea înguste. Moda a inventat o formă mai călduroasă și mai solidă a aceleiași îmbrăcăminți, confecționând-o din blană albă de oaie. Fața cu blană se întoarce în afară pe vreme rea ; cealaltă față, ornamentată cu revere din piele roșie, vine în interior. Nasturi mari de alamă, galbeni sau de un alb strălucitor, sunt podoaba atât a vestei, cât și a hainei. Drept haină, valahul are

90. Cuvânt înrudit fără îndoială cu francezul *jupe* ; în elvețiană, *juppe* (același lucru după Stalder, *Idiotikon*, 2, 78), înrudit cu *tschoopen*, vestă, pieptar (*idem*, 1, 320).

chepeneagul, de asemenea din postav alb, gros și împodobit cu găitane colorate. Acesta are mâneci false, care sunt strânse jos ca la unguri și îndeplinesc funcția de buzunare, precum și un guler mic pătrat, ale cărui colțuri inferioare prinse împreună formează o glugă, în așa fel încât pe vreme de furtună și ploaie haina îi face purtătorului ei același serviciu ca acel *marinaro* pe care îl poartă marinarii de pe coasta Dalmației[91].

De maghiari și slavi (iliri), valahul își deosebește portul prin aceea că nu își pune niciodată cravată ; iar femeia valahă prin faptul că își fixează hainele pe corp doar printr-un brâu colorat, lucrat de ea, adesea lung de 12-15 coți, cu care își strânge pe șolduri cămașa și șorțul. În ultima vreme moda a inventat pentru femei și fete ilice scurte din țesătură albă sau dungată, adesea din mătase și închise într-o parte.

Obiectele de podoabă ale femeilor și fetelor sunt : coliere din mărgele, monezi de argint și aur, în funcție de averea părintelui ; flori vii sau artificiale, funde colorate, pe care le place să le pună peste tot și cu care își încarcă mai ales capul ; cercei, mai multe basmale colorate, legate abundent în jurul corpului, în fine dresuri groase, roșii și albe, cu care, în vremea din urmă, dansatoarele, iar duminicile și în zilele de sărbătoare, toate fetele și femeile tinere se vopsesc. Un obicei pe care l-au învățat de la femeile ilire.

3. Arhitectură

În general nu se poate obiecta nimic la afirmația că popoarele romanice construiesc din piatră, germanii însă din lemn[92]. Valahii, și ei de neam romanic, dar aduși de numeroase influențe străine în punctul în care se găsesc astăzi, par să se priceapă la ambele moduri de construcție, dar tot atât de ușor își fac colibele din lut sau din cărămizi nearse. La acest neam găsim toate felurile posibile de case, după ținutul în care trăiește. Pădurenii își au casele făcute din bârne, în munții stâncoși se construiește din piatră, la câmpie însă, unde piatra și lemnul sunt scumpe, găsim pereți din lut bătătorit. Cele mai caracteristice sunt însă tot casele din bârne, la a căror îmbinare tâmplarii valahi vădesc o îndemânare specială. Crăpăturile și spațiile intermediare sunt umplute cu pietricele, mușchi și pământ, în exterior însă sunt astupate cu un amestec de argilă, bălegar și pleavă, peste

91. V. *supra* p. 47, nota 14.
92. Vezi *Deutsche Colonien in Piemont*, p. 124.

care se întinde apoi tencuiala propriu-zisă, spoiala. Locuințele de vară pentru ciobani sau pentru oamenii care zăbovesc la câmp, țarcurile pentru oi, grajdurile și altele asemenea se fac foarte des din împletituri ; pentru a avea în ele un adăpost la vreme rea li se aplică o tencuială ca la casele din bârne. O șarpantă simplă acoperă totul și susține câteva prăjini pe care se pune materialul de acoperit propriu-zis, fân vechi, pănușă sau ceva asemănător. Hornul care se ridică destul de sus pe acoperișul inegal are formă conică și este în partea superioară acoperit la fel ca acesta. E făcut tot așa, din lemn și paie. Oamenii mai înstăriți își fac șarpante și din stinghii și apoi le acoperă cu șindrilă lată ; chiar acoperișuri cu țiglă se văd ici-colo.

În ce privește organizarea unei asemenea case, planul ei e foarte simplu : un dreptunghi, despărțit de obicei prin câțiva pereți în două sau trei încăperi, dintre care cea din mijloc, situată sub coș, constituie bucătăria fără vatră. Celelalte două sunt odăițe sau cămăruțe, dintre care adesea doar una singură e acoperită cu împletituri. Suprafața inferioară a acesteia din urmă e tencuită cu lut. De regulă, o astfel de încăpere are o sobă masivă, grosolană, de fier sau de pământ.

De cele mai multe ori, retrăgându-se o parte dintr-unul din zidurile laterale, se micșorează adâncimea bucătăriei și a uneia din încăperi și se câștigă astfel o tindă aerisită, un obicei care amintește de Orient. În anotimpul blând aici se află întotdeauna un pat desfăcut pentru toți membrii familiei care îl ocupă cu rândul. În genere se stă în casă doar de nevoie și nici unui valah, precum nici unui maghiar, nu i-ar trece prin minte să lucreze sau să doarmă înăuntru, dacă nu l-ar sili ploaia sau frigul.

Multe necazuri va fi îndurat un popor de felul său vesel și ospitalier precum cel valah ca să devină atât de neprietenos, încât să-și întoarcă ferestrele și ușile de la stradă și să încerce să se ascundă așa cum este aici aproape pretutindeni cazul. Rareori o casă valahă își întoarce spre stradă pereții frontali cu ferestruicile lor : de cele mai multe ori se află cu câțiva pași în spatele aliniamentului străzii, iar o împrejmuire înaltă de pari ascuțiți sau împletitură o ascunde până la acoperiș. Deci, dacă treci prin satele valahe, vezi la stânga și la dreapta străzilor doar copaci, garduri înalte cu porți, în spatele cărora se ridică acoperișurile micilor locuințe cu hornurile lor lungi.

Casele sunt așezate diferit în funcție de sat. Unele întorc spre stradă doar un perete lateral, altele peretele frontal. Ici-colo, în vederea apărării de primejdia focului, s-a preferat această din urmă așezare, pentru ca locuințele să fie mai depărtate una de alta. În localitățile mai noi, și în Banat acestea sunt în majoritate, străzile s-au tăiat, acolo unde a fost cât de cât posibil, foarte regulat. În

satele construite mai demult, casele sunt însă risipite și amestecate dezordonat, cam ca în felul corturilor unei hoarde de nomazi.

4. Psihologie și mod de viață

În calitate de lucrători, deși li s-ar putea aduce numeroase reproșuri, valahii nu aparțin cetățenilor lipsiți de destoinicie. Și mai puțin decât bărbaților ar fi de imputat ceva femeilor, despre care se poate mai degrabă spune să sunt motorul vieții casnice. Femeia valahă toarce, coase, țese, spală, coace, gătește, crește și hrănește copiii, toate astea alături de munca la câmp sau de activitățile lucrative propriu-zise pe care le împarte cu bărbatul[93]. Acesta își umple timpul, pe care ea îl folosește în gospodărie, cu treburi cetățenești. Aici intră, firește, și lungile dezbateri publice, desfășurate în piața din fața bisericii sau a postului de poliție, în legătură cu soarta comunității, prilej cu care destul de des își găsește locul și popasul la cârciumă.

Dacă valahul are o mare aplecare către *dolce farniente* și către o viață tihnită de domn, iar la muncă nu se arată nici pe departe atât de voinic și de viguros ca maghiarul, totuși nu i se poate tăgădui eficiența. Căci nici un popor nu cultivă atât de frumos porumbul, acest fruct al cărui nume în dialectul germanei de sud, *welschkorn* [grâu romanic], îl desemnează ca fiind o moștenire specială a popoarele romanice ; de asemenea, valahul nu cultivă defel cea mai neînsemnată parte din grâul bănățean, bine cunoscut în comerț. În ce privește însă pomicultura, în special prunii, n-am văzut pe nicăieri livezi mai frumoase ca la valahii din zonele de munte. Ei nu lasă pomii să îmbătrânească, îi cresc însă atât de egali, încât s-ar zice că numărul crengilor și al ramurilor care încep la toți la aceeași înălțime ar fi identic și că o astfel de livadă seamănă cu o sală din frunziș verde, al cărui tavan plat se sprijină pe multe coloane mișcătoare. O asemenea proprietate este, de altfel, în anii mănoși, fala stăpânului ei. Când se apropie vremea în care prunele dau în pârg, el pornește cu femeie și copil la livadă ca s-o păzească zi și

93. O imagine asemănătoare descrie și lucrarea *Deutsche Colonien in Piemont* (p. 97) în legătură cu femeile comunităților romano-germane din jurul masivului Monte Rosa. Condiția inferioară a femeilor îi deosebește în genere pe latini de germanici. Atitudinea acestora din urmă se manifestă cel mai puternic în respectul pe care îl au englezii față de femei. Să nu se contra-argumenteze cu Franța : felul în care acolo sexul femeiesc intervine în viață – de la Ioana d'Arc până la o Pompadour – e cu totul altceva decât venerația delicată pe care germanii o au pentru femeie în interiorul limitelor fixate acesteia de natură.

noapte, dar și ca, stând pe burtă și sprijinindu-și bărbia în pumni, să se bucure privind drăguțul de belșug.

Nu mai puțin decât la celelalte ramuri ale agriculturii, valahul se pricepe și la grădinărit, în care îndeosebi femeile sunt active, ducând săptămânal produsele la târgurile învecinate. Tot astfel se găsesc printre valahi destoinici crescători de albine care, ca deținători de înțelepciune specială, se bucură din partea comunității de un fel de cinstire evlavioasă.

Dacă valahul nu este nepriceput în ramurile economice pomenite, în ce privește creșterea vitelor, mai cu seamă a cornutelor, el este cu atât mai puțin, ba dimpotrivă, e cioban înnăscut, de aceea s-a și încercat să i se explice numele ca fiind sinonim cu nomad. Față de animalele sale e milos și bun, pricină pentru care acestea se arată foarte blânde și supuse, având chiar deprinderea de a mânca din mână și de a asculta de cuvânt. Ceea ce are, stăpânul împarte cu animalele sale, care de aceea prosperă vizibil în mâinile lui. Dacă fură de ici de colo, de pe câmp, din bunul altuia, o face cu siguranță tot atât de des pentru boii săi ca și pentru sine.

Mai ales ca cioban pare să fie valahul la locul său, atunci când traversează încet pășunile în urma pașnicelor sale lânoase, purtându-și pe umăr haina agățată de un băț, cu fluierul în gură, tăiat de el însuși, sau atunci când, poposind la marginea unui islaz, cu bolovani și tufișuri de mărăcini, își fluieră cântecele pline de triluri poznașe, frecvent reluate. El este un părinte pentru oile sale; acestea sunt copii ascultători care au nevoie de câine mai mult spre a fi apărate decât mustrate.

În comportarea sa, valahul nu e foarte riguros, căci el urăște orice fel de constrângere și nici nu vrea să fie robul muncii sale. Pe aceasta o face adesea de mântuială și cu destulă nepăsare, la fel pentru sine, cât și pentru alții. Mult va fi contribuit la imprimarea acestei trăsături adânci și asuprirea sub care lâncezește din vremuri imemoriale. Năpastele războiului și jafurile l-au învățat să renunțe la câștig și avere, așa încât nimeni nu se resemnează în fața pierderilor mai ușor ca el, cu zicala: „cum vrea Dumnezeu!" Crescut în condiții aspre și fără pretenții, nu se lasă doborât de nici o nenorocire, de aceea nici nu s-a dedat până acum cerșetoriei. Abia de aici încolo încep valahii să se molipsească treptat de la nemți și slavi de această proastă deprindere. Dacă îi ia cuiva casa și curtea foc, el nu are nevoie de o instituție publică să-l ajute, căci de este, bunăoară, iarnă și nefericitul nu are cum să se ajute altminteri, e găzduit pe rând, în numele Domnului, împreună cu femeia și copilul său, de diferite familii din sat și din vecinătate, iar animalele sale sunt împărțite pe la unii și pe la alții și înierează pe degeaba. Valahii numesc asta „ a face pomană", ceea ce înseamnă „a face o faptă bună spre a fi plăcut lui Dumnezeu";

expresia acoperă toate faptele de iubire creștină, chiar și pe acelea de dincolo de mormânt. Grindină, revărsări de ape, foc și altele asemenea sunt văzute ca venind pur și simplu de la Dumnezeu, de aceea el nici nu pierde multe vorbe pe seama lor.

Simțul cu adevărat evlavios pe care îl au toate astea la bază se manifestă, pe de altă parte, printr-o puzderie de reprezentări și obiceiuri superstițioase, cărora, la sfârșitul basmelor, le este consacrat un capitol. Bunăoară, chiar dacă valahul presupune că i-a murit copilul fiindcă așa a vrut Dumnezeu, nimic nu-l împiedică să creadă că a fost ucis cu știrea acestuia de către un vampir sau un pricoloci și de aceea îngăduie unui expert să stropească așa cum se cuvine și să mutileze cadavrul bietei victime. Iar dacă valahul, pe de-o parte, crede cu tărie în ajutorul sfinților săi, pe de alta, se îndoiește tot atât de puțin de primejdiile care îl amenință din partea duhurilor rele, a vampirilor, vrăjitoarelor, vrăjitorilor și balaurilor; da, se poate spune că: după cum prin aceștia din urmă s-a păstrat aproape neștirbită vechea credință păgână în existența unei împărății de puteri vrăjmașe, tot astfel și primii nu reprezintă decât zeii și zeițele binevoitoare care și-au schimbat întrucâtva esența sub influența creștinismului.

Valahii își iubesc copii cu o deosebită duioșie. Ceea ce se vede din faptul că nu îi pun, precum germanii, de timpuriu la muncă, ci îi lasă să se joace în voie. Iată, de ce, printre ei dai extrem de rar de copii care să fi fost imbecilizați de exigențe sau de pedepse exagerate. Dimpotrivă, la întrebări banale au de cele mai multe ori pregătite răspunsuri rapide, limpezi, în care cuvintele sunt exprimate simplu, precis și adesea cu o concentrare latină.

Am observat același lucru în școli, la examene. În afară de limba valahă, în care se predă citirea, scrierea, aritmetica și religia, copiii mai învață să socotească, să citească și să scrie în maghiară și germană. Firește, doar imperfect, în așa fel încât din 30 de copii doar 5-6 pot să-și rezolve întrucâtva temele la examene. Fiecare școală e supravegheată de preotul local, afară de asta însă diferitele districte sunt conduse de directori de școală proprii, numiți în acest scop.

Moralitatea la valahi e în unele privințe foarte ambiguă. Relația dintre cele două sexe nu e de fel cum ar fi de dorit. Întâlnești adesea băieți de 13-14 ani, căsătoriți cu fete de 20-24 de ani, care, în afară de capul descoperit, cu greu mai pot avea ceva feciorelnic. Apoi, iarăși, auzi de fete care întrețin foarte rar relații de dragoste cu flăcăi de vârsta lor, necăsătoriți, în schimb, acceptă să trăiască împreună cu bărbați însurați. Izolat nu lipsesc, ce-i drept, familii în bună rânduială, în care credința matrimonială și rezerva cuviincioasă sunt la ele acasă, dar, în genere, se poate spune că opinia publică nu suferă de prea mare rigoare.

Mi s-a întâmplat adesea ca, întrebând pe unul sau pe altul dintre acești băieți însurați, încă neajunși la maturitate, asupra motivului căsătoriei lor premature, să mi se răspundă că au vrut să devină proprietari (stăpâni ai casei sau ai pământului) ; sau chiar, cum m-a încredințat unul stăruitor, că astfel i se calculează o zi de corvoadă plină, iar nu doar, cum se obișnuiește la băieți, o jumătate sau trei pătrimi dintr-o zi.

În aceste condiții și în altele asemănătoare se poate lesne pricepe de ce populația este în ținuturile de care vorbim atât de degenerată, iar diferitele familii numără izbitor de puține capete. Se înțelege ușor și din ce pricină pretutindeni unde trăiesc în aceleași comunități cu valahii, germanii devin curând stăpânii pământurilor, iar în cele din urmă chiar al locurilor de casă, în vreme ce primii dispar în număr din ce în ce mai mare, fără ca să se poată spune dacă au plecat cu adevărat.

Casa unui valah, alături de curte și de gardul înconjurător, este întotdeauna respectată de vecini ca o cetate străină și de cum se lasă seara e împotriva obiceiului să intri înăuntru, oricât de bine cunoscut ai fi cu stăpânul. Doar în cazuri deosebit de urgente se face o excepție aici.

Bărbatul este stăpânul casei pe care în orice împrejurare o reprezintă în afară. Femeia este gospodina, care domnește peste copii și are un cuvânt de spus în chestiuni mărunte. Potrivit naturii lor, fiii și fiicele își ajută părinții : și unii și alții la cultivarea pământului. Dar după cum femeia este încărcată cu mult mai multe griji și munci decât bărbatul, și fata casei trebuie să se deprindă de timpuriu cu menirea ei. Mama împarte fiicelor ei cânepa de pe propriul ogor și lâna tunsă de la propriile oi, pe care fetele, de foarte tinere, trebuie să le prelucreze singure, făcându-și din ele piesele lor de zestre.

În afară de îmbrăcăminte, nevoile mărunte pe care le are fiul, anume ceva parale pentru cârciumă, apoi ceea ce mai vrea să dea pe găteli spre a se dichisi pentru fete, el încearcă să obțină fie prin simbrie, muncind cu ziua, fie mai lesnicios, punând nesăbuit mâna pe bunul altuia, potrivit proastei deprinderi a poporului său. Felul în care execută acest lucru este cu atât mai caracteristic cu cât îl realizează aproape profesional.

Spre a-și face rost de o curea de piele cu catarame late de alamă[94], socotită o condiție indispensabilă pentru un flăcău chipeș, se duce noaptea, sau într-un moment potrivit, să se plimbe prin câmpuri la vremea când porumbul începe să devină tare și zeciuiește un ogor sau altul, indiferent cui aparține acesta, fie și al părintelui iubitei sale, pe scurt, zeciuiește de ici și de colo și ia atât cât poate să care

94. Comp. mai sus descrierea portului, p. 82.

bine și sigur. Vinde această marfă în sat unui comerciant întreprinzător și discret, de regulă evreu, evident, la jumătate de preț. Urmarea este că flăcăul trebuie să facă mai multe drumuri la câmp. Dacă timpul și prilejurile nu sunt suficiente într-un an, își cumpără de prima dată o curea de piele mai puțin arătoasă, subțire și împodobită potrivit cu situația buzunarului său. Peste iarnă are poate prilejul să pună mâna pe provizia de poame a tatălui său. Astfel își face iarăși rost de bani, pe care îi dă pentru schimbarea curelei pe una mai lată, mai valoroasă. Acționează și lucrează așa pe sub mână până ce intră în posesia unei curele la modă. Acest schimb se face cel mai bine între flăcăi, în așa fel încât de fiecare dată speculantul cel mai tânăr și mai puțin abil ajunge în posesia mărfii cu valoare redusă.

Astfel, bătrânețea cu privilegiile și averile ei este trasă pe sfoară de tinerețe, care își sărbătorește triumful la jocul din fața bisericii, la care frumoasa valahă își încolăcește brațele în jurul unui flăcău cu atât mai vârtos cu cât cureaua lui e mai lată, iar cataramele sunt de un calibru mai mare. Vârstnicii însă, sprijiniți în bastoanele lor, privesc și-și amintesc, glumind cu bunăvoință, de propria tinerețe, când, și ei, se îngrijeau la fel de găteala lor.

Joc denumește la valahi dansul, dar și, în genere, activitățile ludice. El se face în toate duminicile și în zilele de sărbătoare, în afara perioadelor de post fixate de Biserică, vara și iarna, în aer liber, și anume în locuri publice, de obicei în fața bisericii. Primarul și sfatul satului, a căror funcție e reprezentată de un baston, supraveghează jocul, căci și aici, precum probabil oriunde în lume la dans, se iscă ușor gâlceavă și încăierări. Cimpoiul valahului și scripca dezacordată a țiganului constituie la aceste sărbători acompaniamentul muzical caracteristic, care e de cele mai multe ori vioi, după cum cer figurile jocului.

Din cele șase jocuri valahe răspândite, am cunoscut până acum trei, dintre care două direct. Primul, pe care nu l-am văzut niciodată jucat, pare să fie transilvănean, deoarece se numește *Bufăneasca*, după numele unui erou valah preferat care și-a dat viața acolo pentru libertatea poporului său.

Cel de-al doilea se numește *Înainte* [95], în germană *vorwärts*, este cel mai iubit, face cea mai mare larmă și îngăduie cea mai slobodă fantezie. La el jucătorul are cele mai multe prilejuri să-și pună în valoare fata și tot el reclamă cel mai des admonestarea bastonului

95. La Clemens, *vorwärts* e tradus cu *denainte*, *dinnainte*. Ar fi să ne gândim aici la *onanta*, *onanti* (vizavi)? Cuvântul ar fi format cu *de*, ca fr. *de-main* (lat. *de mane*). S-ar putea presupune și un *inante* romanic, corespunzând literal lui *onanti* [Taloș 1963 (p. 159, n. 22) citează opinia lui Andrei Bucșan, după care acest joc face parte din categoria „purtatelor" – *n.t.*].

supravegherii locale. Jocul începe prin aceea că flăcăii își dispută cinstea de a-l deschide și de a plăti muzica pentru acest prim rând. Cearta este, firește, cu atât mai vehementă, cu cât cei de față iubesc mai înflăcărat, căci favoarea unei fete urmează de obicei să fie prețul pentru deschiderea jocului. O dată ce un flăcău a câștigat acest privilegiu, se formează șirul de jucători, în care pe cât posibil fiecare dansator ține câte două fete de mână, iubita la dreapta, firește, și bate pământul cu cizmele grele, înaintând încet, în vreme ce, în față, muzica bate tactul nici prea repede, nici prea lent. Dacă mișcarea se înviorează și jocul devine mai însuflețit, dansatorul își pune partenera să se învârte între brațele sale ridicate. Mai multe privitorul nu vede la acest joc, iar uniformitatea lui obosește repede. Dar dacă știi că plecarea cuviincioasă a ochilor dansatoarei nu e decât prefăcătorie și datină, nicidecum sfială firească, dacă observi mai atent ce se întâmplă în jur, atunci percepi curând și la acești țărani toate micile răutăți și cochetării, toate șiretlicurile familiare distracțiilor cu dans. La fetele valahe există obiceiul, ca și aiurea, de a nu apărea chiar de la început și nici de a rămâne până la sfârșit, precum nici de a dansa cu oricine le cere. O dată un rând terminat, dansatoarele aleargă rușinate să se ascundă printre privitori și să arunce pe furiș spre flăcăii care rămân pe loc priviri sfioase, doritoare de un nou joc.

Cel de al treilea joc, *Pe loc*[*], adică *auf dem Platze*, se adresează poate unei vârste mai înaintate decât precedentul, deoarece el nu e altceva decât un șir colorat, un cerc, sau dacă nu sunt suficienți dansatori, doar un fragment de cerc. S-ar zice că întreaga societate de dansatori și dansatoare, bătând pasul jocului precedent, nu face aici decât să-și expună portul de sărbătoare și să se privească, este ca un mod de a saluta în lanț. Toți partenerii șirului multicolor, în care desigur fiecare dansator își are iubita de-a dreapta sa, se țin de mâini pe la spatele vecinilor lor. Muzica este la mijloc și trebuie plătită de fiecare dintre flăcăii care participă la joc.

Faptul că și la joc găteala ambelor sexe are un rol principal se poate lesne închipui, nu însă și cantitatea de dresuri roșii și albe folosite de fete și femei spre a fi în pas cu moda, pe cale de a se răspândi tot mai mult, și a nu ajunge de batjocura altora. Exces de funde colorate, fără grijă pentru culoare, acoperă capul ; basmale de mătase și altele pestrițe, legate fără gust de trup, sunt socotite indispensabile de către dătătoarele de ton din lumea tânără a frumoaselor dansatoare valahe, în vreme ce flăcăii se fălesc cu năframele pe care le-au primit ca semn de dragoste și pe care le țin agățate de curea. Pe deasupra se împăunează cu bani din belșug și se prefac

* Jocul ar fi un „brâu bănățean" (Taloș, *op.cit.*, loc cit., nota 23) – *n.t.*

adesea, oricât ar fi de treji, că sunt beți, ca și când ar fi avut burta și capul pline de cine știe câte jumătăți de litru de vin.

Jocul începe după-amiaza și ține iarna până se înserează, iar vara până ce porcii și vacile se întorc de la pășune. Totodată, el nu e limitat la aceste momente, ci se face și cu alte prilejuri de veselie: la târnosiri, nunți, alegeri de primari, sărbători de primăvară ș.a. Apoi are loc și în case, în cadrul unor adunări restrânse.

Când doi tineri urmează potrivit legii și având în vedere opinia publică să se unească prin căsătorie, părinții ambelor părți se pun în mișcare foarte diplomatic și convențional, se înțelege de formă, ca și cum un prinț ar cere mâna unei prințese.

Tatăl pretendentului își alege de aceea un pețitor dintre prietenii sau rudele sale. El se duce la casa fetei dorite și cercetează, prin complimente limbute la adresa tatălui, dacă acesta e în genere dispus să-și mărite fiica.

Se procedează astfel chiar și atunci când părinții s-au pus de acord în această privință cu un an în urmă. Potrivit obiceiului, cel în cauză se arată cu deosebire uimit, ca și cum abia atunci ar fi aflat de așa ceva, nu spune nici da, nici nu, trece la lucruri indiferente, vorbește despre piață, despre prețurile la poame și la vite, despre vreme și altele asemenea, atinge apoi din nou în treacăt, la întrebarea repetată a pețitorului, problema, spunând că trebuie întrebată nevasta, că nu sunt făcute provizii de poame și nimic din recolta acestui an, ca și cum nunta ar fi trebuit să se facă a doua zi.

În fine, pentru a scăpa de vizitatorul supărător, i se dă un termen, când urmează să primească răspunsul. În ziua fixată, târguelile își reiau cursul ocolit, iar dacă tatăl vrea să arate că fata lui are mare preț, ceea ce, de fapt, este scopul întregii comedii, găsește un nou pretext, spunând că are de vândut un lucru sau altul, pricină pentru care fixează o altă zi pentru discuții.

În ziua respectivă tatăl fetei îngăduie, în fine, ca tatăl pretendentului să-i vorbească în privința știută, scop în care fixează un alt termen. Acela vine îmbrăcat în hainele sale de sărbătoare, chiar și dacă viitorul său cuscru îi este prieten apropiat și vecin; de obicei aduce cu sine o sticlă de vin sau de rachiu. Amândoi se salută țeapăn ca și cum nu s-ar fi văzut niciodată și stau de vorbă despre orice numai nu despre principalul lucru, pe care amândoi îl știu de mult și și-l doresc. În fine, tatăl băiatului face începutul, celălalt însă se preface că nici nu s-ar mai fi gândit la chestiune, uzează din nou de șiretlicuri, la care oaspetele îi întinde sticla să bea. Dacă acceptă, înseamnă că pețitorul poate veni cu fiul său la vedere; dacă refuză, în ciuda tuturor încurajărilor, înseamnă că respinge lămurit propunerea. Dar stăpânul trufaș al casei se lasă îndelung rugat;

chiar de-ar muri de sete, se uită dispreţuitor la sticlă, îşi cere iertare cum că nu poate nici mânca, nici bea, sau că nu bea vin după rachiu, din care tocmai a luat un păhărel ş.a. Dacă însă năzurosul stăpân al casei bea, atunci îi serveşte şi el oaspetelui băutură din propria-i pivniţă şi afacerea ia astfel cursul cel mai favorabil. Acum sunt de faţă şi cele două mame, cărora le revine partea tehnică a tranzacţiei, în vreme ce bărbaţii negociază zestrea. Femeile examinează deci reciproc marfa; dacă sunt mulţumite, ceea ce dau să înţeleagă clipind şi închizând ochii, strâmbând gura şi recurgând la alte asemenea tertipuri, atunci băiatul întinde fetei, care în tot acest timp a privit fix în pământ, ţinându-şi batista la gură, ca şi cum n-ar şti să numere până la cinci şi ar fi mult, mult mai nevinovată decât este cu adevărat, un măr în care sunt înfipte monezi de argint. Dacă fata îl ia, cei doi tineri sunt logodiţi. Dacă legătura se desface, logodnica trebuie să restituie mărul cu monezi, iar părinţii ei să suporte toate cheltuielile pe care le va fi făcut logodnicul.

În timpul acestei scene se discută şi despre pregătirile de nuntă, prilej cu care taţii şi mamele se fălesc şi făgăduiesc, cum se zice, marea cu sarea, făgăduieli pe care nici să le ţină nu gândesc, nici poate mijloace nu au. Dar, deoarece aşa se cuvine, după părerea lor, pentru preamărirea ambelor familii, fiecare încearcă să-l depăşească în lăudăroşenii pe celălalt. Da, omul cel mai sărac care poate a luat bani cu împrumut pentru împănarea mărului miresii se împăunează atât de mult cu provizile sale de poame, cu vitele şi cu gospodăria sa, pe care poate doar în lună trage nădejde s-o aibă, încât tinerii, osteniţi de atâtea mofturi, fixează ziua nunţii şi se despart.

Oricât de multă iluzie şi neadevăr domneşte în aceste ceremonii, e totuşi de neînchipuit ca în situaţia în care mărul miresei este înapoiat, una sau alta dintre părţi să nu restituie cinstit valoarea banilor înfipţi în el. Tocmeala pentru fată care, după obiceiul valahilor nu primeşte altă zestre decât piesele de îmbrăcăminte şi gospodărie confecţionate de ea însăşi, priveşte darurile pe care mirele le oferă miresei şi părinţilor ei. Abia astăzi, obiceiuri străine, în principal germane, iau locul datinei după care părinţii, preţuindu-şi fata cât mai mult cu putinţă, nu-i dau nici bani, nici altceva: bărbatul trebuie să ofere şi să obţină fata, ceea ce este şi sensul întregii ceremonii.

Răpiri de fete se produc azi mai rar ca odinioară. Căci poliţia clericală şi cea laică veghează strașnic. Dacă totuşi ele urmează să aibă loc, trebuie ca un intermediar să pună în aplicare planul ascuns, căci la valahi se obişnuieşte ca de îndată ce se înserează să nu se mai vadă prin casă sau curte nimeni din cei care nu ţin de familie; motiv pentru care şi invitaţiile la munci în favoarea stăpânirii sau a obştei sunt întotdeauna strigate tare, dinspre stradă, pe fereastră respectivelor persoane.

Fiecare casă, deci și cea mai sărăcăcioasă colibă de valah, este pentru stăpânul ei ca o cetate, la care de regulă accesul este, pe deasupra, interzis de doi sau trei câini și în care seara nu se mai vede nimeni. Prin urmare, mijlocitorul unei astfel de răpiri ar trebui să fie o rudă apropiată sau chiar fratele fetei, care poate fi și iubitul sorei răpitorului, iar acesta îi va fi și lui de folos într-o întreprindere asemănătoare. Fata este convinsă de un astfel de mijlocitor să vină într-un loc anume fixat de iubitul ei adevărat. După târguieli în sus și-n jos, fata pune, în fine, planul în aplicare, falsul prieten o însoțește la locul unde cel neîndreptățit, defavorizat, așteaptă deja mai la o parte, înfășurat, firește, în haină. De îndată ce fata și călăuza ei ajung la locul de întâlnire, flăcăul deghizat se preface că vrea să meargă ceva mai departe și o ia înainte, străbătând încă o bucată de drum. Mijlocitorul îl urmează cu prada până ce ajung cu toții într-un loc izolat, unde răpitorul adevărat se face cunoscut, aruncându-și masca, și o silește pe fata ce se împotrivește să meargă într-o pădure sau la o stână părăsită, unde cu ajutorul mijlocitorului poate s-o stăpânească mai ușor.

Acestuia nu îi mai revine decât sarcina, în primul rând, de a păstra cu sfințenie taina celor petrecute, apoi de a se îngriji de subzistență și de foc, între opt și paisprezece zile, până ce noua Sabină se obișnuiește cu situația ei, după care se reîntorc amândoi în sat.

Părinților nu le rămâne firește nimic altceva de făcut decât să-și dea fata după răpitor, iar acestuia nimic altceva decât s-o ia de nevastă ; căci reputația ei s-a dus, fata nu s-ar mai putea arăta la joc și nicăieri în public, cu atât mai puțin să-și facă iluzii de a găsi un alt bărbat.

Pentru astfel de răpiri s-au fixat de altfel pedepse aspre și ele nu se mai produc, cum am spus, decât rareori, în schimb, cu atât mai frecvent este furatul miresei, când ambii tineri se învoiesc să ocolească împotrivirea părinților și să-și impună voința lor. Fata fuge cu flăcăul fie într-un loc izolat, fie într-unul învecinat, la o rudă care le e favorabilă, și rămân acolo câteva zile și câteva nopți, după care, la întoarcere, părinții sunt siliți să se învoiască la căsătoria lor, deoarce, ca și în primul caz, fata nu ar mai valora nimic și ar aștepta zadarnic un alt bărbat. Dacă o asemenea faptă ajunge să fie adusă în fața judecății, celor vinovați li se aplică o corecție corporală ; tații însă râd văzând asemenea încercări la care e supusă dragostea, căci și ei au făcut la vremea lor întocmai ca tinerii.

Un iubit respins se răzbună pe fată prin aceea că întotdeauna la joc dansează cu alta în fața ei, ca s-o necăjască, și lasă de-o parte orice bună-cuviință. Spre a-i face pe părinți să înțeleagă și a se răzbuna, de fapt, pe ei, se duce noaptea și cosește cânepiștea al cărui produs aparține exclusiv persoanelor feminine ale casei, care în astfel de cazuri își împart adesea vinovăția. Foarte înțelept e acest

obicei : firul sortit zestrei fetei necredincioase nu are cum să crească mai departe, tăiat fiind de coasă. Paguba îi spune tatălui îndeajuns de lămurit cui i se adresează răzbunarea, căci, dacă ar fi vorba de el, atunci i s-ar da foc la fân sau la paie, ori i s-ar schilodi noaptea la păşune calul sau boul. Tăierea cânepiştei verzi îi este suficientă tatălui ca să-şi ia fata la întrebări.

Alături de sfinţirea bisericilor la care, de altfel, se practică aceleaşi obiceiuri ca în toate ţările cunoscute, nunţile alcătuiesc prilejurile cele mai importante care unesc la petreceri un număr mare de familii din comună. O nuntă poate să dureze o săptămână întreagă şi de obicei se sărbătoreşte trei zile la părinţii miresei şi tot pe atâta la cei ai mirelui.

Cu ocazia asta se îndeplinesc o mulţime de formalităţi şi, în afară de miri şi de părinţii lor, cele mai sărbătorite persoane sunt nunul şi cavalerul de onoare* al miresei. Primul e întotdeauna naşul de botez şi, dintre toţi cei de faţă, el are pe întreaga durată a sărbătorii cea mai înaltă funcţie. Ea se moşteneşte, trecând de la tată la fiu. Acesta din urmă este cinstit de nuntaşi, oricât ar fi de tânăr, ca şi tatăl său, adevăratul naş. Se întâmplă astfel ca înrudirea prin năşie a unor familii să dureze până la dispariţia uneia sau alteia dintre ele. Între familii legate astfel există întotdeauna o relaţie de respect reciproc.

Cavalerul de onoare al miresei deţine şi el la nuntă o funcţie însemnată prin faptul că îi revine sarcina de a o păzi pe mireasă ca să nu i se aducă vreo ocară sau să i se facă vreun lucru de ruşine, ceea ce prilejuieşte, firesc, o sumedenie de tachinării.

Curios e că la aceste sărbători bărbaţii sunt despărţiţi de femei şi doar izolat, ici-colo, se caută unul pe altul. Dacă locuinţa ţăranului are doar o singură încăpere, aceasta rămâne pentru bărbaţi, în vreme ce femeile stau la masă în pivniţă sau într-un grajd golit, împrejurare la care am asistat eu însumi în mai multe rânduri. Adesea este pregătită şi o masă pentru săraci şi cerşetori. Străinii care trec sunt poftiţi bucuros înăuntru, sunt hrăniţi şi, pe deasupra, li se umplu şi traistele cu provizii. Dacă vin oaspeţi onorabili, bunăoară persoane mai înalte, preotul, învăţătorul, un funcţionar sau cineva din familia stăpânilor, atunci cavalerul de onoare o cheamă pe mireasă şi o prezintă noului venit. Ea capătă de la acesta un mic dar în bani pentru care îi mulţumeşte, ducându-i mâna la buze şi la frunte.

Stăpânul casei trebuie să renunţe să stea jos atâta timp cât oaspeţii n-au terminat de mâncat şi trebuie să treacă de la unul la altul spre a vorbi cu ei. Aceeaşi îndatorire îi revine şi stăpânei casei la masa femeilor. Mirele şi mireasa nu au voie să mănânce nimic în ziua cununiei şi abia seara li se dă o gustare la o masă pusă special pentru ei. Până atunci stau, şi ei, separaţi asemenea celorlaţi.

---

* E vorba, evident, de vornicel. (*N.t.*)

Dacă e să înceapă jocul, muzicanții, de regulă un cimpoier și un ceteraș, se așază lângă sobă, sau pe ea, iar fetele și femeile tinere sunt aduse din încăperea lor sau din bucătărie. Firește, atâta vreme cât durează petrecerea de nuntă, închinările și ciocnirile de pahare însoțesc neîncetat larma cea mai veselă și mai naivă ce se poate închipui. Se închină pentru tot, pentru mireasă și mire, pentru bătrâni și tineri, pentru naș, cavaler, primar, pentru întregul sfat, comitat, pentru țară, pentru împărat, pentru întreaga lume împreună cu bunul Dumnezeu din cer. Comic este șirul de închinări la adresa celor care oferă daruri, scop în care este dinainte rezervată o oră. Darul este îndeobște o năframă colorată din bumbac ce poate fi folosită atât ca batistă, cât și ca basma ori șorț. Este pusă pe un taler mare de lemn, deasupra câtorva pâini și a ceva friptură, la care, firește, nu poate lipsi o sticlă de vin. Cu aducerea acestor daruri se zăbovește până ce toți solii așteptați ajung la ușă. Sarcina aducerii darurilor revine fiilor casei. În fine, se deschide ușa și un taler după altul, încărcat de darurile amintite, înaintează alunecând dintr-o mână binevoitoare în alta, pe deasupra capetelor celor de față. El este arătat tuturor oaspeților, rostindu-se numele donatorului, la care un ura general și sonor recunoaște cea mai sinceră bunăvoință. Formula pe care am auzit-o de obicei cu acest prilej este: „N.N. s-a purtat bine, cu daruri frumoase, ne-a trimis vin, pâine, cea mai frumoasă năframă și friptură! Să trăiască!" La care corul repetă într-un glas ura rea. Cine stă mai aproape ia darurile, mama miresei îi înmânează acesteia pe loc năframa; bucatele se așază pe masă în mai multe grămezi, carnea la carne și pâinea la pâine; vinul este turnat într-un vas care stă, de asemenea, pregătit pe masă. Proviziile care sosesc astfel determină în principal durata petrecerilor de nuntă.

Pe cât de multă risipă se face aici, pe atât de simplu este, de regulă, modul de viață al valahilor. În ce privește mâncarea, ei sunt extrem de cumpătați, fapt la care contribuie și posturile severe prescrise de biserica lor grecească. E de presupus că postesc jumătate de an. În zilele cele mai severe de post nu beau nici vin, iar mâncarea lor constă în fasole fiartă doar în apă cu sare, fără grăsime sau ulei. Sarcina de a mânca, valahul o îndeplinește, ca pe oricare alta, în cea mai deplină tihnă[96]. I-am privit adesea când își luau gustarea în ora de pauză din timpul lucrului. Stăteau ghemuiți în șir sau în cerc, fiecare cu o bucată mare de mămăligă într-o mână și o legătură de usturoi verde în cealaltă. La o îmbucătură mare de mămăligă, rupeau

96. Această tihnă în toate constituie și în Elveția o caracteristică eminentă a spițelor romanice, spre deosebire de caracterul aspru și activ al germanilor. *Cf. Deutsche Colonien in Piemont*, p. 115.

cu dinții cât mai puțin usturoi, apoi își puneau merindele în față și, ținând mâinile în poală, mestecau cu cea mai mare încetineală ceea ce aveau între dinți. Astfel cu un funt de mămăligă și o legătură de usturoi cât degetul de lungă sau cu un vârf de cârnat lung de un țol, valahul putea să-și ocupe o jumătate de oră. Aceasta e prima lui masă, pe care o numește prânz (adică *prandium*). Cea de a doua masă, cina (*cena*), o ia către ora patru, precum odinioară romanii *coena* lor.

Mămăliga, după cum am observat deja, este făcută din făină de porumb și îi înlocuiește valahului pâinea. Dar ea nu se păstrează mult, ci se acrește repede, trebuind să fie astfel preparată mai des. Acest neajuns înlesnește deja în unele locuri pătrunderea pâinii obișnuite și înlătură mălaiul. Mămăliga sau mămălega este un terci din făină fină de porumb, înrudit cu polenta italienească. Se mănâncă îndeobște cu lapte dulce.

Peștele este în toate anotimpurile un fel de bucate preferat de valah. În post îl mănâncă uscat și sărat, așa cum se găsește aici pretutindeni în comerț. Altminteri, îl frige pe jar și îl consumă ca italienii cu ulei, mulțumindu-se și cu ulei de rapiță. Valahii se pricep de minune să frigă carnea afară.

Am cunoscut în diferite împrejurări priceperea la gătit a femeilor valahe. Am fost, de pildă, de mai multe ori oaspetele unui primar la nunți, sfințiri de biserici și altele. Lista de bucate consta în următoarele feluri, foarte bine pregătite :

– supă de găină cu tăiței, un soi de mâncare aproape nelipsit în asemenea ocazii ;
– carne de vițel cu hrean ras în oțet, eventual și castraveți murați ;
– angemaht din carne de pui, dulce și acrit ; adesea o patiserie care ține loc de aluat fraged ;
– varză acră cu carne de porc friptă și fiartă ; două feluri de friptură cu salată, de obicei țelină ; la desert, patiserie, prăjitură și altele asemenea.

Friptura nu se ridică niciodată de pe masă, nici după ce oaspeții au terminat de mâncat, ci rămâne pe loc atâta timp cât aceștia sunt încă de față.

Băuturile întâlnite sunt, în afară de vin : berea, rachiul, iar pentru oaspeți mai distinși, cafeaua și vișinata. Lipsa de aciditate care particularizează vinurile bănățene este compensată de o felie de lămâie aruncată în paharul cu vin. Aceasta fiind regula, ea se aplică și la vinurile cărora nu le lipsește deloc aciditatea.

O față puternic întunecată a gospodăriei valahe este nepăsarea cu care toți căsenii îngăduie sporirea murdăriei în jurul lor. În majoritate ar putea să fie, ce-i drept, și mai rău, dar murdăria e întotdeauna

mai mult sau mai puțin atât de mare, încât ar stârni oroare unui olandez. Din fericire, cei care nu aparțin celor mai sărace pături își țin cel puțin rufăria curată, chiar dacă în ce privește curățenia propriei pieli, aceasta nu e respectată foarte riguros.

Spre deosebire de valahi și slavi, curățenia este o frumoasă virtute a maghiarilor, care se pun astfel într-o lumină foarte avantajoasă în raport de ceilalți locuitori ai Ungariei, adesea chiar față de germanii de acolo.

III. Sursele basmelor

În sfârșit, trebuie să mai lămuresc felul în care am ajuns în posesia colecției de basme care urmează.

Scurt timp după sosirea mea la Oravița, un compatriot, domnul Karl Knoblauch, m-a dus să mă plimbe prin grădinile sale spre a-mi arăta într-o foarte frumoasă lumină de seară împrejurimile romantice ale acelei localități miniere. Aici am întâlnit-o pe Florica, o bătrână valahă, care, împreună cu bărbatul ei în vârstă, îndeplinea funcția de paznic de vie. Printre altele, domnul Knoblauch mi-a atras de îndată atenția asupra comorii de basme și povestiri cu care era înzestrată memoria bătrânei și a determint-o de îndată să-mi povestească câte ceva. Deoarece pe atunci nu cunoșteam deloc limba valahă, călăuza mea îndatoritoare mi-a tradus cuvintele bătrânei. Am ajuns astfel în posesia legendei despre albină, a basmului despre „Zilele babei" și a poveștii „Din vremea romanilor". Când lăsarea serii ne-a silit să ne oprim, am plecat cu speranța de a afla mai multe de la bătrâna binevoitoare. Dar cum se întâmplă adesea în viață, n-am mai apucat s-o revăd, deoarece a murit la scurtă vreme.

La Oravița am obținut prin bunăvoința domnului Nunny mai sus pomenit, în afară de o mare comoară de observații și lămuriri în legătură cu datini, obiceiuri, supestiții, și basmul hazliu „Mângiferu".

Unui domn von Maderspach, angajat în calitate de controlor la mina regală din mica localitate minieră Sasca, îi datorez legendele despre „Stânca fetei de la Luncani", „Retezatul" și „Babacai".

De la un bărbier valah, al cărui nume nu mi-l mai amintsc, am aflat, în timp ce își exercita meseria pe mine, istoria caraghioasă despre „Posturile Sfântului Petru".

Din sursă iliră, dar în limba germană, printr-un domn J. Popovici, am ajuns la snoavele „fără vânt, nici pic de frig" [de fapt, „Soarele, luna și vântul"] și „Lumânarea țiganului".

Tot în limba germană, dar din sursă valahă, adică de la domnul Mihăilă Popovici, preot în Iam, provine basmul despre „Copiii de aur", alături de o mare parte din observațiile despre datinile și obiceiurile valahilor; apoi, „Coborârea de pe cruce a lui Cristos" și „Cum și-au pierdut țiganii biserica", precum și „Solia din cer".

Din sursă germană, de la domnul Ferdinand, conte von Bissingen, din Iam, am obținut basmul despre „Dracul din canea", care în tinerețe îi fusese de multe ori povestit de slugi valahe.

De la valahi și în limba valahă am mai multe povestiri, care mi-au fost comunicate de către George Stoian, pandur în slujba stăpânirii, Trăilă Sălitraru, slujitor comunal, țăranii Mihaly Lazăr și Meila Pup; e vorba de legenda albinei, aceea despre „Muștele golumbace", povestea Sfântului Ilie, despre „Calea laptelui", „Rândunica", „Călătoria lui Dumnezeu cu Sfântul Petru" și „Jucăria uriașului".

Dar cea mai mare comoară, anume aproape toate basmele care formează valoarea propriu-zisă a acestei colecții, o datorez domnului Drăgoescu, valah de obârșie din Oravița, student în drept, actualmente angajat în Valahia. În orașul său natal era cunoscut de toți și găsea ușor cele mai curate surse. Multe sunt consemnate după relatarea sa orală, ca „Păcală", „Florian", „Feciorul alungat", „Feciorul năzdrăvan al împărătesei". Dar majoritatea poveștilor a consemnat-o chiar el pentru mine, în germana lui proprie; l-am pus să mi le mai istorisească o dată și apoi am corectat redactarea.

Deoarece, îndeobște, este extrem de greu să găsești în popor povestitori buni, adică dintre aceia care nu amestecă poveștile între ele, a trebuit să las de-o parte unele materiale, fără să le mai prelucrez, căci nici nu începea bine o povestire, că se și combina cu alta. Dar tocmai din pricina acestei dificultăți datorez profundă recunoștință, pe care o exprim public aici, tuturor acelora care m-au ajutat cu atâta bunăvoință să culeg poveștile de față și care nu m-au respins sau chiar batjocorit, ridicând din umeri cu aerul distins al semidocților.

Sursa cea mai productivă de povești, dacă o anumită sfială a păturilor de jos nu ar îngreuna sau împiedica utilizarea ei, ar fi claca. Prin asta se înțelege ceea ce, de pildă, în Suabia se numește *Karz* sau *Lichtkarz*, cu deosebirea că oamenii chemați la muncă o fac aici doar pentru gazdă, în vreme ce în Germania fiecare din cei prezenți lucrează numai pentru sine. Cântecele și basmele sunt, aici ca și acolo, distracția acestor prilejuri. Apoi se vine nu doar pentru tors, ci adesea, când preotul sau boierul are nevoie de clacă, se adună tot satul, cu căruțe și atelaje, spre a căra, bunăoară, pietre pentru o construcție sau a transporta orice ar mai fi. Tocmai așa, cu claca, se ajută valahii mult între ei la strângerea recoltei.

BASME

Povești mai mari

1

Feciorul năzdrăvan al împărătesei

Un împărat și o împărătească care stăpâneau peste o mare împărăție aveau trei fete nemaipomenit de frumoase. Făcându-se mari și ieșind odată la plimbare, veni un balaur de negură și o răpi pe cea mai mare din mijlocul lor. Pentru asta se făcu mare tulburare la palat, dar după o vreme nenorocirea se dădu uitării și, într-o bună zi, stând celelalte două fete în foișorul palatului, se năpusti tot un balaur de negură, mai mare decât primul, și, lăsându-se jos, o răpi pe cea de a doua fată de împărat. Plini de durere pentru soarta nefericită a fetelor lor, împăratul și împărăteasa puseră ca mezina să fie păzită strașnic și lăsată afară doar cu mare băgare de seamă. Cu toate astea nu putură să împiedice ca iarăși un balaur de negură puternic, care îi întrecea în mărime pe ceilalți doi, să se năpustească din văzduh și cu repeziciunea fulgerului să răpească și pe copila cea mai mică a împăratului.

Din pricina asta fu mare doliu, pe care întreaga curte trebui să-l țină un an de zile. După o vreme însă împărăteasa născu un băiat sănătos și puternic și o mare bucurie puse stăpânire pe întreaga curte. Mai cu seama părinții aproape că își uitaseră de fetele lor răpite; împăratul însă porunci strașnic împărătesei să fie cu mare băgare de seamă și să nu iasă cu micuțul afară ca să nu-l răpească și pe el balaurii.

Într-o bună zi împărăteasa ședea așa, cu pruncul la piept, la poarta cetății împărătești. După ce se sătură să sugă, acesta îi vorbi maică-si, care avea ochii în lacrimi, întrebând-o că de ce plânge. Dar ea își șterse ochii fără să-i răspundă. Când băiatul văzu din nou tristețe pe fața ei, o mușcă de sân și o amenință că i-l va sfârteca, dacă n-avea să-i răspundă la întrebare. De durere, împărăteasa îi făgădui să-i spună tot ce a vrea să știe, dar când el își descleștă dinții, nu se ținu de vorbă; atunci, mânios, sugarul se-ntinse până la acoperișul porții, smulse o bârnă și-o apăsă atât de tare pe sânul maică-si, încât aceasta nu mai putu răbda și-i povesti despre pricina supărării sale, dezvăluindu-i că avea trei surori care însă, încă dinainte de a se naște el, fuseseră răpite de trei balauri puternici și ținute captive în palatele lor. Atunci băiatul se zmuci cu mânie și-i ceru mamei sale arme ca să pornească la drum, să-i omoare pe balauri și să-și elibereze surorile. Cu toate că împărăteasa se întristă foarte, temându-se ca nu cumva să-și piardă și ultimul său copil, nu putu nici ea și nici împăratul să-l împiedice, căci în scurtă vreme micuțul crescuse atât de voinic, încât se gîndeau mai mult cu spaimă decât cu bucurie la clipa în care avea să fie mare de tot.

Voinic, băiatul porni deci la drum și peste puțină vreme ajunse într-o pădure mare, unde dădu de palatul în care era închisă una din surorile sale ca nevastă a stăpânului palatului, un balaur grozav. Intră înăuntru și, după ce trecu prin mai multe încăperi, dădu peste o sală în care se afla soră-sa. Se duse la ea și îi spuse că e fratele ei și că a venit s-o elibereze. Fata se bucură nespus, dar zise imediat cu durere:

– Când o să vină balaurul acasă, o să te facă praf.

Atunci el o întrebă dacă nu cumva balaurul are un semn prin care își face cunoscută sosirea, la care soră-sa îi răspunse:

– Da, când se află la o sută de pași de casă, își azvârle buzduganul[1] cu atâta putere, zicând:

La fântâna lină,
la muntele Ciuchină[2],

încât buzduganul dă poarta și toate ușile de perete și zboară până la picioarele mele.

---

1. *Streitkolben* [cocean de porumb. E vorba de o neînțelegere, culegătorul crezînd că e vorba de sensul vegetal din seria sinonimică a lui „buzdugan”, pe care îl transcrie sub forma *bussogan* – *n.t.*].
2. Aceste cuvinte înseamnă*: Beim sanften Brunnen, / Beim Berg Tschuckina*. Ele aparțin acelor versuri magice care apar frecvent și în poveștile germane și care, după Grimm, sunt proprii tocmai celor mai arhaice basme. În ele nu se poate desluși adesea, ca și aici, nici un înțeles.

Nici n-apucă ea bine să-și termine vorba, că se și auzi un huiet, urmat de altele mai slabe, iar prin ușa care se deschise zbură un buzdugan uriaș până la picioarele stăpânei casei. Prin poarta dată de perete se vedea venind din depărtare namila groaznică de balaur. Voinicul nu stătu mult pe gânduri, ridică buzduganul și-l azvârli cu atâta putere în fruntea balaurului, încât acesta pică jos mort, iar arma zbură încă o sută de pași mai departe. Acum frații se bucurară tare de moartea balaurului, adunară lucrurile scumpe pe care le putură găsi în grabă și părăsiră palatul balaurului ca să-l găsească și pe acela în care era închisă cea de a doua soră.

Când ajunseră la ea și i se făcură cunoscuți, fu iarăși o mare bucurie, dar și de astă dată tulburată de gândul întoarcerii groaznicului stăpân. Voinicul neînfricat râdea de asta și tocmai voia să înceapă a povesti cum o eliberase pe sora cea mare, când se auzi, din nou, un huiet și prin ușile date de perete zbură iar un buzdugan, încă o dată pe atâta de greu pe cât fusese cel din primul palat. Într-o clipită, flăcăul îl luă de la picioarele celei de a doua surori, văzu prin poarta deschisă namila de balaur la două sute de pași cum se apropia, îi strigă:

La fântâna lină,
la muntele Ciuchină

și, cu mână ușoară, îi azvârli buzduganul împotrivă cu atâta putere, că îl trânti mort la pământ, iar arma înfricoșătoare zbură două sute de pași mai departe. Surorile erau atât de bucuroase și de uimite de așa faptă, că îi căzură de gât fratelui lor, neputându-se mira îndeajuns de puterea lui uriașească. Strânseră și de aici comori și lucruri scumpe pe cât puteau să ducă și părăsiră palatul balaurului, nu înainte de a fi cercetat din foișor locul unde se afla cel de al treilea palat.

Ajunși la acesta, care era cu mult mai puternic, mai fortificat și așezat pe-o stâncă înaltă, cele două surori mai mari îi dădură binețe mezinei și i-l înfățișară pe fratele lor voinic, de care și ea se bucură, firește, foarte mult. Dar abia isprăviră de dat binețe, când se auzi deschizându-se cu huet toate porțile și ușile cetății și un buzdugan de trei ori mai mare și mai greu decât cele ale primilor balauri la un loc se năpusti înăuntru. Voinicul însă îl prinse din zbor și zicând:

La fântâna lină,
la muntele Ciuchină,

îl azvârli cu o putere atât de nemaipomenită, prin toate porțile și ușile, la trei sute de pași înapoi, de unde venea balaurul suflând flăcări pe nări, încât îl omorî pe loc, smulse o bucată bună din leșul său și, pe deasupra, zbură trei sute de pași mai departe. Acum surorile nu mai puteau de bucurie și nu își mai încăpeau în piele de

fericite ce erau că aveau un frate atât de voinic și cu asemenea puteri uriești. La început ele ziseră că vor s-ajungă grabnic acasă la părinți, dar fratele lor se împotrivi, căci nu se luptase după pofta inimii și mai voia să facă și alte drumuri.

– Trebuie acum, zise el, să-l mai vizităm pe bietul nostru văr, voinicul căruia o vrajă rea i-a luat puterea, poate și-ar putea-o redobândi ; abia după asta ne-om întoarce voioși la părinții noștri acasă.

Merseră deci mai departe zile întregi, prin păduri și văi, până ce ajunseră la palatul în care locuia vărul lor, a cărui putere fusese furată de zânele de la Lacul Negru. Vărul îi primi bine, iar când surorile îi povestiră cu ce curaj fratele lor îi doborâse pe cei trei balauri de negură, ochii i se umplură de lacrimi, căci el își pierduse puterea. Apoi îi arătă voinicului palatul cu toate odăile și încăperile sale ; doar o singură ușă nu o deschise, spunând că acea odaie trebuia ocolită fiindcă înăuntru se afla Moartea.

Voinicul îi răspunse râzând că lui nu-i e frică de moarte. Dar trecură mai departe și apoi se așezară la masă. După ce petrecură bine cu toții laolaltă, feciorul de împărat se ridică și-i spuse vărului său :

– Ascultă, vere, știu că zânele de la Lacul Negru ți-au furat puterea ; cea mai mare dorință a mea ar fi să pot să-ți aduc înapoi bunul pierdut.

Vărul se bucură nespus la aceste cuvinte, îi descrise locul în care se afla Lacul Negru, ascuns adânc într-o pădure, dar se îndoi că această ispravă avea să se încheie cu bine, căci nimeni nu era în stare să le prindă pe zâne, chiar dacă ele s-ar fi arătat, și să le smulgă o mărturisire.

Dar voinicul era plin de curaj, nu mai stătu mult pe gânduri, luă cu el câțiva câini buni de vânătoare și porni la drum ; pe surori le lăsă la văr.

Curând găsi lacul, se așeză la mal, aprinse un foc, după care se ascunse într-un tufiș cu câinii lui. Nu trecu mult și de pe suprafața întunecată a Lacului Negru coborâră trei fecioare de o albeață strălucitoare, cu plete lungi, negre, fluturând în vânt, și se apropiară de foc ca să se încălzească. Din ascunzișul său, feciorul de împărat își asmuți de îndată câinii, aceștia săriră la iuțeală și le prinseră pe zâne care, văitându-se de durere, încercară să fugă. Câinii însă nu le lăsară, iar acum se arătă și voinicul și le întrebă unde ascunseseră puterea vărului său. Îi arătară un copac cu scorbură, acolo avea să găsească un burete în care era toată puterea acestuia. După care voinicul își lăsă câinii să le sfâșie, alergă la copac, luă de-acolo buretele și-i readuse astfel vărului puterea pierdută.

Acesta se bucură într-atât, încât îi dărui tot palatul său voinicului, care nu avu nimic mai grabnic de făcut decât să deschidă ușa în

spatele căreia trebuia să fie încuiată Moartea. În fața lui se întindea o sală, în mijlocul căreia ședea pe un covor o mândrețe de fată, înconjurată de alte fete frumoase, slujitoarele ei. Era sora vărului său și era atât de frumoasă încât voinicul, cuprins de dragoste fierbinte, o ceru pe loc de nevastă fratelui ei. Când acesta văzu că voinicul știa ce era cu Moartea din spatele ușii închise, se învoi, iar feciorul de împărat porni acum cu mireasa și cu cele trei surori spre casă, unde părinții îl primiră cu nermaipomenită bucurie.

ꕥ

Brednich/Taloș 1. AT 327 B* (**Degețel ca salvator)**. KHM 91. În AT basmul e ilustrat doar de cele patru variante din Schullerus. Față de dezvoltarea canonică a tipului, aici lipsește nașterea miraculoasă a voinicului (adesea dintr-un bob de piper). Altminteri, sunt prezente toate episoadele importante care conferă stabilitate narațiunii, inclusiv acela al vărului cu puterea răpită de zâne, care în versiunea Schott ar putea să pară o interpolare. Fixarea anume în burete a puterii externalizate a antagonistului pare o invenție *ad hoc*, sugestivă, dar neconfirmată, s-ar zice, de atestările ulterioare ale basmului. Balaurul anexează aici, ca de altfel în toate narațiunile fantastice ale corpusului, și sfera semantică a zmeului (acesta fiind constant echivalat cu *Drache*), deși, în contrast cu tradiția larg europeană, ultimul este, la noi, o făptură cu trăsături fizice și caracteriale, precum și cu habitudini sociale vădit antropomorfe, deosebită net de primul, monstru reptilian antropofag. Nu e mai puțin adevărat că, după cum se știe, în ciuda diferențelor substanțiale de statut dintre zmeu, balaur, de adăugat, și drac, există și la nivelul mediilor folclorice românești o sumă de suprapuneri, determinate de resorturi etimologice, semantice și funcționale, răspunzătoare de alternanța frecventă zmeu/balaur, zmeu/drac în narațiunile și credințele populare. Oricum, în felurite limbi europene apare doar personajul denominat prin *dragon* (balaur), care cumulează funcțiile atât ale zmeului, cât și ale balaurului nostru : germ, *Drache*, fr. *dragon*, it. *drago*, sp. *dragón*. Altminteri, frații Schott cunoșteau prea bine deosebirea dintre un personaj și altul : a se vedea comentariile corespunzătoare din „Anexă", precum și păstrarea vocabulei *zmeu* în snoavele nr. 2 și 9 din „Apendice". Versurile „la fântâna lină/la muntele Ciuchină" (nume topic, Izvorul- și Vârful Ciochinului, *cf.* Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, 1983, sub *Ciochin/Ciuchină*), reprezintă, în afară de fraza ritmică, repetată, din nr. 24 (v. mai jos), singurul caz în care autorii colecției reproduc o formulă din categoria celor nelipsite în versiunile orale ale basmelor populare românești. O primă traducere a acestei narațiuni, sub titlul „Feciorul de împărat", a apărut în *Columna lui Traian* I (1870), nr. 20, l4 mai, pp. 3-4, cu mențiunea că provine „din colecțiunea dlui Dionisie Miron" și că „se află tradus în nemțește în colecțiunea fraților Schott". Asupra acestei traduceri, ca și a următoarelor (v. notele de mai jos la basme) a atras pentru prima dată atenția Al. Bistriteanu, p. 40.

2

Mama zidită de vie

Unui bătrân sărac, care toată viața se hrănise de pe urma îndeletnicirii sale de tăietor de lemne, dar care acum putea din ce în ce mai greu să găsească cele necesare traiului alor săi, i se făcuse lehamite de viață. Într-o zi, ducându-se la oraș să vândă lemnul pe care îl tăiase anevoie, luă funia cu care obișnuia să-și lege povara și o prinse de un copac ca să se spânzure. De cum se urcă în copac, apăru diavolul și-l întrebă:

– Măi, omule, ce-ai de gând?

– Vreau să mă spânzur, veni răspunsul deznădăjduit, căci nu mai pot să car lemne!

– Atunci, zise acela, nu mai căra, dacă nu-ți place.

– Nu se poate, răspunse tăietorul de lemne, căci cine mi-ar mai hrăni nevasta, fata și câinele?

Diavolul râse și zise:

– Dar cine-o s-o facă dacă bătrânul cariu o să zboare-n vânt?

Asta îl făcu pe bătrân să-și vină-n fire și să continue să stea de vorbă cu diavolul, care până la urmă îi făgădui o mare bogăție de aur și argint, dacă se învoia să-i dea ceea ce avea să-l întâmpine în fața casei în seara aia. Tăietorul de lemne se gândi pe loc la bătrânul său câine care, în fiecare seară, când se întorcea ostenit de la pădure sau din oraș, îi ieșea în cale, dând din coadă bucuros. De el credea că se putea cel mai ușor lipsi, dacă ar fi fost să ajungă un om foarte bogat, așa că nu mai stătu mult pe gânduri și-i făgădui diavolului ceea ce îi ceruse.

De astă dată se întoarse acasă sprinten și voios; se grăbea atât cât îi îngăduiau picioarele sale bătrâne și ajunse aproape fără suflare în apropierea colibei. Dar cât de tare se sperie când, încă de departe, își văzu fata, singurul său copil, cum se grăbea spre el, strigându-i bucuroasă:

– Tată, vino repede să vezi ce minune a făcut bunul Dumnezeu cu noi și cu bordeiul nostru. Paiele de sub capră și inul de pe podea s-au prefăcut în aur.

– Ah, fata mea, ăsta-i un ceas trist pentru noi, răspunse abătut bătrânul.

Dar își veni de îndată în fire ca să nu dezvăluie ceea ce se petrecuse acolo, în pădure, între el și încă cineva, și zise:

– Hai, copilă, să vedem ce minune s-a petrecut.

Intrară astfel în colibă, unde, în cămara strâmtă, începură toți, mama, fata și câinele, doar bătrânul nu, să sară în sus de bucurie.

A doua zi de dimineață, soarele încă nu răsărise, tăietorul de lemne îi zise fetei sale să se îmbrace și să meargă cu el la pădure. Voioasă, fata cuminte îi dădu ascultare, căci nu se gândea, firește, la nimic rău. În pădure însă tatăl o duse la locul în care făcuse învoiala cu diavolul și îi porunci s-aștepte până ce avea să se întoarcă. Fără să se îndoiască de adevărul acestor spuse, fata se așeză pe iarbă și așteptă până se lăsă seara, dar degeaba. În fine, tocmai când era gata să înceapă a plânge deznădăjduită, se ivi Fecioara Maria care o întrebă ce făcea acolo, dacă aștepta pe cineva. Fata îi răspunse că da și că tatăl ei trebuie să vină dintr-o clipă în alta.

– Ah, copila mea, îi zise Maica Domnului, tatăl tău n-o să se mai întoarcă, te-a părăsit pentru totdeauna. În schimbul comorii mari pe care ați primit-o ieri, te-a făgăduit diavolului, care vine să te ia de-aici.

La aceste cuvinte, biata copilă se sperie foarte tare și începu să plângă amarnic. Maica Domnului însă îi dădu curaj, zicându-i:

– Iată, fata mea, fac aici un cerc în jurul tău, din care însă nu trebuie să ieși, orice s-ar întâmpla. După ce-am să plec, iadul o să-și trimită toți diavolii săi de foc, ca să te sperie și să te amenințe, dar n-au să-ți poată face nimic! Să fii curajoasă, într-un ceas mă întorc la tine!

Cu aceste vorbe, Sfânta se făcu nevăzută și în curând se iviră, sub cele mai înfricoșătoare și hâde chipuri, sute de draci, care băteau în roți de foc, le loveau de cerc sau încercau, cu ghiare murdare și puturoase, s-o apuce pe sărmana copilă, dar văzând că așa ceva nu era cu putință, aruncau în ea cu gunoaie și bale urât mirositoare. Dar toate se spulberau neputincioase în fața cercului curat. După un ceas, Sfânta Fecioară se întoarse așa cum făgăduise și, urlând sălbatic, dracii se ascunseră care încotro, neputând privi strălucirea Sfintei.

Aceasta o luă pe biata fată de mână și o duse într-o grădină minunată, în care se afla o mândrețe de casă. După ce intrară înăuntru, Sfânta îi dărui ca să se joace doi porumbei orbitori, multe cărți sfinte, frumoase, ca să citească și să-nvețe, de asemenea o lumânare. Apoi îi atârnă de gât patru chei, spunându-i:

– Cu aceste chei, copilă dragă, ai voie să deschizi toate ușile și să intri în toate odăile, doar de odaia care se deschide cu cheia de lemn să te ferești.

Fata făgădui să asculte și, după ce Sfânta ei ocrotitoare plecă, deschise una din ușile care îi erau îngăduite. Intrând în odaie, aproape nu putu să înainteze, atât era de fermecată de minunățiile care se înfățișeau aici ochilor ei. Zăbovi o zi, apoi plecă. Maica Domnului îi ieși în cale și o întrebă unde fusese. Fata răspunse:

– Am petrecut o zi în rai.

– Nu o zi, îi răspunse Maria, ci un an întreg ai stat înăuntru.

Ziua următoare, fata deschise o a doua ușă și fu și mai fermecată decât ieri de ceea ce vedea. De astă dată nu putu să zăbovească mai mult de un ceas, căci minunăția era prea mare. Ieșind de-acolo, se pomeni din nou cu Sfânta Fecioară, care o întrebă cum fusese. Ea zise:

– Am petrecut un ceas în rai, a cărui frumusețe și minunăție le-au întrecut pe cele de ieri.

La care Sfânta îi spuse:

– Nu un ceas, ci vreme de trei vieți de om ai admirat slava lui Dumnezeu.

A treia zi fata trecu de o a treia ușă, dar din pricina strălucirii care o întâmpină acolo nu-și putu ține ochii deschiși decât un minut, după care, cu ei închiși, se întoarse înapoi, iar când ajunse în odaia ei și Fecioara Maria o întrebă unde fusese, ea îi răspunse:

– Azi am aruncat doar o privire spre strălucirea cerului, dar a trebuit să mă întorc de îndată, căci mă orbea.

Atunci Maria zâmbi și-i zise:

– Te înșeli, copilă, căci ai petrecut o jumătate de veșnicie în lăcașul Preafericiților.

După ce fusese în toate încăperile îngăduite, fata se împotrivi de câteva ori curiozității care o îmboldea ori de câte ori privea cheia de lemn pe care Maica Domnului i-o dăduse împreună cu celelalte, dar curând se pomeni în fața ușii oprite, ascultă și deschise. Aici o văzu pe Maica Domnului cum îi îngrijea rănile fiului ei, Domnul Cristos. Când Sfânta văzu că fata îi încălcase porunca, îi strigă mânioasă:

– Deschide-te, pământule, și înghite-o pe neascultătoare!

Dar Cristos spuse:

– Nu, să aibă parte de altă pedeapsă ca să-și ispășească greșeala.

După care Maria o luă de mână și o duse într-o peșteră întunecată, în pământ, îi dădu toate felurile de hrană, dar o opri strașnic de a vorbi cu oricine ar fi acela ; și asta până când Prea Înalta însăși avea să-i ridice opreliștea.

Fata trăi aici în izolare deplină multă, multă vreme, nemaivăzând oameni și nemaiauzind nimic de ei. Se întâmplă însă ca feciorul împăratului, împreună cu un mare alai de vânătoare, să străbată odată pustietatea din apropierea peșterii și, gonind după o sălbăticiune săgetată, să ajungă chiar în fața sălașului întunecat al locuitoarei din pădure. De îndată ce îi văzu frumusețea, se apropie mai mult de ea, îi dădu binețe și îi ceru o băutură răcoritoare, cu care ea îl ospătă în chipul cel mai îndatoritor, fără însă să-i răspundă la nici una din întrebările sale.

Întorcându-se acasă, prințul îi povesti tatălui său, împăratul, despre întâlnirea din pădure și dădu glas hotărârii sale nestrămutate de a nu se însura decât cu această preafrumoasă fată din pădure, în ciuda muțeniei ei. Împăratul se împotrivi dorinței feciorului său deoarece voia ca el să se însoare cu o prințesă. Dar prințul nu se lăsă înduplecat, ci o aduse din peșteră pe fecioara mută din pădure și o luă de nevastă. După un an, ea îi născu doi copii frumoși de aur, de care se bucură nespus și bătrânul împărat, așa încât nu mai avu nimic de zis despre căsătoria feciorului său cu o fată de obârșie atât de necunoscută. Deși tot nu se împăca cu gândul că nora lui era mută, îi purta de grijă și puse trei rânduri de străji în fața odăii lehuzei ca nu cumva ei sau dragilor lui nepoței de aur să li se întâmple vreo supărare.

Noaptea însă, când atât mama, cât și îngrijitoarele ei dormeau, se ivi Maica Domnului și luă cu ea un copil. Când îngrijitoarele se treziră și văzură că un pătuț era gol se speriară și se temură foarte tare de mânia împăratului și a prințului. Prinseră de aceea o gâscă, o poleiră cu aur și, de cum se făcu ziuă, alergară cu ea la împărat, mințind că nevasta prințului nu e decât o vrăjitoare cumplită, căci în astă noapte își omorâse unul din copii și îl prefăcuse într-o gâscă. Și ele îi arătară, într-adevăr, gâsca împăratului care se mânie strașnic și se duse pe loc la nora lui în odaie ca să-i ceară socoteală. Dar degeaba, deoarece nu obținu decât lacrimile pe care sărmana le vărsa pentru pierderea copilului ei.

În noaptea următoare, Fecioara Maria luă și pe celălalt copil, iar îngrijitoarele procedară ca în ziua trecută, arătând împăratului, cu aceleași minciuni, o a doua gâscă. Mânios la culme, împăratul alergă la lehuză, puse să fie smulsă din pat și aruncată într-o temniță adâncă, îi adună pe sfetnici spre a o judeca pe aceea care pătase cinstea casei și a spiței sale.

Deoarece însă, amintindu-și de opreliște, mama brutalizată se îndărătnicea să nu vorbească nimic, ci vărsa numai lacrimi amare, spre a-și ușura durerea aprigă, sfetnicii împăratului nu voiră să ia nici o hotărâre în privința ei. În urmă ziseră să se înfățișeze cazul unui număr de trei mănăstiri și, ce vor hotărî acestea, să se aducă la îndeplinire. Zis și făcut. Se trimiseră soli de încredere la trei mănăstiri, care se întoarseră toți cu sentința ca soția prințului să fie zidită de vie. Hotărârea fu dusă la îndeplinire, iar curtea și orașul o uitară curând pe nefericită, în afară de bietul prinț, soțul ei, care se gândea la ea cu mare durere în suflet, căci o iubea mult.

Sărmana mamă însă, care de îndată ce ultima piatră se așeză deasupra capului ei se afla în pragul deznădejdii, primi o dulce mângâiere din partea Maicii Domnului, care îi aduse în temnița întunecată amândoi copiii, sănătoși și bine îngrijiți, îi dădu de-ale gurii, precum și îngăduința de a vorbi din nou. Trei ani lungi petrecu nefericita în temnița îngustă din zid, când prințul, care nu-și mai putea stăpâni dorul de nevasta lui iubită, puse să se dărâme zidul și, spre bucuria lui nespusă, în fața lui se ivi, înfloritoare, mama cu copiii de aur. El îi căzu de gât, iar când o auzi vorbind, mai să-și iasă din fire de încântare. Își duse soția degrabă la împărat care, și el, nu fu mai puțin uimit și bucuros de minunea nemaipomenită de care avusese parte nevasta fiului său și dragii săi nepoței de aur. Fericita mamă trebui să-și povestească de mai multe ori întreaga viață, care îi mișcă până la lacrimi pe soțul ei și pe înaltul domn bătrîn și îi făcu pe loc să-și ceară iertare pentru nedreptatea pe care o săvârșiseră.

De bucurie, împăratul dădu apoi o mare petrecere, după care toți trăiră laolaltă vreme îndelungată, fericiți și mulțumiți. Iar cu timpul, copiii de aur deveniră cei mai falnici tineri.

Brednich/Taloș 2. AT 710 (**Copilul Fecioarei Maria**). KHM 3. Rar și abil încifrat, vădind o surprinzătoare intuiție a relativității percepției duratelor, este aici motivul timpurilor paralele, figurate ternar și progresiv, respectiv regresiv: în odăile raiului, la care accesul eroinei este îngăduit, timpul curge nu doar mai lent decât pe pământ, ci și decelerativ, devenind din ce în ce mai puțin fluid și tinzând, în final, către stagnarea totală (traseul inițiatic duce de la o zi, respectiv un an, la un minut, respectiv o jumătate de veșnicie). Sub titlul „Fata lemnarului" și cu mențiunea „Din colecțiunea dlui Dionisie Miron", narațiunea a apărut într-o traducere anonimă și nedeclarată în *Columna lui Traian* I (1870), nr. 26, 11 iunie, p. 4.

3

Fata de împărat în cocina de porci

Pe un împărat, a cărui nevastă murise, îl bătu gândul cumplit de a se însura cu fata lui. Dar fata nu se învoi în ruptul capului și găsi într-asta un sprijin în doica ei, căreia îi încredința toate tainele inimii sale. Când împăratul o încolți iarăși cu cererile lui, fata îi zise, la sfatul bătrânei, că va fi gata să-i împlinească dorința, dacă va primi o rochie splendidă de argint. Împăratul puse degrabă să i se facă o asemenea rochie și i-o aduse chiar el, nădăjduind că astfel fata nu se va mai codi multă vreme. Dar prințesa, sfătuită iarăși de doică, ceru acum o rochie splendidă de aur, al cărei preț trebuia să îl întreacă de zece ori pe acela al rochiei de argint. Atunci împăratul porunci tuturor meșterilor din împărăție să facă o astfel de rochie și să ia pentru asta oricât de mult aur voiau din vistierie. Când rochia fu gata și împăratul plin de bucurie i-o duse prințesei, o găsi pe aceasta tot atât de nehotărâtă ca mai înainte, ba acum ceru chiar o rochie de diamante care să întreacă prețul celei de aur de zece mii de ori.

– Această rochie, zise doica, va întrece bogăția vistieriei sale, nu va putea s-o facă și atunci cererile vor lua sfârșit.

Împăratul, deși uimit de pretenția nemăsurată a fetei, dar spre a-și impune voința, își slei vistieria, iar ceea ce mai trebuia, puse să fie luat cu sila de la popor. Izbuti astfel să adune atât cât era necesar ca să se facă o rochie de diamante care întrecea de zece mii de ori prețul rochiei de aur. Prințesa se sperie când îi aduse rochia și îl rugă să o mai lase o zi să chibzuiască. Împăratul se învoi, iar ea se sfătui în acest timp cu doica ; aceasta o sfătui să-i mai ceară tatălui ei o rochie, pe care el să n-o poate face, o rochie din piele de purice,

garnisită cu piele de păduche. Aflând de noua dorință a prințesei, împăratul se mânie, dar nu spuse nimic, ci porunci de îndată să se facă o astfel de rochie. Dură un an până ce se adunară la un loc toate blănăriile și pieile pentru rochie, și apoi încă un an până ce putură fi cusute. Apoi împăratul duse fetei rochia; la sfatul doicei, ea se învoi de astă dată, fără altă vorbă, la cununie.

Seara, când intră cu el în odaia nupțială, îl rugă s-o mai lase puțin afară. El nu voi, căci nu avea încredere în ea, gândind că voia să fugă. Fata îi dădu însă capătul unei sfori pe care și-o legase de mâna stângă și-i spuse că, dacă întârzie, să tragă de ea. Atunci, tatăl scârbavnic se învoi și prințesa se furișă pe ușă afară, unde o aștepta doica cu un țap bătrân, căruia îi legară repede sfoara de coarne. Apoi prințesa își îmbrăcă toate rochiile, mai întâi cea de diamant, peste ea cea de aur, apoi cea de argint, iar pe deasupra rochia respingătoare pe care i-o făcuse la urmă împăratul. Așa fugi prințesa.

Între timp, împăratul aștepta nerăbdător și după o vreme trase ușor de sfoară, afară însă țapul trăgea și el. Împăratul trase în cele din urmă mai puternic, dar țapul nu se dădu nici el bătut, așa că, mânios, împăratul sări în sus și deschise ușa. Cât de uimit rămase, văzând în locul fermecătoarei sale fete doar un țap negru, scârnav, care se îndesa în el nepotolit și încerca să se hârjonească, împungându-l cu coarnele în chipul cel mai gâdilicios. Împăratul se întoarse în odaia nupțială și își chemă oamenii, care veniră în frunte cu doica. După ce își răcori mânia și-și povesti pățania cu un potop de vorbe de ocară, împăratul porunci să fie scos de-acolo țapul. Doica începu să țipe:

– Tiran al copilului tău, vezi cât de departe ai împins lucrurile? Dumnezeu te-a pedepsit din pricina căsătoriei de neiertat, luându-ți fata și prefăcând-o în această respingătoare dihanie încornorată.

Astfel, și cu multe alte vorbe asemănătoare, doica șireată îl încredință pe stăpânitorul înșelat că mânia dreaptă a lui Dumnezeu făcuse această minune, pricină pentru care el se rușină, iar despre această întâmplare nu se mai vorbi nimic.

Între timp, prințesa fugise într-o pădure mare unde, fiind tocmai anotimpul potrivit, se hrăni cu boabele și alunele care se găseau prin tufe. Se întâmplă atunci ca fiul de împărat din împărăția în care se afla pădurea să organizeze aici o mare vânătoare. Era către seară, când prințul, însoțit doar de un slujitor, porni să urmărească un porc mistreț într-un mărăciniș adânc. Cât de mare îi fu mirarea să vadă aici strania sălbăticiune și, neștiind ce să facă, întinse arcul s-o săgeteze. Dar văzând că nu se mișcă, se cățără în copac și prinse vie fiara necunoscută. Ciudățenia din pădure fu purtată cu chiote de bucurie prin oraș și dusă la palat, unde, din pricina pielii sale scârnave, o lăsară în seama porcarului. Acesta o închise în cea mai

proastă cocină, deasupra căreia era un coteț de găini, în așa fel încât pielea sălbăticiunii necunoscute ajunse într-o stare și mai jalnică. Iar din tot ce i se punea în față să mănânce, nu lua decât boabe și alune de pădure.

Curând avu loc în oraș o petrecere strălucitoare. Fiul unui domn de vază de la curte avea nuntă. Toată lumea frumoasă a femeilor și fetelor, ca și toți domnii, indiferent de ce nume vor fi purtat, erau adunați acolo. Atunci, când se lăsă seara, prințesa își lepădă la iuțeală îmbrăcămintea ei scârnavă, așa că acum ieși la iveală rochia de argint, și se duse la nuntă. Prințul, care se afla și el acolo, o văzu, dansă cu ea și, deoarece fata îi păru neobișnuit de frumoasă, îi dărui un inel foarte prețios, după ce mai înainte vorbise îndelung, iar la urmă dansase numai cu ea. Către dimineață frumoasa necunoscută dispăru din sală, fără ca cineva să bage de seamă încotro plecase. Ea își puse din nou rochia de cocină și se culcă liniștită în cocina de porci.

A doua seară apăru iarăși la nuntă, de astă dată în rochia de aur. Prințul, care o căutase îndelung, se bucură nespus văzând-o și nu se mai mișcă de lângă ea, căci tare ar fi vrut să afle cine era necunoscuta care avea o asemenea bogăție nemaipomenită și o asemenea frumusețe strălucitoare. Oricât se strădui să vegheze ca iubita să nu-i dispară, ea se folosi și de astă dată de o clipă prielnică și, înainte ca cineva, în afară de prinț, să-și dea seama că nu mai era în sală, se și afla din nou liniștită în cocina de porci, ascunsă în rochia ei murdară.

A treia seară necunoscuta apăru din nou la nuntă, unde bogăția fără seamăn a rochiei ei de diamante stârni mirarea tuturor. Și prințul se gîndi că o fată care poartă o rochie de un asemenea preț imens trebuie să fie de rang înalt, dar frumusețea ei i se părea de o mie de ori mai strălucitoare. Era din nou foarte fericit și vorbi de astă dată numai cu ea, fără să poată totuși afla, nici de astă dată, spre marea lui părere de rău, cine era și de unde venea. Când se crăpă de ziuă, necunoscuta se furișă din nou cu atâta șiretenie afară din sală, încât nici prințul și nici altcineva nu băgă de seamă pe moment dispariția ei.

Nunta se terminase și prințul nu mai trăgea nădejde să-și vadă iarăși necunoscuta iubită. Ceea ce îl îmbolnăvi de-a binelea. Nici prințesa nu mai stătea la fel de liniștită ca mai înainte în cocina de porci; căci și ea îl îndrăgise pe prinț. Trecură astfel câteva zile fără ca prințul, care se stingea aproape de dor, să-și fi părăsit patul. Atunci veni să-l vadă unul din prietenii săi și prințul puse să i se pregătească o gustare. Întâmplător, sălbăticiunea din pădure ieșise din cocina de porci și venise la bucătărie; căci, purtându-se atât de liniștită și de cuminte, fusese lăsată să umble liber; se rugă să i se dea voie să se încălzească puțin la foc, căci în cocina ei era tare frig.

După oarecari codeli, slujnica de la bucătărie o îngădui și sălbăticiunea se lăsă pe vine lângă vatră. Când se puse laptele la foc, întrebă pentru cine era. Răspunzându-i-se că pentru prinț, își scoase pe neobservate din deget inelul pe care i-l dăduse prințul la nuntă și-l aruncă în oală. După ce se încălzi, se strecură din nou în cocina ei de porci, se îmbrăcă acolo în rochia de diamante și acum era din nou cea mai frumoasă prințesă.

Între timp, prințul își lua gustarea cu prietenul său și mai să nu-și poată veni în fire de mirare când, la fundul oalei cu lapte, dădu peste inelul ce-l dăruise iubitei sale necunoscute. Puse îndată să fie chemată slujnica de la bucătărie care pregătise gustarea, dar aceasta se jură că nu știa cum ajunsese inelul în lapte. Prințul cercetă mai departe, întrebând cine se mai aflase la bucătărie. Atunci, după multă șovăială, slujnica mărturisi că fusese ciudățenia slută din pădure, care se încălzise la foc. Prințul se duse atunci neîntârziat cu prietenul său la acea cocină, unde era închisă sălbăticiunea scârnavă. Dar cum deschise ușa și privi înăuntru, de uimire bucuroasă se dădu trei pași înapoi; căci acolo, îmbrăcată în rochia ei bogată și strălucitoare, stătea frumoasa, prea iubita lui necunoscută. Ea ieși afară și zise:

– Eu sunt, prințul meu.

Întrebând-o cum de ajunsese în acest loc respingător, ea își istorisi pățania care îi uimi pe toți. Prințul o strânse atunci cu duioșie în brațe și curând o nuntă strălucitoare, spre bucuria întregii curți, puse capăt acestei povești.

Brednich/Taloș 4. AT 510 B (**Rochia de aur, de argint și cu aștri**), cu motivul recunoașterii prin inelul pus în ceașcă (M.I. H94.4). KHM 65. Stratagema hilară, cu aluzii străveziu obscene, prin care mireasa silită la cununie e înlocuită cu un țap este un motiv de snoavă: *cf.* Stroescu 3000 VII (**Istoria lui Păcală**) și *infra*, XII din ciclul „Păcală".

4

Fata de împărat păzitoare de gâște

Fata frumoasă a unui împărat se făcu mare și mama ei vitregă îi zise atunci împăratului:

– Fata noastră a crescut, s-o măritǎm.

Împăratul însă, care își iubea mult fata și nu se despărțea bucuros de ea, nu se învoi, cu atât mai mult cu cât nici prințesa n-avea chef de-așa ceva. Dar pentru împărăteasa pizmașă, fata fusese dintotdeauna un spin în ochi și femeia câinoasă nu se gândea decât cum să facă s-o alunge de-acasă.

Trebuind împăratul să plece odată la război și rămânând împărăteasa singură cu prințesa acasă, se pomeni că are mână liberă. Porunci de îndată ca fata ei vitregă să fie întemnițată și să nu i se dea trei zile și trei nopți nimic de mâncat și de băut. A patra zi, în fine, îi trimise o bucățică de pâine și-un ulcior cu apă în care aruncase însă un pui de șarpe. Biata prințesă, care de foame și sete nu mai știa pe ce lume e, se năpusti asupra ulciorului și, fără să bage de seamă, bău apa cu șarpe cu tot, după care înghiți la fel de lacom și bucata de pâine. Din acea clipă i se dădu iarăși să mănânce și să bea, cu toate că era ținută în temniță. După zece luni șarpele crescuse mare în trupul ei, iar fata se făcuse groasă și se umflase.

Întorcându-se acum împăratul de pe câmpul de bătaie, împărăteasa haină se duse la el și-i zise:

– Iată, să vezi cât de mare s-a făcut fecioara neprihănită, fata ta. N-a vrut să se mărite, iar acum a pătat cinstea casei noastre.

Împăratul o chemă atunci pe prințesă și, văzând-o, nu mai conteni s-o mustre și s-o chinuie, cu toate că fata își mărturisea nevinovăția și povestea ce pățise în lipsa lui. Împăratul o iubea prea mult ca să pună să fie ucisă, în schimb îi zise să plece și să nu mai cuteze vreodată să i se înfățișeze înaintea ochilor. Porunci apoi să i se facă douăsprezece rochii strălucitoare pe care trebui să le pună pe ea, iar pe deasupra lor o haină de lemn. Îmbrăcată astfel, plângând și suspinând, dar spre marea bucurie a maștерei câinoase, fu dusă într-un loc pustiu și lăsată acolo singură. Foamea și nevoia o mânară din pustietate pe biata copilă părăsită și ea merse mai departe până ce ajunse într-un oraș, unde domnea un alt împărat, împreună cu întreaga sa curte. Se duse la palat și se înfățișă acolo la bucătărie, la servitorimea cea mai umilă a împăratului, cerând o slujbă. Din pricina hainei de lemn și a înfățișării sale sfioase, oamenii aceia râseră de ea și o batjocoriră, zicând că împăratul are trebuință nu de oameni de lemn, ci de unii harnici și săritori. În vreme ce o luau astfel în derâdere, trecu pe-acolo prințul și, pentru că nu știa ce ar fi fost de făcut cu rochia de lemn a străinei, se apropie și o întrebă ce căuta aici și ce voia, la care fata îl rugă să-i dea o slujbă. Întrebată ce știe să facă, răspunse :

– Ah, puține lucruri, domnule, dar dă-mi slujba cea mai umilă, atât cât să-mi pot duce zilele, și credința cu care te voi sluji te va despăgubi, cu siguranță, de îndemânarea care-mi lipsește.

Prințul fu mișcat de rugămintea fetei de lemn : o făcu păzitoare de gâște. Și, văzând cât de nemilos se purtaseră cu ea ceilalți slujitori, îi mai dădu și o cămăruță retrasă, numai pentru ea. A doua zi, fata mâna gâștele împăratului la păscut și, deoarece la prânz era foarte cald și cârdul de păsări începu să se scalde, se dezbrăcă și ea, cu gândul să facă același lucru. Câțiva secerători care lucrau în apropiere, dar pe care ea nu-i văzuse, băgară de seamă și se minunară tare, văzând cum își scotea una după alta cele douăsprezece rochii strălucitoare, una mai prețioasă decât alta. Întorcându-se seara acasă, se duseră la prinț și-i dezvăluiră ce văzuseră pe islazul gâștelor și nu conteneau să povestească despre rochiile frumoase ale fetei de lemn. Ziua următoare, când păzitoarea de gâște mână din nou la păscut cârdul sâsâitor, prințul i-o luă înainte, pe drumuri de ea încă neștiute, și se ascunse într-un tufiș ; căci bucuros ar fi vrut să știe ce văzuseră de fapt secerătorii la fata de lemn. Făcându-se din nou cald, păzitoarea de gâște se scăldă în același loc ca ieri și, după ce își lepădă haina de lemn și începu să se dezbrace, dând la iveală o rochie mai frumoasă și mai strălucitoare decât alta, prințul pricepu că lucrătorii săi nu-l mințiseră, iar mirarea lui fu tot atât de mare ca și a lor. După ce se dezbrăcă de tot și intră în apă, prințul nu-și mai

putu lua ochii de la ea, căci nici nu visase o frumusețe atât de nemaipomenită. Își ieșise aproape din fire și era gata-gata să strige, dar se temu ca fata să nu se sperie și să se supere, văzând că fusese urmărită. Tăcu, de aceea, până ce ea ieși din apă și se îmbrăcă. De astă dată, puse de-o parte șase rochii ca să le ducă astfel acasă. Deoarece arșița era foarte mare, fetei i se făcu sete, dar nu știa de unde ar fi putut să bea; căci de apa în care se scăldase îi era silă. Poate pentru a uita de sete, poate doar pentru a se odihni, se așeză la umbra unui copac și adormi. După câtăva vreme prințul văzu cum din gura pe jumătate deschisă a fetei ieșea, încet și tot mai lung, un șarpe urât. Se înfioră și se apropie ca să-l omoare. Când fu îndeajuns de aproape, aruncă după el cu un inel de aur pe care-l scoase din deget și cu care nimeri șarpele în cap; speriat, acesta ieși afară și se îndepărtă cu un șuierat. Prințesa se trezi însă și se ridică, dar nu-l văzu pe prinț care se ascunsese repede. Se simțea, nu știa nici ea de ce, foarte ușurată și îi mulțumi de aceea cu recunoștință lui Dumnezeu. Văzu apoi inelul zăcând în iarbă, îl luă, se ridică și, deoarece se lăsase seara, mână gâștele spre casă.

Prințul i-o luase iarăși înainte pe scurtătura lui. Acasă, prințesa se îngriji de gâște și apoi se îndreptă spre cămara ei, dar prințul îi tăie drumul și o întrebă de unde avea inelul frumos de pe deget. Răspunse cu sfială că-l găsise pe islazul gâștelor. Atunci el îi spuse:

– Inelul e al meu și l-am pierdut acolo.

Fata îl scoase degrabă ca să i-l dea, dar prințul nu vru să-l ia, ci i-l puse chiar el în deget, zicând:

– Păstrează-l, copilă bună, păstrează-l din partea mea, căci vreau să te iau de nevastă.

Sărmana roși atunci, gândind că prințul nu voia decât să-și râdă de ea, și spuse:

– Cum ar putea un prinț ca tine să ia de nevastă o biată fată de lemn?

Prințul rămase însă neclintit în gândul său, zicând că-i place așa cum e. Atunci fata se învoi și-i făgădui să-l ia de bărbat.

După care prințul alergă la tatăl său, împăratul, și-i spuse că voia să se însoare cu fata de lemn, păzitoarea de gâște. Auzind asta, împăratul se mânie strașnic și se împotrivi răspicat dorinței sale. Dar prințul nu se lăsă abătut de la planul său; căci el o văzuse bine pe fată, așa cum era, și se aprinsese de dragoste pentru ea. Prin urmare, ca să nu stârnească mînia tatălui său, împăratul, se însură în taină cu fata de lemn. Aflând împăratul cele petrecute, se supără foarte tare, dar se deprinse apoi cu ele și îi dădu fiului său în palat patru odăi, în care putea să locuiască cu ea; fata rămase însă păzitoare de gâște ca mai înainte.

Într-o duminică, după ce-și mânase cârdul de gâște acasă, îmbrăcă una din rochiile ei frumoase, dar fără a-și pune pe deasupra haina de lemn, și merse la biserică, unde toți o admirară din pricina frumuseții ei. Atunci se duse și prințul la tatăl său, întrebându-l cine era frumoasa necunoscută, iar când împăratul răspunse că nu știe, prințul îi zise:

– Ah, tată, de ce n-ai și tu o nevastă atât de frumoasă?

Slujba se termină și toți cei de față plecară, fiecare în drumul său, iar frumoasa necunoscută se amestecă în mulțime și se strecură neobservată spre casă, unde se schimbă imediat și deveni iar fata de lemn.

Duminica următoare, tot așa, numai că de astă dată îmbrăcă o rochie și mai frumoasă, iar prințul puse împăratului aceleași întrebări ca rândul trecut, după care acesta plănui ca duminica viitoare să pună oameni de straje la toate porțile care să ia aminte de unde vine și încotro se duce frumoasa necunoscută.

A treia duminică îi aduse din nou la biserică pe împărat și pe poporeni, printre care se afla iarăși femeia frumoasă, despre care nimeni nu știa nimic. Astăzi părea și mai frumoasă și mai fermecătoare decât în celelalte două dăți, iar prințul se simțea din pricina asta foarte fericit. Când se termină slujba și mulțimea se revărsă pe toate ușile, necunoscuta încercă din nou să se strecoare nebăgată în seamă, dar dădu peste tot de străji și astfel rămase până la urmă singură în biserică. Observându-i stingherеala, prințul se duse la împărat și-i spuse:

– Tată, dă drumul străjilor; căci femeia frumoasă nu e alta decât păzitoarea de gâște, nevasta mea de lemn.

Auzind acestea, împăratul se uimi nespus, dar se și bucură la fel de mult. Se duse la frumoasa-i noră, o îmbrățișă și îi ură noroc. Întorcându-se acasă, puse să se facă de îndată pregătiri pentru petreceri mari de nuntă; căci acum îi părea rău că feciorul său, prințul, se căsătorise în taină și de aceea voia să prăznuiască de astă dată nunta de două ori mai strălucit. Scrise de îndată carte vecinului său, tatăl norei sale, în care îl poftea la sine într-o anumită zi, căci atunci fata lui avea să se cunune solemn cu tânărul împărat. Când tatăl fetei alungate află că ea avea să devină nora unui mare împărat, aduse laudă puterii lui Dumnezeu și se bucură auzind asemenea lucruri despre sărmana și draga lui copilă. Răspunse de aceea grabnic că va veni și nu se lăsă multă vreme așteptat, ci se ivi curând cu mare alai. Când însă i se povestiră îndeaproape toate întâmplările minunate și când află de răutatea cumplită care îl împinsese să-și alunge fata nevinovată, îl cuprinse o mare mânie și trimise pe loc

oameni cu însărcinarea să-i taie capul femeii haine. Petrecerile de nuntă merseră înainte cu nemaipomenită strălucire, iar tinerii trăiră mulți ani fericiți și mulțumiți.

ꕥ

Brednich/Taloș 5. AT 510 B (**Rochia de aur, de argint și cu aștri**), fără motivul tatălui incestuos, + M.I. I. S31 (cruzimea mamei vitrege). Rochia de lemn, ca mod de camuflare, este, s-ar zice, mai rară în variantele românești ale tipului. La Stăncescu („Fata popii a cu stem", în *Basme culese din gura poporului*, 1892) haina devine un om de lemn, gol pe dinăuntru, în care se ascunde fata urmărită de tatăl său. Karlinger (1994, pp. 14-15) leagă acoperământul lemnos, cu rol de camuflare și ocrotire al fecioarei prigonite, de motivul mitic al Daphnaei, care în basmele europene pare să figureze o relație de cvasi consubstanțialitate între dafin ca lăcaș protector și fată sub condiția virginității sale (*cf. infra*, „Preafrumoasa din pădure").

5

Oglinda fermecată

O femeie foarte aleasă și atât de frumoasă încât în țara ei era fără pereche avea, printre felurite podoabe și lucruri de preț, o minunată oglindă fermecată care avea însușirea ca, ori de câte ori stăpâna ei o întreba care e cea mai frumoasă femeie în țară, să răspundă precis și să numească pe femeia cea mai frumoasă. Crescând mare, fata femeii care avea acest obiect fermecat se făcu mult mai frumoasă decât mamă-sa. Când aceasta își întrebă odată, din nou, oglinda cine-i mai frumoasă în țară, iar aceasta nu o mai numi pe ea, ci pe fata ei, o cuprinse o ură grozavă împotriva propriei ei copile și hotărî s-o omoare. Cu acest plan în minte, făcu o captură pe care o sără peste măsură. Când termină, o ascunse sub haine, împreună cu un ulcior cu apă, și porunci fetei să vină cu ea la pădure. Merse cu ea departe, departe, până în adâncul cel mai sălbatic al pădurii, și nu se opri până ce de foame, de sete și de osteneală fata nu fu în stare să meargă mai departe. Când sărmana se jelui, zicând:

– Ah, mamă, nu mai pot, mă doboară foamea!, aceasta îi zise:

– Dacă vrei să mănânci, ia această captură, dar atunci mă lași să-ți scot un ochi. Auzind asta, sărmana fată se sperie și plânse:

– Ah, mamă dragă, atunci am să fiu chioară!

– Ei, zise mama câinoasă, mergând mai departe, dacă stai mult pe gânduri înseamnă că nu ți-e foame!

Atunci fata strigă:

– Stai, mamă, fă ce vrei, altminteri am să mor de foame!

Și ea îi scoase fetei un ochi, după care îi dădu captura. După ce mai merseră o bucată de drum, nefericitei fete i se făcu o sete grozavă,

căci coptura fusese foarte sărată, așa încât îi strigă mamei sale, rugând-o cu cerul și pământul să-i dea o înghițitură de apă să-și potolească setea arzătoare.

– Bine, răspunse femeia câinoasă, iată aici acest ulcior cu apă! Ți-l dau să bei, dacă mă lași să-ți scot și celălalt ochi!

– Vai, mamă, strigă, jeluindu-se nefericita fată, dacă mă orbești de tot, cine o să mă călăuzească și o să mă ajute în nenorocirea mea!?

– Văicăreală neghioabă! îi răspunse mama, ce bine-ți mai merge limba! Eu am să te călăuzesc și-am să te conduc când ai să fii oarbă.

Pe jumătate nebună de sete, fata se învoi și o lăsă să-i scoată și celălalt ochi, ca să poată bea. Când fu de tot oarbă, mama azvârli batjocoritoare ulciorul cu apă și-i strigă:

– Vino-ncoace, copilă frumoasă, o să te duc acolo, unde negreșit n-o să te mai chinuie setea.

Cu asta o împinse pe fata orbită, vrednică de milă, până la marginea unui povârniș stâncos, la poalele căruia vuia un torent sălbatic. O azvârli jos, apoi grăbi spre casă cu o bucurie drăcească în suflet, că de-acum o să fie iar ea cea mai frumoasă-n țară.

Între timp, nefericita fată fu luată de torentul înspumat, iar în cele din urmă dusă la mal, unde, prinzându-se cu putere de o salcie, izbuti cu ajutorul acesteia și după multă trudă, să ajungă din nou pe uscat. Scăpată astfel de spaima morții, îngenunche și mulțumi lui Dumnezeu că o salvase. Ajungând acasă, mama ei alergă de îndată la oglinda fermecată ca s-o întrebe cine-i mai frumoasă-n țară, iar aceasta îi răspunse:

– Cea mai frumoasă ești tu, căci fata ta e oarbă!

Mulțumită de acest răspuns, puse de-o parte oglinda și multă vreme nu se mai gândi nici la oglindă, nici la fata ei.

Acesteia însă, după ce ea îi mulțumise lui Dumnezeu că o scăpase miraculos, îi apăru Sfânta Fecioară care îi zise să se apropie. Oarba îi răspunse:

– Ah, Prea Sfântă Fecioară, nu pot, căci sunt oarbă!

Atunci Maica Domnului o luă de mână și o duse la o fântână, unde-i zise să-și spele găvanele ochilor. După ce oarba făcu asta, o întrebă:

– Vezi ceva?

Iar când fata răspunse că da, Maica Domnului o îndemnă să se spele de încă două ori; când toate astea fură îndeplinite, fata văzu ca mai înainte. Dar, din pricina strălucirii Sfintei Fecioare, trebui să-și plece ochii și putu să și-i ridice abia după ce aceasta se îndepărtase. După care adormi, în gând cu o rugăciune de caldă mulțumire.

Va fi dormit o bună bucată de vreme, când se întâmplă să vină la fântână doisprezece tâlhari care rămaseră pironiți locului văzând frumusețea nemaipomenită a fetei. Fiecare ar fi vrut s-o aibă pentru sine, dar deoarece nici unul nu voia s-o lase celuilalt, se înțeleseră până la urmă s-o roage, când avea să se trezească, să vină cu ei, ca soră, și să le țină gospodăria, în peștera lor. Când frumoasa fată deschise ochii, se înfricoșă de mulțimea flăcăilor bărboși din jur. Dar spaima îi pieri când unul, cel mai mare, îi spuse prietenos că oricare dintre ei s-ar simți, ce-i drept, deosebit de fericit, să aibă o fată atât de frumoasă ca ea; dar deoarece nici unul nu trebuia să aibă întâietate în fața celorlați, el o roagă să vină cu ei, căci se vor purta față de ea negreșit cu toată cinstea și neprihănirea și-o vor iubi ca pe o soră.

Sărmanei fete părăsite îi plăcură aceste vorbe și, deoarece oricum nu avea altceva de ales, merse cu cei doisprezece tâlhari în peșteră, unde aceștia îi dădură cel mai bun loc. Plecând odată cu toții să săvârșească un jaf, cel mai mare îi zise:

– Dragă soră, te lăsăm acum singură, poate pentru mai multe zile: fii cu băgare de seamă și nu deschide la nimeni ușa, ca nu cumva să pățești ceva rău!

Între timp, acasă, mama fetei se uitase din nou în oglindă și întrebase:

– Cine e mai frumoasă-n țară?

La care oglinda îi răspunse:

– Fata ta e cea mai frumoasă-n țară, se află în siguranță la tâlharii din pustietatea în care ai vrut s-o omori.

La asta, în sufletul mamei denaturate se aprinse o îndoită mânie și, după ce chibzui puțin, otrăvi un inel, astfel încât cine l-ar fi pus pe deget ar fi căzut într-un somn de moarte, din care nu s-ar mai fi ridicat atâta timp cât ar fi avut giuvaerul otrăvit pe deget. Cu acest inel trimise la peștera tâlharilor o babă rea, care îi fusese de ajutor și în alte pricini de gâlceavă, și îi porunci să facă așa fel ca fata ei să pună inelul pe deget. Baba porni la drum, ciocăni la ușă și o rugă pe fată să-i deschidă. Ea însă luase bine aminte la avertismentul bătrânului tâlhar și nu deschise, până ce, în urmă, baba îi zise:

– Ei, fată năzuroasă și îndărătnică, nu vrei nici măcar să-mi deschizi ușa ca să-ți dau un dar frumos care să-ți împodobească mâna dalbă!

Cu aceste vorbe îi arătă pe fereastră inelul care era împodobit cu o piatră frumoasă, foarte prețioasă. Fetei îi plăcu mult giuvaerul scânteietor și, deoarece nu fusese oprită să ia ceva pe fereastră, întinse mâna după inel, pe care îl puse pe deget. Acum baba se

îndepărtă repede, plină de o bucurie răutăcioasă că izbutise să-și îndeplinească sarcina. Nu trecu multă vreme, și fata se simți ostenită, tot mai ostenită, încât fu silită să se întindă, iar apoi căzu într-un somn de moarte. Când, la puțină vreme, tâlharii se întoarseră acasă și o găsiră pe sora lor moartă, izbucni mare jale printre ei și făcură pregătiri s-o îngroape. Între timp, mama fetei întrebase oglinda cine-i mai frumoasă-n țară, iar aceasta răspunse:

– Cea mai frumoasă ești tu, căci fata ta e moartă!

Ceea ce o bucură nespus, căci aflase astfel, înainte de întoarcerea babei, că planul ei izbutise.

Dar tâlharii nu se puteau hotărî s-o îngroape pe fata lor frumoasă și dragă în întunecimea pământului, căci era încă nespus de frumoasă și arăta de parcă doar ar fi dormit. De aceea pregătiră o peșteră mai mică, pe care o împodobiră cu flori, împletiră un pat din frunziș verde și flori, o așezară deasupra și acesta fu mormântul iubitei lor surori. De câteva ori pe zi veneau aici flăcăii bărboși ca să privească la frumoasa moartă și s-o jelească în voie. În fine, unul dintre ei băgă de seamă inelul de pe deget, pe care nu-l avusese înainte, i-l scoase, și, iată, sângele se întoarse în obrajii dulci, fata se ridică și întrebă unde se află. Tâlharul îi povesti ce se întâmplase și, spre marea bucurie a vajnicilor săi tovarăși, o aduse din nou în peșteră, unde își luă iarăși în primire locul ce-i fusese rînduit dintru-nceput.

Între timp, oglinda fermecată îi dezvălui mamei haine că fata ei, cea mai frumoasă-n țară, trăiește din nou; atunci, ea îi trimise degrabă, prin baba hapsână, o pereche de cercei care aveau aceeași însușire ca inelul. Și de astă dată, în lipsa tâlharilor, fata nevinovată, neștiind din mâna cui venea darul, îl luă pe fereastră, se împodobi cu el și căzu în somnul de moarte. Venind tâlharii acasă, își găsiră iarăși sora într-o încremenire de moarte, se speriară, ce-i drept, dar căutară de îndată la ea vreun lucru pe care să nu-l fi avut mai înainte, văzură cerceii, îi scoaseră, după care frumoasa fată se trezi pe loc la o nouă viață.

De aceea, când mama ei întrebă acasă oglinda fermecată și află că și de astă dată răutatea îi fusese zadarnică, mai să moară de ciudă. Chibzui îndelung la un plan fără greș și, în cele din urmă, se gândi să-i trimită fetei sale, în lipsa ocrotitorilor ei, tâlharii, o floare otrăvită, căci știa bine că fata iubea florile mai presus de orice și mai ales că îi plăcuse dintotdeauna să se împodobească cu ele. Gândea că și în peștera tâlharilor lucrurile se vor petrece la fel, așa că aceștia n-aveau cum să bage de seamă floarea otrăvită. Căută de aceea o floare foarte rară, de mare frumusețe și cu o mireasmă delicată; o dădu babei și-i porunci să o pună în ascuns pe fereastra fetei, așa ca să-i atragă luarea aminte, și apoi să urmărească de departe dacă

planul izbutea. Când, la o vreme, mama haină își întrebă oglinda fermecată cine-i mai frumoasă-n țară, aceasta îi răspunse:

– Tu, căci fata ta frumoasă a murit.

Atunci fu mulțumită și o răsplăti împărătește pe babă.

Întorcându-se de la treburile lor, tâlharii o găsiră pe sora lor iubită pentru a treia oară moartă și căutară din nou ceva care ar fi putut-o aduce în starea asta. Dar în ciuda tuturor căutărilor și cercetărilor nu găsiră nimic; la floare nu se gândiră, căci observaseră adesea la ea această podoabă, care nu avusese urmări rele. După ce bociră îndelung, în peștera lor, trupul frumos, fără suflare, îi împletiră, iarăși, o năsălie din mlădițe de brad și saschiu, în care amestecară și flori frumoase, și așezară moarta deasupra. Dar pentru că ea arăta de parcă ar fi dormit, nu puseră năsălia într-o peșteră întunecoasă, ci o ridicară la înălțime, între doi copaci mari și frumoși, unde lăsară trupul neînsuflețit și nestricat să se legene în aer liber, la umbra frunzișului verde și în cântecul păsărilor pădurii.

Se întâmplă odată ca fiul împăratului care stăpânea în această țară, un prinț frumos și viteaz, să umble la vânătoare prin acele pustietăți și să ajungă în apropierea peșterii. Băgă de seamă năsălia dintre vârfurile de copaci și, fără să-și mai aștepte ceata, se urcă de îndată singur într-unul din ei ca să vadă ce era cu această ciudată lucrare. Ajungând sus, nu-și putu desprinde privirea de la mândrețea de fată care părea să doarmă ușor și, cu ajutorul unei crengi ce atârna, se apropie de năsălie și sărută cu foc buzele proaspăt trandafirii ale frumoasei copile, de a cărei moarte nu era încredințat. Sună apoi din corn și în curând se afla în juru-i întreaga sa ceată, pe care o puse să coboare încet năsălia pentru ca trupul scump, înțepenit, să nu pățească ceva. Coborî și el și porunci acum ca năsălia, cu povara-i splendidă, să fie dusă și așezată în locuința lui ca să se poată desfăta privind la minunata moartă ori de câte ori ar fi voit.

Printre slujitorii împăratului erau însă trei flăcăi hoțomani, care se vorbiră să fure moartei inelul și cerceii, căci oricum aceasta nu mai avea nevoie de ei. Se află însă de furt și răufăcătorii fură dați afară din slujbă. Dar și-o păstră un al patrulea, pe care iubita lui îl înduplecase să săvârșească același furt, iar pe deasupra să ia și floarea minunată, veșnic proaspătă, din cosițele fetei moarte. De cum dispăru această podoabă blestemată, moarta se trezi dintr-odată. Prințul fu cuprins de o mirare plină de bucurie, căzu în genunchi în fața farmecului frumuseții ei și o rugă să nu-i respingă iubirea, ci să-l ia de bărbat și de ocrotitor. După ce fata își reveni și își adună gândurile, căzu în brațele prințului care o acoperi cu mii de sărutări și o înfățișă tatălui său, împăratul. Acesta își dădu repede încuviințarea la căsătorie, după care avu loc nunta cu cele mai strălucitoare petreceri.

Între timp însă mama haină, veșnic neastâmpărată, își întrebase iarăși oglinda fermecată, iar când aceasta îi răspunse că fata ei, împărăteasa de-acum, era cea mai frumoasă-n țară, o cuprinse o turbare fără mărgini și strigă:

– Iarăși și iarăși acest chip pe care îl urăsc și care vrea să fie mai frumos ca al meu. Trebuie să pornesc chiar eu la drum și să stârpesc această mutră nepieritoare.

Prin urmare, își vopsi fața în tuciuriu, își schimbă gesturile și se prefăcu a fi o femeie bătrână; se duse astfel la curtea împărătească unde împărăteasa sta să nască și se înfățișă ca moașă care poate să-i ușureze cu multă iscusință nobilei femei durerile facerii. Fu primită astfel, iar împărăteasa născu un copil frumos și sănătos. Atâta timp cât era cineva de față, îngrijitoarea vedea cât se poate de bine de mamă și de copil; dacă însă era singură, îl îmbrâncea pe sugarul nevinovat și nu-i dădea împărătesei bolnave lucrurile pe care ea le cerea. Deoarece însuși împăratul dormea în camera lehuzei, multă vreme nu cuteză să-și pună în aplicare planul de răzbunare, până ce odată crezu că împăratul doarme țeapăn. Atunci se duse la leagăn și-i implântă copilului un cuțit lung în inimă, dar tocmai când se pregătea să taie gâtul frumos al împărătesei, împăratul, trezindu-se, o văzu pe femeia îngrozitoare cum se repede cu un cuțit lung la soția sa. Sări cu iuțeală, puse mâna pe sabie și, învârtind-o deasupra capului ei, strigă:

– Ce faci, vrăjitoare bătrână!

– S-o omor vreau pe cea care e mai frumoasă ca mine! țipă bătrâna și vru să repeadă o lovitură spre lehuza care dormea.

Dar împăratul sări între ele, iar straja chemată o duse pe femeia îndrăcită la temniță. Ca și împărăteasa, împăratul era foarte tulburat de moartea pruncului nevinovat, dar conduse el însuși cercetările și află astfel de la mama nelegiuită toate mârșăviile pe care le săvârșise împotriva propriei sale fiice. Deoarece povestirile ei se potriveau îndeajuns de mult cu cele ale împărătesei, fu executată public, iar perechea împărătească trăi apoi netulburată și în pace încă mulți ani de-atunci încolo.

Brednich/Taloș 6. AT 709 (**Albă ca zăpada**). KHM 53. Particularizante sunt în această variantă începutul (mama haină încearcă singură să-și omoare fata, izbutește doar s-o orbească, dar e salvată de Fecioara Maria) și sfârșitul (reintrarea în scenă a mamei criminale și uciderea pruncului). Motivul suspendării trupului neînsuflețit între cei doi copaci, care la noi apare nu doar în variantele acestui tip de basm, ci și în „Miorița” și în

colindul „Toader Diaconul", trimite la înmormântarea suspendată, practicată în vechime pe o arie foarte întinsă (*cf.* Taloș, 2001, pp. 77-78). Prima traducere, nemărturisită, a acestui basm a apărut sub același titlu și cu mențiunea „ Din colecția dlui Dionisie Miron" în *Columna lui Traian* I (1870), nr. 32, 4 iulie, p. 4.

6

Zilele babei

In Almaș[3] trăia odată o pereche tânără, care ar fi fost pe de-a-ntregul fericită, dacă mama bărbatului, o femeie haină, n-ar fi stăpânit peste casă și împotriva căreia nu se puteau apăra cu tărie nici fiul, nici femeia lui, căci datorau ascultare babei. Aceasta îi dădea adesea nurorii ei munci aproape cu neputință de îndeplinit, dar pe care ea le ducea totuși întotdeauna la bun sfârșit, mulțumită supunerii ei și a ajutorului lui Dumnezeu. Se întâmplă odată că baba îi dădu nurorii ei niște lână neagră de oaie cu porunca s-o spele la râu până avea să se albească. Deși știa că așa ceva e cu neputință, dar ca să fie ascultătoare, tânăra nevastă merse totuși la râul din apropiere și începu să-nmoaie și să spele lâna. Dar oricât se silea, când o scotea din apă, lâna era la fel de neagră ca la început. Dar, suflet bun, femeia nu se lăsă descumpănită de asta, ci frecă mai departe cu sârg până ce se înseră. Mâinile-i erau numai răni, iar de durerea din afară și din lăuntrul ei o podidiră lacrimile.

Acum veni pe drum Domnul Cristos, însoțit de Apostolul Petru. Domnul îi spuse femeii care plângea:

– Ce faci aici și de ce plângi?

Fără să știe cu cine vorbește, ea răspunse :

– Ah, domnule, soacra mea mi-a poruncit să spăl lâna asta de oaie până s-o face din neagră albă și-am înmuiat-o și-am frecat-o toată ziua de mi s-au jupuit mâinile, d-aia plâng.

---

3. Scris Almaș [autorul dă această explicație deoarece în versiunea germană el transliterează *Almasch – n.t.*]. Așa se numește zona muntoasă care separă partea sud-vestică a Transilvaniei de Ungaria, și mai întâi de Banat.

Mântuitorul, care știa durerea din sufletul ei, grăi:

– Ascult-o pe soacra ta, jupoaie-ți mâinile spălând, Domnul o să fie cu tine!

După ce Domnul și Ucenicul său plecară, femeia începu din nou să spele cu sârg și când scoase din nou lâna din apă, iată, se mai deschisese. Bucuroasă, își continuă treaba până se înseră, și atunci, în fine, lâna neagră se făcuse de un alb strălucitor. Plină de voioșie, grăbi spre casă și-și înfipse veselă flori în păr, primele pe care primăvara le risipise peste câmp. Când îi aduse lâna albită soacrei ei, aceasta își înghiți mânia, căci se bucurase dinainte la gândul că avea să-și verse necazul pe sărmana femeie, și o întrebă doar în bătaie de joc:

– Cine ți-a pus florile astea în păr, poate vreun ibovnic?

– Le-am găsit pe câmp, răspunse ea liniștită, și mi le-am pus singură în păr.

Când auzi baba asta, își chemă grabnic feciorul și-i zise:

– Iată, băiete, a venit primăvara, e vremea să mergem cu caprele și cu oile noastre la munte. Ce frumos o să fie pe munte! Să-ți iei fluierul și să cânți; oho, ce bine-o să fie! Iar eu însămi am să joc.

Într-adevăr, a doua zi dimineața, însoțită de feciorul ei, porni cu caprele și oile la munte. Prevăzătoare, deoarece primăvara era încă timpurie, luă cu ea nouă cojoace; plecară astfel și o lăsară singură acasă pe tânăra nevastă. Cum ajunseră pe prima culme, cerul se însenină tot mai mult, adieri blânde băteau peste câmp. Dar primăvara nu făcuse încă să dea colțul ierbii pe pășune, așa încât caprele și oile se buluceau fără astâmpăr, căci nu aveau cu ce să-și potolească foamea. Cu toate astea, baba era voioasă, iar vremea fiind atât de blândă, ea își aruncă pe drum unul din cele nouă cojoace, nefiindu-i de folos. Cu cât urcau, cu atât se făcea mai cald, iar aerul devenea mai blând, așa că baba arunca în fiecare zi câte un cojoc, iar într-a noua zi îl azvârli și pe ultimul. Turma înfometată însă, care tot nu dădea de iarbă, era cu fiecare zi tot mai nestăpânită și mai împrăștiată. Baba lua această behăială și alergătură drept bucuria pricinuită de venirea primăverii.

După ce își aruncase ultimul cojoc, vremea se schimbă deodată. Vântul începu să sufle tăios și cu putere, de asemenea să plouă și să ningă. Bietele animale se băgară speriate unele în altele, capre și oi amestecate, bătrâna rămase însă cu feciorul ei liniștită, căci înghețaseră amîndoi. De frig, feciorului îi picurase scuipatul din gură și înghețase, formând un sloi, pe piept și pe buze. Bătrâna, care de frig și necaz abia putea să mai vadă și să audă, zise acum:

– Băiete, cum mai poți să cânți din fluier, căci eu sunt aproape înțepenită de frig!

Ea credea că țurțurele de gheață de la gura feciorului ei e fluierul, iar șuierul vântului sunetele scoase de el. După ce vorbi astfel, apăru Primăvara și-i spuse în bătaie de joc:

– Ei, babo, cum îți place primăvara? De ce nu joci la cântecul feciorului tău? Nu i-a fost și norei tale frig, să spele o zi întreagă lâna la râu? Totuși ea a găsit apoi flori în poiană.

Primăvara pieri și baba privi spre feciorul ei care înțepenise și pierise de frig laolaltă cu turma lui; atunci își pierdu curajul, se făcu tot mai țeapănă și muri și ea. Trupurile lor s-au prefăcut în stană de piatră în poziția pe care o avuseseră în viață; ele pot fi văzute și astăzi în Almaș, cu turma împietrită împrejurul lor. La picioarele babei curge un izvor, iar feciorul mai are în gură așa-zisul fluier. Primele nouă zile ale lui aprilie, care cu vremea lor frumoasă au ademenit-o la munte pe babă cu feciorul ei și cu cele nouă cojoace, se mai numesc la valahi „zilele babei" și nimeni nu trebuie să se încreadă în toanele lor.

Bredn ich/Taloș 52. AT 368 C* (**Baba Dochia**). Narațiunea, basm/legendă etiologică, este reprezentată în catalogul internațional doar de șapte variante românești. Cu același titlu, a fost tradusă nemărturisit și anonim, în *Columna lui Traian* I (1870), nr. 4, 12 martie, p. 4, în seria „Din colecția dlui Dionisie Miron".

7

Dracul din canea

O prințesă, fata celui mai puternic împărat, ajunsese la vârsta măritișului și tatăl ei dorea ca ea să-și aleagă un soț. Au venit într-adevăr la curte mulți prinți și domni aleși ca s-o pețească pe chipeșa prințesă. Dar aceasta era o jucătoare pătimașă și nu voia să ia de bărbat decât pe acela care ar fi întrecut-o la joc. Juca atât de frumos, dar și atât de năpraznic, încât nici unul din cei care cutezau să joace cu ea nu rezista atât de mult. Au fost fii de principi care au picat jos morți, alții au părăsit curtea bolnavi de piept și mulți domni sus-puși au plecat în ascuns după ce s-au încredințat ce aprig juca mândra fată de împărat.

Au trecut astfel luni de zile și împăratul vedea că fata lui iubită tot nemăritată era. Dădu de aceea de știre în cetatea lui de scaun și în toată țara că, cine se va încumeta s-o întreacă pe fata lui la joc, să se înfățișeze la curte, și primul căruia ea i se va supune o va lua de nevastă, indiferent din ce pătură ar fi acela. Se adunară atunci, iarăși, la curtea împărătească domni mari și tot soiul de oameni, sus-puși și de rând, și fiecare se gândea s-o întreacă la joc pe frumoasa prințesă. Împăratul porunci deci să se pregătească o petrecere mare și strălucitoare care să țină patru zile și la care să se joace în fiecare seară la lumina multor mii de lumânări și facle.

Mulți au jucat până ce-au ostenit, au căzut bolnavi, ori chiar au murit, dar prințesa tot n-a putut fi întrecută. Atunci se întâmplă ca printre rândurile sărbătorești să se îmbulzească deodată un străin necunoscut care ceru să joace cu prințesa. Când îl văzu, pe față o cuprinse o lehamite de el și se codi să joace ; dar împăratul, care era foarte iubitor de dreptate, o sili și curând prințesa juca atât de smintit

cu străinul prin sală, încât se putea vedea că fata împăratului cea apucată de joc își găsise nașul. Într-adevăr, la o vreme strigă după ajutor, fiindcă era frântă, gata să piară, iar perechea ei nu voia să-i dea drumul. Acum se ridică împăratul și porunci străinului să se oprească, dar acesta nu se sinchisi și continuă să-și răsucească jucătoarea prin toată sala în sus și-n jos, până ce acesteia i se opri răsuflarea și picioarele nu o mai ascultară. Atunci străinul o azvârli sfârșită la picioarele împăratului și-i spuse acestuia batjocoritor:

– Ia-ți fata! Puteam s-o iau eu, căci e dreptul meu, dar nu-mi place o biată zdreanță ca asta. Socotește-te pricina nenorocirii tale, bătrân țicnit, de vreme ce n-ai pus frâu toanelor copilei tale! Dar am să potolesc pe veci furia zmintită care ți-a umplut până acum palatul. Tu și fata ta și toată curtea ta și palatul și întreg orașul cu tot ce trăiește în el vă veți preface în stană de piatră. Vraja va ține până ce va veni cineva să mă biruie.

Cum sfârși dracul de vorbit, căci nimeni altul nu era străinul, împăratul și toți ceilalți fură cuprinși de o asemenea spaimă, încât sângele le îngheță în vine și ei se prefăcură în stană de piatră; și prințesa zăcea împietrită la picioarele bătrânului împărat. Peste tot palatul și peste tot orașul, cu mulțimea sa de locuitori, se așternu vraja pietrificatoare, astfel că până unde vedeai cu ochii nu se mai mișca nimic.

Trecură o mie de ani, după care se întâmplă ca un flăcău vesel să nimerească în ținutul, unde se întindea, în mijlocul unei pustietăți, orașul împietrit cu palatul său bogat. Totul era mort, dar îl cuprinse mirarea când dădu pretutindeni peste numeroase statui. În loc de grădini gingașe se vedeau printre case doar petice de pădure sălbăticită, în care se încuibaseră stoluri întregi de corbi, de ciori și de păsări răpitoare. Flăcăul vesel nu se lăsă însă decumpănit de asta, ci merse drept spre palat, acolo trecu neînfricat prin toate sălile și coridoarele, nu se sfii să deschidă nici o ușă, dar nu găsi pe nicăieri ceva viu. Ajunse în cele din urmă la bucătărie, unde dădu peste o friptură înfiptă într-o frigare, sub ea însă era o grămăjoară de cenușă uscată. Când se uită cu mai multă băgare de seamă la hrană, văzu că și ea era de piatră, în ciuda culorii amăgitoare. Pe jumătate râzând, pe jumătate supărat, își rupse bâta în două și aprinse dedesubt un foc, zicându-și: „Poate izbutesc, cu ajutorul lui Dumnezeu, să înmoi această friptură”. Nici nu apucară bine să iasă pe horn primii nori de fum, că de sus căzu un picior de om foarte slab, pe care de altfel bucătarul neînfricat îl puse liniștit de-o parte. Văzând că la foc carnea nu făcea decât să se înnegrească și nu să se înmoaie, o tăie în bucăți, pe pardoseală, și-nfipse în frigarea goală piciorul de om căzut jos. Nu trecu mult timp și din horn căzu un al doilea picior de om, la fel de slab.

– Cu adevărat, spuse flăcăul vesel, curioase bucățele de gătit în acest palat împărătesc; aș fi zis că aici se aleg șunci mai grase de afumat!

Abia sfârși aceste cuvinte, când căzură jos o pereche de mâini la fel de slabe și, la urmă, un trunchi întreg de care atârna un cap cu o față respingătoare. Acesta se rostogoli până la brațele care zăceau pe podea, le apăsă pe rând în subsuori, așa încât se prinseră acolo, apucă apoi piciorul cu mâinile, îl puse și pe el, în fine, îl scoase chiar și pe celălalt din frigare și, iată, în fața flăcăului vesel se afla o formă omenească întreagă.

Acesta nu se sperie, ci zise:

– Cine ești tu? Răspunde sau îți smulg iarăși șunca pe jumătate friptă, așa cum mi-ai luat-o și tu.

– Cu îngăduința dumitale, domnule fanfaron, aceste picioare sunt ale mele, fu răspunsul; le-am atârnat în horn, căci din pricina drumului lung erau cam ostenite și umflate.

– Umflate! zise, râzînd, mucalitul, umflate! Într-adevăr, nu prea se vede, poate că atârnă cam demult.

– Asta nu te privește, răspunse necuratul, vezi-ți de picioarele tale și nu de ale altora. De altfel, tu, cu limba aia slobodă, păzește-te, și află că eu sunt dracul și stăpânul acestui palat, iar dacă vrei să fii oaspete aici, trebuie să te bați cu mine.

– Bine, zise flăcăul vesel, mâine o să ne batem. Pentru azi însă trebuie să te rog, fiindcă sunt oaspetele tău în palatul ăsta neprimitor, să-mi dai ceva de mâncat și de băut, căci drumul lung m-a înfometat și însetat.

Dracul era gata să-i împlinească dorința și-l duse astfel jos în pivnița uriașă a palatului. Acolo, flăcăul vesel dădu cep la un butoi, de unde țâșni un vin nemaipomenit, din care bău după pofta inimii. Când închise caneaua, pivnicerul își râse de el, zicând că, dacă mâine n-o să se bată mai bine decât a băut azi, atunci ar fi făcut mai bine să rămână acasă. Flăcăul vesel îi spuse atunci:

– Dacă vrei să vezi cât pot să beau, hai să ne prindem care dintre noi poate să bea un butoi mare până la ultima picătură.

– Phii! strigă dracul, s-a făcut! Așază-te tu sub polobocul ăla, iar eu văd de ăsta, în ele încape, până la ultima picătură, tot atâta vin. Dacă te învoiești, palavragiule, atunci ne-om bate pe viață și pe moarte, ne scutim lupta de mâine.

– Îmi place propunerea, făcu flăcăul vesel, fie cum zici!

Fiecare merse sub polobocul său, străinul vesel și fără griji, dracul însă șiret, trăgând cu ochiul la adversarul său. Acesta răsucise caneaua doar foarte puțin, așa că abia se prelingea câte o picătură

de vin, dar se făcea că dă pe gât înghițituri uriașe. Dracul râse viclean, se opri puțin și strigă:

– Bea numai, tontălăule, ultima picătură de vin tot n-ai cum s-o scoți, căci asta rămâne pe canea. Eu, în schimb, mă pun chezaș că la mine nu mai rămâne nici o picăturică: mă vâr în canea și usuc astfel butoiul de tot.

Cu vorbele astea, se strânse, făcându-se din ce în ce mai subțire, în așa fel, încât la urmă izbuti să se strecoare lesne înăuntru. Flăcăul mai așteptă să audă cum ceva dădea pe gât înghițituri zdravene, apoi se hotărî iute, sări în sus, răsuci caneaua și-i strigă:

– Acum te-am prins, drace prost!

Dracul începu atunci să răcnească înfiorător, să schelălăie și să blesteme; dar flăcăul vesel nu-l băgă în seamă, ci părăsi pivnița ca să-și astâmpere cumva foamea, căci sete nu-i mai era. Dar ce se mai minună când, trecând din nou prin încăperile palatului, le găsi pline de viață! Nenumăratele statui care îl miraseră mai adineauri erau acum vii și alergau voios de colo-colo. Peticele sălbatice de pădure din jurul palatului și dintre casele orașului, care adăpostiseră doar păsări sălbatice, corbi și ciori, se prefăcuseră acum în grădini din cele mai strălucitoare, a căror bogăție de flori încânta privirea.Văzu, de asemenea, cum feluri de bucate alese și splendid mirositoare erau purtate în sus și-n jos de slujitori în haine bogate. Toate încăperile și coridoarele pe care le străbătea erau împodobite cu flori proaspete, dar deosebit de frumos strălucea sala principală a palatului, în care tocmai ajunsese acum. Din amândouă părțile se auzea o muzică minunată, după care oameni bogat împodobiți jucau voioși.

Sus în sală, sub baldachinul tronului, stăteau împăratul și împărăteasa, iar la picioarele lor o zări pe prințesă, pe jumătate șezând, pe jumătate îngenunchind pe treptele tronului. Își pusese capul în poala împărătesei, mama ei, și avea lacrimi în ochi; arăta ca și cum tocmai s-ar fi trezit dintr-un vis urât, în care își rănise adânc părinții. Privirea umedă însă făcea ca fata fără pereche de frumoasă să fie și mai fermecătoare, așa că străinul nu mai lua aminte la ce se petrecea în jurul lui și nici la mirarea pe care o stârneau hainele sale ciudate, ci încerca doar să ajungă la tron. Văzându-l, împăratul fu, la rându-i, izbit de îmbrăcămintea lui neobișnuită, îl chemă la el, îl întrebă cine este, de unde vine și cum de nimerise în aceste săli.

– Înălțimea ta! răspunse flăcăul vesel, cum am ajuns aici nu pot să spun, cum nu pot să spun nici dacă visez sau sunt treaz. Dar lasă-mă să istorisesc ceea ce știu din povestea mea.

Împăratul făcu atunci un semn să se facă liniște, iar străinul povesti totul, întocmai așa cum știa, și încheie cu pățania prin care îl închisese pe drac în canea, la care împăratul nu se putu stăpâni să

nu râdă, iar toți cei de față îl lăudară, și ei, cu glas mare. Împăratul era acum foarte curios să afle dacă treaba cu dracul închis în canea era chiar așa și se duse de îndată cu povestitorul și cu câțiva din sfetnicii săi în pivniță, unde blestemele și beștelelile dracului închis îl încredință îndeajuns că străinul nu minți.

Când se întoarse din nou în sală, împăratul ceru din nou să se facă liniște și începu astfel:

– Voi toți care sunteți aici de față, vă amintiți, desigur, cum am dat de știre atât în cetatea mea de scaun, cât și în toată țara, că acela care o va întrece pe fata mea iubită, pe prințesă, la joc, acela o va lua de soție. Pețind-o atunci, mulți au căzut bolnavi sau și-au găsit moartea, până când, în cele din urmă, a venit necuratul care nu numai că a întrecut-o pe fata mea la joc, dar a și izgonit-o cu dispreț de la sine, iar asupra noastră, a tuturor, a aruncat un blestem grozav. Acum însă s-a ivit acest străin, l-a biruit pe vrăjmaș și ne-a salvat. D-aia e drept ca s-o ia pe fata mea de nevastă, iar cândva, după moartea mea, să poarte coroana și sceptrul. Și d-aia vreau și poruncesc ca pe loc să-i jurați cu toții credință.

După ce se făcu acest lucru, bunul și bătrânul împărat îl duse pe flăcăul vesel și fericit la împărătească; din mâna ei o primi acum pe prințesă, căreia nu-i trebui mult ca trăsăturile chipeșe ale acestuia să-i pară de o mie de ori mai alese decât ale tuturor acelora care se aflau la curtea tatălui ei. Neoprind petrecerea, porniră nunta, iar flăcăul vesel, fără să-i pese defel că se întorsese din vremea lui cu o mie de ani îndărăt, trăi fericit, până la sfârșitul vieții, cu frumoasa prințesă, care se lepădase cu totul de sminteala jocului.

ꕥ

Brednich/Taloș 7. AT 410* (**Împărăția pietrificată**) + 326 II e (**Tânărul care vrea să-nvețe ce e frica**). *Cf.* de asemenea AT 900 (**Regele Barbă-de-sturz**), precum și Schullerus 855* (**Fata împăratului învinsă la dans și cucerită**). Blocarea, temporară, a timpului, încifrată în pietrificarea împărăției ca efect al unei vrăji malefice, discontinuitățile temporale de tot felul, a căror semnificație slăbește sub presiunea funcției lor narative, țin de logica fabulosului folcloric. Urmarea este că, îndeobște, personajele nu percep timpul, iar indiferența lor la rupturile în durată poate constitui, și ea, un indice de autenticitate. Dimpotrivă, luarea în calcul a temporalității, prin reacții de uimire sau prin comentarii, precum aici (locuitorii palatului se minunează de straiele celui sosit din alt veac, acestuia nu-i pasă că s-a întors cu o mie de ani în urmă), e semnul unei optici străine de aceea a mediilor cărora li se adresează basmul. Altminteri, narațiunea e povestită simplu, curgător, cu episoadele hazlii cunoscute, dar bine gradate (bunăoară, meșterirea autorestaurativă, ca de jucărie mecanică, strategic amenințătoare

a demonului jigărit ce se coboară pe bucățele din horn), cu un dialog nu lipsit pe alocuri de vervă (scena dintre protagonist și drac). Sub titlul „Dracul din bute" a fost publicată în *Columna lui Traian* I (1870), nr. 7, 23 martie, p. 4, cu mențiunea că provine din „colecția dlui Dionisie Miron" , dar că „este foarte bine tradusă nemțește în *Walachische Märchen*, hrsg. von Schott, Stutgart, 1954, p. 115-131". O a doua traducere nesemnată, care citează corect sursa, sub titlul „Dracul din butie", în Pompiliu Pîrvulescu, pp. 96-99.

8

Copiii de aur

Un flăcău îmbrăcat în straie de nuntă stătea în fața casei părintești. Privea tăcut în adâncul dimineții ca și cum nu s-ar fi gândit la nimic. Dar el se gândea că azi avea să se-nsoare, că mireasa nu era frumoasă, dar că-i aducea în schimb o zestre bună. Cum stătea el așa, trecu pe-acolo o fată chipeșă care se uită la el și zise:

– De m-ar lua acesta de nevastă, i-aș face doi copii de aur.

Auzind vorbele ei, flăcăul se răzgândi pe loc și se-nsură cu fata chipeșă. Femeia părăsită se luă, văicărindu-se, după nuntași la biserică și strigă:

– Ah, stăpâne, de nu se poate să-ți fiu nevastă credincioasă, ia-mă baremi slujnică în casa ta, te-oi sluji cu credință și dreptate; numai lasă-mi bucuria de a te vedea mereu.

Flăcăul se milostivi de ea și o luă la el în casă, unde îl sluji – așa părea – cu credință și dreptate.

La un an, femeia stăpânului urma să nască; slujnica o înduplecă să-și pună patul sus în pod, fiindcă, zicea ea, era mai bine pentru alăptat. Femeia născu doi copii frumoși de aur. Acum slujnica ce o îngrijea singură pe lehuză văzu că sosise clipa mult așteptată a răzbunării, omorî pruncii și-i îngropă în curte lângă un zid, iar în locul lor puse în leagăn un cățel. Se duse apoi la stăpân și începu să se căineze de așa o belea: nu doi copii de aur îi dăruise nevasta, ci o pocitanie respingătoare.

– Ah, se jeluia ea, pe mine m-ai alungat, stăpâne, și ți-ai adus în casă o vrăjitoare grozavă ca asta! Ce rău îmi pare de soarta ta! Acum ești mai nenorocit decât mine, slujnica pe care ai alungat-o!

Femeia prefăcută izbuti astfel să-l facă pe bărbat să ucidă cățelul și să-l îngroape, s-o alunge din casă pe lehuză, iar pe ea s-o ia de nevastă.

Nu peste multă vreme, crescură în curte doi meri care aveau ramuri de aur. Ei răsăriseră din inimile copiilor uciși și atinseseră în primul an grosimea unui braț, iar în al doilea, înălțimea lor deplină. Văzându-i, femeia prefăcută se sperie grozav; ori de câte ori se uita la ramurile și la merele lor de aur își aducea aminte de copiii uciși; puse atunci să-i taie, împotriva chiar a dorințelor bărbatului ei, pentru care singura bucurie, de când își pierduse prima nevastă, erau acești pomi. Văzând una ca asta, omul zise:

– Să ne facem două paturi din ei, ca să ne alegem baremi cu ceva de pe urma lor.

S-au făcut paturile, iar bărbatul și nevasta dormeau noaptea în ele. Atunci unul dintre paturi începu odată să vorbească și zise:

– Ascultă, frate, ție cum ți-e sub povara ta?

– Mie nu-mi e greu, răspunse celălalt, căci eu îl țin pe bunul nostru tată.

– Ah! zise primul, eu parcă mă prăvălesc sub povara mea; mi-e grozav de greu să-l țin pe dracul ăsta de femeie care a adus atâta nenorocire pe capul bieților noștri părinți.

Auzind vorbele lor, de cum se miji de ziuă, femeia sfărâmă paturile și le arse, fără ca bărbatul ei să știe din ce pricină. El n-o întrebă nimic, voind să ocolească orice prilej de sfadă.

Acum omul avea multe oi, printre care și una pe care o îndrăgea în chip deosebit. Într-o seară, la vremea fătatului, veni la el în odaie ciobanul pe care-l avea la oi și începu să-i povestească ce minunății se petrecuseră acolo.

– Căci, zicea el, oaia ta îndrăgită are doi miei de aur.

Uimit peste fire, stăpânul nu pricepea cum de era cu putință așa ceva, căci el nu știa că oaia mâncase un măr din pomul de aur.

Când femeia auzi de nemaipomenita întâmplare, se făcu albă de spaimă și mânie, gândind că până la urmă fapta ei mârșavă avea să iasă la iveală, și porunci să fie tăiați mieii împreună cu oaia. Fu de față la împlinirea poruncii, numără mațele și i le dădu slujnicei să le spele la râu, spunându-i să bage de seamă ca nu cumva să prăpădească vreunul.

– Dacă nu mi le aduci pe toate înapoi, o amenință ea, să știi că te dau afară din casă.

Se gândea să zdrumice mai apoi toate mațele, să le fiarbă și să le dea bărbatului ei la masă ca pe un fel ales de bucate.

Slujnica se duse în vremea asta la râu și spălă acolo mațele. Până să prindă de veste, îi alunecă unul în apă și zadarnic se osteni,

încercând să-l prindă. Dar care nu-i fu mirarea când mațul se umflă și se îngroșă într-atât încât, dus de apă la celălalt mal, se sparse. Din el săriră doi copii frumoși de aur care se duseră pe un ostrov cu prundiș, de cealaltă parte a locului unde se afla slujnica. Auzind-o cum se tânguia pentru paguba de care avusese parte, copiii îi strigară:

– Nu fi proastă, taie un mat în două și la întoarcere o să ai tot atâtea câte ai avut la început.

Speriată, femeia făcu întocmai și grăbi spre casă.

Cei doi copii se culcară în ostrov și crescură în somn tot atât de repede pe cât alții în ani. Frumusețea lor era atât de nemaipomenită, încât soarele însuși se oprea douăzeci și patru de ore pe cer ca să privească la chipurile mândre. Făcându-se mari, trecură din nou apa, cu gândul să străbată lumea în căutarea nefericitei lor mame. O găsiră, i se arătară și-i spuseră:

– Mamă dragă, hai să mergem acum la tatăl nostru.

Porniră la drum și, pentru a-și ascunde chipurile strălucitoare, puseră niște zdrențe pe ei, iar pe mama lor o acoperiră bine cu o haină, căci bucuria ei era atât de mare, încât strălucea și ea. Și așa, ca o familie de cerșetori, trecură pragul casei părintelui lor. Se înserase și acolo se făcea clacă mare pentru toarcerea unei grămezi de in și cânepă și tocmai se aprinseseră luminile. Cei doi frați, cu mama lor între ei, intrară în odaie și cerșiră ceva de mâncare. Stăpâna casei sări ca arsă și-i alungă, zicându-le:

– Afară cu voi, cerșetori afurisiți, n-aveți ce căuta aici!

Stăpânul însă îi porunci femeii să tacă, spuse celor veniți să stea jos, le dete să mănânce și să bea și le îngădui să șadă cât le era voia.

Mâncând, se bucurau în ascuns de bunătatea tatălui lor, deși el nu-i recunoscuse. Se apropie de ei și îi pofti să se ospăteze:

– Beți și mâncați, luați ce vă dau, în numele marii milostiviri a Domnului față de noi!

După ce îi cercetă îndeajuns pe cerșetorii străini, lumea adunată acolo își continuă torsul cu sârg, iar ca să treacă vremea mai iute, fiecare spuse o poveste, care mai tristă, care mai veselă. Când sfârșiră, veni rândul unuia din cei doi feciori de aur. El începu să povestească ceea ce se întâmplase cu el și cu fratele său de la nașterea lor, fără însă a da de înțeles că despre ei era vorba: celălalt îl oprea ori de câte ori se întâmpla să sară ceva, în așa fel încât până la urmă nu rămase nimic ascuns din cele ce se petrecuseră. Pe măsură ce povesteau, stăpânul casei cădea tot mai mult pe gânduri, ochii i se umplură de lacrimi, iar stăpâna se făcu albă de spaimă și mânie:

– Afară cu voi, cerșetori afurisiți, că pun acuși câinii pe voi!

Atunci se ridicară cei doi feciori și strigară:

– Degeaba, acum nu-ți mai merge, femeie mârșavă!

Apoi stinseră luminile și își scoaseră zdrențele de pe ei: străluceau ca mândrul soare în diminețile de mai. Toată lumea din odaie rămase încremenită, stăpânul își deschise brațele, strigând:

– O, veniți, veniți la pieptul meu, voi sunteți feciorii mei de aur, altminteri cine ar fi putut să știe tot ce știți voi!

Se îmbrățișară, apoi feciorii ziseră:

– Iată, aici e mama noastră, am aflat-o în mare jale și necaz.

Recunoscând-o așa galbenă și istovită cum era, tatăl fu cuprins de căință, îngenunche în fața ei, îi sărută mâinile și-i ceru iertare. Femeia plânse de bucurie, îl ridică ușor de jos și se îmbrățișară cu duioșie.

Toți cei de față înmărmurira de uimire, femeia haină însă răcnea și blestema cumplit: omul se apropie atunci de ea și-i zise:

– Femeie ticăloasă ce ești, te iert, cu toate că ai merita moartea. Ieși degrabă din casă și să nu te mai arăți în fața ochilor mei, căci s-ar putea să-mi pară rău că ți-am dat drumul nepedepsită.

Brednich/Taloș 8. AT 707 (***Cei trei copii de aur***). KHM 96. Acest basm reprezintă una din cele două versiuni, probabil pe cea mai arhaică, a tipului. În cealaltă, de asemenea atestată în folclorul românesc, copiii sunt aruncați în apă (sau părăsiți în codru), sunt salvați și crescuți de ciobani, apoi trimiși, spre pierzanie, să înfăptuiască lucruri imposibile. În varianta Schott, splendoarea lor astrală – contrastând candid cu ruralitatea ambianței – e puternic marcată: trupurile lor luminează în beznă, soarele însuși se oprește în loc și-i privește fermecat. Această din urmă construcție superlativă nu e un adaus al culegătorului, ci o formulă stereotipă tradițională. În schimb, finalul estompează violența, înlocuind pedepsirea strașnică a femeii viclene (care în variantele basmului culese cu rigoare din oralitate sunt sfâșiate de armăsari, tocate, arse de vii și spulberate etc.) cu simpla ei alungare. Expresiv prin concretețe e episodul prin care mațele mieilor se metamorfozează în copiii de aur.

9

Despre împăratul alb și împăratul roșu

Petru, singurul fecior al unui om foarte aspru, visă odată că va ajunge cândva mult mai sus decât tatăl său, ba chiar că va fiîmpărat. Când, în dimineața următoare, tatăl său îl întrebă pentru care pricină e atât de voios și de zburdalnic, nu voi să spună, căci își cunoștea bine părintele și știa că ar fi fost nemulțumit de asemenea nădejdi trufașe, ba chiar l-ar fi pedepsit. Dar nu folosi la nimic, fiindcă bătrânul se mânie într-atâta de împotrivirea lui, încât îl amenință cu o bătaie bună, dacă nu vorbește. Nu-i mai rămase bietului Petru altceva de făcut decât să plece din casa părintească și s-o pornească în lumea largă. Ca să nu fie prins, fugi spre o pădure apropiată, prin care trecea, de-a lungul unui râușor, un drum de care. Socotindu-se îndeajuns de departe de casa părintească, fugarul se așeză lângă un tufiș și începu să plângă, căci se lăsa seara și bietul de el nu știa unde să găsească un adăpost pentru noapte.

Dar tocmai când ultimele raze de soare aureau crengile copacilor, dinspre o latură a drumului se ridică un nor de praf și, înainte ca Petru, abătut cum era, să poată vedea despre ce era vorba, prin fața lui trecu în goană un pâlc de călăreți, urmat de un rădvan bogat, tras de opt cai albi ca laptele. În acesta ședea un bărbat cu înfățișare aleasă, ale cărui straie fine erau, de asemenea, albe ca zăpada, iar după coroana pe care o purta pe cap, Petru gândi că trebuia să fie un împărat. Când îl văzu pe băiat plângând, măritul bărbat opri și-l întrebă ce are. Atât felul limpede și deschis în care Petru îi răspunse,

cât și curiozitatea de a afla visul tainic îl făcură pe împărat să-i spună băiatului să vină cu el la palat și, dacă avea să-l slujească cu credință, putea să rămână la el.

– Eu sunt Împăratul Alb, își încheie el vorbele, și pot să te fac mare, dacă vii cu mine!

Ce putea Petru să-și dorească mai mult și mai bun? Se simți foarte fericit și sărută poala hainei împărătești; după care i se dete voie să se urce în rădvan și să meargă la palatul minunat. După ce ajunseră acolo, i se îngădui să-l străbată și să-i privească îndeaproape toate minunățiile. Din tot ce văzu însă nu-i plăcu nimic mai mult decât frumoasa fată de împărat, de la ale cărei bucle blonde nu-și mai putu lua în curând ochii. Degrabă se obișnui și domnița să-l vadă pe Petru și era atât de bucuroasă să-l vadă, încât își dădu și el seama de asta și, firește, nu se supără deloc.

Se întâmplă odată, după masă, ca împăratul să țină sfat cu învățații săi despre vise. Privirea îi căzu ca din întâmplare asupra lui Petru; își aminti ceea ce îi povestise acesta când îl cunoscuse despre un vis însemnat și cum din pricina acestuia fugise de-acasă. Împăratul îi ceru flăcăului să-și povestească visul, dar Petru se gândi: „Și mai puțin decât tatălui meu îi pot povesti împăratului visul ăsta, căci m-ar spânzura, crezând că umblu să-i iau coroana". Spuse atunci împăratului:

– Preaînălțate doamne, nu cere să știi ceea ce am fost silit s-ascund propriului meu părinte!

Împăratul Alb, ca și tatăl lui Petru mai înainte, se supără de împotrivire și-i porunci încă o dată stăruitor să-și povestească visul. Dar Petru îl rugă din nou:

– Fii milostiv, doamne, și scutește-mă de povestire.

După ce împăratul își exprimă pentru a treia oară și zadarnic dorința, se făcu alb la față de mânie, își chemă slujitorii și porunci:

– Luați-l pe acest căpățânos sanchiu și închideți-l în ruinele cetății albe! Să piară acolo de foame și în mizerie!

Auzind prințesa asta, își pierdu de spaimă cunoștința; atunci împăratul ridică grabnic sfatul și porunci să fie dusă în odaia ei. Petru, pe care și așa toți slujitorii din palat îl pizmuiau fiindcă Împăratul Alb îl ținea mereu la mare cinste, fu grabnic înhățat și dus la ruinele cetății albe, unde trebuia să cadă pradă foamei și mizeriei și să piară cu încetul.

Așa voia împăratul care îl dădu în curând uitării, dar Dumnezeu nu voia așa. Căci chipeșa prințesă nu-l uită atât de grabnic precum tatăl ei, ci pe seară, cînd luna plină își revărsa lumina argintie peste câmpuri, se strecură spre locul în care sărmanul ei iubit era întemnițat, îi duse de mâncat și de băut și petrecu câteva ceasuri cu el, așa

că Petru se mângâie repede de năpasta întemniţării sale. Aveau să-şi povestească şi să-şi spună destul de multe lucruri, aşa că timpul trecu mai repede decât şi-ar fi dorit ei, de aceea, luându-şi rămas bun, prinţesa făgădui să vină şi a doua zi, în acelaşi ceas.

De mai multe ori, venind astfel, îl ferici pe iubitul ei întemniţat, dar într-o seară sosi cu ochii roşii de plâns şi foarte abătută. Întrebând-o Petru de pricina întristării sale, ea răspunse:

– Ah, Petre, Împăratul Roşu i-a trimis tatălui meu un baston, la fel de gros la amândouă capetele, şi l-a înştiinţat prin solii săi că, dacă vreme de trei zile nu ghiceşte care e susul şi care josul, atunci va veni cu război asupra lui şi a poporului său, ne va pustii ţara şi ne va omorî pe toţi. De-asta tatăl meu e deznădăjduit, căci cum poate să ghicească care e susul şi care josul unui baston ale cărui capete sunt la fel de groase! Toată ziua de azi a stat la sfat cu sfetnicii săi, dar nici unul din ei nu i-a putut dezlega mulţumitor ghicitoarea.

De cum sfârşi de vorbit, începu din nou să plângă, dar Petru o întrebă:

– Şi nu mai e altă ghicitoare de dezlegat decât asta cu bastonul?

La care prinţesa îl privi lung, căci socoti întrebarea drept o bătaie de joc. Când iubitul ei o mai întrebă o dată, răspunse:

– Nu; dar, oh, nemilosule, oare nu e destul şi una singură, una pe care nimeni nu se pricepe s-o dezlege, nici unul din sfetnicii bătrâni şi înţelepţi ai tatălui meu?

– Dacă nu e decât atâta şi nimic altceva, răspunse Petru la dojana iubitei sale, atunci linişteşte-te, du-te de grabă acasă ca să duci veste bună în casa părintească. Culcă-te astă seară şi mâine, când te scoli, spune-i astfel tatălui tău: „Tată, dragă tată, am visat ceva foarte însemnat!" El o să te întrebe atunci ce-ai visat. Iar tu să-i răspunzi aşa: „Am visat că, dacă se aruncă în sus bastonul tainic pe care l-a trimis Împăratul Roşu la curtea ta, atunci capătul care va atinge primul pământul e cel de jos".

Bucuroasă de sfatul bun şi plină de încredere, prinţesa îl îmbrăţişă pe iubitul ei Petru şi grăbi spre casă. A doua zi dimineaţă făcu aşa cum fusese povăţuită, iar împăratul, care punea mare preţ pe visele cu tâlc, porunci să se purceadă de îndată, faţă cu solii, la aruncarea bâtului, după cum spusese fata lui că visase. Astfel pricina pentru care îşi irosiseră înţelepciunea toţi sfetnicii şi învăţaţii de la curtea împăratului se dezlegă în chip simplu şi uşor. Curând plecară şi solii străini ca să dea seama împăratului lor de cele întâmplate.

Nu trecu mult timp şi Împăratul Roşu trimise Împăratului Alb o nouă solie: aceasta aduse trei cai de aceeaşi culoare, statură şi putere. Unul dintre ei era un mânz, iar Împăratul Alb trebuia din nou, în răstimp de trei zile, să ghicească, fără să-i caute pe cai la

dinți, care era mânzul. Dacă nu putea, atunci Împăratul Roșu avea pe loc să-i calce țara cu oaste mare, să nimicească și să omoare tot.

Împăratul Alb se sperie grozav de această veste, își chemă iarăși toți învățații și sfetnicii și le ceru să deosebească mânzul de ceilalți cai, pentru ca trimișii străini să poată duce răspunsul stăpânului lor. Învățații și sfetnicii se uitară unul la altul, dar nimeni dintre ei nu putu să dea o lămurire îndestulătoare, în așa fel încât Împăratul Alb fu cuprins de o spaimă mare și nu mai știa cum să scape de o asemenea supărare. Seara prințesa merse din nou la ruinele cetății albe, unde iubitul ei lâncezea, și-i povesti beleaua care dăduse iarăși peste tatăl ei datorită cererii sfruntate a Împăratului Roșu, cel iubitor de război și însetat de sânge. După ce ascultă totul, Petru mângâie obrajii umezi de lacrimi ai prințesei și-i zise:

– Scumpă prințesă, mâine, când te trezești, du-te iarăși la tatăl tău și spune-i că ai visat că cei trei cai se aflau în mijlocul pieții din fața palatului împărătesc, în fața întregii curți și a solilor Împăratului Roșu, și că li se pusese înainte fân și o strachină cu lapte dulce. Tu însăți stăteai lângă strachina cu lapte și, când li s-a dat drumul cailor, doi s-au repezit la fân, iar al treilea la lapte, și acesta era mânzul. Când tatăl tău o să audă asta o să dezlege întrebarea, ca în visul tău, și o să dea solilor răspunsul să-l ducă nesuferitului de Roș Împărat.

Prințesa, nu mai puțin fericită decât rândul trecut, își luă rămas bun de la iubitul ei cel înțelept și în dimineața următoare îi urmă sfatul. Împăratul fu, firește, iarăși nemaipomenit de bucuros de visul fetei sale și porunci, după povața ei, să se aducă în piața din fața palatului fân și o strachină cu lapte dulce, în prezența întregii curți și a solilor străini. După ce se îndeplinire toate astea, dădu semnalul: se aduseră caii și se lăsară liberi, atunci doi dintre ei, urmând pornirea vârstei lor mature, se îndreptară spre fân, în schimb, al treilea merse spre lapte. Apoi împăratul vorbi solilor de la curtea Împăratului Roșu:

– Mergeți acasă, luați calul care a băut laptele și spune-ți stăpânului vostru că ăsta e mânzul.

Solii luară animalele, își luară rămas bun și plecară, neputând să laude îndeajuns înțelepciunea împăratului și a sfetnicilor săi. Prințesa însă abia aștepta venirea nopții, când putea să alerge la iubitul ei și să-i cadă de gât, de bucurie că e cel mai înțelept om de la curtea tatălui său.

Împăratul Roșu spumega de mânie că Împăratul Alb răspunsese și la cea de a doua întrebare a lui. Fusese încredințat că nimeni nu putea s-o facă și se bucurase în inima lui că acum nu avea să-i mai lipsească pricina de a-l călca cu război pe Împăratul Alb și a-i cuceri împărăția.

– Duceți-vă acolo, zise el solilor săi, și grăiți astfel către Împăratul Alb: „Stăpânul împărăției roșii îți trimite vorbă ca în trei săptămâni să afli: unu, la ce oră se va scula el din pat în duminica Paștelui; doi, la ce oră se va duce la biserică; trei, când va sorbi la masă din primul pahar". „Dacă o să știi toate astea, Împărate Alb", așa să-i spuneți mai departe, „atunci poți să apari în cetatea Împăratului Roșu, sau să trimiți un sol, spre a-i sparge pocalul din care tocmai va vrea să bea."

Aceste lucruri, gândea Împăratul Roșu în sinea lui, n-avea cum să le ghicească Împăratul Alb, de aceea mai spuse în culmea bucuriei:

– Acum, porniți la drum și dați de știre vrăjmașului meu că, dacă n-o să dea răspuns la întrebările pe care i le trimit prin voi, o să vin neîntârziat cu război asupra lui.

Când solii apărură a treia oară la curtea Împăratului Alb, aducându-i acestuia la cunoștință însărcinarea lor, fură iarăși strânși laolaltă toți învățații și sfetnicii spre a se sfătui, cu împăratul în frunte, ce ar fi de făcut. Dar și de astă dată nimeni nu găsi nici o ieșire, pricină pentru care la curte domnea o mare consternare. Doar prințesa nu-și pierdu curajul, căci avea o încredere nestrămutată în înțelepciunea lui Petru, iubitul ei întemnițat. Fără să fie văzută, se duse din nou noaptea la ruinele din cetatea albă. După ce îi povesti totul prietenului ei, acesta se gândi o clipă, apoi zise:

– Iubită prințesă, spune-i mâine înălțatului împărat că ai avut din nou un vis, în care ți s-a făcut cunoscut că de astă dată doar sărmanul Petru din ruinele cetății albe poate să dea lămuriri.

– Ce-ți trece, dragă, prin cap? răspunse prințesa. Tatăl meu ar putea să afle astfel că am fost la tine și te-am ținut în viață, așa ceva nu se poate!

– Du-te tu numai și fă ce-ți spun, prințesă dragă, căci înălțatul împărat, împreună cu sfetnicii și învățații săi, o să socotească drept o minune dumnezeiască faptul că mai sunt încă în viață și de aceea o să dea mai multă crezare sfatului meu.

Vorbele astea o lămuriră pe prințesă care, punându-și toată nădejdea în Petru, se duse liniștită acasă.

A doua zi vorbi către tatăl ei:

– Împărate și stăpâne, în noaptea asta am visat că sărmanul Petru, care demult a pierit și a putrezit în ruinele de la cetatea albă, de nu cumva vreo minune dumnezeiască îl va fi ținut în viață, ar putea să ne scape pe noi și întreaga împărăție de beleaua cu care ne amenință hainul de Roș Împărat.

La care împăratul zise:

– Fata mea, ne-ai scăpat de două ori de mari buclucuri cu visele tale, care vin cu siguranță de la Dumnezeu, așa că nici de astă dată n-o să-ți nesocotesc visul. De aceea, să meargă îndată câțiva oameni

la ruinele cetății albe și să vadă dacă nu cumva o minune dumnezeiască l-a ținut pe Petru acela în viață.

Zis și făcut. La scurtă vreme, se întoarseră trimișii cu vestea nemaipomenită că Petru e în viață, sănătos și voinic. Când se zvoni asta în oraș, tot poporul năvăli spre ruinele cetății albe ca să se încredințeze de minunea săvârșită și să-l vadă pe Petru, cel de mult uitat acolo. „Minuni peste minuni!" se auzea peste tot. „Pe Petru l-a ținut Domnul în viață ca să ne scape de primejdia de moarte." Cu chiote de bucurie, îl duseră pe erou la împărat care, plin de uimire și foarte bucuros în sinea lui, îi zise:

– Sărmane Petre, Domnul atotputernic te-a scăpat de moartea rușinoasă la care te osândisem. Domnul a făcut o minune cu tine și de aceea îmi pun nădejdea că, dacă ai să vrei cu tot dinadinsul, ai să poți să scapi împărăția de la pieire. Dacă ai să izbutești, am să-ți dau mare cinste și pe fata mea de nevastă. Spune de ce ai nevoie ca să ne ajuți, pe mine și împărăția, să scăpăm de această mare belea.

Petru chibzui oleacă, se închină apoi cu smerenie în fața împăratului, îi sărută mâinile și vorbi:

– Înălțate împărate, îmi pun sufletul la picioarele tale și-ți aduc mulțumire atât pentru cinstea pe care mi-ai făcut-o înainte, cât și pentru scoaterea din temniță, la care nu mai trăgeam nădejde, și pentru răsplata minunată pe care mi-o făgăduiești, dacă izbutesc să te feresc pe tine și să feresc împărăția de mânia Împăratului Roșu. Mai întâi, te rog, poruncește să se ridice în apropierea palatului în care locuiește Împăratul Roșu un foișor înalt; apoi pune să mi să facă o lunetă bună, și apoi, de voi avea astea, restul lasă-l în seama mea.

Ce zise Petru se făcu. La marginea împărăției albe se ridică un foișor înalt și solid, prin ale cărui metereze Petru privea cu ajutorul lunetei de-a dreptul în palatul Împăratului Roșu. Sosi duminica Paștelui care fusese hotărâtă și Petru se afla, încă din zori, în foișor, cu luneta în mână, având alături pe câțiva din sfetnicii Împăratului Alb. În același minut în care soarele de dimineață se grăbea, ridicându-se în zare prin norii purpurii, Împăratul Roșu se sculă din pat. Petru văzu asta de îndată prin lunetă și-i puse pe sfetnici să însemneze ora întocmai. Privindu-l mai îndeaproape pe Împăratul Roșu, se sperie de înfățișarea lui groaznică, fiindcă acesta era cel mai sângeros om din vremea sa. Petru vorbi de-ndată unuia dintre sfetnicii care erau de față:

– Du-te la stăpânul nostru, Împăratul Alb, și spune-i să pregătească o ceată din cei mai aleși oșteni ai săi, în frunte cu o căpetenie de încredere, care să mă însoțească când voi porni azi la prânz spre palatul Împăratului Roșu și care să se ascundă aproape de oraș.

Petru făcu toate asta din prevedere, căci nu avea încredere în toanele sângeroase ale Împăratului Roșu. De cum primi înștiințarea lui Petru, Împăratul Alb porunci ca cinci sute de oșteni cu o căpetenie iscusită să fie gata de plecare. În vremea asta, Împăratul Roșu merse cu toată curtea sa la biserică și, iarăși, Petru în foișorul său puse să se însemne întocmai ceasul și minutul; porni apoi pe celălalt sfetnic la împărat să-i ceară cel mai iute cal din grajdurile împărătești, ceea ce i se trimise de-ndată.

Când slujba la care fusese de față Împăratul Roșu luă sfârșit, acesta se întoarse cu întreaga-i curte strălucitoare la palat, unde totul era minunat pregătit pentru o mare petrecere. După ce se așeză la masă, Petru încălecă pe calul pregătit pentru el și, dându-i frâu liber, zbură spre palat, unde intră în sala de ospețe în chiar clipa în care împăratul poruncea copilului său de casă să-i umple cu vin pocalul de sărbătoare. Ceea ce acesta făcu, iar când stăpânitorul împărăției roșii voi să-l ducă la gură, Petru strigă cu glas mare:

– Trăiască, trăiască! Împăratul Roșu voiește să bea!

Cu aceste cuvinte smulse lancea din mâna unui om înarmat și-i azvârli Împăratului Roșu pocalul de la gură. Totul se făcu într-o clipită.

Mânios de asemenea nelegiuire, Împăratul Roșu sări-n sus și porunci oștenilor săi să pună mâna pe oaspetele sfruntat, ale cărui straie albe îi sporeau supărarea, și să-l doboare. Dar Petru nu se sperie de asta, ci îl privi neînfricat pe Împăratul Roșu. Acesta își dădu seama că era vorba de răspunsul la cele trei întrebări pe care le pusese Împăratului Alb și-l întrebă pe Petru cum de aflase că acum avea să ducă pocalul la gură. Petru îi răspunse liniștit:

– Preaputernice stăpâne, domnul meu, Împăratul Alb, a ridicat un foișor, de unde m-am uitat azi în palatul tău și mi-am însemnat ceasurile în care te-ai sculat, ai mers la biserică; de-acolo am aflat și când ...

– Stai! strigă la asta mânios împăratul, pentru dezlegarea ultimei întrebări o să fii spânzurat, flăcău neobrăzat. La spânzurătoare, istețule netrebnic, o să stai tot atât de sus ca în foișorul tău!

Cu vorbele astea, porunci slujitorilor săi să pună mâna pe Petru și să-l ducă la spânzurătoare. Zis și făcut. Iar împăratul spuse în batjocură însoțitorilor lui:

– Uitați-vă la mielul alb de Paște, pe care ni l-a trimis Împăratul Alb.

La care izbucniră hohote de râs răsunătoare.

Convoiul ajunse la locul execuției și, la vederea spânzurătorii roșii, inima sărmanului Petru bătu mai tare, căci el se gândi ce s-ar întâmpla dacă oștenii ascunși ai Împăratului Alb ar da năvală prea târziu. Tocmai trebuia să urce scările, când îl trezi din gândurile sale de moarte țipătul Împăratului Roșu care, străpuns de o săgeată,

căzuse de pe cal. De cum vrăjmașul fu la pământ, se auziră șuierând săgeți din toate părțile, iar oștenii albi se năpustiră din ascunzătoarea lor asupra celor roșii, strigând: „Trăiască Împăratul Alb!" În învălmășeala luptei, Petru puse mâna pe o spadă, se îmbulzi spre Împăratul Roșu care încă mai trăia, zăcând la pământ, și îi crăpă capul, zicându-i:

– Ia-ți răsplata pentru cruzimea și trădarea ta.

Îi adună apoi pe oștenii albi, trimise pe câțiva să-i ducă Împăratului Alb vestea că Împăratul Roșu a murit, și-i conduse spre orașul roșu.

Atacul izbuti și, nu după multă vreme, în palatul Împăratului Roșu, Petru îl saluta pe Împăratul Alb ca stăpânitor atât peste împărăția albă, cât și peste cea albă. Împăratul Alb însă nu se sui pe tronul celui Roșu, ci îi zise lui Petru să îngenuncheze, îi puse pe cap coroana Împăratului Roșu, numindu-l stăpânitorul împărăției roșii, și-i dădu fata de nevastă.

La o vreme, Împăratul Alb muri, după ce mai înainte, pe patul de moarte, îi lăsă lui Petru coroana și sceptrul lui, numindu-l stăpânitor și peste împărăția albă. Astfel Petru domni în amândouă împărățiile, prin înțelepciunea și vitejia lui le cârmui în chip desăvârșit, iar el trăi cu iubita lui soție, fata Împăratului Alb, încă mulți ani fericiți.

ꕥ

Brednich/Taloș 9. AT 725 (**Visul**). *Cf.* și AT 922 (**Ciobanul substituit preotului răspunde la întrebările împăratului**). Compoziție bine strunită. Reduplicarea refuzului de a povesti visul de mărire (o dată tatălui, apoi împăratului), cu consecințe din ce în ce mai nefaste, constituie motorul acțiunii care culminează în trecerea cu bine a seriei ternare de încercări, asimilabile categoriei probelor de înțelepciune (de tipul răspunsurilor fetei istețe la sarcini aparent imposibile date de împărat, boier, judecător etc. – AT 875 II). Gaster (pp. 218-220) așază la originea probelor de înțelepciune din acest basm anume ciclul de legende solomonice. Supraviețuirea eroului în ruinele cetății albe prin grija prințesei și nu ca efect al voinței divine, speculată însă abil de protagonist, este o trăsătură raționalizantă proprie categoriei basmului nuvelistic. O primă traducere nemărturisită, cu titlul „Împăratul Alb și împăratul Roșu", a apărut în *Calendarul României pre anul 1871 de la Crist*, XIV (1870 [sic]), București, pp. 116-120.

10

Petru Firicel

Mama lui Petru Firicel muri înainte de vreme, iar tatăl său, însurându-se din nou, el se pomeni cu o mamă vitregă. Se purta rău cu Petru Firicel, iar el, ca să-și mai verse necazul, o lua în derâdere. Ea se făcu astfel și mai amarnică și puse la cale să-l alunge cu orice preț din casă. Îi cerea asta adesea bărbatului ei, dar multă vreme îi ceru degeaba. Într-un rând însă, cazna necontenită îl înduplecă pe acesta, își chemă feciorul și-i zise:

– Ascultă, Petre, trebuie să părăsești casa și să-ți găsești un alt loc în care să trăiești; ia-ți de-aici ce este al tău, chivernisește-te bine cu merinde și băutură și du-te încotro vei vedea cu ochii.

Petru, care și așa nu mai avea de multă vreme poftă să stea în casa părintească, iar pe deasupra era bucuros să vadă lumea, făcu fără să crâcnească ceea ce i se poruncise și plecă.

Umblând el așa, ajunse într-o pădure mare și auzi aici foșnetul puternic al copacilor, dar i se păru că aude și altceva, cu totul neobișnuit, și atunci strigă:

– Care ești acolo?

La întrebarea asta îi ieși în față un om care-i zise:

– Eu îs, Strâmbă-Lemne!

Fără să cerceteze mai îndeaproape acest nume ciudat, Petru Firicel îi întinse străinului mâna, zicând:

– Să ne facem fârtați buni!

La care celălalt se-nvoi și porni cu el. Nu trecu mult timp și întâlniră iar un om străin care freca pietre și zicea că-l cheamă Sfarmă-Piatră. Îi deteră binețe, zicând:

– Ziua bună, fârtate!

Apoi îl întrebară dacă nu voia să se facă frate de cruce[4] cu ei. El zise că da și porni mai departe cu ei. Își ridicară o casă în mijlocul pădurii, prilej cu care Strâmbă-Lemne și Sfarmă-Piatră făcură treabă bună. Când terminară, cei trei frați de cruce își împărțiră îndeletnicirile gospodărești: Sfarmă-Piatră avea să fie bucătar, iar Petru și Strâmbă-Lemne aveau să vâneze.

Odată, când bucătarul era singur acasă, se ivi în fața ușii un călăreț ciudat; pe o jumătate de iepure stătea un omuleț abia cât un deget de lung, dar cu o barbă de-un cot. Spre groaza lui, Sfarmă-Piatră înțelese degrabă că era Barbă-cot. Omulețul fioros coborî, se uită prin casa cea nouă, merse de la un colț la altul, cercetând totul, apoi se repezi la Sfarmă-Piatră, care era foarte înfricoșat, îl trânti la pământ, zmulse din oală carnea care fierbea și începu s-o mărunțească pe pieptul gol al fricosului de pe podea, care începu să urle de durere când zeama fierbinte de carne îi pătrunse în pieptul rănit de tăieturile de cuțit. După ce mărunțelul își sfârși treaba smintită, urcă pe iepurele său și dispăru în pădure.

Întorcându-se acasă, cei doi tovarăși de vânătoare intrară în odaie și îl găsiră pe fratele Sfarmă-Piatră care încă mai stătea lungit pe jos, urlând și gemând, și care le povesti ce se întâmplase. Strâmbă-Lemne își râse de el, făcându-l laș că se lăsase căznit astfel de un pitic mărunțel.

– Mâine rămân eu acasă, continuă el lăudăros, să văd de nu vi l-oi înfățișa la masă pe netrebnic ca pe o vrabie friptă.

Sfarmă-Piatră primi cu recunoștință această propunere, își părăsi slujba de bucătar și porni a doua zi cu Petru la vânătoare, în vreme ce Strâmbă-Lemne, trebuind să se îngrijească de bucătărie, aștepta nerăbdător pățania cu piticul călăre pe jumătate de iepure. Acesta nu-i puse prea mult răbdarea la încercare, căci apăru degrabă, călare ca și ieri, se opri în fața casei și coborî, fără să țină seama de primirea grosolană pe care încerca să i-o facă meșterul bucătar. Umblă din nou încoace și-ncolo, cercetând totul, apoi îl trânti la pământ pe Strâmbă-Lemne, care-l suduia, și-i făcu și lui întocmai ca ieri lui Sfarmă-Piatră. Piticul răutăcios plecase de mult spre pădure și era de-acum seara târziu, când cei doi vânători se întoarseră, în cele din urmă, acasă. Povestirea celor întâmplate se sfârși și se înțelese deopotrivă de repede și câteșitrei se învoiră ca mâine să facă Petru Firicel pe bucătarul și să rămână acasă.

După ce tovarășii săi plecară la vânătoare, Petru nu rămase multă vreme singur, căci apăru degrabă în fața casei piticul lung cât degetul

4. Vezi în această ordine de idei observațiile despre povestea „Trandafir”.

cel mare. Când dădu semne că vrea să coboare, Petru Voinicul i-o luă înainte, vrând să-l prindă de barbă. Mărunțelul zbură spre pădure, urmărit de Petru până la peștera lui, care cobora adânc în pământ și unde se ascunse. Petru se întoarse înapoi și își aștepta tovarășii acasă, care la întoarcere fură peste poate de uimiți că rămăsese teafăr. Le ceru atunci să ia un ștreang lung și să vină cu el, să-l lase în jos, în peștera adâncă. Admirându-i curajul, merseră cu el și-l lăsară în jos, în peșteră, căci Petru își jurase să nu aibă astâmpăr până nu avea să-l găsească și să-l ciopârțească pe piticul hain. După ce coborî pe ștreang în jos, se pomeni într-o mare întunecime, dar auzi ceva zgomot și gândi că acela nu putea veni decât de la pitic. Se desprinse de ștreang și dibui drumul, după zgomot, care se muta de la un colț la altul. Peștera nu era foarte mare și astfel puse curând mâna pe piticul mărunțel, împreună cu jumătatea de iepure, și-l ciopârți cu briceagul său. Orbecăi iarăși căutând ștreangul pe care coborâse, dar nu-l mai găsi și la chemările sale nu răspunse nici Strâmbă-Lemne și nici Sfarmă-Piatră. De-ndată ce simțiseră că ștreangul e mai ușor, aceștia crezuseră că Petru se prăbușise într-o prăpastie adâncă; de spaimă ca nu cumva piticul fioros să vină iar asupra lor, trăseseră ștreangul și-o luaseră la sănătoasa.

Între timp, Petru dădu în peșteră de un drum, merse pe el ce merse și ajunse într-o peșteră mai mare unde, bâjbâind încoace și-ncolo, băgă de seamă o geană de lumină. Mergând către ea, găsi gura peșterii prin care soarele lumina înăuntru și se pomeni în pădure. Aici văzu într-un tufăriș o colibă sărăcăcioasă, dar primitoare în care intră fără multă vorbă pe ușa joasă. Deschizând ușa alăturată, dădu peste o bătrânică oarbă; mânca tocmai mămăligă[5] cu lapte. Deoarece îi era foarte foame și băgase repede de seamă că ea nu vedea, Petru se strecură tiptil și-o ajută cât putu de iute să-și goleacă strachina. Bătrână băgă de seamă că de astă dată bucatele i se termină mult mai repede, de aceea zise cu bunătate:

– Ei, cine-i aici? Dacă ești fată, să-mi fii copilă, dacă ești băiat, să-mi fii fecior.

La aceste vorbe bune, Petru strigă:

– Eu îs maică, feciorul tău!

Bătrâna se umplu de voie bună, îl primi ca pe feciorul ei, îi dete oile să le pască, dar îi atrase luarea aminte să nu se ducă spre văgăuna din spatele colibei, căci acolo sălășluiesc balaurii haini care îi răpiseră luminile ochilor.

Petru, care apucase voinicește bâta și fluierul, își mână oile de-a dreptul spre văgăuna balaurilor, căci voia să se încredințeze că acolo

5. Fiertură de porumb.

sălășluiesc cu adevărat balauri. Ajungând la văgăună, se lăsă pe o piatră, duse fluierul la gură și începu să cânte. Când balaurii auziră, se apropiară cu toții încet, se așezară la picioarele lui ca porumbeii care se soresc și-i ziseră:

– Ei, Petre, ne-ai putea învăța și pe noi să cântăm atât de frumos?

La care Petru răspunse:

– De ce nu? Bucuros.

Cu aceste vorbe, se trase șiret, încet-încet, de la hotarul moșiei balaurilor, cântând întruna, iar balaurii care nu se mai săturau s-asculte muzica frumoasă veneau după el. Când fu destul de departe de văgăuna din pădure, luă un topor, despică un stejar, tăie o pană și-o împinse în despicătură, după care zise balaurilor să-și bage ghiarele înăuntru, că astfel, de-ndată ce le vor scoate la un semn, au să poată cânta din fluier la fel de bine ca el sau chiar mai bine. Când însă, încrezându-se în vorbele sale, balaurii își băgară ghiarele în despicătură, Petru trase pana și, iată, toate spurcăciunile rămaseră prinse în chipul cel mai jalnic. Acum se propti cu toporul ridicat în fața lor și, amenințându-i cu moartea, le ceru ochii mumei sale din pădure. Prinșii se înfricoșară, urlau și gemeau, dar îi ziseră:

– Mumă-ta să-și spele de trei ori ochii în iazul de lapte de lângă văgăuna din pădure, unde locuim, și o să-și capete iar lumina ochilor.

După ce Petru își întipări în minte taina asta, ridică toporul și reteză capetele balaurilor unul după altul, apoi plin de voie bună se duse la mumă-sa din pădure, o luă de mână și-i zise să vină cu el. După prima spălare, bătrânei i se păru că vede o geană de lumină, după care și-i mai spălă o dată și văzu mai bine. După ce și-i spălă a treia oară, vederea îi era tot atât de limpede și de ageră ca a unui copil. Bătrâna cea bună nu-și mai încăpea în piele de bucurie și-l binecuvântă pe Petru, bunul ei fecior.

Mai trăiră o vreme împreună, dar flăcăul se simțea îmboldit să plece iarăși în lumea largă. Iar fiindcă bătrâna nu voia să-l lase nicidecum să plece, își strânse într-o noapte lucrurile și porni la drum, fără ca ea să bage de seamă. Nu ajunsese prea departe, când o vulpe îi tăie drumul. Își întinse de-ndată arcul, dar vulpea grăi:

– Nu mă omorî, îți dau unul din puii mei, o să-ți fie sigur de folos.

Petru râse, puse arcul de-o parte și luă puiul de la vulpea bătrână. Mai încolo întâlni un lup, pe care voi, de asemenea, să-l doboare, dar și lupul îi zise să-l cruțe că-i dă un pui care o să-l slujească foarte bine. Petru luă și puiul de lup și-l puse să meargă alături de el. După ce mai merse o bucată de drum, se pomeni deodată în față cu un urs, pe care îl ținti cu săgeata ca să-l doboare. Dar când și acesta îi spuse că-i dăruiește un pui, nu-l omorî, ci luă și ursulețul ca tovarăș de drum și merse mai departe cu tustrei fârtații din pădure.

După o vreme ajunse într-un oraș mare și frumos. Când trecu de poarta lui, văzu atârnând la toate casele steaguri mari, cernite și, nepricepând ce se întâmplă, o întrebă pe o femeie bătrână care venea pe drum. Bătrâna se uită la el și începu apoi să plângă cu sughițuri și să povestească:

– Ah, fiule, un balaur grozav, cu douăsprezece capete, și-a făcut sălașul în fața orașului și până acum fiecare casă a trebuit să-i dea o fată s-o înghită, iar azi a venit și rândul chipeșei prințese, singura copilă a împăratului nostru. Dacă zăbovești pe-aici, poți s-auzi cum au să bată clopotele, când or duce-o pe sărmana copilă tocmai acolo la smârcurile care se întind nu departe de poartă.

Spunând astea, bătrâna merse mai departe și-l lăsă pe Petru în drum, care însă nu stătu mult pe gânduri, ci hotărî grabnic să-l răpună pe balaur. Își cumpără de aceea douăsprezece săgeți și, tocmai când isprăvea treaba asta, în toate turnurile orașului se porniră să bată clopotele. Se adunase un mare alai de îngropăciune care s-o ducă pe prințesă cu mare cinste spre a fi jertfită balaurului.

Convoiul ajunse în dreptul smârcurilor și începu să se micșoreze treptat și, cu cât se apropia de locul înfiorător, cu atât se împuținau însoțitorii care fugeau de frica balaurului, așa încât până la urmă sărmana prințesă ajunse singură aproape de smârcuri, unde, chinuită de spaima morții, căzu în genunchi și trebui să se așeze, plângând în hohote. Acum se ivi Firicel cu soții săi din pădure, o întrebă cu bunătate de ce plânge, îi dădu curaj și-i zise să nu se teamă că el o să facă tot ce trebuie ca să nu pățească nimic. Această milă și înfățișarea curajoasă a flăcăului o mai liniștiră cumva pe prințesă, cu toate că nu credea că Petru ar fi în stare să răpună dihania. Petru se așeză lângă prințesă, își puse capul în poala ei și-o rugă să-i pună în rânduială părul care, din pricina vieții îndelungate și neîngrijite petrecute în pădure, îi ședea vâlvoi. Înghițindu-și pe jumătate lacrimile, prințesa făcu așa cum se pricepu mai bine. Între timp lui Petru i se făcu somn și ațipi, după ce mai înainte îi spusese prințesei să-l lase oleacă să se odihnească, dar nu care cumva să-și bage mâna-n traista sa.

Petru adormi și prințesa, tocmai fiindcă Petru o oprise, băgă mâna-n traista sa. Atunci văzu balaurul venind din depărtare și se sperie atât de tare de înfățișarea lui grozavă, încât nu putu să scoată o vorbă. Doar o lacrimă fierbinte îi curse de pe obraji pe fața lui Petru, care sări o dată ca ars și, văzând balaurul, începu s-o mustre pe prințesă, crezând că dinadins nu-l trezise ca să-l dea balaurului. Speriată de asta, prințesa își scoase iute mâna din traisă și trase afară, fără să bage de seamă, una din cele douăsprezece săgeți pe care Petru le pusese de-o parte pentru balaur. Petru nu luă aminte,

sări-n sus, săgetă unul din cele douăsprezece capete ale balaurului și-l nimeri atât de bine, încât îl crăpă, lăsându-l fără viață. Apoi îl săgetă pe-al doilea, și tot astfel pe celelalte nouă. Pentru al doisprezecelea cap însă nu găsi nici o săgeată, iar balaurul, care cu pierderea fiecărui cap spumega tot mai tare de mânie, se repezi acum ca turbat. Dar Petru știa ce avea de făcut; îi ceru prințesei un bold și săgetă cu el cel de-al doisprezecilea cap al balaurului, așa că dihania zăcea acum neînsufletită în iarbă. Apoi se duse și tăie limbile din cele douăsprezece capete și le puse pe toate în traistă, apoi se întinse să-și continue somnul de-acolo de unde îl întrerupsese balaurul.

Toate astea le văzuse de departe un țigan, care se strecură tiptil încoace, îi tăie capul lui Petru în somn, luă în spinare capetele balaurului și-o târî pe prințesă după el. Dar fârtații din pădure ai lui Petru, care nu putuseră împiedica nelegiuirea, se întristară peste fire și se sfătuiră ce-ar fi fost de făcut ca să-și salveze stăpânul. După ce chibzuiră zadarnic îndelung, se despărțiră cu gândul că poate să găsească ceva prin apropiere. Vulpea întâlni atunci un șarpe care ducea-n gură o buruiană. Îl întrebă:

– Ce buruiană e asta?

La care șarpele răspunse:

– E o buruiană fermecată, vreau să-i lipesc la loc feciorului meu capul retezat.

Auzind asta, vulpea credincioasă se bucură nespus, se apropie prietenoasă de șarpe și-l rugă s-o lase să vadă mai îndeaproape buruiana fermecată. Șarpele i-o întinse, vulpea se făcu că vrea s-o cerceteze, dar o înhăță cu dinții și p-aci ți-e drumul, la locul unde zăcea trupul lui Petru. Acolo le povesti fârtaților săi, lupului și ursului, ce e cu buruiana asta, și toți trei nu mai zăboviră să-i pună la loc capul stăpânului lor, așezând buruiana fermecată de jur împrejurul tăieturii. Dar corpul nu prinse viață, de aceea vulpea și lupul plecară din nou să caute ajutor, în vreme ce ursul rămase de priveghi. Lupul întâlni acum o femeie bătrână care ducea apă într-un ulcior. Lupul o întrebă ce duce și i se răspunse că duce apă vie. La asta lupul mormăi:

– Ei, am tot auzit de apa asta, dar de văzut n-am văzut-o, arată-mi, te rog, și mie, să știu baremi cum arată.

Când bătrâna îi arătă apa, luă o înghițitură zdravănă în gură și grăbi spre leșul lui Petru și curând tustrei, lupul, ursul și vaulpea, se străduiau să-l ungă și astfel să-și readucă stăpânul la viață.

Când Petru Firicel învie, se trezi ca din vis. Dar corpul balaurului îi aduse aminte de întâmplările din ultima vreme. Grăbi de aceea spre oraș ca să-i caute pe frumoasa prințesă și pe împărat; mai înainte însă, el și tovarășii săi din pădure își jurară credință nestrămutată.

Între timp, la curtea împăratului, toată lumea era voioasă și plină de însuflețire că balaurul fusese răzbit, faptă ce se credea făcută de țiganul mincinos, căci el se putea adeveri cu capetele animalului ; de asemenea, se făceau mari pregătiri pentru o nuntă strălucitoare, căci țiganul trebuia să primească mâna prințesei drept răsplată pentru fapta sa. Rugămințile și lacrimile nefericitei prințese nu ajutară la nimc ; ea nici nu se putea împotrivi voinței părintelui ei care, împreună cu tot poporul, vedea în țigan pe salvatorul lor.

Acum apăru Petru Firicel cu cei trei însoțitori ai săi în curtea palatului împărătesc, unde prințesa tristă, de cum îl văzu, îl chemă la ea. Îi povesti ce se întâmplase și-l rugă să pedepsească minciunile mârșave ale țiganului și să se adeverească pe sine drept omorâtorul balaurului. Apoi alergă la tatăl ei și-l rugă să-l cerceteze pe străinul care tocmai venise la palat și care era adevăratul salvator al țării de balaurul cu douăsprezece capete.

Împăratul îl chemă la sine pe Petru și ascultă cu luare aminte ceea ce îi povesti acesta. Deoarece spusele sale erau întocmai ca cele de care îl încredința cu tărie prințesa și în răspăr cu cele ale țiganului, împăratul îl crezu și țiganul fu chemat în fața împăratului ca să dea seama. Cu toate că vederea lui Petru, căruia îi tăiase capul, îl umplu de spaimă, cuteză totuși să spună că el a omorât balaurul și că dovadă sunt cele douăsprezece capete. La asta, Petru îi ceru să arate limbile lor și când țiganul le tot căuta degeaba, iar Petru le scoase, în cele din urmă, din traistă, împăratul și toți cei de față recunoscură că Petru este biruitorul balaurului, iar țiganul un ticălos josnic. Fu pe loc înhățat, băgat într-un butoi, în ai cărui pereți interiori erau înfipte cuie, și rostogolit de pe un munte înalt. Împăratul îl îmbrățișă pe Petru Firicel cu inima plină de recunoștință, îi dădu prințesa, fata sa, de nevastă și porunci să se înceapă imediat petrecerea de nuntă. Cei trei fârtați din pădure însă, care îl slujiseră cu credință pe Petru, rămaseră întotdeauna la el, iar mai apoi, după moartea împăratului, când stăpânul lor căpătă împărăția și coroana, li se dădură cele mai înalte ranguri pe care ei le ocupară cu cinste.

Brednich/Taloș 10. AT 301 II (**Cele trei prințese furate**) +321(**Ochii recuperați de la vrăjitoare**) + 300 (**Omorâtorul balaurului**). *Cf.* KHM 60, 91. Avem a face cu o contaminare între trei tipuri de basme, dintre care ultimul se desfășoară în forma lui canonică, completă. „Căutarea în cap" cu efect soporific (M.I. D 1962.2) este, probabil din pudibonderie, desemantizată și convertită într-un simplu gest uzual, aproape reflex, de corectare a ținutei : punerea în rânduială a părului zburlit. În termeni slabi este tratată și

necredința tovarășilor năzdrăvani : îl părăsesc pe voinicul scoborât în lumea cealaltă nu din perfidie, ci din frică. Detaliul cu balaurii melomani (din AT 321), a căror suavă înclinație îi duce la pieire, este, s-ar zice, foarte rar. Caracteriologic, ei se situează în proximitatea acelora care joacă, de asemenea foarte rar, rolul „animalelor recunoscătoare", arătându-se simțitori la gesturi gingașe (*cf.* „Cele trei rodii aurite" din colecția Ispirescu, p. 306, „Mama meșteră" din colecția Boer, Stănescu Arădanul, Cacoveanu, p. 177). Basmul a fost tradus în *Columna lui Traian* I (1870), nr. 30, 27 iunie, p. 4, cu aceeași precizare că face parte din colecția lui Dionisie Miron.

11

Vilș viteazul[6]

Un împărat și un rege, ale căror țări erau vecine, s-au pomenit în aceeași noapte tați: nevasta împăratului născu un băiat, aceea a regelui o fată. Amândoi, regele și împăratul, nu mai puteau de bucurie, dar bucuria primului nu fu lungă, căci încă din a treia zi, pe când regina dormea, un balaur puternic o răpi pe mica prințesă.

Când feciorul împăratului se făcu mare, începu să viseze în fiecare noapte o mândrețe de fată, fără să știe cine era. Nu-i mai ieșea din minte nici peste zi și de aceea își întrebă într-un rând doica cine putea să fie fata chipeșă pe care o visa întruna atât de deslușit. Doica îi spuse că nu putea să fie alta decât fata de împărat născută în aceeași noapte cu el, dar care încă din a treia zi dispăruse din leagăn, și nimeni vreodată nu-i putuse da de urmă.

Trecu o vreme în care prințul o visa mereu-mereu pe frumoasa prințesă și nu-și putea scoate din minte nici ziua, nici noaptea chipul ei fermecător. Până la urmă nu mai putu să rabde, merse la tatăl său, îi ceru arme, bani și oameni ca să pornească la drum s-o găsească pe chipeșa fată de rege, a vecinului său. La început, bătrânul împărat nu se învoi, căci pentru asemenea treabă, prințul i se părea prea necopt; dar fiindcă el stăruia, împresurându-l cu rugămințile sale, porunci să fie gata de plecare un număr de oșteni călare ca să-l

6. Al doilea cuvânt a fost derivat de povestitor de la maghiarul *vitez* (erou, cavaler); în privința primului era de părere că înseamnă „voios". Deci numele s-ar traduce prin „Cavalerul voios".

însoțească pe prinț la un drum lung, pentru care îi dădu acestuia banii necesari și toate cele trebuincioase.

Astfel prințul plecă de-acasă, nu înainte de a-și fi luat rămas bun de la părinți, cărora mai apoi le dădea vești de pe drum, la fiecare trei zile. Pretutindeni pe unde trecea și auzea de robi care urmau să fie condamnați la moarte sau se aflau altminteri în mare nenorocire, se ducea într-acolo, îi răscumpăra de la stăpânii lor și le dăruia libertatea. Astfel, într-o bună zi, află că aveau să fie executați trei oameni, printre care și vestitul Viliș Viteazul, despre care se spunea că era desigur nemuritor și că fusese încins cu trei cercuri de fier. Prințul se duse într-acolo, îi răscumpără, le dărui libertatea, pe Viliș însă îl rugă să vină cu el. Acesta îl întrebă încotro merge, iar când îi răspunse că umblă să caute o fată de împărat răpită, îi zise că nu avea trebuință de nici un om, să-și trimită soții acasă.

După care îl sfătui pe prinț să pună să se facă o groapă în care să intre cu ceata lui, iar pentru el să se aducă un pahar de vin. După ce se făcură toate astea și Viliș bău vinul, cele trei cercuri de fier pe care le avea în jurul pieptului săriră atât de strașnic, încât zburară până hăt departe, iar pe el îl smulse o arșiță din lăuntru și-l azvârli atât de sus în văzduh, încât căzu înapoi la pământ cu o nemaipomenită putere.

Apoi îl strigă pe prinț, iar după ce acesta își trimise înapoi, la tatăl său, toți oamenii, îi zise:

– Mergem acum s-o salvăm pe prințesă de la balaur, un drum din care n-am să mă mai întorc.

Prințul nu se sperie însă de vorbele astea și amândoi își urmară drumul mai departe neînfricați. În fine, Viteazul Viliș vorbi din nou:

– Ajungem acum în Câmpia Dorului, unde o să te năpădească un dor nemaipomenit de casă.

Prințul îi răspunse că trage nădejde să biruie voinicește încercarea asta.

– Apoi, zise Viliș mai departe, ajungem la Câmpia Plângerii și ai să simți în sufletul tău toate durerile și chinurile de pe lume.

Dar și pe astea prințul nădăjduia să le poată birui cu voință dârză.

– După Câmpia Plângerii, începu din nou Viliș, trebuie să trecem peste Câmpul Florilor. Acolo sunt mii și mii de flori care ne vor ruga să le luăm cu noi, dar păzește-te să dai vreuneia ascultare, căci dacă ai lua fie și numai una singură, ți-ai pierde capul.

Prințul își întipări în minte această învățătură și merseră mai departe călare. Ajunseră astfel la un izvor și fiindcă le era foarte sete, coborâră de pe cai ca să bea. Mai întâi bău Viliș, apoi se aplecă prințul; dar în timp ce bea, Viliș îl împinse de la spate, așa încât căzu în apă. Prințul nu se sinchisi de asta, ci ieși din apă și, iată, minune! Părul i se aurise în apa de izvor. Încălecară pe cai și merseră mai departe.

Ajunseră acum la Câmpia Dorului, unde pe prinț îl apucă un asemenea dor de casă, încât i se păru că o să plesnească. Dar Viliș îl îmboldi să se grăbească și peste puțin timp treceau de hotarul primejdios. După o vreme intrară în Câmpia Plângerii, unde prințul ar fi fost doborât de jalea din piept, de oastea de dureri necunoscute, dacă Viliș, temându-se de o nenorocire, nu l-ar fi luat pe calul său și astfel, trăgând și calul prințului după sine, n-ar fi atins în goană celălalt hotar. În urmă, ajunseră la Câmpul Florilor, acolo înfloreau mii și mii de flori, dintre cele mai frumoase, care se rugau și strigau :

– Ia-mă cu tine ! Ia-mă cu tine !

Amintindu-și de povața lui Viliș, prințul își stăpâni dorința de a lua o floare ; una singură sări pe pălăria lui. Atunci apăru Regina Florilor, se uită peste câmp, numără florile și băgă de seamă că lipsea una. Când o zări la pălăria prințului, se apropie mânioasă, își trase sabia și voi să-i taie capul ; prințul, care își trăsese și el sabia, pregătit pentru orice împrejurare, își ceru iertare, spunând adevărul că neobrăzata îi sărise pe pălărie fără voia lui. Ceea ce adeveriră și celelalte flori. Atunci regina porunci florilor să tacă și-i spuse celei care încercase să scape să treacă la locul ei, iar ea nu așteptă să i se zică de două ori.

Acum Viliș o rugă pe Regina Florilor să-i spună unde era de găsit balaurul care o răpise pe fata de rege. Neștiind, ea îi îndrumă către Sfânta Miercuri care, fiind mai în vârstă, trebuia să știe mai bine ; totodată le atrase luarea aminte asupra unei pisici rele care apăra ușa Sfintei. Prințul și Viliș îi mulțumiră, porniră mai departe și după ceva căutare ajunseră la casa Sfintei Miercuri. Intrară înăuntru fără teamă de pisica rea care păzea casa, dar care nu-i băgă în seamă. Sfânta Miercuri se minună că intraseră neobservați și-i întrebă ce vânt îi aduce, la care Viteazul Viliș îi spuse păsul lor. Dar nici Sfânta Miercuri n-avea știre de nimic și-i trimise pe voinici la Sfânta Vineri, prevenindu-i, și ea, de pisica rea care sta de strajă sub ușa Sfintei. La Sfânta Vineri le merse celor doi voinici ca la Sfânta Miercuri : fură bine primiți, dar nu aflară nici aici nimic despre balaur și lăcașul său. Bătrâna cea bună îi trimise la Sfânta Duminică, aceasta, fiind mai tânără, putea fi mai pricepută în astfel de lucruri.

Și Sfânta Duminică îi primi cu bunăvoință pe cei doi viteji, îi pofti înăuntru să șadă și, mirându-se că-i trecuseră pragul teferi, îi întrebă ce vânt îi aduce la ea. După ce află, le făgădui să le dea de îndată răspunsul, își luă un fluier și începu să cânte din el. Abia se auziră primele sunete, că în fața casei se și adună o mulțime de animale felurite. Veneau de aproape și de departe, iar din văzduh se lăsau păsările toate, ascultând de sunetele fermecate ale fluierului. Toate erau de față, numai vulturul lipsea. Sfânta Duminică le întrebă pe

rând despre sălașul balaurului care o răpise pe fata de rege, dar nimeni nu fu în stare să dea vreo lămurire. În fine, veni șchiopătând și vulturul, iar Sfânta Duminică îl mustră pentru încetineala sa, dar el își ceru iertare, zicând că umblă îndoit și nu-și poate folosi mai iute aripa pe care și-o scrântise, luând-o la goană în fața balaurului uriaș. La întrebarea, dacă știe unde sălășluiește acesta, răspunse că da, și atunci primi poruncă să le arate celor doi viteji drumul până acolo. Se sperie grozav la vorbele astea și se rugă să i se-ngăduie să nu meargă până la sălașul balaurului, ci doar până la hotarul său. Ceea ce i se încuviință. Viliș îl luă cu sine pe cal și, după ce Sfânta Duminică se despărți de ei cu multă bunăvoință, cei doi viteji porniră la drum.

Ajungând la hotarul moșiei balaurului, călăuzitorul lor înaripat le arată, dintr-un copac în care se suiră tustrei, casa spurcăciunii și apoi se îndepărtă cât putu de repede. Din acest punct de observație, Viliș văzu că în clipa aceea balaurul nu era acasă, pricină pentru care merseră în cea mai mare grabă într-acolo. O găsiră pe fata de rege singură, iar prințul o recunoscu căci așa o văzuse în visele sale. De îndată înhămară un car cu cei mai buni cai ai balaurului, ziseră prințesei, care le dădu bucuroasă ascultare, să se suie în el și fugiră cu ea de-acolo.

Între timp, balaurul care oricât de departe era mirosi că în casa lui fuseseră străini, alergă după răpitori, înhață fata furată, îl aruncă pe Viteazul Viliș în cea mai adâncă prăpastie din lume, iar pe prinț îl azvârli cu atâta mânie spre nori, încât zbură sus, tot mai sus, și poate până la urmă, dacă nu l-ar fi primit o grămadă de nori, ar fi nimerit în nemărginire. Viteazul Viliș, fiind nemuritor, își veni repede în fire după căzătura zdravănă, se duse în spatele norilor care îl ascundeau pe prinț și-l scoase pe acesta de-acolo; apoi așteptară până ce balaurul uriaș plecă iarăși de-acasă și, stăruitori, intrară încă o dată înăuntru. Acum se sfătuiră cu mai multă băgare de seamă asupra felului în care frumoasa prințesă urma să fie răpită fără greș. Deoarece plângea, Viliș o întrebă care e pricina și află că era necăjită deoarece încercarea de fugă nu izbutise; apoi, trebuia să scarmene în fiecare zi, de fel și fel de gângănii, trupul scârbavnic al dihaniei. Viliș o sfătui ca atunci când avea să se mai îndeletnicească iar cu asemenea treabă respingătoare să-nceapă a plânge; atunci balaurul o s-o întrebe care e pricina lacrimilor ei, iar ea să răspundă: „Ah! l-ai aruncat pe vestitul voinic Viliș Viteazul în cea mai adâncă prăpastie din lume, iar pe prințul care s-a născut în același ceas cu mine l-ai zvârlit în văzduh! Ce-o să se întâmple cu ei?” Astfel îi va stârni milă, apoi va trebui să-l întrebe în ce-i stă puterea. Prințesa făgădui să facă întocmai. Viliș se prefăcu într-un vasilisc spre a

putea s-asculte netulburat vorbele lor; apoi se ascunse cu prințul sub una din stanele de piatră care se aflau de jur împrejurul sălii.

Întorcându-se balaurul, se așeză jos și-i porunci prințesei să-și facă treaba zilnică, la care ea urmă povața lui Viliș. În urmă, cuteză să-l întrebe în ce-i stă puterea; balaurul se răsti la ea, zicând că la ce-i trebuie să știe asta. Prințesa nu se lăsă zăpăcită, ci mai întrebă o dată și adăugă:

– Doar suntem singuri!

La care balaurul zise:

– Dacă se duce cineva la iazul de lapte și lovește de trei ori cu palma suprafața lui, atunci apare un vultur cu care trebuie să se lupte. Dacă vulturul îl biruie pe acela, atunci îl dobor și eu, dacă vulturul e biruit, atunci îmi pierd și eu puterea o dată cu el.

Spunând aceste vorbe, balaurul se-ndepărtă, atunci Viliș ieși din ascuzătoare și, plin de bucurie, îi zise prințesei:

– Acum ești a noastră.

Apoi el și prințul se îndepărtară și merseră la iazul de lapte, unde Viliș bău un pahar de vin. Apoi lovi de trei ori cu palma suprafața de lapte și deodată se ivi un vultur uriaș. Viliș se luă la luptă cu el și, cu adevărat, după scurtă vreme îl birui. Tot acum, acasă, balaurul simți cum puterile lui mari îl părăsesc. Când Viliș se duse din nou la prinț, îi zise:

– Acum tu fă-te un vânător, eu mă prefac într-un câine de vânătoare și or să vină doi iepuri, pe care să-i dobori!

Prințul se pregăti de vânătoare, în aceeași clipă Viliș se făcu un câine de vânătoare și mână în bătaia săgeții lui doi iepuri, pe care prințul îi doborî cu o săgeată. După care merseră mai departe, două păsările zburară spre ei și se așezară de-o parte și de alta a drumului; iar una se văita:

– Oh, nefericita de mine!

Dar cealaltă cânta:

– Oh, fericita de mine!

Și pe aceste păsări, prințul le săgetă deodată. Apoi Viliș își luă iarăși înfățișarea lui adevărată și zise către prinț:

– Acum așteaptă aici, până mă-ntorc, trebuie să mă depărtez vreme de nouă zile.

Prințul rămase, Viliș însă se duse la cei patru stâlpi de piatră și se rugă nouă zile, după care ieșiră din ei o sabie și o lamă de oțel. Viteazul le luă cu sine și se întoarse la prinț.

Nu mai zăboviră mult, ci merseră drept la lăcașul balaurului tocmai când acesta era acasă. Balaurul încerca însă să se ascundă și urla:

– Credeam că ți-am luat puterea, și când colo tu mi-ai mâncat-o pe a mea.

Atunci Viliș o luă pe prințesă și i-o dete prințului, zicându-i să-l urmeze pe acesta. El însuși rămase pe loc până ce ei ajunseră la hotar, apoi înhăță balaurul, îl întinse pe o ușă, pe care o scosese din țâțâni, puse un picior pe pragul ușii, celălalt însă pe o scară și încercă de două ori să-i taie capul. Degeaba! Atunci luă lama de oțel dată de stâlpii de piatră și-și ascuți tăișul sabiei, își propti din nou picioarele ca mai înainte, în așa fel încât s-o poată lua iute la fugă, îi tăie capul balaurului dintr-o singură lovitură și apoi o șterse cât putu de repede, se avântă în șa și calul porni în urma prințului și a prințesei, gonind după puteri. Sângele turbat al balaurului se luă clocotind după el, dar nu îl mai putu ajunge. Și picioarele spurcăciunii începură s-alerge, dar nu-l mai prinseră, astfel că Viliș ajunse teafăr la perechea de fugari și merse cu ei mai departe.

Nu mai aveau mult până în orașul în care locuia împăratul, tatăl prințului, așa că el le scrise carte părinților săi, înștiințându-i că vine cu prințesa. Dar ei erau porniți cu vrăjmășie împotriva viitoarei lor nore, poate fiindcă din pricina ei prințul trecuse prin primejdii atât de mari, așa că împărăteasa îi trimise prințesei în dar o cămașă frumoasă, pe care însă Viliș, de îndată ce o văzu, o rupse în bucățele, povățuind-o să nu primească nimic de la părinții prințului, căci, dacă ar fi îmbrăcat această cămașă, s-ar fi prefăcut într-o stană de piatră. Când călătorii se apropiară și mai mult de țara lor, împăratul trimise doi cai minunați, pe care Viliș îi ciopârți în mii de bucăți la fel cum rupsese mai înainte cămașa. În cele din urmă ajunseră acasă, fără darurile părintești, unde prințul o luă de nevastă pe fata de rege, împotriva dorinței tatălui și mamei sale.

La nuntă, Viliș bău un pahar de vin și se prefăcu pe loc în stană de piatră. Pierderea unui prieten atât de credincios îi umplu pe prinț și pe soția lui de o adâncă tristețe, iar prințul ceru pretutindeni sfat asupra felului în care ar putea să-l readucă la viață pe viteazul nemuritor. În cele din urmă, o moașă îi spuse că dacă ar unge stana de piatră cu sângele proaspăt al unui copil înrudit, viteazul ar învia, să taie deci de la un astfel de copil un deget. Când la puțină vreme una din rudele sale născu doi gemeni, se duse degrabă acolo și îl ciopârți de tot pe unul din copii, îi strânse sângele și unse cu el stana de piatră care se însufleți pe loc, spre bucuria lui și a prințesei. Iar împăratul și împărăteasa s-au mirat și ei de asemenea minune și pornirea lor împotriva prințesei și a lui Viliș s-a prefăcut de-atunci în dragoste. S-au orânduit petreceri strălucite, în timpul cărora poporul și-a arătat marea lui bucurie față de chipeșa pereche de tineri și de prietenul lor credincios, Viliș Viteazul.

Brednich/Taloș 11. AT 516 (**Ion cel credincios**)+ 302 (**Inima căpcăunului/ dracului într-un ou**). KHM 6 și 197. Cele două tipuri, tovarășul credincios pietrificat și prințesa ținută captivă de un monstru al cărui resort vital e externalizat, se îmbucă firesc. Pietrificarea tovarășului credincios însă e aici fără noimă, urmare a unei lacune; lipsește anume episodul profeției nefaste, ascultate în ascuns, și interdicția de a vorbi cu riscul pietrificării. În versiunile complete ale lui AT 516 (*cf.* bunăoară „Omul de piatră", publicat de Nicolae Filimon în *Țăranul român*, 1862, pp. 271-272), tovarășul credincios încalcă tabuul spre a se justifica și a-și dovedi fidelitatea, precipitând finalul. Care aici e mai dur, copilul sacrificat nemaifiind reînviat. Unele motive și detalii procedurale mai puțin obișnuite (păsările lansând exclamații răsturnate, rugăciunea lui Viliș la stîlpi, arșița din el ce-l propulsează în văzduh, modul în care-i face felul balaurului) aruncă asupra acestui basm un abur suplimentar de enigmatic și pitoresc fabulos. Basmul a fost, de asemenea, tradus nemărturisit în *Columna lui Traian* I (1870), nr. 56, 16 noiembrie, p. 4.

12

O poveste de pe vremea romanilor

În vremuri vechi era obiceiul ca oamenii în vârstă să fie omorâți, căci erau socotiți nefolositori. Un tânăr nu-și putu însă călca pe inimă să-și ucidă propriul tată; dar fiindcă se temea de ceilalți, îl ascunse pe bătrân în pivniță, într-un butoi gol, și acolo îl hrănea și-i dădea de băut pe ascuns, așa că nici un suflet de om nu-i știa taina.

Se întâmplă însă odată ca toți bărbații din popor în stare de luptă să fie chemați să se înarmeze și să meargă să se bată cu un monstru puternic care, din peștera în care sălășluia, răspândea de jur împrejur numai jale și nenorocire. Fiul credincios nu știa cine i-ar fi putut îngriji părintele închis ca să nu se prăpădească de foame și sete. Îi duse toate proviziile care mai erau prin casă și i se plânse, zicând că poate n-o să se mai întoarcă niciodată și atunci iubitul său tată avea să piară jalnic. Bătrânul răspunse:

– Dacă nu te întorci din acest drum, atunci bucuros dau morții viața vlăguită care mi-a mai rămas. Dar ca să nu vă prăpădiți în lupta cu monstrul, ascultă-mi povața: peștera în care sălășluiește dihania are sub pământ sute și sute de colțuri și culoare care aleargă în cruciș și-n curmeziș, în așa fel încât, chiar dacă îl doborâți pe vrăjmaș, nu mai găsiți ieșirea și pieriți acolo jalnic. Ia, de aceea, iapa noastră neagră, care paște cu mânzul ei pe islaz, și du-i cu tine în fața peșterii. Acolo taie mânzul și îngroapă-l, pe mamă însă ia-o în peșteră, după ce veți birui în luptă, ea o să vă scoată cu bine la lumină.

După ce bătrânul vorbi astfel, fiul își luă rămas bun cu lacrimi în ochi și porni la drum cu ceilalți bărbați. În fața peșterii făcu ceea ce îl povățuise tatăl său cu mânzul, dar fără să le spună celorlați de ce.

După o luptă grea, dihania fu răpusă, dar spaima puse stăpânire pe luptători când, în ciuda tuturor căutărilor, nu mai găsiră ieșirea. Atunci acela porni înainte cu calul său negru și le zise celorlalți să-l urmeze. Iapa începu să necheze după mânzul ei și să-l caute, curând nimeri drumul bun și ajunse la ieșirea din peșteră. Când bărbații văzură că scăpaseră de moarte sigură prin șiretenia fratelui lor de arme, voiră să știe cum de-i venise ideea asta fericită. Cel întrebat fu cuprins atunci de spaimă la gândul că, dacă avea să spună adevărul, atunci s-ar fi isprăvit cu el și cu tatăl său ; când însă ei îi făgăduiră că nu va păți nimic, le povesti slobod, cum își ținuse tatăl bătrân în viață și cum acesta ca om bătrân, încercat, îi dăduse la plecare sfatul cu iapa.

Auzind vorbele astea, toți rămaseră uimiți, iar unul dintre ei strigă :

– Strămoșii noștri n-au făcut bine învățându-ne să ne omorâm bătrânii, căci aceștia sunt mai încercați și pot adesea să fie de folos poporului cu sfaturi bune, atunci când puterea brațului se sleiește în van.

Toți încuviințară vorbele astea și obiceiul crunt care cerea omorârea bătrânilor fu înlăturat.

ꕥ

Brednich/Taloș 53. AT 981(**Înțelepciunea bătrânului ascuns salvează împărăția**), cu motivul Minotaurului.

13

Prințesa și porcarul

A fost odată un împărat care avea un singur copil, o fată pe care o iubea din toată inima. Când se făcu mare, împăratul stărui pe lângă ea să se mărite, pentru ca după moartea lui să existe un ginere care să-i urmeze la tron. Prințesa însă se codea, căci fiind singurul copil al unui stăpânitor atât de mare și puternic, îi fusese de mică îngăduit să-și impună propria voință, atât față de tată, cât și față de educatoarea sa, mai cu seamă că prin frumusețea și agerimea ei își câștiga toate inimile. Când tatăl său îi propuse să se căsătorească, ea răspunse verde că nu vrea să se mărite. Dar văzând că astfel își mâhnește tatăl, pe care totuși îl iubea mult, se supuse, făgăduind să se mărite, dar numai dacă avea voie să-și caute soț după dorința și pe placul ei. Împăratul, care nu bănuia ce se ascunde aici, se bucură nespus de vorbele ei și-i zise:

– Da, da, copila mea, cum o să creadă de cuviință mintea și inima ta, nu vreau să-ți pun piedici în cale și trag nădejde că o să-ți găsești un bărbat vrednic, care va domni cândva cu iscusință peste împărăție.

Atunci prințesa vorbi:

– Preaînălțatul meu părinte să dea sfoară-n țară că fata lui se va mărita cu acela care va ști să se ascundă astfel încât ea să nu-l poată găsi; dacă cineva o să fie în stare de așa ceva, atunci știu că împărăția o să aibă cândva un stăpânitor înțelept, iar eu un soț înțelept.

În sinea ei, vicleana fată se gândea: „de mine n-o să se poată nimeni ascunde așa ca să nu-l găsesc”, căci ea avea o oglindă fermecată în care se vedeau așa cum erau și cum se petreceau în orice clipă cele mai îndepărtate lucruri, indiferent dacă erau văzute sau

nevăzute de ceilalți ; doar un singur lucru îi lipsea, pe care altminteri îl au toate oglinzile : în ea nu se putea nimeni vedea pe sine. Acest obiect minunat îi fusese dat prințesei încă din leagăn de o zână puternică, fără ca tatăl ei să fi știut.

Împăratul încuviință fără grijă dorința fetei sale viclene și porunci să se dea de știre în întreaga împărăție că bărbatul care va fi în stare să se ascundă astfel încât fata lui, prințesa, să nu-l poată găsi, o va lua pe aceasta de soție, iar după moartea împăratului va moșteni coroana. Cine însă se va încumeta la această faptă cutezătoare și nu va izbuti, iar prințesa îl va scoate de trei ori din ascunzătoarea sa, va fi osândit la moarte și, de va fi de neam mare, va muri de sabie, iar de va fi om de rând, va muri prin streang. Cu acest adaus, împăratul gândea să țină departe de încercarea primejdioasă pe toți cei care nu erau croiți pe măsura ei, căci altminteri fata lui, frumoasa prințesă, ar fi putut să fie pețită de orice pierde-vară.

După ce vestea se răspândi în țară, în ciuda primejdiei de moarte, curtea se însufleți de numeroși pețitori care tânjeau atât după mâna chipeșei prințese, cât și după sceptru și coroană. Dar nici unul nu izbuti în încercarea cutezătoare, oglinda fermecată făcându-și neobosit datoria, și astfel mult sânge nobil curse pe eșafod și mulți flăcăi bravi suferiră moartea rușinoasă prin spânzurătoare. De aceea, la curte începură să vină tot mai puțini oameni ; în curând nimeni nu mai vru să-și riște viața pentru o mireasă atât de primejdioasă și s-ar fi zis că prințesa obținuse ceea ce dorise.

Într-o bună zi apăru porcarul împăratului și, printr-unul din curteni, îi dădu de veste stăpânului său că are de gând totuși să încerce fapta cutezătoare. Împăratul nu știa dacă să râdă sau să se mânie de îndrăzneala celui mai de jos dintre slujitorii săi ; dar deoarece ținea mai mult ca la orice să aibă un ginere și deoarece își dăduse cuvântul, nu-l respinse pe porcar. Acesta însă era plin de curaj, căci se gândea : „Eu cunosc întreaga creație cu păsările și peștii, cu munții și văile, cu duhurile bune și rele ale ei. Nu rămâne oare vulturul pe loc în fața mea, când mân turmele de colo-colo la pășune ? Nu se ridică din adâncul mării peștii încrezători și se sbenguie în fața mea, când păzesc la amiază turmele pe malul mării ? Nu știu eu fiecare prăpastie și fiecare colină de pe munte și din vale ?”.

Se stabili ziua în care trebuia să se ascundă de prințesă și, când se iviră zorile, merse voios la câmp, să caute un loc în care prințesa atotvăzătoare să nu-l poată găsi. Ajuns acolo, văzu un hultan care ședea pe pământ, se duse către el, pasărea rămase pe loc încrezătoare și se lăsă cercetată fără să se sperie. Porcarul văzu că una din aripile sale puternice era slăbănogită. Fără să stea mult pe gânduri, își rupse o bucată din cămașa lui zdrențuită și-i legă aripa beteagă,

povestindu-i totodată de ce plecase azi de-acasă. Hultanul îi mulțumi de ajutor și-i zise:

– Dacă nu te temi, te iau cu mine și te ascund așa ca nici un ochi muritor să nu te poată găsi.

Porcarul care, firește, ținea mai mult ca la orice la izbutita întreprinderii sale, încuviință fără teamă. Atunci hultanul își desfăcu aripile, îi zise binefăcătorului său să se suie deasupra și se avântă cu el în sus, din ce în ce mai sus, până ce se făcu nevăzut în spatele norilor și se ascunse, cu protejatul său sub aripi, în norul cel mai întunecat. Către seară, căci așa fusese învoiala, fata de împărat se așeză în fața oglinzii, văzu unde se afla porcarul și-i strigă:

– Ei, îndrăznețule fudul, coboară! Te-am zărit.

Când văzu porcarul că fusese într-adevăr descoperit, se lăsă adus de hultan din nou pe pământ, se înfățișă împăratului și ceru învoire să se ascundă iarăși a doua zi. Împăratul încuviință, dar îi zise:

– Păzește-te, fata mea i-a găsit pe toți cei care au vrut să se ascundă de ea: pământul tot mai e ud de sângele de sub eșafod, iar unii încă putrezesc în streang.

Dar porcarul nu se neliniști și a doua zi merse la malul mării, unde dădu peste un pește zăcând pe nisip. Apropiindu-se de el, peștele îl rugă să-l arunce din nou în apă, ca să nu piară pe uscat. Porcarul îi îndeplini dorința, dar îl rugă totodată să dea ascultare spuselor sale. Când peștele fu gata să-l asculte, porcarul îi povesti, precum cu o zi înainte hultanului, de planul său și de felul în care prințesa atotvăzătoare îl descoperise sub aripa vulturului, în norii cei mai înalți și mai întunecați. La care peștele, dând a îngândurare din coada lui de argint, vorbi:

– Aici nu se petrec lucruri curate. Dar dacă nu te temi, vino cu mine în adâncul mării, unde sigur ochiul niciunui muritor nu te poate descoperi.

Porcarul se bucură de această propunere, nu stătu mult pe gânduri și se lăsă vârât de peștele recunoscător sub solzii săi. Acesta îl duse jos în adânc, adânc în fundul mării, unde nu se vedeau nici pești, nici alte animale de mare. Acolo îl ținu ascuns sub solzii săi. Seara prințesa se uită din nou în oglinda ei fermecată, îl descoperi curând pe porcar sub solzii peștelui, pe fundul mării, și strigă:

– Măi, pungașule cutezător, ieși tu numai din adâncul mării, te-am recunoscut sub solzii peștelui.

La auzul acestor vorbe, porcarul se sperie în sinea lui, gândind: „Prințesa e preaputernică, e cu siguranță o vrăjitoare. Nici dracul n-are în iad o ascunzătoare ca asta din care tocmai mă scoate afară.” Nu-i rămase altceva de făcut decât să se roage de pește să-l scoată din nou la lumina zilei. Pentru a treia oară se înfățișă împăratului

și-l rugă cu sfială să-i îngăduie să mai facă o dată încercarea temerară. Împăratul căzu pe gânduri, îi părea rău de tânăr, care s-ar fi zis că avea ceva neobișnuit, de vreme ce era în legătură cu asemenea puteri, și-i spuse:

– Prietene, ai dovedit că știi mai multe decât toți cei care au săvârșit până acum această faptă cutezătoare, plină de primejdie, dar vezi singur că fata mea descoperă totul și de aceea tu, cu toată măiestria ta, n-ai să câștigi altceva decât moartea. Mi-ar părea și mie rău ca tu, care poți să te ridici atât de minunat deasupra norilor și să cobori atât de adânc în fundul mării, să fii executat. Lasă-te de a treia încercare, vreau să-ți păstrezi viața și să rămâi cu mare cinste la curtea mea; dacă o să mă asculți, n-o să-ți pară desigur rău.

Porcarul chibzui la cele spuse de împărat, dar nu putu să renunțe la planul său:

– Preaputernice împărate, am cutezat atâta, încât nu vreau acum, la urmă, să mă dau cu teamă în lături. Poți să-mi făgăduiești ce vrei, fără fata ta minunată viața mi-e mai tristă decât moartea.

Pe împărat îl uimiră aceste vorbe ale porcarului de rând; nu-l mai descusu și, plin de bunăvoință, îl lăsă să plece, urându-i mai mult noroc decât în primele două zile.

În zorii dimineții următoare, porcarul se ridică iarăși din culcușul său sărăcăcios și porni descumpănit spre câmp. Drumul trecea printr-o vale întunecată, unde totdeauna o negură rece acoperea fața cerului. Acolo, într-o poiană ascunsă și umedă de anini, dădu peste un om uriaș care stătea lângă un foc și se-ncălzea. Când se apropie, omul se întoarse către el și-l întrebă ce voiește.

– Ah, oftă porcarul abătut, sunt un nenorocit, adică un om care tânjește după ceva ce nu poate să aibă!

După care povesti străinului ce-l apăsa și cum nu mai trăgea nădejde să se poată ascunde de prințesă, ca să nu fie găsit. Uriașul zâmbi prietenos și zise:

– Fii liniștit, fiule, sunt prietenul tău și o să te-ajut s-o capeți pe chipeșa prințesă. Eu sunt duhul pădurii, stăpânul tuturor florilor, al tufișurilor și al copacilor. Te prefac acum într-un trandafir frumos și o să te-ascund de prințesă așa ca să nu te poată nicidecum găsi.

După care, așa cum spusese, duhul pădurii merse la oraș cu trandafirul nemaipomenit de frumos și de plăcut mirositor, în care-l prefăcuse pe porcar, și se așeză la intrarea în biserică, unde tocmai se ținea slujba.

– Ascultă, dragul meu protejat, vorbi el încet către trandafirul pe care-l ținea între degete, poți să-ți recapeți înfățișarea dintâi, de-ndată ce-ai să vrei din tot sufletul; dar te sfătuiesc să nu faci asta înainte de a te striga prințesa, căci ea nu te poate vedea.

Slujba luă sfârșit, prințesa, înconjurată de curtea ei, ieși din biserică și, firește, ochii îi căzură pe statura uriașă a duhului pădurii. Când văzu însă trandafirul minunat în mâna lui, nu mai putu să-și ia ochii de la el și întrebă repede dacă e de vânzare; dacă da, atunci i-ar plăti cât ar cere. Duhul pădurii se închină atât de delicat și drăguț pe cât îi stătu în putință și zise:

– Frumoasă prințesă, nu spre vânzare am adus aici acest trandafir, fără pereche în felul său; dar m-aș bucura să ți-l pot dărui, deci îngăduie-mi să ți-l pun în păr, căci așa îți stă cel mai bine.

Cum prințesa încuviință, se apropie și îi înfipse trandafirul minunat chiar sub coronița prețioasă de aur care îi prindea părul împletit cu atâta gust în cosițe negre, încât fecioarele din alaiul fetei de împărat vorbeau între ele că prințesa nu putea fi mai splendid pieptănată.

După masă, când prințesa se duse în odaia ei și privi din întâmplare în oglindă, căci era cât p-aci să uite de porcarul îndrăzneț, despre care credea că n-are cum să-i scape, băgă de seamă că se aburise. Privi în ea, dar nu putu recunoaște nimic; atunci își aminti de cutezătorul care se ascunsese de ea. Șterse repede oglinda ca să vadă mai bine. Dar deoarece nu vedea nimic, se rugă de oglindă, dar aceasta rămase goală, nici o imagine nu-i însufleți adâncimea. Nu știa ce să facă, dar în urmă strigă cu sfială:

– Ieși din ascunzătoarea ta, cutezătorule, ai avut un ajutor mai puternic decât oglinda mea fermecată; vino, oricine ai fi, de neam sau de rând, pe tine te vreau de bărbat!

Când porcarul vrăjit auzi aceste vorbe, își luă degrabă chipul adevărat și apăru în fața prințesei care, văzând mirele zdrențăros și murdar, mai să-și piardă cunoștința de spaimă; în același timp, el lovi oglinda fermecată care se sparse în mii de țăndări. Venindu-și întrucâtva în fire, prințesa voi să afle cum se ascunsese de astă dată de ea. Fericitul porcar îi spuse adevărat întreaga lui poveste, iar ea se minună, firește mult, de felul în care duhul pădurii îi înșelase oglinda.

Aflând împăratul de cele întâmplate, rămase neclintit în hotărârea lui ca porcarul să-i fie ginere; puse să i se pregătească o baie minunată și să fie uns cu uleiuri prețioase și alifii plăcut mirositoare, de asemenea, porunci să i se dea veșminte frumoase, în așa fel încât să se poată înfățișa cuviincios și potrivit cu noua lui stare. Când toate astea fură îndeplinite, stabili ziua nunții care fu sărbătorită cu toată strălucirea și cu toate desfătările care se pot închipui. Toți erau cuprinși de atâta entuziasm și bucurie, încât împăratul prelungi petrecerea strălucită cu încă opt zile față de cât gândise la început.

După moartea împăratului, care urmă la scurtă vreme, soțul frumoasei prințese se sui pe tron și domni mulți, mulți ani spre marea mulțumire a poporului său, căci el știa tot, tot ce se întâmpla

rău și bun, în văzduh și pe pământ deoarece nimic nu se petrecea de care vulturul și peștele să nu-i dea de știre și în legătură cu care să nu fie povățuit de duhul pădurii. Iar prințesa se socotea foarte fericită că soarta îi dăruise un soț atât de minunat și se mângâie ușor de pierderea oglinzii primejdioase care fusese cumva prețul acestei fericiri.

ꕥ

Brednich/Taloș 12. AT 329 (**Ascunderea de diavol**). KHM 191. Auxiliarii eroului sunt, îndeobște în acest tip fie *animalele recunoscătoare* (M.I. H 982), fie *omul bătrân* (M.I. N 825.2). Aici avem a face cu o contaminare între cele două motive. Omul bătrân sub forma „duhului pădurii" nu e propriu basmului popular românesc.

14

Vaca năzdrăvană

Băiatul unui om sărac căci nu se găsise nimeni care să-i fie naș; atunci însuși bunul Dumnezeu preluă această îndatorire creștinească și-i puse numele de Petru, după păzitorul porții raiului. Drept dar de botez, îi dădu tatălui copilului o vacă. Omul ținu animalul dat de Dumnezeu până ce veni toamna. Fiind sărac și neștiind cum să întrețină peste iarnă vaca, deoarece nu se gândea la zicala din bătrâni:

Cui dă Domnul vaca
Dă la ea și iarba,

o dezlegă și-i dădu drumul să alerge în voie ca să se hrănească așa cum o putea.

Când feciorul crescu mare, îi ceru tatălui său darul de botez; tatăl însă nici nu vru s-audă, așa că feciorul îi zise:

– Tată, dacă nu-mi dai vaca pe care mi-a dăruit-o domnul naș, plec de-acasă ca s-o caut.

Acum tatăl trebui să-i spună că o lăsase liberă, căci nu avusese cu ce s-o hrănească peste iarnă. La care Petru nu mai stătu mult pe gânduri și porni cu ce era pe el, căci n-avea ce lua cu sine, în lumea largă, să-și caute vaca.

După o vreme întâlni un om care îl întrebă încotro merge. El răspunse:

– Nașul meu mi-a dăruit cândva o vacă, căreia tata i-a dat drumul, căci era prea sărac ca s-o țină peste iarnă, pe asta o caut.

La care omul îi zise:

– Mergi înainte, dar ai grijă să nu bei apă din prima fântână lângă care o să-ți fie foarte sete, căci dracul însuși o păzește. Dacă ai să mergi repede, ai să dai curând de vaca ta și de prăsila ei.

Petru ajunse într-adevăr la fântână chinuit de o sete arzătoare și, deși i se atrăsese luarea aminte, se aplecă să bea. Deodată se repezi dracul din adânc și strigă:

– Hei! Ce-mi dai ca să-ți dau voie să bei aici tihnit?

Petru îl lăsă pe el s-aleagă ce vrea, iar dracul îi ceru doar vaca bălțată și pe cea cafenie, din prăsila celei pe care tocmai o căuta. Petru se învoi și putu atunci să-și potolească netulburat setea arzătoare. Curând dădu într-o câmpie largă peste o turmă de vite, al cărei păzitor îi strigă de îndată că de ce îi făgăduise dracului vaca bălțată și pe cea cafenie. La care Petru răspunse:

– Fiindcă mi-a fost groznic de sete. Dar de ce mă-ntrebi și ce-ți pasă ție?

Ciobanul îi zise:

– Vaca ta mi-a fost demult încredințată și, împreună cu prăsila ei, am păzit-o și am îngrijit-o.

– Ah, ce bine! chiui Petru de bucurie, atunci dă-mi vaca și tot ce mai e al ei.

Ciobanul făcu ce-i poruncise, dar opri vaca bălțată și pe cea cafenie, zicând:

– Nici astea să n-ajungă în mâna dracului, o să ți le aduc pe altă cale, ca să-l înșelăm. Dacă-ți mai iese-n drum, spune-i numai că le-ai lăsat la turma mea.

Zis și făcut. Ieșindu-i dracul în drum, Petru îi răspunse așa cum îl povățuise ciobanul. Când ajunse acasă, iată că acesta era acolo împreună cu cele două vaci pe care le oprise; îl înșelase pe dracul cu vacile pe care acum i le dădu lui Petru.

Spre a putea pune din nou rânduială în gospodărie, care din pricina sărăciei tatălui său decăzuse rău, Petru își vându toate vitele, în afară de cele două vaci cu care îl înșelase pe dracul, gândindu-se că ele vor fi fost de mare preț de vreme ce, dintre atâtea altele, necuratul le alesese tocmai pe ele. Petru trăi așa o vreme fără să se fi petrecut ceva deosebit. Într-o zi însă, vaca cea cafenie îi zise:

– Petre, înfățișează-te la împăratul, căci el are de arat două pogoane de aramă și celui care e în stare să facă treaba asta într-o singură zi, îi făgăduiește împărăția și fata, chipeșa prințesă, de soție. Mulți au încercat, dar nimeni n-a izbutit și au plătit cu capul îndrăzneala lor. Du-te tu însă la împărat și spune-i că vrei să faci ce-a cerut.

Petru, căruia îi plăceau asemenea isprăvi, se duse la palat și se prinse să are cele două pogoane de aramă într-o zi, cu un plug bun,

așa cum se cuvine. Împăratul îl întrebă câți boi are, iar când Petru îi spuse că are doar două vaci, se supără și îl ocărî, zicând că vrea să-și râdă de el: căci mulți dejugaseră doisprezece boi după ce încercaseră zadarnic să-și facă treaba cu ei. Atunci Petru dădu să plece, dar împăratul îl chemă înapoi și-i spuse:

– Dacă vrei neapărat să-ncerci, atunci n-ai decât să începi treaba mâine dimineață cu vacile tale.

La sfatul vacii bălțate, Petru puse să i se facă un plug de fier, greu de douăsprezece chintale, și ziua următoare, dis-de-dimineață, începu lucrul, care, atunci când mai era un ceas până la amiază, era pe jumătate făcut. Văzând una ca asta, prințesa se sperie tare, fiindcă nu voia cu nici un chip să ajungă nevasta unui țăran de rând; și împăratului, tatăl ei, i-ar fi plăcut mai degrabă să-și păstreze împărăția; de aceea îi trimiseră lui Petru un prânz, chipurile să prindă puteri atâta timp cât vacile lui păsteau, în fapt ca să-l împiedice să sfârșească treaba, căci în mâncare puseseră ceva adormitor. După ce Petru mâncă, se culcă pe-o parte ca să tragă un pui de somn; dar puiul de somn se făcu, din pricina prafurilor adormitoare, somn în toată legea, iar Petru nu se mai putea nicidecum trezi. Când se făcură ceasurile cinci, vaca cea cafenie îl împunse cu coarnele ca să-l trezească, mai întâi blând, apoi tot mai tare; când stăpânul ei tot nu se trezi, îl luă în coarne și-l azvârli atât de sus în aer încât, căzând, se trezi, în sfârșit, de izbitura puternică. Când văzu că soarele se apropie de asfințit, Petru începu să se jeluiască vacilor sale, zicând că toată truda îi fuse zadarnică, fiindcă până la căderea nopții nu mai putea să are celălalt pogon, iar din pricina acestui somn nepotrivit avea să-și piardă și capul. Dar vaca bălțată îl mângâie, zicându-i să nu se teamă, apoi se duse la orizont și cu coarnele ei împinse soarele până la ceasul amiezii, după care Petru se apucă voios de lucru. Înainte de apusul soarelui era arat și celălalt pogon de aramă, iar Petru se înfățișă de-ndată împăratului.

Acesta însă nu voia să-și țină cuvântul și spuse:

– Ei, Petre, ce-ai să te faci tu cu împărăția și cu o prințesă de nevastă? Nu se potrivește cu tine, mai bine să-ți dau atâtea bogății și comori pe cât pot să tragă vacile tale dimpreună.

Petru văzu că nu se putea certa cu împăratul, așa că se învoi. Ajungând acasă, vaca cea cafenie vorbi către stăpânul ei:

– Cere de la împărat să-ți facă un car greu de douăzeci și patru de chintale pe care să ți-l umple cu cele mai prețioase comori din vistieria lui.

Petru făcu ce îl povățuise vaca. Împăratul se împotrivi la început să-i facă un car atât de greu și-i propuse unul de trei chintale. Dar

când vistierul său îi atrase luarea aminte că, pe cât e carul mai greu, pe atât trebuie încărcat mai puțin, porunci să se dea carului o greutate de patruzeci și opt de chintale.

Când acesta fu gata, Petru îl duse cu vacile sale în fața vistieriei, unde trebuia încărcat sub ochii împăratului. Pe drum, vaca bălțată îi vorbi stăpânului ei :

– Petre, când împăratul o să-ți umple carul, o să te întrebe de mai multe ori dacă e de ajuns ; spune-i de fiecare dată că nu, până ce ți-oi face eu un semn.

Zis și făcut. Împăratul murea de supărare și mânie, văzând că Petru tot mai punea să încarce, deși aproape toate comorile sale nemaipomenite, împreună cu grămezi uriașe de aur și argint se aflau în car. În fine, toate cămările vistieriei erau sleite și împăratul nu mai știa ce să facă alta decât să taie capul vistierului său care îl sfătuise să pună să se facă un car în stare să ducă atâta. Apoi zise către fata lui :

– Copila mea, eu nu mai am nimic, suie-te și tu acum în car, căci atunci o să fie cu siguranță prea greu, căci prețul tău poate să cântărească mai mult decât jumătate din toate comorile încărcate aici.

Prințesa făcu ceea ce voia împăratul și, când acesta îl întrebă pe Petru dacă e de-ajuns, Petru încuviință, luând aminte la semnul vacii bălțate, după care porni la drum cu carul său.

Petru nu întârzie să-și ridice un palat minunat pe care îl împodobi în chipul cel mai strălucitor și în care locui apoi cu frumoasa prințesă. Și pentru vacile sale puse să se ridice un grajd de marmură, înăuntru cu iesle de cristal, în semn de recunoștință pentru că îl slujiseră atât de minunat. La sfatul vacii cafenii puse să se facă, printre alte lucruri rare și de preț, o masă ale cărei picioare erau răsucite din coarnele celor două vaci ; animalele înțelepte îi mai spuseră să țină pentru sine taina din care erau făcute aceste picioare, căci un rege străin, care era totodată și un mare înțelept, avea să vină la el, iar el, Petru, avea să se prindă, pe bunurile și pe soția lui, iar acela pe împărăția sa, că străinul nu avea să ghicească din ce sunt făcute picioarele mesei.

Tuturor le ascunsese Petru taina, numai soției sale, prințesei, nu. Regele străin veni într-adevăr la scurtă vreme în orașul în care locuia Petru cel bogat și trase la el, căci avea cel mai frumos palat din oraș. Prințesa, soția lui Petru, îl plăcu mult pe regele străin, care pe deasupra era tânăr și chipeș la stat, și îi dezvălui acestuia taina picioarelor mesei, pricină pentru care atunci când prinsoarea se făcu într-adevăr așa, el o câștigă și-și luă în primire întreg avutul adversarului său bogat, împreună cu prințesa, frumoasa lui soție.

Petru, care acum era iarăși sărac și în afară de cele două vaci nu mai avea nimic, se tângui acestora de nenorocirea lui. Ele îl învinovățiră

de neascultare și lipsă de înțelepciune, prin care își adusese singur nenorocirea pe cap. Dar fiindcă era finul bunului Dumnezeu și nu trebuia să-i meargă rău, avea să se îmbrace în cerșetor, să-și facă chipul de nerecunoscut și să meargă la regele străin și trufaș, să-i propună o prinsoare, după care, dacă cerșetorul ghicea din ce erau făcute picioarele neobișnuite ale mesei, să capete comorile regelui, soția și regatul său, iar de nu, să-și piardă capul. Petru făcu astfel și, deoarece regele în trufia lui îi primi propunerea, se văzu deodată, din nou, în posesia bogățiilor și a soției sale, pe deasupra și a unui regat străin. De-atunci se făcu mai înțelept și nu-și mai primejdui cu ușurință bunurile ; regelui străin însă i se îngădui să plece încotro vedea cu ochii și de-atunci nu se mai auzi nimic de el.

Brednich/Taloș 13. AT 532* (**Fiul vacii/Finul lui Dumnezeu**). Catalogul internațional citează la acest tip numai material românesc (15 variante). Prima parte, cu personajul enigmatic care păzește vacile năzdrăvane și înșelarea dracului din fântână, este un amestec heterogen de motive (în parte „oarbe"), inabil legat de AT 532*. Altminteri, desfășurarea acestuia din urmă, inclusiv începutul (Dumnezeu ca naș) și sfârșitul (pierderea și apoi redobândirea de către erou a averii prin câștigarea unui rămășag) țin de un tipar frecvent atestat în colecțiile ulterioare. Sub titlul „Vaca lui Dumnezeu" este tradusă nemărturisit prima parte a basmului (încheiată cu nunta și îmbogățirea eroului) în *Columna lui Traian* I (1870), nr. 61, 21 decembrie, pp. 3-4, sursa declarată fiind tot colecția lui Dionisie Miron.

15
Pomul împăcării

Un pescar sărac, care nu știa niciodată seara ce o să mănânce dimineața el și nevasta, își aruncase și-și scosese plasa de-a lungul unei jumătăți de nopți, fără să găsească în ea nici urmă de pește; ba, mai trebuia să-și curățe întruna, cu chiu cu vai, gunoiul și murdăria care se strângea astfel. Tocmai isprăvise supărat cu treaba asta, cînd, trăgând din nou plasa, văzu că era atât de grea, încât abia putea s-o ridice peste marginea luntrei. Înainte însă de a o descâlci, un obiect negru, necunoscut, aflat în ea, se desfăcu singur cu o iuțeală nemaipomenită și, deodată, se pomeni față-n față cu dracul. Fără multă vorbă, necuratul îl întrebă:

– Ce-mi dai, moșule, ce-mi dăruiești ca să te fac atât de bogat, încât toată viața să-ți fie cu prisosință îndestulată?

După oarecare chibzuială, cel întrebat, care își mai venise în fire după sperietură, îi răspunse:

– Îți dau ce am mai drag acasă.

Spunând asta, el nu se gândise nici la femeia, nici la copilul său, ci doar la unul din lucrurile pe care oricine le numește de obicei ale sale: la câine sau la pisică, ori la straiele de duminică. Întăriră învoiala prin jurământ, și anume astfel ca pescarul să ajungă pe loc nemaipomenit de bogat, iar el, în schimb, să-i aducă diavolului peste șaisprezece ani, într-un loc pe care acesta i-l arătă mai apoi, ce va avea atunci mai scump acasă. Învoiala fu adeverită de diavol printr-o grămadă uriașă de aur pe care i-o azvârli în plasa pe care pescarul o aruncase din nou în apă. Când, cu fruntea plină de sudoare, își

aduse bogăția în luntre și voi să se-ntoarcă spre cel care-l ajutase, acesta pierise fără urmă. Norocosul pescar aruncă apoi iarăși grabnic plasa și ridică o încărcătură mai grea decât cea de dinainte. De greutatea aurului, luntrea se lăsase atât de adânc în apă, încât se ridica doar de-o palmă deasupra ei. Acum aruncă plasa pentru a treia oară și aproape nu mai avu putere s-o tragă afară; dar zărind nu pești, ci numai ducați strălucitori, lăcomia îi dădu putere și trase și această captură în luntre, dar, ca să nu se înece împreună cu toate comorile sale, trebui să vâslească repede spre uscat.

Cu ajutorul alor săi, bogăția fu grabnic dusă în coliba sărăcăcioasă, pe care chiar după câteva zile o părăsiră, mutându-se la oraș, într-o casă arătoasă, unde familia pescarului începu să ducă o viață pe deplin mulțumită. Feciorul lui mergea la școală și învăța cu sârg, bucurându-l astfel mult pe bătrân. Din mintea acestuia timpul șterse aproape orice gând legat de învoiala pe care o făcuse cu dracul; din când în când își mai amintea însă tulbure și devenea posomorât, certându-și, ba chiar bătându-și în asemenea clipe feciorul.

Băiatul se plânse de asta învățătorului său, iar acesta îl sfătui ca atunci când tatăl avea să-l mai bată, să pună mâna pe un cuțit și să-l amenințe ca să-i spună de ce îl bate atât de des. Feciorul făcu întocmai și, când părintele său îl bătu din nou, scoțând brusc cuțitul, îl sperie atât de tare, încât acesta îi mărturisi istoria învoielii sale cu dracul. Sfârși cu aceste vorbe:

– Atunci, firește, nu m-am gândit că mă lipsesc de propriul meu copil; dar așa cum sună cuvintele învoielii, dracul poate să te ceară pe tine, dragă băiete, și o s-o facă fără doar și poate.

Când auzi toate astea, băiatul alergă înspăimântat la învățătorul său. După ce chibzui o vreme, acesta îi zise să-și facă haine preoțești și să pună să fie împodobite cu atâtea cruci câte încăpeau pe ele. Astfel îmbrăcat să se ducă la locul pe care i-l va spune tatăl său ca fiind cel desemnat de diavol.

Feciorul făcu întocmai. Când avu hainele însemnate de colo până colo cu cruci, se înfățișă tatălui său, căci tocmai se împlinise sorocul, și-l întrebă care era locul unde trebuia să-l găsească diavolul. După ce primi răspunsul, își luă rămas bun și porni la drum. Seara târziu ajunse într-o pădure mare, unde, după căutări îndelungi, găsi o căsuță singuratică. Părea nelocuită, dar când intră înăuntru și scotoci peste tot, dădu peste o bătrânică; fiind de-acum întuneric, o rugă să-l adăpostească peste noapte. Ea răspunse:

– Ești binevenit, băiete dragă, dar mă tem că n-ai să fii aici în siguranță, căci eu am doisprezece feciori care sunt tâlhari. Dar am să te ascund, căci, dacă te-ar vedea, te-ar omorî. Cu vorbele astea, îl duse la bucătărie și-l ascunse în cuptor.

Venind acasă și fiind cei mai sângeroși fârtați din câți sunt pe lume, tâlharii mirosiră că în afară de ei mai era om în casă și-și întrebară mama pe cine ascunsese. Ea încercă prin șiretlicuri să ocolească răspunsul ; când însă feciorii ucigași se porniră să caute și să amenințe, le spuse cine era și izbuti prin rugămințile ei să-i facă să jure că n-o să-i pricinuiască nici un rău. Plin de spaimă, protejatul bătrânei ieși, în cele din urmă, din ascunzătoarea sa. Tâlharii se minunară tare de hainele sale preoțești și-l întrebară cine e, de unde vine și încotro merge? El le spuse toată tărășenia sa : tâlharii îl ascultară cu băgare de seamă și râseră mai cu seamă de faptul că băiatul era atât de prost încât, în loc s-aștepte să vină dracul să-l ia, se duce singur, de bună voie. Văzând că ține morțiș ca a doua zi să plece mai departe, hoții îl lămuriră, râzând în hohote, unde se afla așa-zisa peșteră a dracului, al cărei interior tâlharii însă, după cum spuneau, nu-l cunoșteau. Îi făgăduiră să-i dea pe unul dintre ai lor să-l însoțească pentru a nu greși drumul. La urmă mai vorbi și mama tâlharilor :

– Băiete, când te-oi duce mâine la diavol, te rog să-ntrebi cum poate cineva care a omorât și-a răpus mulți oameni să-și ispășească păcatele. De-a fi să te întorci cu bine din nou aici, să ne spui asta, căci aș vrea foarte mult ca feciorii mei să se lase de îndeletnicirea lor cumplită și să se facă oameni smeriți.

A doua zi, însoțit de un tâlhar, feciorul porni spre peșteră, care nu era departe de casa tâlharilor. După ce-și lăsă călăuza să plece, intră înăuntru și ajunse în fața unei uși închise, la care bătu. Se deschise pe loc și ieșiră mai mulți draci, care hârâiră spre el, întrebându-l ce vrea și de unde vine. Se vedea bine că se sfiau de străin, căci avea haină preoțească și purta multe cruci pe ea. Când spuse că azi e ziua în care trebuia să fie luat de dracul, se iscă o larmă și o harababură nemaipomenită :

– Pleacă, pleacă, du-te unde vrei, nu ne trebuie popi !

Hohotind sălbatic, aruncară după el cu gunoi și necurățenii. Batjocoritul nu se sinchisi, ci le zise liniștit :

– Ei, atunci, dați-mi un semn de la stăpânul vostru că n-are nevoie de mine.

Auzind vorbele astea, doi draci se duseră înăuntrul peșterii ca s-aducă un astfel de semn de la tartorul cel mare, stăpânul lor ; dar în locul lor, se bulucira alții pe sub ușă, făcând o larmă asurzitoare, ca să vadă ce se întâmplă.

Curând se iviră iarăși cei doi de la început cu un zapis în mână pe care se aflau diferite semne negre ; îl dădură străinului, dar așa ca să nu se atingă de el. Primitorul vorbi atunci către cei doi draci :

– Spuneți-mi, cum poate un om care are pe suflet multe omoruri și crime crunte să-și ispășească păcatele ca să-i fie iertate?

La asta, unul din draci răspunse:

– Dacă ucigașul vâră în pământ bâta cu care a omorât primul om și o udă cu apă, cărată-n gură, până ce dă vlăstari, face frunze, înflorește și rodește, atunci e semn că i-au fost iertate păcatele.

Cu acest răspuns, feciorul se depărtă, în vreme ce dracii aruncau după el cu gunoi și necurățenii ca să-i mânjească haina. Când nimereau, se stârnea de fiecare dată o larmă deșucheată.

Feciorul găsi curând drumul la coliba tâlharilor și le povesti ce i se întâmplase, le arătă și zapisul spre a-și adeveri spusele. Dar tâlharii râseră și mai mult de el, în vreme ce adeverirea diavolească trecea din mână în mână. Când feciorul îi povesti bătrânei ce-i spusese dracul despre ispășirea păcatelor de moarte, tâlharii își bătură și mai tare joc de el și de mama lor; dar ea nu-și pierdu cumpătul din pricina asta, ci îi ceru celui mai tânăr dintre ei bâta cu care săvârșise primul omor. Acesta ascultă, aduse bâta și, la porunca mamei sale, o înfipse în pământ, chiar în fața casei. Apoi el și mama se duseră la izvorul din apropiere, aduseră apă în gură și udară lemnul uscat, ceilalți continuară să-i ia în râs și să-i batjocorească până ce văzură deodată că bâta uscată, fără coajă, dă muguri care se sparg și din ei ies frunze verzi. Acum alerga fiecare la izvor și aducea apă în gură; curând bâta ucigașă avea o coroană bogată de frunze, apoi apărură flori strălucitoare, iar peste puțină vreme, în locul lor, se legănau roade minunate asemenea unor mere de aur. Unul dintre tâlhari scutură pomul cel nou, pe jos căzură câteva mere care se sparseră în două și din fiecare măr zbură spre cer un porumbel de un alb orbitor.

Această întâmplare miraculoasă răscoli atât de puternic inimile tâlharilor, încât căzură în genunchi, cerând iertare lui Dumnezeu pentru păcatele lor și-și puseră în gând ca din acel ceas să se lase de îndeletnicirea lor sângeroasă, ba chiar să se predea ca să fie judecați și osândiți. Se alăturară de aceea feciorului, când acesta se întoarse la oraș: înainte mergea bătrâna, iar după ea, tâlharii, doi câte doi, după vârstă, având fiecare în mână o rămurică din pomul miraculos și câte unul din acele mere frumoase cu porumbei.

La judecată, povesti mai întâi feciorul pescarului pățania lui, apoi despre cuvântul pe care îl primise de la draci, iar la urmă întâmplarea de necrezut cu pomul miraculos al împăcării. Drept dovadă că spusele sale erau adevărate, câțiva tâlhari aruncară pe jos câteva mere care plesniră iar din ele se ridicară în aer porumbei de un alb orbitor. După ce se văzu atât de lămurit că acești păcătoși erau iertați, judecătorii nu șovăiră să-i cruțe cu totul de osândă, iar

ei înapoiară păgubiților toate bogățiile pe care le țineau ascunse în pivnițele casei lor din pădure.

Feciorul însă merse grabnic la tatăl său, îi povesti totul așa cum se petrecuse, adeverind prin chiar semnătura dracului că învoiala primejdioasă fusese desfăcută. Bătrânul pescar se bucură, firește, de acest lucru : ospătă, în chipul cel mai strălucit, trei zile la rând tot orașul, săraci și bogați, în casa lui, și în fiecare zi, la desert arăta oaspeților, spre marea lor uimire și bucurie miracolul cu merele și porumbeii albi. După această întâmplare, tatăl, mama și fiul trăiră încă multă vreme fericiți și mulțumiți, prețuiți de tot orașul și mai cu seamă de tâlharii de odinioară, dintre care fiecare se apucase de o meserie cinstită.

ꕥ

Brednich/Taloș 15. AT 756 B I-III (**Contractul cu dracul**). Spectaculoasă și decorativă e procesiunea tâlharilor cumințiți în drum spre oraș. Motivul iertării apare intensificat prin asocierea simbolicii biblice a porumbelului cu aceea a înverzirii și rodirii lemnului uscat.

16

Fata de împărat și mânzul

U nui împărat puternic i se născu o fată și în aceeași zi iapa cea mai iubită îi fătă un mânz. Când împlini o jumătate de an, acesta se opri din creștere și oricât ar fi înaintat în vârstă nu putea să mai crească, în schimb avea însușirea nemaiauzită de a vorbi și anume foarte înțelept.

Când prințesa ajunse la o vârstă mai înaintată a copilăriei, începu să prindă o dragoste atât de mare de mânzul năzdrăvan, încât aproape nu mai putea fi despărțită de el și în fiecare seară, când venea vremea să meargă la culcare, era luată plângând de lângă el. Îl hrănea în fiecare zi cu foc și-l adăpa cu vin, căci, îndeajuns de ciudat, animalul nu voia să se hrănească cu altceva. În schimb, era atât de legat de prințesă, încât o urma peste tot, oriunde ar fi mers.

Între timp, prințesa împlini cincisprezece ani și împăratul dorea din tot sufletul s-o mărite. La început ea arătă silă față de căsătorie, dar, fiindcă era o fată ascultătoare, se supuse voinței părintelui său. Spre a-i găsi un soț, împăratul puse să se întindă pielea a doi păduchi pe o tobă, în sunetele căreia să se vestească prin toată cetatea de scaun că cine va ghici cu ce e acoperită toba, acela, fie el supus sau străin, o va primi de nevastă pe fata sa, frumoasa prințesă, și va stăpâni cândva împărăția.

Firește, s-au găsit mulți pețitori, de neam sau de rând, dar nici unul din ei n-a fost în stare să dezlege ghicitoarea. În cele din urmă, un balaur mare, care era totodată și unul din cei mai puternici

vrăjitori și care cu ajutorul vrăjilor sale aflase ce fel de piele se află pe toba crainicului împărătesc, își trimise feciorul să obțină mâna fetei de împărat. Împăratul nu avu nimic de zis împotriva pețitorului care dezlegase taina, iar pe deasupra era frumos la chip și era însoțit de un mare alai, astfel că străinul plecă spre a face pregătirile de nuntă.

Prințesa însă merse degrabă la mânz să-i spună ce se întâmplase. Acesta era foarte mâhnit și-i zise:

– Ah, știu tot și chiar mai mult, străinul chipeș nu e decât feciorul celui mai groaznic balaur și vrăjitor și e, chiar el, un mare vrăjitor.

Auzind vorbele astea, prințesa începu să tremure și să plângă; atunci mânzul zise din nou:

– Nu te teme, du-te numai la tatăl tău și roagă-l să pună să ți se facă trei rânduri de straie bărbătești ca să poți să fugi pentru o vreme de la curte. Să-ți dea, de asemenea, cărți și izvoade care să arate că ești feciorul lui. Când o să ai toate astea, vino la mine și am să te duc încotro ai să vrei și unde balaurul n-o să te afle cu nici un chip.

Plângând de bucurie, prințesa îl îmbrățișă pe mânzul ei drag și apoi alergă la tatăl ei, căruia îi împărtăși tot ce fusese povățuită să facă.

Nu mai puțin speriat decât fata sa de această veste, împăratul nu stătu mult pe gânduri, ci puse să se întocmească izvoadele cerute și, știind că nu-și putea păzi copila de răzbunarea balaurului, o binecuvântă și-i spuse că și el are deplină încredere în mânzul ei drag.

Ducându-se din nou la acesta, prințesa trebui să se îmbrace pe loc bărbătește și să încalece pe mânz care îngenunche, în acest scop, în fața ei. După ce se așeză bine-n șa, animalul se ridică în văzduh și o duse cu o nemaipomenită iuțeală la mari depărtări. După o vreme, mânzul zise:

– Prințesă dragă, ia uită-te în jur, dacă nu vezi ceva.

Se uită în jur și, spre groaza ei, zări în spate un balaur care o urmărea. Pricepu, firește, de-ndată că nu era nimeni altul decât acela al cărui nevastă ar fi trebuit să fie, și de aceea îi strigă mânzului:

– Oh, repede, repede, balaurul e pe urmele noastre!

– Cum vrei să zburăm, o întrebă mânzul, ca vântul sau ca gândul?

– Ca vântul, veni răspunsul prințesei înspăimântate, și cu aripi de furtună, fugarii goniră prin văzduh, până ce mânzul zise din nou către prințesă:

– Ia uită-te, unde suntem!

Aceasta se uită tot așa și-l zări din nou, în spatele ei, chiar mai aproape decât înainte, pe balaurul care fornăia grozav.

– Oh, fugi, fugi repede! strigă iarăși prințesa, speriată de moarte, balaurul e gata să ne-ajungă!

– Cum vrei să zburăm, întrebă mânzul, ca vântul sau ca gândul?

– Ca gândul! strigă prințesa, oh, fugi, fugi!

Nici nu rosti bine aceste cuvinte, când și văzu sub ea un mare oraș, unde mânzul se lăsă jos. Coborî într-o piață largă, înconjurată de palate splendide, căci aici locuia împăratul unei mari împărății împreună cu întreaga sa curte.

Întrebând prințesa ce aveau acum să facă în acest oraș străin, mânzul răspunse:

– Du-te la împărat, închină-te în fața lui și spune-i că preaînalțatul împărat, părintele tău, îl salută și îi face cunoscut că te-a trimis pe tine, feciorul său, în lumea largă ca să dobândești învățătură. Împăratul te va primi bine, căci este un prieten din junețe al tatălui tău. Rămâi acum cu bine, căci eu mă duc la păscut. De-oi avea trebuință de mine, să strângi în mână pernița asta pe care am umplut-o cu părul meu, și am să fiu de îndată lângă tine. Cu lacrimi-n ochi, prințesa voi să-și ia rămas bun de la mânzul ei drag, dar acesta nu-i dădu răgaz, căci, o dată cu ultimele sale cuvinte se făcu nevăzut, așa că fata se uita degeaba după el.

Plină de îndoieli, intră în palat și, la dorința ei, fu dusă degrabă la împărat, căruia i se înfățișă drept feciorul tatălui ei și căruia îi dădu cărțile sale. Împăratul le luă și se bucură nespus să primească la sine pe feciorul prietenului său iubit din junețe. Porunci de îndată să fie așternute câteva încăperi bogate și să se gătească băi scumpe pentru prințul străin, după care își lăsă oaspetele să plece pentru câteva ceasuri ca să se poată odihni după călătoria lungă.

Pe zi ce trecea, prințul străin câștiga din ce în ce mai mult încrederea și dragostea împăratului, astfel încât curând acesta îl puse deasupra celui mai mare dregător al său și-i dădu să facă treburi pe care nu le încredința nimănui. Așa-zisul prinț era foarte bucuros de asta și voia să se arate vrednic de o cinste atât de înaltă; se purta cu râvnă și nutrea o dragoste deosebită față de prietenul tatălui său. Lucrul ăsta nu era pe placul sfetnicilor și dregătorilor împăratului, căci se socoteau prea înțelepți și prea vrednici pentru ca în mod chibzuit să fie pus peste ei cineva atât de tânăr, fie el și fecior de împărat. După ce s-au plâns din pricina asta de mai multe ori împăratului, dar întotdeauna zadarnic, încercară prin uneltiri să-l îndepărteze pe prinț de la palat și, între altele, îl pârâră că nu e fecior, ci fată. Cea mai lămurită dovadă ar fi dragostea neobișnuită pe care i-o arăta mereu fiul împăratului, căci unde se mai pomenise ca simțiri de acest fel să se lege între doi feciori tineri?

La început, împăratul nu dădu ascultare acestor pâri, dar până la urmă, deoarece se repetau întruna, le primi, încuviințând propunerea sfetnicilor săi ca prințul străin să fie pus la încercare. Acesta trebuia să fie dus de fiul împăratului într-un bazar, unde se vindeau săbii de

aur, pinteni, lănci, săgeți și alte arme, apoi numeroase roți de tors din aur, fuse, ace și altele asemenea. Acolo avea să fie slobod să cumpere ce-i poftea inima: dacă avea s-aleagă arme, avea să fie o dovadă că e de sex bărbătesc; dacă, în schimb, avea s-aleagă o roată de tors sau ceva asemănător, atunci avea să fie neîndoielnic că e fată. Spre a fi siguri, îl rugară pe fiul împăratului ca a doua zi, când avea să fie trimis de preaînaltul său părinte cu străinul la bazar, să-l îndemne pe acesta să cumpere o roată de tors. Prințul, care nu vedea în asta nimic rău, făgădui să facă întocmai.

Când prințul străin auzi și încuviință dorința prietenului său, împăratul, de a merge a doua zi cu fiul acestuia la bazar, în noaptea de dinainte strânse pernița pe care i-o dăruise mânzul. Asta se întâmpla ori de câte ori nu știa ce trebuie să facă. Se ivi curând mânzul care-i dezvălui urzeala sfetnicilor împărătești și-l povățui ca la bazar să pună neapărat mâna pe arme. A doua zi, amândoi prinții se duseră la bazar și, când intrară înuntru, fiul împăratului vorbi așa cum îi cerură sfetnicii:

– Ei, hai să cumpărăm o roată frumoasă de tors, din aur, și fuse!

Atunci prințul străin strigă:

– Fugi de-aici, cum îți trece prin cap să te-ncarci cu asemenea marfă femeiască! Să luăm arcuri și săgeți, săbii și lănci, astea se cuvin bărbaților!

Cumpărară deci arme foarte frumoase, pe care le duseră apoi să le arate împăratului, care fu foarte mulțumit că zvonurile rele despre protejatul său erau neîntemeiate. „O probă nu e probă", îi spuseră iarăși împăratului sfetnicii săi, când el le povesti plin de bucurie cât de bine trecuse proba prințul străin.

– Preaînălțate Doamne, mai încuviințează o probă și-ai să vezi că și femeile își pot dori arme și, totuși, să rămână ceea ce sunt.

Sigur pe sine, împăratul mai încuviință o probă, după care fiul împăratului trebuia să meargă cu străinul la via împărătească, iar acolo prințul să-l îndemne să ia și să mănânce struguri. Dacă prințul străin avea să ia strugurii și să-i mănânce nespălați, atunci această lăcomie nerăbdătoare și joasă pornire pofticioasă vor arăta îndeajuns că nu e bărbat.

Împăratul încuviință propunerea și-și făcu cunoscută dorința protejatului său ca a doua zi dis-de-dimineață să meargă cu fiul său la via împărătească. Străinul, pe care prințul voise să-l ademenească spre a cumpăra roata de tors, nu prea mai avea încredere, așa că seara strânse pernița cu atât mai jinduitor în mână; mânzul apăru pe loc. El o lămuri pe protejata sa despre noua urzeală a miniștrilor și-i spuse că prințul îi va cere să ia struguri de pe butuci și să mănânce, dar ea să ceară să fie spălați și să i se dea pe farfurie, așa cum se cuvine bărbaților de rangul său.

Acum era neîndoielnic că străinul avea să scape și de astă dată de capcana care i se întindea. Când, a doua zi dimineață, prințul îi ceru în via împărătească să mănânce struguri, străinul îi spuse mândru și liniștit că mai întâi să fie spălați și aduși pe farfurii. Încredințat de prima probă, împăratul nu se îndoise deloc nici de rezultatul bun al celei de a doua, dar se bucură totuși mult și de astă dată și-și respinse scurt miniștrii, când aceștia mai propuseră o a treia probă. Fiul împăratului se simțea însă rușinat că se purtase de două ori necinstit cu prietenul său și nu se mai învoi cu nici o propunere. Dar sfetnicii haini nu se potoliră și născociră un alt mijloc prin care să-l îndepărteze de la curte pe străinul pe care-l urau, cu atât mai mult cu cât felul sever și drept în care el îi supraveghea le era din zi în zi tot mai nesuferit. Peste o vreme se înfățișară din nou la împărat și se plânseră de trufia protejatului său, care s-ar fi lăudat că, dacă voia, putea s-o răpească pe fata frumoasă a împăratului vecin, care era și un mare vrăjitor. Sfetnicii răuvoitori știau că împăratul o văzuse odată pe această fată frumoasă și că o îndrăgise nespus și că și-ar fi dat bucuros împărăția, numai să o aibă. Dar asta era cu neputință, căci tatăl ei, ca s-o pună la adăpost de orice urmărire, o ținea închisă într-un palat de cleștar, ridicat pe un munte de cleștar. Cu toate astea, bătrânul împărat se lăsă prostit de dragostea pentru frumoasa prințesă și, de astă dată, dădu crezare sfetnicilor vicleni; porunci deci fiului prietenului său să pornească spre palatul de cleștar și, dacă ține la capul lui, să se întoarcă cu fata sau să nu se mai întoarcă deloc.

Buimăcit de schimbarea bruscă din gândirea înaltului său binefăcător, prințul se strecură în camera sa și, cuprins de spaimă, începu să plângă amar, așa că nu se gândi de îndată la pernuța lui. Până la urmă își aminti de ea, o strânse și pe loc se ivi mânzul, căruia îi povesti necazul său. Îndemnându-l să nu mai fie supărat, acesta îi vorbi astfel:

– Toată treaba vine de la sfetnicii haini ai împăratului care cunosc slăbiciunea stăpânului lor și care ar vrea să te ducă la pierzanie. Dar fii liniștit, știu ce trebuie făcut. Du-te acum la împărat și spune-i că ai putea s-o aduci pe frumoasa fată din palatul de cleștar, dar ai nevoie de o cutie plină cu cele mai frumoase giuvaeruri și cele mai minunate podoabe din vistieria împărătească. Când o să ai toate astea, cheamă-mă din nou și vom vedea ce-avem de făcut mai departe.

Când împăratul auzi din chiar gura protejatului său că e în stare să i-o aducă pe frumoasa fată de care tot sufletul îi era plin, porunci vistierului să-i înmâneze prințului străin tot ce cerea. Având la sine cele mai mari bogății din lume, prințul își chemă mânzul, încălecă pe el și, zburând ca vântul, se îndreptară spre împărăția unde împăratul

bătrân își ținea fata închisă într-un palat de cleștar. Jos, la picioarele muntelui, strălucea o grădină mândră cu cele mai strălucitoare flori, iar în mijlocul ei un havuz își arunca sus de tot razele de argint, așa că, văzând în lumina soarelui atâta splendoare, ochii ți se umpleau de lacrimi. Dar când prințul se lăsă cu mânzul jos, lângă fântână, și-și deschise cutia splendidă, față de sclipirea și scânteierea acestor minunății, strălucirea grădinii se stinse într-o lucire palidă. Mai întâi apăru la fântână o slujnică a împărătesei ca să ia apă și nu-și mai putu lua ochii de la priveliștea minunată. Întârziind atâta, prințesa trimise după ea un slujitor, care rămase în fața străinului, stând și el lângă fată, ca împietrit. În cele din urmă se ivi și bătrâna împărătească, dar și ochii ei rămaseră ațintiți la strălucirea acelor giuvaeruri neprețuite, așa încât la urmă de tot veni și bătrânul împărat hain ca să vadă de ce nu se mai întoarce nimeni de la fântână. Numai că și el fu într-atât de fermecat de lucrurile splendide, încât alergă la muntele de cleștar și-și aduse copila, preafrumoasa fată din palatul de cleștar, ca să se bucure și ea de asemenea priveliște. Prințesa fu, desigur, foarte uimită de această splendoare pe care o vedea pentru prima oară, dar și mai mult îi plăcu tânărul străin, de care prinse pe loc o dragoste arzătoare. Le mărturisi părinților acest lucru și bătrânul împărat, care își iubea fata mult, se învoi ca străinul fără seamăn de bogat s-o ia pe fata lui de nevastă. Totul merse bine până aici și atât perechea împărătească, precum și proaspăt căsătoriții se simțeau foarte fericiți. Fiecare, firește, din alte pricini: femeia-soț datorită izbutirii planurilor sale, despre care se sfătuia noaptea cu mânzul, iar prințesa datorită faptului că dobândise un bărbat atât de chipeș și plăcut. Desigur însă că bărbatul tânăr nu se gândea decât cum să fugă cu frumoasa lui soție de la curtea socrului său, iar prințesa se plângea părinților că bărbatul ei nu-i drăgăstos cu ea. Bătrânul împărat își luă ginerele la întrebări, iar el răspunse, după cum îl povățuise mai înainte mânzul:

– Înălțate Doamne, dacă până acum m-am arătat rece cu tânăra și frumoasa mea nevastă nu este din silă față de ea, ci din pricina unui jurământ care mă oprește să socotesc o fată drept soția mea atâta timp cât n-am înfățișat-o iubiților mei părinți. Îngăduie-mi de aceea să plec pentru o vreme de la curtea ta și să mă duc la părinții mei!

Bătrânul împărat, socotind aceste vorbe pline de virtute și de înțelepciune, își dădu învoirea și porunci să se facă cele mai mari pregătiri pentru plecarea fiicei sale din casa părintească.

Când totul fu gata, prințesa se despărți cu ochii în lacrimi de părinții ei și porni în lumea largă alături de iubitul ei soț. După ce călătoriră până seara, încălecară amândoi, prințesa și bărbatul ei, pe mânz și curând apăru la curte, spre marea ciudă a sfetnicilor

haini, străinul pe care-l socotiseră mort, cu preafrumoasa prințesă din palatul de cleștar. Împăratul veni jos, în curtea palatului, să-și întâmpine solul și pe chipeșa mireasa și întrebă de îndată:

– Este aceasta fecioara pe care vreau s-o iau de soție? Da, da, ea este, căci frumusețea ei n-are pereche.

Tînărul însoțitor al chipeșei prințese îi spuse însă împăratului:

– Înălțate Doamne, întoarce-te înapoi în palat și pune să ți se taie barba, căci altminteri n-o să-i placi miresei tale.

Prințesa se întoarse însă roșind și zise:

– Ce însemnează asta că-mi zici mireasa acestui bărbat bărbos? Nu-l vreau, doar te am pe tine, care ești mult mai frumos decât el și decât toți cei din jurul lui.

Alaiul ajunse între timp în palat, unde împăratul, cu barba rasă, îmbrăcat în haine strălucitoare, veni în întâmpinarea tinerei perechi. Credinciosul său protejat îi încredință chipeșa mireasă, zicându-i:

– Ia-o, eu mi-am ținut cuvântul.

Și, întorcându-se către prințesă, îi spuse:

– Dragă prietenă, nu te împotrivi să iei de bărbat pe cel mai bun dintre toți împărații, iar pe mine să mă uiți, căci eu însumi nu sunt decât o fată slabă ca și tine.

Auzind aceste cuvinte toți rămaseră uimiți, neștiind ce să spună, sfetnicii, curtenii, prințesa, prințul și împăratul. Prințesa-bărbat făgădui să povestească la masă de ce se travestise în bărbat și venise aici. Deoarece toți erau curioși să afle, nu întârziară mult cu masa sărbătorească și, în urmă, oaspeții nu putură decât să se minuneze de mânzul ciudat pe care prințesa îl avea de prieten. Împăratul, care din pricina tuturor lucrurilor petrecute atât de neașteptat la curtea lui, era de o mare voioșie, dădu de știre la masă că prințesa și prințul aveau de asemenea să se cunune ca să se reînnoiască, precum spunea, vechea legătură de prietenie cu tatăl ei.

Urmă o petrecere după alta și fericirea părea să nu mai aibă sfârșit. Dar după o vreme izbucni un război și împăratul bătrân, care nu se putea deslipi de tânăra lui soție, își trimise fiul pe câmpul de bătaie. După câteva luni, timp pe care acesta îl petrecuse acolo și se bătuse curajos, nevasta lui născu acasă doi băieți de aur. Plin de bucurie, împăratul trimise de îndată un ostaș în tabără, la fiul său, cu o scrisoare în care îl înștiința de întâmplarea fericită.

Nerăbdător să-și ducă solia cât mai repede, trimisul alergă călare până seara, când omul și calul erau mai să se prăbușească de istovire. Văzu atunci într-un luminiș de pădure un han, în care hotărî să rămână peste noapte. Toate erau aici nespus de plăcut orânduite, nu lipsea nimic afară de o gazdă prietenoasă care să vină în întâmpinarea oaspetelui obosit. În loc de asta, nu era de văzut

decât un bătrân cărunt și ursuz, a cărui privire nu spunea nimic bun. Firește, dacă solul ostenit ar fi știut că acest hangiu neliniștitor era un mare vrăjitor și balaur, același al cărui fiu urma s-o ia de nevastă tocmai pe prințesă, soția stăpânului său, atunci ar fi dormit mai bine în pădure și și-ar fi potolit foamea cu poame pădurețe decât să înnopteze aici. După ce coborî, se învioră cu un vin minunat și se-ngriji de calul său în grajd, fu întrebat de hangiu de scopul călătoriei sale. În bucuria lui, solul cinstit îi dezvălui vrăjitorului sarcina sa și-i arătă scrisoarea împăratului bătrân către fiul său. Vrăjitorul cel rău recunoscu de îndată că fericita mamă nu era alta decât prințesa sortită fiului său și în suflet i se aprinse vechea mânie. Spre a da frâu liber răzbunării sale, îi turnă solului ostenit o băutură adormitoare și, când acesta fu cufundat într-un somn adânc, îi luă scrisoarea și scrise alta în loc, care în afară semăna leit cu cealaltă, în schimb, avea cu totul alt conținut, anume că soția prințului era o vrăjitoare cumplită care născuse bărbatului ei doi căței. La sfârșit, scrisoarea mincinoasă mai întreba ce trebuia făcut cu mama vrăjitoare și cu cele două stârpituri.

A doua zi solul porni călare mai departe, fără să bage de seamă înșelăciunea. Când prințul citi vestea îngrozitoare, începu să plângă, dar totuși spuse : „Deoarece aceste făpturi sunt copiii mei, să nu li se întâmple nici un rău” și, cu inimă grea, scrise același lucru și către tatăl său, bătrânul împărat.

La întoarcere, solul trecu din nou pe la han, unde vrăjitorul cel rău întrebă de toate, ce găsise în tabăra stăpânului său și cum se purtase acesta aflând vestea. Apoi dădu din nou solului o băutură adormitoare, îi luă ca și prima dată scrisoarea și ticlui o alta, în care se spunea că nou-născuții nu pot fi copiii săi, că soția sa trebuie de îndată omorâtă, iar corciturile înecate, așa încât la întoarcere să n-o mai vadă nici pe mamă, nici pe copii.

Când bătrânul împărat primi scrisoarea, nu știu cum s-o tălmăcească și-și chemă sfetnicii, care încă mai nutreau vechea lor ură împotriva prințesei și care de aceea o osândiră cu toții ca, împreună cu copiii, să fie arsă public. În mijlocul curții, în fața palatului se pregăti un mare rug, iar sărmana mamă cu sugarii ei fu legată strâns de un stâlp. Ajutoarele de călău aprinseră focul și, prin norii negri de fum, flăcările începură să se înalțe pe lângă nefericita femeie ; cuprinsă de o spaimă nespusă, strânse mai tare cele două victime nevinovate la piept, unde purta și pernița minunată dăruită de mânz. De îndată apăru animalul credincios care înghiți focul, precum odinioară când prințesa îl hrănea astfel. Rugul se stinse, mama însă și cei doi prunci încălecară pe spatele mânzului și cu iuțeala gândului pieriră din fața privitorilor și se opriră într-o pustietate depărtată. Acolo mânzul zise :

– Dragă prințesă, acum mi s-a împlinit sorocul și trebuie să mor aici. Dar nu te teme, ci după ce-oi muri, ia un cuțit, scoate-mi mațele din trup, zdrumică-le și îngroapă-le în patru colțuri, la ce distanță vrei ; inima însă pune-mi-o la mijloc. Tu și copiii folosiți-mi trupul golit drept adăpost de-o noapte.

După ce vorbi așa, mânzul se-ntinse pe jos și muri, iar prințesa făcu așa cum o povățuise animalul ei drag. Trezindu-se dimineața, se pomeni cu copiii ei într-un palat mare și solid, în fața porții căruia stăteau de pază doi lei vii, uriași, așa ca nimeni să nu poată intra înăuntru. Aici nefericita femeie, la adăpost de oameni, trăi o vreme liniștită, în parte din prada pe care o aduceau leii acasă și o împărțeau cu ea, în parte din rădăcinile și buruienile pe care le aduna singură în pădure.

În orașul împăratului toată lumea era uimită de felul nemaipomenit în care prințesa scăpase și se îndepărtase de flăcări, și atât poporul, cât și sfetnicii haini erau și mai încredințați că ea fusese o vrăjitoare vicleană și că ce pățise fusese cu dreptate. Și împăratul bătrân se mângâie cu acest gând de pierderea norei sale dragi și a nepoților de aur.

Numai prințul, o dată întors de pe câmpul de bătaie, rămase nemângâiat de pierderea soției sale pe care o iubea nespus de mult și despre care era pe deplin încredințat că nu era vrăjitoare. Prințul căzu la grea întristare, din care nu-l mai putea smulge nici vânătoarea, îndeletnicirea lui preferată. Trecură astfel mai mulți ani și, în afară de el, nimeni nu se mai gândea la aceste întâmplări. Într-un rând, prințul se duse la vânătoare. După ce hoinări îndelung fără să prindă nimic în afară de doi porumbei, îl cuprinse foamea și trimise de aceea pe cineva din alaiul său să găsească prin apropiere o casă sau o colibă unde să poate frige porumbeii. Trimisul se întoarse curând cu vestea că foarte aproape se afla un palat frumos și solid, care însă îi era necunoscut și în care nu putuse intra căci era păzit de doi lei crânceni. Prințul deveni curios și fu călăuzit până acolo, dar de intrat nu se putea intra, căci atunci când cineva încerca să se apropie de poarta palatului, leii erau cuprinși de o furie înverșunată. Câțiva din alai începură să strige ; atunci se arătă la poartă o femeie frumoasă, care întrebă ce pofteau străinii. Răspunseră că un prinț nobil se afla acolo și dorea să fie primit ca să se odihnească puțin după vânătoare. Atunci stăpâna palatului și a leilor le porunci acestora să se întindă jos, după care ei se ghemuiră precum câinii blânzi și nu se mai mișcară. Când, la un semn făcut de femeia frumoasă, prințul intră pe poartă în curtea palatului, văzu acolo doi copii minunați de aur, jucându-se împreună. El îi recunoscu pe loc ca fiind copiii săi, iar pe femeia frumoasă ca fiind sărmana sa soție, pe nedrept prigonită ;

se-ndreptă grabnic spre ea, i se aruncă la picioare și-i ceru iertare pentru multele necazuri pe care le suferise din pricina lui și-i povesti că el nu scrisese niciodată scrisoarea după care fusese osândită la moarte.

Se întoarseră cu toții la bătrânul împărat care, împreună cu întreg orașul, fu cuprins de o nemaipomenită fericire, văzând că își recăpătase nesperat nora iubită și feciorii ei de aur, scăpați atât de miraculos de la moartea nemeritată prin foc. Apoi fu luat la întrebări acel ostaș care umblase cu scrisorile încolo și-ncoace și din povestirea lui se văzu limpede că tot răul venise de la bătrânul vrăjitor. Atunci prințul porni cu oaste mare la hanul lui să-l nimicească, ceea ce, se pare, și izbuti pe deplin cu ajutorul lui Dumnezeu. De-atunci încolo prințul trăi fericit și netulburat cu soția și copiii lui frumoși, iar când tatăl său, bătrânul împărat, muri, îi urmă la tron.

ꕥ

Brednich/Taloș 16. AT 621(**Pielea de păduche**) + motive din 514 (*testarea sexului*: M.I. H 1578.1), din 531 (*aducerea frumoasei inaccesibile la sfatul sfetnicilor invidioși*) și din 706 (*calomnierea soției prin falsificarea scrisorii* : M.I. K 2117). Avem a face cu o narațiune complicată în care se alunecă, fără prea multe poticniri, dintr-un tip de basm în altul. Unele articulații fac totuși defecțiune. Așa, de pildă, eludarea schimbării sexului din AT 514 aduce narațiunea într-un impas din care se iese printr-o motivație stângace: imposibilitatea de a consuma căsătoria fetei-voinic cu frumoasa din palatul de cleștar e explicată printr-o chestiune de etichetă și/sau de uz tradițional (obligația de a prezenta mai înainte mireasa propriilor părinți), care, luată în seamă, împinge acțiunea către AT 706. Cadrul general îl constituie însă femeia persecutată de petitorul demonic respins.

17

Ileana cosânzeana

Un împărat puternic, povestea nu spune însă din care împărăție, avea trei feciori de vârstă adultă. Celui mai marei se făcu dor de însurătoare și se înfățișă tatălui său cu rugămintea de a-i da încuviințarea.

– Fiule, îi zise acesta, pornește la drum, umblă prin țări străine atât cât am umblat și eu, iar la întoarcere poți să te-nsori.

Prințul se pregăti de plecare și umblă un an întreg prin țări străine până ce ajunse, în cele din urmă, într-un oraș în care trăia o iubită din junețea părintelui său. De-acolo se-ntoarse acasă și-i povesti tatălui său că umblase la fel de mult ca și el, iar când acesta îl întrebă până unde, prințul zise:

– Până în acel oraș, tată, unde ai avut tu odată o iubită.

Râzând, împăratul îi răspunse:

– Dacă spre a ajunge în acel oraș ai avut trebuință de un an întreg, atunci n-ai încă voie să te-nsori, căci eu am ajuns acolo călare într-o jumătate de zi. La ora opt seara părăseam orașul, petreceam cu iubita mea o jumătate de noapte și dimineața eram înapoi. Vezi, deci, că nici pe departe nu mi-ești pe potrivă.

La câtăva vreme, voi să se însoare și cel de-al doilea fecior al împăratului și se înfățișă părintelui său ca să ceară învoire, dar primi același răspuns ca și fratele său. Porni și el la drum, dar apucă pe altă cale ca s-ajungă în țări străine și merse până ce ajunse, de asemenea, în acel oraș în care locuia iubita de odinioară a tatălui său. De-acolo se întoarse, după un an, acasă. Dar când îi

dădu seamă părintelui său de ce făcuse, păți întocmai ca fratele lui : tatăl nu-l lăsă să se-nsoare.

Iarăși trecu o vreme, acum se înfățișă tatălui și mezinul, pe nume Petru, și-i ceru voie să se însoare. Împăratul bătrân se mânie : scoase sabia și l-ar fi omorât de bună seamă, dacă împărăteasa nu i-ar fi oprit brațul.

– Să-l lăsăm și pe el să plece în țări străine, zise ea, s-ajungă și el mai departe decât tine.

Împăratul își vârî sabia în teacă, chibzui și dădu voie mezinului său să pornească la drum.

Prima grijă a lui Petru fu aceea de a găsi în grajdurile împărătești un cal bun. Trecând prin curte, un câine bătrân care zăcea pe-acolo îi zise :

– Du-te, Petre, din nou la tatăl tău și cere-i calul pe care a călărit din junețe până la bătrânețe.

Petru ascultă de spusele câinelui, se întoarse înapoi și-i ceru tatălui său acel cal pentru drum. Împăratul râse și-i zise :

– Ce vrei să faci cu mârțoaga aia din care, fără îndoială, n-a mai rămas nici picior ? Du-te pe islaz, la herghelegiu, el va fi știind dacă mai trăiește ori ba.

Prințul se îndreptă spre herghelegiul care păștea pe islaz caii împăratului și, când trecu din nou pe lângă câine, acesta zise :

– Petre, aprinde aici trei focuri și așază pe fiecare foc o căldare cu vin să fiarbă, apoi poruncește herghelegiului să mâne încoace toți caii. Printre ei se va afla unul care va veni să mănânce cele trei focuri și să bea cele trei căldări cu vin, acela e cel potrivit.

Prințul făcu așa cum îl povățuise câinele, dar când, la porunca sa, herghelegiul mână spre focuri caii, aceștia se speriară și-o luară la goană. Petru îi zise herghelegiului :

– Printre ăștia nu e calul de care vorbesc, mai e pesemne unul pe undeva.

Herghelegiul răspunse :

– Nu mai e nici unul, afară de o mârțoagă bătrână ca vai de lume, care, atunci când i-am mânat pe ăștia încoace, a căzut de slăbiciune într-o băltoacă și a rămas acolo.

– Adă-l și pe ăla ! strigă prințul, adă-l și pe ăla, să încercăm și cu el.

Herghelegiul se duse și ridică anevoie animalul pe care-l mână într-acolo, unde mai ardeau focurile. Când le simți mirosul, calul se însufleți, înghiți focul cu jăratic cu tot și sorbi pe rând cele trei căldări cu vin fierbinte, după care se învioră și prinse curaj și se făcu puternic ca în anii tinereții sale. El și vorbea, așa că îi zise prințului Petru :

– Acum du-te și adă-mi lapte de la șapte țigănci.

Prințul făcu întocmai și, după ce calul îl dădu și pe ăsta pe gât, trebui să-l ducă la un țigan ca să-i facă opt potcoave.

– Cu patru trebuie să mă potcovești la dus și cu patru la întors.

Apoi prințul ceru de la tatăl său, la sfatul calului, acele frâie cu care el fusese din tinerețe călărit, iar împăratul i le dădu bucuros.

Când fu gata de plecare, Petru își luă rămas bun de la părinți, încălecă pe cal, iar acesta porni de-acolo într-o goană atât de nebună, încât nu mai putu fi văzut. Calul îi spuse atunci călărețului său:

– Petre, uită-te înapoi, vezi ceva?

Uitându-se Petru înapoi, zise:

– Da, văd un nor întunecat.

La care, calul spuse:

– Până acolo a fost tatăl tău, nu mai departe; dar acum o să mergem la iubita lui. De altminteri, să te păzești de ea, căci e hotărâtă să te omoare. Să nu mă lași din mână, și după ce-ai să cinezi la ea, zorește-te și întoarce-te din nou la mine, ca să te ascund.

Prințul Petru își întipări acest sfat și trecu călare prin fața casei iubitei tatălui său. Ea ieși împreună cu fata ei chipeșă și-i dădu prietenos binețe. Fata îi ceru mieros calul să-l plimbe primprejur căci era înfierbântat, dar el, amintindu-și de povața animalului, nu o lăsă, ci săvârși singur această treabă, după care merse la cină. Acolo termină repede, după care se duse de îndată în grajdul calului care îl prefăcu într-un păduche și-l ascunse într-o măsea. Peste noapte stăpâna casei își căută oaspetele peste tot ca să-l omoare, dar negăsindu-l, se duse la tatăl ei, care stăpânea regatul vecin, iar pe deasupra era prezicător și înțelept, ca să-l întrebe unde se află oaspetele ei, prințul Petru. Tatăl ei îi răspunse să se întoarcă iute acasă ca să-l mai găsească sub chip de păduche în măseaua calului. Se întoarse cât putu de iute, dar totuși prea târziu, căci prințul Petru plecase de-acolo, călare pe calul său.

Pe drum, calul îi zise lui Petru:

– Hai să-l vizităm și pe stăpânul regatului vecin, pe tatăl iubitei părintelui tău, care e totodată prezicător și înțelept. El are o fată frumoasă pe care o poți cere de iubită și de nevastă!

Propunerea îi plăcu prințului și se îndreptară spre acel regat. Văzându-l pe chipeșul prinț, fata de rege, pe care o chema Ileana Cosânzeana, prinse de îndată o mare dragoste de el. Petru, pe care regele îl primi bine, îi ceru acestuia fata de nevastă și primi răspunsul:

– Dacă ești în stare să te ascunzi de mine ca să nu te găsesc, atunci o s-o ai, dacă însă nu izbutești, o să-ți pierzi capul. Uită-te jos în curte, unde se află douăzeci de pari: nouăsprezece sunt împodobiți cu capetele acelora care s-au lăsat ademeniți de dorința de a o avea pe fata mea, iar capul tău o să fie al douăzecilea.

Prințul Petru nu-i răspunse nimic, ci merse mai întâi să-și întrebe calul, iar acesta îi zise să nu se teamă, ci să vină imediat după masă la el și o să-l ascundă așa ca regele să nu-l găsească. Prințul făgădui să facă întocmai și se duse la cină la rege. După ce aceasta luă sfârșit, rămase la Ileana Cosânzeana și petrecu cu ea toată noaptea, fără să se mai gândească la cal. A doua zi când merse în grajd, acesta, mânios, îl dojeni și-i zise:

– Uitucule, n-ai să scapi de moarte, dacă n-ai să-mi urmezi poveștele!

Și, spunând aceste vorbe, calul își ascunse stăpânul deasupra norilor.

La o vreme, regele se trezi și strigă:

– Ileană Cosânzeană, fata mea, adă-mi cârjele să-mi ridic genele ca să-l alung pe acel netrebnic de prinț din ascunzătoarea lui, căci mă supără strigătul neîncetat al parului după cap de om și al sabiei după sânge!

După ce i se aduse cele cerute, se uită în sus și strigă:

– Prințe Petre, coboară din nori, doar nu ești pasăre să trăiești în văzduh!

Prințul trebui să coboare și și-ar fi pierdut negreșit capul, dacă prințesa n-ar fi pus o vorbă bună pentru el și nu l-ar fi rugat pe rege să-l lase să mai petreacă o noapte la ea. Vicleanul rege, văzând că astfel prințul își pierde cu atât mai sigur capul, încuviință și iarăși iubitul ușuratic petrecu o noapte cu prințesa Ileana, fără să se gândească la îndemnurile calului său credincios. Când ajunse de dimineață în grajd, acesta îl mustră și mai aspru decât în ziua de dinainte și, după ce îl prefăcu în pește, îl ascunse în adâncul mării.

Dar regele îl găsi din nou cu vrăjile sale și i-ar fi tăiat capul pe loc, dacă iubita prințului nu s-ar fi rugat de el, să-l mai lase o noapte la ea. De astă dată, în ciuda rugăminților fermecătoarei fete de rege, Petru se ținu de cuvânt și, de îndată ce isprăvi masa, merse la cal, în grajd, spre bucuria acestuia. Calul îi zise atunci:

– Am să te prefac acum într-un păduche și-ai să stai pe capul regelui, unde sigur n-o să te găsească. Vrăjitorul viclean o să vrea să te amăgească și o să-ți strige să cobori, că te-a găsit. Să nu-l crezi, ci doar când o să te strige a treia oară și o să se prindă că-și pune capul el însuși sub sabie și că ți-o dă pe Ileana de soție, atunci abia să ieși la iveală.

Prințul fu deci prefăcut într-un păduche și așezat pe capul regelui, așa că, atunci când acestă îl căută, nu putu să dea nicidecum de el. Atunci îi strigă:

– Arată-te, prințe Petre, căci nu ești bun de nimic!

Prințul însă se ascunse bine în părul cărunt al regelui și nu ieși la iveală. Regele hain îl mai strigă o dată, dar prințul nu-i dădu ascultare

până ce nu-i făgădui că-și va pune capul chiar el sub sabie, iar prințul va putea să trăiască cu fata lui, Ileana. Atunci Petru își luă înfățișarea de om, îi tăie capul regelui vrăjitor și-l înfipse în cel de-al douăzecilea par.

După asta, prințesa vorbi către iubitul ei:

– Acum, Petre, grăbește-te de adă-ți părinții ca să putem face aici nunta.

Petru se porni de îndată și goni spre țara lui. Pe drum văzu pe jos o coroană, în care erau tăiate literele I. și C. Își întrebă calul dacă s-o ridice sau nu, la care acesta îi răspunse:

– Dacă o s-o iei, o să-ți pară rău, iar dacă n-o s-o iei, tot rău o să-ți pară!

Prințul chibzui în sinea lui: „Mai bine să iau coroana, chiar dacă o să-mi pară rău, decât să n-o iau și tot să-mi pară rău".

Ridică deci coroana.

Călătorii ajunseră în cetatea de scaun a altui rege și atunci calul zise către stăpânul său:

– Acum, prințe, sunt foarte ostenit și trebuie o vreme să mă odihnesc, du-te tu la rege și intră în slujba lui, ca să ai din ce trăi până om putea merge mai departe. Prințul făcu întocmai și fu primit printre slujitorii regelui. Acum, unul dintre tovarășii săi văzu la el coroana de aur și-l înștiință de îndată pe rege, care îl chemă pe noul slujitor și-l puse să i-o arate. Regele recunoscu de îndată coroana ca fiind a prințesei Ileana și-l întrebă pe prinț de unde avea acest giuvaer. Prințul îi povesti că o găsise, la care regele îi dădu poruncă strașnică să-i aducă pe loc prințesa; dacă nu, atunci avea să-i taie capul. Trist și deznădăjduit de soarta sa, prințul își căută calul și i se jelui în ce bucluc îl băgase coroana găsită, trebuind acum să i-o aducă acestui rege tiranic pe iubita lui Ileana. Calul își alină stăpânul și-i zise:

– Să nu te temi nicidecum, căci am să te-ajut. Încalecă numai degrabă ca să ne întoarcem pe cât se poate mai iute la prințesa Ileana Cosânzeana. Dar acolo, fii cu băgare de seamă, căci ea ne va primi cu un bici ca să n-o alergăm. Când o să fim îndeajuns de aproape, s-o tragi cu putere în sus și, zburând cu mare iuțeală, s-o aducem aici. În ce privește soarta ta mai departe, să n-ai nici o grijă.

După ce calul vorbi astfel, prințul încălecă pe el și curând se aflau la palatul prințesei, care, atunci când sosi Petru, era tocmai în curte. Lovea cu un bici spre calul neastâmpărat, care însă se opri în loc când ajunse în dreptul ei. Prințul puse mâna repede pe ea, o așeză în fața lui și se întoarseră înapoi tot atât de repede pe cât veniseră. După ce prințul i-o încredință regelui pe prințesă, acesta voi s-o îmbrățișeze ca pe o mireasă, dar ea se împotrivi și-i strigă:

– N-o să fim bărbat și femeie până ce n-o să ne scăldăm în laptele iepelor sirepe.

Prințesa știa că așa ceva era cu neputință. Supărat, regele întrebă:

– Cine o să ne facă rost de laptele ăsta?

Ea răspunse:

– Cine m-a adus aici.

Atunci regele îl chemă pe Petru și-i porunci, dacă îi e capul drag, să facă rost de laptele iepelor sirepe.

Aflându-se în această nouă încurcătură, Petru se duse din nou la calul său și-i povesti foarte necăjit de sarcina cu neputință de îndeplinit pe care i-o dăduse regele. Calul zise iarăși:

– Nu te teme, prințe, laptele o să fie în curând aici! Du-te la rege și roagă-l să pună să ți se dea smoală, cânepă, trei piei de bivol și trei baniță de ovăz.

Petru ceru toate aceste lucruri de la rege, care porunci să-i fie date. Când se întoarse cu ele din nou la cal, acesta îi spuse:

– Încălzește smoala și unge-mi spatele cu ea, apoi pune deasupra cânepa și unge-o și pe ea cu smoală, după care întinde peste ea o piele de bivol ca să rămână atârnată acolo. Pe aceasta întinde iar un strat de smoală și tot așa până când ai smolit toate pieile. Apoi încalecă pe mine până la peștera unde se află iepele sirepe, acolo ai să vezi mai multe.

Prințul făcu așa cum îl sfătuise calul și călări până la peștera pomenită, unde descălecă. Calul începu să necheze și imediat din herghelia de iepe sirepe se desprinse un armăsar care porni să se bată cu el. Acesta mușcă și sfârtecă atâta calul prințului, încât îl făcu să lepede una din pieile de bivol, ceea ce îi pricinui răni urâte, care sângerau puternic. Dar armăsarul sălbatic nu se sinchisi de asta, ci începu iarăși să se bată din nou, până ce izbuti să arunce pe jos și a doua piele de bivol; bunînțeles că din această a doua luptă calul ieși mai hărtănit decât din prima. Cu toate astea, armăsarul se năpusti cu furie oarbă asupra calului și nu se potoli până ce nu-i smulse și ultima piele de bivol de pe spate. Acum însă calul deveni turbat, mușcă și lovi atât de înspăimântător armăsarul, care oricum ostenise, încât acesta se prăbuși pe jumătate mort la pământ. După care îl chemă pe prinț și-i zise:

– Acum leagă la dreapta mea, dar strâns, sălbăticiunea asta domolită și încalecă pe mine.

Prințul făcu întocmai și calul se împinse cu atâta putere înainte, că armăsarul fu silit să se ridice și să înainteze cu ei. O luară la goană, dar armăsarul sălbatic era urmat de toată herghelia de iepe. Astfel prințul aducea cu sine întreg alaiul sălbatic; iar ca să mai țină puțin iepele în loc, le presăra din când în când pe drum ovăz din cele trei baniță pe care le luase cu el.

Când îl vesti pe rege că-i adusese iepele sirepe, acesta o întrebă din nou pe prințesa Ileana cine avea să le mulgă, la care ea răspunse:

– Cine le-a adus aici.

Se gândea să-l piardă pe prinț pentru că o dăduse regelui împotriva voinței sale, căci nu știa că iubitul ei fusese silit s-o facă. Regele porunci deci prințului să mulgă iepele. Acesta merse din nou, plin de încredere, la cal să-i ceară sfatul. El nu-i dădu nici un răspuns, ci suflă doar pe-o nară și într-o clipită toată curtea se făcu o mlaștină în care iepele erau cufundate până la burtă. Apoi suflă pe cealaltă nară, mlaștina îngheță atât de tare, încât animalele nu se mai putură clinti. Prințul mulse liniștit iepele sirepe până ce adună atât cât trebuia pentru o scaldă. Acum calul suflă din nou peste mlaștină care se dezgheță și se uscă, apoi prințul dădu drumul armăsarului care goni cu herghelia lui cât putu de repede spre pustie.

Prințul Petru puse să se fiarbă laptele într-un cazan mare și, când dădu în clocot, îl înștiință pe rege care o pofti pe prințesă la scalda cerută. Ea însă zise:

– Nu, mai întâi să se scalde cel care a adus laptele.

După care, regele porunci prințului să se scalde. Acesta se jelui calului, zicând că acum își va găsi negreșit moartea în laptele clocotit. Dar animalul îi spuse:

– Roagă-l pe rege să mă lase să stau lângă tine, când intri în scaldă, și n-o să pățești nimic.

Prințul îi ascultă povața, primi încuviințarea și, cum intră în scaldă, calul suflă și laptele se făcu pe loc aproape încropit. După ce prințul ieși, prințesa îi zise regelui să intre el, căci ea se va scălda la urmă. Regele făcu întocmai, dar calul prințului Petru suflase mai înainte asupra laptelui de-l înfierbântase ca la început. Regele își așeză și el calul aproape, cum făcuse prințul Petru, dar asta nu-i fu de nici un folos, căci atunci când intră în scaldă își fripse atât de tare picioarele, încât se prăbuși și fierse înăuntru.

Acum prințul Petru se duse la iubita lui și o dojeni că îl băgase în atâtea primejdii și îi povesti cum se întâmplase că fusese nevoit să o aducă regelui. Prințesa fu cuprinsă de mare supărare că se purtase astfel; dar, fiindcă lucrurile se terminaseră cu bine, se îmbrățișară duios și amândoi dădură totul uitării; poporul însă îl proclamă rege pe prințul Petru în locul celui mort în laptele clocotit, și așa perechea fericită domni peste două regate, pricină pentru care bătrânul împărat, tatăl lui Petru, se bucură nespus. La porunca lui Petru, calul credincios primi în fiecare an, cât timp trăi, un purcoi de foc și trei căldări cu vin fiert, așa că rămase viguros.

Asta e povestea despre prințul Petru și prințesa Ileana Cosânzeana.

Brednich/Taloș 17. AT 531 I – III (**Ferdinand cel credincios și Ferdinand cel perfid**) + M.I. D 1338.4 (*scalda rituală în laptele iepelor năzdrăvane*). *Cf.* și Schullerus 300 I* B (**Eroul cucerește fecioara pentru altul**). Basm amplu, frumos articulat, fără adausuri cărturărești, concentrat pe acțiune și dezvoltat pe tiparele cunoscute. Reduplicarea ascunderii eroului e susținută de funcții diferite ; prima oară, ca păduche, în măseaua calului, sensul îi e defensiv ; a doua oară, la curțile Ilenei Cosânzene, e vorba de o probă de pețire (M.I. H 321). De obicei pețitorul se ascunde de fata pețită care îl găsește cu oglinda fermecată (AT 329), mult mai rar, precum aici, de tatăl ei. O narațiune foarte apropiată de asta, culeasă din Valea Crasnei în jur de 1858, este „I-a Fabulă" din colecția Boer, Stănescu Arădanul, Cacoveanu. De asemenea, varianta moldovenească din *Calendarul basmelor pe anul 1874*, București, 1874, p. 21. Basmul a apărut în traducere nemărturisită, cu indicația de proveniență „colecțiunea dlui Dionisie Miron", în *Columna lui Traian* II (1871) nr. 26 (88), 5 iulie, p. 4 și nu în nr. 40 (102) din 25 octombrie, cum din eroare apare în *Bibliografia gen. etn. și folcl.*, vol.1, poziția 2893.

18

Diavolul și ucenicul său

Un țăran, și anume unul dintre cei puțini cărora plugul le-aduce ceva bani pe sin la ciorap, folosea tot ce câștiga ca să-și țină singurul fecior departe de el, într-un oraș renumit, la școală. După ce anii de învățătură se sfârșiră, feciorul se întoarse acasă dar, cum se întâmplă adesea, se dovedi că el știa să trăiască bine, dar nu cu bani puțini. O dată paralele terminate, tatăl nu găsi altă soluție decât ca feciorul să se apuce de aceeași îndeletnicire ca și el, adică să meargă împreună la câmp. Ceea ce pentru băiat nu era câtuși de puțin de la sine înțeles, de aceea el îi propuse tatălui său să-l mai păsuiască până ce avea să învețe și la școala diavolească, după care avea să fie o nimica toată să facă rost de bani destui. Tatăl nu vru la început, dar până la urmă se învoi și-l însoți pe fecior, când acesta plecă să-l găsească pe diavol. Făcuseră o bucată bună de drum, când se întâlniră chiar cu diavolul care îi întrebă încotro merg:

– La diavol! răspunseră ei.

– Și ce vreți să faceți acolo? îi întrebă mai departe.

– Acest fecior al meu, răspunse tatăl, vrea să meargă la școala diavolească!

Străinul râse și zise:

– Păi, atunci dă-mi-l mie, că eu sunt diavolul.

La care țăranul întrebă:

– Și ce trebuie să plătesc ca feciorul meu să umble un an la școala diavolească?

Diavolul răspunse:

– Dacă, după un an, îți recunoști feciorul, poți să-l iei înapoi fără nici un ban pentru învățătură; dacă nu-l recunoști, rămâne al meu.

Auzind vorbele astea, țăranul fu cuprins de oarecare îngrijorare, își trase feciorul de-o parte și-i zise:

– Iată, băiete, un an întreg, și școala diavolească o să te pocească în așa chip, că n-am să te mai recunosc, și-atunci ai să rămâi pe veci al diavolului.

La care feciorul răspunse:

– Nu te teme, tată, am să-ți dau un semn după care ai să mă recunoști ușor dintre mai mulți. O să îndoi arătătorul de la mâna stângă, după asta o să vezi că eu sunt acela pe care îl cauți.

Așa se și întâmplă, când, după un an, tatăl veni să-și ia feciorul de la școala diavolului; dar acesta îl mai rugă pe tată să-i mai lase școlarul încă un an, prinzându-se că-l învață și mai multe. Tatăl și feciorul se învoiră și, deoarece trebuia îndeplinită aceeași condiție ca prima dată, se vorbiră ca feciorul să facă un semn tainic, după care să-l recunoască părintele său: anume, atunci când avea să vie peste un an să-l ia, el o să scurme pământul cu piciorul.

Trecu din nou anul și țăranul se înfățișă la școala diavolească spre a-și scoate feciorul dintre mai mulți băieți care erau la aceeași școală înaltă. Semnul prin care se învoiră își îndeplini și de astă dată menirea, dar când tatăl și fiul voiră să plece, diavolul îl rugă pe țăran să-i mai lase feciorul încă un an, ca să-l învețe încă trei cuvinte față de ce știe. Tatăl și feciorul vorbiră între ei, iar acesta din urmă zise:

– Tată, iată ce e, când o să vii peste un an să mă scoți de aici, diavolul din fereală n-o să te mai bage în școală, ci o să-i trimită pe toți școlarii, pe rând, afară; când m-o lăsa afară, ca să mă cunoști ușor, eu am să-mi ating hainele de tine.

Țăranul își întipări asta în minte, lăsă feciorul pentru a treia oară la diavol și plecă.

După trecerea unui an, apăru în fața porții de la școala diavolului și-și ceru feciorul, la care diavolul își împinse școlarii pe rând afară. Când ajunse și feciorul țăranului, se atinse trecând de tatăl său. Acesta îl recunoscu de îndată și-l ceru înapoi de la diavol, care îl dădu, chiar dacă foarte înciudat.

Ajungând amândoi acasă, feciorul zise:

– Tată, acum știu cum să fac rost de bani!

Iar când tatăl său îl întrebă cum, el răspunse:

– O să mă prefac acum într-un bou, mare și frumos, cum nu s-a mai văzut pe lume, iar tu ai să te duci să mă scoți la vânzare. Au să vină mulți cumpărători, dar să nu mă dai sub două baniță de ducați; dar frânghia de care sunt priponit să n-o dai!

Fiul se prefăcu astfel într-un bou neasemuit de mare și frumos și, când se află că e de vânzare, se adună repede o mulțime de cumpărători care însă, auzind de preț, o luau din loc. În fine, veni o ceată de actori care cumpără animalul nemaipomenit, spre a-l pune să fie văzut pe bani. Țăranul alergă acasă cu cele două bănițe de ducați, în vreme ce actorii își deschideau o baracă și împodobeau boul nemaivăzut spre a-l arăta la reprezentația de seară, la care negreșit aveau să se îmbulzească o mulțime de gură-cască. În dosul cortinei sale însă, minunea de bou își luase din nou înfățișarea omenească și o șterse de-acolo. Cînd se ridică mai apoi cortina, se iscă o mare uluială și harababură. Toți strigau:

– Înșelăciune! Înșelăciune!

Toți voiau banii înapoi, spectatorii și actorii, iar pe deasupra se amesteca și bătaia de joc a mulțimii, așa că autoritățile trebuiră să intervină și să facă ordine.

Tatăl și fiul însă trăiră foarte înlesnit din cele două bănițe de ducați și nu se mai gândiră la un alt câștig până ce nu se termină toată bogăția. Atunci feciorul vorbi din nou către tatăl său:

– Dragă tată, acum o să mă prefac într-un cal, atât de frumos, cum nu-i altul în toată țara. Printre alți cumpărători are să vină și diavolul, dar nu mă da cu mai puțin de șase bănițe de ducați și nu uita să-mi iei frâul când ai să mă vinzi, căci altminteri nu pot să mă întorc înapoi.

După ce vorbi astfel, în fața țăranului bătrân se afla un cal nemaipomenit de frumos, pe care îl și duse a doua zi la un târg din orașul apropiat. Mulți doritori se arătară să-l cumpere, dar puțini erau în stare să plătească prețul uriaș. În cele din urmă apăru și diavolul, așa cum prezisese feciorul. El cumpără calul, plăti cele șase bănițe de ducați, dar voi cu tot dinadinsul să aibă și frâul, căci mai degrabă ar fi renunțat la cumpărătură decât să lase frâul. Țăranul, care îndrăgise aurul, ascultă de îndemnurile celor din jur, care ziceau că la atâta bănet frâul nu mai înseamnă nimic, și se înduplecă în cele din urmă. Diavolul se duse foarte bucuros călare acasă, unde împinse și lovi animalul în loc să-l hrănească și să se îngrijească de el ca lumea.

Curând după asta se întâmplă să fie o nuntă diavolească, la care diavolul, proprietarul calului, își trimise cu acesta feciorul, spunându-i însă să nu hrănească și nici s-adape animalul. Diavolii tineri, care mergeau călare la nuntă, făceau ceea ce fac îndeobște oamenii tineri, mai ales în astfel de împrejurări, adică nu mergeau la pas, ci alergau, înfierbântându-și caii, pricină pentru care, când treceau un izvor, îi lăsau să se adape, în afară de unul, al cărui tată îl oprise de la așa ceva. Tovarășii săi de drum îl îndemnară însă s-o facă, deoarece,

spuneau ei, „n-ai să mai poți ține pasul cu noi pe mârțoaga ta însetată și alergată și o să te faci de râs la nuntă". Vorbele astea îl hotărâră pe feciorul de diavol să-și lase calul să se adape. Dar cum luă o înghițitură de apă în dinți, calul se prefăcu într-o plevușcă[7], iar feciorul diavolului ședea, spre uimirea tovarășilor săi, călare pe apă, în loc de șa, iar plevușca dispăru înotând.

Diavolul bătrân, care, cu ajutorul vrăjilor sale diavolești, văzu ce se întâmplase în acea clipă, veni într-un suflet și-o porni înot după fugar. Acesta însă se afla cu o bună bucată de drum înaintea lui, când se întâlni cu un alt pește, căruia îi zise:

– Dragă pește, dacă înoți în sus și întâlnești un diavol, să-i spui, de te-ntreabă de mine, că vii de jos de tot și nu m-ai văzut.

Peștele îi făgădui să facă astfel și se ținu de cuvânt, iar când diavolul, înotând în josul apei, veni spre el și-l întrebă de plevușcă, îi zise:

– N-am văzut nici o plevușcă, și vin de jos de tot, de la mare.

La aceste cuvinte, diavolul se întoarse și înotă în sus până la izvoare, dar negăsind plevușca aici, porni iar în jos cu iuțeala fulgerului, astfel că la scurtă vreme îl ajunse din urmă pe fugar. Când acesta văzu că dușmanul său era aproape și că nu mai era timp de pierdut, se prefăcu într-un inel frumos de aur și sări pe degetul fetei de împărat care se afla tocmai la mal și se spăla, zicându-i:

– Te rog, preafrumoasă prințesă, nu mă da diavolului!

Abia rostise aceste cuvinte că diavolul se și apropie de prințesa uimită și-i ceru inelul care tocmai îi sărise pe deget. Fata de împărat însă îi răspunse cu îndrăzneală că n-are așa ceva; cel de pe deget e demult acolo și e al ei. Îi întoarse spatele și plecă spre casă, la palatul tatălui ei. Diavolul însă, care nu voia în ruptul capului să lase inelul, se luă după ea și-l ceru din nou de la împărat, căruia îi făgădui toate bogățiile și comorile din lume. Inelul însă îi spusese pe drum prințesei:

– Dragă și preafrumoasă prințesă, nu mă da diavolului până ce nu ridică un pod de aur cu pomi frumoși, înfrunziți, iar în mijloc cu o fântână de aur. Acolo, spune-i, că o să mă dai; dar nu mă da lui în mână, ci aruncă-mă pe jos.

Prințesa își întipări toate astea în minte, iar când tatăl ei, împăratul, se ținu de capul ei să-i dea diavolului inelul, făcu așa cum fusese sfătuită.

---

7. Cuvântul [în germ. *Grünling*] denumește și o pasăre cu pene galben-verzui [florinte]; aici e vorba însă de un pește, poate de *Gründling* – plevușcă; după Schmeller, *Bayerisches Wörterbuch* 2, 115, plevușca denumește 1. grindelul, *cobitis barbatula L* și 2. pișcarul, *cobitis conosa* sau *fossilis.*

Abia își rostise dorința, când jos, în curtea palatului, se și ridica un pod frumos de aur, pe ale cărui laturi înverzeau copaci minunați. Împăratul și împărăteasa, împreună cu prințesa, se duseră să privească îndeaproape această minune și să-i dea inelul diavolului care mergea după ei.

Când prințesa urma să facă asta la fântână, precum făgăduise, iar diavolul se apropie lacom, ea lăsă să-i scape inelul pe jos. În cădere inelul se prefăcu în nenumărate grăunțe care se împrăștiară în toate părțile. Văzând asta, diavolul se prefăcu într-un cocoș și începu cât putu de repede să ciugulească și să înghită grăunțele. Un grăunte căzu însă în pantoful de aur al prințesei și se prefăcu într-un nagât. Acesta zbura întruna în jurul cocoșului și încerca să-i scoată cu ciocul ochii și creierul, ceea ce și izbuti, căci putea să zboare mai bine decât cocoșul. După ce îl ciocăni astfel până îl omorî, nagâțul își luă din nou chipul de om, înfățișându-se ca un tânăr frumos înaintea perechii împărătești și a prințesei care nu se putea bucura îndeajuns că îl ajutase atât de curajos pe străinul chipeș.

Împăratul și împărăteasa și toți cei de față erau foarte curioși să afle istoria străinului ciudat și îl poftiră de aceea să vină cu ei la palat și să le povestească. Ceea ce el făcu bucuros și le vorbi despre școala diavolească la care mersese, despre felul în care scăpase mereu de diavol și despre toate celelalte peripeții pe care noi le știm de-acum. Auzindu-le, împăratul nu șovăi să-și dea fata după feciorul de țăran care era mai deștept decât diavolul. Prințesa nu se împotrivi, precum nici feciorul, iar povestea ne spune că, atâta timp cât a trăit, bătrânul împărat a fost întotdeauna mulțumit de ginerele său, căci în orice împrejurare îi dădea cel mai bun sfat. După moartea împăratului, el a primit coroana și sceptrul și a domnit cu soția sa iubită mulți ani fericiți și mulțumi.

Bredniсh/Taloș 19. AT 325 (**Magicianul și ucenicul său**). KHM 68. Este una din cele mai izbutite narațiuni din colecție, povestită alert, cu un dialog viu și o compoziție perfect coerentă. De altfel, acest tip e dintre cele mai stabile, atestat aproape în aceeași formă până în zilele noastre (*cf.* Bîrlea, 1966 I, p. 566). Uimitor de exactă este în el intuiția metafizică a răului ca însușire metamorfotică nelimitată, transmisibilă prin inițiere și destinată înșelării. În scena urmăririi ucenicului prefăcut în pește, respectiv în întâlnirea demonului cu plevușca, modelul ritmic propriu basmelor cu formulă e doar schițat. Cursa prin apă antrenează de obicei repetarea ternară a iscodirii, sub exact aceeași formă, a unui număr crescător de pești întâlniți în cale de urmăritor.

19

Feciorul alungat

Trăiau odată o pereche de oameni în bună înțelegere și-și creșteau băiatul care era de o mare frumusețe. Dar mama muri curând, iar după o vreme tatăl se însură cu altă femeie. Aceasta îl ura de moarte pe băiat deoarece era leit chipul frumos al mamei sale. Făcu multe încercări să-l alunge din casă, dar deoarece acestea dădură greș, îi spuse, în cele din urmă, bărbatului ei că, dacă nu scapă de băiat, cu ea n-o să mai aibe zile multe împreună. Bărbatul se sperie la început rău de asemenea cerință dar, deoarece femeia haină stăruia întruna, se înduplecă până la sfârșit și, într-o bună zi, își luă de mână băiatul nevinovat și îl duse într-o pădure mare plină de fiare prădătoare.

Ajungând acolo, tatăl îi spuse feciorului său:

– Așteaptă-mă aici, copile, o clipă, am rătăcit drumul, vreau să mă uit primprejur, să văd dacă nu dau de el.

Plecă și băiatul îl aștepta.

Trecură ceasuri, ceasuri lungi și tatăl nu se mai întoarse, iar sărmanul băgă de seamă că fusese înșelat. Plângând, îngenunche și începu să se roage ca bunul Dumnezeu să-l ajute să scape de necaz. Când se făcu seară, se sui într-un copac înalt pentru a fi la adăpost de animalele sălbatice. De-aici îmbrățișa cu privirea întreg ținutul și, iată, în mijlocul pădurii zări pâlpâind parcă flacăra unui foc. Coborî repede din copac și merse spre locul din care văzuse venind lumina; acolo dădu într-adevăr peste un foc mare, lângă care ședea un uriaș bătrân. Îl trecură fiori văzându-l, dar năpasta care dăduse peste el îi dădu curaj și strigă tare:

– Tată, tată!

Bătrânul se întoarse liniștit și zise cu glas gros:

– N-am nici un băiat!

Băiatul strigă din nou:

– Tată, tată!

La care bătrânul spuse:

– Fie cum zici! și-i făcu semn băiatului să se apropie.

Bietul copil alungat avea acum un tată pe care îl iubea mult și care îl învăța tot soiul de lucruri, dar mai cu seamă cele legate de vânătoare. Învățăcelul prinse repede puteri și în curând ajunse un vânător priceput. Când, într-o dimineață, era gata de plecare, bătrânul îi zise:

– Ascultă, fiule, ai voie să vânezi orice în afară de corbi!

Feciorul plecă și chibzui la vorbele bunului bătrân. Doborâse până acum destul vânat, nu era fiară în pădure sau pasăre în văzduh din a cărei speță să nu fi fost vreo vietate nimerită de săgețile sale; dar nici un corb nu-i căzuse încă pradă. Aceasta făcea ca dorința lui de a vâna un corb să fie atât de puternică, încât odată, la vreme de iarnă, uitând de vorbele bătrânului, ținti unul. Apropiindu-se ca să-și ridice prada, văzu pe zăpadă trei picături de sânge și o pană de corb și atunci strigă:

– Oh, de-aș avea o nevastă cu trupul alb ca zăpada, cu obrajii roșii ca sîngele și cu părul negru ca pana corbului!

Venind acasă, îi păru totuși rău că săgetase corbul și-i mărturisi tatălui său, zicând:

– Iartă-mă, tată, că, în ciuda opreliștii tale, am săgetat un corb!

Bătrânul îl mustră, dar fiindcă mărturisise atât de sincer, se îmbună iarăși. Atunci feciorul repetă vorbele pe care le spusese afară, lângă corbul săgetat:

– Oh, dac-aș avea o nevastă cu trupul alb ca zăpada, cu obrajii roșii ca sângele și cu părul negru ca pana corbului!

Bătrânul zâmbi auzind această dorință și zise:

– O astfel de nevastă, fiule, poți să ai, dar trebuie să-mi asculți sfatul mai bine decât până acum.

Feciorul se jură că așa o să facă, iar bătrânul îi arătă un lac și zise:

– Așteaptă acolo ceasul douăsprezece. Au să vină trei zâne să se scalde. Ele au să aibă pe cap coroane, pe care o să le scoată înainte de a intra în apă. După ce intră în apă, furișează-te și fură prima coroană, apoi fugi spre casă, fără să te uiți înapoi.

Feciorul făcu întocmai. Când însă fugea cu coroana, zâna de la care o furase se luă după el și strigă:

– Uită-te la mine, băiete, trupul mi-e alb ca zăpada, obrajii îmi sunt roșii ca sângele, iar părul mi-e negru ca pana corbului!

Atunci feciorul uită de vorbele tatălui său, se opri să se uite după zână, astfel pierdu timp, zâna îl ajunse, îi dădu o palmă zdravănă și-i smulse coroana furată.

Se întoarse cu mâna goală și, foarte amărât, îi povesti bătrânului cum îi mersese. Acesta îl mustră pentru slăbiciunea lui și zise:

– Nu ți-am spus eu să nu te uiți înapoi?

Deoarece însă feciorul era foarte supărat că acum n-avea nevastă, bătrânul îl alină zicându-i:

– Fii pe pace, încearcă-ți norocul cu a doua zână.

Se duse din nou la lac dar, după ce fură a doua coroană și voi să fugă cu ea, nu se putu stăpâni să nu se uite înapoi și păți la fel ca prima dată.

În cele din urmă, la sfatul bătrânului, încercă cu a treia. Cu toate că zâna îl urmărea cu aceleași vorbe ca și surorile ei, nu se întoarse și ajunse cu prada acasă, unde i-o dădu tatălui său. Zâna însă deveni nevasta lui.

Trăiră mai mulți ani liniștiți împreună, iar frumoasa nevastă îi făcu doi băieți minunați. Odată fură învitați la o nuntă, unde se dănțuia. Zâna juca deosebit de frumos, mișcările ei line îi fermecau pe toți nuntașii. Băgând asta de seamă, zâna se duse la bărbatul ei și-i zise:

– Dragă bărbate, dă-mi coroana ca să mi-o mai pun o dată pe cap; jocul meu o să fie și mai frumos, dacă o să am coroana pe cap.

Bărbatul merse și aduse coroana, căci succesul de care nevastă-sa se bucurase printre nuntași îl măgulise mult. Abia își puse coroana pe cap, că zâna își luă zborul ca o săgeată, strigându-i:

– Dacă vrei să ne mai vezi, pe mine și pe copiii tăi, să ne cauți dincolo de izvorul de foc.

Deoarece își iubea cu duioșie nevasta, bărbatul rămase nemângâiat de pierderea ei. Doar vorbele pe care le spusese la despărțire îi mai lăsară o rază de nădejde; își luă de aceea rămas bun de la tatăl său, puse mâna pe toiagul de drum și porni în lumea largă spre a căuta izvorul de foc și a-și găsi nevasta pierdută și copiii ei frumoși.

După ce umblase o bună bucată de vreme, ajunse într-o pădure mare și întunecată, unde zări trei draci care se sfădeau cu înverșunare. Plin de curaj, se duse la ei și-i întrebă care e pricina gâlcevei, la care unul zise:

– Iată, tatăl nostru a murit și nu ne-a lăsat altceva decât măciuca, pălăria și haina pe care le vezi aici; nu suntem în stare să împărțim aceste trei lucruri, căci fiecare dintre noi ar vrea să le aibe pe toate.

Omul întrebă:

– Au lucrurile astea atâta preț, încât să vă sfădiți din pricina lor?

– Ei, da, răspunseră dracii, căci cine ține în mână măciuca asta poate preface pe oricine în stană de piatră; și cine își pune pălăria pe cap se face nevăzut și poate sta cu împăratul la masă fără să fie văzut; iar cine îmbracă seara haina asta și-și dorește să ajungă într-un loc sau altul, fie și la capătul lumii, a doua zi dimineață e acolo.

– Bine, răspunse omul, sunt vrednice să vă sfădiți pentru ele, iar dacă vă învoiți toți trei, am să hotărăsc eu pentru voi.

Dracii primiră propunerea, el însă vorbi mai departe:

– Mergeți toți trei pe muntele din față și, când vă fac un semn, alergați încoace. Cine ajunge primul capătă toate trei lucrurile; până atunci, măciuca, pălăria și haina rămân la mine. Dracii merseră, așa cum li se spuse, pe munte, iar când porniră în goană spre el, îi prefăcu iute în stană de piatră.

Apoi plecă mai departe cu prada lui neprețuită și ajunse la coliba unui țăran. Înăuntru stătea țăranul cu nevasta lui și mâncau. Omul își puse de-ndată pălăria pe cap și luă zdravăn cu lingura mâncare din blid. Când aceasta se sfârși, țăranul zise către femeia lui:

– Doamne-ajută! Azi am mâncat mult și totuși nu ne-am săturat.

Țăranca se duse și mai umplu blidul o dată și mâncară mai departe, iar cel nevăzut nu-și precupeți nici de astă dată ajutorul. Țăranul strigă atunci mânios:

– Dracu' în carne și oase trebuie să fie pe-aici că nu ne mai săturăm!

Acum oaspetele se arătă și spuse că mâncase alături de ei; dar până să-și vină țăranii în fire de pe urma uimirii lor, el și pierise.

Când se făcu noapte, se înfășură în haină și se culcă pe câmp. Înainte de a adormi, își zise: „De m-aș trezi mâine în fața porții soției mele iubite". Ce-și dori se împlini, a doua zi se pomeni în fața porții unei case pe care n-o mai văzuse. Un băiat frumos tocmai ieșea și, văzându-l pe străin, se întoarse înapoi și strigă:

– Tata! Tata!

Când, la aceste vorbe, ieși o femeie frumoasă cu un alt băiat, la fel de frumos, să vadă ce se întâmplase, amândoi se recunoscură și fu mare bucurie în casă. Seara, când femeia vru să pregătească un așternut pentru bărbatul ei, acesta întinse haina și se așeză împreună cu ea și cu amândoi fiii săi deasupra și zise:

– Mâine dimineață să mă trezesc cu ai mei în casa părintească.

Se făcu așa precum voise și trăiră încă multă vreme, fericiți și mulțumiți, lângă tatăl lor bătrân.

Brednich/Taloș 20. AT 400 (**Bărbatul pornit în căutarea soției pierdute**) + 518 (**Lupta dintre draci pentru obiecte magice**). *Cf.* și AT 413 (**Căsătorie prin furarea hainelor**). O variantă aproape identică în *Calendarul basmelor și a cânturilor populare pe anul 1878*, București, 1876, p. 54.

20

Cele trei daruri fermecate

Un țăran sărac lipit, nemaiputând să îndure povara sorții sale, își părăsi casa nevoiașă, în care rămaseră femeia și mulți copii. Umblând el așa, se gândea: „Ce nesăbuit lucrează Domnul! Unuia îi dă prea mult, altuia prea puțin! De-aș putea să pun mâna pe el, bâta mea l-ar învăța ea minte." Atotputernicul auzi gândurile astea și luând chip de om îi ieși înainte, trăgând după sine un măgar legat de-o funie.

– Încotro mergi? îl întrebă.

– Unde să merg? răspunse țăranul. Îl caut pe Dumnezeu, vreau să-i arăt cu bâta mea ce rău e pe lumea asta, că unuia îi dă prea mult, iar pe altul îl lasă să flămânzească.

Se jelui de belelele lui și cum îl gonise nevoia de-acasă. Domnul vorbi atunci:

– Dacă ești cu adevărat așa de sărac și crezi că ai putea să-ți duci bogăția, atunci ia acest măgar în dar, să nu-i spui însă: „măgare, cacă-te" și „măgare, stai", căci s-ar putea să-ți pară rău.

Cu aceste vorbe, donatorul plecă grabnic mai departe și, înainte de a pricepe bine ce i se spusese, țăranul nu-l mai văzu. Ținând măgarul de funie, mergea la întâmplare și se gândea: „Un măgar? Tot e ceva, oricât ar fi de rău; dar de ce îmi zisese omul ce să nu-i spun ăstuia dobitoc. E nevoie să-i spui asta unui măgar, fie el și cel mai nătâng? Ce-o fi vrut să zică omul cu vorbele lui?" Tot

gândindu-se așa, merse mai departe până se făcu seară; atunci ajunse în dreptul unei coaste de deal, unde se opri să se odihnească. Dar nu izbuti, căci îl chinuia curiozitatea de a ști de ce nu trebuia să spună măgarului vorba aia. Ca să scape de nesiguranță, se hotărî în cele din urmă și rosti vorba. Nu mare îi fu mirarea să vadă că animalul năzdrăvan dădea din el lucruri care nu erau de folos nici unui ogor, dar care puteau să pună repede capăt vieții sale pline de nevoi, căci erau numai galbeni strălucitori. Când își veni în fire din uimire, strigă:

– Măgarule, stai!

Animalul conteni, dar la o altă poruncă, se porni numaidecât din nou. Beat de fericire, omul se jucă astfel până ce pe jos se adunase un morman de aur pe care abia putea să-l ducă. Luă cu el cât putu, restul îl îngropă și porni cu măgarul spre casă. Dar cum ziua era pe sfârșite, trebui să înnopteze într-un han. După ce își puse cu grijă măgarul la adăpost, porunci să i se aducă o cină cu cele mai bune feluri de bucate și băuturi care se găseau acolo. Tocmai se întindea tihnit pe o laviță, când veni hangița și-i zise cu bunăvoință:

– Să-ți fie de bine!

Așa ceva nu i se mai întâmplase și se simțea atât de mulțumit, încât nu putu să-și calce pe inimă și să nu-i povestească acestei femei prietenoase peripeția sa.

Dacă țăranului îi trebuiseră ceasuri ca să spună măgarului ceea ce nu avusese voie să spună, hangița avu nevoie doar de câteva minute spre a se duce în grajd și a-și satisface curiozitatea. Și din uimire ea își veni mai repede în fire decât țăranul, după care alergă într-un suflet la bărbatul ei ca să pună la cale felul în care voiau să-l păcălească pe țăranul tont și să-i ia măgarul neprețuit. Soții se învoiră, de astă dată mai repede decât în multe alte cazuri, să schimbe măgarul, păcălindu-l pe proprietarul său cu unul întru totul asemănător, dar altminteri obișnuit. Ceea ce fu cu atât mai ușor a doua zi, cu cât țăranul, cu mâinile pline de aur, ceruse încă din zori să i se aducă vin și rachiu, se îmbătase strașnic iar acum, amețit, își dormea somnul de dimineață.

Soarele era sus, când hangița îl trezi, întrebându-l dacă n-are nevoie de ceva. Această purtare prietenoasă îi aduse aminte că nu se afla acasă. Sări în sus, ceru să i se facă plata, o achită în aur și nu mai așteptă ca hangița să-i numere mărunțișul pe care i-l datora.

Chiuind de bucurie, se îndreptă spre casă, trăgând de funie surul său năzdrăvan, cum îi zicea. Încercase mai întâi să călărească pe el, dar mersul animalului i se părea prea încet și nerăbdarea de a face ceea ce plănuise cu marea sa bogăție îi grăbea pașii, care ici-colo o

luau când într-o parte, când în alta, ca și cum s-ar fi ferit la stânga sau la dreapta de un dușman nevăzut.

Ajuns acasă, fără să-i pese de bucuria femeii și a copiilor săi că se întorsese, își legă măgarul de iesle și-i mai puse acolo un braț de paie, în care șoarecii își făcuseră demult un loc de joacă. Apoi îi adună în jur pe toți ai săi, își așeză nevasta lângă sine, alături de ea, după înălțime, fetele, iar lângă el, în aceeași ordine, băieții. Le spuse că acum avea să li se dezvăluie o minune dumnezeiască, iar când toți așteptau în liniște și evlavie, el îi strigă măgarului cuvântul fatal. Dar măgarul se întinse doar după paiele puse în față, pe care părea să nu le socotească îndeajuns de proaspăte, iar altminteri alunga liniștit muștele cu coada; toate mișcările le făcea cu ea, numai pe cea dorită nu. Țăranul repetă încă de două ori cuvântul oprit, dar zadarnic, măgarul rămase liniștit și nepăsător, în vreme ce stăpânul său nu știa dacă avea să se rușineze sau să se smintească. Femeia, nepricepând nimic, îl întrebă pe capul familiei, adânc adus din șale, ce era cu măgarul ăsta, iar omul, deznădăjduit, tocmai voia să răsufle adânc și să povestească pe larg toată tărășenia, când așa zisul animal năzdrăvan își ridică coada, iar ochii tuturor văzură și recunoscură doar acel lucru obișnuit.

Ceea ce întări descurajarea omului și cu aceeași durere în suflet aflară și ai săi păția, de al cărei adevăr îi încredință arătându-le câțiva galbeni. Mâhniți, săracii se strecurară afară.

Seara, când toți dormeau, capul familiei se gândi îngrijorat să mai facă o încercare cu măgarul său, merse la grajd, strigă animalul de neînțeles, în fine, se rugă, pentru numele Domnului, de el, dar totul fu zadarnic. Atunci țăranul se înfurie, luă toporul, sparse capul dobitocului îndărătnic și-l îngropă pe loc, ca cel puțin să nu se mai mânie văzându-l. Încă nu se crăpase de ziuă când, terminând cu treaba asta, își aminti iarăși de lipsurile fără margini din casa sa, de aceea puse din nou mâna pe bâtă spre a-l căuta încă o dată pe Domnul Dumnezeu și a-l lua la bătaie fiindcă nu împărțise cu dreptate bunurile pământești.

În același loc, unde mai înainte obținuse măgarul, îi veni și de astă dată în întâmpinare stăpânul lumii sub chipul unui călător umil care îl întrebându-l, din nou, încotro merge, căpătă același răspuns. Zâmbind, necunoscutul îi dădu acum o măsuță, zicându-i:

– Ia, aici, masa asta; să nu-i zici însă: „masă, pun'te!" sau „masă, strânge-te".

Abia fură rostite aceste cuvinte, și țăranul se uită degeaba după donator, căci acesta pierise fără urmă, precum pierise în aer ultimul său cuvânt.

De astă dată țăranul nu mai stătu atât de mult pe gânduri ca la măgar și zise: „masă, pun'te". Și iată! Masa se încărcă deodată cu o povară minunată. Pe farfurii de argint și de aur se puseră douăsprezece feluri de bucate din cele mai alese, totul era atât de frumos de privit, încât fericitul nici nu îndrăznea să întindă mâna după ele. Mirosul lor nu înceta însă să-l îmbie, așa că își luă inima în dinți și rămase la masă până ce termină tot. Acum trecu la sticlele care, umplute cu cele mai îmbietoare vinuri din lume, străluceau în licăriri de foc. Fură băute, fără alegere, una după alta, iar când, o dată golite și lipsite de jocul lor frumos de culori, începură să dănțuiască în fața ochilor tulburi ai stăpânului lor, acesta îngână, pe jumătate cuprins de un somn fericit, cuvintele: „masă, strânge-te". Masa făcu ceea ce i se poruncise și acum stătea goală lângă stăpânul ei plin, până ce el se sătură de sforăit, iar a doua zi, când soarele era de-acum sus, încercă să se dezmeticească, frecându-se la ochi. Abia dădu cu ochii de masă, că îi strigă din nou: „masă, pun'te". Ascultătoare, masa făcu ce i se poruncise, iar țăranul mâncă și bău încă o dată zdravăn, puse masa să strângă, o luă la spinare și porni cu ea mai departe spre casă. Seara ajunse din nou la același han, unde înnoptase cu măgarul. Hangița îl recunoscu de îndată și întrebă prietenos ce poruncește domnul și dacă dorește să mănânce ceva. De astă dată vorbele respectuoase nu avură efectul dorit, mai degrabă țăranul mormăi cu un aer foarte important:

– Nu poruncesc nimic! N-am nevoie de nimic! Adu-mi doar masa în odaia în care am să dorm!

Zis și făcut, iar proprietarul lăsă în curând să i se vadă îndemânarea și înclinația, zicând mesei să se pună și înghițind tot ce se afla pe ea.

Această minune ademeni o mulțime de popor, a cărui mirare nu mai cunoscu margini, când țăranul, sătul și cumsecade, îngădui tuturor să guste din bucatele grozave. În cele din urmă îi pofti pe toți să mănânce și să bea cu el, iar când pe masă nu mai încăpură atât de multe și atât de felurite bucate pe cât voia fiecare să aibă, se întinseră degrabă în odaie și în fața ei o mulțime de mese, pe care masa fermecată le acoperea întruna și din belșug cu mâncăruri. În chiote de bucurie, care firește, în curând, se transformară într-o harababură de nedescris, mâncară și băură toți cei care avuseseră norocul să ajungă, îmbulzindu-se, până la masa fermecată. Abia noaptea târziu, când toți se simțeau cu prisosință îndestulați, larma lăsă treptat locul unei liniști adânci, întreruptă doar din când în când de câte unul care sforăia sau răsufla adânc în amețeala lui. Și țăranul zăcea printre cei care dormeau, la fel ca majoritatea celor de

la mesele pe care cu puțină vreme în urmă înfloriseră bucuriile ospățului. Acum însă veni în vârful picioarelor hangița și luă masa pe care mai înainte și-o întipărise bine în minte.

A doua zi, târziu, se treziră gazda și oaspeții săi și le trebui multă vreme până să se dezmeticească. Cel mai repede izbuti proprietarul mesei fermecate, căci spaima de a nu-și pierde noul și neprețuitul său bun îl făcu vioi. Se ridică în grabă, puse mâna pe masa cea mai apropiată de el, care trebuia, desigur, să fie a lui, și p-aci ți-e drumul spre casă.

Și oaspeții se treziră încetul cu încetul, se sculară și-și căutară mesele, pălăriile, căciulile, bâtele și altele; nu se putură însă înțelege și se iscară gâlcevi și sudălmi care se sfârșiră vrednic cu picioare de mese și scaune bătând zdravăn darabana.

Între timp, țăranul cu masa lui fermecată ajunse acasă, întră în odaie și puse masa în fața nevesti-si care stătea tocmai la roata de tors. Îi zise:

– Iată, femeie, aici e ceva mai bun decât măgarul, care n-a făcut decât să-și bată joc de noi; acum poți să mănânci cu copiii pe săturate și bine, așa de bine, cum nici n-ați visat.

Femeia, care nu pricepea ce era cu masa goală, se uită la bărbatul ei, neștiind dacă e nebun sau dacă glumește. El însă îi adună pe ai săi în jurul mesei ca înainte în jurul măgarului și strigă:

– Masă, pun'te!

Dar masa nu făcu nimic altceva decât să șadă liniștită pe cele patru picioare ale sale.

– Masă, pun'te! strigă tatăl familiei a doua și a treia oară.

Dar de fiecare dată porunca lui rămase fără urmări. Atunci se apropie, își vârî nasul în ea și mai simți încă mirosul bucatelor și băuturilor care se perindaseră cu o zi înainte pe ea.

– Începe să miroasă! miroase! chiui țăranul, pun'te! pun'te, masă!

Dar masa nu făcu nimic decât că mai răspândi puțin miros de mâncare. Copiii, cărora mama le împărțise puțin timp înaintea întoarcerii tatălui câteva fărâme de pâine, mirosiră și ei pe rând masa, apoi se traseră tăcuți prin diferitele colțuri ale odăii, mestecând pâinea uscată și necrezând în minuni.

Asta îl scoase din fire pe tatăl plin de griji, care puse mâna pe un topor, făcu masa bucățele și le puse pe foc, zicând:

– Așa, lucrule netrebnic, dacă nu vrei să faci mâncare, baremi să ajuți să se facă de mâncare!

În vreme ce oala cu cartofi de pe foc începu să clocotească vesel, bărbatul îi povesti nevesti-si toate peripețiile prin care trecuse, de la

început până la sfârșit. Abia acum însă jelania nu se mai isprăvi, iar femeia, sughițând de plâns, strigă:

– Ah, Doamne! văd acum că nu putem s-avem noroc, chiar și atunci când vrea bunul Dumnezeu!

Totodată copiii înfometați țipau și cereau mai multă pâine.

Toate astea îl făcură pe tatăl familiei și mai posomorât, de aceea noaptea se strecură afară din casă și porni pentru a treia oară la drum să-și încerce norocul.

Și de astă dată îl întâlni pe străin care îl întrebă, ca și în rândurile trecute, încotro merge. Și răspunsul țăranului fu același, el zicând:

– Mă duc să-l caut pe Domnul nostru, ca să-l ciomăgesc zdravăn, pentru că unuia îi dă prea mult și altuia prea puțin.

– Ai pentru asta, zise străinul zâmbind, un ciomag bun?

– Desigur, răspunse țăranul și-i arătă bâta.

Străinul o luă pentru o clipă în mână și i-o dădu înapoi, spunând:

– Ia-o, e bună; dar să nu-i zici: „bâtă, hai!", căci, dacă îi spui vorba asta, are obiceiul să-ți ciomăgească dușmanii, atunci când se întâmplă să fie vreunul prin apropiere.

Necunoscutul se făcu nevăzut, iar țăranul, pe care acest lucru nu-l mai mira, abia aștepta să găsească un dușman sau chiar pe Dumnezeu, ca să încerce pe el puterea bâtei. Dar deoarece vreme îndelungată nu-i apăru nici unul, nici altul, curiozitatea îi spori într-atât, încît strigă:

– Bâtă, hai!

Dar abia rosti aceste vorbe, că simți pe spinare lovituri bine date, de i se părea că două sau trei bâte jucau darabana pe el. N-avea altă dorință decât să oprească bâta ascultătoare. Urlă și se rugă, se aruncă în genunchi, apoi se lungi pe jos, dădu afară toate rugăciunile pe care putu la iuțeală să și le amintească și se rugă tuturor cerurilor de îndurare, dar totul rămase zadarnic, bâta nu simțea nici osteneală, nici milă. În deznădejdea sa, sărmanul ciomăgit se spovedi urlând, iar la sfârșit recunoscu că fusese atât de păcătos, încât plecase de-acasă ca să-l ciomăgească pe Dumnezeu, pe însuși Creatorul său. Aceasta era calea bună, necunoscutul apăru din nou și, cu un semn, opri bâta, spunând:

– Ființă neghioabă! Strigai că vrei noroc, iar când ți l-am pus în mână, te-ai lăsat jefuit de el, înainte de a ajunge acasă; erai supărat pe Creatorul tău și nu știai ceea ce știi acum, că nu aveai nevoie decât de lovituri. Bâta are însușirea că, la poruncă, îi pedepsește pe dușmanii proprietarului său, de aceea adineauri s-a repezit asupra ta, căci până în acest ceas n-ai avut un dușman mai mare decât pe tine însuți. De altfel, dacă vrei să se oprească, strigă doar: „Bâtă, stai!" Mergi acum pe drumul tău, iar dacă ești deștept, poți cu ajutorul ei să-ți capeți înapoi masa și măgarul.

Și necunoscutul pieri. Țăranul se gândi: ăsta care știe să vorbească așa de frumos și de înțelept trebuie să fie Învățătorul învățătorilor. Chibzui îndelung ba la una, ba la alta, fără să se poată dumiri cu totul.

– Da, asta însă știu, strigă el în cele din urmă tare, vreau să merg să-mi iau înapoi măgarul meu și masa mea.

Când intră în cârciuma hangiței hoațe, aceasta îi dădu foarte prietenoasă binețe și-l întrebă ce poruncește. Fără să-i răspundă, începu să-i povestească despre bâta lui fermecată și născoci o sumedenie de povești despre ea, în așa fel încât dorința femeii de a o avea, alături de măgar și de masă, spori în cel mai înalt grad. Deoarece țăranul îi ocolea întrebările, nu găsi altă cale decât tocmai aceea de a întreba ce trebuie spus bâtei ca să-și facă datoria. Țăranul răspunse:

– Nu trebuie să spui decât: „Bâtă, hai! așa ..."

La acest cuvânt fu silit să se oprească, deoarece, împotriva oricărei așteptări, bâta îl auzise și acum juca cu asemenea iuțeală pe spinarea hangiței, încât nu i se vedea nici un cap, nici celălalt. Totodată femeia ciomăgită începu să urle în asemenea chip, încât veniră în goană hangiul și slujitorii. Când acesta îl văzu pe țăran, îi răsăriră în minte lucrurile fermecate pe care el și nevasta lui i le luaseră și înțelese de ce acela se afla aici. Își strigă de aceea repede argații ca să dea bădăranul pe ușă afară, dar când aceștia se pregăteau să îndeplinească porunca, țăranul strigă:

– Bâtă, hai! Bâtă, hai!

Dacă până atunci bâta își făcuse treaba pe spinarea hangiței atât de repede, încât abia se mai putea vedea, acum umbla de două ori mai iute. Căci acum trebuia să-și arate îndemânarea pe spinările tuturor celor care erau în odaie și o făcu atât de iscusit, încât până azi toți cei care fuseseră atunci de față n-au mai contenit să povestească. Cel mai rău le-a mers hangiului și hangiței, mai cu seamă lor li se învârtea în cale, așa că încercau degeaba să fugă pe ușă. Se puseră de aceea să se roage de el, dar văzând că țăranul nu arată nici pic de îndurare, hangița începu sâ strige:

– Ah, dragă domnule țăran, vă dau măgarul înapoi dacă mă sloboziți.

Hangiul răcnea și el:

– Scăpați-mă de ciomag, vă dau masa!

– Aha! zise țăranul, am găsit! Unde e masa și unde măgarul?

Răspunse atunci hangiul:

– Ah, domnule, masa e ascunsă în pod! Vai, opriți-vă, nu mă lăsați, că mă omoară-n bătaie!

– Iar măgarul e în pivniță, gemu și hangița; ah, domnule fermier, porunciți o dată bâtei să mă lase-n viață!

– Atunci, în pas alergător! zise acum țăranul, și aduceți-mi masa și măgarul! Haide, repede! Bâtă, hai! mână-i!

Ca și cum până acum n-ar fi făcut decât să glumească, bâta se porni să lovească zdravăn de sus până jos, necruțând nici un loc de pe trupul celor doi dăscăliți, așa că ei abia de puteau să umble ca s-aducă lucrurile fermecate. Abia atunci răsunară vorbele: „Bâtă, stai!"

Când țăranul nemaipomenit de fericit își ducea prin curte măgarul, încărcat cu masa fermecată, acesta ridică puțin coada și făcu pe loc dovada puterii sale nemăsurate. Ceea ce îl mulțumi deosebit de mult pe proprietar, așa că drumul până acasă i se păru scurt, căci planuri peste planuri îi umpleau mintea.

Acasă își arătă de îndată minunile, iar dacă măgarul fermecat stârni o mare uimire, masa fermecată trezi o bucurie nemaipomenită care, chiar dacă nu răsună atât de puternic precum atunci la han, ținu în familia de țărani cu atât mai mult. Trăiră încă ani mulți, fără griji și peste măsură de mulțumiți, iar datorită vredniciei măgarului, camera de zi fu treptat foarte delicat mobilată, în schimb de perete atârna bâta și ea era cea care uneori îi învăța pe copii că nu trebuie să-ți dorești prea multe.

Brednich/Taloș 21. AT 563 (**Masa, măgarul și bâta**). KHM 36. Cu excepția corecției moralizatoare aplicate protagonistului de către Dumnezeu, nu doar „practic", ci și discursiv, basmul e povestit pe tiparul consacrat, episodic hazliu, în spiritul snoavei cu proști.

21

Mângiferu[8]

Un împărat bogat și puternic, căruia îi plăcea să vadă în oștirea sa soldați bătrâni, porunci să fie chemat, alături de alți ostași care își împliniseră anii de serviciu, și un anume Mângiferu care îi era cu deosebire drag pentru că, îl slujise cu credință și făcuse fapte de vitejie. Îi spuse acestuia că deoarece acum primește o mulțime de recruți, din care dorește să facă luptători destoinici, ține foarte mult să aibă soldați încercați, cărora să le poată încredința această sarcină grea ; mai cu seamă își pune nădejdea în această privință în mult încercatul său Mângiferu, pricină pentru care îl roagă stăruitor să rămână în slujba sa. După ce ascultă vorbele împăratului, Mângiferu se închină, mulțumind pentru multa bunăvoință de care se bucurase din partea stăpânului său, și zise :

---

8. Din cauza lui *a* (v. *supra* p. 65), *e* se pronunță ca *fer* din franceză. Înțelesul cuvântului e limpede, dacă avem în vedere fr. *Mange-fer*, în germ. *Frisseisen*, adică *Eisenfresser*. [Ca subst. comun, numele s-ar putea să provină din it., unde este atestat sub forma *mangiaferro*, încă înainte de 1556, cu sensul de bandit, ulterior de soldat fanfaron, *Lo Zingarelli*, 2001, *sub voce*. Mai probabilă e explicația lui Hasdeu care socotește numele o formă dialectală pentru „Mân'de fer", „mân'" fiind nu prescurtarea lui „mână", ci forma românească veche „mânu", pl. „mânule", întâlnită în tipăriturile din sec. XVI și XVII. Totodată, el leagă forța fizică ieșită din comun, vitejia și aplecarea spre băutură a protagonistului din acest basm de acelea ale împăratului Aurelian, în a cărui biografie, datorată lui Flavius Vopiscus, apare în plus și cognomenul *manu ad ferrum*, *Etymologicum Magnum Romaniae*, col. 3184-3186 – *n.t.*]

– Înălțate împărate, știi că te-am slujit îndelung cu credință și că am fost gata, zi și noapte, s-o fac atunci când a fost de trebuință. Dar acum sunt sătul de arme și nu vreau decât să mă întorc la mine, să-mi cumpăr acolo casă și curte și să-mi petrec viața alături de o femeie bună.

Vulpoiul viclean însă nu gândea în sinea lui tot așa, căci fusese prea multă vreme soldat și-i plăcea prea mult o astfel de viață fără griji, ca să-i treacă prin minte să ducă de-acum încolo o viață liniștită de familie ; vorbele lui ținteau mai degrabă la obținerea unui dar din partea împăratului, ca să poată petrece în voie prin cârciumi. Acestea erau cele mai frumoase bucurii domestice pe care le cunoștea. Mângiferu își făcuse un plan bun, căci chipurile, împotrivindu-se, căpătă de la împărat o sută de galbeni în schimbul făgăduielii de a nu-și părăsi slujba.

Fără întârziere merse apoi cu galbenii săi în prima cârciumă, își chemă acolo și câțiva fârtați și nu mai părăsi nici masa, nici paharul până ce nu-și prăpădi toți cei o sută de galbeni, iar pe deasupra și o bună parte din datoriile făcute.

Ziua următoare merse din nou la împărat și-i spuse cât de tare se căiește de hotărârea de ieri și că nu se poate hotărî să ducă mai departe o viață atât de frământată ca aceea de soldat, nemaivorbind că nici nu era în stare să pună un ban de-o parte pentru când avea să fie neputincios. Căci darul generos pe care îl căpătase ieri de la milostivul împărat nu-i ajunsese nici măcar să-și plătească datoriile făcute mai demult ca să-l poată sluji cum se cuvine. Cu asemenea vorbe, potlogarul îl păcăli din nou pe împărat, astfel că acesta îi mai dărui două sute de galbeni numai ca viteazul să rămână în slujba sa. Dar și aceștia se duseră după primii, căci de astă dată își luă și mai mulți fârtați să-i țină tovărășie.

A treia zi merse din nou la împărat, ca să-și mai încerce încă o dată potlogăria pe seama milei împăratului ; dar nu-și atinse scopul, ci pentru nerușinarea lui fu ciomăgit zdravăn și aruncat pe scări în jos.

Mânios că fusese tratat astfel, Mângiferu porni la drum, cu gândul să caute aventuri în cele mai îndepărtate colțuri ale împărăției, scop în care convinse și doi recruți cu care se înfrățise la ultimele sale chefuri.

Nu ajunseseră prea departe, când văzură într-o pădură mare o poiană, în care se afla un palat, înconjurat de grădini frumoase. Părea să fie nelocuit, căci pe scările care duceau în interior creștea iarbă. Merseră spre el și întrebară un cioban, care-și păștea pe-acolo turma, al cui e palatul și de ce e nelocuit. Răspunsul fu că e al împăratului și e nelocuit deoarece sălășluiesc în el duhuri necurate care își fac noaptea de cap.

– Ha ! ha ! zise Mângiferu, asta-i ceva pentru noi. Haideți, prieteni, să vedem ce fel de duhuri stăpânesc aici și dacă nu cumva pivnița și bucătăria au ceva cu care să se poată desfăta niște flăcăi veseli !

Cu aceste vorbe își luară rămas bun de la cioban și se apropiară de palat, a cărui vrajă neliniștitoare îndepărtase de el, cu multă vreme în urmă, orice suflet de om. Intrară înăuntru, cu Mângiferu în frunte, și cotrobăiră prin tot palatul, fără să dea peste ceva necurat sau vrăjit. Dimpotrivă, totul era atât de strălucitor, încât ochii lor abia puteau să îndure lumina vie a pereților de aur și de argint. Într-o sală, declarată de Mângiferu drept cea mai frumoasă, se întinseră toți trei să se odihnească pe cele mai minunate covoare și perne.

– Acum n-ar fi rău, zise căpetenia acelor vântură-lume, dacă am avea în față o masă, pusă frumos, cu o friptură zdravănă de vițel și alte asemenea lucruri, la care mai cu seamă vinul n-ar trebui să lipsească.

Abia rostise aceste vorbe, că din pardoseala de marmură se și ridică o masă bogată cu fripturi aburinde și vinuri plăcut mirositoare, care se așeză chiar în fața celor trei fârtați. Oricât îi uimi o asemenea minune, nu așteptară să fie poftiți solemn să mănânce, ci se așezară de îndată la masă, se folosiră cu îndrăzneală de lingură, cuțit și furculiță și, din când în când, de pahare. Deoarece fiecare bucată de carne sau de pâine tăiată și fiecare înghițitură de vin se făceau la loc, ori de câte ori erau consumate, foamea și setea cedară în curând locul beției și, la urmă, somnului, iar seara care se lăsă îi găsi pe cei trei sforăind pe jos.

Nici nu băgară de seamă când în palat începu treptat să se audă zgomote, mai întâi ca o furtună îndepărtată, apoi tot mai tare, până ce izbucni o adevărată vijelie, care trântea uși și ferestre, ba chiar gonea nori negri prin sălile foșgăind de lilieci uriași și păsări de noapte. Din colțurile odăilor se ridicau degete uscate, ghiare și labe palmate, pline de păr, iar printre ele se vedeau ochii holbați ai unor broaște nemaipomenit de mari, șopârle și broaște râioase, apoi gheme de șerpi veninoși, de șoareci și guzgani scârboși, năvălind din pardoseala care treptat nu mai era netedă, ci parcă presărată cu buboaie primejdioase. Mistreți aprigi și schelete aprinse își făceau de cap cu larmă asurzitoare prin odăi, se purtau smintit, îi aruncau încoace și-ncolo pe cei trei, îi călcau în picioare, așa încât se treziră curând. Celor doi soldați tineri li se făcu o asemenea frică, încât la început se gândiră să fugă, dar își dădură imediat seama că e cu neputință, și atunci, acoperindu-și ochii, se întinseră pe podea. În schimb, Mângiferu își scoase bărbătește sabia și începu să căsăpească în dreapta și stânga, așa că nu se poate descrie ce tocătură de coarne, cozi, urechi, ochi, limbi, degete, unghii și altele înotau pe jos într-o băltoacă de

sânge și venin primejdios. După ce se bătu astfel până la miezul nopții cu arătările vrăjitorești, acestea o luară la goană, dar îi strigară că mâine seară aveau să vie din nou, mai grozave și mai multe, aducând cu ele toate chinurile și caznele iadului.

Se făcu ziua și cât vedeai cu ochi nu mai era nici urmă de duhuri și de iazme. Dar setea de luptă a lui Mângiferu nu se potolise, așa că făcu zob toate scaunele și mesele care îi mai stăteau în cale și nu se liniști decât după ce tăie toate covoarele scumpe și smulse măruntaiele de pene prețioase din toate pernele. În urmă dădu peste tovarășii săi aproape încremeniți de frică, pe care-i lovi cu latul sabiei, strigându-le:

– Nemernicilor, ticăloșilor, cărăbăniți-vă din palatul pe care l-am cucerit cu sabia mea! Plecați sau vă arunc pe fereastră!

Speriați, ei nu așteptară să li se mai spună o dată, ci o luară la sănătoasa, bucuroși că scăpaseră de arătările nopții și de sabia lui Mângiferu.

Acesta își căută între timp un loc de odihnă, rosti ca ieri dorința de a avea o masă bine garnisită, și mâini nevăzute i-o împliniră pe loc. Se așeză la masă, împăcat în cuget și cu gândul de a mânca și a bea tot atât de îndelung pe cât se luptase în astă noapte. Dar cum mâncarea și băutura duc mai repede la țintă decât lupta, i se făcu somn și se lăsă fără împotrivire în brațele acestuia. După ce se sătură și de somn, merse în grădinile palatului pentru ca în adierile serii să se desfete cu miresmele florilor minunate și cu șopotul havuzurilor răcoroase.

Chiar dacă pe Mângiferu nu prea îl încălzea fericirea domestică, el nu era potrivnic femeilor, căci așa ceva nici nu s-ar fi cuvenit unui viteaz, ba chiar îi plăcea să petreacă și să glumească cu fetele frumoase. De aceea i se năzări acum ce bine ar fi dacă ar avea aici o fată cu care să împartă bucuriile acestei singurătăți minunate. Vinul îi aduse pe limbă această dorință înflăcărată și, cât ai clipi din ochi, în fața lui se afla o asemenea mândrețe de fată că nu mai știa ce să facă de încântare. I se aruncă imediat la picioare, îi îmbrățișă genunchii, dar ea îl îndepărtă ușor, zicând:

– Dragă Mângiferu, eu te iubesc de mult, dar n-a sosit încă vremea ca să fiu cu totul a ta, așa cum aș vrea. Mai întâi trebuie să nimicești vraja prin care duhuri groaznice au robit acest palat cu locuitorii săi, printre care și pe mine, sărmana fată de împărat. Știu că vrei să săvârșești această faptă, dar bagă de seamă să nu ți se smulgă prețul izbânzii; căci după ce-ai s-o obții, tatăl meu n-o să prețuiască vrednicia ta și o să te alunge rușinos. N-o să-ți dea mâna mea, care îți aparține doar ție.

Spunând aceste vorbe, frumoasa prințesă pieri, iar Mângiferu rămase ca beat de uimire și fericire. Plin de dorința de a se bate cu

duhurile rele, se întoarse neîntârziat în sălile palatului, unde într-adevăr larma se și pornise, căci necuraţii se înfăţișară devreme ca să-și pună în aplicare amenințarea cu care plecaseră ieri. Cu cât se întuneca mai mult, cu atât sporea oastea pocitaniilor înspăimântătoare care se îmbulzeau să iasă din furnicarul de animale diavolești și care erau prevăzute cu unelte de caznă groaznice, pe care nici un grai nu le-ar putea lesne înfăţișa. Dar cu cât ele bântuiau mai smintit și mai fioros, cu atât Mângiferu lovea cu ascuțișul și latul sabiei mai cu furie în jurul său, astfel încât întreaga rea-voință a seminței diavolești care încerca să-l facă praf nu era în stare să-i clintească nici un fir de păr. La fel ca ieri, arătări de tot felul, rănite și înspăimântate, zburau talmeș-balmeș, care încotro, dar Mângiferu nu se opri până când nu nimici ultima ghiară, ceea ce firește ținu până noaptea târziu, deoarece erau nemaipomenit de multe.

Un vânător, care se întorcea acasă de la vânătoare, trecu pe-acolo și, deslușind urletele și schelălăielile duhurilor schilodite, se apropie de palat, iar după ce auzi gemetele muribunzilor și mirosi duhoarea trupurilor tăiate, alergă cu vestea despre această întâmplare la împărat care, spre a afla amănunte, trimise un arap la palat. Acesta îl găsi pe viteaz cuprins încă de furia lui războinică, fărâmând ca și ieri mese, cutii, scaune, perne, covoare și altele, încredințat fiind că și ele țineau de duhurile necurate. Văzând intrând un negru, furiosul se repezi la el și, dintr-o lovitură, îi tăie capul și mâna cu care nefericitul voia să se apere de puterea tăișului. Foarte mulțumit de ce făcuse, Mângiferu continuă neobosit în furia lui oarbă de distrugere, încât îl găsiră tot așa alți doi arapi pe care îi trimisese împăratul, văzând că primul nu se mai întoarce. Nici lor nu le merse mai bine, căci Mângiferu lăsă să se rostogolească și capetele lor în lacul de sânge pe care îl produsese în încăperile palatului.

În urmă apăru chiar împăratul cu căpitanii săi și cu o mulțime de războinici ca să se încredințeze de isprăvile de la palatul vrăjit. În înverșunarea sa, Mângiferu îi luă și pe ei drept arătări și-i mână fără oprire până dincolo de porțile palatului. Când nu mai rămase nimic de făcut, neînvinsul își băgă sabia în teacă să răsufle.

De clipa asta se folosiră împăratul și alaiul său, spre a duce tratative cu el și mai ales a-l lămuri că nu erau duhuri rele, ci că el era împăratul, stăpânul său și proprietarul de drept al acestui palat, iar ceilalți, soldați și căpitani. Mângiferu își veni astfel în fire și-l lăsă înăuntru pe împărat, căruia nu-i lipsea dorința de a intra pe loc în posesia proprietății sale și care ridică în slăvi meritele lui Mângiferu, dar îi dădu drumul să plece în mila Domnului, fără să dea ascultare cererilor sale îndreptățite de a primi răsplata cuvenită.

Mângiferu, care ca bun rezervist prețuia ascultarea cel puțin tot atât de mult ca și virtutea, plecă în tăcere dar, ajuns în fața palatului, se mai întoarse o dată, să vadă dacă cel puțin frumoasa prințesă nu se arată. Ea se ivi în aceeași clipă în fața lui și-i spuse doar atât:

– Peste trei zile, Mângiferu, am să te urmez!

Apoi pieri tot atât de repede precum se ivise.

Viteazul merse abătut mai departe și când, la o vreme, ajunse în dreptul unei cârciumi, cu toate că arăta atât de rău și de murdar, intră înăuntru ca să se întărească cu o dușcă și să uite de nedreptatea care i se făcuse. După ce goli numărul cuvenit de pahare, își simți din nou sufletul plin de curajul lui bun de odinioară. Cârciumărița era o vrăjitoare și voia să-l cucerească pentru fata ei pe viteaz, pe care îl cunoștea și de ale cărui isprăvi din palatul vrăjit aflase întocmai, cu toate că știa că lui îi era hărăzită frumoasa prințesă, fata de împărat pe care o scăpase, împreună cu întreg palatul, de duhuri. Spre a-și atinge ținta, hotărî să se folosească de vrăjile ei și să-i înfigă în cap un ac fermecat care să-l cufunde într-un somn adânc. Ceea ce era cu atât mai ușor de făcut, cu cât Mângiferu dăduse pe gât mult mai mult vin decât îi fusese necesar ca să-și potolească setea și pe care ea nu i-l refuzase.

A treia zi după ce Mângiferu părăsise palatul, apăru prințesa la cârciumă ca să-l ia la nuntă. Dar, văzând că era cu neputință să-l trezească din somnul adânc, iar cârciumărița vicleană îi mai și spuse că zace astfel beat de trei zile, se îndepărtă, făgăduind să vină a doua zi. Ceea ce și făcu, dar fără un rezultat mai bun. Somnul lui Mângiferu rămase la fel de zdravăn.

Când fata de împărat veni a treia zi și-și găsi iubitul în aceeași stare de inconștiență, plânse și plecă amărâtă din cârciumă. Atunci cârciumărița se bucură nespus și scoase grabnic acul din capul lui Mângiferu, îi dădu din nou să bea, dar numai cât îi ceru gâtlejul lui însetat, căci așa credea ea că-l putea câștiga cel mai bine pe bătrânul soldat pentru sine și pentru fata ei. Într-asta însă se înșela, căci atunci când fu plin bine, deveni arțăgos, începu să ia la bătaie pe ceilalți mușterii, îi azvârli pe toți afară, nu mai puțin pe cârciumăriță și pe fata ei, și rămase stăpânul netulburat al cârciumii până când în pivniță nu se mai găsi nici o picătură de vin. După care plecă voios mai departe spre a-și petrece viața în fapte de vitejie și aventuri.

A doua zi, tocmai când trecea printr-un câmp, îi ieși în cale un foarte frumos ogar pitic care, când îl chemă, veni numaidecât după el și se purtă foarte prietenos, ceea ce îi plăcu lui Mângiferu, căci se simțea abătut de singurătatea lui mare. Se legă de îndată între ei o prietenie adâncă, de care Mângiferu avea cu atât mai multă

trebuință, cu cât ogarul se dovedi un excelent prinzător, astfel că de aici încolo trăiră bine amândoi din prada adunată.

Se întâmplă odată ca Mângiferu să poposească într-o cârciumă, unde luă la bătaie pe cârciumari fiindcă nu voiau să-i dea de băut pe degeaba. Printre alți clienți, poposise acolo și un prinț care tocmai venea de la curte. Prinsese drag de frumoasa prințesă, dar fusese respins de împărat, care anunțase că cine vrea să obțină prințesa trebuie mai întâi să găsească un ogar pitic pe care el îl iubea ca pe propria fată și care i se pierduse într-un fel de neînțeles.

Când prințul văzu ogarul la picioarele lui Mângiferu, îl recunoscu pe loc din descrierea care i se făcuse ca fiind acela al împăratului. Se dădu bine pe lângă Mângiferu, dar acesta nu-l băgă în seamă, până ce prințul puse să se aducă băutură. După care se făcu prietenos și în curând era sub masă ; căci prințul îi poruncise în taină cârciumăresei să amestece miere și piper în vin, iar ea, supărată de felul nemilos în care Mângiferu se purtase cu ea, intrând în cârciumă, ascultase bucuros. Prințul însuși bău foarte puțin, ceea ce Mângiferu băgă cu atât mai puțin de seamă, cu cât el se dovedea întotdeauna a fi atât un slujitor, cât și un băutor țeapăn și cu credință.

În vreme ce Mângiferu zăcea sub masă dormind adânc, prințul dezlegă ogarul și plecă cu el. Îl duse împăratului care se bucură nemaipomenit și hotărî de îndată logodna fetei sale, spre marea îngrijorare a acesteia, cu norocosul găsitor al ogarului neprețuit. Prințesa nu știu altceva să facă decât să poruncească în taină ca orice străin care apare în cârciumile mari și mici din capitală să fie îndrumat către palatul împăratului. Așa mai avea nădejde să-l găsească pe iubitul ei Mângiferu și, într-adevăr, nu se înșela. Căci viteazul auzise de serbările care se pregăteau pentru nunta prințesei la palat, la care trăgea nădejde, dacă nu altceva, baremi să petreacă, deoarece hoinăreala fără ogarul său îi devenise o povară. Ajungând în capitală, intră pe loc într-o cârciumă, unde însă fu imediat îndrumat de cârciumar spre palat. Mângiferu nu luă în seamă ce i se spuse, se așeză la o masă și începu să bea. Cârciumarul, care se temea să nu fie pedepsit dacă, în ciuda poruncii prințesei, nu ajungeau toți străinii la palat, trimise după poliție să-l ducă pe Mângiferu cu sila. Dar când sosiră slujitorii acesteia, viteazul se aruncă asupra lor și-i azvârli, unul pe ușă, altul pe fereastră, și tot așa, unul după altul, pe toți cei care voiau să pună mâna pe el. Mânioși că pățiseră asemenea rușine, slujitorii dreptății chemară patrula și sosiră o sută de bărbați curajoși, soldați împărătești, spre a-l băga la închisoare pe îndărătnicul tulburător de ordine. Dar nici acestei cete nu-i merse mai bine, căci Mângiferu îi azvârli afară pe toți țingăii, cum îi numea el pe soldații împărătești. Se făcu mare zarvă și împrejurarea ajunse la

urechile împăratului care trimise acum două sute de oameni. Din pricina asta, Mângiferu deveni așa de furios, ca atunci în palatul vrăjit, încât după ce îi mână afară din cârciumă și-i făcu praf pe toți cei două sute, îi alungă pe cârciumar și pe cârciumăriță din proprietatea lor și sfărâmă tot se putea sfărâma, mese, scaune, lavițe, lăzi, ferestre, ba chiar și butoaiele din pivniță.

Întâmplarea făcu desigur mare vâlvă în capitală, iar când prințesa auzi, înțelese că acela nu putea fi nimeni altul decât iubitul ei Mângiferu. Merse degrabă la cârciumă, îl strigă pe nume, după care el se potoli și se aruncă în brațele ei. La asta, prințul care o însoțea pe prințesă vru să se împotrivească, dar Mângiferu începu să-l ocărască, îl înhăță în cele din urmă și-l bătu zdravăn, strigând:

– Mișel viclean ce ești! Mi-ai furat ogarul după ce m-ai îmbătat; na-ți răsplata pentru piperul și mierea pe care mi le-ai pus în vin!

Văzând împăratul și prințesa că, de fapt, Mângiferu găsise ogarul și că prințul pusese mâna pe el doar prin înșelăciune, i-au dat drumul să plece falsului mire, în schimb Mângiferu a ajuns, pe bună dreptate, bărbatul frumoasei prințese și moștenitorul împăratului, când, la scurtă vreme, acesta a murit. Astfel, totul s-a desfășurat spre folosul lui Mângiferu, așa după cum el a și meritat pentru vitejia lui.

ꕥ

Brednich/Taloș 22. AT 326 II (**Tânărul care vrea să-nvețe ce e frica**). *Cf.* și 410* (**Împărăția pietrificată**). Față de optica și modurile basmului popular, narațiunea de față, alcătuită din episoade de furie belicoasă și bahică, precum și din motive „oarbe", desfuncționalizate (hangița vrăjitoare), este un întreg grotesc și incoerent, cu reminiscențe de poem eroico-comic. Personajul principal, bătrân, țâfnos, zurbagiu și mincinos, la care nebunia războinică alternează cu beția cruntă, întruchipând hiperbolic soldățimea grosolană și sălbatică, este, de fapt, un anti-erou. Legătura lui cu *berserker*-ul poemelor eroice scandinave pe care o face Albert Schott în comentariul la acest basm (v. mai jos) este interesantă în sine, dar nedemonstrată și puțin probabilă.

22
Păcală

I. Cum capătă Păcală moștenirea tatălui său, iar frații săi mai mari rămân cu mâna goală

Un om avea trei feciori și o vacă. Dacă frații mai mari aveau un nume, povestea nu ne spune, mezinul însă se chema Păcală, în germană „păcătosul”[9]. Când tatăl muri, feciorii trebuiră să-și împartă moștenirea; dar deoarece aceasta era doar o vacă, nu știau ce să facă. În cele din urmă, după ce se sfătuiră în fel și chip, hotărâră ca fiecare dintre ei să ridice un grajd, să lase apoi vaca dezlegată la mijloc și, la care grajd se va duce, a aceluia să fie. Zis și făcut. Frații mai mari își ridicară grajduri frumușele cu pereți de piatră; Păcală, pentru care așa ceva era prea greu, își împleti pereți din ramuri proaspete. Când totul fu gata, puseră vaca la mijloc să hotărască ea de bună voie. Animalul linse și mirosi pereții grajdurilor de piatră, dar se întoarse în cele din urmă la al treilea, unde înghiți cu lăcomie frunzele de pe ramuri și alese grajdul lui Păcală. Astfel câștigă acesta, iar frații săi nu avură nimic de zis.

9. Ar fi să ne gândim la *peccator*? La Clemens, *păcat* este *Sünde*, *a greși* sau *a păcătui* este *sündigen*. [De fapt, Păcală – a păcăli – *n.t.*]

II. Cum își vinde Păcală moștenirea unui copac și primește plată de la acesta

Încă din tinerețe, Păcală avea o minte neastâmpărată, îi plăcea mai mult să hoinărească decât să ducă o viață domestică. De aceea se hotărî să-și vândă vaca. Dar nu voia să facă negustorie cu frații săi, gândind că e mai bine cu străinii, că de la aceștia putea, cu inima împăcată, să ceară mai mult. Își luă deci vaca și plecă cu ea. Într-o pădure se gândi să se odihnească fiindcă se apropia o furtună puternică. După ce legă vaca de un copac, se întinse sub un brad bătrân. După o clipă, se ridică deodată în sus, zicând:

– Da!

Crezuse că bradul îl întrebase dacă vaca e de vânzare. Bradul însă doar troznise, căci vântul îi apleca crengile într-o parte și-n alta. Bradul trozni din nou și lui Păcală i se păru că întreabă:

– Cu cât?

Răspunse:

– Douăzeci de galbeni.

Bradul mai trozni o dată:

– Prea mult!

Păcală rămase neînduplecat.

Bradul se tocmi din nou, troznind:

– Șaisprezece galbeni.

După ce se mai târguiră încolo și-ncoace, Păcală se învoi în cele din urmă, dar zise:

– Trebuie să-mi plătești pe loc bani peșin.

La care bradul răspunse:

– Azi nu pot, dar mâine, sigur.

Vânzătorul fu mulțumit, își dezlegă vaca, o legă de brad și se duse acasă. Când ajunse acasă, frații săi îl întrebară dacă își vânduse vaca și cu cât. La care, Păcală răspunse scurt:

– Da, cu șaisprezece galbeni.

Când frații săi îl întrebară din nou:

– Cui?

răspunse la fel de scurt:

– Unui copac.

– Ori minți, ori ești smintit, strigară frații uimiți.

Păcală nu mai răspunse nimic, ci zâmbi pe sub mustață.

A doua zi porni la drum și se duse în pădure, la bradul căruia îi vânduse vaca. Recunoscu bradul după funia ruptă pe care o lăsese vaca în urmă, când o luase la goană prin pădure ca să-și caute hrană.

– Iată, am venit, zise Păcală către brad, să-mi iau banii, dă-mi-i acum!

Bradul însă nu răspunse nimic, vântul nu mai bătea ca să-i aplece crengile într-o parte și-n alta, de aceea nu mai putea vorbi. Păcală se mai răsti de câteva ori la brad; văzând însă că acesta nu răspunde, se supără și-l ocărî:

– Știi că ai înșelat și ai furat, și că hoții trebuie pedepsiți?

Cu aceste cuvinte luă un topor și tăie bradul din rădăcină. Când se prăbuși trosnind, iar rădăcinile i se căscară adânc din pământ, Păcală văzu acolo o căldare de aramă cu bani. Își luă de-acolo șaisprezece galbeni și se duse acasă. Văzând frații săi banii la el, se minunară tare, dar nu mai ziseră nimic.

III. Cum omoară Păcală un popă la porunca fraților săi

Noaptea, pe când Păcală dormea, unul din frați îi zise celuilalt:

– Auzi, mie mi se par ciudate vorbele fratelui nostru. Nu e nici beat, nici smintit aș vrea să știu de unde are banii.

La care celălalt frate zise că și lui i se păruse necurată tărășenia și că trebuiau să-l întrebe de-a dreptul. A doua zi vorbiră către Păcală:

– Dragă frate, e totuși ciudat că ți-ai vândut vaca unui copac, dar și mai mult ne minunează că ți-a dat copacul bani. Spune-ne adevărul și ce fel de copac ciudat e ăla.

La care Păcală vorbi:

– Frații mei dragi! O să vă spun bucuros, n-am nici o taină față de voi.

Astfel le povesti ce i se întâmplase cu copacul și cum îi plătise acesta, nu ascunse nici faptul că acolo mai era mult bănet. Frații se bucurară în ascuns de această istorisire și ziseră:

– Că prost mai e fratele ăsta al nostru! Ne-a spus tot, așa, pe șleau, când putea să țină pentru el toată comoara.

I-au cerut să-i însoțească numai ca să poată aduce toți trei comoara și apoi să și-o împartă între ei. Păcală merse și le arătă comoara pe care o luară toată acasă. Ca s-o împartă pe loc, frații îl trimiseră pe Păcală, ca fiind mezinul, la popă să-i ceară banița cu care voiau să măsoare banii. Popa, un bătrân ursuz, îl întrebă:

– Ce-ți trebuie banița mea?

– Vreau să-mi măsor banii, fu răspunsul.

Atunci popa îi dădu lui Păcală banița și, după ce acesta plecă cu ea, se furișă ca să pândească la fereastră ce fel de bani are de

măsurat Păcală. În vreme ce frații se îndeletniceau cu măsurarea banilor, unul dintre ei îl băgă de seamă pe popă la fereastră și-i zise lui Păcală:

– Du-te și omoară-l pe popă în bătaie ca să nu mai pândească la fereastră.

Păcală ieși grabnic pe ușă afară și-l lovi pe popă astfel încât acesta căzu jos și muri pe loc; atunci Păcală îl azvârli într-un iaz care se afla lângă casă, apoi se întoarse liniștit înăuntru și zise râzând:

– Acum n-o să se mai uite înăuntru!

Frații nu bănuiră nimic rău, ci se gândiră doar că Păcală îl alungase pe popă cu câteva lovituri. În urmă, unul dintre ei văzu în apă barba ridicată a popii și strigă:

– Da' ce plutește oare acolo pe apă?

Păcală se întoarse și zise, zâmbind pe sub mustață:

– E un țap care se scaldă.

Atunci frații alergară într-acolo, căci nu le venea să creadă că ar fi fost un țap care se scălda, și recunoscură cu groază leșul popii care tocmai îi pândise la măsurarea banilor. Înspăimântați, alergară acasă și-l luară la zor pe Păcală pentru ce făcuse:

– Nu un țap plutește pe apă, ci leșul popii, pe care l-ai omorât, ziseră ei.

– Hm! zâmbi răutăcios Păcală: dacă nu-i un țap, atunci e popa; l-am omorât fiindcă voi mi-ați poruncit.

Atunci frații se tânguiră și fură cuprinși de spaimă, dar Păcală zise:

– Acum pe popă nu putem să-l mai înviem, trebuie deci să fugim ca să nu fim prinși, altminteri s-ar putea să fie rău pentru toți.

IV. Cum Păcală se ascunde cu frații săi într-un copac și pune mâna pe un sac de tămâie

Cei trei înhățară la iuțeală atâția bani cât putură cuprinde buzunarele lor și fugiră.

Păcală nu luă bani, ci o râșniță de piatră ca să macine mălai pentru mămăligă. Merseră toată ziua, iar seara ajunseră în fine pe o câmpie, sub un stejar. Aici voiau să rămână; dar, fiindcă le era frică, Păcală le propuse să se ascundă în vârfurile copacului și să înnopteze sus. Sfatul era bun și curând stăteau toți tihnit pe crengile copacului, fără să poată fi văzuți de jos. Nu trecu mult timp și se apropie un convoi mare de țărani cu vite și căruțe, care poposi, de asemenea, sub stejar. Țăranii dejugară și lăsară vitele slobode să pască primprejur,

căruțele însă le duseră la un loc sub stejar, că, dacă ar fi fost să plouă, încărcătura lor să fie ferită. După ce țăranii adormiră, Păcală le spuse fraților săi că râșnița era prea grea și că vrea să-i dea drumul jos. Ei îl îndemnară să mai rabde până dimineață, când aveau să plece țăranii, altminteri aveau să fie descoperiți. Dar Păcală, care peste câteva clipe își pierdu răbdarea, nu mai ținu seamă de nici un avertisment și dădu drumul la râșniță. Din fericire nu atinse pe nici unul din cei care dormeau dedesubt dar, zăngănind pe crengi în jos până să se prăbușească pe pământ, făcu o asemenea larmă, încât se treziră toți și, cuprinși de groază, o luară la sănătoasa în toate părțile, lăsându-și acolo vitele și căruțele. „Acum", se gândiră cei din copac, „e timpul s-o ștergem, înainte de a se întoarce țăranii". Coborâră deci repede și, nevoind să treacă de pomană prin această peripeție, scociorâră prin căruțe și luară atât cât puteau să ducă. Fără să caute prea mult, Păcală luă un sac de tămâie ; ăsta nu i se păru nici prea greu, nici prea ușor. Când încă se mai îndeletniceau cu descărcarea căruțelor, cei trei frați auziră cum țăranii fugiți se furișau încet înapoi ca să cerceteze ce îi pusese așa deodată pe fugă. Acum trebuiau s-o ia la goană. Unul o luă într-o parte, altul în alta : despre cei doi frați mai mari nu s-a aflat dacă au fost prinși sau au izbutit să fugă, despre Păcală însă e sigur că a scăpat cu sacul său de tămâie.

V. Cum înzdrăvenește Păcală pe bunul Dumnezeu și primește de la el în dar un cimpoi vechi

Când, fugind, Păcală se crezu, în fine, la adăpost, se gândi să facă ceva plăcut lui Dumnezeu și lui însuși ; își dezlegă de aceea sacul, puse toată tămâia grămadă și o aprinse. „Ce înseamnă puținul de tămâie din biserică față de această jerfă ?" își zise în sinea lui, râzând ; se uita țintă la fumul care se ridica spre cer atât cât putea să-l urmărească și atunci văzu cum se deschide cerul, primindu-i jertfa. Acolo ședea Dumnezeu pe tronul său, cu o față palidă, slăbită, care făcu un semn îngerilor să-l cheme pe Păcală. Păcală fu deci strămutat în cer. Atunci Dumnezeu se ridică și spuse :

– Păcală, jertfa ta a fost pentru mine o mireasmă plăcută care m-a înzdrăvenit ; vreau să-mi ceri un dar.

La început Păcală se temu ; dar, când văzu că era singur cu Dumnezeu, și anume într-o odaie așa cum au țăranii, prinse curaj și zise :

– Dacă asta e voia Domnului meu, atunci aleg cimpoiul ăsta de-aici.

Vorbind astfel, arătă un cimpoi vechi care se găsea într-un ungher și pe care găinile, ce păreau să fie aici la ele acasă, îl aduseseră, în mod necuviincios, într-o stare jalnică. Dumnezeu râse și zise:

– Dar bine, Păcală, cum poți să-ți alegi un cimpoi, când aș putea să-ți dau lucruri cu mult mai frumoase și mai mari?

– De când eram tânăr, Doamne, dorința mea cea mai fierbinte a fost să am un cimpoi, răspunse Păcală, de aceea, te rog, dă-mi cimpoiul ăsta.

Văzând Dumnezeu că nu putea fi înduplecat să renunțe la dorința lui umilă, îi dădu cimpoiul și-l lăsă să plece din cer; mulțumit până în adâncul sufletului, Păcală se întoarse cu darul său pe pământ.

VI. Cum Păcală face un contract ciudat cu un popă și se tocmește la acesta cioban

După ce hoinări îndelung, Păcală se îndreptă din nou spre un sat și merse acolo la casa popii. Când acesta îl întrebă ce vrea, zise:

– Sunt cioban și caut de lucru.

Popa îi răspunse:

– Eu am nevoie de un cioban, dar ce plată ceri?

– Eu caut mai degrabă omul bun decât simbria mare, d-aia mă mulțumesc cu straie și mâncare, răspunse Păcală.

– Bine, zise popa, atunci te năimesc.

– Da, vorbi Păcală, dar mai înainte trebuie să facem un contract.

– Bucuros, răspunse popa, care era mulțumit în sinea lui că găsise un cioban atât de ieftin, bucuros, dar ce condiții vrei să mai pui?

– Nu-mi lua în nume de rău, Părinte, vorbi Păcală din nou, păcatele mele mă împovărează tare și trebuie să m-ajuți să mă pocăiesc. Sufăr grozav de arțag și din pricina lui am săvârșit multe fapte rele. Un preot bătrân, la care m-am dus cu beleaua asta a mea, mi-a zis că atunci când o fi să mă mai întărât astfel, cel care m-a scos din sărite să-mi taie o fâșie de piele de pe spinare și apoi o să mă fac mai bun. Dumneata, Părinte, să-mi dai în scris și cu martori că o să faci așa ceva.

– Bucuros, bucuros! strigă popa, în pripă, și se gândi în cugetul său hain: „Pe ăsta-l prind".

– Dar, zise mai departe Păcală, și dumneata trebuie să îndeplinești aceeași condiție, ca să fie un contract adevărat ăsta pe care-l facem.

Auzind una ca asta, popa se sperie și nu se învoi, dar când Păcală spuse că altminteri nu se bagă slugă la el cu nici un chip, încuviință. Contractul se făcu în scris și fu semnat de martori. Amândoi, popa și Păcală, primiră o copie pe care fiecare o luă la sine. Popa nu-și făcu griji, căci el era biciul vecinilor săi și, dacă nu izbutea să-l scoată el pe Păcală din sărite, atunci se gândea că ar putea s-o facă nevastă-sa, care era și mai rea, și astfel ar fi câștigat el.

După ce mâncă, Păcală își luă cimpoiul și se duse să păzească oile. Pe islaz începu să sufle din cimpoi, dar abia se auziră câteva sunete, și oile începură să joace una după alta. Păcală se bucură nespus și suflă cu tot mai mult zel, gândind: „Acum încă nu știu să cânt bine, dar ce bucurie o să fie când o să ajung meșter mare la cântat; atunci și oile au să fie toate meștere la joc". Seara își mână turma spre casă. Popa stătea la poartă și aștepta. Când le văzu sleite de putere și cu burțile goale, întrebă:

– Ce s-a întâmplat cu oile că sunt așa de vlăguite?

La care Păcală răspunse:

– Stăpâne, n-au vrut să pască deloc, le-a fost prea cald.

Popa nu înțelese vorbele astea; dar văzând că la iesle oile arătau o foame sănătoasă, se liniști și nu mai zise nimic.

VII. Cum Păcală zice din cimpoi iar nevasta popii joacă până moare

Mai multe zile la rând oile popii veniră la fel de înfierbântate și nemâncate.

Asta i se păru popii prea de tot și a doua zi, când Păcală porni cu turma la păscut, se furișă după el și pândi într-o tufă de porumbar și măcieș să vadă ce face ciobanul lui, în care nu avea încredere. Cu toate că Păcală își vedea stăpânul în tufiș, se făcu a nu lua aminte și începu să cânte din cimpoi. Popa văzu cum oile sale încep să joace și nu peste multă vreme fu silit și el să facă la fel. Când Păcală băgă de seamă că sunetele cimpoiului au același efect asupra oamenilor ca și asupra oilor, se bucură mult și suflă cu și mai mare putere. Se apropie de stăpânul său, i se așeză râzând sub nas și se veseli nemaipomenit, văzând cum preotul juca în mărăciniș, zdrențuindu-și fața, barba și hainele. Începu să-l ocărască pe Păcală, dar acesta îl sfătui să se potolească, altminteri va trebui să-i arate contractul. Popa văzu că nu putea fi vorba să se burzuluiască, dar îl rugă pe Păcală să înceteze imediat cu jocul. Ceea ce se întâmplă însă abia după ce Păcală osteni.

Popa se duse acum acasă, își puse în rânduială hainele și-i povesti nevesti-si că noul lor cioban putea să cânte atât de frumos din cimpoi, încât nici oile nu mai mâncau, ca s-asculte muzica frumoasă, ba chiar nici el nu se putuse opri să nu joace. Femeia nu credea toate astea și-l ocărî pe bărbatul ei că voia s-o facă să creadă asemenea prostii. Când Păcală se întoarse seara cu oile și își termină treburile la iesle, fu chemat de popă în odaie, care îi zise:

– Ascultă, Păcală, hai să sufli aici din cimpoi; nevastă-mea nu crede că știi să cânți așa de nemaipomenit.

Păcală se codi la început, dar fiindcă stăpânul său stăruia întruna și-și legase două pietre mari de picioare ca să nu fie silit să joace din nou, își aduse instrumentul și cântă, în vreme ce doamna preoteasă era în pod. Abia auzi muzica, și începu să joace cu înfocare, fără să se mai poată opri, întocmai ca oile de pe islaz și ca bărbatul ei în mărăciniș. Auzind tropăitul de sus al preotesei, care era cam dolofană, Păcală abia putea să mai sufle în cimpoi de râs. Cu cât săriturile stăpânei se făceau mai zmintite, cu atât Păcală devenea mai îndrăzneț, iar cântecul său mai artistic: sufla din ce în ce mai înfocat și mai tare până ce preoteasa căzu prin chepengul podului și rămase moartă jos.

VIII. Cum Păcală pune cozile a trei câini la carnea pentru pomană, iar la porunca stăpânului său îi spală și-i usucă mezinul

Preoteasa murise, dar bărbatul ei nu avea voie, din pricina contractului, să se supere și poate nici nu-i părea așa de rău. Potrivit obiceiului, pregăti o pomană cum se cuvine, tocmi bocitoare care trebuiau s-o bocească pe răposată: într-un cuvânt, nu nesocoti nimic pentru ca rudele sale de vază să fie mulțumite. Pentru ospățul de pomenire puse la foc trei oale cu carne, pe care voia să le dea oaspeților săi la masă. Acum trebuia să meargă la biserică pentru a ține liturghia. Își chemă de aceea argatul și-i zise:

– Ascultă, dragă Păcală, eu mă duc acum la biserică să țin liturghia, tu pune carnea la fiert și adaugă cele trei cozi de cimbru, țelină și mărar. După asta, până mă întorc, ia copilul din leagăn și curăță-l.

Păcală făgădui să facă întocmai și stăpânul se duse liniștit la biserică. Păcală merse de-ndată în curte, prinse câinii stăpânului său, care se chemau Cimbru, Țelină și Mărar, luă o secure, le tăie cozile și le băgă, cu piele și păr cu tot, în oala cu carne, cum poruncise stăpânul său. Văzând că fierbeau mai departe cu carnea,

se duse în odaie, luă pe mezinul popii din leagăn, îi tăie beregata, îi spintecă burta și-i scoase măruntaiele, după care îl curăți și-l puse pe un par la soare să se usuce.

Atârna așa acolo, când sosi popa și-l întrebă pe Păcală dacă făcuse ce-i poruncise.

Păcală zise că da și-i arătă stăpânului său ce adăugase la carne. Popa se făcu foc și pară, dar Păcală, zîmbind pe sub mustață, îi arătă spinarea, stăpânul se potoli și puse repede altă carne la fiert. Când popa îl întrebă apoi de copil, Păcală zise liniștit:

– Atârnă acolo de un par, l-am golit și l-am spălat bine.

Văzând leșul copilului atârnând de un par, tatăl nu-și crezu ochilor și abia îl mai putură ține genunchii; apoi își chemă fiul mai mare și-i zise:

– Of, băiete! trebuie să părăsim casa asta, n-are decât să și-o păstreze ticălosul; dacă mai stăm multă vreme aici, ne distruge și pe noi.

Păcală, care trecuse prin fața ușii, auzise vorbele astea și își zise în sinea lui: „Tot mai ține la spinarea lui, dacă nu se supără; o să-l însoțesc la drum".

IX. Cum Păcală își însoțește într-un sac stăpânul care fuge și cum vorbește ca din carte

Între timp, popa pregătise un sac cu cărți, tot ce avea mai drag în casă, ca să-l ia cu el în pribegie. Când ieși afară ca să mai aducă ceva haine, Păcală se furișă în odaie și se strecură în sac. Popa se întoarse, legă sacul și ieși pe neobservate cu băiatul său pe poarta din dos a curții sale. După ce umblară astfel o vreme, ajunseră la o apă pe care trebuiau s-o treacă. Popa mergea înainte, fiul său în urmă; deoarece sacul pe care îl căra era foarte greu, popa îl lăsă destul de mult în jos, așa că intra nițel în apă; atunci Păcală zise foarte încet și blând:

Dragă popă, țin'mai sus
Să nu ne udăm la dus!

Popa se uită în jur și-l întrebă pe feciorul său dacă vorbise ceva, iar când acesta zise că nu, își croi mai departe drum prin apă. Curând, sacul era din nou tot atât de aproape de apă ca mai înainte și Păcală mai zise o dată:

Dragă popă, țin' mai sus
Să nu ne udăm la dus!

Popa se uită din nou în jur și-l întrebă pe feciorul său dacă nici de astă dată nu auzise nimic. Acesta zise că da și repetă cuvintele pe care le auzise. Popa era foarte mirat și exclamă:

– Oh, ce carte frumoasă trebuie să fie aia care spune vorbe atât de înțelepte! Sigur că e cartea cu coperta galbenă.

Ajungând la celălalt mal, pe uscat, popa nu știa cum să dezlege mai repede sacul ca să ajungă la cartea galbenă. Dar, ce spaimă! Când voi să bage mâna-n sac, sări de-acolo, sprinten și voios, Păcală, care se bucură că era din nou cu bunul său stăpân. Popa nu se bucura nicidecum de revederea neașteptată, dar își aminti la timp că n-avea voie să se mânie.

X. Cum vrea popa să-l înece pe Păcală, dar își omoară propriul fecior

– Am îndurat mult, începu Păcală, când se culcară toți trei la marginea apei pe care o trecuseră. Eram gata-gata să mă sufoc în sacul strâmt, printre cărți, mi-a fost teamă mai cu seamă când am trecut prin apă. Ah, domnule Părinte, toate astea le-am îndurat ca să fiu cu dumneata!

La auzul acestor vorbe, popa făcu o figură foarte posomorâtă, își stăpâni mânia și întoarse capul ca și cum n-ar fi auzit nimic. Păcală, care se bucura de răutatea lui, se așeză mulțumit pe o ureche și începu curând să sforăie zdravăn, pe ascuns însă se gândea (căci se prefăcea că doarme): „Trebuie să aud ce mare bucurie simte popa față de argatul său credincios".

Crezând că Păcală doarme țeapăn, popa îi zise feciorului său:

– Ascultă, băiete, Păcală trebuie să moară, altminteri ne ucide pe amândoi.

La auzul acestor vorbe, băiatul se sperie și zise:

– Da' cum să ne punem noi cu ticălosul ăsta voinic?

– O să-ți spun cum, răspunse popa, la noapte ne culcăm foarte aproape de el, iar spre dimineață, când doarme adânc, îi dăm un brânci zdravăn ca să cadă în apa lângă care stă lungit; acolo o să-și primească răsplata dreaptă.

– Bine, tată, zise băiatul, am să te ajut.

Acum se întinseră amândoi lângă el să se culce, băiatul lângă Păcală, iar tatăl lângă feciorul său; Păcală era cel mai aproape de apă. Pe când popa și feciorul lui dormeau, Păcală, care auzise spusele lor, se ridică și se strecură între cei doi.

Către dimineață, era încă întuneric, popa îl împinse pe Păcală, zicând:

– Ascultă, băiete, căci credea că vorbește cu feciorul său, a venit vremea să-l răsplătim, dă-i un brânci!

Păcală îl împinse atunci pe băiat, care căzu în apă și se înecă. Auzind popa plescăitul apei, răsuflă ușurat și-și zise: „Doamne-ajută, am scăpat!" Se gândea la contractul cu tăierea unei fâșii de piele. Când se făcu ziuă, popa fu cuprins de groază, văzându-l pe Păcală lângă sine:

– La dracu, începu el să înjure, te-ai însoțit cu necuratul? Unde mi-e feciorul?

– Hm! rânji Păcală, lui i-am dat partea sa, zace jos în apă, o fi mort.

XI. Cum își jupoaie Păcală stăpânul, potrivit contractului, și fuge cu sacul său

Văzând popa ce făcuse pe întuneric și că acum pierduse tot, izbucni cu o furie năpraznică și aruncă asupra lui Păcală toate vorbele de ocară pe care mânia i le aducea pe limbă; vru chiar să-l ia la bătaie. Păcală însă își râse de furia lui, căci știa bine că acum îl avea la mână, și-i zise liniștit:

– Oprește-te, dragă domnule Părinte, dumneata m-ai împins ca să-l arunc în apă pe feciorul dumitale, de ce-ai făcut asta, iar acum de ce ești supărat? Trebuie să te îndemn să vorbești cu mine mai blând, altminteri o să fie vai de spinarea dumitale.

Aceste vorbe însă nu potoliră mânia popei. Atunci Păcală scoase contractul și vorbi:

– Aici, domnule Părinte, stă scris ce-mi datorezi. Aș putea, pe bună dreptate, să fac cu dumneata ce vreau; aș putea să te omor de-a binelea, pentru felul crunt în care te-ai năpustit asupra mea. Dar ca om cinstit și ca slujitor credincios ce sunt, nu vreau să fac nici o silnicie, ci doar să împlinesc ce scrie aici.

Nepăsarea calmă a lui Păcală îl făcu pe popă să-și vină în fire; căci văzu că se afla cu totul în puterea zdrahonului, pricină pentru care începu să se târguiască.

– Dar să nu-mi faci decât două tăieturi pe spate, zise el șovăind, căci e prima dată că m-am mâniat.

– Despre asta nu scrie nimic, răspunse Păcală, și mă tem să nu fac un păcat, dacă procedez cu dumneata altfel decât scrie.

Preotul trebui, în ciuda împotrivirilor sale, să se întindă pe jos, iar argatul său îl jupui așa cum prevedea contractul. Durerea și furia îl făcură pe bietul om să-și piardă cunoștința, așa că rămase câteva ceasuri întins pe jos ; Păcală însă îi luă sacul cu cărți, îl goli și plecă de-acolo, zicând în bătaie de joc :

– Popa nu poate duce acum nimic în spinare, așa că iau eu povara asta.

XII. Cum ajunge Păcală mireasă și-i aduce mirelui un țap

După ce îl lăsă pe popă zăcând neajutorat, Păcală porni la drum și ajunse într-o pădure de stejari, unde găsi multe gogoși de ristic. Îi plăcură foarte mult și-și umplu tot sacul. Mergând mai departe întâlni un alai de nuntă. Prima căruță opri și-i oferi mâncare și băutură ; după ce se sătură, îl întrebară ce are în sac. Zise :

– Ouă.

– Ouă ? întrebară aceia, și de unde le ai ?

Păcală răspunse :

– De la muntele ăla de colo, unde se află mulți stejari, sunt cu miile.

Auzind asta, nuntașii coborâră și merseră peste drum să vadă minunea, căci se gândeau că, dacă aveau să găsească într-adevăr în copaci atâtea mii de ouă pe cât spunea Păcală, atunci aveau să-și umple și ei sacii. După ce plecară, Păcală se uită în jur și văzu că mireasa rămăsese singură și stătea cu ochii plecați în trăsura ei. Se duse la ea și-i vorbi :

– De ce ești așa tristă, frumoasă mireasă, de vreme ce azi e ziua ta de sărbătoare ?

Mireasa nu răspunse, ci numai oftă și Păcală oftă cu ea.

– Ah ! zise el iarăși, cum de te-ai putut hotărî să iei un mire atât de urât ca ăsta pe care l-am văzut aici ?

Mila pe care i-o arătase Păcală pentru soarta ei nefericită îi dezlegă fetei limba și ea mărturisi că iubea pe un altul, dar că familia ei o silise să-l ia pe ăsta.

– Și-ai vrea să scapi de el ? întrebă Păcală din nou.

Răspunsul la întrebare a fost un da lung.

– Da ! repetă Păcală bucuros. Da ! ehei, asta-i o nimica toată și nu te costă nimic. Dă-te jos din trăsură și intră aici în tufișul ăla, acolo îți pui hainele mele și eu mi le pun pe ale tale. Apoi pleci mai departe cu sacul meu cu ouă, iar dacă o să ți se pară greu, n-ai decât să-l arunci. De mine să n-ai grijă, mă descurc eu.

Zis și făcut. Fata fugi cât putu de repede, îmbrăcată în hainele lui Păcală. După căutări îndelungate, nuntașii se întoarseră și se porniră împotriva străinului care-i mințise, ocărându-l zdravăn. Alaiul de nuntă se puse în mișcare. Păcală nu avea a se teme că va fi descoperit, căci primi duios strângerile de mână ale mirelui care stătea lângă el. Se termină și ospățul de nuntă fără să se fi întâmplat ceva deosebit. Câțiva oaspeți erau de părere că mireasa, care mai înainte fusese atât de tristă, acum dădea foarte bine paharul pe gât.

După ce, în fine, oaspeții plecară, tinerii căsătoriți intrară în camera nupțială. Atunci mireasa se întoarse către mirele beat și-l rugă să o mai lase cinci minute singură, căci făcuse jurământul ca în această clipă să mai spună o rugăciune. Mirele nu se învoi multă vreme, dar mireasa se rugă atât de stăruitor, că până la urmă încuviință.

– Ca să fii fără nici o grijă, dragă bărbate, îi spuse, leagă-mi o sfoară de picior și trage-mă de ea, dacă o fi să mă închin prea mult.

Bărbatul primi și-i dădu drumul miresei cu o sărutare.

Abia ajunse Păcală în fața ușii, că fură câteva haine bărbătești care atârnau acolo, își dezlegă sfoara de la picior și ieși în curte. Acolo văzu un țap, căruia îi legă de barbă nodul sforii și o luă la goană peste gard cât putu de repede.

Înăuntru, mirele auzi câinii care îl lătrau pe Păcală; se gândea însă că lătrau la mireasa care se ruga, căci nu erau învățați cu așa ceva. Acum începu să tragă de sfoară; dar, deoarece simți o rezistență care creștea cu cât trăgea mai tare, se gândi: „Tot se mai roagă". În fine, i se păru că trecuse prea multă vreme, trase puternic de sfoară și-și chemă mireasa, dar ea se împotrivea înverșunat și scotea într-adevăr niște sunete care nu semănau cu acelea ale unei mirese sfioase. Când ajunse de nestăpânit, mirele însuși se duse în fața ușii și, spre marea lui supărare, văzu că nu avea o mireasă, ci un țap.

XIII. Cum își găsește Păcală un tovarăș, după care nu se mai aude nimic de el

După ce Păcală își părăsi astfel mirele, găsi, nu se știe unde și cum, un sac, pe care îl umplu cu rumeguș de lemn. Nu trecu mult și se întâlni cu un altul care ducea și el un sac. Își dădură binețe și, după ce vorbiră puțin, se învoiră să schimbe sacii. Așa făcură și fiecare dintre ei abia aștepta să-și deschidă sacul. Păcală avea într-al său pietriș, celălalt rumeguș. Se uitară unul la altul mirați, după care izbucniră într-un hohot de râs.

– Cred, zise Păcală, că ne-am păcălit amândoi.

– Și eu cred, zise celălalt.

Se îmbrățișară pe loc și se bucurară că s-au găsit. Se înțeleseră, de asemenea, ca de-acum încolo să umble împreună prin lume. Ceea ce și făcură, iar de-atunci nu se mai auzi nimic de Păcală.

ꕥ

Brednich/Taloș 33. Stroescu 3000 (**Istoria lui Păcală**) I: I; II-III: Stroescu II; IV-V: Stroescu III; pentru IV *cf.* și AT 1653 (**Hoții sub copac**); VI-XI: Stroescu VI; pentru VI *cf.* și AT 1000 (**Învoiala de a nu se supăra**); pentru VII *cf.* și AT 594** (**Fluierul fermecat care face oile și oamenii să joace**); pentru VIII *cf.* și AT 1012 (**Spălarea copilului**); XII: Stroescu VII. Prin simplitatea relatării, a frazării scurte, a dialogului abundent și vioi, prin păstrarea intactă a schemelor epice, regăsibile până la detaliu în culegerile care au urmat, ciclul „Păcală", comparat cu restul corpusului, aproximează în chipul cel mai convingător factura spunerii orale.

23

Trandafir

In vremurile vechi, când oamenii mai trăiau în strânsă legătură cu celelalte creaturi, se întâmplă odată ca un tată să aibă un fecior care ziua era dovleac, iar noaptea se făcea un bărbat atât de frumos, încât nu era altul ca el, pricină pentru care i se zicea Trandafir, pe nemțește, *Rose*.

Într-o zi Trandafir zise părinților săi:

– Mergeți la împăratul și cereți-i fata ca s-o iau de nevastă.

Tatăl nu pricepu ce-i veni feciorului său și-i spuse, râzând:

– Păi bine, băiete, tu care ești doar noaptea om, iar ziua dovleac slut, crezi tu că împăratul nostru o să-ți dea ție fata de nevastă?

– Dragi părinți, răspunse feciorul, lăsați asta în seama mea; vă rog numai, duceți-vă și cereți prințesa.

La rugămințile singurului lor fecior, părinții merseră la palatul împărătesc, unde îi spuseră împăratului dorința lor. Nu mică le fu mirarea, auzind că împăratul se învoia fără multă vorbă și nu dorea decât să-și vadă mai înainte viitorul ginere. Plini de bucurie, se întoarseră acasă și-și încărcară într-o căruță feciorul care, ziuă fiind, era tocmai dovleac, spre a-l duce la curtea împărătească.

Tatăl se încrunta plin de îndoială, iar mama ședea mută lângă fecior, amândoi foarte încurcați, neștiind cum să apară cu dovleacul în fața împăratului și a prințesei. Tatăl se temea că împăratul o să creadă că vor să-și bată joc de el și că o să pună să li se taie capetele; dovleacul însă, băgând de seamă încurcătura părinților săi, le zise:

– Dragi părinți, nu vă mai amărâți din pricina feciorului vostru slut! Iată, soarele tocmai apune, iar eu o să mă prefac în mod sigur, spre mulțumirea împăratului și a chipeșei prințese!

Când ajunseră la cetatea împărătească, se lăsase noaptea, iar Trandafir se prefăcuse într-un tânăr atât de frumos, încât nici împăratul, nici prințesa nu avură nimic de zis împotrivă-i. De aceea se porunci pe loc ca întreaga curte să se adune la o petrecere strălucitoare și să fie de față la nunta fetei de împărat. Prințesa deveni într-adevăr nevasta lui Trandafir, iar bărbatul ei frumos îi plăcea atât de mult, încât în scurt timp nu-i mai păsa că ziua era silit să ia înfățișare de dovleac.

Când însă mama prințesei veni odată în casa ginerelui ei ca să-și viziteze fata și o întrebă cum o duce cu bărbatul ei, aceasta răspunse:

– Da, foarte bine, numai că nu-mi place că ziua e dovleac slut și doar noaptea e bărbat. Desigur, adăugă ea, un bărbat atât de chipeș, că nu poate fi asemuit nici măcar cu un trandafir.

Gândul că are drept ginere un dovleac nu putea s-o liniștească pe împărăteasă, care era o femeie trufașă, și de aceea o îndupleca pe prințesă să-și omoare bărbatul.

– Încinge bine cuptorul, îi zise ea, iar dacă te întreabă cineva de ce faci asta, spune că vrei să coci pâine. Când cuptorul o să dogorească, ia dovleacul, bagă-l înăuntru și închide bine cuptorul.

După ce plecă femeia haină, prințesa, căreia i-ar fi plăcut și ei mai bine să aibă un bărbat întreg, îi ascultă sfatul. Încinse cuptorul până ce începu să dogorească, iar când soacra ei o întrebă de ce îl încinge atât de mult, zise :

– Pentru copt pâine.

Când crezu că se încinsese îndeajuns, luă repede dovleacul, îl împinse înăuntru și vru să închidă ușa după el. Înainte de a putea să facă acest lucru, auzi din dovleac glasul bărbatului ei strigând:

– Femeie necredincioasă, te blestem să nu poți naște până ce nu te-oi îmbrățișa iarăși cu dragoste.

Glasul amuți, iar în cuptorul care se răci treptat nu se mai văzu nimic, nici dovleac, nici cenușă. Sufletul lui Trandafir părăsise dovleacul și duhuri bune îl duseseră într-o împărăție depărtată, unde tocmai murise stăpânitorul și unde Trandafir fu proclamat de popor împărat. Nefericita lui soție se simți însă grea și avea asemenea dureri, încât trebui să-și încingă trupul cu un cerc de fier. Aceste dureri puternice, tânguirile soacrei sale că-i dispăruse feciorul, singurătatea și simțământul propriei vinovății nu-i dădeau pace fetei de împărat și, în cele din urmă, părăsi deznădăjduită casa spre a-și căuta bărbatul.

După multe suferințe și rătăciri de luni de zile ajunse în cele din urmă la Sfânta Miercuri. Când apăru în fața ușii, Sfânta Miercuri strigă:

– Cine ești tu, ființă pământeană? Ești bună sau ești rea? Dacă ești bună, intră înăuntru, dacă însă ești rea, caută să pleci, că dau drumul Leichii-boldeichii[10] de te face fărâme!

La care fata de împărat răspunse:

– Oh, Sfântă Miercuri, sunt o nefericită și nu mă tem. Spune-mi, Sfântă Miercuri, nu l-ai văzut pe bărbatul meu, pe nobilul Trandafir?

– Dragă copilă, răspunse ea, nu l-am văzut pe bărbatul tău, Trandafir, și nici nu știu să-ți spun nimic despre el; poate Sfânta Vineri să-ți dea de știre. Du-te la ea! Dar ca să nu fi trecut degeaba pe la mine, ia această furcă de aur; cu ea torci numai fir de aur; poate să-ți prindă vreodată bine.

Plecând de la bătrâna binevoitoare, prințesa merse mai departe și iarăși după multe rătăciri ajunse la Sfânta Vineri. Și pe aceasta o întrebă dacă nu-l văzuse pe bărbatul ei, pe nobilul Trandafir. Sfânta Vineri nu știa nici ea nimic și zise că cel mai bine o putea îndruma Sfânta Duminică. Sfânta Vineri îi dărui, și ea, femeii pribege o vârtelniță de aur, care, atunci când era învârtită, răsucea numai fire de aur. Ajunsă la Sfânta Duminică, străina întrebă din nou de bărbatul ei și i se răspunse că nu mai e departe, ba chiar că acum se afla în împărăția lui. După ce Sfânta Duminică o lăsă pe nefericita fată de împărat să povestească cu de-amănuntul ce i se întâmplase, zise:

– Dacă vrei să-ți recapeți bărbatul, trebuie să faci ce-ți spun. Caută să ajungi seara la fântâna din fața palatului împărătesc, din ale cărei țevi țâșnește o apă de cristal ce se varsă într-un bazin de marmură. Acolo vin seara slujnicele împărătesei să ia apă. Când le vezi că vin, ia-ți furca dăruită de Sfânta Miercuri și toarce aur cu ea. Împărăteasa o să audă de la slujitoarele ei ce sculă minunată ai, o să vrea s-o aibă și o să te întrebe de preț. Răspunde-i că nu-i de vânzare, dar că o poate primi în dar, dacă te lasă să petreci o noapte în odaia de culcare a împăratului, soțul ei. Dacă izbutești, o să fii fericită; dacă nu, încearcă ziua următoare cu vârtelnița și, la nevoie, a treia oară cu această cloșcă de aur, cu cinci pui de aur, care fac toți șase ouă de aur.

Sfânta Duminică o lăsă astfel să plece pe fata de împărat, care grăbi bucuroasă spre cetatea de scaun, unde se așeză ostenită lângă

---

10. *Leica-boldeica* [în orig. *Leike-boldeike*] desemnează probabil un duh vrăjmaș. Numele pare să fie născocit, tot așa ca *wau-wau* cu care în Suabia sunt speriați copiii. [Cum se știe din var. acestui tip de basm e vorba de o cățelușă. Numele compus individualizează expresiv două substantive comune, asociate ritmic și rimic, cu o vagă sugestie augmentativă (pe tiparul curent în descântece): *leică* (< lele); *boldei/boldeică* (reg.) – câine mic, cu picioare scurte. Reduplicările fonice apar frecvent în onomastica basmelor: Păr/Măr; Busuioc/Siminoc; Stăncuța/Băncuța; Ruja Rujulina, Iniia Diniia, Zâna Dobrozâna, Ileana Simziana – *n.t.*]

fântâna de marmură pomenită. Ridică ochii și zări sus, pe fântână, o statuie de aur, în care recunoscu de îndată, chiar fără să citească semnătura cu litere de aur de pe placa de marmură, pe bărbatul ei, pe nobilul Trandafir. Căci, din acest oraș, el domnea ca împărat peste o împărăție întinsă. Inima îi bătea tare și, cufundată în gânduri, era mai-mai să uite de torsul cu furca de aur, când se iviră slujnicele împărătesei să ia apă de la fântână. Acestea abia apucară să se încredințeze că străina torcea fire de aur cu o furcă de aur, că și alergară într-un suflet la stăpâna lor, să-i povestească despre această minune. Împărăteasa porunci să i se înfățișeze străina și-i ceru să răsucească fire pe furca ei. Când văzu alunecând firele lungi de aur printre degetele străinei, uluirea ei nu mai avu margini. Cerceta când furca de tors, când firele de aur, să vadă dacă sunt adevărate, iar când se încredință de asta, lăcomia de aur îi stârni gândul de a avea această furcă din care se torcea aur fără să pui ceva în ea.

– N-ai vrea, vorbi ea lingușitor către străină, să-mi vinzi mie această frumoasă sculă?

Fata de împărat îi răspunse așa cum o povățuise Sfânta Duminică: furca nu e de vânzare, dar i-o poate dărui, dacă îi face hatârul s-o lase să petreacă o noapte în odaia de culcare a împăratului. Împărătesei i se păru foarte ciudată această dorință, dar, chibzuind puțin, se învoi, deoarece nu-și putea stăpâni pofta de a avea acea furcă neprețuită și apoi se gândi că, dacă ar avea un asemenea giuvaer, ar putea să toarcă îndeajuns ca să prindă în mreje și să lege cu fire de aur pe toți împărații lumii și pe cei mai frumoși bărbați. Și, într-adevăr, după ce primi furca din mâinile străinei, se așeză și toarse toată ziua, fără să se oprească; atât era de încântată de aurul care îi aluneca printre degete. Către seară își aminti de făgăduiala făcută și o lăsă pe străină în odaia de dormit a împăratului, căruia însă îi turnase în băutură prafuri tari de somn, așa că zăcea ca mort.

Când fata de împărat se văzu din noul lângă bărbatul ei, frumosul Trandafir, începu să plângă în hohote:

– Oh, Trandafire, dulcele meu viteaz, cuprinde-mă cu brațele tale ca să plesnească cercul de fier de pe trupul meu și să-l pot naște pe fiul tău, cel de un sânge cu tine, pe care îl port sub sân.

Împăratul însă nu auzea nimic și nu se mișca. Acum însă, în odaie cu el dormea fratele său de cruce, prietenul său de suflet căruia i se încredințase solemn și care jurase să-și împartă toată viața cu el. Acesta auzi ce se petrecea, ținu întocmai minte și a doua zi îi povesti cuvânt cu cuvânt împăratului, care fu foarte uimit, dar știu firește de îndată cine era străina. El îi făgădui de aceea fratelui său de cruce ca la noapte, dacă străina avea să vină din nou, să nu mai ia nici o băutură adormitoare, căci se gândea că aceasta fusese

pricina pentru care dormise atât de adânc. Îi povesti apoi fratelui său de cruce întâmplările prin care trecuse mai înainte, zicând că se căiește de blestem, căci femeia aceea fusese ispitită de mama ei, iar el încă n-o putuse uita.

Văzând a doua zi dimineață că încuviințarea împărătesei rămăsese fără urmări, străina se duse din nou la fântână și începu să lucreze la vârtelnița fermecată, dăruită de Sfânta Vineri. Seara, venind slujnicele împărătesei să ia apă, o văzură lucrând iarăși la o sculă fermecată și duseră grabnic vestea stăpânei lor, care o chemă pe străină, întocmai ca ieri, spunându-i că vrea să cumpere vârtelnița. Tot ca ieri veni și răspunsul că nu e de vânzare, dar poate fi dăruită, ca și furca, în schimbul aceluiași hatâr. Împărăteasa își făcu și mai puține scrupule decât ieri în a-i împlini dorința și seara străina fu dusă din nou în odaia împăratului, când acesta dormea adânc. El nu luase nici o băutură adormitoare, dar împărăteasa îi pusese în chip viclean prafuri în vin. Noaptea, sărmana fata de împărat începu din nou să plângă în hohote și să se roage de împărat s-o îmbrățișeze, ca să fie mântuită de necazul ei amar. Dar el nu auzi nimic din toate astea, iar a doua zi se simți rușinat că nu fusese mai cu băgare de seamă în seara dinainte.

Și mai tristă decât ieri, nemaiavând de dăruit decât cloșca cu puii de aur ai Sfintei Duminici, sărmana fată de împărat stătea în seara următoare iarăși la fântână, privind făptura veselă a cloștii cu puișorii ei, când slujnicele împărătesei veniră să ia apă. Dacă furca și vârtelnița de aur le uimise, de astă dată, văzând noua minune a păsărilor de aur care trăiau și săreau în jurul stăpânei lor, nu-și mai veneau în fire de uluire. Uluirea lor spori, aflând că toate cele șase făpturi puteau să facă ouă de aur. Nici nu-și mai umplură gălețile, ci alergară într-un suflet la împărătească ca să-i spună minunăția care le întrecea cu mult pe celelalte două. Abia stăpânindu-și lăcomia, ea trimise de îndată după străină, iar până să vină aceasta cu cloșca și cu cei cinci pui de aur, umbla nerăbdătoare în sus și-n jos prin odaie.

– Ai să petreci trei nopți în odaia de dormit a împăratului, îi zise ea străinei, dacă-mi dai cloșca și cei cinci pui.

Străina ascultă aceste vorbe cu uimire bucuroasă și se depărtă tăcută din odaie, în vreme ce împărăteasa ținea deja cloșca în poală ca să-i facă un ou de aur.

Împăratul, gândind că străina avea să vină din nou, se prefăcu istovit și bolnav, așa că împărăteasa renunță la vicleșugul folosit de două ori. Venind noaptea și dormind împăratul, străina fu dusă din nou în odaia lui. Ea începu să plângă iarăși în hohote și să se roage cu vorbe smerite :

– Oh, Trandafire, dulcele meu soț, cuprinde-ți cu brațele soția plină de căință ca cercul de fier să plesnească de pe trupul ei, iar ea să-ți poată naște fiul, cel de un sânge cu tine, pe care-l poartă sub sân.

Împăratul, care de astă dată rămăsese treaz, își încolăci brațele în jurul ei, iar cercul de fier care îi încingea trupul plesni.

A doua zi, fata de împărat, prima sa soție, îi născu doi băieți de aur, ceea ce îl umplu pe împărat de o mare bucurie. O dezmierdă și o sărută și o rugă să-i povestească întâmplările prin care trecuse, iar ochii i se umplură de lacrimi, căci ea o făcu deosebit de grăitor și emoționant. Și fratele de cruce îi ascultă povestea și nu fu mai puțin mișcat decât împăratul. Acesta, venindu-și întrucâtva în fire după uimirea sa bucuroasă, se gândi la împărăteasa care, cu păsările ei, încă nu părăsise odaia. Ea aștepta, de fiecare dată cu aceeași nerăbdare, ca cloșca sau unul dintre puișori să facă iarăși un ou; lua ouăle, le cântărea, comparându-le între ele, și le punea la păstrare într-un dulap. Nu bănuia cât de aproape era pedeapsa pentru necredința ei. Ușa se deschise deodată și fratele de cruce intră înăuntru. Îi spuse că fusese trimis de împărat să-i taie capul pentru că iubise mai mult aurul decât pe soțul ei. Cu aceste vorbe, trase sabia și dintr-o lovitură tăie capul femeii lacome. După care, împăratul o încununa ca împărătească pe prima lui soție și sărbătoriră această zi cu o mare petrecere. Trăiră amândoi mulți ani fericiți împreună și se bucurară mult de pe urma copiilor lor.

Brednich/Taloș 25. AT 425 (**Căutarea soțului pierdut**). Aproape toate motivele din aceast basm, cunoscut la noi sub titlul versiunii Creangă, „Povestea porcului", se regăsesc și în celelalte variante ale tipului culese de-a lungul timpului. Deosebită este aici înfățișarea diurnă a soțului vrăjit. De cele mai multe ori el apare sub chip de șarpe sau de porc, câine, urs, corb, pește, soare etc. Ca dovleac, nu mai este atestat, s-ar zice, decât într-o singură variantă românească (*cf.* Bîrlea, 1967, p. 51).

24

Preafrumoasa din pădure

Un fecior de împărat plecă odată cu însoțitorii săi la vânătoare și ajunse într-o pădure mare. Dădură acolo peste o casă singuratică, iar când intrară înăuntru, văzură într-o odaie, cu toate că nu se zărea de sus până jos nici un suflet de om, o masă întinsă, la care se așezară fără multă vorbă. După ce se săturară, plecară din nou la pădure să vâneze, iar seara, când se întoarseră în casă, găsiră din nou pregătită o cină minunată, fără ca să se fi zărit cineva.

După masă, prințul se duse în fața porții cu gândul că poate să descopere pe-afară pe vreunul din locuitorii casei. Uitându-se o vreme primprejur, zări un pat într-un copac înalt, iar când se apropie de trunchiul lui, de sus coborî o fată mândră pe care o luă imediat în brațe și o sărută. Văzând ce bărbat tânăr și nemaipomenit de chipeș e prințul, fata nu se supără de această primire, ci îi răspunse, sărutându-l și ea, apoi îl duse într-o grădină minunată în care nu mai călcase picior de om. Se așezară acolo într-o tufă înmiresmată, înconjurați de cele mai felurite și mai frumoase flori. Curând Preafrumoasa din pădure, căci așa o chema, adormi drăgăstoasă la pieptul prințului, visând cele mai fericite visuri. Și prințul ațipi, dar către dimineață, se desprinse de fată, lăsând-o să alunece blând în iarbă, după care își căută soții și plecă acasă. Când se trezi și văzu că e singură, fata fu cuprinsă de mare spaimă, se duse la copacul în care se afla patul ei și voi să se urce, dar nu mai putu. Atunci îi strigă copacului, care se chema Dafin, zicându-i:

– Spune-mi, Dafine, de domnul meu, care ieri în brațe m-a luat și apoi singură-n grădina cu flori m-a lăsat.

Copacul nu-i răspunse, dar un călugăr trecu pe drum și fata îi spuse păsul ei. Călugărul îi zise:

– Dă-mi rochia ta și ia tu haina mea. Fugi după iubitul tău, ai să-l prinzi din urmă!

Își schimbară hainele și Preafrumoasa din pădure alergă după prinț, îl ajunse într-adevăr din urmă și-i zise:

– Oh, Dafine, spune-mi de domnul meu, care ieri în brațe m-a luat și apoi singură-n grădina cu flori m-a lăsat.

Prințul auzi aceste vorbe și-i plăcură tare mult, de aceea îl luă pe călugăr cu el. Pe drum și acasă îi ceru de multe ori să-i repete acele vorbe tainice și chiar îl ținu la sine în odaie. Curând avu loc nunta prințului cu o altă prințesă, cu care îl logodise demult împăratul. Prințul însă nu voi să se despartă de călugărul său iubit și, fără să țină seamă de împotrivirea tinerei sale soții, îl luă în odaia de dormit.

Lucrul acesta îi dădu împăratului de bănuit, de aceea intră noaptea în încăpere, când toți trei dormeau, și văzu că, de fapt, călugărul era o fată minunat de frumoasă. O ridică ușor de lângă iubitul ei, fără ca acesta să-și dea seama, o duse înaintea porții palatului și o spânzură. De dimineață, prințul văzu că prietenul său iubit nu mai era acolo, se sculă plin de spaimă și întrebă de el. Primind vestea de la tatăl său cel crunt că monahul fusese fată și că o spânzurase din pricină că era băgăcioasă, i se deschiseră ochii. Îl cuprinse deznădejdea la gândul că necredința sa o făcuse pe Preafrumoasa din pădure să-și piardă viața, se duse afară, în fața porții, și se spânzură alături de nefericita fată.

Brednich/Taloș 25. *Cf.* AT 871* (**Prințesa care pleacă să-și caute necazul**) + 884 (**Logodnica părăsită: slujirea ca slugă**). *Cf.* Șăineanu, p. 203. Variantă la „Fata din dafin", povestea e singura din colecție, și printre puținele în general, cu sfârșit tragic.

Uneori un asemenea final virează spre legendă (*cf.* „Luceafărul de ziuă și luceafărul de noapte", Ispirescu I, p. 326), conferind protagoniștilor, spre a le evita dispariția definitivă, în răspăr cu canonul speciei, un alt plan, eventual superior, de existență. Spusele misterioase ale fetei din pădure, al căror rol mnemonic, destinat prințului, rămâne neîmplinit, reprezintă foarte probabil o reminiscență refuncționalizată a unui pasaj din unele variante ale „Fetei din Dafin", în care intrarea și ieșirea acesteia din copac este precedată de o formulă incantatorie, precum: „Deschide-te, dafin verde, să intre (să iasă) fată curată, de soare nevăzută, de vânt nebătută, pe pământ neumblată, de voinic nesărutată".

25

Fata-nenăscută--de-om-nevăzută

Unde, povestea nu ne spune, dar că trăia odată un țăran cu nevasta lui, e sigur. Această pereche de oameni nu avea decât o singură supărare, că nu le dăduse Dumnezeu copii, și de aceea se rugau adesea lui, cu foc, să le dăruiască un băiat. După o vreme, într-adevăr, nevasta născu un băiat, pe care perechea foarte fericită prinse a-l iubi nespus de mult. Deosebit de duioasă era mama, care atunci când băiatul plângea, îi zicea nu o dată:

– Nu mai plânge, copile, că atunci când te-oi face mare o să-ți dau de nevastă pe Fata-nenăscută-de-om-nevăzută.

Când se făcu mare, feciorul stărui ca mama lui să-i dea fata pe care i-o făgăduie de atâtea ori.

– Dar, măi băiete, răspunse mama, am glumit, ca să stai liniștit! N-am habar de o astfel de fată!

– Mamă, îi zise feciorul, eu nu glumesc cu asta, eu vorbesc foarte serios și d-aia plec în lumea largă s-o caut pe Fata-nenăscută--de-om-nevăzută.

Văzând mama că feciorul ei vorbea serios, îi pregăti mâhnită o legăturică de drum, după care el își luă rămas bun de la părinți și porni voinicește în lume să găsească ceea ce nu se putea găsi.

Primul drum îl făcu la Sfânta Miercuri. Ea îi zise:

– Ce te-aduce la mine, om pământean?

El îi povesti cum își părăsise casa părintească spre a da de Fata--nenăscută-de-om-nevăzută, de care era îndrăgostit până peste cap;

acum trăgea nădejde că Sfânta Miercuri putea să-i dea o lămurire și un sfat. Sfânta îi dădu un măr de aur și-i zise:

– Mergi, fiule, cu mărul ăsta până ajungi la o fântână; acolo o să dai de-o fată care o să vrea să mănânce mărul și să bea apă de la tine; nu-i întinde însă mărul înainte de a-i da o înghițitură de apă.

Cu aceste vorbe, Sfânta îl lăsă pe fecior să plece, iar el porni la drum, plin de dorul de a o găsi pe Fata-nenăscută-de-om-nevăzută.

Merse până la amiază fără să dea de fântână și de fată. Soarele ardea tot mai puternic, urcă pe un deal ca să iscodească primprejur, doar o da de ceea ce căuta, dar degeaba. Treptat i se făcu o sete atât de strașnică, încât nu-și mai cruță mărul de aur, ci-l mâncă, în ciuda înfățișării lui minunate.

A doua zi ajunse la Sfânta Vineri, care vorbi cu el ca și Sfânta Miercuri. Îi povesti și ei, cu inima deschisă, cum își părăsise părinții ca s-o caute pe Fata-nenăscută-de-om-nevăzută; nu-i ascunse nici că trecuse pe la Sfânta Miercuri și că mâncase darul de la ea, mărul de aur, fără să aibă astfel vreun câștig de pe urma lui.

Sfânta Vineri îi dădu alt măr de aur cu aceeași povață ca și Sfânta Miercuri. După ce îl lăsă să plece, feciorul porni la drum, iar după o bună bucată de timp îi ieși în cale o mândrețe de fată care îi ceru o înghițitură de apă. Deoarece însă nu era nici o fântână prin preajmă și el nu avea apă la el, nu-i putu face pe plac și fata pieri. Făcându-i-se de la o vreme și lui o sete grozavă, mâncă și cel de-al doilea măr de aur.

Curând ajunse la Sfânta Duminică care îl primi cu aceeași bunăvoință ca și cele două surori ale ei și care, după ce-i ascultă povestea, îi dărui tot un măr de aur. Dar și ea îl sfătui stăruitor să nu i-l întindă fetei cu care o să se întâlnească la fântână decât după ce o să-i dea o gură de apă.

Feciorul merse mai departe și ajunse curând la o fântână. Acolo se apropie de el o fată, mai frumoasă decât cea văzută înainte. Îi ceru o înghițitură de apă, feciorul i-o dădu, iar apoi îi întinse și mărul său de aur, la care ea zise:

– Te recunosc drept bărbatul care mi-a fost sortit, căci mi-ai întins acest măr. Dacă vrei, du-te degrabă la oraș și adu un martor care să fie de față la cununia noastră.

Feciorul o cunoscuse dintru început pe fată drept aceea cu care avea să se însoare și se pregăti neîntârziat să plece la oraș. Dar o sfătui pe frumoasa minunată să se suie în copacul de lângă fântână, ca să fie în siguranță, și o ajută chiar el să urce sus.

Nu trecu multă vreme de la plecarea lui și la fântână veni o fată de țigan. Ducea un ulcior gol pe care voia să-l umple și, când se aplecă, văzu pe suprafața apei un chip nemaipomenit de frumos. Crezând că este al ei, sparse ulciorul, cuprinsă de o spaimă fericită, căci din partea mamei sale nu auzise decât că e neagră și urâtă. De aceea

alergă la maică-sa în pădure și-i povesti plină de bucurie cum își văzuse în fântână chipul atât de frumos. Maică-sa râse, o încredință că era la fel de neagră și urâtă ca înainte și o trimise din nou la fântână. Fata luă un alt ulcior și plecă; dar deoarece se văzu în fântână tot atât de frumoasă ca prima oară, sparse și de astă dată ulciorul, alergă la maică-sa și nu-i dădu pace până ce aceasta nu veni cu ea la fântâna fermecată.

Văzând chipul minunat de fată pe suprafața apei limpezi, bătrâna își privi fata, dar i se păru la fel de urâtă ca înainte, atunci își înălță capul și-o zări în copac pe fata neasemuit de frumoasă. Cu vorbe prietenoase o rugă să coboare și o întrebă de ce și-a ales un loc atât de neplăcut precum crengile tari ale copacului. Frumoasa mireasă o lămuri, cu naivitate, că-și așteaptă mirele care s-a dus în orașul apropiat s-aducă un martor pentru cununie.

Lingușind-o, țiganca bătrână îi zise atunci frumoasei fete:

– Ei, tu ești nemaipomenit de frumoasă, dar o să fii și mai frumoasă, dacă mă lași să-ți pun în rânduială părul pe care ți l-a zbârlit vântul.

Fata-nenăscută-de-om-nevăzută se învoi bucuroasă deoarece dorea mult să fie foarte frumoasă la nunta ei; se așeză pe iarbă, iar țiganca mamă îngenunche în spatele ca să-i îndrepte părul. Dar în loc să-i pună în rânduială buclele și cosițele, îi înfipse adânc în cap un ac vrăjit. Astfel mireasa se prefăcu într-o porumbiță albă care își luă iute zborul, temându-se de viclenia țigăncii.

Bătrâna o îmbrăcă pe fata ei neagră și urâtă în hainele frumoasei ucise, o ajută să se suie în copac și-i zise:

– Să stai acolo până vine mirele, atunci ai să poți s-ajungi nevasta lui.

Ea însăși plecă de-acolo pe furiș.

Mirele, care se întoarse curând cu martorul, îi zise presupusei mirese să coboare. Se miră, ce-i drept, de prefacerea care se petrecuse cu ea, dar devreme ce purta aceleași haine ca atunci când o văzuse prima oară, nu cârti și cununia se făcu.

Porumbița zbură tristă după ei, de la fântână la biserică și de aici la casa în care locuia mirele. Acolo se adăposti în grădina care înconjura casa. Soția neadevărată, fata țigăncii, domnea acum peste casă ca și cum ar fi uitat cu totul cine fusese mai înainte și nimeni nu putea s-o sufere.

Odată, primăvara, se întâmplă să-și trimită slujnica în grădină să-i aducă flori proaspete, căci femeilor tinere le place să se împodobească cu ele. Slujnica se duse și, în vreme ce rupea florile, se minuna de porumbița albă, frumoasă, care zbura atât de blând în jurul ei, fără ca totuși să se lase prinsă.

A doua zi, când slujnica fu trimisă de stăpâna ei iarăși după flori în grădină, porumbița veni din nou în zbor lângă ea și-i zise:

– Slujnică dragă, dacă vrei, te las să mă prinzi, ca să mă duci în taină în odaia stăpânului tău; dar te rog, ascunde-mă de stăpâna ta, căci altminteri sunt pierdută!

Slujnica se învoi bucuroasă și o încredință pe porumbiță că bunul ei stăpân o să se bucure cu siguranță, văzându-i penele albe și frumoase; să fie liniștită, stăpâna n-o s-o vadă.

Porumbița zbură cu încredere și se așeză pe mâna slujnicei care o mângâie, o duse în ascuns în odaia stăpânului ei și o lăsă acolo liberă. Porumbița se ascunse, dar când veni iubitul ei acasă, i se așeză pe mână și-și duse ciocul la gura lui ca și cum ar fi vrut să-l sărute. Uimit, acesta îi îngădui s-o facă, apoi, cu ea pe mână, se duse s-o arate nevesti-si.

Când intră cu ea în odaia acesteia, porumbița se lipi înspăimântată de el, și avea dreptate, căci femeia o recunoscu pe loc după penele ei albe și-i zise bărbatului ei:

– De unde ai porumbița asta? Dă-o încoace, să pun s-o taie!

– Nu, femeie! vorbi bărbatul, pasărea e atât de blândă și apropiată, că ar fi păcat s-o tăiem.

Spunând aceste vorbe o mângâie și o desmierdă și dădu întâmplător cu mâna de acul din creștet. Când îl trase afară, porumbița își luă înfățișarea ei adevărată; bărbatul o strânse în brațe cu duioșie și bucurie și o puse să-i povestească înșelăciunea prin care țiganca și fata ei voiseră să-i răpească adevărata mireasă. Plin de mânie, porunci ca femeia mincinoasă să fie legată de cozile a patru animale sălbatice care o rupseră în bucăți. Fata-nenăscută-de-om-nevăzută rămase însă soția lui bună.

Brednich/Taloș 26. AT 408 (**Cele trei portocale**). Basmul debutează cu motivul pruncului care nu se potolește (în alte variante, nu se naște) până nu i se făgăduiește o făptură frumoasă de pe celălalt tărâm, motiv care deschide seria peripețiilor eroului și în alte, numeroase, tipuri de narațiuni culese la noi. O variație importantă, rezultat posibil al coruperii prin circulație, privește aici rostul fructelor. Ele nu mai sunt sediul fetelor supranaturale, dintre care una e cea căutată, precum în schema obișnuită a tipului, ci mijloc de recunoaștere a soțului hărăzit. O anumită lipsă de inventivitate și incongruență se vădește și în articularea celor două părți ale narațiunii: o dată găsită, Fata-nenăscută-de-om-nevăzută îl trimite pe voinic la oraș ca s-aducă martori pentru cununie, absența lui îngăduind țigăncilor impostoare să intre în scenă. Această narațiune face parte din puținele variante ale lui AT 408 culese din Banat, unde, spre deosebire de Muntenia, tipul e sporadic atestat (*cf.* Bîrlea, 1981, I, p. 206).

26

Zâna de aur a mării

Un împărat puternic avea în grădinile lui, printre alte bunuri nepreţuite, un pom minunat care făcea an de an mere de aur. Împăratul însă nu se putea bucura de ele, căci, oricâţi paznici şi oameni ar fi pus de strajă, merele îi erau furate de cum începeau să dea în pârg. Cu cât trecea timpul, cu atât asta îl supăra mai mult ; de aceea într-o bună zi trimise după cei trei feciori ai săi şi le spuse celor mai mari :

– Pregătiţi-vă de drum şi cereţi de la vistiernicul meu aur şi argint ca să plecaţi în lume şi să întrebaţi peste tot, pe înţelepţi şi pe învăţaţi, cine ar putea să fie hoţul merelor mele de aur. Poate chiar împreună cu oamenii voştri o să-l puteţi prinde şi o să mi-l puteţi aduce !

Feciorii împăratului se bucurară de sarcina asta, căci demult vroiau să plece în lume ; se pregătiră de drum, îşi luară rămas bun de la tatăl lor şi părăsiră oraşul.

Mezinul împăratului era din pricina asta foarte necăjit, căci ar fi plecat şi el bucuros în lume, dar tatăl său nu voia să-l lase deoarece încă din tinereţe se arătase cam nerod şi aveau grijă să nu i se întâmple ceva. Prinţul stărui însă atâta cu rugăminţi, încât tatăl său se învoi şi puse să i să dea şi lui aur şi argint. Dar îi dădu drept cal de drum cea mai jalnică mârţoagă care se mai putea găsi prin grajdurile împărăteşti, căci anume pe aia o ceruse prinţul nerod. Aşa porni la drum, după ce îşi luă rămas bun de la părintele său şi ieşi pe poartă, în bătaia de joc a curţii şi a întregului oraş.

Ajungând curând într-o pădure, prin care îl ducea drumul său, îi ieși în cale un lup flămând care se opri în fața lui. Prințul îl întrebă dacă îi este foame, iar când acesta îi răspunse că da, coborî de pe cal și-i zise :

– Dacă ți-e foame, ia calul meu și mănâncă-l !

Lupul nu așteptă să i se mai zică o dată, sfâșie calul și-l înghiți pe tot. Văzând prințul cât de bine îi priise lupului masa, îi spuse :

– Ei, prietene, mi-ai mâncat calul, iar drumul meu e foarte lung, așa că pe jos n-aș putea să ajung, oricât m-aș strădui ; drept e să-mi slujești de cal și să mă iei în spinarea ta.

– Bine, zise lupul, și-l lăsă pe prinț să încalece pe el, după care o luă înainte la trap mărunt, câinește.

Pe drum, lupul îl întrebă pe călărețul său încotro merge, la care prințul îi povesti întreaga tărășenie cu merele furate din grădina tatălui său și cum frații săi porniseră cu numeroși călăreți înarmați să caute furul. Lupul, care nu era un lup adevărat, ci un vrăjitor puternic, îi dezvălui că în această privință poate să-i dea lesne un răspuns, iar când prințul îl întrebă zorit care, îl lămuri că împăratul vecin ține în cea mai bogată sală a sa o colivie deschisă în care se află o pasăre blândă și nespus de frumoasă care este tocmai furul merelor de aur. Ea zboară atât de iute, încât e cu neputință să fie prinsă asupra hoției. Apoi lupul îl sfătui pe prinț să se furișeze noaptea în palatul acestui împărat și să fure colivia cu pasărea. Doar de un lucru să se păzească, nu care cumva să se atingă de vreun perete în timp ce iese cu colivia.

În noaptea următoare făcu așa cum îl povățuise lupul ; dar când voi să se ferească din calea câtorva paznici care dormeau, și deși umblând cu toată băgarea de seamă, se atinse cu spatele de perete și toți paznicii se treziră, îl înhățară, îl bătură și-l puseră în fiare. Fu dus apoi în fața împăratului care îl osândi la moarte, iar până atunci puse să fie aruncat într-o temniță întunecată.

Lupul, care datorită vrăjilor sale știu într-o clipită ce se întâmplase cu prințul, se prefăcu degrabă într-un mare domn, iar din coadă își făcu un alai numeros. Merse așa la curtea împăratului care, la masă, avu prilejul să prețuiască duhul subțire, învățătura și purtările alese ale oaspetelui său. Vorbiră ba de una, ba de alta, până ce străinul îl întrebă pe împărat dacă are mulți robi. Acesta răspunse :

– Da, chiar prea mulți ! Chiar noaptea asta mi-a fost prins unul, atât de neobrăzat, încât a vrut să-mi fure pasărea măiastră, și fiindcă am și așa destui robi de hrănit, pe acesta pun să fie mâine spânzurat.

– Ei, ăsta trebuie să fie un mare hoț, zise domnul străin, dacă a fost atât de neobrăzat încât să încerce să fure chiar pasărea măiastră din palatul împărătesc, care cu siguranță e păzită nemaipomenit de bine. Mi-ar plăcea, dacă s-ar putea, să-l văd și eu pe acest pungaș neobișnuit.

– De ce nu? răspunse împăratul și-și conduse chiar el oaspetele în temnița în care ședea bietul prinț, deznădăjduit de situația rea în care se afla.

După ce împăratul ieși cu oaspetele său afară, acesta zise:

– Înălțate împărate, cum m-am înșelat! Credeam că dau peste un adevărat zdrahon de hoț, și când colo nu-mi pot închipui o făptură mai jalnică decât asta pe care mi-ai arătat-o aici. Eu l-aș socoti chiar prea mișel ca să pun să fie executat; dacă aș avea de hotărât în privința lui, i-aș porunci să-mi îndeplinească o faptă care pune viața în joc. Își face treaba – bine! Dacă se prăpădește, nu-i nici o pagubă.

– Sfatul dumitale, zise împăratul, e bun, și într-adevăr aș avea o astfel de treabă de făcut. Vecinul meu, și el un împărat puternic, are un cal de aur pe care îl păzește ca ochii din cap; pe ăsta să-l fure și să mi-l aducă.

Prinsul fu slobozit din temniță și i se dădu sarcina de a fura calul de aur, o faptă la care viața era iarăși pusă în joc, așa că bietul tânăr nu câștigase mai nimic. Văzându-și de drum, izbucni în lacrimi amare și se căi că părăsise casa și împărăția tatălui său. Dar deodată își văzu prietenul lângă sine, care-i vorbi:

– Dragă prințe, de ce ești așa de abătut? N-ai izbutit să prinzi pasărea? Să nu te căiești! N-ai izbutit cu pasărea, ai învățat să fii mai cu băgare de seamă și cu atât mai bine o să izbutești cu calul.

Cu astfel de vorbe îl mângâie lupul pe prinț, îi dădu curaj și-l îndrumă cum să facă să nu atingă peretele nici el, nici calul, când o fi să-l scoată în ascuns pe acesta, căci altminteri n-avea să-i meargă mai bine decât i-a mers cu pasărea.

După o călătorie lungă trecură de hotarul împărăției și intrară în aceea în care domnea stăpânul calului de aur. Într-o seară ajunseră în cetatea de scaun, iar lupul îl sfătui să treacă imediat la faptă, înainte ca apariția lor să trezească luarea aminte a paznicilor. Se furișară nebăgați în seamă în grajdurile împărătești și anume acolo unde văzură că sunt mai mulți paznici, căci acolo gândea lupul că se află calul de aur. Lupul se strecură ușor pe lângă o ușă, în timp ce prințul aștepta afară, după care se întoarse grabnic, zicând:

– Prințe, calul este păzit strașnic, dar i-am vrăjit pe toți paznicii, și dacă ai grijă ca, scoțând calul, să nu vă atingeți de perete, atunci nu e nici o primejdie și jocul e câștigat.

Prințul, care își propuse să fie cu mare luare aminte, porni curajos la treabă. Îl găsi dormind călare pe paznicul care trebuia să țină calul de coadă, tot așa pe cel care ținea de frâu. Prințul puse mâna pe zăbală și duse calul până la ușă, dar aici acesta se apără cu coada de o muscă înțepătoare, din cele care nici noaptea nu dau pace, și atinse unul din ușoarele urșii; atunci toți paznicii se însufleți,

puseră mâna pe prinț, îl schilodiră bătându-l cu bice și furci, îl puseră în fiare și dimineața îl duseră la împărat. Acesta, fără multă vorbă, ca și stăpânul păsării de aur, porunci să fie băgat într-o temniță adâncă, de unde mâine dimineață să fie scos și descăpățânat. Când lupul vrăjitor văzu că și această încercare dăduse greș, se prefăcu iarăși într-un mare domn și merse, însoțit de oamenii săi, la curtea împăratului cu un alai și mai strălucitor decât prima oară. Fu primit foarte bine, iar la masă aduse din nou vorba de robi și, în timp ce tăifăsuiau, ceru îngăduința să-l vadă pe hoțul mârșav care cutezase să fure din grajdurile împărătești cea mai mare comoară a împăratului. Acesta nu avu de ce să se împotrivească și ce mai urmă se petrecu ca la împăratul cu pasărea de aur: prinsul fu slobozit cu condiția s-o aducă în trei zile pe Zâna de aur a mării, la care până atunci nu putuse să ajungă nici un muritor.

Prințul părăsi temnița întunecată foarte descurajat din pricina acestei sarcini primejdioase; dar, spre liniștea lui, dădu iarăși peste prietenul său, lupul. Acesta se făcu a nu ști nimic și-l întrebă pe prinț cum îi mersese de astă dată treaba, la care prințul îi povesti întreaga pățanie cu furtul neizbutit, iar la urmă condiția cu care împăratul îl lăsase slobod. Lupul îi dezvălui prințului că îl ajutase de două ori să iasă din temniță, iar de-acum încolo să aibă încredere doar în el și să-i asculte întocmai sfaturile, și atunci o să fie sigur norocos în încercarea sa. Cu asta își îndreptară pașii spre marea care se întindea imensă, nu departe de ei, în lumina strălucitoare a soarelui.

– O să mă prefac acum, zise lupul din nou, într-o luntre, iar din măruntaiele mele o să fac mărfuri de mătase din cele mai minunate. Când totul o să fie gata, să te urci, dragă prințe, curajos în luntre și, ținând coada mea în mână, să îndrepți luntrea spre largul mării. Curând o s-o vezi pe Zâna de aur a mării. Dar dacă ții la viața ta, să nu te lași ademenit și să te duci după ea, atunci când o să te strige, ci, dimpotrivă, să-i zici: „Cumpărătorii vin la vânzător, nu vânzătorul la cumpărători”. Apoi să te îndrepți spre uscat, iar ea o să vină după tine, căci n-o să-și mai poată desprinde privirea de la mărfurile strălucitoare pe care le ai în luntre.

Prințul făgădui să îndeplinească totul întocmai, după care lupul se prefăcu într-o luntre, în care se aflau, în loc de mațe hâde, panglici și țesături splendide de mătase în cele mai aprinse culori. Uimit, prințul se așeză lângă ele și, ținând coada lupului în mână, îndreptă curajos luntrea spre largul mării, într-acolo unde soarele își presăra aurul pe valurile albastre. Curând o văzu ridicându-se la suprafață și înotând spre el pe Zâna de aur a mării, o văzu cum îi făcea semne și-i striga; dar el îi răspunse că, dacă vrea să cumpere ceva, trebuie să vină la el. Vorbind astfel, își întoarse luntrea fermecată și se

îndreptă din nou spre țărm. Zâna cea de aur a mării îi striga întruna să se oprească, dar el nu se sinchisi și merse înainte până ce ajunse la nisipul țărmului. Acostă aici și o așteptă pe Zâna de aur a mării care venea înotând. Dacă s-ar fi uitat mai devreme după ea, nu s-ar fi putut împotrivi chemării ei și ar fi urmat-o în adâncul mării; în nici un caz însă nu ar fi așteptat-o așa cu sânge rece la marginea mării, căci era neasemuit de frumoasă, așa cum ființele muritoare nici nu pot fi. Ajunse curând la luntre și se avântă peste marginea ei ca să caute după pofta inimii printre mărfurile strălucitoare. Dar prințul sări la ea, o luă înflăcărat în brațe și-i acoperi obrajii și gura de sărutări, spunându-i că de-acum încolo e a lui. Totodată, luntrea se prefăcu din nou în lup, ceea ce o sperie atât de tare pe Zâna mării, încât îl luă de gât pe prinț.

Astfel fu prinsă Zâna de aur a mării, care se obișnui repede și de bună voie cu noua ei soartă, văzând că nu avea să se teamă nici de prinț, nici de lup. Se așeză pe spinarea acestuia, iar prințul în spatele ei. Așa ajunseră la împăratul, stăpânul calului de aur, unde prințul coborî și o ajută pe Zâna de aur a mării să se dea jos ca s-o înfățișeze împăratului. Paznicii se dădură cuviincios la o parte atât în fața fetei frumoase, cât și a lupului puternic, care de astă dată nu-și părăsi prințul, și curând se aflau toți trei în fața împăratului cuprins de o nemaipomenită uimire. Auzind cum ajunsese prințul să pună mâna pe Zâna de aur a mării, împăratul înțelese bine că acesta avea de partea sa puteri mai înalte, astfel că nu se mai gândi să intre în stăpânirea neasemuit de frumoasei Zâne a mării, ci, dimpotrivă, îi zise prințului:

– Dragă băiete, iartă-mă că te-am aruncat atât de rușinos în temniță, atunci când ai vrut să iei ceea ce ți se cuvenea doar ție și nimănui altcuiva. Primește de la mine calul de aur în dar și ca o dovadă de prețuirea înaltă pe care o am față de puterea ta, care este într-adevăr mai mare decât pot eu pricepe, de vreme ce ai izbutit să răpești mării această nemaipomenită frumusețe, la care n-a putut s-ajungă nici un muritor.

După care cei de față se așezară la masă, iar prințul trebui să povestească încă o dată peripețiile sale, spre uimirea tuturor. Unii nici nu le-ar fi dat crezare, dacă lupul n-ar fi fost într-adevăr la masă și privirile sale crunte n-ar fi amintit oricărui neîncrezător adevărul celor spuse.

Plin de dor de casă, prințul voi după terminarea mesei să-și continue drumul, asa încât își luă rămas bun de la împărat, care puse să i se aducă de îndată calul de aur. Prințul o urcă pe Zâna mării pe cal, se avântă și el, apoi porniră în zbor spre împărăția în care domnea împăratul cu pasărea de aur. Lupul mergea tot timpul

pe lângă prinț, dar nu altminteri decât în pasul său câinesc, obișnuit. Faima despre peripețiile prințului le-o luase înainte, așa că împăratul cu pasărea de aur se afla de-acum pe terasă, așteptându-și oaspeții puternici. Când intrară călare în curtea palatului se minunară văzând că totul era atât de frumos împodobit ca pentru o primire sărbătorească. Atunci când prințul și Zâna mării, cu lupul în frunte, urcară treptele palatului, le ieși înainte împăratul și-i conduse în sală. Se înfățișă de îndată un slujitor cu colivia de aur în care era pasărea de aur. Împăratul îi făcu prințului astfel un dar și-și ceru stăruitor iertare că se purtase cu el atât de aspru ; nu s-ar fi întâmplat nimic, dacă l-ar fi cunoscut. Pasărea de aur ține de calul de aur, iar amândoi aparțin doar locului în care domnește o asemenea frumusețe nepământeană. Cu aceste vorbe, împăratul se aplecă foarte politicos în fața Zânei mării, îi întinse mâna și o conduse la masă, unde tocmai se aduceau bucatele. Prințul îi urmă cu prietenul său lupul, care îi ceru să nu întârzie mult pe-acolo și care se așeză la masă lângă prinț, fără să-i pese că nimeni nu-l poftise. Firește, nimeni nu cuteză să zică ceva puternicului prieten al prințului, cu atât mai puțin cu cât lupul se purta la masă deosebit de cuminte.

După ce terminară de mâncat, prințul și Zâna mării își luară rămas bun, încălecară pe calul de aur și-și continuară drumul spre casă. Pe drum, lupul zise către prinț :

– Dragă prințe, cât de diferit te înfățișezi acum pe acest cal de aur, având pasărea măiastră de aur și fecioara neasemuit de frumoasă, față de cum erai atunci când ai părăsit cetatea tatălui tău, călare pe mârțoagă ! Drumul meu se desparte acum de al tău, trebuie să-mi iau rămas bun, dar o fac cu bucurie, căci te las în cea mai fericită stare !

Prințul se întristă la auzul acestor vorbe și nu voi să-l lase pe lup să plece ; dar lupul rămase neclintit în gândul său și dispăru la dreapta, într-un hățiș, nu înainte de a mai zice :

– Dacă o să te afli vreodată la vreun necaz, o să-mi amintesc de binefacerea ta.

Acestea fură ultimele vorbe ale lupului credincios, iar prințul abia își stăpâni lacrimile, despărțindu-se de prietenul său. Dar privind la iubita lui, la Zână mării, se înveseli din nou și-și mână liniștit prin pădure calul de aur.

Și la curtea tatălui său peripețiile minunate ale feciorului de împărat, odinioară atât de puțin prețuit, erau de-acum cunoscute. Frații săi mai mari care alergaseră degeaba după hoțul merelor de aur fură însă cuprinși de o mare mânie, auzind de norocul mezinului lor, și hotărâră să-l omoare mișelește. Pădurea prin care tocmai trecea prințul le sluji de ascunzătoare și nu peste multă vreme se năpustiră asupra lui, îl uciseră și-i luară calul și pasărea. Pe fată

însă nu o putură clinti din loc, căci de când părăsise marea, ea nu avea nimic mai de preț în viață decât să trăiască sau să moară alături de prințul ei.

Trupul celui ucis zăcea de-acum putrezit și doar scheletul albit se mai afla lângă nefericita Zână a mării care era aproape pierită, neputând să facă altceva decât să plângă cu lacrimi sărate pierderea iubitului ei. Atunci se ivi vechiul prieten, lupul, și vorbi către ea:

– Iubită a prințului meu, te încumeți să așezi oasele iubitului tău așa cum erau în viață?

– O, da! strigă Zâna mării, sări în sus și făcu ce i se spusese.

– Bine, zise lupul, acum ia frunziș și flori și pune-le deasupra !

După ce toate astea fură îndeplinite, lupul suflă peste el și în fața Zânei mării, beată de fericire, zăcea prințul ei iubit, dormind liniștit.

– Acum, dacă vrei, trezește-l, spuse lupul.

Atunci Zâna mării sărută cicatricele de pe frunte ale prințului, urmele rănilor pe care i le făcuseră frații mișei, și el se trezi. Nemaipomenit de fericiți, ei nu se mai gândiră multă vreme la cal și la pasăre, iar între timp Zâna mării, căreia îi pierise supărarea, se făcu din nou frumoasă. După un timp, lupul, pe care prințul îl îmbrățișă de asemenea, le aminti de înapoierea acasă, atunci prințul și Zâna mării, iubita lui, se așezară, la fel ca înainte, pe spatele animalului credincios.

Bucuria tatălui fu nemaipomenită când își îmbrățișă mezinul, în a cărui reîntoarcere nu mai spera de mult. Se bucură mult și de lup, precum și de minunata Zână a mării, iar prințul trebui să povestească cum îl ajutase acesta să o obțină pe frumoasa mireasă. Auzind însă cât de mârșav își uciseseră mezinul frații mai mari, bătrânul tată se întristă foarte tare. Porunci să fie chemați, iar ei, venind, se îngălbeniră de moarte în fața fratelui lor pe care îl crezuseră de mult putrezit. În năuceala care îi cuprinse nici nu putură să tăgăduiască, ci mărturisiră de îndată că pricina fusese pasărea măiastră și calul de aur. Atunci mânia tatălui izbucni puternic și el porunci să fie spânzurați. După care puse să se sărbătorească în chipul cel mai strălucit nunta prin care prințul cel tânăr și Zâna mării deveniră soț și soție. După petrecere, spre durerea împăratului, a prințului și a tinerei împărătese, lupul îi ură prințului multă fericire și își luă rămas bun spre a se întoarce din nou în pădurile sale.

Astfel se sfârșiră peripețiile prințului cu prietenul său, lupul.

ꕥ

Brednich/Talos 27. AT 550 (**Căutarea păsării de aur**). KHM 57. Compoziția acestui basm e constituită formal de seria sarcinilor îmbucate, în care îndeplinirea uneia este condiționată de rezolvarea următoarei. Pe de

altă parte, ea ilustrează o versiune posibil degradată, în măsura în care sarcinile sunt în esență desfuncționalizate, respectiv miza obiectelor, aduse de protagonist cu mare primejdie și cu ajutorul animalului recunoscător, dispare în clipa în care cei care porunciseră cu strășnicie aducerea lor demisionează din condiția de potentați abuzivi, transferându-se brusc în aceea de donatori generoși care se pierd în scuze și gesturi politicoase. Fixitatea caracterială a personajelor de basm e astfel suspendată. În varianta Grimm, bunăoară, obiectele de adus, înseriate pe un tipar care amintește, ca și în narațiunea noastră, de basmele cu formulă AT 2034 B (se obține ceva de la cineva numai după ce i se aduce acestuia ceva de altcineva, care, la rându-i, pretinde ceva etc.) nu sunt dăruite, chiar dacă promise, eroului, ci el și le însușește prin stratageme abile. O propoziție rostită aici de vulpea-auxiliar, „și calul de aur ține de fecioara din palatul de aur" coincide aproape întocmai (întâmplare? împrumut?) cu cea rostită de unul din împărații versiunii Schott: „pasărea de aur ține de calul de aur, iar amândoi aparțin doar locului unde domnește o asemenea frumusețe nepământeană". Probabil mai rare sunt în basmul Schott detaliile motivului capturării Zânei mării (M.I. K 1332): prefacerea lupului în luntre, a mărunțaielor sale în mărfuri ademenitoare și a cozii în cârmă.

27

Florian

Un rege puternic, stăpân peste multe țări, apăsat de vremurile decăzute în care trăia, puse odată să se ridice, departe decetatea sa de scaun, un palat frumos, pe care îl înconjură cu valuri, șanțuri și ziduri solide de stâncă. Aici, departe de lume, plănuia să-și crească fata, singurul său copil, un sugar de câteva luni, în smerenie și bună-cuviință. Sub amenințarea cu moartea, nici un bărbat, fie tânăr, fie bătrân, nu avea voie să se apropie nici măcar de șanțul din afară al palatului; de asemenea o opri pe prințesă să vorbească, singură fiind, cu cineva, în afară de femeile care o slujeau. Cum porunci regele, așa se făcu. Izolată strașnic de lume, prințesa avea educatoarele cele mai virtuoase care îi dădeau o învățătură cât se poate de îngrijită. Tatăl ei folosi însă mii și mii de galbeni ca să-i îndulcească iubitei sale copile izolarea de lume și să-i facă șederea acolo pe cât de încântătoare, pe atât de neprihănită. Puse să se planteze grădini bogate, cu havuzuri minunate și iazuri îmbelșugate în pește, iar în tufișuri neasemuit de frumoase să se crească păsări din cele mai rare și mai prețioase care fermecau auzul cu cântecele lor și orbeau privirea cu strălucirea penelor lor.

Astfel prințesa ajunse la vârsta de șaisprezece ani și frumusețea ei era așa de mare, încât florile din grădină se aplecau în fața ei când trecea pe lângă ele, păsările amuțeau prin tufișuri și peștii se ridicau la suprafață ca s-o vadă. Paza educatoarelor spori acum din ce în ce mai mult, dar Dumnezeu, care stăpânește peste toate lucrurile și cârmuiește soarta oamenilor după înțelepciunea sa, voia altfel. Într-o

zi, când prințesa cu însoțitoarele ei se plimba prin grădina din fața palatului și culegea flori pentru a împleti coroniță din ele, băgă de seamă că afară, dincolo de ultimul val, se afla o femeie înaltă, subțire, cu fața tuciurie și haine zdrențuite care purta o legătură în spate. În părul negru ca pana corbului purta niște flori foarte frumoase, care jucau în depărtare în nuanțe amestecate de aur, argint și purpură. Văzându-le, copila de împărat simți o mare dorință să le aibă, așa că străina trebui să fie chemată, răstimp în care prințesa arunca nerăbdătoare florile pe care le culesese. Când sosi femeia chemată, o țigancă, prințesa îi ieși înainte și o întrebă de unde avea asemenea flori minunate.

– Le-am găsit acolo în pădure, nu departe de palat, răspunse ea.

Fata de împărat îi ceru câteva. Primi câte vru să aibă, după care îi dădu țigăncii drumul, răsplătind-o regește ; nu mai putea de încântare. Își înfipse florile în păr, le strânse într-un buchet, îl desfăcu și puse florile în apă, se jucă iarăși cu ele până seara ca și cum s-ar fi jucat cu o minge, apoi le puse iarăși în apă ca să se poată bucura și a doua zi de ele. Băgă atunci de seamă că apa în care stăteau se colorase în roșu purpuriu ca florile minunate, ba că în ea înotau chiar steluțe aurii și argintii, întocmai ca praful înmiresmat de pe petalele strălucitoare ale florilor. Nu mai văzuse așa ceva și o încântă într-atât, încât cufundă florile cu totul în apă, le boți, duse paharul la gură și, deoarece apa luase un miros dulce, o dădu pe gât.

Nu trecu multă vreme și prințesa se îmbolnăvi, pricină pentru care toată lumea fu buimăcită. Se trimise de îndată veste la rege care sosi grabnic, însoțit de medicul său ca să cerceteze starea prințesei. Medicul făcu ce i se poruncise și apoi, după ce se codi îndelung, spuse temător că prințesa rămăsese grea. Auzind împăratul una ca asta se înfurie, îl lovi peste obraz, le chemă pe educatoarele și pe însoțitoarele fetei sale, le învinui că-și uitaseră de îndatorirea lor și porunci să fie biciuite, după care răcni :

– Târfe păcătoase, să pieriți jalnic de foame și sărăcie, că ați otrăvit sufletul copilei mele !

O chemă apoi pe nefericita prințesă, o ocărî, zicându-i cele mai cumplite vorbe, o luă de păr, o trânti la pământ și o călcă în picioare. Puse apoi să fie legată și aruncată într-o temniță groaznică, strigându-i :

– Acolo să lâncezești până ai să vezi soarele ca o umbră.

– Ah, tată, se tânguia biata prințesă, fă cum vrei, dar nici eu, nici slujnicele mele n-avem nici o vină. Nu știu de ce ești atât de supărat ; sigur, nu vreau să mai fiu bolnavă.

– Taci, nemernico ! strigă din nou regele, te-ai făcut de rușine, m-ai făcut și pe mine și tot neamul meu regesc, iar acum, cu prefăcătorie diavolească, faci mofturi că ești nevinovată. La temniță cu ea !

Astfel regele și curtea sa plecară, prințesa însă fu târâtă de un paznic vânjos.

După ce alaiul părăsi palatul, regele se întoarse încă o dată și porunci soldaților să dea foc la tot, să facă valurile, zidurile și șanțurile una cu pământul, să taie toți copacii, să astupe iazurile ca nimic să nu-i mai amintească de acel loc. Astfel lăcașul încântător și împrejurimile sale minunate fură nimicite din temelii.

După ce împăratul ajunse din nou în cetatea sa de reședință, nimeni nu avu voie vreme îndelungată să mai pomenească în fața lui de prințesa care lâncezea într-o temniță îngrozitoare. Trecură astfel mai multe luni, după care regele îl chemă pe temnicerul său și-i zise scurt :

– Închide-o, dar bine, pe prizoniera ta într-un butoi ; aruncă-l apoi în mare și să nu mai aud nimic de asta, în afară de faptul că mi-ai îndeplinit întocmai porunca. Vai și amar de tine dacă n-ai să mă asculți.

Temnicerul se duse și îndeplini porunca regelui. Rugămințile nefericitei copile de rege nu folosiră la nimic, lacrimile ei nu putură înmuia inima bărbatului hain și nevinovata fu lăsată pe mare, într-un butoi, la voia întâmplării.

Nu rătăci astfel mult, că și născu un băiat mare și voinic care crescu într-o clipă într-atât încât, mișcându-se și voind să se întindă, turti și desfăcu butoiul de parcă ar fi fost de hârtie. Mama se sperie, gândind că se va îneca, dar feciorul ei îi dădu curaj și-i zise :

– Nu te speria de mare, mamă dragă, te-ajut eu mai departe.

După care luă câteva doage, o așeză pe mamă-sa deasupra, iar el înotă pe lângă ea, vâslind cu o mână, iar cu cealaltă împingând pluta simplă.

Curând ajunseră la mal și acolo mama trebui să-i povestească istoria soartei sale nefericite, în vreme ce el stătea liniștit și asculta. Povestind, îi trecu prin minte că nenorocirea ei vine de la florile roșii, frumoase pe care le mâncase. De aceea îi dădu băiatului ei numele de Florian, adică fiul florilor.

Între timp se lăsase seara și se îndreptară către o pădure mare, deasupra vârfurilor căreia se ridica un palat minunat. Văzându-l, mama îl preveni pe Florian, zicând :

– Ascultă, băiete, să nu mergem la palatul ăla, e locuit de mulți balauri, îngrijitoarele mele mi-au povestit adesea de el.

– Ei, ce ! strigă râzând feciorul născut pe mare, asta e tocmai ce trebuie unor asemenea brațe ; îi învăț eu să se poarte bine, dacă nu se arată bucuroși de oaspeți.

Cuprinsă de frică și grijă, mama îșI urmă feciorul care mergea înainte cu o ghioagă și care, ajuns la poarta mare a palatului, zdrobi dintr-o singură lovitură balamalele de fier. Nu găsiră pe nicăieri nici

urmă de ființă vie, urcară o scară largă și ajunseră într-un sală splendidă care ducea la un șir de odăi minunat împodobite cu argint și aur orbitor. În fine, se pomeniră în fața unei uși de fildeș, închisă solid. Florian voia să știe ce lucruri tainice se află în acea încăpere și lovi ușa cu ghioaga. Deoarece nu cedă imediat, dădu mânios încă o lovitură, dar ușa rezistă și de astă dată, ba ghioaga se sfărâmă în bucăți. Mânios, smulse din sala prin care intraseră un stâlp de marmură și-l azvârli cu atâta putere în ușa zăvorâtă de fildeș, încât aceasta se făcu zob, iar jumătate din proiectil mai și zbură prin peretele din spate al tainicei încăperi. Florian intră înăuntru fără să-i pese de fumul gros, sufocant și respingător care venea de-acolo. Mamă-sa, cuprinsă de spaimă și neliniște, stătea în spatele lui.

Uitându-se în jur, văzură un spectacol înfricoșător. Peste tot zăceau peste cincizeci de balauri mai mari și mai mici care urlau și schelălăiau, mușcând cu furie deznădăjduită bucăți din stâlpul de piatră cu care Florian zdrobise ușa. De foame se uscaseră, iar solzii de pe pielea lor, care altminteri fac ape-ape, aveau acum un luciu palid, stins. Acești monștri înfiorători, dar vrednici de milă, erau ferecați toți în lanțuri grele de fier, așa că nu se puteau mișca, cel mult unul sau altul izbutea să se întoarcă de pe spate pe burtă.

– Cred că am nimerit chiar în iad, zise Florian; ce crezi mamă?

– Ah, băiete, răspunse ea, tremurând de frică, hai să plecăm din acest loc groaznic care mă amețește!

– Pentru nimic în lume, mamă, răspunse voinicul, pentru nimic în lume nu plec. Trebuie să aflu cine a închis aici aceste creaturi diavolești.

Auzind balaurii aceste vorbe, încetară să mai urle și să mai schelălăie, iar unul dintre ei întrebă:

– Cine sunteți voi, străinilor?

Apoi către Florian:

– Cine ești tu? Dacă ești fecior de om, fugi de aici, înainte de a veni mai marele nostru, fratele și schingiuitorul nostru, căci o să vă sfâșie, pe tine și pe această femeie.

Auzind glasul înfiorător al dihaniei, mama lui Florian începu să tremure, dar feciorul ei strigă cu putere:

– Ei, bine, tatăl meu nu este om, de aceea nu mă tem de mai marele vostru. Sunt născut din flori și legănat de mare. Spuneți-mi, unde e mai marele vostru, ca să mă duc într-acolo și să-l fac praf!

La care mulți balauri strigară:

– O, tu care ești cu mult mai mult decât un om, tu, zeule, dă-ne drumul din lanțuri ca să te ducem la el și să te-ajutăm să-l omori!

Florian râse și zise:

– Ferească Dumnezeu să vă slobozesc pe voi, creaturi diavolești ce sunteți! Da, mă duc să-l prind pe mai marele vostru și să-l bag tot așa legat printre voi!

Auzind balaurii una ca asta, râseră și urlară deopotrivă, bucurându-se că și marele balaur avea să fie legat.

Deodată se lăsă un întuneric și se ridică un zgomot ca de tunet îndepărtat, în vreme ce balaurii se tupilau unii sub alții, schelălăind de spaimă:

– Mai marele! Mai marele!

Înainte ca Florian să se dezmeticească, palatul se zgâlțâi de un glas care strigă:

– Netrebnici viermi pământeni! Cine v-a adus aici? Știți că asta e moartea voastră?

Întorcându-se, Florian văzu un balaur uriaș care se făcea când mare, când mic și sufla spre el un abur fierbinte, puturos.

– Tacă-ți gura, spurcăciunea iadului! strigă Florian.

Sări în sus, îl înhăță, iar cu dreapta îi strânse atât de tare grumazul celui care spumega de furie, încât acesta nu se mai putu clinti, iar aripile, coada și picioarele cu ghiare îi atârnau blegi. Apoi cu stânga luă un stâlp și-l târî împreună cu balaurul până-n fața palatului, dincolo de poarta de fier. Acolo lăsă stâlpul jos, smulse un stejar din rădăcină, puse piciorul pe el și-l răsuci ca pe o nuia de salcie; apoi îl legă cu el pe balaur de stâlp, așa cum se leagă vița de o prăjină. Îl lăsă apoi acolo și se întoarse la mamă-sa.

A doua zi Florian merse iarăși prin toate încăperile palatului ca să le cerceteze mai bine și dădu astfel peste o sală splendidă de arme, de unde își luă de pe pereți cele mai frumoase și mai bune arme de vânătoare spre a cutreiera cu ele, după pofta inimii, pădurile care înconjurau palatul. Își luă de aceea rămas bun de la mamă-sa și-i spuse să nu-i fie frică dacă o lasă singură, căci n-o să se îndepărteze mult de palat. Prințesa, care văzu bine că ar fi fost zadarnic să stăruie pe lângă el ca să rămână, îl rugă ca baremi să ia balaurul cel mare din fața ferestrelor și să-l închidă într-una din încăperi. Florian făcu asta pe loc și apoi plecă.

Se întoarse seara, aducându-i mamei sale prada făcută, din care ea pregăti cina. La masă, aduseră dintr-o pivniță, care se întindea pe sub palatul balaurilor, la fel de lungă și de mare ca și acesta, vinuri din cele mai alese și mai bune. A doua zi, Florian merse din nou la vânătoare, iar mamă-sa pregăti acasă masa.

Astfel trăiră amândoi fericiți și mulțumiți multe zile fără ca vreo întâmplare neobișnuită să aibă loc. Odată însă, când Florian era din nou la vânătoare, mamă-sa, care rămânea întotdeauna acasă, cercetă încăperile frumoase și sălile minunate ale palatului. Ajunse astfel și

la ușa zăvorâtă, în spatele căreia se afla balaurul legat de Florian. Rămase o clipă aici să asculte, fapt pe care dihania captivă îl băgă de seamă, căci urechile sale făceau cât o mie de urechi, și începu de aceea să scoată sunete jalnice, plângându-și soarta.

– Ah, ce soartă tristă am! oftă el, și ce chinuri trebuie să îndur, zăcând aici, atât de crunt legat.

Auzind prințesa asta, se uită prin gaura cheii în încăpere pentru a-l cerceta pe balaurul legat. Dar care nu-i fu mirarea când, în locul balaurului, văzu un tânăr nespus de chipeș, legat de stâlpul de marmură. La vederea lui i se aprinse inima și simți cum roșește puternic, pricină pentru care se îndepărtă de ușă și grăbi spre odaia ei. Când feciorul se întoarse seara, îi ascunse ce văzuse, căci el o rugase stăruitor să nu se apropie de încăperea aia.

Ziua următoare, când Florian era la vânătoare, se duse din nou acolo, văzu și auzi la fel ca ieri, dar tot așa seara nu-i spuse nimic feciorului ei. A treia zi, la fel, dar atunci nu-și mai putu stăpâni inima care-i da ghes și-l întrebă prin ușa zăvorâtă pe văicăreț:

– Oricine ai fi, tu, făptură de neînțeles, spune-mi, tu scoți aceste sunete jalnice pe care le aud?

După care înăuntru se lăsă o clipă de tăcere, apoi se auzi:

– Ah, cui îi pasă de mine, nenorocitul, pe care un blestem m-a prefăcut în cel mai spurcat dintre balauri, iar un demon puternic m-a legat în chipul cel mai crunt de un stâlp de marmură? Să nu-ți pese de soartea mea, dacă nu vrei să mă ajuți!

– Vreau, vreau! răspunse la aceste tânguiri prințesa miloasă, care nu se mai sătura privind la frumusețea nepământeană a captivului. Ah, spune-mi cum pot să te ajut?

– Doar să-mi desfaci legăturile! oftă el, da, dacă mă slobozești, o să-ți rămân toată viața recunoscător și o să mă supun ție cu iubire și credință.

– Să te slobozesc, nu pot, răspunse femeia ademenită, căci dacă ar afla feciorul meu, te-ar omorî, iar pe mine m-ar părăsi poate, așa că fără nici un sprijin aș pieri aici de foame și mizerie.

– Nu te teme, îi răspunse vicleanul, te-aș apăra eu până la sfârșitul vieții mele, dacă ar fi să te părăsească propriul tău fecior. Oh, slobozește-mă, făptură bună, nevăzută, scapă-mă de aceste legături chinuitoare din pricina cărora o să mor, dacă mâna ta milostivă n-o să le desfacă. Dacă tu nu faci asta, cine ar mai veni în acest palat blestemat să mă ajute?

Tânguirile ieșite din gura tânărului nespus de chipeș și lacrimile de durere din ochii săi biruiră în cele din urmă: prințesa alergă după un cuțit, trase zăvorul ușii și o deschise. După ce el îi făgădui și o încredință cu tărie că nu va fugi când va fi slobod, femeia amăgită îi

desfăcu repede legăturile. Cum se simți slobod, vrăjitorul sări în sus și, în hohote cumplite de râs, voi să iasă din odaie, dar prințesa, cuprinsă de o spaimă de moarte, i se puse în cale, strigându-i:

– Stai! Nici un pas de pragul ăsta, altminteri ne împingi pe amândoi la pierzanie. Dacă te vede Florian, îți pune cu siguranță cătușele morții!

Slobozitul rămase pentru o clipă liniștit, se uită țintă la prințesă și se strecură apoi într-un colț al încăperii. Văzându-i spaima, prințesa prinse curaj și-i zise:

– Să nu știe nimeni că ți-am desfăcut legăturile, să rămâi slobod, dar să nu cutezi vreodată să treci de acest prag, ai să rămâi mereu prizonierul meu. O să vin în fiecare zi să stau cu tine și o să-ți aduc, din ce am, să mănânci și să bei.

La aceste cuvinte, prizonierul i se aruncă umil la picioare, i le sărută și-i ceru iertare. Ea îl ridică și-i îngădui să-și încolăcească brațele în jurul ei și să o sărute. Sigur, nu ar fi făcut-o, dacă ar fi știut că protejatul ei chipeș nu era altul decât o dihanie spurcată cu chip omenesc mincinos.

Rămaseră astfel împreună mai mulă vreme până ce-l auziră pe Florian care se întorcea de la vânătoare. Atunci prințesa se grăbi să iasă din încăpere și zăvorî ușa după ea, apoi merse să-și întâmpine feciorul, îi dădu binețe și-l sărută ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Florian era înfometat și ceru să mănânce, dar nu era nimic pregătit deoarece femeia necredincioasă își petrecuse timpul cu balaurul. Feciorul așteptă cu răbdare până ce mamă-sa făcu de mâncare și puse masa.

A doua zi, când Florian se duse din nou la vânătoare, prințesa alergă la iubitul ei. Îl întrebă, între altele, cum se făcuse că ajunsese un balaur spurcat și ce legătură avea cu ceilalți balauri. Atunci iubitul mincinos începu să spună o poveste tristă, după care pe el și pe cei cincizeci și nouă de frați ai săi îi ajunsese în chip nemeritat un blestem părintesc ce adusese această nenorocire pe capul lor, iar el trebuise să-i pună pe ei în fiare căci umblau să-l omoare. Toate astea nu erau decât născociri urâte, căci el era o dihanie de tot josnică și spurcată care îi ținea pe ceilalți din pizmă și lăcomie în lanțuri. Prințesa îl crezu fiindcă era chipeș, dar totuși i se făcu teamă și, după ce stătu puțin pe gânduri, se ridică să plece. Atunci lingușitorul o ținu în loc și o rugă să rămână, tânguindu-se:

– Ah, voiai să pleci, voiai să mă părăsești, nefericitul de mine, și să mă împingi înapoi în mizeria mea!

Aceste vorbe o mișcară pe femeia slabă care îi făgădui să vină din nou a doua zi. Nu știa că iubitul ei o înșela și că nu se gândea decât cum să scape de Florian și să-l prăpădească. Ca de obicei, prințesa

petrecu și de astă dată seara cu feciorul ei, care îi povesti multe din peripețiile sale de vânătoare și care apoi merse să se culce.

Plină de nerăbdare, prințesa abia aștepta să vină dimineața, ca Florian să părăsească palatul. Atunci merse grabnic la iubitul ei vrăjitor, îl dezmierdă și îl sărută, neștiind cum să se poarte mai drăgăstos cu el. Deodată el începu să plângă, ea îi șterse lacrimile, îl sărută din nou și îl întrebă care e pricina lacrimilor sale.

– Ah, suspină el, mi se rupe inima când mă gândesc că în curând o să fim despărțiți. Iată, dacă feciorul tău află că ești mereu la mine și că mă iubești, o să ne sugrume pe amândoi!

Femeia căzu pe gânduri și apoi zise:

– O, iubitul meu, Florian n-o să afle niciodată că te-am slobozit și că te iubesc nespus de mult.

– Ce fericiți am putea fi, dacă feciorul tău ar pleca în lumea largă. Aș îndura bucuros blestemul părintesc, dacă tu și cu mine am avea numai pentru noi acest palat.

– Și n-am putea face asta? întrebă mama lui Florian; o să-l omor!

– Oh, nu spune asta! strigă fățarnicul, în vreme ce sufletul îi era plin de o bucurie drăcească.

– De ce să nu-l omor, zise iarăși ea, are tată ca să-l plângă? De ce a trebuit să îndur mii de chinuri din pricina lui? Să îndur nevinovată chinuri și ocară? El e numai al meu, l-am răscumpărat cu suferinți fără sfârșit, deci pot să-l și vând pentru bucurii!

Auzind aceste vorbe, vrăjitul începu să râdă tare și zise:

– Așa, foarte bine! El e numai al tău, iar dacă îți stă în cale, omoară-l; eu, ca prieten, am să te-ajut.

După care se sfătuiră cum să facă să-l mătrășească din cale pe feciorul cel nedomolit. În fine, balaurul viclean vorbi, râzând:

– Mă gândesc la un mijloc, dragă prințesă. Diseară, când s-o întoarce feciorul tău, nu mânca și nu bea nimic și spune-i: „Oh, băiete, mă simt foarte bolnavă și nu pot să mănânc; dacă te mai duci la vânătoare, atunci ia-o la dreapta prin pădurea apropiată, căci am visat că acolo se ațin zimbrii. Încearcă să dobori unul, deoarece cred că creierul cald al unui astfel de animal m-ar înzdrăveni.” El o să se ducă repede la pădure, iar dacă ajunge acolo, zimbrii o să-și facă cu el un joc, de pe urma căruia n-o să se mai întoarcă.

Când Florian veni seara acasă, o găsi pe maică-sa zăcând în pat, așa cum o sfătuise spurcăciunea ei de iubit. Voinicul își luă iarăși buzduganul și se repezi, fără să se fi odihnit, în pădurea pomenită, unde dădu peste o turmă puternică de zimbri. După ce își alese pe cel mai mare dintre ei, ridică glasul atât de înfricoșător, încât toți o luară la goană, cel mare în frunte. Se repezi ca săgeata după ei, îi ajunse din urmă, iar aceștia, mânați de loviturile lui, se împrăștiară

care încotro, până ce îl înhăță pe cel pe care îl alesese, îl prinse de coadă și-l trase după sine până la palatul balaurilor. Aici urcă scările cu el și-l aduse mamei sale la pat. Ea nu era acolo, dar auzindu-l, se strecurase într-o clipită și-i zise veselă că se făcuse repede bine. În fapt, gândind că Florian nu se va mai întoarce, se dusese repede la iubitul ei. Acum își sărută feciorul și-i mulțumi pentru bunăvoința lui, la care Florian râse și zise:

– Nu știam, mamă, dacă vrei creierul de zimbru cald, în sânge, sau nu, așa că am adus animalul viu. Dacă însă nu-ți mai trebuie, îi dau drumul!

Astfel împinse zimbrul pe scări în jos și-l lăsă liber.

Prințesa roși în fața vitejiei firești a feciorului ei, dar nu se gândi mai departe, ci noaptea, când Florian dormea adânc, merse în încăperea iubitului ei și se plânse acestuia de felul în care feciorul său târâse de coadă un zimbru viu, fără să i se fi întâmplat nici cel mai mic neajuns. Vrăjitorul se minună de asta și o sfătui pe prințesă ca a doua zi să se prefacă iar bolnavă. Cu acest motiv să-i ceară feciorului ei să prindă un urs dintr-un loc aflat la stânga de pădurea zimbrilor, căci a visat că se va înzdrăveni cu zeamă de pulpă de urs.

– Acolo, mai zise el răutăcios, lăudărosul își va găsi sfârșitul, căci în acea sălbăticie se află mulți urși care îi întrec pe toți ceilalți în putere și cruzime.

Într-adevăr, a doua zi, prințesa se prefăcu din nou bolnavă și-și rugă feciorul să-i aducă de la vânătoare o pulpă de urs. Florian alergă cât putu de repede și ajunse curând într-un luminiș în mijlocul pădurii amintite. Aici, pe una din cele mai înalte creste de stâncă, văzu un urs nemaipomenit de mare care ținea într-o labă un trunchi uriaș de copac, iar cu cealaltă labă scotea din scorbura acestuia miere, pe care o înghițea. Florian se apropie de stâncă și îi strigă fiarei ca să-și râdă:

– Ei, flăcăule, vino jos, să ne încercăm puterile în luptă! Mama ar vrea să știe cât de puternică ți-e crupa!

Ursul se uită la el, mormăi, iar cum voinicul nu-l slăbea din ochi, se ridică, azvârlind furios trunchiul de copac în jos. Lui Florian îi păsa prea puțin de asta și-și aștepta groaznicul adversar care cobora repede ca să-l atace. Nici nu ajunsese bine jos, că Florian îl și luă în brațe și-i strigă, râzând:

– Așteaptă, măi, cap înfierbântat ce ești, te-ai dat degeaba jos, o să ne luptăm sus!

Și astfel, cu el în brațe, se cățără pe vârful cel mai înalt al stâncii, de unde azvârli ursul cu asemenea forță, că rămase jos nemișcat. De astă dată, întorcându-se cu prada cerută, Florian își găsi mama în pat. Se prefăcu foarte bolnavă, ca și cum n-ar mai fi știut nimic de

sine ; de aceea Florian se duse singur la bucătărie, puse ciosvârta de urs la foc, fierse zeama și i-o aduse presupusei bolnave care însă bău doar puțin din ea.

Dimineața următoare, Florian o găsi sănătoasă și de aceea se duse voios la vânătoare. Ea însă se furișă la iubitul ei viclean. Auzind acesta că Florian se întorsese teafăr din pădurea ursilor, se gândi la un alt mijloc de a-l prăpădi pe feciorul cel nedomolit și grăi către prințesă :

– Prefă-te a treia oară bolnavă și spune-i iarăși ca ai visat că o să mori, dacă nu bei apă din izvorul vieții. Ăsta izvorăște din vârful Muntelui Negru care se ridică la malurile Lacului Alb. Izvorul e păzit de un duh rău, cel mai puternic din câte există și care cu siguranță că n-o să-l mai lase pe feciorul tău să se întoarcă, dacă o să cuteze să-și bage mâna în bazinul negru al izvorului.

Prințesa făcu așa cum îi spusese balaurul mincinos, iar Florian nu mai pierdu în dimineața următoare nici o clipă și, mergând prin pădurea mare, găsi într-adevăr Lacul Alb și Muntele Negru. Ajuns la lac, avu parte de o priveliște neașteptată, căci la mal văzu multe și neasemuit de frumoase zâne ale apei, care se scăldau, glumind voioase. Zărindu-l pe voinic, îi făcură semne și-i strigară să vină să se joace cu ele. Florian nu contenea să se minuneze de frumusețea nemaipomenită a acestor făpturi, se apropie, fără să-și ia ochii de la ele, la care și zânele înotară spre el, căci și lor le plăcea în chip deosebit mândrețea de fecior. Una îl întrebă cum îl cheamă, alta câți ani are, o a treia de unde vine, a patra încotro merge și tot așa, fiecare dintre ele altceva. Răspunse tuturor până ce ele ajunseră să-i știe peripețiile și dorințele tot atât de bine ca și el. Toate îl sfătuiră însă stăruitor să nu se ducă la Muntele Negru, căci acolo domnește Moartea însăși și de ea nu scapă nici un muritor. Dar Florian răspunse :

– Nu mă tem de diavol și cu atât mai puțin de Moarte. Mama mea e bolnavă și trebuie să bea din apa aia.

– O, prea frumosule fecior, spuseră zânele, din nou mâhnite, dacă o să pleci, soarta ta o să ne umple de durere ! Rămâi la noi, o să te iubim și-o să te îngrijim cât ai să trăiești, o să ai tot ce-ți poftește inima !

Voinicul însă ținu piept ademenirilor lor și stărui s-aducă apă din izvorul de la Muntele Negru, chiar dacă astfel avea să-și piardă viața. Zânele fură foarte îngrijorate din pricina asta și tot mai încercară să-l oprească, aruncând peste el vălurile lor subțiri de ceață și înfășurându-l ușor în ele. Florian însă nu se lăsă abătut din drumul său și merse voinicește înainte prin ceața ce înconjura ca o coroană albă piciorul Muntelui Negru.

Urcă tot mai sus prin văi întunecate și văgăuni care străpungeau muntele pe toate laturile ; pătrunse într-o pădure întunecoasă, unde nu mai avea sub picioare decât pietre sterpe și goale, ici-colo landă uscată. Vârful muntelui era de asemenea înconjurat de o negură cenușie, deasă, astfel că nu-l putea zări și, spre uimirea sa, se pomeni pe neașteptate în fața izvorului format de apa vieții. Se aplecă repede ca să ia apă de pe suprafața întunecată, dar ceva se mișcă sub genunchi săi și deodată un vârtej îngrozitor îl smulse de-acolo, îl făcu mii de fărâme în aer, pe care le lăsă să cadă la malul Lacului Alb.

În timpul ăsta, mama lui Florian se duse la iubitul ei și bucură împreună cu el că de-acum încolo feciorul ei nu avea să se mai întoarcă să-i supere, iar ei puteau să se lase în voia dragostei lor.

– Știam prea bine că n-o să se mai întoarcă de-acolo și că n-o să aducă apă de la izvorul vieții, zise balaurul spurcat.

Se lăsă seara, veni noaptea și prințesa nu se mai despărțea de acela pentru care nutrea o patimă nestăvilită.

La miezul nopții, când luna plină se afla tocmai deasupra Lacului Alb, iar razele sale albastre de lumină pluteau tremurând peste undele încrețite, zânele apei se treziră din somnul lor de pe fundul lacului și se ridicară la suprafață. Mai întâi ieși regina, apoi se iviră și celelalte din toate părțile, glumind și hârjonindu-se, până când una, cu un țipăt jalnic, veni în goană, arătându-i reginei inima lui Florian, care căzuse în lac. Recunoscând-o, regina se întristă foarte tare, își chemă zânele și le spuse să caute la mal și pe fundul lacului și să aducă ce vor mai putea găsi din trupul nefericitului voinic. Nu trecu multă vreme, și se întoarseră toate, la fel de bucuroase pe cât de abătute fuseseră când se despărțiseră, ținând fiecare în sus câte o bucățică găsită din Florian. Regina alcătui din nou trupul voinicului și trimise pe una din zâne după apa vieții, pe alta după flori, pe care așeză mai apoi leșul. După ce îi puse și inima la loc, îl stropi cu apa vieții și, iată, voinicul se trezi ca dintr-un somn greu. Uitându-se în jur și văzând Muntele Negru, își aminti de apa vieții pe care trebuia s-o aducă mamei sale. Voi să plece degrabă, crezând că ce pățise pe munte fusese doar un vis. Regina zânelor însă îl opri, spunându-i :

– Nu te mai duce pe Muntele Negru, altminteri Moartea o să te facă praf de tot !

Apoi îi povesti cum îl adunase din bucățele și-l preveni să nu se mai încreadă în mama lui, căci, orbită de patima sălbatică pentru balaurul spurcat, îl slobozise pe acesta și încercase de trei ori să-și ducă propriul fecior la pierzanie. La început Florian nu vru să creadă și îi spuse reginei zânelor :

– Tu, care mi-ai dăruit a doua oară viață, nu-mi cere să mă încred doar în vorbele tale, ci îngăduie-mi să văd cu ochii mei adevărul amar.

– Atunci, întoarce-te acolo, îi răspunse regina, ia apa vieții pe care o să ți-o dea una din slujitoarele mele, strecoară-te ușor în palat și du-te în sala în care îl ții legat pe balaurul cel mare; la ușa acesteia ai să auzi ceea ce acum nu vrei să crezi.

Florian mulțumi reginei pentru binefacerea ei și, după ce primi de la una din zânele frumoase, în ditamai scoică de mare, apa vieții, se despărți duios de regină și de zânele ei, care se îmbulzeau în jurul lui ca să-i ureze cât mai prietenos mult noroc.

Când ajunse la palat, amintindu-și de povața reginei, se strecură ușor pe scări în sus și merse drept la încăperea în care îl zăvorâse pe balaur. Zăvorul era tras și când se uită pe gaura cheii își văzu mama stând alături de un tânăr frumos, pe al cărui chip recunoscu însă expresia groaznică a balaurului celui mare. Florian văzuse destul ca să se încredințeze de tot ce-i spusese regina zânelor. Se duse încet în încăperea în care stătuse cu mama lui și o strigă tare. Ea apăru curând, îi căzu de gât și se prefăcu a plânge de bucurie, căci îl crezuse mort, dar iată că, în cele din urmă, se întorsese. Văzând această prefăcătorie nemaipomenită, voinicul fu cuprins de o asemenea silă de maică-sa, încât nu putu vorbi nici un cuvânt cu ea. Femeia ieși să-i pregătească ceva de mâncare, el însă nu mai așteptă, ci se trânti în pat, făcându-se că doarme ca să nu fie silit să-i vorbească.

Noaptea auzi cum se scoală din pat și se furișează în vârful picioarelor, pricină pentru care se luă după ea și se opri în fața acelei ușii nenorocite, dincolo de care se afla balaurul mincinos. Privi și ascultă, dar nu auzi decât hohote de plâns și sărutări, pe deasupra zări și ochii sclipind verde ai dihaniei. Nu trecu mult și auzi glasul acestuia:

– Nu te necăji, dulce prințesă, mâine am să-l omor chiar eu. Mâine dimineață să-i spui: „Fiule, săgetează-mi pasărea aia frumoasă care stă în copacul din fața odăii noastre". O să pun eu acolo o pasăre, iar când o să întindă arcul, o să-l pândesc de sus, de la fereastră, și o să mă las sub chip de balaur asupra lui și o să fac în așa fel încât să nu-și mai atingă sigur ținta.

– Da, duh al sufletului meu, fă așa, ca să ne putem lăsa odată în voia dragostei noastre, zise prințesa.

Florian, știind acum ce are de făcut, se îndepărtă. De dimineață, după ce isprăvise de mâncat, mamă-sa îi vorbi într-adevăr așa cum o învățase balaurul, astfel încât voinicul abia își ținu firea. Dar tăcu și, când maică-sa îi arătă o pasăre frumoasă care stătea în copacul din fața ferestrelor lor și pe care trebuia s-o săgeteze, coborî jos, dar îl luă în ascuns la ochi și pe balaur, care îl pândea de sus. Se prefăcu a-și așeza cu mare băgare de seamă săgeata în arc și a se pregăti să

țintească, clipă în care balaurul se năpusti fulgerător, dar Florian se feri, îl apucă de gât cu o mână, îi smulse cu cealaltă limba, îl legă din nou de stâlpul de marmură și așa legat îl azvârli în pădure, strigându-i:

– De-acolo, ajută-te singur să cobori cu minciunile tale spurcate.

Limba însă i-o aruncă celor cincizeci și nouă de balauri care stăteau tot înlănțuiți sus și, firește, ea dispăru într-o clipită printre aceste dihănii înfometate.

Întorcându-se în odaia lui, îi ieși înainte mamă-sa, albă la față, și vru să-l lingușească îmbrățișându-l. Căci, spuse ea, balaurul spurcat, care își rupsese pesemne lanțurile, o speriase, desigur, grozav. Dar, plin de mânie furioasă, Florian îi zise:

– Înapoi, mamă denaturată ce ești! Te cunosc și știu cine a dat drumul dihaniei. De astă dată nu vreau să-ți fac nici un rău, căci m-ai născut și ai îndurat ocară și chinuri din pricina mea. Dar din acest ceas te părăsesc, n-ai decât să rămâi în acest palat al balaurilor și să te drăgostești cu celelalte dihănii.

Cu aceste vorbe plecă și o lăsă acolo, jelindu-se, în mizerie și căință. Curând se și stinse. El însă plecă în lumea largă plin de dorința de a săvârși alte fapte mari.

Brednich/Taloș 28. AT 590 II (**Prințul și brasarda**), cu motivul fecioarei izolate de lume (M.I. T 381) și acela al nașterii miraculoase (M.I. F 611.1.8). *Cf.* și Schullerus 315 A (**Mama perfidă**). Face parte din categoria, mai restrânsă, a basmelor fantastice care nu se încheie cu nunta și urcarea pe tron a eroului. Final deschis. Față de versiunile culese cu rigoare din circuitul oral, varianta de față dilată nuvelistic, psihologizând, secvența amorului nelegiuit. Izbutite sunt expresivitățile sumbre, ale peisajului pustiu de pe Muntele Negru și picturalitatea inedită a balaurilor palidați și uscați de foame.

Piese mai mici

28

Călătoria lui Dumnezeu cu Sfântul Petru

(Fragment)

Într-o zi Sfântul Petru îl însoțea pe bunul Dumnezeu într-o călătorie pe pământ. Merseră mai multă vreme alături în tăcere, când Sfântul Petru îl întrebă pe Domnul de ce umpluse lumea și cu oameni buni, și cu răi. Creatorul răspunse:

– Cei buni trebuie să trăiască pentru cei răi, iar cei răi pentru cei buni.

Mai umblară ei ce mai umblară și văzură un om lucrând la câmp. Îi dădură bineț și Sfântul Petru îl întrebă:

– Ai să-ți termini treaba azi?

Țăranul se întoarse posac și zise:

– Ce te privește pe tine treaba mea?

Văzând purtarea asta necioplită, bunul Dumneze se mânie și-l bătu pe om cu dureri strașnice de burtă, astfel că fu silit să-și întrerupă treaba și vreme de opt zile nici să se mai poată gândi la a o continua. Când, în fine, se înzdrăveni și-și putu reîncepe lucrul, Domnul și Apostolul său trecură din nou pe lângă acel ogor. Îl întrebară și de astă dată dacă își va termina oare treaba azi, și, iată, că, răspunse binevoitor:

– Cu ajutorul Domnului, oameni buni!

Brednich/Taloș 30. M.I. K 1811. Schullerus 751(**Pedeapsă**: Dumnezeu pedepsește pentru trufie, lipsă de modestie etc.*)*.

29

Mânia lui Ilie

Sfântul Ilie era odată husar în slujba împăratului. Diavolul îl minți că tatăl său bun se ține cu nevastă-sa. Fire iute, sfântul grăbi spre casă chiar în acea noapte și găsi într-adevăr în pat un bărbat și o femeie. Cuprins de o mânie oarbă, îi răpuse pe loc dar, mai apoi, aducând lumină, își recunoscu greșeala cumplită, căci își omorâse tatăl și mama. Fugi deznădăjduit și nu mai găsi pe nicăieri pace.

În drumurile sale se întâlni cu Domnul, însoțit de Sfântul Petru, dar pe care nu-i cunoscu. Primul îl întrebă încotro merge, la care Ilie se plânse și povesti cât de groaznic îl înșelase necuratul. Mărturisi, de asemenea, că vrea să-l caute pe Dumnezeu ca să-i ceară iertare, căci se căia amarnic. După care Domnul îl întrebă pe obiditul Ilie ce-ar face cu diavolul, dacă l-ar avea în puterea sa.

– L-aș băga adânc în pământ cu pușca mea, răspunse Sfântul.

– Atunci pornește la drum! grăi Domnul, îți dau puterea de a-l nimici pe diavol; fii pe pace, păcatul îți este iertat, eu sunt Domnul Dumnezeul tău.

Plin de bucurie, Ilie porni mai departe și acolo unde credea că dă de diavol, sau de unul din ajutoarele sale, îl încolțea atât de înspăimântător, încât toate din jur se umpleau de spaimă și înfricoșare, chiar semințele plantelor deveneau seci; tot așa se prăpădea rodul în pântecele mamelor de oameni și de dobitoace, atât de grozavă era mânia Sfântului.

Toate astea le văzu Domnul cu spaimă și atunci îi damblagi brațul drept cumplitului zelos, căci, dacă ar fi continuat cum începuse, ar

fi nimicit întreaga creație. Așa că și astăzi Sfântul mânios se luptă doar cu stânga, pentru ca, o dată cu diavolul, să nu piară și lumea.

Dacă e cer de furtună, nici un valah nu rabdă cu sine în odaie o pisică sau un câine; deoarece el crede că aceste animale îi împrumută necuratului propria lor înfățișare. Cum Ilie este și tunătorul, iar cu săgeata sa de foc, fulgerul, îl urmărește pretutindeni pe diavol, deasupra unei case în care se ațin astfel de animale plutește, la vreme de furtună, o mare primejdie.

ꕥ

Brednich/Taloș 54. *Cf.* AT 756 F*(**Paricidul iertat**). Schullerus 828* (**Sfinți**: **Ilie**).

30

Stânca fetei de la Luncani

La Luncani, nu departe de muntele Rușița, în Almaș[11], se ridică stâncă numită Stânca Fetei. Potrivit legendei, numele vine de la o fată care a fost necredincioasă iubitului ei și peste care zeul iubirii, mânios, a prăvălit stânca.

Brednich/Taloș 56.

11. O altă legendă legată de acest munte și o notă despre ea v. p. 129.

31

Retezatul

Pe patul de moarte, un stăpânitor puternic își lăsă copiilor săi, o fată și un băiat, țara împărțită pe din două. Când își luară în primire moștenirea, ca să o cuprindă cu privirea și poate ca fiecare să măsoare partea celuilalt, cei doi se urcară pe cele mai mari înălțimi. Astfel băiatul se urcă pe Retezatul de astăzi, piscul cel mai înalt al văii Hațegului, în Transilvania, iar sora lui, care era totodată și vrăjitoare, pe Rușița, munte care se află la nord de Almaș și la vest de Retezat. De ciudă că țara lui era mai frumoasă, nu așa pietroasă și muntoasă ca a ei, fata aruncă după frate-său cu un fier lat de plug, care din fericire nu-l atinse, ci tăie doar o mare parte din muntele pe care se afla. Ceea ce se vede până în ziua de azi după un perete de stâncă ce coboară vertical, motiv pentru care muntele se cheamă, pe bună dreptate, Retezat.

Brednich/Taloș 57. Legendă toponimică locală, de largă răspândire. De cele mai multe ori protagoniștii sunt uriași (*cf.* Bîrlea, 1981 I, pp. 116-117). Brill, în *Leg. geogr.*, p. 111, reproduce un text din Victor Lazăr, *Legende istorice de pe pământul României*, Cluj, ed. a II-a, 1922, p. 15, intitulat „Retezatul" care este o repovestire, foarte ușor dilatată, a narațiunii Schott. Singurele deosebiri sunt: înlocuirea muntelui Rușița cu vârful Rusca și a protagoniștilor umanoizi cu uriași.

32

Jucăria uriașului

Mai înainte pământul era locuit de uriași puternici. Un asemenea uriaș a găsit în timp ce ara câteva făpturi mici, așa cum sunt astăzi oamenii ; le luă din brazdă și le duse ca pe o jucărie femeii sale acasă.

ꕥ

Brednich/Taloș 58. AT 701 (**Jucăria uriașilor**). Adesea, fata de uriaș este cea care ia în poală plugarii cu pluguri și animale cu tot și-i duce acasă, crezând că sunt jucării, dar părinții o trimit să-i ducă înapoi.

33

Babacai

Chiar în fața cetăților de la Golumbaci[12], se ridică în mijlocul apelor înspumate ale Dunării un con înalt de stâncă numit Babacai, ceea ce înseamnă căința babei, căci babă înseamnă mamă sau bătrână, iar cai, căință.

După cum povestesc locuitorii din zonă, care sunt un amestec de valahi și rascieni (slavi iliri), în acele locuri trăia un pescar. Femeia lui era atât de rea încât, neștiind ce să mai facă, omul, pretextând că are de pescuit în apropierea stâncii, o duse și o lăsă acolo. Deznădăjduită, ea se aruncă în Dunăre, punând astfel capăt stelei sale rele.

ꕥ

Derivarea de către Schott a lui cai din vb. *a se căi* (resp. din *căință*) este o etimologie populară. De fapt, *Babakaia* (*tc.*) = *baba* (părinte, tată) + *kaia* (piatră), aceasta din urmă parte componentă a numeroase toponime turcești. O variantă a acestei legende, ce mi-a fost semnalată de Ion Taloș, în O. Noyes, *Romania : The Border Land of the Christian and the Turc*, New York, 1858, p. 61, citată de Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, Cluj, Dacia, 1971, p. 498 : „Din jos de ostrovul Moldova, o enormă stâncă neagră iese din sânul fluviului, pe care se spune că un turc gelos și-a părăsit mireasa bănuită, zicând către ea : «Babakai ! babakai ! » (pocăiește-te ! pocăiește-te), un nume care s-a aplicat stâncii însăși". *Cf.* și Petri, „Der Felsen Babake. Nach einer walachischen Volkssage" (*Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde*, Kronstadt, VIII, 1844, nr. 33, 11 aug. pp. 211-213 ;

12. În legătură cu aceste cetăți v. piesa nr. 36, *infra*.

nr. 34, 18 aug. pp. 250-253), în care prima parte este o relatare pe larg a tradiției cu turcul răzbunător, iar partea a doua, o nuvelă care valorifică subiectul legendar. Stânca poate fi văzută și astăzi, recent chiar pe Internet (geografie1. html+babakai&=UTF.8), unde este citată o versiune a legendei, care îi derivă numele de la o prințesă din haremul vizirului din Gulumbaci, pedepsită prin exilarea în acel loc, împreună cu capul iubitului ei.

34

De ce nu mai e albina albă

Când Dumnezeu a făcut lumea asta, o trimise pe albină la diavol să-l întrebe cum e mai bine, să facă mai mulți sori sau unul singur? Albina se duse, puse diavolului întrebarea și se așeză șiret pe capul lui. Necuratul cumpăni cum să răspundă înțelept la întrebare și zise pentru sine: „Dacă ar fi mai mulți sori, n-ar fi bine, căci văpaia lor ar întrece flăcările iadului și atunci oamenilor nu le-ar mai fi frică de el". Apoi continuă: „ N-ar fi bine să fie mai mulți sori, căci ar putea să lumineze noaptea ca ziua și astfel s-ar sfârși cu lucrările întunericului". După care diavolul spuse tare:

– E bine să fie un singur soare.

Pregătindu-se să-și ia zborul ca să ducă Domnului spusa diavolului, albina începu să zumzăie și stăpânul nopții își dădu seama că șezuse pe capul său și ascultase consfătuirea sa cu sine însuși. Supărat, se ridică și-o lovi peste trup cu un bici. De la lovitura asta se făcu neagră de tot; de aici îi vine și înfățișarea crestată. Înainte de a fi fost astfel schingiuită de diavol, ea era albă, de aceea în limba valahilor i se spune albină, adică albă.

După o altă legendă, albina are înfățișarea crestată și culoarea neagră de la biciul ceresc de foc, fulgerul cu care a lovit-o Sfântul Petru, mânios pentru că, fiind un copil neascultător, se luase la harță cu părinții săi.

Brednich/Taloș 60. Brill *Catalog* 11 511. *Cf.* și Schullerus, Anexă II, Animale 27 (**Albina**). În *Leg. rom.*, III, p. 365, Brill reproduce după S. Fl. Marian, *Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor*, București, 1903, p. 131, un text „din Banat", care este, de fapt, traducerea narațiunii Schott.

35

Rândunica

După o legendă, a fost cândva o fată care se sfădea cu părinții ei și-i vorbea de rău pe alții. De aceea a fost prefăcută sub chipul pe care îl are astăzi și de-atunci trebuie să-și facă cuibul în hornuri, expunându-se fumului care înnegrește.

Brednich/Taloș 61. Brill *Catalog* 11 339. *Cf.* Schullerus, Anexă II, Animale 74 (**Rândunica**). Varianta publicată de S. Fl. Marian în *Ornitologia poporană română*, Cernăuți, 1883, vol. 2, p. 111 este, de fapt, traducerea textului Schott.

36

Originea mușTelor golumbace

La o zi de mers în sus de Orșova, la poarta unde apele puternice ale fluviului Dunării, după ce străbat câmpiile maghiare, intră din nou în munte, se întind pe un mal stâncos străvechile cetăți de la Golumbaci, azi în ruină. În jurul zidurilor lor se ridică recife muntoase uriașe, despicate de peșteri adânci.

Într-una din aceste peșteri, Sfântul Gheorghe a aruncat capul balaurului pe care l-a răpus spre lauda Domnului, spre norocul oamenilor și spre ciuda diavolului. Din limba putrezită în gâtlejul descompus al monstrului se formează și azi roiuri pustiitoare de muște, a căror înțepătură e atât de otrăvitoare, încât toate vitele de pe islazuri care nu pot scăpa de ele sunt condamnate la moarte. Atât de otrăvitor era veninul balaurului.

Când un rege, care stăpânea cu multă vreme în urmă peste aceste ținuturi, a vrut odată să pună capăt urgiei îngrozitoare și a zidit intrarea în peșteră, în primăvară, când animalele ies din ouăle lor, s-a făcut o asemenea presiunea asupra zidului, încât acesta s-a prăbușit neputincios. Ca o furtună s-au năpustit dinăuntrul peșterii norii de roiuri otrăvite, tot atât de înfricoșătoare ca pe vremuri.

Brednich/Taloș 62. Brill *Catalog* 10 072-10 093. Schullerus, Anexă II, Animale 58 (**Musca golumbacă**).

37

Calea laptelui

Calea laptelui, care se întinde noaptea pe cer ca o fâșie de ceață, nu e altceva decât o grămadă de paie risipite. Căci Sfânta Vineri le-a furat cândva din stogurile aflate în curtea Sfântului Petru și, fugind în ascuns, le-a risipit pe multe dintre ele.

Brednich/Taloș 55. Brill *Catalog* 10 145. În original, se spune „maica Venus", utilizându-se în mod curios, spre deosebire de basme (*cf.* nr. 11, 23), forma latină a numelui zilei, respectiv numele zeiței din care derivă acela al sfintei apocrife.

38

Soarele, Luna și Vântul

În peregrinările sale, un țigan zdrențăros întâlni odată Soarele, Luna și Vântul. Trecând pe lângă ei, le zise:

– Ziua bună unuia dintre voi trei!

Cei salutați râseră pe seama veselului flăcău tuciuriu, dar nu se putură dumiri ce era cu aceste binețe ciudate.

– E limpede, zise Luna, de obicei tăcută, că țiganul la mine s-a gândit, căci eu îl însoțesc atunci când își întinde pentru odihna de noapte sălașul lui fluturător.

– Da de unde! se amestecă Soarele, la mine s-a gândit. Nu sunt eu regele zilei? Nu iau eu sub ocrotirea mea caldă pruncii săi goi și nu cresc ei voioși și sănătoși sub îngrijirea mea?

– St! St! șuieră Vântul, de ce atâta lăudăroșenie și flecăreală de pomană? Să-l ajungem din urmă și să-l întrebăm căruia dintre noi i-a dat binețe.

Vorbind astfel, îl ajunse repede din urmă pe țigan, în spatele lui venea, mândru, Soarele, alături de care pășea tăcută Luna gravă. Vântul vânjos, ajungând primul lângă țigan, îi strigă:

– Stai pe loc, om pământean!

La aceste cuvinte aspre, cel strigat se sperie, căci Vântul îi zburase aproape haina de pe trup, la care, firește, câțiva nasturi de metal și copcile prețuiau mai mult decât tot restul.

– Ce e? Ce vrei, Vântule, de la mine? întrebă țiganul, venindu-și în fire din uimire.

– Să ne spui, zise Vântul din nou, la cine te-ai gândit cu binețele tale în doi peri.

Țiganul se uită în jur și le văzu pe cele trei puteri cerești lângă sine.

– Ei, răspunse el, eu dau bineț întotdeauna doar celui de care mă tem!

Și, spunând aceste vorbe, își scoase căciula.

– Ei, nerecunoscător netrebnic ce ești! strigă acum Luna mânioasă. Știi că, dacă vreau, pot să te fac praf, împreună cu femeia și cioporul tău de copii tuciurii? Cum ai să te simți, câine păgân, stafidit, dacă într-o noapte rece de iarnă, am să risipesc norii de pe cer și cu aerul nopții am să șterg din spațiul ceresc cea mai mică urmă de căldură lăsată de razele soarelui? Ai să te gândești la mine, atunci când ai să îngheți până-n măduva oaselor, iar femeia și copiii tăi au să înțepenească, morți de frig?

– Ohoo, doamnă Lună! răspunse la asta țiganul, dumneata poți într-adevăr să-mi faci amară viața mea scurtă, dar de îngheț am cum să mă apăr. Cum e dacă fac în stânga și-n dreapta câte un foc și mă așez cu femeia și copiii la mijloc, iar în față și-n spate atârn câteva foi de cort? Atunci nu trebuie să mă tem de dumneata. Dar dacă Vântul nu mi-e prielnic, nici focurile mele și nici cârpele de cort nu m-ajută: îmi suflă focul într-o parte, fumul în față și căldura printre cârpele de cort fluturânde.

Supărată, Luna trebui să tacă, fiindcă nu mai avea ce să zică, și, presimțindu-și izbânda asupra celorlalți, începu să vorbească Soarele:

– Nu-i așa, bunul meu fecior de păgân, că știi de cine să te temi și pe cine să iubești? Îmi cunoști razele înviorătoare și arșița lor mistuitoare și mă gândeam eu bine că n-ai să mi-o preferi pe Luna cea rece și gălbejită.

– Se poate, se poate! răspunse la asta țiganul, îți știu prea bine fața dumitale prietenoasă, m-am și bucurat de atâtea ori de ea, dar de supărarea ei nu mă tem, de aceea nu dumitale ți-am dat bineț.

La fel de mânios de acest dispreț, ca mai înainte Luna, Soarele începu a-l bești:

– Mie îmi faci una ca asta, nerecunoscătorule! Nu știi că, dacă aș vrea, te-aș putea face praf cu arșița mea? Că, dacă aș crede că merită, te-aș putea prăji laolaltă cu bieții tăi viermi așa cum nici iadul n-o poate face? Uită-te la pielea-ți arsă și vezi că arșița mea și-a lăsat deja urmele pe ea.

– Ei, ei! jupâne Soare, zise batjocoritor țiganul, ce te-ncingi așa? Nu e oare limpede că Vântul e cu mult mai puternic și că d-aia de el trebuie să mă tem mai mult? Vezi, jupâne Soare, oricât de tare ai arde, n-am decât să-l rog pe Vânt să-mi ajute o leacă și el îmi răcorește aerul, indiferent cât de multă forță risipești dumneata. E deci limpede: dacă Vântul vrea să m-ajute, nu-mi poți face, ca și Luna, nimic. De-aia nu vă mai sfădiți: toți sunteți puternici; eu însă

am dat bineț celui mai puternic dintre voi, ca să mă ajute și să mă cruțe, adică Vântului. Căci cu el nici o arșiță, iar fără el nici un frig nu-i de temut.

ꕥ

Brednich/Taloș, 40. AT 298 A* (**Omul îl salută pe Vânt**). Narațiunea dezvoltă în termeni legendari disputa pe tema întâietății, frecvent tratată și în colinde (între vin, grâu și mir ; între sfinți ; între brad și tei), precum și în cântecele de seceriș al cărei inițiator și arbitru este aici țiganul (prin „punerea" și dezlegarea unei ghicitori : enigmatica adresare a salutului).

39

Lumânarea țiganului

Pe un drum desfundat și mlăștinos, căruța unui țigan, în care acesta își încărcase întreaga familie, cortul și bulendrele sale, intrase odată până la osie în noroi. În ciuda tuturor îndemnurilor din gură și din bice, la care se pricep temeinic doar ovreii și țiganii, calul mărunțel, singurul tovarăș sârguincios din toată obștea nomadă, nu mai putea să tragă zdravăn șleaul. Învârtirea biciului ca și coada lui întoarsă nu mai aveau, în afară de opintiri zadarnice, altă urmare decât aceea că biata mârțoagă, cu fiecare nou îndemn, cădea în genunchi și în nas.

Poate aceste îngenunchieri îl îndemnară pe țigan să-și îndrepte gândul în sus, spre Dumnezeu și spre sfinții săi, mai cu seamă spre Fecioara Maria pentru a-i cere ajutor: se rugă atât cât se pricepu de bine, adică prin frânturile pe care le prinsese de la creștini și în care se amesteca fără voie, ici-colo, și câte o înjurătură, către Cea care ajută în toate nevoile. Cel mai bun lucru fu că îi făgădui Sfintei, dacă avea să-l sprijine, să-i aprindă în prima biserică, unde ea avea hram, o lumânare la fel de groasă ca el.

Deoarece bietul animal își mai trăsese sufletul cât stăpânul său se rugase, căruța se smuci acum un pic înainte sub loviturile reînnoite ale țiganului. Păgânul cu frica lui Dumnezeu trăgea de-acum nădejde că scăpase de necaz și că nu mai era nevoie decât de câteva lovituri zdravene aplicate animalului său, dar căruța rămase din nou locului ca zidită. Recurse din nou la rugăciune, pe care o încheie ca și înainte cu jurământul de a aprinde Maicii Domnului o lumânare, de astă dată groasă doar cât coapsa lui.

În loc de „amin”, își șfichiui cu biciul în cruciș și-n curmeziș bietul animal până ce acesta, după nemaipomenite strădanii, izbuti să miște căruța câțiva pași. Fericit, țiganul pricepu că, mulțumită ajutorului Fecioarei Maria și îmboldindu-și hotărât căluțul, avea să ajungă cu bine pe drumul drept și astfel jură Sfintei, fără altă rugăciune, să-i aprindă o lumânare de grosimea degetului său.

În cele din urmă ieși la drumul bun și curând ajunse la o capelă cu hramul Sfintei Fecioare. Trecând prin fața ei, își scoase căciula și se gândi, râzând, că Sfânta n-avea să țină întocmai la făgăduiala unui amărât ca el, așa că trecu mai departe fără să oprească.

Bredich/Taloș 41. AT 1553 A* (**Promisiunea marinarului**). Stroescu 4780 (**Lumânarea sfințită a țiganului**).

40

Cum și-au pierdut țiganii biserica

Țiganii au avut odată pentru slujba lor o biserică frumoasă ridicată solid, în vreme ce valahii și-au înălțat una din slănină și șuncă. Țiganii nu mergeau tocmai des la biserica lor și, deoarece ei fuseseră dintotdeauna răi gospodari și nu le plăcea să se îngrijească de ziua de mâine, se uitau adesea cu jind la biserica valahilor. Odată, tot așa, neavând grijă de nimic și suferind tare de foame, le propuseră valahilor să facă schimb de biserici.

Valahii acceptară bucuroși. Țiganii însă abia intrară în posesia bisericii de slănină că și purceseră, cu strigăte puternice și chiote de bucurie, cum sunt deprinși, la dărâmarea ei, așa încât curând nu mai rămase din ea decât amintirea. Astfel s-a ajuns că până astăzi ei sunt nevoiți să urmeze obiceiurile bisericești ale neamului în mijlocul căruia trăiesc, fie acesta maghiar, valah sau german.

Brednich/Taloș 43. Stroescu 5713 (**Biserica țiganilor**). De reamintit aici studiul interesant al lui Gaster despre „Țiganii care și-au mâncat biserica", în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* I (1882), pp. 469-475, comentat de I.C. Chițimia în *Folcloriști și folcloristică românească*, București, 1968, pp. 304-305.

41

Coborârea lui Cristos de pe cruce

În fața crucii pe care era răstignit Mântuitorul lumii se aflau, printre alții, un maghiar, un neamț, un valah și un rascian (slav ilir). Și pe ei îi cuprinse o tristețe adâncă, iar după ce Domnul își dădu duhul, voiră să-l înmormânteze. Deoarece soldații romani păzeau strașnic Golgota, nu știau cum să ajungă în posesia trupului dumnezeiesc din care tocmai zburase sufletul lumii în mâinile Atotputernicului. Se sfătuiră și rascianul zise să-i mituiască pe paznicii romani; dacă asta n-ar merge, atunci să cumpere trupul Domnului de la guvernator. Apoi vorbi neamțul:

– Nu, de ce să plătim! Eu mă gândesc să căutăm dreptate la împărat și să facem proces!

– O bătaie zdravănă, zise scurt maghiarul, și-i lăsăm betegi pe zbiri!

– Ei, na! zâmbi acum valahul pe sub mustață, așteptăm până se face întuneric și dimineața nimeni n-o să știe unde a dispărut trupul Domnului.

Textul lipsește din ed. Brednich/Taloș. Face parte din categoria foarte largă a snoavelor (anecdotelor), prea puțin cercetate, care iau în derâdere metehnele diverselor etnii. *Cf*. Schullerus, Anexă II. Omul 117 (**Felurite naționalități**).

42

Posturile Sfântului Petru

Sfântul Petru avea cândva de drăguță o pescăriță, căreia îi făcea tot soiul de hatâruri. Între altele, ea avu odată mare noroc la pescuit și într-o noapte adună o imensă grămadă de pește, pe care o duse apoi la piață. Deoarece însă îi era mai ușor să prindă peștele decât să scape de el, trebui să stea și s-aștepte de dimineață până seara, fără ca provizia ei să se fi micșorat cât de cât. Abătută, se întoarse seara acasă și se plânse de ghinion prietenului ei; acesta prescrise de îndată poporului un post aspru care trebui ținut până ce frumoasa supărată își vându toată marfa și fu din nou mulțumită. Cum imediat după asta veni ziua de nume a bunului Apostol, el o declară mare sărbătoare, la care poporul credincios avu voie să se desfete din plin cu bucate din carne și să se despăgubească astfel de lipsurile îndurate. Așa se ține până în ziua de azi.

Brednich/Taloș 39. Schullerus 828* (**Sfinți**: **Petru**).

43

Solia din cer

Un om sărac, nemaiștiind cum să se hrănească, își părăsi în ascuns casa, femeia și copilul, lăsându-i în voia sorții. După ce umblă încoace și-ncolo o vreme, ajunse pentru prima oară de când trăia într-un oraș mare cu case înalte, bogate. Cu mâinile împreunate la spate, mergea încet pe străzi, fără să-și desprindă privirea de la ferestrele înalte ale clădirilor frumoase, oprindu-se chiar din când în când în loc.

Pironi astfel, cu gura larg deschisă, o femeie bogat îmbrăcată care tocmai se uita în jos. Aceasta îi vorbi:

– De unde vii și ce te minunezi așa?

Chibzuind repede, cel întrebat, răspunse:

– Am picat din cer, cucoană, și n-am mai văzut nici un oraș.

– Din cer! strigă femeia naivă, atunci trebuie că-l cunoști pe feciorul meu, care mi-a murit acum jumătate de an.

– Păi, cum îl chema? întrebă mucalitul din nou, bucurându-se în ascuns de gluma lui.

Când află numele, vorbi cu îngrijorare prefăcută:

– Ah, desigur, cucoană, desigur că-l cunosc, dar îi merge acolo destul de rău, căci de curând a pierdut la cărți trei sute de galbeni. Nesuferitul ăsta de joc de cărți! I s-au luat hainele bune și i s-au dat în schimb niște zdrențe și a fost azvârlit în turnul datornicilor, unde încă mai lâncezește.

La aceste cuvinte, buna mamă fu cuprinsă de jale și începu să se vaite cu glas mare:

– O, băiatul meu, băiatul meu nefericit! Cum să fac să te ajut!

Țăranul avu un sfat bun la îndemână:

– Cucoană, trebuie într-adevăr să vii în ajutorul feciorului dumitale, căci dacă nu-și plătește datoriile, peste paispe zile o să fie alungat din rai. Dacă ai să-i spui ceva, îi transmit eu, căci de aici mă duc de-a dreptul în cer.

Privindu-l bucuroasă, femeia îl chemă sus pe țăranul șiret și-i dădu pentru feciorul ei haine, vin și pâine, împreună cu trei sute de galbeni ca să-și poată plăti datoria.

Țăranul făgădui să transmită totul întocmai, dar încercă să dispară cât mai repede. Când se întoarse acasă bărbatul femeii credule, iar aceasta îi spuse veștile despre feciorul mort și cum găsise prilejul bun de a se îngriji de el, omul o mustrului aspru pentru naivitatea ei și-și înșeuă grabnic un cal spre a-l ajunge din urmă pe pungașul mincinos. Acesta, băgând de seamă că e urmărit, ascunse hainele într-un șanț și se așeză la marginea drumului ca un cerșetor. Își puse pălăria pe o grămăjoară de murdărie pe care o zări lângă sine și-l aștepta astfel liniștit pe călăreț.

Când acesta se ivi, îi ceru ceva de pomană. Orășeanul îl întrebă dacă nu cumva văzuse vreun cerșetor cu o legătură de haine. Țăranul răspunse că da: chiar în pădurea din apropiere, pe o potecă îngustă, întâlnise un astfel de om. Călărețul îl rugă să-i arate drumul, căci ține mult să ajungă cerșetorul din urmă. Viclean, țăranul se prefăcu a avea o tuse persistentă, îndărătnică, și zise:

– Păi, domnule, cum să țin eu pasul cu calul dumitale, când chiar mergând foarte încet, picioarele abia mă duc! Iar dacă ai vrea să călărești atât de încet, apoi nu l-am mai prinde niciodată pe cel pe care-l cauți. Drumul e prost și greu de găsit, căci trece prin multe hățișuri.

– Atunci ce-ar fi de făcut? întrebă călărețul, trebuie să pun mâna pe cerșetor.

– Deh, răspunse șiret țăranul, cu glasul întrerupt de tuse, eu știu bine drumul și, dacă aș fi călare, aș încerca să-l prind pe cel pe care-l cauți, dar nu pot să-mi părăsesc locul, căci am aici o pasăre foarte rară. E toată averea mea, fiindcă pun să fie văzută pentru bani.

– Ascultă, zise călărețul, îți dau calul meu, suie-te pe el și prinde-l pe cerșetor, între timp eu rămân aici și-ți păzesc pasărea.

Prefăcându-se că chibzuiește, coțcarul se învoi până la urmă și curând dispăru în pădurea din apropiere, din care azi încă trebuie să se întoarcă. După ce orășeanul înșelat așteptă până seara, băgă mâna sub pălărie ca baremi să se aleagă cu pasărea străină, dar o trase repede, observând că fusese josnic înșelat. Sări mânios în sus și, deoarece nu mai avea de ce s-aștepte, porni spre casă, unde

ajunse noaptea târziu. Când femeia îl întrebă de cal, nu-i dădu nici un răspuns ; dar nici nu o mai mustrului că se lăsase înșelată de țăran.

ꕥ

Brednich/Taloș 34. AT 1540 (**Studentul din paradis**) + 1528 (**Păzirea pălăriei**). Stroescu 3747 (**Solia din cer**).

Superstiții

Ființe misterioase

l. *Zmeu* și *Zmeoaică* [în original: *Smou* [1] și *Smeone*]. Zmeu este un duh puternic asemenea lui Rübezahl[*]; el aduce uneori mai mult a ființă elementară, alteori, ca vrăjitor, mai mult a om. Se arată, după toane, când de treabă, când dușmănos; în povești însă apare mai degrabă ca reprezentare de groază decât ca iubitor de oameni.

Posedă puteri miraculoase cu ajutorul cărora poate lua orice înfățișare. Foartea adesea este închipuit ca balaur, de aceea mulți nici nu-l pot deosebi de un balaur adevărat și vorbesc de el ca și cum ar fi balaur și vrăjitor.

Cu Rübezahl, cu care se înrudește, are în comun și patima pentru fete tinere. Aceasta îl duce adesea noaptea în locuințele oamenilor și poate fi văzut când cerul e senin coborând pe hornuri, în vreme ce o stea căzătoare îi arată coada în flăcări și viteza înfricoșătoare cu care trece. Dacă fata se împotrivește solicitărilor sale, își scutură furios platoșa solzoasă; în astfel de cazuri, solzii căzuți îi trădează a doua zi prezența[**]. În Iam, cu cinci-șase ani în urmă, o familie a fost

---

1. *Ou* se pronunță aici diftongat ca în germana veche și în engleză. Numele vine din slavă, unde se scrie *smaj*.

* *Rübezahl – Rübe* [sfeclă,morcov, nap] + reg. *Zagel* [coadă de animal]. Personaj legendar în spațiul german; un fel de de duh al pădurii, metamorfozabil (omuleț, uriaș, călugăr, animal ș.a.) cu funcții ambigue: păzește comori, aduce vreme rea, îi dăruiește pe săraci, necăjește călătorii la vreme de noapte. Primele narațiuni despre Rübezahl, situabile între legendă și snoavă, cu elemente atât folclorice, cât și de invenție cultă, au fost publicate de J. Prätorius (= Hans Schultze), *Daemonologia Rubinzalii Silesii*, 1662. (*N.t.*)

** Această reprezentare confuză a zmeului, puternic contaminată cu aceea a zburătorului, era într-adevăr răspândită în credințele populare mai ales din Banat și Oltenia, atestate bogat, câteva decenii mai târziu, în răspunsurile la chestionarele lui Hasdeu, v. Mușlea/Bîrlea, pp. 183, 189-192. (*N.t.*)

speriată de zmeu. La țipătul puternic pe care l-a scos o dată fiica familiei, o fată frumoasă, toți căsenii au luat-o la fugă, iar când s-au încumetat a doua zi dimineață să se reîntoarcă la proprietatea lor, au găsit-o pe biata fată într-o stare jalnică, de inconștiență. Ce s-a întâmplat cu adevărat nu s-a aflat niciodată ; se pare că fata a avut acea izbucnire neașteptată cumva ca efect al închipuirii ei înfricoșate, iar când rudele au părăsit-o, groaza i s-a transformat în leșin.

Caracteristic pentru zmeu este faptul că mama lui, numită zmeoaica, stă la el. Ea îi conduce gospodăria din văgăunile munților în care el hălăduiește ; dar joacă și rolul de mijlocitoare între el și făpturile omenești neajutorate care îi caută sprijinul. Ea ascunde bietele creaturi, atunci când fiul ei sălbatic și năzuros se apropie de casă, răcnind și spumegând, de tremură pădurile și văile ca în fața unei furtuni turbate de munte ; când toana i se îmblânzește, ea îi înfățișează pe aceștia fiului ei și îi sprijină, punând o vorbă bună în favoarea lor*.

2. *Balaur* [2]. În vreme ce zmeul apare uneori binevoitor, balaurul, absolut monstruos și respingător, e închipuit ca o arătare veșnic ostilă, căci e zămislit numai din rău, din lupta puternică a elementelor vrăjmașe, prin voința malefică a unui vrăjitor sau prin blestemul unei făpturi altminteri puternice. În schimb, după câte știu, legenda nu spune nimic despre faptul că s-ar înmulți. Drept leagăn și lăcaș al acestor monștri, ea indică smârcurile marine, mlaștinile silvestre, peșterile montane, abisurile vulcanice, marile cascade și alte asemenea locuri care pentru om sunt fioroase sau fatale ; și trăsăturile figurii balaurului sunt împrumutate de legendă de la acele ateliere ale puterilor vrăjmașe.

3. *Vâlva*[3]. Ea este ființa cu care valahul însuflețește lumea norilor. Se apropie după nume și înțeles de *vila* sârbilor care, și ea, poruncește norilor ; dar aceasta apare ca o frumoasă fecioară nocturnă, cu plete negre, fluturând în vânt, în vreme ce valahul atribuie vâlvei sale înfățișarea unui balaur, cu aripi mici, greoaie, și o coadă lungă de

---

* Zmeoaica apare în basmele românești ca o reduplicare a ferocității zmeului. Rolul de mijlocitoare plină de bunăvoință între făpturile muritoare și feciorii ei cumpliți nu i se potrivește și este probabil efectul unei contaminări cu alte reprezentări de ființe fabuloase intercesoare, cum ar fi mama Vântului sau puii Pajurei. (*N.t.*)

2. Pentru forma articulată, *balaurul*, *cf.* p. 70.

3. Despre ființele înrudite din credințele nordice, respectiv elfele care, de asemenea, determină vremea, comp. *Irische Elfenmärchen*. Übersetzt von den Brüdern Grimm, Leipzig, 1826, pp. LXXII și urm. CCXXV. Acolo este vorba și de *vila* sârbilor. În legătură cu asta, vezi în continuare Mickiewicz, *Slavische Literaturgeschichte* ; pasajul corespunzător a fost publicat în suplimentul la *Allgemeine Zeitung* din 1844, p. 588.

șopârlă. Aripile și coada îi slujesc ca să străbată spațiile nesfârșite ale văzduhului : când repede și cu mișcări uriașe, când solemn și ușor ca o luntre care alunecă peste ape liniștite. Cu oamenii, vâlva nu intră în legătură nemijlocită, pricină pentru care nu e nici temută, nici iubită ; acțiunea ei stă doar în influența pe care o exercită asupra vremii. Fiecărei țări sau, după cum se exprimă valahul, fiecărui împărat, fiecărui rege, îi este dată o vâlvă. Spațiile văzduhului înalt sunt astfel împărțite între aceste ființe care, atunci când se întâlnesc, sunt uneori binevoitoare, alteori vrăjmașe : uneori își adună hoardele de nori, alteori se izbesc între ele și se luptă până ce una ori alta cedează. În funcție de izbândă, se hotărăște dacă unei țări anume i se atribuie o vreme aducătoare de prosperitate sau dacă va fi bîntuită de averse pustiitoare.

4. *Zână* [în orig. *Sana*, cu sensul de *iele*], adică *Diana*, gonește cu mare alai de vrăjitoare și măiestre prin nori. Mulți valahi jură că au auzit venind din văzduh muzica lor sărbătorească. De asemenea, se arată locurile unde făpturile supranaturale au jucat cu alaiul lor, pricină pentru care iarba și plantele s-au ofilit ; zâna dispune de mari puteri magice : ea poate să facă pe cineva olog, surd sau orb. Ea este cu deosebire puternică de Rusalii ; atunci orice valah poartă la brâu o bucățică de lemn de tei, încă nepusă în apă, precum și o crenguță de boz (*sambucus ebulus*).

5. *Muma pădurii* (*Waldmutter* sau *Waldfrau*) este o zână înaintată în vârstă, mai degrabă binefăcătoare decât malefică. Deosebit de binevoitoare se arată față de copii pe care îi ajută când se rătăcesc în pădure sau se află altminteri în nevoi*. Valahul numește „muma pădurii" și planta *asperula odorata* (asprișoară) și e curios că numele vechi latin al acesteia este *matris sylvae*.

6. *Știma apei* (*Wasserfrau*). Când o femeie își umple ulciorul sau găleata cu apă de la fântână sau de la izvor, varsă o lingură din vas înapoi ca ofrandă pentru știma bună. Se pare chiar că în unele sate există obiceiul ca vărsarea înapoi a apei să fie făcută ca pomană pentru sufletul celor executați. Dacă ia apă dintr-un râu sau izvor, femeia valahă orientează vasul în sensul curgerii apei ca să nu ofenseze știma apei, împingând apa în sus, ca și cum ar alunga-o spre casă.

7. *Moroi*. Acest cuvânt (la plural *Morii*) desemnează demoni, duhuri vrăjmașe de orice fel. Se crede că numărul lor sporește în special prin sufletele oamenilor răi care au murit.

---

* Această atestare a caracterului binevoitor față de oameni al Mumei Pădurii e aproape singulară, personajul fiind, atât în credințele, cât și în legendele populare românești, funciarmente și constant malefic ; în basme, apare cu totul izolat favorabil eroilor (*cf.* Bîrlea, 1976, pp. 241-243) – *n.t.*

8. *Strigoi*, de asemenea, duhuri rele. Când se naște un copil, cei de față, aruncând o piatră în spate, rostesc cuvintele: „asta în gura strigoiului!" Obiceiul este poate o reminiscență legată de Saturn, căruia i s-a dat să înghită o piatră în locul pruncului Jupiter.

9. *Muron* [în orig. *Murony*] sau *vampir* este rodul nelegitim a doi oameni zămisliți, la rându-le, nelegitim, sau duhul blestemat al cuiva omorât de un vampir. În timpul zilei zace în mormânt, noaptea însă pleacă în zbor unde are chef și suge sângele celor vii. Este nemuritor și poate fi nimicit doar dacă i se dezgroapă cadavrul, care se recunoaște după faptul că este întors în coșciug și are o înfățișare prosperă, și i se bate un cui în frunte sau i se străpunge inima cu un par ascuțit ori chiar este ars. Deoarece poporul crede, pe deasupra, că vampirul poate lua felurite chipuri, de pildă, câine, pisică, broască râioasă, broască, păduche, purice, ploșniță, păianjen, și deoarece mușcătura de vampir pe gâtul unui mort nu e socotită o caracteristică indispensabilă, spaima în cazurile de morți fulgerătoare este cu atât mai mare.

Când moare un valah, indiferent de vârstă și sex, este chemat de aceea un expert, de obicei o moașă, care trebuie să înzestreze cadavrul cu toate cele necesare spre a nu se reîntoarce pe pământ ca vampir. Bunăoară, îi este străpuns craniul cu un cui, este frecat în diferite locuri cu untură de la un porc tăiat de Sfântul Ignat, cu cinci zile înainte de Crăciun, în plus i se pune în coșciug o tulpină de măcieș, cu spini, de lungimea unui pantof, menită să împiedice mortul să iasă din mormânt, căci altminteri i s-ar încurca haina în ea[4].

10. *Pricolici și Pricolicioaică* [în orig. *Pricolicione*]. Pricoliciul (priculiciul), o varietate de muron, apare, potrivit credințelor populare, aproape mai des decât acesta. El este un om viu, adevărat, care are însă facultatea de a colinda noaptea, sub chip de câine, câmpii și islazuri, chiar sate, și de a ucide, atingându-le în treacăt,

4. O contribuție la această superstiție oribilă legată de vampiri oferă o scriere destinată să o combată: M. Michael Ranft, diacon la Nebra, *Tractat von den Kauen und Schmatzen der Todten in Gräbern, worin die wahre Beschaffenheit derer hungarischen Vampyrs und Blutsauger gezeigt, auch alle von dieser Materie bissher zum Vorschein gekommene Schriften recensiert werden*, Leipzig, 1734, 291 pp. De găsit la librăria lui Teubner. [Punctele 7—9 sunt întrucâtva confuze. Potrivit uzului lingvistic românesc, respectiv al sensului de dicționar, moroi, strigoi, muron sunt până la un punct sinonime. La nivelul mitologiei populare există însă între făpturile desemnate astfel, în ciuda unor suprapuneri terminologice, de statut și de funcție, și numeroase deosebiri. Strigoii ar fi categoria supraordonată, care ar include *strigoi vii*, numiți uneori (Transilvania) și muroni, precum și *strigoi morți*, numiți prin unele părți (Oltenia) moroi: *cf.* Mușlea/Bîrlea, pp. 244-270; Taloș, *Dicționar – n.t.*].

animale precum cai, vite cornute, oi, porci, capre ș.a. și de a le bea sângele, pricină pentru care arată mereu sănătos și înfloritor. O coadă de câine, în prelungirea șirei spinării, este socotită de popor drept semn indiscutabil că un om pletoric, cu înfățișare prosperă, este pricolici. Un monstru feminin de acest fel se numește pricolicioaică.

11. *Statu-cot* [în orig. *Statzicot*] este Degețelul valahilor. Numele său înseamnă textual *Statur-Gelenk* sau *Gelenk-Statur*, adică o făptură de dimensiunea unei articulații, prin care aici se înțelege articulația degetului mare.

Timpuri și zile

12. *Lunea* (aică *Lunae dies*) și *miercurea* (adică *Mercurii dies*) fetele valahe torc și muncesc până după miezul nopții. Vara, în special în nopțile frumoase, lucrează afară ; atunci își însoțesc munca de cântece populare și povești.

13. *Joi* (adică *Jovis dies*) este sfântă, începând cu Joia Mare și până la Rosalii, adică la Rusaliile grecești, și este închinată zeului tunetului (Jupiter), pentru ca stăpânitorul mânios să nu trimită grindină, furtună sau alte vijelii pustiitoare.

14. *Vineri* (*Veneris dies*) este la valahi venerată mai cu seamă de femei ; de către majoritate, chiar mai mult decât duminica. Vinerea nu se lucrează cu o unealtă tăioasă sau ascuțită, de pildă cu acul sau cu foarfeca.

De observat aici că această zi, precum și celelalte două zile sfinte apar ca maici binefăcătoare, cunoscătoare ale destinului muritorilor (*cf.* nr. 23 și 25 din colecția noastră) : Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri, Sfânta Duminică. Oare obiceiul de a da nume de zeități zilelor săptămânii să fi avut drept consecință faptul că zeitățile au fost numite după zilele săptămânii ? Căci urme de zeițe (Parce sau Norne ?) putem cu siguranță presupune că există la aceste ființe capabile de intervenție eficientă.

15. *Ziua Sfântului Gheorghe* e cu deosebire socotită sfântă de valahi, căci ei sunt un popor precumpănitor de păstori, iar Sf. Gheorghe este, totodată, patronul ciobanilor și al turmelor. În această zi, turmele sunt numărate și predate ceremonios ciobanului de către stăpânul lor. De Sf. Gheorghe, o zi înainte și una după, valahul își numără turmele în ordine strict crescătoare, ceea ce nu face niciodată. Când le numără în alt interval de timp o face parțial, de pildă din zece în zece.

În această zi oile sunt mulse pentru prima oară, și anume în vase curate sau de două ori frecate, încununate de flori. De asemenea, se coace din făină albă o coptură în formă de inel, care se rostogolește pe pământ în fața turmei: din durata rostogolirii sale se crede că se pot trage concluzii în legătură cu norocul sau nenorocul la pășunatul viitor[5]. Acest inel este apucat apoi cu o mână de fiecare participant, dacă sunt, de pildă, mai mulți la turmă, și rupt: acela în mâna căruia rămâne bucata cea mai mare își închipuie că va fi cel mai norocos. După asta se pregătește din lapte și se împarte o bucată de brânză, iar bucățile de colac sunt date ciobanilor. Tot astfel se aruncă în apă coroane de flori, iar din felul în care plutesc la vale se prezice noroc sau nenoroc.

De Sf. Gheorghe fiecare cioban e sfătuit ca, la mulsul zilnic al oilor, să dăruiască câte ceva cerșetorilor sau oricui s-ar întâmpla să treacă atunci pe-acolo.

16. *Sfântul*[6] [în orig. *Simt*] este la valahi ziua onomastică a sfântului casei, pe care îl are orice familie. Ea trebuie întâmpinată sărbătorește, oricât de săracă ar fi familia. Toată casa e curățată, toate vasele sunt spălate, apoi masa e împodobită cu cele mai frumoase șervete și scoarțe făcute de stăpâna casei. Sunt poftiți oaspeți și prieteni buni, dar mai cu seamă sfântă este amintirea strămoșilor defuncți. Prin rugăciuni solemne și invocații, ei sunt poftiți la masă, unde le sunt lăsate locuri libere și tacâmuri cu vin, sare și pâine, aceasta din urmă ca simbol de pace.

Evident că acest obicei nu este nimic altceva decât unul de cinstire a larilor, păstrat din frumosul cult roman, pe care creștinismul nu l-a distrus.

---

5. În 1090 a ars biserica mănăstirii Lorsch din Palatinat, incendiată de unul din cercurile arzânde pe care poporul le-a aruncat în aer de ziua Sf. Benedict, întemeietorul ordinului eponim. Nu se spune explicit, dar este foarte probabil că la baza acestui obicei se afla o superstiție, la fel ca în cazul inelelor de Sf. Gheorghe ale valahilor. În unele regiuni din Germania se mai practică și astăzi aruncarea de inele sau discuri în flăcări, izbirea discurilor, de pildă în zona Emmendingen, lângă Freiburg i. Br. (*cf.* A. L. Grimm, *Die Bergstrasse*, Darmstadt, f.a., p. 96).
6. Scris *szimt*, adică *Sanctus* (*der Heilige*). La Clemens, *heilig* e redat prin *sfânt*.

Diferite obiceiuri

17. *Întâlnire*. Femeia valahă acordă mare atenție cuiva cu care se întâlnește ; acestuia nu îi taie niciodată calea. Dacă ea îi vine în întâmpinare și se află, bunăoară, pe partea dreaptă a drumului, se ferește să treacă pe stânga și invers. Dacă drumul ei taie drumul altuia, mai ales a unuia mai suspus, atunci așteaptă pe loc până ce acela trece. Face asta pentru a nu rupe firul norocului (răsucit de Parce ?) al acelui om.

18. *Tăcerea fusului*. Dacă într-o odaie se vorbește de alegerea unui nou primar sau de vreo altă treabă obștească, nu e îngăduit ca torcătoarea care e de față să răsucească fusul : convorbirile importante dintre bărbați trebuie să se desfășoare nestingherit și să nu se învârte în cerc ca fusul.

19. *Capete de berbece ca semne de hotar*. Adesea pe movilele de hotar[7] se văd înfipte capete de berbece, orientate către răsărit. Ele slujesc valahilor să abată molimele de la vite.

20. *Joc pentru un an mănos*. Printre jocurile valahilor care se desfășoară duminicile și în zilele de sărbătoare pe un loc liber, de obicei în fața bisericii (v. pp. 90 și urm.), merită să fie pomenit aici unul în mod special deoarece se leagă de reprezentări superstițioase și aparține poate categoriei celor care în epoca păgână erau menite să celebreze sărbători. La sfințirea unei biserici, la care am fost de față, unui bătrân vioi, însuflețit de vin, Mihaly Lazăr, amintit în introducere, i-a venit ideea să-și arate măiestria și la joc. Ceea ce a făcut cu mare înflăcărare, astfel încât foarte curând era lac de apă. A jucat când pentru cinnib [?] (pentru cânepă, *canabis*), ridicând brațele

7. *Hotar* e maghiar și desemnează o movilă de hotar, o ridicătură de pământ care marchează granița.

și mâinile dansatoarei cât mai sus cu putință pentru ca planta să crească înaltă ; când pentru vin, făcând sărituri deosebit de îndrăznețe. A jucat astfel alternativ pentru poame și porumb, pentru vin și cânepă, pentru vite și oi, până ce n-a mai putut și a trebuit să bea din nou.

Moarte și înmormântare

21. *Practici legate de muribunzi*. Dacă un valah trage să moară, e spălat, îmbrăcat cu haine de sărbătoare și este așezat pe jos cu o lumânare în mână.

22. *Vremea înmormântării*. În multe sate, nici un valah nu se înmormântează în cursul dimineții, deoarece rudele vor să-i trimită sufletul la destinație o dată cu mersul spre odihnă al soarelui. În caz contrar, dacă soarele ar fi în creștere, se tem că sufletul mortului s-ar putea rătăci și cădea pradă unui vampir hoinar.

23. *Bocitoarele*. La o înmormântare sunt chemate și plătite propriile bocitoare.

24. *Obolus*-ul antic se mai pune și acum în mâna valahului decedat.

25. *Pomana săracilor la mormânt*. Când coșciugul e coborât, înainte de a se arunca pământ peste el, se dau, pe deasupra gropii, la șapte oameni săraci șapte creițari și șapte pâini coapte în acest scop cu câte o lumânare înfiptă în ele. Semnificația obiceiului este ca sufletul mortului să-și cumpere prin aceste binefaceri trecerea liberă spre cer prin cele șapte vămi pe care le are de străbătut. Săracii mai sunt ospătați și dăruiți după puteri la casa mortului.

26. *Pomana pentru mort*. Despre pomană în general s-a vorbit mai sus (p. 87). Dar ea nu se limitează doar la lumea de aici, ci cel care o face intenționează adesea să-și asigure sieși sau unei persoane decedate o treaptă în cer. De pildă, o femeie căreia i-a murit bărbatul poate face legământul de a-i căra în casă vecinei sale o sută de găleți cu apă.

27. *Doliul după cei morți*. Valahii țin doliu ca romanii, umblând cu capul descoperit, iar spre a și-l proteja cât de cât pun doar un simplu fular pe el. Durata doliului crește în funcție de gradul de rudenie. Îmi amintesc de un bătrân, pe nume Avram Babeț, dacă nu mă înșel, pe

care nu l-am văzut niciodată cu pălărie. Fiul său murise cu vreo doisprezece ani în urmă și el făcuse legământ să țină toată viața doliu și îl va ține, cu siguranță.

28. *Comemorarea de un an*. La un an, unul din cei rămași în viață se duce la mormânt, îi dă ocol rugându-se și bocind, și așază pe el pâine și vin. Acesta e vărsat pe pământ, pâinea sau cozonacul sunt date de pomană unui sărac. După care se mai înconjoară încă o dată tot mormântul, tămâind, spre a proteja mortul de vampiri.

ANEXĂ

I. Despre originea basmelor

Într-o epocă precum a noastră, dominată într-o asemenea măsură de simț istoric, se va ierta unui editor de basme faptul că nu se mulțumește doar să le comunice pe acestea în frumusețea lor simplă, ci și reflectează la originea, la semnificația și la forma lor primitivă.

Vom înțelege mai ușor esența acestor povești captivante dacă vom lega noțiunea de basm [*Märchen*] de aceea de legendă [*Sage*]. Spre deosebire de real, de istorie, basmele și legendele au în comun faptul că în oglindirea raporturilor umane ele introduc trăsături fabuloase, incomprehensibile; în schimb, se diferențiază după felul în care povestesc. Frații Grimm, primii care au întreprins o călătorie de descoperire în această împărăție fabuloasă – căci până atunci învățații se mulțumiseră să privească doar în treacăt spre țărmurile ei – au fost și primii care au sesizat cu precizie deosebirea dintre cele două specii. În introducerea la *Basmele pentru copii și cămin* [*Kinder- und Hausmärchen*][8], p. XXI, ei afirmă: „La lucruri obișnuite, binecunoscute și prezente, legenda istorică adaugă de cele mai multe ori, direct și grav, ceva neobișnuit și surprinzător, chiar supranatural; basmul însă se situează dincolo de lume, într-un loc pașnic, netulburat, din care încetează să mai privească spre ea. De aceea el nu cunoaște nici nume, nici locuri, nici un ținut natal precis, și e ceva comun întregii patrii".

În alt loc[9], ideea e dusă mai departe. Acolo se spune, între altele: „Basmul e mai poetic, legenda mai istorică; primul e ancorat aproape numai în sine însuși, în eflorescența și desăvârșirea lui înnăscută; legenda, de o mai mică diversitate coloristică, are și particularitatea că se leagă de ceva cunoscut și știut, de un loc sau de un nume atestat de istorie". Drept urmare, avem de a face cu o legendă atunci

8. Ediția a doua, Berlin, 1819.
9. *Deutsche Sagen*, herausg. von den Brüdern Grimm, Berlin, 1819. vol. I, începutul din „Vorrede".

când, de exemplu, se povestește că: „Împăratul Carol cel Mare, cu coroana de aur pe cap, se află în Wunderberg [Muntele magic], lângă Salzburg. A căzut în extaz pe marea câmpie de la Wels și și-a păstrat înfățișarea, așa cum o avea în această lume vremelnică”[10]. În schimb, de la o narațiune care începe cu: „A fost odată ca niciodată un împărat și o împărătească care aveau doisprezece copii”[11] ne putem aștepta să fie un basm.

Despre originea basmelor, părerile sunt până acum într-adevăr foarte împărțite, cel puțin ar fi, dacă o adunare de învățați și-ar da odată osteneala să vadă dacă se poate face lumină în această problemă. Pornindu-se de la desfășurarea dezordonată și de la caracterul fragmentar a nenumărate basme, se consideră de obicei că acestea sunt copiii unei fantezii neînfrânate, iviți cumva ca șirurile de imagini care ni se perindă prin fața ochilor în vis. Această opinie nu poate lămuri un lucru important, anume faptul că, în ciuda unui număr atât de mare de basme există, totuși, o legătură delicată, gingașă între ele, mai frumoasă decât ar putea-o produce multe opere elaborate cu trudă după toate regulile artei. Se poate întâmpla ca în decursul timpului, prin sfărâmarea diferitelor părți ale unui întreg frumos, să apară ceva imperfect, dar niciodată din ceva produs întâmplător nu poate ieși, oricât s-ar strădui ulterior cineva, un lucru perfect, plin de măsură și sens; căci nici un lucru nu își neagă vreodată, în decursul evoluției sale ulterioare, condițiile în care a apărut. De aceea ar trebui să se renunțe la această idee grosolană și să se caute ceva mai onorabil.

Pornind, pe de-o parte, de la înrudirea strânsă dintre atâtea basme care coincid în esență la popoare foarte îndepărtate unele de celelalte, pe de alta, de la conținutul spiritual pe care ele îl probează, frații Grimm au formulat încă din 1819[12] ipoteza după care „aici pot fi recunoscute vechi mituri, despre care s-a crezut că s-au pierdut, dar care continuă să dăinuie sub această formă”. Și puțin mai sus, ei afirmă: „Aici, în elementul epic care se dezvoltă o dată cu istoria unui popor, s-au ivit și au prins corp vechi credințe și religii”.

Legitimitatea acestei opinii poate fi socotită certă dacă se dovedește că povestiri transmise ca mituri din cele mai îndepărtate timpuri apar printre noi, în mod indenegabil, sub formă de basme. O încercare

10. *Deutsche Sagen*, nr. 28. Alte legende, tot acolo, istorisesc același lucru despre Friedrich Barbarossa.
11. Vezi basmul „Die zwölf Brüder” [„Cei doisprezece frați”] (Brüder Grimm, *Kinder-und Hausmärchen*, nr. 9) și altele asemenea.
12. *Kinder-und Hausmärchen*, ed. a doua, I, p. XXVIII.

ce trebuie întreprinsă deoarece ea va arăta, între altele, modul în care din mituri s-a putut forma de-a lungul secolelor ceea ce numim astăzi basme.

Sub numele de *Edda Veche* [*Ältere Edda*] ni s-a păstrat o colecție alcătuită pe la 1100 de un islandez pe nume Sämund și care poate fi socotită drept cea mai veche și mai cuprinzătoare mărturie de mitologie germanică. Ea povestește, între altele, cum Brunhild sau Sigurdrifa este salvată de Sigurd din somnul magic. Brunhild, o walkirie, adică una din slujitoarele lui Odin, zeul războiului, primise de la acesta porunca de a face ca în lupta ce avea să aibă loc să iasă învingător bătrânul Hjalmgunnar. Dar, mișcată de frumusețea adversarului acestuia, tânărul Agnar, ea l-a ucis pe Hjalmgunnar. Drept pedeapsă, a fost înțepată în cap de Odin cu un spin soporific care a cufundat-o într-un somn magic. Flăcări freamătă în jurul burgului așezat pe o înălțime, în care potrivit vrerii Nornelor (zeițe-surori ale destinului), trebuie să doarmă Sigurdrifa până va veni un erou neînfricat :

Nicht mag Sigurdrifas
Schlummer brechen
ein Königssohn,
eh der Nornen Spruch es zulässt.

[Nu poate al Sigurdrifei
somn să-l frângă
un fiu de rege
până nu-ngăduie a Nornelor voință.]

Eroul ales este Sigurd : el l-a ucis pe balaurul Fàfnir și a capturat comoara acestuia, iar acum, călare pe calul său năzdrăvan Grani, pătrunde cutezător prin vâlvătaia înaltă, în spatele căreia doarme Sigurdrifa. Îi sfarmă platoșa cu sabia sa minunată, Gram, și Sigurdrifa îi devine mireasă.

Faptul că avem a face aici cu un mit se vede nu doar din apariția lui Odin, a unei walkirii, a Nornelor, ci și din conținutul povestirii. Anume, ea nu este altceva, după cum cred că am demonstrat în istoria *Cântecului Nibelungilor* [*Das Niebenlungenlied*][13], decât o reprezentare simbolică a pieirii și trezirii la viață a podoabei pe care pământul o poartă de-a lungul verii. Această idee apare sub chipul unei fecioare care, prin intervenția unei puteri vrăjmașe, cade într-un somn asemănător morții și se trezește din nou sub influența unor forțe binefăcătoare. Odin și Nornele semnifică soarta de nestrămutat ; Sigurdrifa, vegetația și florile ; spinul soporific și somnul, venirea iernii ; vâlvătaia,

13. În *Deutsche Vierteljahrsschrift*, nr. 2 (1843, 2), p. 63.

lumea infernală de care nu se poate nimeni apropia, deci moartea naturii în timpul iernii; Sigurd, pe zeul primăverii sau al soarelui.

Dacă ne întoarcem acum privirea de la *Edda* la povestirea germană înrudită, cuprinsă în cântecul și în cartea populară despre Seifried cel Cornos*, observăm că aici uciderea balaurului nu este, ca dincolo, legată întâmplător de eliberarea fecioarei, ci necesar, deoarece aceasta e ținută captivă de monstru. El reprezintă simbolic iarna, de sub puterea căreia zeul soare trebuie să-și salveze mireasa. Cele trei bunuri fermecate, calul (Grani), cu rol special în *Edda*, paloșul (Balmung) și tichia care fortifică și invizibilizează, au un relief special în legenda germană și reprezintă puterile divine ale eroului; cele trei lupte cu Brunhild din *Cântecul Nibelungilor* se referă la greutățile care stau în calea obținerii miresei, sunt deci o altă figurare a luptei cu balaurul și a ritului trecerii prin flăcări.

Între altele de observat, pe scurt, că vechile legende grecești despre Demeter, Persephone și Hades, despre Perseus, Andromeda și monstrul marin reprezintă același lucru ca și istoriile mai sus pomenite ale popoarelor germanice.

Dintre numeroasele basme germane în care s-a păstrat această legendă din antichitatea păgână, încântătoarea „Frumoasa din pădurea adormită" [*Dornröschen*][14] e cu deosebire potrivită pentru comparație. Un rege aduce jignire uneia dintre zânele regatului său prin faptul că nu o invită la botezul fiicei sale, motiv care o determină pe aceasta să blesteme copila ca la vârsta de cincisprezece ani să moară, înțepându-se într-un fus. O altă zână, binevoitoare, transformă moartea în somn de o sută de ani. În ciuda tuturor precauțiilor, la ceasul prevăzut se produce înțepătura fusului, fecioara, împreună cu toți ai casei sale, cade în somn adânc, iar în jurul palatului se ridică un gard de spini în care își găsește jalnic moatea orice nechemat care încearcă să pătrundă înăuntru. După o sută de ani însă apare tânărul ales, un fecior de rege, care străbate țara, o trezește pe Frumoasa adormită și se însoară cu ea.

Deosebirile care există între legenda Brunhildei din *Edda* și basmul german despre Frumoasa adormită se explică, toate, prin faptul că în ultimul caz sensul inițial al povestirii a fost de mult uitat: conținutul principal s-a păstrat și toate elementele importante pot fi

---

* E vorba pe de-o parte de cântecul epic mai scurt, din sec. al XVI-lea, *Lied vom hürnen Seyfried*, care tratează aventurile tânărului Siegfried (lupta cu balaurul, scăldarea în sângele acestuia și dobândirea invulnerabilității, cucerirea comorii nibelungilor, salvarea Kriemhildei) și de cartea populară (în jur de 1700) care prelucrează același subiect, *Volksbuch vom gehörnten Siegfried.* (*N.t.*)

14. Grimm, *Kinder-und Hausmärchen*, I, nr. 50.

recunoscute ; dar în ce privește detaliile, o generație ulterioară și-a implântat în vechea materie noile sale reprezentări și astfel fantasticul s-a subțiat. Dar el transpare peste tot : fiicele și fiii de rege, cu care au de-a face cele mai multe basme, sunt prin condiția lor superioară urmașii elocvenți ai vechilor zeități germanice, iar Sigurd, pornit să săvârșească fapte cutezătoare, corespunde întocmai fiului de rege care străbate țara. În locul autohtonelor ursitoare-surori (Nornele), cultura străină, în care credem întotdeauna cu religiozitate, ne-a adus zânele, zeițele romanice ale destinului* ; cauza războinică a somnului magic devine o chestiune de convenție socială încălcată ; vâlvătaia incomprehensibilă care se întinde spre cer, un gard de spini cățărător, de fapt, nu mai puțin fantastic ; Odin, moșneagul, se transformă în bătrâna torcătoare, de nu va fi fost de la bun început o Nornă în poveste ; în locul misteriosului spin soporific avem un fus, nu mai puțin vrăjit.

În genere, s-ar putea pune aici întrebarea cum a ajuns fantasticul în mit, de unde l-au împrumutat basmele ca pe principalul lor semn distinctiv. El constă, de cele mai multe ori, în faptul că o ființă obișnuită sau un lucru posedă proprietăți pe care în lumea reală nu le are : aici o sabie sau o săgeată căreia nu-i rezistă nimic, dincolo un om care poate lua orice înfățișare. Să nu ne gândim că e vorba de procedee arbitrare. Făpturile și lucrurile despre care ni se povestește sunt doar simboluri ale unor fenomene și forțe naturale misterioase, cu multiple fețe : eroul cu sabia sau cu săgețile este zeul-soare cu văpaia și razele sale. Fără a se trăda pe sine, povestirea poate să reprezinte astfel de forțe, în funcție de necesități, sub chip fie uman, fie animal, ambele merg la fel de bine. De aceea, întâlnim în toate miturile asemenea transformări rapide care nu îi dezonorează pe zei : Zeus e când zeu tronând magnific, când taur, când lebădă și altele asemenea. Poate de aici vine credința că unele animale sunt sacre asemenea zeilor. Nici în mitologia nordică nu lipsesc astfel de metamorfoze : bunăoară, după *Edda Nouă* [*Jüngere Edda*], uriașul Thiassi, sub chip de vultur, o răpește pe *asynja*** Idunn ; Loki trebuie s-o ia

---

* Autorul are în vedere basmul lui Perrault, „La belle au bois dormant" pe care îl presupune, abuziv, la originea transformării mitului germanic în basmul „Dornröschen". Pasajul este totodată și o aluzie critică la moda pletorică a „basmelor cu zâne" (*contes de fée*), importată din Franța și care invadase curțile germane cu începere din ultimii ani ai sec. al XVII-lea (*cf.* Karlinger, 1983, pp. 23-28). Mai general, poate și o trimitere la francofilia secolului al XVIII-lea în Germania, care atinsese un punct culminant la curtea prusacă, în timpul lui Friedrich al II-lea (1712-1786), dar care se stinsese o dată cu războaiele de independență antinapoleoniene (1813-1815) – *n.t.*

** *Asynia* (vechi scand.), fem. de la *asa*, zeu. (*N.t.*)

înapoi : o face împrumutând de la Freya haina de șoim, după care zboară în lăcașul lui Thiassi, o preface pe Idunn într-o rândunică și o aduce înapoi, ținând-o în ghiare.

O epocă ulterioară se joacă uneori foarte arbitrar cu aceste metamorfoze : ceea ce cîndva fusese mijloc subordonat devine acum, nu o dată, element principal, iar ceea ce cândva fusese important dispare acum cu totul. În genere, cine vrea să înțeleagă originea basmului trebuie să rețină mai mult ca orice ideea că el a trecut din cele mai vechi timpuri și până azi printr-o serie de schimbări. Consecința acestei împrejurări este prezentată de frații Grimm, după cum urmează : „Transformarea continuă a basmelor a amalgamat, firește, multe elemente noi ; pe de altă parte, credința situată la baza lor a trebuit, tocmai pentru că era străină și incomprehensibilă, să dispară treptat, cumva să se chircească. Instinctul poetic a plăsmuit din asta ceva concret inteligibil și plăcut, din care însă sensul se întrezărea doar ici și colo, obscur și aproape în pofidă, sau pentru a exprima metaforic ideea : ochiul solar al spiritului s-a distribuit pe ochiul-de-păun colorat al poeziei. Se poate, totuși, prevedea că ceea ce a fost reprimat nu s-a pierdut cu totul ; iar dacă în acest domeniu e mai ușor a presupune ceva ca verosimil, decât a-l dovedi cu certitudine, o examinare mai atentă poate descifra urme încă recognoscibile ale celor mai vechi timpuri."[15]

Acestea nu sunt însă pretutindeni atât de clare ca în „Frumoasa din pădurea adormită". Adesea, esența păgână, care de la început a fost proprie basmelor, a făcut loc uneia întru totul creștine, cel puțin în aparență : Dumnezeu și sfinții i-au înlocuit pe vechii zei, astfel, Sfântul Gheorghe pe Siegfried sau Perseu, omorâtorul balaurului, Maria din basmul colecției noastre despre „Mama zidită de vie" pe o zeiță păgână, când mânioasă, când binevoitoare. O mulțime de legende, înrudite cu basmele, nu sunt altceva decât mituri travestite.

După o lege de care ascultă toată lumea vie, orice diversitate ia naștere din ceea ce este simplu și mic. Drept exemplu poate sluji limba. Încă de pe acum s-a dovedit că o sumedenie de limbi din Irlanda și până în insulele din Oceanul Pacific au o rădăcină comună și că deci popoarele care le vorbesc sunt înrudite ; se poate chiar spera că știința va izbuti să facă dovada a ceea ce Biblia afirmă cu credință și înțelepciune, anume că toți oamenii se trag din câteva semințiі. Cine ar trăi secole de-a rândul ar putea vedea răsărind dintr-o singură ghindă o pădure de stejari fremătătoare ; cine ar fi traversat în chip conștient milenii ar fi putut să dea seama de felul în care de la începuturile pline de o simplitate copilărească s-a ajuns la pădurea de limbi care acoperă pământul. Nici în cazul basmelor nu

15. *Kinder- und Hausmärchen*, I, 1819, p. XXIX.

e nimic altceva. Neînsemnate și palide au fost cu siguranță miturile primilor oameni; dar, deoarece sensul lor interior, înrudit fiind cu spiritul și sufletul neamului nostru și acționând binefăcător asupra lui, a ascultat glasurile insondabile ale creației, ele nu au dispărut, ci, cu o forță vitală indestructibilă, s-au dezvoltat în forme veșnic noi. Așa se explică de ce atâtea basme, care azi par complet diferite ca formă, la o examinare mai atentă își vădesc nucleul comun; de ce serii întregi de narațiuni cu înfățișare originală sunt reductibile la câteva mituri extrem de simple. Bunăoară, mitul despre fecioara florilor răpită și eliberată a oferit materia de bază pentru majoritatea basmelor. Ceea ce e lesne de înțeles, căci ce ar putea fi mai atrăgător, mai fertil pentru fantezie decât imaginea unei frumoase și tinere făpturi feminine care, smulsă din ambianța-i prietenoasă, ajunge în umilință și nenorocire, dar este salvată de un erou voios pe care îl răsplătește cu dragostea ei! Este dreptul frumos al poeziei de a ne înălța cu ajutorul imaginilor ei de vis deasupra chinurilor existenței: aici, omul a pândit cândva oglinda fermecată care, în ciuda simplității ei, slujește grațioasei prietene să producă belșug de miracole. Eterna reîntoarcere, în sute de variații, a acelei idei trebuie să ne surprindă cu atât mai puțin cu cât povestitorii diferitelor popoare și semințiile nu au știut unii de alții. Doar pentru noi, cei care întindem pe o masă, în fața noastră, comorile dintr-o sută de țări și din toate timpurile, acea repetare ar putea fi obositoare, dacă nu s-ar înveșmânta de fiecare dată în altă haină.

Înrudirea de care am pomenit între basmele diferitelor popoare a fost deja discutată de frații Grimm; astfel, ei subliniază (*loc. cit.*, p. XXVI) înrudirea dintre basmele germane din colecția lor și basmele sârbești. Prin urmare, nimeni nu ne va face o vină din faptul că în basmele noastre valahe, alături de lucruri noi, apar și chipuri ce ne sunt de mult cunoscute, glasuri care ne-au bucurat în zilele copilăriei. În epoci târzii, datorită contactelor dintre popoare, multe asemenea elemente vor fi călătorit de la o țară la alta, iar pe drum vor fi preluat în exterior modurile specifice ale fiecărei țări; cu siguranță sunt însă multe lucruri comune care vin din negura timpurilor. N-ar avea nici un sens să spunem, de pildă, că povestea Persephonei sau a Andromedei ar fi fost adusă în nord de marinari și revalorificată în Islanda ca poveste a Brunhildei, în Germania ca aceea a Krimhildei sau a Frumoasei din pădurea adormită. Tot așa Siegfried, omorâtorul balaurului, nu este în mod sigur luat din legenda lui Perseu, după cum nici Siegfried cel greu vulnerabil și totuși ucis mișelește de o rudă a miresei sale nu e împrumutat de la Ahile. Grecii și germanii au moștenit de la un strămoș comun atât limba, cât și legendele; dar fiecare neam le-a dezvoltat potrivit specificului său.

Am trecut repetat, și acum din nou, de la domeniul basmului la acela al legendei eroice [*Heldensage*]. Se poate spune de-a dreptul că, inițial, ambele sunt unul și același lucru. Resturile vechilor mituri care mai circulă azi în gura poporului se numesc basme ; ceea ce în timpuri îndepărtate era preluat de poeți, plăsmuit artistic, amestecat credibil cu istorie și răspândit mai departe ca istorie se numește legendă eroică. Cea mai cuprinzătoare legendă eroică a noastră, aceea despre Nibelungi, nu e nimic altceva decât povestea „Frumoasei din pădurea adormită" ; doar că acolo spiritul poetic al poporului s-a slujit de legende înrudite despre zeul-soare și a obținut astfel un întreg mai mare : Sigurd o părăsește pe Sigurdrifa și o pețește pe alta (Gudrun, Krimhild), este ucis mișelește de o rudă a acesteia, jelit nesfârșit de ea și, în cele din urmă, răzbunat. Sau, dacă avem în vedere sensul cel mai vechi al acestei legende, zeul-soare, după ce biruie iarna, nu se poate bucura imediat de *terra* deoarece frigul învins își reînnoiește încă multă vreme atacurile, astfel încât ea îi devine pe deplin soție abia după un anumit răstimp. Faptul că, ulterior, sensul n-a mai fost priceput a avut drept consecință introducerea în foarte multe legende a necredinței, precum și a unei a doua mirese. La scurtă vreme după ce eroul își asigură, în strălucirea deplină a gloriei sale, adică în jurul solstițiului de vară, luarea în stăpânire a soției, începe declinul său, provocat de puterea ascunsă, izbândind mișelește, a unei întunecate zeități hibernale. Prin asta soția sa devine îndoliată ca la început. S-ar zice că legendele despre sfârșitul lumii s-au bazat pe ideea de răzbunare, de nimicire crudă a unui întreg neam ; dar cel puțin legenda despre zeul-soare nu trebuia să se încheie astfel, ci prin renașterea lui în primăvara următoare și reunirea cu soția lui. Acest lucru însă nu a mai fost posibil după ce legenda a căpătat o patină istorică. În schimb, un astfel de final s-a păstrat ca fragment izolat în numeroase legende despre regele care, dormind, așteaptă în adâncurile pământului vremuri mai bune, când va veni să-și salveze poporul. Britanicii afirmă asta despre Artus, germanii despre Carol cel Mare și Friedrich de Hohenstaufen ; tot așa circulă azi printre veteranii de război credința despre reîntoarcerea lui Napoleon.

Dacă basmul și legenda eroică se contopesc astfel, atunci deosebirea dintre ele, mai sus amintită, nu poate fi originară : doar epoca noastră face o diferență între faptul că un mit a prins cândva rădăcini într-un anumit loc pe pământ și acela că el încă mai străbate văzduhul, precum odinioară eroii săi, *asenii* și *yotunii*[*].

* *Aseni*, de fapt, *aesir*, zei (pl. de la *asa*) ; *yotuni*, giganți, în mitologia scandinavă. (*N.t.*)

Și numele sunt în fond aceleași: *Sage* [legendă] desemnează ceea ce este spus [ge*sagt*], povestit; *Mähre* [arhaism, azi *Mär*], *Mährlein* [dim. de la *Mähre*], *Mährchen*[16] [dim. de la *Mähre*] înseamnă știre, veste. Lat. *fabula* se folosește acum doar într-o accepție foarte restrânsă, dar inițial desemna toate felurile de legendă, în special și pe cele despre zei, iar derivarea subst. din *fari* (*sagen*) [a spune] îl așază și formal alături de *Sage* a noastră. Cuvântul grecesc mit (*mytos*) este derivat din verbul *mytho*, care înseamnă a vorbi, a spune, a povesti și care, deci, nu trimite la nimic altceva decât la basm și la legendă, cu toate că azi cuvântul se folosește predilect pentru a desemna legendele despre zei [*Göttersagen*]*.

Cât de nepieritoare e viața care sălășluiește în aceste vechi opere poetice a dovedit din nou, nu demult, „Frumoasa din pădurea adormită". După cum am spus, aici a fost la început vorba de o zeiță a florilor, din care *Edda* a făcut o walkirie, iar legenda eroică germană, o suavă, apoi înspăimântătoare fiică de rege din Worms, în fine, basmul german, o prințesă prinsă în jocuri nevinovate. Iată că în anul 1812 bărbați de seamă au găsit acest basm într-o societate umilă și l-au înfățișat lumii întregi[17]. Ce s-a întâmplat aici? Chiar un an mai târziu, „Frumoasa adormită" apare într-o cu totul altă haină, ca basm pur și simplu, sau chiar ca poezie germană, introdusă de Ludwig Uhland în *Pădurea poeților germani*[18]. Este din nou la mare cinste, frecventează cele mai bune case, intrând și ieșind ca un oaspete iubit.

Vrem să mai evocăm aici și un alt poet drag. Oricine știe că școlile din patria sa îl consideră pe Schiller a nu fi prețuit nimic dincolo de elenitate și latinitate, ori de teologia aridă a secolului al optsprezecelea; dar că acele meleaguri străine nu l-au împiedicat defel să cultive răsaduri prospere din sămânța inimii sale bogate. În schimb,

---

16. Frații Grimm scriu *Märchen*; dar atâta timp cât litera *h*, care arată lungimea vocalelor, nu este eliminată [din ortografie], ea poate rămâne și aici, ca să arate că *Märchen* nu are o vocală scurtă precum *Kärcher*. Căci, în sine, *ä* poate fi atât scurt, cât și lung.

* În terminologia folcloristică germană de astăzi, *Märchen* desemnează basmul fantastic, *Sage* toate subspeciile legendei, cu excepția celei religioase care se numește *Legende*. *Fabula* (povestire) > *Fabel*, fabulă (cu sensul: 1. specia literară animalieră, moralizatoare; 2. subiect, acțiune). Evident, Albert Schott utilizează în această „Anexă" termenul *Sage* când cu sensul categoriei desemnate azi prin *legendă*, când cu acela de *legendă despre zei* (abreviind cuvântul *Göttersage*), în acest din urmă caz în alternanță cu *mit*. (*N.t.*)

17. *Kinder-und Hausmärchen*, gesammelt durch die Brüder Grimm. Prima ediție, Berlin, 1812, Partea I, p. 225.

18. J. Kerner, Fr. de la Motte Fouqué, L. Uhland u.a., *Deutscher Dichterwald*, Tübingen, 1813, 234 pp.

puțini au fost aceia care au observat că spiritul său intuitiv a recunoscut ceea ce poate însemna pentru poet lumea basmului. În timpul ultimei sale boli, cînd spiritul lui creator, plăsmuitor de noi opere, era într-o mobilitate vie, febrilă, a exclamat:

> *Gebt mir Märchen und Rittergeschichten, da liegt doch*
> *Der Stoff zu allen Grossen und Schönen.*[19]
> [*Dați-mi basme și istorii cavalerești, doar aici e*
> *Materia a tot ce-i mare și frumos.*]

II. Clasificarea și interpretarea basmelor comunicate

S-a observat mai sus (p. 321) că legenda despre o zeitate numită de greci Persephone, dar care sub alt nume era împământenită și la alte popoare, constituie baza celor mai multe povești. Cauza stă, pe de-o parte, în subiectul ei extrem de atrăgător, pe de alta, însă, în faptul că nici un alt eveniment exterior nu era mai în măsură să ocupe spiritele lumii antice decât cel simbolizat de această legendă: alternanța dintre vară și iarnă. Ceea ce e cu atât mai important pentru un popor cu cât prin modul său de viață el e mai puțin solicitat și mai puțin deprins să întâmpine adversitățile anotimpului rău. Dacă până și noi, iarna, în odăile noastre comode și calde sau în mijlocul distracțiilor vieții citadine, ne ducem cu gândul la soarele de primăvară, la vegetație și flori, cu cât mai mult nu erau îndreptățiți să o facă cei vechi! Mai ales sub cerul nordic, în locuințele solitare, separate între ele prin troiene de zăpadă, când oamenii credeau cu adevărat că soarele e amenințat de puteri funeste, biruința acestuia părea, de fiecare dată, de trei ori magnifică. Se înțelege de la sine că povestea se situează întotdeauna de partea verii și a miresei sale, *terra* estivală*. De la una din aceste două făpturi pornesc aproape toate basmele pe care le-am comunicat aici. Le-am așezat la început pe cele care au drept obiect principal soarta fecioarei. În povestea despre „Feciorul năzdrăvan al împărătesei" (1), ea este capturată de balaurul fur; în 2 este alungată în pădure, iar până la urmă, zidită de vie;

---

19. Gustav Schwab, *Schillers Leben*, Stuttgart, 1841, p. 624.

* În germ. cuplul vară (**der** *Sommer*)/pământ (**die** *Erde*) au genul răsturnat față de română, ceea ce permite un asemenea tip de interpretare hierogamică a raporturilor cosmice. Împrejurarea pune în lumină caracterul abuziv al generalizării unei mitologeme, bazate pe categoria de gen a cuvintelor, diferită de la o limbă, respectiv grupă de limbi, la alta. (*N.t.*)

3 o prezintă în cocina de porci ; 4 ca păzitoare de gâște ; 5 ca maltratată de mamă și ascunsă de pitici, adică în lumea cealaltă ; în 6, din nou, maltratată ; în 7, vrăjită cu întreaga curte, la fel ca în „Frumoasa adormită". De fiecare dată apare însă la sfârșit tânărul salvator.

Din acest motiv e firesc ca poveștile enumerate mai sus să se contopească în diferite feluri cu următoarele care pornesc nu de la fecioară, ci de la salvator. Căci nici fecioara florilor nu se poate lipsi de eroul solar, nici plecarea în lume și lupta lui nu au nici un înțeles fără ea. La ordonarea acestei a doua serii de povești s-a ținut seamă de evenimentul cel mai marcant din viața eroului. Doar rareori, precum în „Florian" (27), ni se istorisește toată viața acestuia, așa cum am descris-o mai sus (p. 322) ; de cele mai multe ori, basmele se ocupă predilect de o singură întâmplare, celelalte fiind lăsate în umbră ; ba chiar nu lipsesc exemple care arată că o asemenea întâmplare s-a desprins cu totul de rest și s-a păstrat ca fragment. Bunăoară, chiar primul basm din cea de a doua serie (8) se ocupă de tinerețea eroului, de felul cum acesta trece prin tot soiul de primejdii până ce ajunge să i se recunoască splendoarea ; apoi însă se întrerupe brusc. Povestea despre „Împăratul Alb și Împăratul Roșu" (9) istorisește același lucru, dar este mai aproape de completitudine și înfățișează luptele în succesiunea lor ; 10, 11 și 12 sunt consacrate în special luptei cu monstrul ; în 13-18 domină prezentarea celor trei sarcini sau lupte pe care eroul le are de îndeplinit, respectiv de dat ; în 19, stăpânirea obiectelor fermecate cu care e dotat ; în 20, acestea asumă o importanță exclusivă ; în 21-25 e reprezentată despărțirea de prima mireasă și reunirea cu ea ; în fine, în 26 și 17, un destin asemănător, uciderea eroului de către rude viclene și reînvierea lui. Despre aceste două motive, a se vedea mai sus, p. 322.

*
* *

Celelalte povestiri de mai mică întindere se bazează, fără îndoială, și ele, pe vechiul mit, dar fie le-a lipsit nucleul din care s-ar fi putut forma povestirea, fie aceasta s-a obscurizat din nou, păstrându-se doar ca fragment.

Lucrul acesta se vede deosebit de limpede în nr. 28, în care întâlnim una din acele călătorii întreprinse frecvent de zei pe pământ, transferată însă în zona reflecției morale sau chiar a bunei-cuviințe, ceea ce face ca povestirea să-și piardă cu totul sensul inițial.

Mai clar se vede în 29 supraviețuirea unui zeu păgân al tunetului. Urmează piesele 30, 31 și 33, povestiri despre adversari a căror combatere îi revine în principal lui, respectiv povestiri despre titanii

grecilor (giganții), despre uriașii germanilor (*yotunii, thursii*). Dar aici totul e fărâmițat: ne-am strădui zadarnic să găsim într-una din aceste piese firul vreunei povestiri propriu-zise. E discutabil dacă 33 intră în aceeași categorie; e poate un fragment dintr-o povestire înrudită cândva cu aceea a Ariadnei. Caz în care ar fi vorba de fecioara florilor alungată, căreia îi este consacrată prima serie din categoria poveștilor mari.

Originale sunt apoi 34-37 care își propun să pună în legătură un fenomen din lumea exterioară cu vechea credință păgână.

Următoarele, 38-43, pot fi considerate snoave, parțial glume. O legătură cu miturile păgâne se poate semnala ici-colo, de pildă în 38, în care apar, discutând, Soarele, Luna și Vântul; în 43, un coțcar are, totuși, atâta în comun cu Dumnezeu că cel puțin vine, potrivit spuselor sale, din cer.

*
* *

Dacă opiniile dezvoltate mai sus au temei, atunci despre fiecare basm în parte trebuie să se poată demonstra, sau măcar sugera, că se leagă, precum și felul în care se leagă, de vechea credință păgână. Or, în detaliu acest lucru este, firește, adesea foarte dificil, iar celor care iau un asemenea efort în nume de rău le este ușor să ridiculizeze, aparent pe bună dreptate, o afirmație luată la întâmplare, dar care e legitimă în întregul căruia îi aparține, cum a fi bunăoară aceea că Păcală (22), fratele germanului Till Buhoglindă [Eulenspiegel][*], poate fi numit un zeu degenerat.

Ceea ce nu trebuie să descurajeze, iar, în ce mă privește, încerc să fac dovada pomenită pentru fiecare basm în parte, în ordinea apariției lor în colecție. Deoarece ele au adesea o dezvoltare prolixă care îngreunează privirea de ansamblu, fiecare interpretare este precedată de un scurt rezumat care recapitulează acțiunea și principalele ei caracteristici. Interpretarea care urmează se confruntă astfel cu mult mai puține dificultăți decât dacă ar fi trebuit să se refere la prezentarea neabreviată a narațiunilor.

---

* Corespondentul istoric al acestuia ar fi trăit în sec. XIV-lea, în nordul Germaniei, unde în orașul Mölln i se arată piatra funerară. Prima carte populară, care leagă de numele lui snoave și istorii comico-satirice, în majoritate, mai vechi, datează de la începutul sec. al XVI-lea și a fost elaborată de un oarecare H. Bote în dialectul germanei de jos. Versiunea care a fost tradusă în majoritatea limbilor europene a circulat mult, inclusiv la noi, a suferit prelucrări și a inspirat opere literare și muzicale până în secolul al XX-lea este cea de la 1511, în germana literară, *Ein kurtzweilig lesen von Dyl Ulenspiegel*. (*N.t.*)

1. Feciorul năzdrăvan al împărătesei

Unui împărat, trei balauri de negură îi răpesc pe rând cele trei fete. Feciorul, mezin, înzestrat cu puteri năzdrăvane, își silește mama să-i spună pricina mâhnirii sale, pornește după surorile răpite și ucide balaurii, pe fiecare în palatul său. Apoi își vizitează un văr căruia zânele de la Lacul Negru i-au furat puterea, o găsește ascunsă într-un burete, o ia de la hoațe și o aduce înapoi. Pentru asta vărul îi dăruiește palatul său. În fața unei uși, i se atrage atenția să nu treacă de ea, căci dincolo s-ar afla Moartea; nu ține seamă, intră înăuntru și în loc de Moarte găsește o preafrumoasă fecioară, pe sora vărului său. Astfel le aduce părinților acasă nu doar pe fetele regăsite, ci și o noră.

*
* *

Foarte îndeaproape înrudită cu acest basm este povestirea cu care Musäus* își deschide colecția de basme populare, anume „Cronica celor trei surori" [*Die Chronika von den drei Schwestern*]. Acolo totul se desfășoară încă în plin fantastic, dar totuși la un nivel mai uman decât aici, mai îndepărtat de mit. Răpitorii sunt, ce-i drept, un urs, un vultur și un pește, dar la anumite intervale de timp ei devin oameni, ceea ce nu se întâmplă cu balaurii de aici. Și salvatorul surorilor este în basmul valah mai năzdrăvan decât eroul Reinald al lui Musäus: el are încă din pruncie, ca Hercule, inteligență și putere supraomenească. Dar deosebirile, chiar considerate toate la un loc, sunt atât de neînsemnate, încât e de presupus o înrudire nemijlocită între cele două povești. Legenda originară a dat naștere, fără îndoială, la istoria frecvent reluată a zeiței florilor pe care iarna o răpește, iar zeul-soare, fratele mezin, o salvează. Cele câteva figuri și trăsături care au constituit legenda străveche apar aici, firește, multiplu scindate. Mai cu seamă în ce o privește pe fecioară care din unică s-a

* Johann Karl August Musäus (1735-1787), scriitor, cunoscut mai ales ca autor al masivei colecții în cinci volume *Volksmärchen der Deutschen* (1782-1786), narațiuni care, sub forma unor versiuni apropiate de basmul cult, prelucrează motive populare (fabuloase și legendare) în stilul raționalizant și ironic al epocii, cumva și ca reacție la afectarea și sensibleria modei „basmelor cu zâne". Este considerat un premergător al mișcării de culegere și cercetare a basmului oral din secolul următor. Tot el este la originea, în chiar prefața la colecția pomenită, a formulei care cu timpul avea să devină unul din cele mai răspândite clișee imagologice privindu-i pe germani, anume ca „popor de poeți și gânditori", aici însă fără referință națională: „Ce ar fi poporul entuziast al gânditorilor, poeților [...] noștri, fără influențele fericite ale fanteziei?" (*N.t.*)

multiplicat cu trei: excelența eroului se vădește astfel cu atât mai strălucitoare; cei trei balauri însă au ceva uniform, și doar basmul lui Musäus, conferind răpitorilor chipuri variate, a exploatat această schimbare în chip fericit. Expresia „balauri de negură" pare să trimită la natura hibernală a răpitorilor: și în legenda lui Siegfried, piticii care ascund de erou comoara, iar poate în străvechea legendă mireasa, poartă numele de Nibelungi (fii ai negurii), nume care, o dată cu comoara, s-a transmis viitorilor proprietari și care, se pare, a fost ales să denumească întreaga legendă, nu din pricina importanței, ci a sonorității sale extravagante care a plăcut.

La Musäus răpitorii nu mai sunt dușmani, ci petitori drăgăstoși și gentili, din nefericire vrăjiți, dar salvați, și ei, de erou; în basmul valah însă își păstrează natura vrăjmașă și sunt pe bună dreptate uciși. Că ambele situații sunt concomitent posibile se vede dintr-un basm german (Grimm III, 103) care amintește de nr. 26 [din colecția de față] și în care pasărea hoață, furul merelor, este tot una cu fecioara salvată.

Cele mai multe dificultăți le ridică palatul vărului, precum și cea de a patra fecioară închisă în el. Deoarece eroul o salvează pe aceasta și o aduce acasă ca soție, avem a face aici, evident, cu dublarea salvării surorilor, dar sub altă formă. Semnificația vărului este mai obscură decât la Musäus. La acesta, proprietarul palatului este Zornebock*, ceea ce, în treacăt fie spus, arată sursa pe jumătate slavă a basmului, deoarece numele e o formă coruptă din sl. *Czernobog* (prințul [zeul?] negru). Ținând mireasa zeului solar captivă, vărul a fost probabil la origine dușmanul întunecat al acestuia, adică iarna, și reprezintă deci același lucru ca balaurii. Ceea ce se vede și din rolul extrem de neînsemnat pe care îl joacă, semn sigur că acesta a fost preluat în mare măsură de alt personaj. Cel mai important lucru este ceea ce povestește basmul în legătură cu puterea răpită a vărului. Atâta timp cât personajul este înțeles ca zeu hibernal, eroul nu poate decât să i se împotrivească, nicidecum să-i aducă înapoi bunul pierdut. Întâlnim aici din nou o neînțelegere, de felul celor care au apărut atât de frecvent în cursul transformărilor prin care a trecut lumea basmelor.

De altfel, dușmanul zeului solar este totodată ruda eroului, cum vedem și în cazul lui Höder din *Edda*, al lui Hagen din legenda Nibelungilor, și așa se explică neînțelegerea intervenită ulterior.

Mai rămâne de precizat felul în care trebuie înțeleasă puterea pierdută. De obicei, în preajma fecioarei salvate apare frecvent o comoară, păzită de ființe tenebroase. Este podoaba estivală a *terrei*,

* În trad. lit. „Țapul mânios". (*N.t.*)

pe care iarna a răpit-o împreună cu fecioara și a ascuns-o în adâncul întunecat. Zânele negre nu sunt nimic altceva decât piticii Nibelungi, simboluri ale puterilor subpământene. Dacă eroul le doboară, le ia comoara și apoi nemijlocit, deci în legătură cu asta, dobândește mireasa, înseamnă doar că : zeul solar scoate iarăși vegetația și florile din noapte și le aduce la lumină, o autentificare a noii sale legături cu *terra*. Dar toate astea el nu le săvârșește inițial de dragul vărului, ci de acela al miresei ; dovadă în plus este aici faptul că primește palatul și mireasa ca urmare a victoriei asupra zânelor. Cucerirea prin forță a fost transformată ulterior de basmul nostru într-una pașnică, deoarece prințul negru a cedat balaurului partea lui hâdă și astfel, în ființa lui, cumnatul l-a putut domina pe dușman.

La Musäus, puterea pierdută ce trebuie redobândită prin viclenie și curaj apare sub forma cheii care deschide palatul vrăjirilor ; în locul zânelor avem a face cu un taur înspăimântător, care e doborât doar printr-un noroc special, tot așa cum în basmul valah, pentru ca zânele să poată fi omorâte, sunt necesare pregătiri speciale.

Ideea stranie a puterii pierdute, păzite de duhuri, se găsește și în *Rostem și Suhrab*, acel *Cântec al lui Hildebrand* [*Hildebrandslied*]* persan, tradus de Rückert[20]. Acolo se povestește cum Rostem, tânăr fiind, și-a dat spre păstrare unui duh al muntelui surplusul de putere, pe care l-a luat înapoi atunci când, devenind vârstnic, nu și-a mai putut stăpâni fiul.

*
* *

Acum, câteva observații despre unele detalii. Motivul pentru care în basme apar de cele mai multe ori capete înalte, regi, prinți etc. a fost înfățișat mai sus (p. 319). În basmele valahe întâlnim aproape întotdeauna un împărat, deoarece din cele mai vechi timpuri Valahia a avut în jurul ei imperii : mai întâi imperiul roman, apoi cel bizantin, cel german, cel rus, cel austriac. Că stăpânitorul acestuia din urmă se numește în Ungaria doar rege este o subtilitate de care nici un popor necultivat nu ține seama.

---

* Cel mai important monument de limbă veche germană și singurul păstrat într-un manuscris din sec. al IX-lea, copiat la mănăstirea Fulda din Bavaria. Cuprinde un fragment de poem eroic care descrie lupta tragică dintre Hildebrand tatăl și Hadubrant fiul pe fundalul istoric al migrației popoarelor. (*N.t.*)

20. Friedrich Rückert, *Rostem und Suhrab, eine Heldengechichte in 12 Büchern*, Stuttgart, 1838, 240 pp.

Cuvintele fermecate care însoțesc lupta fiului năzdrăvan cu balaurul sunt mai mult pentru a fi ascultate decât înțelese. Ele se pot traduce, precum s-a și făcut în nota respectivă, dar ele nu au nici o legătură cu povestirea.

Potrivit unei observații deja amintite a fraților Grimm, basmele în care apar astfel de formule sunt de cele mai multe ori deosebit de vechi. Am putea oare să considerăm aceste fragmente de vorbire versificată drept rămășițe ale unei epoci în care forma poetică domina orice relatare? În ce privește nordul îndepărtat, această epocă ne vorbește din *Edda Veche*. Aici rimele* reprezintă regula, ici-colo apar și pasaje în proză; invers stau lucrurile în *Edda Nouă*. Un pas mai departe, și ajungem la basme, ca cele pe care tocmai le-am pomenit, în depănarea cărora se ivește ca o insulă, doar o dată sau de câteva ori, o rămășiță din vremurile exclusiv poetice. Un pas și mai departe, și ajungem la acelea care se desfășoară doar în proză.

De altminteri, faptul că a existat nu numai în Islanda o vârstă corespunzătoare timpului în care *Edda* povestea doar în versuri rezultă din istoria străveche a formării tuturor popoarelor; pentru Germania dovada o fac așa numitele fragmente din Merseburg**, recent descoperite, care, traduse în vechea limbă nordică, s-ar potrivi perfect cu *Edda.*

2. Despre fata săracă a tăietorului de lemne***

Un tăietor de lemne sărac promite diavolului, în schimbul unei mari bogății, să-i dea ceea ce îi va ieși mai întâi în cale, când se va întoarce acasă. Îi iese propria fată pe care o duce la locul unde făcuse târgul. Aici apare însă Fecioara Maria care o ia cu ea în cer. Primește cheile de la patru uși: pe trei dintre acestea are voie să le deschidă și poate să privească toate minunățiile dinăuntru. Cum însă cedează curiozității de a vedea ce se ascunde în spatele celei de a patra uși, este alungată într-o peșteră din pădure, cu porunca de a nu vorbi orice s-ar întâmpla. Un fiu de împărat o

---

* Nu e vorba de rimă finală, ci de aliterație (*Stabreim*), repetarea sunetelor inițiale din silabele accentuate, caracteristică versului vechi germanic. (N.t.)

** E vorba de două descântece, așa numitele „descântece din Merseburg", singurele monumente vechi germane cu conținut păgân. Au fost notate în sec. al X-lea pe pagina de gardă a unui mss. religios, probabil la mănăstirea Fulda. Descoperite în 1841 la Merseburg, au fost publicate de Jakob Grimm în 1842. Primul descântec era destinat eliberării unui captiv, cel de al doilea, vindecării piciorului beteag al unui cal. (*N.t.*)

*** În colecție textul apare cu titlul „Mama zidită de vie". (*N.t.*)

găsește aici pe frumoasa fecioară și mutenia ei nu-l oprește s-o ia de nevastă. Ea îi face doi băieți de aur, dar pe care noaptea îi ia Fecioara Maria. Îngrijitoarele o învinovățesc de uciderea lor și este zidită de vie. Dar Fecioara Maria îi aduce aici copiii, o hrănește și îi îngăduie să vorbească din nou. După trei ani, prințul pune să se deschidă zidul și o explozie de bucurie ia locul nenorocirii care îi apăsa pe toți.

*
* *

Dacă, după vrerea sorții, tatăl trebuie să-și dea copilul, atunci avem a face doar cu repetarea istoriei lui Abraham și Isac, a lui Iftah și a fetei sale, a lui Agamemnon și a Ifigeniei, a lui Idomeneus și a fiului său. Toate astea exprimă prin imagini diferite aceeași idee, anume că pământul, gândit când ca tată, când ca mamă, trebuie să-și jertfească copilul, adică podoaba vegetală și florală, destinului. Acolo însă unde însuși tatăl ridică mâna asupra copilului său, această primă reprezentare se contopește poate cu aceea a zeului timpului care își înghite copiii, sau a zeului anului care distruge toamna ceea ce zămislește primăvara. Și Persephone este condamnată de propriul său tată la șederea în lumea infernală; și Ifigenia vrea să-și ucidă tatăl, dar Artemis o îndepărtează ducând-o, potrivit unei legende târzii, la Tauris, inițial însă în lumea de jos, care îi aparține zeiței Artemis (Persephone) [sic].

Deznodământul favorabil care urmează unei perioade tulburi de încercări – întoarcerea Persephonei prin verdictul lui Zeus, aducerea acasă a Ifigeniei de către Oreste – semnifică revenirea în primăvară a podoabei florale. Sub razele tatălui, a zeului-soare, ea se ofilește; se ascunde, sub formă de rădăcină ori sămânță, la Hades sau la Artemis, ori la Maria; este readusă la lumină de zeul-soare în ascensiune, bunăoară de Oreste, fiul lui Agamemnon.

În povestea noastră, trăsătura caracteristică cea mai importantă, rămânerea lumii florale în noaptea hibernală, s-a multiplicat. Alungată din casa părintească în pădure, din paradis în peșteră, de la curtea împăratului în mormântul viu, fecioara semnifică mereu unul și același lucru; tot astfel și salvarea din pădurea demonică, din peșteră și din temnița zidului trebuie privite ca tot atâtea desfășurări ale unui singur fapt.

O altă caracteristică este amprenta creștină a poveștii. Lumea de jos este reprezentată mai întâi de diavol și de iad, dar se transformă pe nesimțite în lumea Mariei și în rai. Fata e alungată și din acest loc. Aici basmul împrumută o trăsătură proprie istoriei

primilor părinți: ca și ei, fata încalcă o interdicție. Dar asemenea neamului omenesc, ea poate obține iertarea prin căință. În acest punct, ca și în misterele eleusine, vechiul mit naturist a preluat o semnificație spirituală și e de observat că Isus, în calitate de mijlocitor, îi vorbește Mariei mânioase în favoarea fetei neascultătoare.

Dintre basmele germane ale colecției Grimm, „Copilul Mariei" (nr.3), potrivit desfășurării și intenției sale, arată în principal același lucru; cu deosebirea că tăietorul de lemne își vinde copilul nu diavolului, ci direct Mariei. Sustragerea băieților de către aceasta e mai bine motivată: anume, sfânta vrea s-o silească astfel pe regină să mărturisească faptul că a deschis într-adevăr ușa interzisă. În locul zidirii, în basmul german apare rugul, ale cărui flăcări se sting în clipa căinței.

Un amestec între „Fata tăietorului de lemne" și „Copilul Mariei" apare într-o altă poveste, comunicată de Grimm în „Anexă" (III, 7): ea are în comun cu primul basm faptul că o fată în negru capătă copilul în urma unei învoieli obținute prin viclesug; cu al doilea, rugul; o trăsătură specifică a ei este că nu Fecioara punitivă ia copiii, ci o soacră rea; mai mult, aici lipsește orice urmă creștină. Deci e vorba, evident, de cea mai veche formă a poveștii! Fata în negru, care în „Copilul Mariei" a devenit Fecioara divină, iar în basmul valah se dislocă în două figuri (diavolul și Maria), are drept auxiliare alte trei personaje, ceea ce arată că în acest din urmă caz, ca și în „Frumoasa din pădurea adormită", intervin ursitoarele. Delictul fetei este că, printr-o crăpătură a ușii, le vede pe acestea citind (în cartea destinului?).

3. Fata de împărat în cocina de porci

Un împărat vrea să-și ia de nevastă propria fiică. Ea se împotrivește îndelung, punând repetat drept condiție obținerea de rochii prețioase: din argint, din aur, din diamant, la urmă din piele de păduche și de purice. Dar nici așa tatăl nu-și atinge scopul, mai mult, fata fuge în chip viclean cu cele patru rochii ale ei, cea respingătoare îmbrăcată peste cele splendide. Luată drept o ciudățenie a pădurii, e prinsă și băgată în cocina porcilor, din care iese repetat și se duce, îmbrăcată în haine din ce în ce mai splendide, la balurile de la curtea împăratului. Fiul împăratului se îndrăgostește de ea și îi dăruiește un inel, dar nu îi poate descoperi locuința. În cele din urmă, ea găsește prilejul de a arunca inelul în mâncarea lui, ceea ce duce, în final, la unirea lor.

*

* *

Orice iubitor de basme o cunoaște pe această fată de împărat, căci ea nu e alta decât Cenușăreasa sau Mathilde din „Nimfa fântânii" [*Nymphe des Brunnens*] la Musäus. Și Gudrun* e aceeași figură atâta timp cât săvârșește treburi înjositoare la porunca maleficei Gerlinde.

Ne întâlnim din nou aici cu zeița florilor pe care iarna o ține captivă și o batjocorește și din stăpânirea căreia o salvează zeul-soare. După cum primăvara *terra* își leapădă treptat veșmântul urât și se împodobește tot mai frumos pentru sărbătoarea nupțială, tot la fel și fata de împărat. Neesențial este felul în care pleacă din casa părintească și modul în care e justificată unirea de la sfârșit cu salvatorul. În cazul Cenușăresei, recunoașterea se face prin pantoful pierdut; în acela al Mathildei, ca și aici, prin inelul aruncat în mâncare. Și la Gudrun („Aventura" 25) mijlocirea se produce în același fel, dar nu în timpul fierberii bucatelor, ci al spălării la mal, și nu printr-unul, ci prin două inele: la început, Gudrun nu vrea să se lase recunoscută, abia când Herwig îi arată inelul de la mâna lui, purtat de ea odinioară, îl arată și ea pe al ei. O variație pe care Uhland a pus-o delicat la baza „Obiceiului normand"**.

---

* Eroina celei de a treia părți a eposului eroic german *Kudrunslied* (anonim, în jur de 1240), constituit din 32 de „Aventuri". Partea a treia tratează tema fidelității feminine: Gudrun, răpită de normandul Hartmut, rămâne 13 ani credincioasă logodnicului ei, Herwig, timp în care e silită să presteze munci umilitoare de slujnică. (*N.t.*)

** *Normänischer Brauch*, scenetă dramatică, apărută în vol. *Dramatische Dichtungen*, 1815. Un corăbier acostează pe coasta normandă și, potrivit obiceiului locului, primește găzduire cu condiția să spună o poveste, având, la rându-i, dreptul să primească alta în schimb: „*Es ist ein Brauch in unsrer Normandie; / Wer einen Gast an seinem Heerd emfing / Verlangt von ihm ein Märchen oder Lied / Und gibt sofort ein gleiches ihm zurück*" [Deprinși suntem la noi, în Normandia / Un oaspete la vatră de primim / Un basm să-i cerem sau un cântec / Și-apoi pe loc la fel să-i dăruim]. Își istorisește propria viață, centrată în jurul căutării logodnicei pierdute, pe care o regăsește acum în persoana fiicei adoptive a gazdei. Recunoașterea se face prin cele două povești simetrice și complementare și prin inelul de logodnă purtat de fată. Inspirată, se pare, din vechi *fabliaux*-uri, istoria pune în evidență caracterul imperativ vital al spunerii de povești în locuri și împrejurări anume (aici, mijlocind individului adăpost, deci protecție, comunicare, refacere a cuplului), care trimite la credințe arhaice, legate de funcția apotropaică a povestitului. Foarte probabil, obiceiul va fi fost răspândit pe o arie mult mai larg decât s-a crezut, cel puțin la noi, unde s-au cules mărturii relevante, dar sporadice (Bîrlea, 1966, I, p. 16). Un basm care se derulează până la un punct foarte asemănător cu subiectul scenetei lui Uhland, la Vasiliu, p. 17. În catalogul lui Schullerus, tipul 928* desemnează tocmai basmul nuvelistic a cărui temă este **Găzduirea plătită prin poveste**. (*N.t.*)

4. Fata de împărat, păzitoare de gâște

O mașteră izbutește prin calomnii să-și ridice soțul atât de bine împotriva fiicei sale, încât aceasta este alungată de-acasă cu o haină de lemn, pe dedesubtul căreia însă poartă rochii frumoase. La curtea unui împărat vecin i se dă să păzească gâștele. Prințul o zărește cînd se scaldă și se însoară cu ea, împotriva voinței părintelui său. Dar și acesta e cucerit după ce necunoscuta apare de trei ori la biserică într-o asemenea strălucire, încât toată lumea e uimită; împăratul se încredințează astfel că nu o păzitoare de gâște e aceea care împărtășește cinstea casei sale.

*
* *

Abia dacă mai e nevoie de observat că la baza acestei narațiuni se află același lucru ca în basmul nr. 3. În locul rochiei din piele de păduchi avem a face aici cu haina de lemn; în locul sălii festive, scalda. Aceasta din urmă apare și la Musäus, într-una din poveștile despre Rübezahl; și despre zeițele pământului Hulda și Nerthus (Hertha) din mitologia germanică se povestește că se scaldă.

Deoarece, și după căsătorie, mireasa continuă să fie păzitoare de gâște, frumusețea ei trebuie să se mai arate o dată: prin urmare, biserica nu e decât o repetare a scaldei. Poate că această dedublare oglindește faptul că eroul își găsește de două ori mireasa, și abia a doua oară pe deplin (a se compara mai sus, p. 322).

5. Oglinda fermecată

O femeie frumoasă se vede în oglinda ei fermecată drept cea mai frumoasă din țară până în clipa în care propria ei fată o depășește în strălucire. Orbind-o, o alungă într-un ținut sălbatic, dar Fecioara Maria îi redă lumina ochilor și fata trăiește ca o soră în casa celor doisprezece tâlhari, căci nici unul nu vrea s-o cedeze altuia ca să-i fie soție. Înștiințată de oglinda fermecată, mama născocește alte nelegiuiri: o cufundă pe fată într-un somn de moarte, mai întâi cu ajutorul unui inel otrăvit, mai apoi cu cercei otrăviți, în cele din urmă cu o floare otrăvită cu care îi împodobește părul. De două ori o trezesc tâlharii, scoțându-i podoabele, dar floarea nu le dă de bănuit și astfel fata nu se mai trezește; deoarece arată mereu roșie în obraz și proaspătă, este pusă într-un sicriu de sticlă și suspendată între doi copaci. Așa o găsește un prinț plecat la vânătoare, care pune să fie adusă la locuința lui și care se bucură de frumusețea ei până ce un hoț îi fură, o dată cu podoabele, și floarea, trezind-o la viață și dându-i prințului o splendidă mireasă.

*
* *

Aceeași poveste o găsim la Grimm (nr. 53) sub numele de „Albă ca zăpada" [*Sneewittchen*], iar la Musäus sub numele de „Richilde". În prima ediție a basmelor Grimm, mama rea este, ca și aici, cea naturală ; în ediția a doua, ca și la Musäus, nelegiuirea e diminuată prin faptul că fata și-a pierdut mama bună la naștere și e prigonită de o mașteră. Nu contează felul în care fecioara e alungată și apoi adormită ; cercetând diferitele basme se observă o mare varietate de mijloace prin care povestea ajunge să aibă un astfel de început. Esențială, în schimb, este șederea la tâlhari sau, precum în alte părți, la pitici. Tâlharii atestă deja o neînțelegere : căci piticii sunt aceia care reprezintă mai pur, mai arhaic, lumea de jos, în care zeița florilor doarme, așteptându-și salvatorul. Sicriul de sticlă nu este deci altceva decât cămăruța în care doarme Frumoasa din pădurea adormită ; pădurea în care trăiesc tâlharii sau piticii corespunde muntelui înconjurat de flăcări al Brunhildei sau gardului de mărăcini cățărători al Frumoasei adormite.

6. Zilele babei

Legenda explică proveniența a două stane de piatră cu înfățișare omenească. O femeie rea pricinuiește tot felul de suferințe norei ei ; între altele îi poruncește să spele până la albire niște lână neagră. Ea ascultă, iar Cristos, care apare cu Petru, o ajută și fata izbutește. Se întoarce acasă împodobită cu flori abia răsărite. Bătrâna și fiul ei nevolnic sunt însă pedepsiți. O vară timpurie îi ademenește cu turmele înainte de vreme în munți ; gerul care se reîntoarce rapid îi încremenește definitiv. Primele nouă zile din aprilie [sic !] cu blândețea lor înșelătoare sunt numite de aceea „zilele babei".

*
* *

Bătrâna rea care își chinuie nora cu spălatul corespunde întocmai Gerlindei, la a cărei poruncă Gudrun trebuie să spele desculță în zăpadă. Acolo, ca și aici, pedeapsa nu întârzie : nevinovatei aflate în suferință i se alătură un salvator care o răzbună, nelegiuirea este pedepsită.

Dacă am identificat, pe bună dreptate, în figura Gudrunei captive pe fecioara florilor ținută în detenție umilitoare de zeitățile hibenale, dar readusă la lumina voioasă de zeul-soare[21], atunci trebuie să

21. Vezi introducerea mea la ediția *Gudrun* îngrijită de Vollmer, Leipzig, 1845, pp. XLVII și urm.

acceptăm fără rezeve că și în cazul de față există aceeași semnificație. Dar pentru că basmul a fost folosit spre a explica originea unui anumit fenomen și a căpătat astfel colorit local, devenind legendă, sensul inițial s-a tulburat. O caracteristică hotărâtoare a legendelor este faptul că sunt mai sărace, mai nesemnificative decât basmele[22]: legarea de un loc anumit le stânjenește mișcarea, le știrbește plinătatea. Dar în „Zilele babei" sunt încă destule elemente care sugerează sensul primordial: suferințele tinerei femei coincid cu perioada care precedă primăvara, cu iarna; o dată cu venirea timpului florilor, puterea ființelor vrăjmașe este frântă, ele se retrag pe munte și pier acolo. Și ceea ce reprezintă pentru Gudrun, în timp ce spală, apariția celor doi salvatori, Herwig și Ortwin, reprezintă aici apariția Mântuitorului și a ucenicului său. În legenda Gudrunei, vechii zei s-au transformat în eroi frizoni, în gura femeii valahe, păzitoarea de vie, ei au devenit sfinți.

7. Dracul din canea

O fată de împărat vrea să ia de bărbat doar pe acela care e în stare să reziste la joc mai mult decât ea și caută întruna până în clipa în care se ivește dracul însuși. După ce o biruie, acesta nu se mai uită la ea, ci o preface, laolaltă cu întreaga curte, în stană de piatră, urmând să rămână așa până când va veni cineva care îl va putea învinge. Ceea ce izbutește un flăcău vesel care îl închide prin șiretlic într-un butoi de vin. De îndată totul se reînsuflețește; salvatorul devine ginerele împăratului și domnește alături de el.

*
* *

În centrul basmului se află vrăjirea și salvarea fetei de împărat, în care se recunoaște ușor Frumoasa adormită. Cu totul nouă e cauza care produce vraja, patima pentru joc a prințesei; tot așa modul dezvrăjirii, respectiv dracul păcălit. Faptul că vechiul zeu hibernal a luat chipul și numele diavolului ține de concepția creștină mai târzie care a pătruns în atât de multe basme. Schimbarea își are motivația ei, căci lupta dintre iarnă și vară, o dată ce nu mai e înțeleasă în accepția inițială, ci în sens moral, nu mai poate fi percepută decât sub forma luptei dintre bine și rău.

22. *Deutsche Sagen*, hrsg. von den Brüdern Grimm, I, VI.

8. Copiii de aur

O femeie face bărbatului ei doi băieți de aur; slujitoarea, care vrea să ajungă ea cucoană, ucide pruncii și pretinde că femeia a născut un cățel, provocând alungarea acesteia. Din mormântul copiilor uciși cresc doi pomi cu mere de aur. Femeia haină pune să fie tăiați, dar o oaie care mănâncă din mere fată miei de aur; iar când și aceștia sunt spintecați, din mațele lor luate de apele unui râu renasc cei doi băieți. Își caută mama, vin cu ea în casa părintească și o demască pe ucigașă.

*
* *

Potrivit celor sugerate mai sus (p. 325), acest basm trebuie raportat la nașterea zeului-soare. Puteri vrăjmașe se opun, ceea ce este semnificat de uciderea după naștere, dar viața divină care sălășluiește în el mătură toate piedicile.

Împrejurările pruncuciderii se regăsesc la fel în numeroase bsme. În „Frățiorul și surioara" [*Brüderchen und Schwesterchen*] (Grimm, nr. 11), în „Cei trei omuleți din pădure" [*Die drei Männlein im Walde*] (Grimm, nr. 13) și în „Nimfa din fântână" [*Die Nymphe des Brunnens*] la Musäus apare fecioara ridicată dintr-o condiție inferioară la rangul de regină și ai cărei copii sunt uciși de maștera. O falsă regină îi ia locul, dar până la urmă adevărul iese la lumină.

Faptul că sunt doi băieți pare să fie una din acele multiplicări datorate reîntoarcerii soarelui în primăvara următoare: același și totuși altul. O clarificare binevenită oferă „Petru Firicel" (nr. 10 din colecția de față) care e singur, în vreme ce în basmul german corespunzător (Grimm, nr. 60) apar doi frați care sunt întru totul identici. Primul basm este fără îndoială cel mai vechi, cel autentic. Dedublarea apare, de altfel, în foarte multe legende, de pildă, în aceea despre Romulus și Remus, sursa probabilă a *Împăratului Octavian* [*Kaiser Oktavianus*]*. În schimb, Cyrus, Paris, Perseus, Oedip, Gregorius**, Sigrid din *Wilkinasage* (cap. 140), fiul Genovevei, fiul contelui von Calw (Grimm, *Legende germane*, nr. 480) și mulți alți eroi părăsiți au rămas, precum e firesc, singuri. Dacă, totuși, îi alăturăm copiilor de aur, nu trebuie să ne deruteze faptul că mai mulți dintre ei nu sunt

* Carte populară de la 1535. (*N.t.*)

** *Gregorius*, legendă în versuri (în jur de 1190) de Hartmann von Aue, care leagă motivul incestului, al căinței și al ispășirii de figura, neatestată istoric, a Papei Grigore. Este cunoscută și sub numele de *Gregorius von dem Stein* (*Gregorius de pe stâncă*), din pricina locului penitenței autoimpuse. (*N.t.*)

uciși, precum aceștia, ci doar izgoniți. E vorba doar de alungare și reîntoarcere: alungarea poate să fie reprezentată prin expedierea atât într-un spațiu sălbatic, cât și în moarte, reîntoarcerea atât prin regăsire, cât și prin reînviere.

Important este că băieții se reîntorc în cele din urmă pe deplin la viață cu ajutorul apei. Apa reprezintă aici nedeterminarea din care ia naștere zeul-soare, la fel ca și Afrodita; după unele legende Athena și Apollo, Perseu, apoi Siegfried din *Wilkinasage* provin din apă sau sunt aduși de apă[23]. Și Oedip care ucide Sfinxul a fost, potrivit unei tradiții, părăsit într-o luntre; de asemenea, Tristan și Beowulf, britul și danezul, omorâtorii de balauri, vin de peste mări; iar Siegfried din *Cântecul Nibelungilor* urcă cel puțin pe Rin, în sus; tot astfel, Cavalerii Lebedei, apoi Gahmuret, tatăl și modelul lui Parzifal, Gregorius de pe stâncă, replica occidentală a lui Oedip – toți aceștia intră aici, chiar dacă, în cazul lor, adversarul animal s-a transformat într-unul uman – călătoresc pe apă, fie ca prunci, fie ca eroi maturi, gata de luptă, ceea ce pentru subiectul în discuție e același lucru. Acesta e și cazul lui Ahile, corespondentul lui Siegfried din legenda ioniană, în măsura în care el nu este doar fiul unei zeițe a mării, ci și eroul care vine dintr-o insulă pe câmpia din fața Troiei, scena faptelor sale de vitejie. Trebuie amintit aici și Moise, care este abandonat pe apă, crescut de străini, după care ucide un dușman și-și eliberează poporul[24]. Din clipa în care mitul devine legendă istorică, apare și necesitatea de a motiva asemenea date. În ce privește, de pildă, ieșirea din apă, legenda vrea să lămurească felul în care băiatul a ajuns în această situație: e vorba când de o încercare de salvare, precum în cazul lui Moise și a lui Ahile, care urmează să scape pe insula sa de măcelul din fața Troiei; când de un rapt ca în cazul lui Tristan; când de un imbold spre aventuri precum la Siegfried și Beowulf; cînd de încercarea de a împiedica o nenorocire precum la Cyrus, Perseu, Paris, Oedip; sau de a ascunde o faptă săvârșită ca la Gregorius; sau de a pedepsi o astfel de faptă ca la Florian (nr. 27 în colecția de față). S-ar putea face o selecție de povestiri pe tema abandonării băiatului sau a băieților în pădure ori în pustietăți.

Căci apa nu e neapărat necesară. Lipsește, de pildă, într-un basm din nordul Germaniei (Grimm, nr. 47), al cărui subiect corespunde destul de bine cu acela al „Copiilor de aur", anume în „Despre tufa de ienupăr" [*Van den Machandelboom*]. Tatăl mănâncă fără să știe carnea

23. *Cf.* exemplele adunate de W. Müller, *Erklärung der Nibelungensage*, p. 69.
24. Ceea ce nu vrea să însemne că marele precursor al lui Cristos ține de lumea basmului, ci doar că în povestirea tinereții sale se împletesc reminiscențe din vechile mituri, cum s-a întâmplat și în cazul altor figuri importante: Atila, Teodorich, Arthur, iar cel mai clar în acela al lui Carol cel Mare.

băiatului ucis, sora devotată îi îngroapă oasele, pe mormânt crește un ienupăr din care își ia zborul o pasăre, maștera omoară pasărea, dar până la urmă, aceasta se face băiat la loc. Aici mormântul și pasărea au luat locul apei. Alte basme reprezintă altfel ieșirea din indeterminare, din întuneric. Bunăoară, în tinerețe, Ahile trăiește printre femei; Parzifal crește în pustietate, îndrumat doar de mama sa și îndrumat greșit; la fel și Siegfried; Tristan la un vasal al tatălui său mort prematur; Cyrus, Paris, Romulus, copiii lui Octavian, Gregorius cresc printre păstori sau în medii umile; Moise trăiește printre dușmanii poporului său și apoi printre păstori. „Atât de nesfârșită e renașterea ideilor vii”[25]; identicul se reîntoarce necontenit, în veșnice și plăcute variații, fără a ne obosi vreodată, ca un izvor nesecat de artă poetică desfătoare de inimi.

După cum basmul nostru a putut fi situat, pe latura tocmai discutată, în societatea celor mai frumoase legende, tot așa el poate fi urmărit și pe o altă direcție. Într-un basm german omonim, „Copiii de aur” [*Die Goldkinder*] (Grimm, nr. 85) apar, ce-i drept, băieții de aur, dar narațiunea are o cu totul altă desfășurare. Desemnarea celor doi frați ca fiind de aur furnizează, de altfel, un nou argument în favoarea corectitudinii interpretării de mai sus. Prin „de aur”, limba basmului înțelege înfățișarea luminoasă a zeităților bune, aflate necontenit în luptă cu cele rele, întunecate. Una din acestea este și mama haină: ea cunoaște primejdia care o amenință; are mijloacele de a i se sustrage o vreme, dar puterea superioară care acționează în cei prigoniți învinge, totuși, până la urmă.

9. Despre Împăratul Alb și Împăratul Roșu

Un băiat, Petru[26], e foarte vesel deoarece a visat că va ajunge împărat. Întrebat de tatăl său asupra pricinii bunei sale dispoziții, nu vrea să mărturisească și e de aceea alungat. Ajunge la curtea Împăratului Alb, câștigă dragostea fetei de împărat care, atunci când tânărul cade în dizgrație și e condamnat să se prăpădească în turn, îl vizitează în taină și-l hrănește. În vreme ce el este dat acolo uitării, Împăratul Roșu îl amenință pe Împăratul Alb cu pierderea împărăției, dacă nu poate răspunde la trei întrebări. În două rânduri își dă concursul Petru prin gura fetei de împărat, care pretinde

25. Brüder Grimm, *Kinder-und Hausmärchen* I, 1819, p. XXIX.
26. Abia dacă se va putea găsi vreun nume pe care valahii să-l dea mai des fiilor lor; de aceea îl au predilect și eroii de basm. Înrudit cu asta este faptul că la valahi, ca și aiurea, un număr mare de legende și snoave povestesc tocmai despre Sfântul Petru. Figura sa este mai apropiată, mai umană, decât a celorlalți Apostoli.

că a visat sfaturile bune; în al treilea rând ea se preface a fi visat că Petru mai trăiește și că e singurul care poate să fie de ajutor. Astfel e scos din temniță, își ține făgăduiala, îl biruie pe Împăratul Roșu, ia de nevastă pe fata Împăratului Alb și moștenește, în fine, ambele împărății.

*
* *

Două lucruri ies în mod special în evidență în acest basm: îndeplinirea sarcinilor, de care depinde stăpânirea împărăției, și opoziția dintre cele două împărății, care se suspendă cu victoria uneia dintre ele.

Ducerea la bun sfârșit a celor trei sarcini, prin care un tânăr de obârșie modestă ajunge la puterea supremă, apare și altminteri frecvent. De cele mai multe ori însă, sarcinile pretind curaj și forță: ele trebuie să-l ateste pe bărbatul puternic, curajos, înțelept, căruia urmează să-i revină fecioara și împărăția, pentru că numai el este vrednic de ele. Din această categorie sunt muncile lui Herakles, luptele lui Siegfried pentru obținerea Brunhildei. Fără îndoială, cele trei sfaturi ale lui Petru coincid cu lupta lui Siegfried cu balaurul și trecerea lui prin flăcări, precum și cu lupta lui Herakles cu leul: o epocă ulterioară care a pus accentul mai mult pe șiretenie și pe haz a procedat, în acord cu ea însăși, la schimbarea sarcinilor eroului în felul în care s-a văzut aici. Această reprezentare schimbată nu are cum să fie originară pentru motivul că nici în istorie și, cu atât mai puțin în lupta dintre iarnă și vară, victoria unei împărății asupra alteia nu se obține prin răspunsul la ghicitori.

Transformându-se cu timpul, basmul a păstrat victoria, dar mijloacele obținerii ei și-au pierdut treptat înțelesul adevărat, totul a devenit strâmb, iar pe măsură ce elementele aparent naturale au sporit în paguba celor fantastice s-a diminuat verosimilitatea interioară, necesitatea și rotunjimea poetică.

Basmul de față este unul din acelea care s-au îndepărtat destul de mult de solul fantastic, intrate fiind cumva în împrejurările vieții cotidiene. De amintit aici, ca o dovadă cu deosebire concludentă, ocheanul ca substitut raționalizant al oglinzii fermecate care ține de o lume mai arhaică a basmului. De la răspunsurile date de Petru la întrebări la acelea date de Popa Amis*, de Till Buhoglindă și de

---

* *Die Schwänke des Pfaffen Amîs*, prima culegere de snoave germane (în jur de 1230), datorată vagantului der Stricker: 12 narațiuni scurte în versuri despre înșelătoriile unui preot englez, care în cele din urmă se călugărește și ajunge stareț. (*N.t.*)

întreaga tagmă, în care intră, de asemenea, „Împăratul și egumenul”* al lui Bürger nu mai e decât un mic pas.

Concepția modernă a acestui basm se află poate în legătură cu faptul că el amintește foarte viu de o istorie biblică, anume de aceea a lui Iosif. Și Petru visează în tinerețea lui despre măriri viitoare ; și el este înălțat și apoi aruncat în temniță, împrejurare în care un rol important îl joacă și aici iubirea, numai că în alt fel ; și el se salvează prin istețime, mai întâi pe sine din temniță, apoi salvează pe împărat de primejdia care îl amenință ; și lui i se împlinesc visele promițătoare din tinerețe.

Singurul element fantastic care s-a mai păstrat este ura puternică dintre cele două culori. Cauza nu e evidentă, dar probabil că a fost cândva, deoarece constituie axa poveștii. Dacă privim spre religiile păgâne din trecutul îndepărtat, întâlnim la aproape toate popoarele lupta dintre două puteri vrăjmașe, dintre care una se bate pentru dăinuirea lucrurilor pământești, cealaltă pentru subminarea lor. Acesta e sensul pe care îl are lupta dintre olimpieni și giganți, dintre *aseni* și uriașii vrăjmași. Presupun că împărăția albă de aici corespunde olimpienilor și asenilor, cea roșie giganților și uriașilor. Mai departe nu ne putem aventura deoarece totul este prea obscur ; totuși, s-ar zice că Petru, ales de soartă să iasă din întunericul condiției umile, alungat din poziția înaltă la care ajunge și îndepărtat de lângă fata de împărat, dar revenit apoi și obținând o victorie definitivă în fruntea puterilor albe, nu este nimeni altul decât zeul-soare. În lumea slavă alb e tot una cu bun, și nu degeaba, în biografia sa, Maximilian I a pus să fie numit atât el, cât și tatăl său Weisskunig** [Regele alb], spre deosebire de cel albastru, roșu ș.a. Compararea luptelor pământești cu acelea din basme, legende eroice și mituri este desigur tot atât de veche ca și transpunerea în mituri a elementelor istorice : zeii de altădată iau numele unui Theodoric***

---

* „Der Kaiser und der Abt”, baladă humoristică și anticlericală, din 1784, după Thomas Percy. Este, de fapt, în ambele cazuri o prelucrare a basmului AT 922, răspândit și la noi. La Bürger, starețul de la mănăstirea Sankt Gallen trebuie să răspundă la următoarele întrebări : 1. cât valorează suveranul ; 2. în cât timp poate el ocoli pământul călare ; 3. la ce se gândește, iar acel lucru să fie o minciună. În locul starețului nevrednic răspunde ciobanul său isteț. (*N.t.*)

** Scrierea, cu titlul *Weisskunig*, a fost redactată în 1516, după indicațiile împăratului, de secretarul său particular, Marx Treitzaurwein. Titlul vine de la armura albă în care se îmbrăca Maximilian pentru a merge la turniruri sau pe câmpul de bătaie. (*N.t.*)

*** E vorba de Theodoric cel Mare (454-526), regele goților din spița amalerilor, fondatorul regatului ostrogot din Italia, care după moarte a fost transfigurat în figura legendară a lui Dietrich von Bern (= Verona), eroul a numeroase poeme eroice și eposuri cavalerești. (*N.t.*)

și Gundikar*, welfii și hohenstaufenii sunt comparați cu amelungii** și nibelungii sau cu ghelfii și ghibelinii.

10. Petru Firicel

Alungat din casa părintească de o mașteră rea, Petru se duce în pădure, unde își clădește o locuință cu ajutorul lui Strâmbă-lemne și Sfarmă-piatră. Aici sunt necăjiți de un pitic hain cu barba de-un cot, călare pe jumătate de iepure. El îi doboară pe tovarășii lui Petru, dar acesta îl urmărește până în peștera lui întunecată, unde îl omoară.

Iese cu greu la lumina zilei și e luat de suflet de către o bătrână oarbă. Prin viclenie smulge balaurilor, care îi răpiseră femeii vederea, taina aflării ei, după care îi omoară. Bătrâna își recapătă vederea după ce își spală ochii într-un iaz de lapte.

Dar eroul nu mai rămâne mult aici. La plecare primește de la o vulpe, un lup și un urs câte un pui de animal. Ajunge astfel la curtea împăratului, a cărui fată urmează tocmai să fie înghițită de un balaur. Petru o salvează, săgetând cele douăsprezece capete ale balaurului; după victorie adoarme, vine un țigan care îi taie capul, iar cu cele douăsprezece capete ale balaurului se dă drept salvatorul fetei de împărat. Dar animalele îl vindecă pe erou prin puterile lor năzdrăvane, iar el își adeverește fapta cu limbile balaurului pe care le luase cu sine, apoi primește împărăția și pe fată de soție.

*
* *

Numele de Firicel este fără îndoială înrudit cu Trandafir și Florian, cum este numit eroul solar care trezește florile la viață în basmele nr. 23 și 27. Căci cu acesta avem a face și aici, după cum rezultă din faptul că salvarea fetei de împărat, uciderea lui Petru, învierea lui miraculoasă și gloria finală constituie miezul basmului. El o smulge dușmanului ei pe zeița florilor, nu se poate însura imediat cu ea, dar biruie până la urmă toate piedicile care îi stau în cale; comp. p. 322, precum și observațiile la „Zâna de aur a mării" (nr. 26). Animalele năzdrăvane corespund bunurilor prețioase pe care le posedă în genere eroul, cum ar fi calul Grani, cu ajutorul căruia Sigurd își îndeplinește faptele de vitejie. Tot așa interpretează și frații Grimm animalele din basmul „Cei doi frați" [*Die zwei Brüder*] (la Grimm, nr. 60, *cf.* nota 3, 110), înrudit îndeaproape cu acesta.

---

* Rege burgund (sec. al V-lea) cu reședința la Worms, bătut de huni sub Atila. Personalitatea și destinul l-au făcut să slujească drept suport istoric al personajului Gunther din *Cântecul Nibelungilor.* (*N.t.*)

** În eposul eroic german, spița lui Dietrich von Bern, corespunzând neamului amalerilor al lui Theodoric cel Mare. (*N.t.*)

Cele două secvențe care preced povestea propriu-zisă a lui Firicel trebuie examinate separat, deși ele conțin întâmplări înrudite. Compania proastă a lui Petru corespunde uceniciei lui Siegfried la fierari; luptele lui cu piticul în peșteră și apoi cu balaurul nu sunt altceva decât lupta cu monstrul care o amenință pe fata de împărat: de fiecare dată e vorba de iarna vrăjmașă, subpământeană: reprezentări diferite ale aceleiași stări de fapt s-au întâlnit în una și aceeași poveste, deoarece unitatea inițială nu a mai fost percepută. Stranie e totuși secvența a doua, în care Firicel recuperează vederea furată de balauri; la fel ca în cazul feciorului năzdrăvan (nr.1) care recucerește de la zânele din Lacul Negru puterea vărului său (*cf.* pp. 106, 329).

11. Viliș Viteazul

Fetița unui rege este răpită de un balaur la trei zile de la naștere. Când se face mare, fiul de împărat născut în aceeași noapte cu ea pleacă în lume pentru că a visat că trebuie s-o caute. I se alătură eroul nemuritor Viliș, de pe care sar cercuri de fier după ce bea vin. Trec cu bine de primejdiile din Câmpia Dorului și din aceea a Plângerii, precum și de ademenirile Câmpiei Florilor. De la Regina Florilor, care nu știe unde sălășluiește balaurul fur, sunt trimiși la Sfânta Miercuri, de la ea la Sfânta Vineri, de aici, în fine, la Sfânta Duminică. Nici aceasta nu știe să le spună, dar cu ajutorul unui fluier fermecat adună toate vietățile. La sfârșit de tot apare și vulturul, rănit de balaur la o aripă și care astfel poate să-i îndrume. Eroii o răpesc pe fecioară, dar balaurul îi urmărește, îl aruncă pe Viliș în hău, iar pe prinț în nori. Viliș își revine, îl găsește pe prinț și se înțeleg cu fata ca prin lingușeli să afle de la balaur în ce îi stă taina puterii. Balaurul spune că dacă este biruit vulturul de la iazul de lapte, atunci poate fi și el învins. Viliș îl doboară pe vultur și îl omoară pe balaur cu o sabie oferită de patru stâlpi de piatră, dar e pe punctul să ajungă în mare primejdie din pricina sângelui în fierbere al monstrului. După ce Viliș o apără pe fată de capcanele întinse de socrii ei invidioși, o cămașă fermecată și un cal fermecat, se preface în stană de piatră; prințul îl readuce la viață după ce îl stropește cu sângele proaspăt al unui copil înrudit cu el. Abia acum prințul se însoară cu mireasa lui.

*
* *

Multiplicarea eroului, despre care am vorbit deja la p. 337, apare aici prin aceea că Viliș face și trăiește toate lucrurile importante, în vreme ce prințul are parte doar de plăcere, iar la sfârșit îl trezește la viață pe erou. Faptul că cei doi sunt unul și același rezultă din observațiile de la p. 328 despre multiplicarea diferitelor ființe. Păpuși precum acolo vărul, iar aici prințul nu pot fi originare; putem fără

doar și poate presupune că, în forma inițială a poveștii, Viliș se și însura cu fata eliberată, se făcea stană de piatră și era salvat. La începutul și sfârșitul narațiunii întâlnim același lucru : cercurile de fier care sar de pe trupul lui Viliș semnifică, de asemenea, lanțurile morții și ale iernii de care se eliberează primăvara zeul-soare. În basmul german „Regele-broască sau Heinrich cel de fier" [*Der Froschkönig oder der eiserne Heinrich*] (Grimm, nr.1), fiului de rege îi stă alături, ca și aici, un slujitor credincios (Heinrich), căruia îi plesnesc cercurile de fier din jurul inimii ; la fel și stăpânul său, care primăvara – eliberat din temnița iernii, ceea ce denotă lepădarea înfățișării de broască – pleacă cu (spre) mireasa lui. Deoarece prințul și slujitorul sunt unul și același, înfățișarea de broască și cercurile care plesnesc au un înțeles identic. Vinul băut de Viliș simbolizează forța înviorătoare a primăverii. În mod curios apare aici Regina Florilor care participă activ la salvarea fecioarei, dar nu cunoaște locul în care ea e ascunsă, motiv pentru care putem presupune că îi este mamă, corespunzând zeiței Demetra din mitologia greacă. După Murgu (p. 83), Doamna Florilor joacă și azi un rol în reprezentările valahilor, alături de zână care, de fapt, e Diana (v. p. 303). Cele trei sfinte care dau îndrumări și contribuie (la momentul stabilit ?) la salvarea fecioarei apar și în nr. 22 și 24. În ultima narațiune li se spune surori și fără îndoială ele sunt ursitoarele (Nornele, Parcele). Faptul că au nume de zile e cu atât mai potrivit cu cât noțiunile de zi, timp și soartă se contopesc.

Fluierul fermecat care ademenește animalele și ajută la desfacerea vrăjii nu este altul decât acela care a dat numele faimoasei opere a lui Mozart. Schikaneder* a desfigurat, firește, jalnic vechiul înțeles, făcând din răpitorul fecioarei o ființă bună (Sarastro, Zoroaster), din mama jefuită, o zeitate nocturnă haină, deci a răsturnat complet lucrurile. Fluierul este unul din bunurile fermecate ale eroului, conferit de puteri superioare, ca și cornul dăruit de Oberon** lui Hüon. Un alt bun este sabia primită de Viliș de la stâlpii de piatră, la fel ca Siegfried care își capătă spada, Balmung (adică, fiul grotei), din peștera piticilor.

Împrejurarea de a descoase pe cineva spre a-i afla taina, care aici este hotărâtoare, apare și altminteri, doar că în alt context : Simson,

---

* Emanuel Johann Schikaneder (1751-1812), actor, cântăreț, director la teatrul din Regensburg. A scris, după cum se știe, libretul *Flautului fermecat* și succesul operei l-a salvat de faliment, căci Mozart nu și-a rezervat drepturi de autor. (*N.t.*)

** Regele elfilor din eposul cu același titlu al lui Cr. M. Wieland (1780), inspirat în cea mai mare parte de romanul cavaleresc francez *Huon de Bordeaux* (sec.al XII-lea) – *n.t.*

chiar și după nume un zeu solar, se dă de gol în fața Dejanirei; Siegfried, din pricina curiozității Krimhildei. Dar, în vreme ce acolo se pregătește astfel pieirea ființei bune, în basmul lui Viliș cea care se trădează e ființa haină; tot așa în basmul german despre „Dracul cu cele trei fire de păr de aur" [*Der Teufel mit den drei goldenen Haaren*] (Grimm, nr. 29) și în „Dracul și bunica lui" [*Der Teufel und seine Grossmutter*] (Grimm, nr. 125).

Prigonirea miresei de către rude coincide desigur cu dușmănia lui Hagen și Gunther împotriva lui Siegfried, deci ea se adresează nu fetei, ci eroului salvator.

Reînvierea cu ajutorul sângelui a dat mult de furcă antichității. Compară aici *Sărmanul Heinrich* [*Der Arme Heinrich*] al fraților Grimm, Berlin, 1815, p. 172*. În aceeași ordine de idei, de menționat și obiceiul frăției de sânge despre care se vorbește pe larg tot acolo (pp. 183 și urm.).

12. O poveste de pe vremea romanilor

Se povestește cum s-a renunțat la obiceiul de a-i ucide pe bătrâni. Un fiu bun își îngrijește tatăl pe ascuns: lupta pe care bărbații o au de dat cu un monstru dintr-o peșteră labirintică se sfârșește cu bine numai datorită sfatului înțelept al bătrânului, ceea ce duce la hotărârea de a se renunța la acest crud obicei.

*
* *

„Vremea romanilor" desemnează, de fapt, doar o epocă îndepărtată: valahii folosesc predilect această formulă deoarece sunt mândri de originea lor romană. Din destinul zeului s-a păstrat aici doar lupta cu monstrul. Felul în care este înfățișat acesta amintește foarte bine de Minotaur; sfatul înțelept al bătrânului care îi scoate pe luptători afară din peșteră este tot una cu firul Ariadnei, și deci un rest din bunurile miraculoase care îl ajută pe erou să iasă învingător; un al doilea mijloc este calul năzdrăvan (Grani al lui Siegfried); un al treilea, sabia, a fost poate doar uitat de povestea noastră. De o soartă identică are parte, fără îndoială, și Ariadna acestui Tezeu valah: o

* E vorba de legenda lui Hartmann von Aue (în jur de 1195) care istorisește povestea vindecării de lepră a unui cavaler păcătos prin harul divin, urmare a propriei căințe și a spiritului de sacrificiu a unei fete neprihănite. Frații Grimm au publicat textul într-o ediție critică, prima dintr-o serie consacrată tipăririi de opere poetice medievale. (*N.t.*)

urmă a ei s-a păstrat, s-ar zice, în faptul că uciderea monstrului are drept consecință suspendarea obiceiului barbar. Trecerea fecioarei florilor în proprietatea zeului hibernal a fost frecvent prezentată ca o jertfă prin care sunt răscumpărate pustiirile monstrului, așa de pildă în cazul Minotaurului ; când el e doborât, jertfa e suspendată. Dar încă din legenda Minotaurului, ca și din aceea a lui Sigurd din *Edda*, se vede că mireasa eroului nu mai este abandonată monstrului, ci urmează, fără legătură necesară, să fie cucerită ulterior. În povestea valahă s-a renunțat cu totul la ea, și într-o asemenea măsură, încât tributul, căruia în legenda antică îi pune capăt Tezeu, nu mai constă din oameni tineri, ci din vârstnici, care nu mai sunt sacrificați monstrului. Așa se rătăcește basmul, de sute de ori, atunci când părăsește terenul mitului și se angajează pe drumul istoriei.

13. Prințesa și porcarul

O fată de împărat vrea să se mărite doar cu acela care e în stare să se ascundă de trei ori atât de bine, încât să nu-l poată descoperi cu oglinda ei fermecată ; cel care e învins în această întrecere își pierde și viața. Numeroși sunt cei care încearcă zadarnc ; cutează atunci și porcarul împăratului. Forțele naturii îi sunt apropiate, așa încât în prima zi un vultur îl ascunde în nori, a doua zi un pește în adâncul mării ; dar în ambele cazuri degeaba. A treia oară un duh al pădurii îl preface într-un trandafir frumos și îl fixează în spatele coroanei prințesei, care astfel nu îl poate vedea și el câștigă.

*
* *

Îl întâlnim aici din nou pe tânărul de condiție umilă, pe care puteri miraculoase îl ajută să acceadă la strălucitoarea mireasă. Pricina pentru care ea trebuie câștigată cu dificultate nu stă, precum a fost cu siguranță cazul în forma inițială a narațiunii, în faptul că un tâlhar, un balaur etc. a răpit-o, ci în aversiunea ei pentru căsătorie, la fel ca Brunhilde din *Cântecul Nibelungilor*. Ca s-o cucerească, aceasta îl pune pe erou să se lupte numai cu ea însăși ; tot așa și aici, doar că eroina nu mai este războinică, asemenea Brunhildei, ci pricepută în vrăjitorii ; luptele nu mai pretind forță și curaj, ci cunoștințe tainice, magice, precum parțial și în cazul lui Siegfried. Tot așa o cucerește Oedip pe Iocasta, dezlegând ghicitoarea Sfinxului ; în basmul valah, Sfinxul vrăjmaș s-a pierdut, rolul său fiind preluat de fata de împărat.

Și rolul oglinzii fermecate e altul. În „Cronica celor trei surori", la Musäus, vraja care îi apasă pe cei trei prinți și pe frumoasa Hildegard,

adică puterea iernii, este anulată prin faptul că Reinald sparge o tablă cu semne magice: ursul, vulturul și peștele, adică pământul, aerul și apa (Demetra, Zeus, Poseidon) îl ajută să sfarme vraja. Tot așa, vedem și în basmul nostru cum vulturul, peștele și duhul pădurii (aer, apă și pământ) se unesc cu eroul și nimicesc puterea oglinzii fermecate. Pe aceasta eroul o și sparge mai apoi pe loc. Putem deci presupune de-a dreptul că fecioara posedă oglinda nu în calitate de zeiță a florilor, ci în măsura în care a preluat semnificația, ce i-a devenit proprie, a zeității hibernale dispărute. Faptul că distrugerea oglinzii nu determină victoria, ci îi urmează acesteia întâmplător, nu a putut figura deci în narațiunea originară.

Înrudirea strânsă a acestui basm cu cel mai sus pomenit al lui Musäus, deci și cu „Fiul năzdrăvan al împărătăsei" (nr.1, *cf.* p. 327), este neîndoielnică. Și totuși, cât de diferite apar ele la lectură! La început deosebirea dintre două sau trei concepții s-a manifestat în variații inaparente, în accentuarea sau estomparea unui detaliu; dar înaintând apoi fiecare pe drumul său, dezvoltând sugestia inițială, ele s-au îndepărtat până la irecognoscibil una de cealaltă.

14. Vaca năzdrăvană

Un băiat al cărui naș e Dumnezeu însuși primește de la acesta numele de Petru și o vacă. Ea fată alte două, una cafenie și alta pătată, pe care diavolul încearcă zadarnic să pună mâna. Un împărat făgăduiește să dea împărăția și mâna fetei sale aceluia care va ara într-o zi două pogoane de aramă. Petru izbutește cu ajutorul vacilor sale, dintre care una împinge chiar soarele înapoi cu coarnele, căci cobora prea devreme. Apoi împăratul vrea să-l lipsească de răsplată, păcălindu-l, dar, iarăși cu ajutorul vacilor, intră în stăpânirea bunurilor sale. Un alt rege i le ia prin vicleșug, dar numai pentru scurtă vreme, căci prin aceleași mijloace și le recuperează.

*
* *

Semnificația divină a lui Petru mai e perceptibilă în faptul că e finul lui Dumnezeu și că posedă vacile divine. În credințele păgâne, acestea sunt însoțitoarele zeului-soare, precum în alte părți unul sau mai mulți cai. Relația lor cu biruința verii se străvede în măsura în care arama pe care ele o ară reprezintă doar solul tare și fără vegetație din timpul iernii. Diavolul a fost introdus de o viziune creștină mai târzie în locul zeului hibernal, așa cum s-a observat la pp. 331, 336. O tulburare a conținutului arhaic provine din faptul

că împăratul și fata lui sunt împotriva eroului: ca și în narațiunea despre porcar (nr. 13), ei au preluat o parte din sarcinile care revin, de fapt, zeului hibernal.

Numeroase asemănări cu acest basm are o poveste din nordul Germaniei, „Ferenand cel credincios" [*Ferenand getrü*] (Grimm, nr. 126). Și aici, Dumnezeu însuși e naș; în locul vacii, el îi dăruiește finului un cal, care prin culoarea lui albă se vădește lesne a fi un cal solar, cu atât mai mult cu cât are și darul vorbirii și-l ajută pe erou să se însoare cu fata de împărat în același fel ca vacile de aici sau ca Grani din *Edda*. Eroina din basmul german este iarăși una din fecioarele adormite, ceea ce aruncă o lumină și asupra fetei de împărat. În afară de cal, Ferenand mai are două scule fermecate, o pană de scris și un fluier, de care însă nu se folosește și care deci sunt, și ele, pe punctul să se piardă, după cum și basmul valah a renunțat deja la ele.

15. Pomul împăcării

Un pescar își juruiește băiatul diavolului care îi făgăduiește în schimb o mare bogăție. În ziua fixată, băiatul pornește spre iad îmbrăcat în haine preoțești, cu multe cruci. Pe drum dă peste o casă de tâlhari, unde trăiește mama cu cei doisprezece feciori. Nu i se face nici un rău: preocupată de mântuirea feciorilor, bătrâna îl roagă să întrebe în iad cum se pot răscumpăra ucigașii. Deoarece diavolul îl disprețuiește fiindcă e preot, îi dă chiar un înscris la mână, băiatul pescarului se întoarce, iar tâlharul cel mai tânăr pune în aplicare sfatul diavolului: bagă în pământ ciomagul cu care a făptuit primul omor, aduce apă cu gura și îl udă până ce înfrunzește. Din merele de aur care cresc în pom își iau zborul porumbei albi. La vederea acestei minuni, se pocăiesc și ceilalți tâlhari, se înfățișează la judecată și sunt iertați.

*
* *

Episodul frecvent întâlnit, în care un tată își juruiește copilul ca jertfă, dar soarta dă o întorsătură fericită întâmplării, a fost discutat la p. 331: pământul își leapădă podoaba verde. Dacă respingem ideea că aici, în locul fecioarei care semnifică de obicei această podoabă, apare un tânăr, atunci trebuie să ne gândim la un fenomen înrudit: reîntoarcerea zeului-soare în primăvara următoare. Iadul înseamnă, ca și în legenda nordică al lui Balder, locul unde trebuie să stea zeul-soare atâta timp cât stăpânirea lui e zdrobită.

Acest loc e însă reprezentat și prin altă imagine, aceea a casei tâlharilor. Afirmația mea nu va surprinde, dacă se va avea în vedere că la fel procedează și basmul „Oglinda fermecată" (*cf.* p. 335) și că în lumea basmelor există numeroase exemple de asemenea multiplicări. În plus, potrivit povestirii de față, casa tâlharilor e situată aproape de iad. Haina preoțească a tânărului care îl apără de iad este aceeași cu protecția zeiței Artemis când o salvează pe Iphigenia. Faptul că tânărul iscodește și află taina diavolilor, păgubindu-i de sufletele tâlharilor, figurează, de asemenea, printre faptele eroului în multe basme. Așa și în istoria lui Viliș (nr.11) – a se vedea spre comparare observațiile de la pp. 344-345. Pomul împăcării, făcut să crească prin magie dintr-o bâtă uscată, apare bunăoară și în istoria Libušei la Musäus. De asemenea, în istoria împăratului Carol; poate că în acest pom s-a păstrat una din minunile pe care trebuie să le săvârșească zeul-soare înainte de a putea să se însoare; pomul amintește de merele de aur obținute de Perseu și care inițial coincid, desigur, cu comoara lui Sigurd. Comp. și observațiile de mai jos la „Păcală" (nr.22).

Convertirea tâlharilor, reprezentată simbolic prin porumbeii albi, este o intervenție creștină ca și haina preoțească a eroului: la bază stă, fără îndoială, trezirea sau salvarea fecioarei, care în alte basme este ținută captivă în peștera tâlharilor și care aici pare să fie reprezentată de mama hoților, precum în nr. 5 de sora lor.

16. Fata împăratului și mânzul

O fată de împărat îngrijește cu duioșie un mânz fătat în ziua nașterii ei, care mănâncă foc. Potrivit vrerii tatălui său, urmează să se mărite doar cu acela care va putea dezlega o ghicitoare dată.

Deoarece e sortită să ia de bărbat pe fiul unui vrăjitor rău și balaur, fuge, zburând prin văzduh, călare pe mânz. Apare în haine bărbătești la curtea unui alt împărat, ajunge aici la mare cinste și scapă cu ajutorul mânzului de toate capcanele întinse de foștii sfetnici care vor s-o răstoarne. Astfel, când urmează să se probeze dacă e fată sau băiat, alege nu furca de tors, ci armele. În fine, presupusul tânăr primește sarcina de a fura pentru bătrânul său stăpân pe fata unui împărat vecin, închisă într-un palat de sticlă: având la ea o comoară minunată, pornește în zbor, călare pe mânz, dobândește fata de împărat, chipurile pentru sine, și pornește înapoi cu ea sub pretextul că nu se poate însura până ce nu o arată părinților săi. La curtea celui care o trimisese, fecioara își dezvăluie adevărata identitate, fata din palatul de sticlă se resemnează să se mărite cu bătrânul împărat, iar ea însăși cu fiul acestuia.

În timp ce bărbatul ei se află pe câmpul de bătaie, ea îi face doi feciori de aur. Un sol e trimis în tabără să-l anunțe, dar vrăjitorul rău, pentru al cărui fiu fusese sortită fata de împărat, falsifică scrisorile pe drum și

nefericita urmează să fie arsă pe rug. În clipa hotărâtoare apare mânzul care o ia cu copiii și o transportă într-un palat îndepărtat, păzit de lei. Aici trăiește în sărăcie până ce o întâmplare face ca soțul ei, care fusese indus în eroare, să pornească la vânătoare și să ajungă la ea. Totul se termină astfel cu voioșie.

*
* *

Timpul a întreţesut aici, ca de atâtea ori, mai multe basme care iniţial au fost de sine stătătoare:

1. Despre fecioara care poate fi obţinută numai prin dezlegarea unei ghicitori s-a vorbit mai sus (pp. 340, 344). Această naraţiune nu se află corelată cu următoarele în mod necesar, ci ea justifică doar apariţia fecioarei pe scena faptelor ei.

2. Nucleul este, s-ar zice, partea referitoare la mânzul năzdrăvan și la eliberarea fecioarei din palatul de sticlă. Calul înţelept, auxiliar al eroului, apare și în două basme germane: „Păzitoarea de gâște" [*Die Gänsehirtin*] (Grimm, nr. 89) și „Ferenand cel credincios" (Grimm, nr. 120). În ambele cazuri, el își ajută stăpânul să ajungă la ţintă, trecând cu bine de toate primejdiile; „Ferenand cel credincios" coincide chiar cu basmul nostru în aceea că eroul este trimis la sfatul unui trădător să aducă fecioara și că în acest scop i se dau mari bogăţii. Prin faptul că se hrănește cu foc, dă sfaturi și zboară prin văzduh, calul se trădează ca fiind același cu Xanthus al lui Ahile, cu Grani al lui Sigurd, chiar și cu Pegasul lui Apollo, deci cu acela al zeului-soare, care, purtat sau tras de el, o scoate pe fecioara florilor din lumea subterană, aici din palatul de sticlă. Identitatea cu Ahile se vădește apoi în episodul alegerii armelor în locul obiectelor dorite de femei; căci tocmai astfel îl recunoaște Odysseus pe Ahile ascuns la Skyros, printre fecioare. Evident, basmul nostru a avut la început doar o singură, presupusă, fecioară, căci fecioarele nu sunt destinate faptelor de vitejie: avem a face aici cu un nou exemplu de obscurare din cele care se ivesc atât de frecvent în viaţa basmelor. Dar, din această pricină, apar și alte complicaţii caracteristice: mesagerul care dobândește miraculos fecioara închisă în mod straniu, dar care nu o poate imediat peţi, este, cum s-a arătat mai sus (pp. 331, 334), zeul-soare care trebuie s-o mai aștepte pe cea salvată și mult după ce iarna vrăjmașă a fost învinsă. O dată ce sensul primordial a fost uitat, iar basmul s-a transformat într-o presupusă istorie, legendele s-au chinuit în fel și chip să găsească o motivaţie pentru acea omisiune: Sigurd devine necredincios Brunhildei din pricina unei băuturi vrăjite; Parzifal e neștiutor ca un copil; după ce Gudrun e salvată, Herwig trebuie mai întâi să supună ţara normandă. Unii eroi aduc de la bun început fecioara doar ca pe o sarcină primită de la alţii, așa Siegfried pe

Brunhilde, Horant pe Hilden, Tristan pe Isolde. Cu aceasta se și încheie basmul nostru; dar transpare vag în el tinerețea lui Ahile: mergând mai departe decât legenda acestuia, basmul de față are drept erou o fecioară adevărată și astfel câștigă, în schimbul șovăielii mirelui, un mobil foarte special care apare, de altfel, și într-o poveste orientală, dacă nu mă înșel în *O mie și una de nopți*.

3. O mențiune specială merită să fie făcută în legătură cu modul în care este motivată ultima izgonire. Pe mama calomniată, condamnată la moarte și salvată miraculos, care apare și în povestirile despre „Împăratul Octavian", „Genoveva", „Hirlanda", „Nimfa din fântână" (la Musäus), am întâlnit-o deja sub chipul fetei sărace a tăietorului de lemne (nr. 2). Încercarea de a o interpreta se găsește la p. 331; oriunde urmează să apară moartea prin foc, precum aici, în „Nimfa din fântână" sau în „Copilul Mariei" (*Marienkind*) (Grimm, nr. 3), relația cu razele arzătoare prin care zeul-soare (Abraham, Agamemnon) își ucide propriul copil (Zeus, în trupul soției sale Semele) continuă să fie deosebit de clară.

17. Ileana Cosânzeana

Un împărat are trei feciori care îi cer unul după altul învoirea de a se însura. Le-o dă cu condiția de a se duce tot atât de repede ca el pe când era tînăr, în orașul în care trăiește iubita lui. Primii doi feciori nu izbutesc; mezinul, Petru, află de la un câine bătrân cum poate să obțină calul care l-a purtat odinioară pe tatăl său: calul înghite foc, bea vin fiert, pe-o nară suflă ger, pe alta văpaie, merge cu o viteză incredibilă și dă sfaturi bune. Îl duce rapid la acea iubită a tatălui său care însă l-ar fi ucis dacă, prefăcut în păduche, calul nu l-ar fi ascuns în măseaua sa.

Sora acestei femei, Ileana, se îndrăgostește de Petru: ea va fi dată însă numai după acela care va ști să se ascundă astfel încât tatăl ei, un mare vrăjitor, să nu-l poată găsi; cine nu izbutește își pierde capul. Calul îl ascunde de două ori zadarnic pe Petru, în norii cei mai de sus și în adâncul mării; de fiecare dată este lăsat în viață la rugămintea Ilenei. A treia oară, calul îl ascunde sub formă de păduche în părul bătrânului și Petru câștigă; în locul capului său, acela al vrăjitorului împodobește cel de al douăzecilea par care rămăsese gol.

Petru urmează acum să-și aducă părinții la nuntă, dar mai înainte trebuie să slujească la un alt împărat deoarece calul său nu mai are putere să-l ducă mai departe. Aici îndeplinește sarcini grele cu ajutorul calului: o aduce împotriva voinței ei, tocmai pe acea Ileană pentru noul său stăpân, și, deoarece ea consimte să se mărite cu împăratul numai după ce se vor îmbăia amândoi în lapte de iepe, Petru le aduce și pe acestea. Dar în baia fierbinte împăratul își află moartea, iar Petru are acum, în afară de mireasa redobândită, două împărății.

*
* *

Prenumele eroinei apare frecvent la valahi. Și într-un basm german[27], numele prințului Schwan [Lebădă], care apare de mai multe ori, rimează cu *die versprochene Braut Julian*' [mireasa promisă, Iuliana]. Povestitorul nu a știut să explice cognomenul. Poate e de origine slavă și are doar terminație valahă: în limba slavilor iliri, *kosița* desemnează acele codițe laterale pe care fetele ilire, și parțial și cele valahe, le poartă la tâmple; în acest caz Cosânzeana (fecioară cu codițe la tâmple) s-ar referi la o înfățișare plăcută, precum Albă-ca-zăpada sau alte nume date eroinelor de basm. Oricum, părul joacă adesea la ele un rol important: acela al eroinei Rapunzel (Grimm, nr.12) este de aur și se întinde de la înălțimea turnului până la pământ; fata de împărat care ajunge păzitoare de gâște (Grimm, nr. 80) are păr de argint și atât de lung, încât până și-l împletește, păzitorul de gâște, care vrea să-i smulgă fire din el, are timp să alerge până departe după pălăria sa luată de vânt.

Să nu se fi păstrat oare în acest adaus la nume părul pe care îl are, după vechea legendă nordică, Sif, soția lui Thorr! Vrăjmașul Loki i-l taie, dar Torr îl silește să le pună pe elfele negre să-i facă unul nou. Sif este, după Uhland (*Thor*, 75)[*], „cîmpul de grâne, a cărui podoabă galbenă este tăiată vara târziu, apoi țesută din nou de duhuri ale pământului lucrând nevăzut".

Eroul care pleacă în lume cu calul său năzdrăvan (*cf.* p. 350) și îndeplinește sarcini grele cu ajutorul lui, omoară dușmanul și se însoară cu fata de împărat constituie și nucleul acestui basm. Faptul că își dă de rușine frații mai mari nu face decât să-i sublinieze mai puternic excelența, dar este și un element caracteristic foarte răspândit: și mezinul lui Haimon, Reinold[**], împreună cu calul său Bayard, și Cidul[28] cu calul Babieça se înfățișează ca frați ai lui Sigurd, iar înălțarea lor e cu atât mai strălucitoare, cu cât frații mai mari au

---

27. „Vom Prinz Schwan" [„Despre prințul Lebădă"], nr. 59 în prima ediție a colecției Grimm, *Kinder- und Hausmärchen*; comp. 3, 218 în cea de a doua ediție.

* E vorba de studiul de mitologie germanică *Der Mythus von Thor nach nordischen Quellen*, 1836. (*N.t.*)

** E vorba de eroul unui epos francez din sec. al XII-lea, legat de ciclul lui Carol cel Mare, care a circulat atât în Franța (de la sfârșitul sec. al XV-lea), cât și în Germania (începând cu 1531) sub formă de carte populară: *Les quatre fils d'Aymon*, respectiv *Die vier Haimonskinder*. (*N.t.*)

28. În legătură cu includerea acestui erou, indenegabil istoric, *cf.* nota 24 de la p. 338.

eșuat înaintea lor. Indicația după care eroul trebuie să săvârșească ceea ce tatăl său a săvârșit înaintea lui pornește de la faptul că fiecare primăvară cu soarele ei nu este decât, asemenea fiului, o renaștere a primăverii precedente.

În câteva puncte, basmul nostru e confuz. Mireasa e și aici scindată într-una vrăjmașă și una binevoitoare (Ileana). Unitatea primordială se mai vede, totuși, în faptul că sunt surori. Ca adversar care trebuie combătut apare, ca și în alte cazuri, tatăl miresei. Pedeapsa care îl amenință pe nefericitul pețitor se întâlnește și în legenda lui Erec*, prelucrată în germană de Hartmann von Aue : uriașul roșu Mabonagrin a expus pe prăjini de stejar capetele a 80 de învinși ; pentru următorul e o prăjină goală, de care atârnă un corn în care urmează să sufle agresorul în cazul, improbabil, în care va birui. Mabonagrin este învins ; faptul că Erec îi dăruiește viața este, s-ar zice, o derogare târzie, în spirit cavaleresc.

Cele trei sarcini depind, ca de atâtea ori, nu de curaj, ci de isteține sau de vrăjitorie (*cf.* pp. 340, 346). Ceea ce e în ordine, dar nu și faptul că sarcina se repetă de trei ori : mai întâi când eroul ajunge la curtea Ilenei, apoi când trebuie s-o cucerească, în fine, când trebuie s-o pețească pentru altul. Acest din urmă episod amintește de Sigurd care și el o cucerește pe Brunhilde mai întâi pentru sine, apoi a doua oară pentru Gunnar. Aici intră și faptul că eroul nu se însoară cu cea fără nume, pe care o caută, ci cu Ileana. După cum s-a observat, în astfel de narațiuni, îndepărtarea temporară a zeului învingător de mireasa salvată a devenit obscură : fecioara regăsită se transformă într-una străină ; în loc să fie lăsată cu mirele, prima fecioară e părăsită. Prima răsturnare e bine motivată prin aversiunea miresei căutate ; în schimb, cea de a doua este inabil explicată prin servitutea în care intră eroul. În acest punct, *Edda* introduce o băutură erotică prin care Sigurd uită de Brunhilde. Alte basme și legende încearcă, la rându-le, să explice în felurite chipuri ceea ce nu a mai putut fi înțeles din clipa în care narațiunea a încetat să mai fie mit.

18. Diavolul și ucenicul său

Un țăran își dă, de trei ori, feciorul pe câte un an diavolului la învățătură, cu condiția să-l poată lua înapoi dacă îl recunoaște. Diavolul iese păgubaș și feciorul procură tatălui său de două ori mulți bani, prefăcându-se în animale frumoase, mai întâi într-un bou, apoi într-un cal, care sunt vândute

* Primul roman german din ciclul arthurian (1180-85), având la bază romanul curtean *Erec* al lui Chrétien de Troyes. (*N.t.*)

scump. A doua oară însă tatăl se lasă înșelat de cumpărător, de diavol, și vinde și frâul, și astfel feciorul trebuie să rămână cal, îndurând foame și sete. În fine, izbutește să bea dintr-un izvor : se preface în pește, și deoarece diavolul îl urmărește, se face un inel care sare pe degetul unei prințese. Cum însă ea trebuie să-l dea, se preface într-un grăunte iar apoi, fiindcă diavolul prefăcut într-un cocoș vrea să-l ciugulească, într-un nagât care ucide cocoșul. După care se însoară cu prințesa.

*
* *

Puterile miraculoase ale feciorului sunt sugerate de o manieră care amintește viu de felul în care Wade își trimite fiul la învățătură, la Mime, fierarul ingenios ; de asemenea, de șederea lui Siegfried la fierari. Sensul nu e altul decât ieșirea eroului din condiția de inferioritate, de indeterminare. Această origine a sa este povestită de două ori : mai întâi tatăl îl recuperează de la diavol ; apoi de învelișul cabalin îl scapă apa, despre a cărei putere miraculoasă s-a vorbit la p. 338. Foamea și setea pe care le îndură ca animal desemnează caracterul apăsător, umilitor al acelei condiții. Dintre peripețiile sale ulterioare mai sunt tratate aici izbânda asupra dușmanului malign și cucerirea miresei. Totul însă este adus spre o zonă ignobilă : înșelăciune și scamatorie, acestea anume sunt prilejuite de îndeplinirea sarcinilor. Foarte adesea basmele corupte se complac în a elabora cu grijă asemenea trăsături izolate, spre paguba întregului. Prefacerea în inel a fost poate determinată de acel inel care, potrivit celor spuse la p. 333, joacă un rol în câștigarea fecioarei.

Un subiect asemănător cu acesta îl are un basm din nordul Germaniei, „Pungașul și maestrul său" [*Der Gaudieb und sein Meister*] (Grimm, nr. 68). În legătură cu urmele variate ale întrecerii în metamorfoze și ale victoriei finale a unuia dintre cei doi luptători, zeitatea bună, vezi basmele fraților Grimm 3, 121.

Această istorie apare și în mituri incontestabile. Astfel, după o legendă eoliană, Herakles, fiul lui Neleus, nu îl poate învinge pe Periklymenos. Acesta are de la Poseidon darul de a lua orice înfățișare : când se ridică în zbor ca vultur, când se furișează ca șarpe, când zumzăie ca o albină, când se târăște ca o furnică primprejur. Dar tocmai când se așază sub chip de albină pe carul de luptă, Athena îi face un semn lui Herakles care astfel îl învinge[29].

După o legendă celtică, micul Gwion a furat zeiței Ceridwen trei picături vrăjite și fuge de ea. Deoarece îl urmărește, se preface în iepure, iar ea în câine de vânătoare ; el în pește, ea în vidră ; el în

29. Hesiod, la care trimite scoliastul lui Apollonius din Rhodos, 1, 156.

pasăre, ea în șoim; el, în fine, în bob de grâu, ea în găină. Dar de la bobul înghițit rămâne grea și naște copilul minune Taliesin („frunte strălucitoare") care, abandonat pe apă, e pescuit la mal[30]. Taliesin, cel născut pe ape, cel plin de strălucire, este, potrivit celor spuse la p. 338, nimeni altul decât zeul-soare: Ceridwen care îl înghite, apoi îl naște din nou, reprezintă iarna sau lumea de jos. Căci aceasta nu-l poate ține pe zeul-soare decât scurtă vreme captiv. După cum basmul nostru reprezintă victoria zeului-soare, basmul celtic o înfățișează pe aceea a zeiței hibernale.

19. Feciorul alungat

La uneltirile mamei sale vitrege, un băiat este alungat și găsește în pădure un uriaș care îl ia de suflet. Cu ajutorul său dobândește o zână de nevastă, furându-i coroana în timp ce se scaldă. Mai târziu, zâna fuge prin vicleșug, el pornește după ea, pune mâna pe trei obiecte fermecate, moștenite de trei draci, pe care aceștia și le dispută, și cu ajutorul lor își regăsește nevasta.

*
* *

Șederea eroului la uriaș, în pădure, este aceeași cu șederea lui Siegfried la fierar, cu a lui Ahile printre femei: obscuritatea în care se află zeul-soare înainte de a se angaja pe traiectoria sa de învingător. Tot așa, datorită sculelor sale fermecate, fiul alungat poate fi desemnat ca un alt Perseu sau ca un alt Siegfried: măciuca pietrificatoare este secera de diamant a primului sau spada (Balmung) a celui din urmă; pălăria este scutul care invizibilizează al lui Perseu sau tichia folosită în același scop de Siegfried; hainei cu care eroul nostru zboară prin văzduh, îi corespund sandalele înaripate ale lui Perseu sau calul Grani al lui Sigurd. Și episodul cu câștigarea celor trei obiecte moștenite apare la Siegfried. Ca o abatere poate fi privit faptul că eroul ajunge aici în posesia lor abia după ce își dobândește nevasta, când, de fapt, ele sunt proprietatea lui originară, componente ale ființei sale, simboluri ale forței irezistibile cu care soarele învinge. Mireasa pe care probabil o salvează de metamorfoză, poate de înfățișarea de lebădă, este fecioara florilor pe care o eliberează din temnița iernii. Faptul că o pierde din nou trebuie înțeles fie în sensul despărțirii trecătoare a lui Sigurd de Brunhilde, a lui Parzifal de Condwiramurs (v. p. 350), fie în sensul despărțirii de către iarnă a celor doi. În acest

30. Nork, *Mythologisches Realwörterbuch*, Stuttgart, 1843, I, 337.

caz, prima obținere a miresei ar fi tot una cu cea de a doua și ar putea fi considerată inutilă, dacă nu ar sluji la sublinierea puternică a capacității eterne a zeului de a ieși învingător.

Exact aceeași desfășurare are și legenda despre „Răpirea vălului" la Musäus ; doar că acolo totul s-a mutat pe teren istoric, iar basmul s-a transformat în legendă. În locul izgonirii de către mașteră avem o bătălie pierdută : în locul uriașului din pădure, pustnicul la care tânărul șvab rătăcit găsește un cămin ; în afară de înfățișarea de lebădă a miresei, din fantastic n-a mai rămas nimic, au dispărut anume cele trei scule fermecate ; s-a încercat să se vadă o vagă urmă a lor în negoțul, aducător de bogăție, cu scobitoare presupuse a avea puteri vindecătoare.

20. Darurile fermecate

Un țăran sărac pornește la drum să se răzbune pe Dumnezeu pentru că unuia îi dă prea mult, iar altuia prea puțin. Se întâlnește cu Dumnezeu care nu i se face cunoscut, dar îi dăruiește un măgar care la poruncă dă din el bani. În timp ce țăranul chefuiește, hangița îi schimbă animalul fermecat. A doua oară i se întâmplă la fel cu o masă care la poruncă se umple de bucate și băuturi fine. Pentru a treia oară primește o bâtă care la comandă snopește în bătaie pe dușmanii proprietarului său. Mai întâi, deoarece el își este sieși cel mai mare dușman, trebuie să suporte pe propria piele efectele bâtei până ce își recunoaște greșeala ; după care își recuperează cu ajutorul bâtei de la hangii hoți celelalte două daruri prețioase, pe care mai apoi știe să le folosească în chip înțelept.

*
* *

Sculele fermecate ale eroului divin au prilejuit aici o istorie în care natura originară a posesorului lor mai apare doar pentru că acesta pleacă la luptă și este înzestrat de însuși Dumnezeu cu daruri prețioase. A dispărut însă scopul folosirii lor, adică doborârea dușmanului și câștigarea fecioarei, și asta deoarece fantezia unei epoci mai târzii s-a pasionat de caracterul miraculos al acelor obiecte. Și mai recentă este utilizarea lor etică.

Înrudite foarte îndeaproape cu această poveste sunt basmele germane „Masă, pun'te, măgarul de aur și bâtă, sări din sac" [*Tischchen deck dich, Goldesel und Knüppel aus dem Sack*] (Grimm, nr. 36) și „Ranița, pălărioara și gornișoara" [*Der Ranzen, das Hütlein und das Hörnlein*] (Grimm, nr. 54). În *Basmele irlandeze*, traduse din engleză de frații Grimm, se povestește la p. 42, cum un țăran sărac primește

de la un elf o sticlă, din care se ridică slujitori cu bucate prețioase; după ce prăpădește sticla, primește o a doua, din care se ridică bărbați cu bâte: aceștia îl ajută să recupereze prima sticlă.

Și legenda despre „Scutierii lui Rolland" [*Rollands Knappen*] din colecția Musäus, de proveniență probabil sud-franceză, e asemănătoare, dar finalul ei e nesatisfăcător deoarece scutierii nu mai primesc înapoi bunurile ce le-au fost jefuite. De asemenea, acestea au la ei altă înfățișare, astfel: măgarul grosolan a devenit un pfenig de aramă care produce bani de aur; masa greoaie un șervețel comod; bâta butucănoasă un deget de mănușă ce invizibilizează. Tot aici intră tichia magică și săculețul lui Fortunat*.

21. Mângiferu

Mângiferu, un soldat foarte curajos și un tot atât de mare bețiv, ajunge la un palat fermecat, unde pentru început se îndestulează cu toate bunătățile, iar apoi se luptă victorios cu cete de monștri. Curăță astfel palatul și pretinde mâna fetei de împărat; dar îi este refuzată și atunci pleacă mai departe. Ajunge în posesia unui minunat ogar mic, despre care se spune că cel care i-l va duce împăratului îi va deveni ginere; dar un prinț i-l răpește, după ce mai înainte îl îmbată. Tocmai când trebuie să aibă loc nunta, apare Mângiferu în oraș, își revendică drepturile împotriva hoțului și ajunge să se însoare cu fata de împărat.

*
* *

Numele eroului s-ar numi în franceză *Mange-fer* (*Friss-eisen*) și este format ca *Taille-fer* (*Hau-eisen*, *Eisen-spalter*) [Taie-fier]. O denumire potrivită în acord cu imensitatea numărului de monștri pe care el îi are de biruit. Dar oricât de mulți ar fi, ei provin toți dintr-unul singur, reprezintă toți un singur lucru: pe balaurul omorât de Perseu și de Siegfried. Episodul legat de istoria zeului-soare, cel mai puternic reliefat, este acela în care se vede cum eroul nu-și poate lua mireasa imediat în stăpânire: o vrăjitoare, care are o fiică de căpătuit, îl ține în loc, înfigându-i în cap un ac soporific, la fel cum Krimhilde îl cucerește pe Sigurd printr-o băutură magică pentru fata ei, Gudrun. Un mire fals îi taie calea ca și lui Petru Firicel (p. 342), dar toate

* *Fortunatus*, carte populară din a doua jumătate a sec. al XV-lea: folosindu-și înțelept obiectele fermecate (tichia care transportă în orice loc și săculețul cu bani care nu se golește niciodată), dobândite în călătorii aventuroase, eroul ajunge bogat și cu vază; feciorii săi le prăpădesc și ajung în mizerie. (*N.t.*)

piedicile sunt învinse. Capturarea ogarului este un fragment din cele trei sarcini, rămas întâmplător agățat de basm.

Îndeaproape înrudită cu această narațiune este povestirea relatată de Musäus sub titlul „Dragostea mută" [*Die stumme Liebe*].Un tânăr negustor scăpătat înnoptează în palatul Rummelsburg din Westfalia, îl face locuibil, salvând duhul casei, de la care află taina unei comori, iar prin asta posibilitatea de a se însura cu iubita lui. Nemuritoarea legendă a lui Siegfried sub o nouă înfățișare, ușor deplasată și travestită, dar încă întreagă : comoara și mireasa obținute prin lupta curajoasă cu un monstru ; palatul vrăjit îl știm din „Feciorul năzdrăvan" (nr. 1) și din „Cronica celor trei surori" ca o variantă a lumii infernale în care e ținută captivă fecioara.

Se clarifică astfel și o veche povestire germană, devenită obscură prin faptul că se mulțumește cu începutul și lasă tot restul, mireasa și comoara, de-o parte. Un bărbat înnoptează cu ursul său într-o casă țărănească pustie ; iar animalul, biruind un duh domestic malign [*Schrettel*], face casa din nou locuibilă[31]. În aceste lupte, animalele săvârșesc adesea lucrurile cele mai grele ; astfel, calul năzdrăvan, dar și vulpea, lupul și ursul lui Petru Firicel (nr.10) care biruie tot așa un pitic răutăcios, firește, înainte de a avea animalele, ceea ce însă nu reprezintă decât o deplasare a conținutului propriu-zis. De asemenea, trebuie să avem aici în vedere și animalele porcarului (nr. 13), precum și cei trei cumnați animalieri ai lui Reinald, copilul-năzdrăvan (v. *supra*, pp. 327-328).

De altfel, figura eroului este în acest basm, ca și în acela despre „Darurile fermecate" (nr. 20), foarte degradată. Deși orice epocă și orice stare socială e liberă să-și configureze subiectul în modul său propriu, nu ne poate fi indiferent faptul că frumoasa legendă este scufundată astfel de povestitorii ei germani în văpaia unei inextingibile sete germane – căci, cu toate că la nunți și la prilejuri asemănătoare valahului îi place să se amețească, el nu are habar de beție ca scop în sine – și este astfel lipsită de culorile ei cele mai pure. Anume, iubirea prințesei pentru beție izbește extrem de neplăcut. Nucleul acestui episod e cunoscut, firește, din antichitate : atât Herakles, cât și Thorr erau tot atât de mari mâncăi și băutori pe cât erau de vajnici luptători. De turbarea *berserker*-ilor* nordici amintește și felul în care se comportă Mângiferu în palat.

---

31. Vezi *Irische Elfenmärchen*, p. CXIV.

* *Berserkr* în vechea scandinavă însemna blană de urs. În saga nordică, *berserker* este războinicul care, îmbrăcat în blană de urs și executând anumite exerciții cultice, intră într-o stare de nebunie care-i conferă prin acest dublu efect magic, invulnerabilitate în luptă. Cuvântul desemnează azi pe bărbatul căruia îi place să se bată crâncen. (*N.t.*)

22. Păcală

1. Cu prilejul tragerii la sorți a moștenirii părintești, o vacă, Păcală procedează fără să-și dea seama în chipul cel mai adecvat și are câștig de cauză asupra fraților săi.

2. El vinde vaca unui pom; deoarece acesta nu îi plătește, îl taie și găsește la rădăcină o comoară.

3. El și frații săi cântăresc banii; îl omoară pe popă care vede ce fac.

4. Din pricina omorului, fug toți trei. Pe drum se ascund, suindu-se într-un copac. Păcală sperie niște țărani care înnoptează sub copac, aruncând jos o râșniță; din bunurile lăsate de ei, își alege doar un sac plin cu tămâie.

5. Pe acesta îl aprinde tot deodată: Dumnezeu, pe care îl tămăduiește astfel de o boală, îi spune să-i ceară ceva; alege doar un cimpoi vechi. Acesta are însușirea miraculoasă de a face să joace orice ființă vie la sunetul său.

6. Păcală se bagă cioban la un popă câinos și zgârcit, dar face o învoială cu el ca aceluia care se va supăra pe celălalt să i se jupoaie fâșii de piele de pe spinare.

7. Îl lasă pe popă să joace într-un mărăciniș, iar pe preoteasă, de asemenea, până ce cade jos moartă.

8. Deoarece i se poruncește să pună rădăcinile (cozile) a trei plante în bucatele care fierb pe foc, taie cozile a trei câini. Când i se poruncește să usuce copilul popei, îl omoară și îl atârnă afară la soare.

9. Popa vrea să fugă cu fiul său și îl cară cu sine pe Păcală care s-a vârât în sac în locul cărților împachetate.

10. Popa vrea să-l înece pe Păcală, dar acesta se așează în așa fel, încât popa își aruncă în apă, în locul lui, pe propriul fiu.

11. Acum popa se mânie într-atât, încât Păcală, potrivit învoielii, îl jupoaie.

12. Păcală minte un alai de nuntași că a găsit în pădure mai multe mii de ouă; aceștia aleargă într-acolo, lăsând mireasa pe loc. Aflând că aceasta nu-l poate suferi pe mire, își schimbă hainele cu ea și pleacă mai departe cu nuntașii. Se sustrage mirelui, punându-i în brațe, în locul său, un țap.

13. Păcală dă peste unul care este tot atât de hâtru ca și el. De aceea se întovărășesc; dar de-atunci urma i se pierde.

*

* *

Și în aceste ieftine istorioare till-buhoglindiene se regăsesc urmele vechilor mituri, cu toate că frumusețea inițială este deformată oribil de umoarea satirică; șarlatania a reprimat vraja, batjocura a reprimat credința. Observație făcută deja de frații Grimm, atunci când au explicat[32] felul în care s-a dezvoltat legenda ca să ajungă de la eroul

32. *Kinder-und Hausmärchen* I , 1819, pp. LI și urm.

nobil, candid, de tip Siegfried, la acela de tipul Prostului, al Prichindelului, al Nebunului [*Lalenbürger*][*], al fratelui Lustig [*der Bruder Lustig*][**], al Fanfaronului. Așa încât Till Buhoglindă are un arbore genealogic superb: el este un zeu degradat, ceea ce nu ne va surprinde, dacă ne vom gândi că și o foarte nobilă zeiță precum Hulda (Berchta), Demetra germană, apare fantomatic și neliniștitor sub chipul unei făpturi nocturne (*Frau Holle*)[***]; Wotan sub acela al unui vânător crâncen și blestemat, și altele asemenea.

În măsura în care la început se arată prost, apoi îi depășește totuși pe cei din jurul său, câștigă o comoară și eliberează o mireasă, Păcală este, ca și Mângiferu, un personaj care a fost cândva zeu solar; căci și acesta zăbovește mai întâi neștiut în întuneric, pentru ca apoi să biruie glorios. Faptul că, fără a face uz de prea multă perspicacitate, Păcală își devansează frații mai mari cu prilejul tragerii la sorți a moștenirii este începutul ascensiunii sale, iar motivul apare la fel în numeroase basme germane, de pildă în „Cele trei pene" [*Die drei Federn*] (Grimm, nr. 63), ca și în basmul valah „Zâna de aur a mării" (nr. 26). La fel cum el găsește o comoară sub copac, un nătăfleț german găsește o gâscă de aur [*Die goldene Gans*] (Grimm, nr. 64); ambele, fără îndoială, amintiri tulburi ale comorii pe care Siegfried o smulge balaurului. Și copacul este important aici, căci balaurul se afla la piciorul teiului, în care se poate desigur vedea o rudă bună a Yggdrasill-ului cosmic[33]. Copacul reapare în altă povestire (4) și, deoarece e vorba iarăși de câștigarea unei comori ascunse sub el, s-ar zice că ambele narațiuni spun același lucru, dar într-o formă diferită. Întâlnim același episod, și mai răzleț, în basmul german „Frieder și Katherlieschen" (Grimm, nr. 59). Într-o povestire înrudită[34],

---

* Referință la cartea populară *Lalebuch* (anonim, 1597), tratând originea locuitorilor din Laleburg, care mimează într-atât zminteala spre a putea spune nestingherițí adevărul, încât prefăcătoria le devine a doua natură și duce la decăderea orașului lor. Ideea a fost reluată și tratată sub forma unui ciclu de snoave care au făcut obiectul cărții populare, de mai largă circulație decât precedenta, cunoscută sub numele de *Die Schildbürger*,1598. (*N.t.*)

** Eroul basmului eponim nr. 81 din *Kinder-und Hausmärchen*, var. la tipul **Ivan Turbincă**. (*N.t.*)

*** Personaj feminin în legendele și credințele germane mai ales din centrul țării. Conduce cete de duhuri demonice, are o fântână misterioasă din care scoate nou-născuți, ia în primire sufletele morților. În basme, când își scutură așternutul, ninge pe pământ, răsplătește bunătatea și pedepsește răutatea, asumând parțial rolul Sfintei Vineri din poveștile noastre (v. basmul nr. 24 din Grimm, cu același titlu, var. la tipul **Fata moșului și fata babei**) – *n.t.*

33. W. Müller, *Versuch einer mythologischen Erklärung der Nibelungensage*, Berlin, 1841, p. 87.

34. Amintită în partea a treia a colecției *Kinder-und Hausmärchen*, ed. a II-a, 1822, p. 105.

aurul în stăpânirea căruia ajunge femeia nătângă, aruncând din copac obiecte grele, este cântărit la fel ca acela găsit de Păcală la rădăcina pomului. Din nou o dovadă că cele două câștiguri nu sunt decât unul singur. Am pomenit (p. 349) de faptul că aici intră și copaci care sunt în alt fel miraculoși, bunăoară cei care dau vlăstare din trunchiuri uscate.

Deoarece uciderea popei (3) este în legătură cu împărțirea comorii, se poate presupune că popa a fost inițial posesorul ei, deci e vorba de o metamorfoză a balaurului. Și țăranii (4) ar avea aceeași origine.

Cimpoiul fermecat (5) este rămășița uneia dintre posesiunile care au contribuit la victoria vechiului zeu. Faptul că Păcală îl primește de la Dumnezeu sugerează încă foarte viu sensul de odinioară. Cornul lui Hüon din Oberon, scripca ce silește la joc din basmul „Ovreiul în mărăcini" [*Der Jude im Dorn*] (Grimm, nr.110) sunt același lucru. Instructiv este anume acest din urmă basm în care, alături de scripcă, apar încă două daruri fermecate, ceea ce este, firește, mai aproape de narațiunea originară. Un cimpoi, cu o putere, desigur, mai mică întâlnim și în „Hans, ariciul meu" [*Hans mein Igel*] (Grimm, nr. 180).

Învoiala cu popa (6, 11) amintește viu de istoria lui Marsyas. După cum acesta se ia la întrecere cu Apollo, cu condiția ca cel învins să fie jupuit, tot astfel și popa cu Păcală; doar că aici întrecerea nu este în abilități muzicale, precum în cazul lui Marsyas. Acesta a fost un satir, lupta lui nefericită cu Apollo, zeul soarelui, reprezintă poate pieirea zeității hibernale. În acest caz am avea o nouă confirmare a părerii exprimate mai sus, după care popa ar corespunde balaurului lui Siegfried.

Jocul său în mărăciniș (7), uciderea preotesei (7), ambele ca efect al cimpoiului, omorârea celor doi copii ai popii (8, 10) se referă la victoria asupra iernii și a rubedeniilor ei.

Istoriile 8, 9 par simple till-buhoglindării; se poate doar vag presupune că sunt, și ele, mituri degradate. Rădăcinile pe care Păcală le smulge popii (8) ar putea fi florile ademenite să iasă la suprafață; faptul că Păcală e luat și dus de popă (9) ar putea să semnifice că iarna ascunde cumva în sine vara și, fără să vrea, o duce cu sine. De îndată ce Păcală iese din sac, popa și fiul său trebuie să moară (10, 11). Păcală în sac ar corespunde deci lui Trandafir în cuptor (nr. 23); de asemenea, mirelui zânei mării înainte de a fi readus de ea la viață (nr. 26); lui Florian (nr. 27) atâta timp cât mădularele sale sunt risipite: zeul-soare învins, sortit să reînvie.

Povestirea cu mireasa (12) este, și ea, deformată într-o caricatură excesivă; dar și aici se mai vede cum mireasa e salvată de falsul mire. Faptul că Păcală o lasă să plece este poate un ecou vag al destinului care îi interzice eroului victorios să se însoare de îndată

cu cea pe care o salvează (v. p. 350). Regăsirea ei nu s-ar fi potrivit cu îndeletnicirile lui Păcală, prin urmare a fost suprimată. Travestit în mireasă, Păcală corespunde lui Thorr care, deghizat sub chipul zeiței Freyja, își recuperează de la uriașul Thrym ciocanul furat (v. Uhland, *Thôr*, p. 95).

A găsi un final bun e greu pentru toate povestirile, chiar și pentru mituri, căci, după ce a ucis dușmanul, a câștigat comoara și mireasa, poate a fost chiar omorât și apoi resuscitat, eroului nu îi mai rămâne altceva de făcut decât să dispară, căci istoria sa nu trebuie să se repete ca rotația soarelui, după care a fost modelată. Astfel încât duhul zănatic care a retopit istoria zeului-soare în aceea a lui Păcală are perfectă dreptate când, după aventura cu mireasa, îl sustrage pe erou privirilor noastre. Faptul că aceasta se întâmplă în clipa în care dă peste unul deopotrivă cu el (13) este o idee fericită și subtilă. Poate că și aici mai supraviețuiește reprezentarea obscurizată a câștigării miresei, cu care se încheie de obicei povestea, și atunci prietenul nu ar fi la origine decât prietena, după a cărei cucerire aventura eroului ia sfârșit.

23. Trandafir

Așa se numește un tânăr frumos care însă în timpul zilei are înfățișarea unui dovleac diform. Prilej care o face pe soacra lui să-și determine fiica să-și ucidă soțul. Murind, el o blestemă să nu nască până ce nu o va strânge în brațe. Îl caută prin toate lumea și obține de la Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri și Sfânta Duminică trei obiecte fermecate și sfaturi bune. Reînviat, Trandafir domnește ca împărat peste o altă împărăție: soția lui de-acum se lasă mituită cu cele trei daruri fermecate ca s-o lase pe străină în locul său trei nopți la rând alături de soțul ei. În primele două nopți ea împiedică cu o băutură soporifică ridicarea blestemului, a treia noapte acest lucru izbutește: nefericita femeie naște doi băieți de aur și ia locul celei de a doua împărătese care este omorâtă pentru lăcomia și necredința ei.

*
* *

Aici nu mai e vorba de lupta zeului-soare pentru dobândirea miresei, ci de o fază ulterioară a destinului său, de uciderea lui mișelească și de reunirea cu soția sa, adică de toamnă și de o nouă primăvară. Forma de dovleac este o amintire a jumătății de existență pe care zeul o duce în timpul iernii, deci având aceeași semnificație cu înfățișarea de broască, de care scapă prințul din „Regele broască"

(Grimm, nr.1) și atâția alții de vrajă. După o legendă japoneză[35] neamul omenesc se trage dintr-o mare femeie-dovleac care inițial a fost un dovleac, însuflețit ulterior de suflul taurului primordial. În basmul nostru, uciderea e săvârșită, neliniștitor, nu de vreun dușman, ci chiar de propria soție, precum Clytemnestra care îl omoară pe Agamemnon. Blestemul care cade din această pricină asupra ei trebuie înțeles în sensul că soția zeului-soare, *terra*, poate să dea naștere florilor și plantelor pe care le poartă la sân abia în primăvară, când se reunește cu el. Cele trei femei sfinte desemnează timpul care trebuie să treacă până când soția va putea să-și regăsească soțul; faptul că reunirea eșuează de două ori are același înțeles ca plecarea lui Sigurd de lângă Brunhilde, în urma trezirii ei (*cf.* p. 350): victoria deplină a verii are loc abia la o vreme după ce puterea iernii e zdrobită.

Numele de Tranda-fir, adică *Rosen-blume*, se referă la frumusețea zeului, tot așa cum în nr.10 el se numește Firicel, în nr. 27 Florian, în acest din urmă basm fiind născut chiar din flori.

Frații de cruce apar des în poveștile valahe (*cf.* și p. 151) și s-ar zice că sunt tot una cu „frații de sânge" din vremurile vechi, în legătură cu care a se vedea p. 345, și observațiile fraților Grimm la *Sărmanul Heinrich* citate acolo.

Exact aceeași desfășurare ca în *Trandafir* găsim în basmul german despre Prințul-Lebădă, evocat deja la p. 352.

24. Preafrumoasa din pădure

Un fiu de împărat, mergând la vânătoare, dă peste un palat fermecat. Într-un copac din fața lui se află un pat din care coboară o mândrețe de fecioară. Îl conduce într-o grădină minunată unde adoarme în brațele lui. Trezindu-se, vede că prințul a dispărut și nici în copacul ei nu se mai poate sui. Atunci își schimbă hainele cu acelea ale unui călugăr, se duce la curtea împăratului și stă mereu în preajma iubitului ei, deși acesta trebuie să se însoare cu alta. Împăratul descoperă în cele din urmă că e femeie și pune să fie spânzurată, după care prințul se spânzură și el.

*
* *

Patul din copac corespunde sicriului de sticlă agățat între doi pomi (*cf.* p. 334); după cum fecioara corespunde Albei-ca-zăpada și Brunhildei dorminde. Palatul fermecat semnifică lumea de jos, fiul de împărat îl semnifică pe zeul-soare. Înțelesul despărțirii îl știm, de

35. Menzel, *Mythologische Forschungen*, p. 12.

asemenea, din istoria lui Sigurd și a multor altor eroi (*cf.* p. 350). Faptul că mireasa își caută cu jale soțul recăsătorit și trăiește fără să fie recunoscută în preajma lui a fost explicat în observațiile la basmul *Trandafir*; rasa călugărească are același înțeles ca haina de lemn a fetei de împărat devenite păzitoare de gâște (*cf.* p. 334).

Finalul luminos pe care îl are povestea acolo s-a pierdut aici: reunirea celor doi se produce doar în moarte. Acest sfârșit trebuie să fie foarte vechi, de vreme ce legenda Antigonei se bazează pe aceeași idee. Antigona este smulsă de lângă iubitul ei Hemon de către tatăl acestuia, Creon, și se sinucide în mormântul în care e închisă de vie; văzându-i cadavrul, Hemon se înjunghie. De aici au izvorât opere mari: *Antigona* lui Sofocle, *Romeo și Julieta* a lui Shakespeare. Acești autori formidabili împărtășeau ideea, îmbrățișată mai târziu de Schiller, după care în „basme și istorii cavalerești se află materia a tot ce-i mare și frumos". O reluare a acestei atât de răspândite istorii pare să fie și legenda despre Piam și Tisbe: deosebirea este că aici mirele se înjunghie, crezând ca Romeo că iubita e moartă; în vreme ce Antigona e cu adevărat moartă. Aceeași desfășurare ca în istoria despre Thisbe, și într-un cântec popular german, comunicat de Uhland sub titlul „Drum de seară" [*Abendgang*] [36]. O fată de duce îl mituiește pe paznic ca să-i dea drumul la întâlnirea nocturnă pe care și-a dat-o cu un cavaler la fântâna de lângă tei[37]. Paznicul făgăduiește, de asemenea, s-o trezească dacă ar adormi[38]. Un pitic[39] o răpește de la locul întâlnirii; la îndemnurile mamei sale, o aduce înapoi, dar cavalerul se înjunghiase deja, fata face același lucru. Rareori s-a păstrat mitul în cântec atât de bine precum aici.

25. Fata-nenăscută-de-om-nevăzută

O mamă făgăduiește în glumă fiului ei o astfel de soție. Dar el pleacă s-o caute și o găsește cu ajutorul unor mere de aur pe care i le dăruiesc Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri și Sfânta Duminică. În timp ce el o părăsește pentru scurtă vreme, apare o țigancă, o ucide cu un ac pe care i-l înfige în cap, își îmbracă propria fată cu veșmintele scumpe ale celeilalte și-l păcălește astfel pe mirele reîntors. Dar soția ucisă se preface într-o porumbiță, zboară pe mâna alesului ei care, mângâind-o, îi scoate acul din cap și ea își recapătă înfățișarea de mai înainte. Soția falsă trebuie să moară de o moarte teribilă.

---

36. *Alte Hoch-und niederdeutsche Volkslieder*, hrsg. von L. Uhland, vol. I, Stuttgart, Tübingen, 1844, p. 190.
37. Despre importanța teiului, *cf.* p. 360.
38. Somnul aducător de primejdie apare și în „Preafrumoasa din pădure".
39. Reprezentantul puterilor subpământene.

*

* *

Obținerea fecioarei prin plecarea curajoasă în lume și prin rezolvarea a trei sarcini constituie aici începutul. Dar partea de narațiune în jurul căreia se rotește totul este despărțirea de mireasă, unirea cu una falsă și reunirea cu cea adevărată; deci același subiect ca în „Trandafir" (nr. 23). Pe cele trei Zile Sfinte, care aici se declară explicit surori, le cunoaștem tot de-acolo, ca și din povestea lui Viliș (p. 343). Numele „Nenăscută-de-om-nevăzută" exprimă originea miraculoasă: fecioara e zeiță. Mijlocul prin care eroii sunt despărțiți este, ca și în „Mângiferu", o înțepătură de ac; cu deosebirea că acolo, eroul este adormit, aici fecioara, precum Frumoasa din pădurea adormită, prin înțepătura fusului, iar Brunhile prin aceea a spinului soporific. Ceea ce reprezintă la Mângiferu, la Frumoasa din pădurea adormită, la Brunhilde somnul magic semnifică aici înfățișarea de porumbiță. Ea apare și în legenda (boemă?) care stă la baza libretului operei *Freischütz*: și aici forțe malefice obstaculează căsătoria lui Max cu Agathe și o prefac pe aceasta într-o porumbiță. Sub această înfățișare e împușcată de Max, dar apoi revine la viață. Max, cel care își ucide temporar iubita, este tot una cu Agamemnon care o jertfește pe Iphigenia; înfățișarea de porumbiță este scutul zeiței Artemis, spiritul tutelar, însuflețitor, este Oreste. Un basm din *Pentameronul*[40] lui Straparola[*] situează apariția porumbiței mai degrabă în zona realului: mireasa alungată se face ajutor de bucătar, coace o porumbiță, ce-i drept miraculoasă, într-o plăcintă pregătită pentru ospățul de nuntă, din care, atunci când e tăiată, pasărea își ia zborul. Taina e astfel trădată și mirele scapă de vraja uitării. Aici se străvede deja ideea inelului care mijlocește recunoașterea (p. 333). Alte înfățișări pe care le ia mireasa alungată sunt o floare, ca în „Iubitul Roland" [*Der liebste Roland*] (Grimm, nr. 56), o rață (tot aici), o tufă de trandafiri, o biserică, o rață („Pasăre-găsită" [*Fundevogel*], Grimm, nr. 51).

Și împietririle, care seamănă însă mai mult cu somnul magic, intră aici. Extragerea acului în acest caz, ca și în „Mângiferu", amintește de înlăturarea giuvaerului și mai apoi a florii prin care, în „Oglinda fermecată" (nr. 5), fecioara e cufundată în somn. Forța malefică e reprezentată în acest basm, ca și în „Petru Firicel" (nr. 10), de un membru al neamului țigănesc, acele făpturi hoațe, neliniștitoare, care zăbovesc pretutindeni și nicăieri și sunt de aceea cu deosebire predispuse la furt și înșelăciune.

---

40. Comunicat de frații Grimm în *Kinder-und Hausmärchen*, ed. II-a, 3, 310.

* *Lapsus calami*. E vorba de G. Basile. (*N.t.*)

26. Zâna de aur a mării

Unui împărat i se fură în fiecare an, în chip misterios, merele de aur dintr-un pom minunat. Își trimite cei trei fii să afle taina, pe mezinul nerod, călare pe un cal prost. Dar tocmai acesta îl salvează pe tânăr; căci el îl dă unui lup flămând să-l înghită, îl leagă astfel pe lup de sine și obține, mulțumită sfatului înțelept și puterilor năzdrăvane ale acestuia, cele mai înalte bunuri. Hoțul de mere e o pasăre de aur care aparține unui împărat vecin: când prințul vrea să fure pasărea, e prins și lăsat în viață cu condiția să fure calul de aur al unui alt împărat. Aici se petrece același lucru și trebuie să promită că o aduce pe Zâna de aur a mării. Ceea ce face cu ajutorul lupului care se preface într-o luntre cu mărfuri splendide prin intermediul cărora prințul o ademenește la țărm pe preafrumoasa fiică a mării. Posesorii calului și ai păsării de aur se înclină în fața norocului său, iar el, cu întreita pradă, se îndreaptă voios spre casa părintească. Dar frații mai mari au auzit deja de isprăvile lui, îl pândesc plini de invidie și-l ucid. Duc tatălui lor calul și pasărea: numai fecioara nu se desparte de trupul iubit. Mult după ce acesta a putrezit, apare lupul și îi spune fetei să încoroneze cu flori osemintele, apoi suflă peste ele și-și trezește prietenul la viață. Frații perfizi sunt spânzurați la porunca tatălui.

*
* *

Faptul că eroul își dă de rușine frații mai mari slujește, precum s-a arătat (p. 352), la sporirea splendorii lui: ceea ce corespunde ieșirii din noapte a zeului-soare. Acest element este intensificat aici, precum bunăoară și în legenda lui Perseu sau în istoriile cu proști, prin faptul că eroul trece drept nerod. Dar norocul, favoarea unor ființe bune îi stau alături. Calul năzdrăvan, pe care pețitorul Ilenei (nr. 17), aflându-l în aceeași stare, îl întinerește cu vin, nu mai e bun în cazul de față decât ca prin carnea lui să-i asigure eroului serviciile lupului năzdrăvan; cu alte cuvinte: el trăiește mai departe în lup. Luarea în stăpânire a lupului e în ordine: și Apollo se numește zeul-lup (*λύκειος*). Pasărea care trebuie căutată se numește în alte basme Phönix (Grimm 3, 101) și este (*idem*, p. 103) tot una cu fecioara, ceea ce se leagă perfect. A se vedea p. 365.

Specific e felul în care sunt motivate cele trei fapte: de fiecare dată eșecul uneia duce la săvârșirea următoarei. Și mai ciudat, dar extrem de captivant, este înfățișată cucerirea miresei: locul în care ea sălășluiește nu este un palat fermecat, nici o peșteră de pitici, nici un pat într-un copac, nici o vâlvătaie, ci marea largă, ca atunci când Siegfried o aduce din Isenland pe Brunhilde pentru Gunther; și la fel ca Sigurd, care trece prin flăcări călare pe Grani, tot așa și eroul nostru

înaintează pe ape călare pe lup. Nu prin violență o obține, ci prin ispitire. Tot așa, prin mijloace blânde, sunt aduse de peste mare Helena de către Paris, Hilden, mama Gudrunei, de către Horant. Frații mișei sunt o variantă a cuplului Gunther-Hagen sau, dacă e să ne referim la vechiul mit, Loki-Höder. Sub altă înfățișare aceștia apar și în basmele colecției noastre: de pildă ca țigan în „Petru Făricel" (p. 155). Soția care îi jelește cadavrul și care, la momentul potrivit, îl învie cu ajutorul florilor este zeița pământului, al cărui mire solar răpit se reîntoarce primăvara. În legătură cu diferitele forme în care ni se povestește această resuscitare vezi pp. 362-363.

Un basm german strâns înrudit cu acesta e „Pasărea de aur" [*Der goldene Vogel*] (Grimm, nr. 57). Și aici furtul merelor prilejuiește plecarea la drum a celui de al treilea fiu; în locul lupului apare ruda bună a acestuia, vulpea ca prieten al prințului; dar sarcinile (pasărea, calul și fecioara) sunt aceleași. Se adaugă o a patra, mutarea unui munte, ceea ce e legitim deoarece fecioara nu e decât prețul înfăptuirii a trei fapte de vitejie, deci ea nu are a fi socotită printre ele. O altă deosebire este că mireasa nu vine din mare, ci dintr-un palat. Giuvaierele de aur, altfel decât aici, trebuie să fie luate de la posesorii lor prin viclenie și forță. Ucigașii eroului sunt tot frații săi; ei îl aruncă într-o fântână – o altă imagine a iernii, lipsite de soare –, dar vulpea îl scoate de îndată la lumină.

În mare, reprezentarea valahă mi se pare de astă dată că merită să fie de departe preferată celei germane; de altfel „Zâna de aur a mării" se numără printre cele mai frumoase basme din această colecție.

27. Florian

Ca să-și apere fata de ispite, un rege o închide într-un palat splendid, bine ferit de lume; dar, jucându-se copilărește, își prepară o băutură din niște flori roșii minunate, de la care rămâne grea. Mânios, tatăl o închide într-un butoi și-i dă drumul pe mare; fata naște aici un băiat căruia, după felul în care fusese zămislit, îi pune numele Florian și care imediat după naștere dă la iveală puteri uriașe. Vâslind, își duce mama la mal și ajunge cu ea la un palat fermecat pe al cărui stăpân, un balaur groaznic, îl biruie și-l pune în fiare. Amândoi trăiesc de-acum aici: feciorul pleacă în fiecare zi la pădure, iar mama gătește vânatul adus de el. Într-o zi, ea se uită prin gaura cheii în odaia în care e închis în fiare balaurul și vede în locul lui un tânăr frumos, chipul amăgitor pe care și-l luase vrăjitorul ca s-o ademenească. E cuprinsă de dragoste pentru el și împreună croiesc planuri ucigașe împotriva nevinovatului și bunului Florian. De două ori scapă de primejdia prin care cei doi vor să-l piardă: aduce viu zimbrul cu al cărui creier mama pretinde a-și tămădui presupusa boală; pe ursul, al cărui but

i-l ceruse îl târăște pe o stâncă și-l aruncă de-acolo, omorându-l. Dar a treia sarcină îl doboară: ajungând pe Muntele Negru ca să ia apă vie din izvorul păzit de Moarte, e prins de o vijelie care îl rupe în bucăți. Dar zânele care sălășluiesc în Lacul Alb de la picioarele Muntelui Negru îi găsesc inima, îi caută și celelalte mădulare și-l învie la loc, după care îi dezvăluie trădarea urzită. După ce se convinge singur, îl sugrumă pe balaur, își părăsește mama și pleacă în lumea largă să facă alte fapte de vitejie.

*
* *

Ceea ce izbește mai cu seamă la acest basm este relația lui strânsă cu istoria lui Perseu, pe care vreau s-o povestesc mai jos fiindcă se înrudește atât de îndeaproape cu majoritatea basmelor noastre.

Regelui Akrisios i s-a prezis că fiul fetei sale Danae îl va ucide. De aceea o închide pe aceasta într-un turn solid, dar Zeus, sub formă de ploaie de aur, găsește modul de a ajunge la ea. Mama și pruncul, închiși într-o ladă, sunt lăsați la porunca lui Akrisios în voia apelor mării. Ei acostează pe insula Seriphos, unde domnește Polydektes. Ajutat de zei, Perseus obține mai târziu încălțări prevăzute cu aripi, un coif care face nevăzut și o seceră de diamant. Înarmat cu toate astea, taie capul pietrificator al Meduzei, obține de la regele Atlas merele de aur, o eliberează pe Andromeda din captivitatea monstrului marin care vrea s-o înghită, îi omoară pe Kepheus și pe Agenor, tatăl și, respectiv, logodnicul ei, care uneltesc să-l ucidă. Același lucru i se întâmplă în Seriphos lui Polydektes, care și el urmărește să-i ia viața, după unele legende împreună cu însăși mama eroului.

Deși în „Florian" este opacizat chiar un element principal, anume relația eroului cu ținta strădaniilor sale, cu fecioara, greu s-ar putea găsi în zilele noastre un alt basm care să conțină mai complet decât acesta legenda lui Perseu și, prin ea, a zeului-soare.

Numele lui Florian, care amintește de Florens, unul din fiii împăratului Octavian, de Tranda-fir (*Rosen-Blume*), de Firicel, se referă poate la faptul că el este cel care trezește florile la viață; mai probabil însă la originea sa florală. Basme și legende mai târzii îl numesc adesea foarte precis pe tatăl eroului, dar în cazul zeului-soare este mai potrivit ca el să aibă o origine indeterminată. Acest episod este înrudit îndeaproape cu legenda amintită de Ovidiu[41], după care Junona l-ar fi zămislit pe Marte din flori. Și altminteri întâlnim în basmele vechi miracolul grăitor al paternității absente. Un baron von Lassberg publică un fragment, care se potrivește cu cele de mai sus, dintr-o viață a Maicii Domnului, dintr-un manuscris francez din secolul

41. *Fasti* V, 255.

al XV-lea, aflat în arhiva proprie[42]. Dumnezeu a smuls mărul cu urmări grave și l-a aruncat în fața raiului, Abraham l-a găsit și l-a sădit în grădina sa. Una din fetele sale rămâne grea de la mireasma florii pe care o rupe din pom ; urmează să fie arsă pe rug, dar focul nu o atinge : îl naște pe Phanuel care, la rându-i, o naște din coapsa lui pe Ana, mama Mariei, precum Zeus pe Athena din capul său.

Câteva basme germane (Grimm 3, 106) istorisesc despre fecioare care nasc băieți după ce au băut din ape miraculoase. Tot la Grimm (3, 107), „Johannes cel din apă țâșnit" [*Johannes Wassersprung*] are în comun cu basmul nostru izolarea fetei ca să nu afle de nici un bărbat. Tot aici intră istoria lui „Hans cel prost" [*Hans Dumm*][43], precum și aceea pe de-a-ntregul coincidentă a lui Pervonto, care cel puțin încep la fel : în ele, dorința eroului este aceea care produce miracolul.

Un înțeles asemănător cu această naștere miraculoasă îl are ivirea lui Florian din apă. Despre această trăsătură a eroului s-a vorbit pe larg mai sus (p. 338). Caracteristic și vechi însă putem considera că este motivul nașterii lui Florian pe mare, în vreme ce în alte povești eroul este aruncat în voia valurilor abia după ce a venit pe lume. Felul rapid în care el prinde putere amintește de copiii de aur (nr. 4), de feciorul năzdrăvan al împărătășei (nr. 1) și de Herakles, pruncul ucigător de șerpi.

Față de forma completă a narațiunii, în cea de față izbește absența unui punct esențial : prin uciderea monstrului, Florian nu eliberează o fecioară. Evident, și aceasta există aici, dar în mod obscur : cred că poate fi identificată în figura mamei. Pendulând între erou și adversarul său, femeia salvată aparține și în alte cazuri doar pe jumătate eliberatorului ei, bunăoară Persephone se împarte între lumea de sus și cea de jos, Brunhilde între Siegfried și ucigașii lui. Luptele prin care el o cucerește de obicei sunt în „Florian", ca și în istoria vizitei lui Siegfried în Isenland, sarcini de pierzanie care se contopesc cu alt destin al acestui zeu, anume cu uciderea lui.

După cum Baldur este ucis de fratele său Höder*, Sigurd-Siegfried de cumnatul său și, într-o oarecare măsură, chiar de propria sa soție, sau de Brunhilde care îi fusese mai înainte logodnică, și Florian

---

42. În anexa la o broșură ce nu a ajuns pe piață și care poartă titlul : *Ein schön alt Lied von Grave Friz von Zolre... zum ersten Mal in Druck ausgegeben durch den alten Meister Sepp auf der alten Meersburg*. Gedruckt in diesem Jahr (1842).
43. *Kinder-und Hausmärchen*, ed. I-a, nr. 54. *Cf.* 3, 284 din ed. a II-a, unde se fac referiri la peripețiile lui Pervonto din *Pentameronul* lui Basile (1, 3).

* În mitologia scandinavă, zeul primăverii și al frumuseții, căsătorit cu zeița florilor (Nanna), Baldur este vulnerabil doar la atingerea vâscului, cu care este astfel omorât. (*N.t.*)

este ucis ca urmare a uneltirilor mamei sale. Ceea ce e mai rău decât uciderea lui Agamemnon de către Clitemnestra, o pată urâtă într-o poveste altminteri frumoasă. Din legenda lui Perseus ea a fost, se pare, de timpuriu eliminată.

De altfel, în legenda atât de completă a lui Perseu există un episod care o face să fie inferioară lui „Florian" : e vorba anume de pasajul în care se istorisește uciderea eroului de către Megapenthes (Hyginus*, 244), dar în care nu se spune nimic despre resuscitarea lui. În acest punct, „Florian" îi devansează pe cei mai mulți dintre tovarășii săi. Căci o trăsătură autentic divină, care sugerează că zeul-soare revine la viață după o jumătate de an, nu s-a mai prea păstrat din clipa în care mitul a căpătat o aparență istorică, și așa se explică de ce ea apare atât de rar în legendele ulterioare, cu toate că prin caracterul său consolator a constituit o componentă principală a narațiunii primordiale.

Dar dacă legenda lui Perseu a renunțat la ea, o găsim, în schimb, la greci, în legenda lui Bacchus. Acesta e sfâșiat de titani dar, regăsindu-i-se inima încă vie, e readus la viață sau, după cum se spune, născut a doua oară de Semele, mama lui. Ceea ce e întru totul autentic și frumos, căci reînvierea eroului nu e nimic altceva decât prima sa apariție, victoria zeului-soare primăvara, după cum se vede și din basmul valah, în care apa joacă un rol important : zânele din Lacul Alb, adică dătător de viață, spre deosebire de cel Negru, produc acest miracol (p. 329). Basmul „Johannes cel din apă țâșnit" (Grimm 3, 107) le-a transformat, destul de ciudat, pe acestea în furnicile care, după ce eroul este ucis de balaur în luptă, aduc sevă dintr-un stejar și-și învie tovarășele călcate în picioare cu acest prilej, determinând totodată și resuscitarea eroului.

Legende occidentale anunță reîntoarcerea, cel puțin viitoare, a zeului : eroi istorici precum Arthur, Carol cel Mare, Friedrich Barbarossa, care ascunși în peșteri așteaptă vremea când vor ieși la lumină, au dat numele lor zeului-soare de odinioară[44].

Dacă aruncăm o privire în urmă, asupra istoriei lui Florian, vom identifica în ea, cu excepția unui singur punct, întreaga desfășurare a vechii legende păgâne despre victoria, pieirea și renașterea zeului-soare ; ea constituie astfel una din cele mai prețioase dovezi ale legăturii strânse, pe care am susținut-o mai sus, dintre basm și vechiul mit.

---

* Nu e vorba de eruditul Gajus Iulius, libert al lui Augustus, autor de lucrări de mitologie, religie, agricultură și geografie, pentru că acestea nu ni s-au păstrat, ci de un alt Hyginus, de la care a rămas un manual de mitologie, cunoscut sub numele de *Fabulae* și publicat pentru prima oară de Micyllus la Basel, în 1535 – v. *The Oxford Classical Dictionary*, ed. a II-a, 1970, p. 533. (*N.t.*)

44. *Cf.* în această ordine de idei p. 322.

28. Călătoria lui Dumnezeu cu Sfântul Petru

Dumnezeu și Petru umblă pe pământ ; un țăran, care răspunde grosolan la adresarea lor prietenoasă, este pedepsit cu colici abdominale, în așa fel încât cu prilejul următor răspunde cum se cuvine.

*
* *

Cele două persoane sfinte au apărut în locul zeilor păgâni, pe care, de asemenea, i-am întâlnit umblând împreună pe pământ. Pentru cauza posibilă a sărăciei acestei povestiri, vezi pp. 335 și urm. Nu este exploatat nici nucleul etic cuprins în ea, ca de pildă ideea frumoasă despre necesitatea răului, care rămâne nedezvoltată. Povestitorul era foarte inabil și se încurca tot timpul în firul altor basme.

29. Mânia lui Ilie

Ademenit de o minciună a diavolului, Ilie își omoară tatăl și mama. Dumnezeu îi îngăduie să se răzbune, dar el se năpustește atât de înverșunat cu armele sale de foc, fulgerul și tunetul, încât toată lumea ar fi pierit, dacă Dumnezeu nu i-ar fi paralizat brațul drept. Pisicile și câinii nu sunt lăsați pe timp de furtună în casă, căci diavolul se ascunde în trupurile lor, iar Ilie azvârle cu fulgerele după ei.

*
* *

J. Grimm spune în *Mitologia germană*, p. 157[45]: „La popoarele slave și la unele asiatice, mitologia creștină a trecut sarcinile zeului tunetului (Zeus, Jupiter, Donar, Thorr) asupra profetului Ilie, care la vreme de furtună pornește spre cer și pe care îl ia în primire un car cu cai de foc (IV Regi, 2, 11). În cântecele sârbești* (2, 1 ; 2,2) el se numește explicit *gromovnik* Ilija (zeul Ilie), fulgerul și tunetul îi sunt

45. *Deutsche Mythologie*, ed. a doua din 1844.

* E vorba de colecția, de mare răsunet în Germania, *Cântecele populare sârbești* a lui Vuk Karadžići (apărute începând din 1824, în volume succesive), pe care frații Grimm le-au recenzat și din care au tradus repetat. Recenziile și traducerile lui J.Grimm, apărute în diverse publicații, au fost retipărite în *Kleinere Schriften*, vol. 1-5, ed. îngrijită de Karl Müllenhoff, 1864-1871. (*N.t.*)

date pe mână și el zăvorăște norii cerului pentru oamenii păcătoși, ca să împiedice ploaia să cadă pe pământ. Și acest din urmă episod este cuprins în Vechiul Testament (potrivit III Regi, 17, 1; 18, 41, 45; comp. Luca, 4, 25; Iacov, 5, 17), precum și în poezia veche germană[46]. Trebuie neapărat să se țină cont de faptul că în legenda, larg răspândită în Evul Mediu, despre apariția Anticristului înainte de sfârșitul lumii, Ilie ia din nou locul zeului nordic al tunetului. Thorr biruie șarpele mare, dar abia se depărtează nouă pași de el, când, lovit de suflul veninos al acestuia, se prăbușește la pământ. După poemul vechi german *Muspili**, Anticristul și diavolul sunt doborâți, dar și Ilie e grav rănit în luptă."

Doch sind viele Gottesgelehrte[47] der Meinung
dass Elias in den Kampf werde verletzt werden.
Sobald dann des Elias Blut
niedertriefend die Erde berührt,
so geraten die Berge in Brand,
kein Baum bleibt stehn auf Erden,
die Wasser vertrocknen,
in Feuerglut glimmt der Himmel,
der Mond fällt
die Erde brennt.

[Dar mulți dintre părinți cred
că Ilie în luptă va fi rănit.
De-ndată ce sângele lui Ilie
cade picurând pe pământ,
munții iau astfel foc
nici un pom nu mai rămâne pe pământ,
apele seacă,
marea e-nghițită,
cerul mocnește-n văpaie
luna cade,
pământul arde.]

---

46. În măsura în care Ilie apare în *Armonia Evangheliilor* [*Evangelienharmonie*] a lui Ottfried, nu doar ca acela la a cărui rugăminte seceta încetează, dar și ca acela care închide cerul sau dă ploaie, după cum îi e voia. El unește deci numele profetului din Vechiul Testament cu ființa zeului păgân al tunetului. [Otfried a fost călugăr la Weissenburg. Scrierea, elaborată între 863-871, este o reprezentare poetică, în versuri, a vieții lui Isus, însoțită de exegeze, citate din Sfinții Părinți, predici, surse etc., adresată unui public cultivat – *n.t.*]

* Datează de la începutul sec. al IX-lea și descrie, în versuri aliterative și cu unele reminiscențe păgâne, destinul omului după moarte, sfârșitul lumii, lupta finală dintre Ilie și Anticrist. S-a păstrat fără început și sfârșit. (*N.t.*)

47. În poem se spune *vilu gotmanno* [adică în germana veche, citatul fiind tradus de Schott în germana modernă], în legătură cu care v. p. 56.

La această imagine a eficienței lui Donar-Ilie, basmul nostru aduce câteva curioase contribuții și completări. Mai întâi, din caracterul aprig al zeului tunetului, propriu și nordicului Thorr, este dedusă cauza care îl învrăjbește cu diavolul și cu auxiliari săi (inițial aceștia sunt doar puterile nimicitoare ale giganților și yotunilor). Dar și eficiența sa, dacă nu e moderată de stăpânul suprem, amenință să devină nocivă; de aceea, după vechea legendă nordică, ciocanul trăznetului are coada prea scurtă; de aceea, și după legenda valahă, brațul drept al lui Ilie e, se înțelege, paralizat. Predilecția pentru câine și pisică a diavolului apare sub forme variate: să ne gândim, pe de-o parte, la Cerber și la pudelul lui Faust, pe de alta la Diana, zeița nopții, pentru care pisicile noctambule erau sacre[48].

30. Stânca fetei de la Luncani

Își trage numele de la faptul că zeul iubirii a pedepsit, îngropând sub ea, o fată necredincioasă.

*
* *

Zeii au rostogolit munți peste giganții pe care i-au biruit; oare prin fata necredincioasă să se înțeleagă o ființă din acest neam?

31. Retezatul

Peretele de stâncă tăiat vertical al unui munte este explicat prin faptul că o vrăjitoare, mânioasă din cauza părții de moștenire mai bogate a fratelui ei, a aruncat după acesta cu fierul plugului, dar nu a izbutit decât să taie o bucată din munte.

*
* *

Și aici ni se amintește de întrecerea dintre giganți, ale cărei urme sunt frecvent vizibile pe fața azi liniștită a pământului. Înrudit [cu acest toponim] este numele muntelui catalan Montserrat (munte tăiat cu fierăstrăul).

48. Comp. Nork, *Mythologisches Wörterbuch* 2, 369.

32. Jucăria uriașului

În timp ce ară, un uriaș găsește niște omuleți cu care se joacă.

*
* *

Legende germane, de pildă una din Alsacia, povestesc același lucru, dar cu deosebirea că o fată de uriași aduce părinților săi niște țărani cu plug și cai, pe care îi găsește arând. Brobdingrag și Liliput, la Swift, se bazează pe aceleași reprezentări.

Dacă e să se pună accentul pe faptul că uriașul îi scoate pe oameni, după cum s-ar zice, din pământ, răsturnând brazda cu plugul, am putea considera că aici s-a păstrat un fragment de geneză, care mai pretutindeni are de-a face cu uriași. Omul este scos din pământ de o forță superioară. De aceea pământul arabil de la suprafață e numită de valah „pământul Adamului" (*pavimentum Adami*, *Adams-Grund*).

33. Căința babei

O babă rea, pe care bărbatul ei, ca s-o pedepsească, a părăsit-o pe o stâncă din Dunăre, s-a aruncat în apă. De aici numele stâncii: Căința babei. Baba, cuvânt slav, e folosit de valahi pentru a desemna o femeie bătrână, adică una care are deja un copil căsătorit.

*
* *

Despre o posibilă legătură dintre mit și această povestire, v. pp. 325-336. Presupunerea că zeița florilor poate deveni babă a fost formulată și în exemplul de la p. 349.

34. Albina, slujitoarea lui Dumnezeu

La început albina a fost albă; culoarea neagră i s-a tras de la o lovitură pe care i-a dat-o diavolul mânios, deoarece a tras, șiret, cu urechea atunci când el chibzuia dacă să-l sfătuiască pe Dumnezeu să facă mai mulți sori sau doar unul singur.

*
* *

Povestiri de acest tip (*cf.* p. 325) intră predilect în domeniul etimologiei ; și narațiunea de față reduce numele valah al albinei la culoarea pe care ea a avut-o înainte de încheierea creației. Albina, mica viețuitoare, hrănindu-se nevinovat, de o puritate fără pată și o agerime nedezmințită, este simbolul evlaviei și al înțelepciunii și se potrivește deci să fie, precum și aici, reprezentată ca vestitoare și sfătuitoare a lui Dumnezeu. Comp. monografia albinei în Menzel *Mythologische Forschungen*, Stuttgart, l842, p. 171, precum și Nork, *Mythologisches Wörterbuch*, 1, 260.

Albina care are urechea lui Dumnezeu amintește de porumbelul pe care pictura primitivă îl așează pe umerii Părinților Bisericii, de corbul lui Orpheu și de cei doi corbi ai lui Odin.

35. Rândunica

Această povestire, după care rândunica este, de fapt, o fată prefăcută în pasăre din pricina clevetirilor sale, amintește de numeroasele metamorfoze care apar, în scopuri punitive, în mitologia greacă. Astfel, păienjenița a fost o femeie tânără care, trufașă, s-a luat la întrecere în țesut cu Athena.

Metamorfoza ca pedeapsă mai apare în „Zilele babei" (nr. 6), precum și în „Diavolul din canea" (nr. 7). Dar este, cert, întotdeauna un adaus tardiv : inițial, o asemenea soartă reprezenta doar schimbarea intervenită în înfățișarea exterioară a lucrurilor, determinată de diferitele anotimpuri și de altele asemenea.

36. Originea mușt elor golumbace

Originea acestor insecte, teribil de otrăvitoare, se explică prin faptul că, după ce a omorât balaurul, Sfântul Gheorghe i-a azvârlit capul într-una din peșterile de lângă castelele de la Golumbaci. Insectele provin din limba putrezită a acelui monstru.

*
* *

Într-un flagel public, legenda vede consolator rămășițele unui rău cu mult mai mare, căci Sfântul Gheorghe, omorâtorul de balauri, este tot una cu numeroși omorâtori de balauri, în care l-am identificat pe zeul-soare ; balaurul reprezintă și aici zeul vrăjmaș al iernii și al lumii de jos, forța malefică din care provin toate cele care îl chinuie pe om.

37. Calea laptelui

Explicarea căii lactee prin paiele furate de Venus de la Sfântul Petru și risipite în timpul fugii.

*
* *

J. Grimm adună laolaltă în *Mitologia germană* [49] diferitele explicații date de popoarele păgâne Căii laptelui. Pentru germani și maghiari, ea este un drum de oaste, pentru turci un drum al hagiilor, pentru creștinii Evului Mediu o cale a lui Iacob (drumul pelerinilor spre Compostella) sau o cale spre Roma, pentru vechii scandinavi drumul iernii, pentru vechii romani un drum spre zei, pentru finlandezi drumul pe care pornesc sufletele sub chip de pasăre, pentru irochezi, de asemenea, un drum al sufletelor. Potrivit opiniei grecilor, Phaeton, dând greș în încercarea de a mâna carul soarelui, a pârjolit locul ; după povestirea mai cunoscută, Hera mânioasă l-a smuls pe Hermes sau pe Herakles de la piept și din laptele care a țâșnit astfel a luat naștere acel cerc de un alb strălucitor.

Reprezentarea de față constituie trecerea la aceea care domină în Orient. În arabă și coptă, calea laptelui se numește drumul paielor ; în siriană și neoebraică, drumul plevei ; în persană, drumul cărătorului de paie ; în arabă, și drumul purtătorilor de șișcă, în armeană și turcă, hoțul de pleavă. Această reprezentare domină și la valahi. Faptul că e amestecat aici și Sfântul Petru e absolut firesc (*cf.* nota 26 de la p. 339) ; extrem de curioasă e alături de el prezența zeiței Venus care îi fură paiele. Se va găsi cu greu o dovadă mai convingătoare a faptului că, în superstițiile popoarelor mai noi, elementele păgâne s-au contopit cu cele creștine. De altfel, și valahii necultivați știu de „sfânta maică Vineri”.

38. Soarele, Luna și Vântul

Soarele, Luna și Vântul întâlnesc un țigan care nu-l salută decât „pe unul din cei trei”. Ei îl întreabă cui s-a adresat și țiganul răspunde că Vântului, căci acesta suflând îl înviorează de arșița Soarelui, și nebătând îi îngăduie pe frigul produs de Lună să se încălzească la foc.

---

49. Ediția a doua, p. 331.

*
* *

O urmă mitică – este s-ar zice aici – faptul că trei zeități își dispută favoarea unui om, tot așa cum zeițele își doresc mărul lui Paris. Destul de ciudat e faptul că cele trei ființe îl tratează pe țigan ca și cum ar fi păgân, deși, după reprezentarea povestitorului, ele s-ar părea că sunt sfinte.

Mai puternic decât urmele mitice iese în evidență în această povestire, și în cele următoare, firea țiganului, care se pleacă fără crâcnire în fața celui tare, iar de ceilalți își bate joc. De altfel, la valahi, țiganii joacă un cu totul alt rol decât la maghiari și la slavi: ei nu sunt cei asupriți, brutalizați, ci sunt mucaliții și fanfaronii priviți cu plăcere. Ei se arată întotdeauna veseli, vioi, dar și obraznici, hoțomani, gândind josnic; de obicei mulțumindu-se cu puțin, dar, după caz, lăudăroși, trufași, porniți spre ghiftuială. În genere, se poate spune, cum s-a observat și la p. 365, că țiganul e folosit în aceste basme pentru a reprezenta ceea ce e neliniștitor și malefic. Mai jos decât pe țigan, concepția populară îl situează pe evreu, căci de el aceste narațiuni nici nu se ocupă, în vreme ce poveștile germane o fac frecvent.

39. Lumânarea țiganului

Unui țigan i se împotmolește carul în noroi, motiv pentru care se adresează Mariei, căci prin aceasta se înțelege Maica Domnului, și îi făgăduiește o lumânare de grosimea trupului său. După ce carul se opintește o dată, rămâne iarăși în loc și țiganul făgăduiește o lumânare de ceară de grosimea unei coapse. A treia oară ajută, în fine, făgăduiala unei lumânări de grosimea unui deget, care însă nici măcar ea nu este oferită Sfintei.

*
* *

Lipsa de credință și evlavie care îi caracterizează pe țigani este descrisă aici în culori viguroase; dar și Sfânta, în măsura în care țiganul se tocmește cu ea, nu este cruțată cu totul de batjocură.

40. Cum și-au pierdut țiganii biserica

În lucruri bisericești, țiganii trebuie să se adreseze celorlalte neamuri din țară deoarece și-au schimbat biserica de piatră pe care au avut-o cândva cu aceea a valahilor, făcută din șuncă, iar pe aceasta au înghițit-o pe loc.

*
* *

Germanii (catolici), maghiarii (protestanți) și valahii (ortodocși) sunt popoarele statornicite în țară, printre care țiganul, apatrid, rătăcește fără legături comunitare și parohiale, adaptându-se pretutindeni Bisericii dominante, în măsura în care ea cere acest lucru sau îl tolerează. Povestirea reprezintă această stare de fapt care are un incontestabil adevăr lăuntric, decurgând din ușurătatea adânc înrădăcinată în firea țiganului.

41. Coborârea lui Cristos de pe cruce

Patru bărbați, câte unul pentru fiecare din cele patru seminții ale Ungariei, se sfătuiesc cum să coboare de pe cruce trupul Mântuitorului ca să-l pună în mormânt. Ilirul (slavul) propune mita, neamțul reclamarea în justiție, maghiarul forța; valahul, în schimb, se oferă să fure în timpul nopții trupul sfânt.

*
* *

După cum în nr. 40 țiganii ca ființe ușuratice sunt opuși valahilor, aici se confruntă, cu trăsăturile lor caracteristice, neamurile dominante în țara de la Dunăre: slavul intrigant, germanul îndărătnic, maghiarul gata să sară la bătaie, valahul hoțoman. Acesta duce ca și vulpea o viață nocturnă furișată, și nu rareori germanul care, după munca depusă, consideră că e dreptul lui să se odihnească noaptea, descoperă în dimineața următoare că roadele sârguinței sale au fost micșorate de vecinul său valah, leneș dar viclean.

Cadrul acestei întâlniri e luat din Evanghelie, deoarece e cunoscut de toată lumea și astfel nu mai e nevoie de nici o introducere.

42. Posturile Sfântului Petru

O tânără pescăriță, iubita Sfântului Petru, nu-și poate vinde peștii; Petru o ajută, prescriind un mare post. În compensație, de ziua numelui său se poate mânca oricâtă carne.

*
* *

Posturile pe care trebuie să le țină valahii sunt cu deosebire severe și lungi; poporul se despăgubește cu glume precum cea de față care, prin luarea în derâdere a unui personaj sacru, amintește de felul în care e prezentată atitudinea față de Maria (nr. 39).

43. Solia din cer

Un escroc obține de la o femeie credulă bani sub pretext că fiul ei, mort de curând, ar avea nevoie de ei în cer. Bărbatul celei înșelate vrea să-l prindă, dar este, la rându-i, păgubit, căci e lipsit de cal.

*
* *

Aici gluma are în vedere pomana (*cf.* p. 310) care se face frecvent și spre binele decedaților. Un rest mitic pare să fie faptul că escrocul pretinde a veni din cer. Totuși, dacă Păcală a fost cândva o figură divină, de ce nu și acesta, care îi este atât de strâns înrudit!

APENDICE*

NOI BASME VALAHE

* Am tradus textele care urmează după prima lor apariție în revista *Hausblätter*. Față de ediția Brednich/Taloș, ele sunt însoțite aici de toate adnotările lui Arthur Schott. Din păcate, acesta nu indică numele informatorilor decât în cazul primelor șase piese. Textele au fost reproduse exact în ordinea categorială stabilită de culegător. Numerele lor de ordine sunt cele din revistă. (*N.t.*)

1

Peripețiile călătoriei lui Petru Săvoianțu[1]

Întâmplările despre care vorbește această poveste sunt deosebit de ciudate, căci mă pun chezaș că sunt adevărate. Satul Ciuchici[2] e destul de cunoscut și acolo trăiește încă feciorul celui care a trecut prin toate aceste peripeții și pe care l-am cunoscut și eu foarte bine, pe numele său Petru Săvoianțu. Nu doar o dată ne-a povestit, copii fiind, povestea lui, pe care o spun aici așa cum am auzit-o.

Petru Săvoianțu era soldat în slujba împăratului german și cu prilejul unei bătălii a fost luat prizonier de englezi împreună cu nouă dintre camarazii săi. Peste puțin timp a fost vândut împreună cu tovarășii săi departe, peste mare, într-o insulă locuită numai de canibali. Aceștia erau ființe spurcate, nu doar pentru că mâncau carne de om, ci și fiindcă aveau, sau poate că mai au, nu știu, un ochi în față, iar altul în spate. De către acești monștri urmau să fie curând mâncați cei zece prizonieri împărătești, pricină pentru care fură închiși mai înainte, pentru câteva zile, într-o colibă strâmtă, în fața căreia făceau de pază femeile acelor monștri. Atât foamea – căci nefericiții nu primeau nimic de mâncare – , cât și spaima grozavă de a nu fi măcelăriți le dădură prizonierilor neajutorați putere și curaj și

1. Basmul mi-a fost comunicat de numitul povestitor drept o întâmplare reală, de al cărei adevăr era profund convins. El este un amestec curios de elemente legendare și fabuloase, cu o aparență de verosimilitate.
2. Satul Ciuchici se află nu departe de orășelul de graniță Weißkirchen [Biserica Albă] din Banat.

s-apucară să distrugă și să dărâme coliba dinăuntru în afară, apoi să se apere de femeile zmintite și să o ia la goană spre țărm înainte ca să-i mai poată ajunge canibalii din urmă. La mal era tocmai ancorată o navă veche, se suiră de îndată pe ea și porniră să navigheze la întâmplare pe mare. Provizii, mâncare și băutură erau destule pe vas, în această privință nu aveau nici o grijă ; dar, neștiutori în ale navigației, deveniră curând o jucărie a vântului și a valurilor, pe care erau împinși încoace și-ncolo, fără țintă. Astfel că nu se aflau într-o situație mai bună decât fuseseră în colibă, când așteptau moartea de la cuțitul măcelarului. Cu fiecare zi le sporeau spaima și grija, căci cine ar fi putut să știe cum aveau să se termine toate astea ? Într-o zi, o pasăre uriașă[3], având înfățișarea unui vultur, se năpusti din văzduh, îl înhăță pe Petru Săvoianțu și, ținându-l în ghiare, zbură peste mare, cale de mai multe zile, cu o iuțeală nemaipomenită, așa încât sărmanul își pierdu cunoștința.

Nu putu să-și dea seama câtă vreme rămăsese astfel, dar când își veni în fire, pasărea tocmai se așeza pe vârful unui copac, unde îl lăsă să cadă într-un cuib, în care se aflau doi pui. Aceștia voiră să se repeadă de îndată la el, dar Petru se apără, ceea ce era cu atât mai ușor, cu cât pasărea bătrână își luase zborul de cum îi dăduse drumul. Luptându-se a-i ține departe de sine pe puii lacomi din fața lui, își fixă totodată de cuib brâul[4] lung de mai mulți coți, așa cum obișnuiesc să poarte oamenii pe la noi, și se lăsă să cadă pe copac în jos, continuând să se apere cu brațele și picioarele de dihăniile tinere.

Ajungând pe pământ, merse mai departe și ajunse curând într-un sătuc. Spre uimirea sa, aici nu dădu decât peste bărbați și nu zări nici o fată și nici o femeie, cu toate că se uită în toate părțile. Întâlnind un moșneag, îi dădu frumos binețe și-l întrebă unde și în ce țară se află și de ce pe acolo nu erau femei. Văzând bătrânul că cel care îl întreba era un soldat împărătesc, îi mulțumi frumos pentru binețe și-i spuse că se afla în Germania și că, din păcate, acolo domnea ciuma și ea secerase viața tuturor femeilor. Auzind soldatul că se

3. Povestitorul a numit-o pasărea păsărilor. Prin acest nume valahul are în vedere și acvila ori vulturul, deci ca în germană, regele păsărilor. Aici ea apare evident ca pasărea rokh, așa cum o știm din *O mie și una de nopți*. În povestea eroului Seril și a fraților săi Cinila și Mesil, ea apare din nou dar, destul de curios, cu două capete. Fără îndoială este vorba de o apoteoză fantastică a vulturului de pe blazonul imperial, pe care poporul neștiutor în heraldică nu și-l poate închipui altminteri decât ca o pasăre adevărată, deosebit de rară.

4. Brâiele, pe care în afară de femei le poartă din când în când și bărbații, au adesea o lungime de 15- 20 de picioare, și sunt țesute din lână colorată de oaie. Ele reprezintă una din acele lucrări artistice, executate de femeile și fetele valahe. Vezi *Basme valahe* de frații Schott, 1845, „Introducere", p. 61.

afla în Germania, se bucură și îl rugă pe moșneag să-i dea puțină mâncare, iar pentru noapte un locșor în casa sa, unde să poată dormi. Bătrânul îi zise să vină cu el, îl duse la casa lui, unde mâncară împreună, în timp ce Petru îi spuse povestea sa ciudată.

După ce terminară, bătrânul se sculă și-i zise oaspetelui său să se întindă lângă foc, ceea ce el nu întârzie să facă, fiind foarte ostenit; nu mai dormise de mult pe pământ sigur și solid.

Dar nu va fi închis ochii multă vreme că se trezi și, spre groaza lui, văzu stând, tot lîngă foc, drept în fața lui, o femeie bătrână cu o înfățișare înfiorătoare, împreună cu fata ei, nu mai puțin cumplită. Auzi cum șopocăiau. Înfățișarea îngrozitoare a celor două femei îl făcu să se prefacă a dormi, ceea ce însă îi venea cu atât mai greu cu cât, de câte ori clipea, privind spre ele, băga de seamă cum scuipau sânge în foc în timp ce vorbeau. În fine, o auzi pe bătrână, zicându-i celei tinere:

– Ia-ți cartea, fata mea, și vezi dacă ăsta care stă lungit aici lângă foc trebuie să moară sau nu.

Aceasta scoase o carte și, după ce căută în ea, răsfoind-o, zise:

– Nu, timpul lui încă n-a sosit!

Atunci bătrâna rânji din nou și zise:

– De-ar ști că ar putea să-i facă iarăși zdraveni și înfloritori pe oricare din cei pe care i-am îmbolnăvit sau i-am omorât, dându-le fie și numai o jumătate de picătură din sângele pe care l-am scuipat mai înainte în foc, atunci n-ar mai zăcea aici ca o bucată de lemn.

Speriat, ca să nu se trădeze, soldatul se prefăcu că doarme și mai adânc, până ce auzi că cele două femei îngrozitoare se îndepărtează. Atunci se ridică, strânse sângele pe care ele îl scuipaseră și-l păstră cu grijă la sine. Când se întoarse moșneagul al cărui oaspete fusese în astă noapte, îi povesti tot ce văzuse și auzise, iar el îi spuse:

– După descrierea pe care mi-o faci, cele două femei pe care le-ai văzut nu puteau fi decât Ciuma și fata ei.

Bătrânul soldat se înfioră. Își luă repede rămas bun de la moșneagul prietenos care îl găzduise și porni mai departe.

Ajunse curând într-un oraș mare în care tocmai murise de ciumă un om bogat și de rang mare. Petru se duse de îndată la casa mortului, unde începu să-i mângâie pe cei îndoliați și le făgădui să-l readucă la viață pe cel adormit. După care puse într-un pahar cu apă jumătate de picătură din sângele scuipat în foc de către Ciumă și de fata ei în acea noapte, turnă amestecul printre buzele rigide ale cadavrului și – iată, mortul deschise grabnic ochii și se făcu zdravăn și înfloritor. Toți cei de față se minunară din cale afară, iar cel înviat nu știa cum să-i mai mulțumească sărmanului călător, căruia puse să i se dea îmbrăcăminte, hrană și băutură, iar pe deasupra o

mulțime de haine din cele mai frumoase și mai scumpe, și-l lăsă să plece cu un dar de șase mii de galbeni. Acum Petru Săvoianțu era un om făcut. Mergea peste tot unde auzea că erau bolnavi sau morți de ciumă și-i înzdrăvenea sau învia. Aduse astfel o mulțime de bucurie și fericire în lume, iar el însuși ajunse un om atât de bogat încât, în cele din urmă, nici nu-și mai putu căra singur banii. Trebui de aceea să-și cumpere un cal pe care îl încărcă cu toate astea și se întoarse acasă.

Se ivi astfel într-o bună zi în satul său de baștină, unde toată lumea fu cuprinsă de uimire. Mai cu seamă bătrânul său tată și fratele mezin, care mai trăiau, se bucurară nespus. De câte ori nu le spuse povestea lui minunată, care se încheie aici, dar din care se vede că la Dumnezeu nimic nu e cu neputință. Domnul să te aibă în pază!

(Povestit de Trăilă Sălitraru, țăran din Iam)

Brednich/Taloș 23. *Hausblätter*, 1857, vol. 4, pp. 58-62. Prima parte a basmului pare inspirată de legendele cu căpcăuni antropofagi, de largă circulație la noi, ca și de cărțile populare, cum ar fi *Alexandria* (călătoria unui personaj cu statut „real" printr-o geografie fabuloasă) și *Halimaua* (episodul vulturului gigant, posibilă reminiscență legată de pasărea rokh, cum observă și Schott, din „Sinbad Marinarul"). Partea a doua a lui ține de AT 613 II-III (**Cei doi călători**). *Cf.* și AT 332 (**Moartea-naș**). Fără echivalent în restul narațiunilor Schott este scrupulul de veridicitate asumat de povestitor care își plasează strategic de la bun început povestirea în sfera controlabilă al lui *hic et nunc* (eroul peripețiilor e din satul cutare, fiul său trăiește) și îi certifică autenticitatea prin propia sa garanție („mă pun chezaș că întâmplările [...] sunt adevărate"). Arhaică este procedura terapeutică, bazată pe o dublă, deci intensă, acțiune magică : de natură atât homeopatică (*similia similibus curantur*), bolnavul fiind tămăduit de însuși agentul patogen în „tinctură" (picătura de sânge), cât și contagioasă, vindecarea producându-se prin efectul unei părți care păstrează însușirile întregului din care s-a detașat (picăturile de sânge dețin întocmai proprietățile făpturilor demonice care le-au scuipat).

2

Oaia cu lâna de mătase sângerie[5]

Un copil orfan, căruia îi muriseră tatăl și mama, se tocmi la un om care avea cinci oi. Acesta îi dădu câte un galben de oaie ca să le păzească și-i zise să caute în pădure un loc de pășune. Când avea să se întoarcă înapoi, la toamnă, avea să-i dea pentru fiecare nouă oaie câte un alt galben. După care tânărul cioban își mână turma lui mică și la câteva zile ajunse într-o pădure mare unde se găseau pășuni multe și bune.

Își făcu acolo un bordeiaș în care să încapă cu oile sale, iar în jurul lui împleti, cum e obiceiul pe la ciobanii de la noi, un gard din mărăciniș și nuiele. Asta ca pavăză împotriva lupilor sau a altor fiare, ce bântuiau în număr mare prin pădurea de hățișuri.

Într-o seară, tocmai închisese poarta împrejmuirii sale, când de-afară se auzi strigând și doi bărbați străini cerură voie să intre. Băiatul deschise de îndată – câți ar fi făcut astfel! – și înăuntru intrară

5. Roșul este culoarea preferată a valahilor, cu cât mai aprins și mai înflăcărat, cu atât mai atractiv pentru ei. Pretutindeni în portul lor, în moda lor, în gustul lor se manifestă acest simț viu al ochiului, căruia îi corespunde și valoarea mare pe care ei înșiși o pun în toate cele pe forma exterioară în paguba adevărului și a temeiului unui lucru. Povestea de față atinge deci, în episodul în care fata popii se lasă ademenită de culoarea roșie ca să ia din lâna oii, o trăsătură foarte adâncă a poporului.

Domnul Cristos și Sfântul Apostol Petru, pe care, firește, băiatul nu-i cunoscu. Bărbații îi dădură binețe și, după ce băiatul nu le rămase dator cu o mulțumire caldă, îi cerură de mâncare și un culcuș de noapte, căci erau foarte osteniți și înfometați. Ciobanul nu avea însă nimic de mâncare, căci el însuși trăise până acum numai din boabe și poame de pădure, pe care le găsea în timp ce păzea oile. Acum se afla în mare încurcătură din pricina străinilor pe care i-ar fi ospătat bucuros, potrivit dreptului sfânt al ospeției. Nu găsi altceva de făcut decât să taie o oaie și s-o pregătească pentru oaspeți. Aceștia însă erau atât de înfometați, încât încet-încet mâncară toată oaia. După ce terminară și se săturară, Domnul Cristos zise băiatului:

– Fiule, unde ai tăiat oaia, aici sau afară?

El răspunse:

– Aici, în curte.

La care, Domnul continuă:

– Bine, atunci ia sângele pe care-l mai găsești afară, adună toate oasele și picioarele care au mai rămas de la noi și îngroapă totul într-un colț al curții!

Băiatul făcu întocmai și după ce termină intră din nou în casă și orândui oaspeților săi câte un colț din spațiul strâmt al colibei, unde pregătise pentru fiecare un culcuș din frunziș uscat. Deoarece și oile erau învățate să doarmă aici, băiatul se culcă în fața ușii ca nu care cumva vreuna să intre peste noapte înăuntru și să-i supere pe străini. Și oile sale trebuiau să-l ajute să cinstească dreptul la ospeție.

Se sculă dis-de-dimineață să îngrijească de oi și mare îi fu mirarea să vadă că în loc de patru, câte ar fi trebuit să aibă, toată curtea era plină de oi, de abia le mai putea cuprinde, oi din cele mai frumoase. Nu știa ce să creadă și dădu fuga înăuntru la oaspeții săi, care se treziseră și ei, și le povesti ce se întâmplase afară. În plus se plânse că nu știa ce să facă cu atâtea oi care nu erau ale stăpânului său. Domnul îl liniști în această privință și-i zise să țină toate oile până o veni stăpânul său, apoi să i le dea pe toate, în afară de cea roșie, pe care să n-o dea niciodată, ci s-o păstreze mereu la sine, căci aceea avea să fie norocul lui. Auzind vorbele astea, băiatul se liniști și-i însoți o bucată de drum, ca să nu se rătăcească, pe străinii pregătiți să plece mai departe.

Întorcându-se la oile sale, găsi într-adevăr printre ele una minunată și nespus de frumoasă, despre care străinul zisese s-o păstreze. Lâna ei nu semăna cu a celorlalte oi, ci era deasă și lungă și de o subțirime nemaipomenită, așa că la pipăit se simțea ca mătasea, iar pe deasupra avea o culoare de un roșu aprins, ca sângele, astfel că abia te puteai uita la ea și întorceai repede capul.

Curând după asta veni stăpânul oilor să vadă de cele cinci oi pe care le lăsase băiatului. Dând cu ochii de turma uriașă, mai să nu poată vorbi de uimire. În urmă îl întrebă pe ciobănaș, iar când acesta îi zise că toate sunt ale sale, începu să le numere. Cu numărătoarea însă n-ajunse decât până la cinci mii, i se păru prea mult, așa că se lăsă păgubaș, indiferent câte vor fi fost, băiatului însă îi plăti cinci mii de galbeni și-i dădu drumul, căci de-acum încolo acesta putea să fie și el țăran și stăpân. Își luă bâta și legăturica lui, împreună cu mulțimea de bani, îi zise stăpânului său să rămână cu bine și plecă. Atunci din mijlocul turmei sări oaia sângerie care-l urmă peste tot.

Merse astfel mai departe până ce se lăsă seara și atunci ajunse într-un sat și trase la un popă[6]. Popa nu era acasă, ci la măsurarea bucatelor pe arie. Preoteasa îi zise să stea, îi dădu să mănânce, iar oaia roșie căpătă un loc în grajd, unde i se aduse nutrețul cuvenit.

Când mezina popii văzu oaia roșie, frumoasă, îi plăcu atât de mult lâna ei minunată, încât hotărî în sinea ei să ia din lâna animalului atunci când stăpânul oii avea să doarmă. Ceea ce se și întâmplă curând, căci bietul băiat era atât de ostenit încât adormi zdravăn pe paiele care îi fuseseră pregătite în casă. Fata se furișă în grajd la oaia roșie, apucă o mână de lână și vru s-o smulgă, dar în ciuda strădaniei ei nu izbuti. Văzând că se căznea degeaba, vru să dea drumul oii, dar mâna îi rămase ca înrădăcinată în lâna roșie ; toate strădaniile de a se desprinde de ea fură zadarnice, trebui să rămână acolo ca vrăjită. O cuprinse spaima și începu să strige, așa încât alergă acolo sora ei mai mare ca să vadă ce se întâmplă. Când mezina i se plânse de beleaua care dăduse peste ea, vru s-o ajute, dar abia apucă oaia ca să desprindă de lână mâinile surorii ei, că nici ea nu și le mai putu trage pe ale sale. Acum țipau amândouă și veni într-un suflet sora cea mai mare ca să le scape pe cele două prizoniere ; dar nici ea nu izbuti, ba rămase, la rându-i, agățată, întocmai ca surorile ei, de lâna oii năzdrăvane. Firește, larma se făcu tot mai mare și acum apăru și preoteasa cu o mătură. De cum văzu starea fetelor ei, lovi oaia cu mătura ; lovitura căzu atât de moale în lâna animalului, ca și cum nici nu l-ar fi atins, dar mâinile preotesei rămaseră agățate de ea, la fel ca acelea ale fetelor ei, și nici la mătură nu mai putu să dea drumul. Tocmai acum veni de la arie și preotul. Auzind țipete în grajd, se duse acolo și văzu minunea, începu să râdă, dar femeia țipa și-i zicea să omoare oaia blestemată, de care nu se mai puteau desprinde. Pe bună dreptate plin de zel, popa vru să dea o lovitură bine țintită oii, cu lopata de grâne pe care o avea la el. Dar rezultatul

6. Obiceiul oferă și azi călătorilor, acolo unde civilizația nu a pătruns prea mult, un adăpost primitor în casa preotului ; firește, destul de des abia primitor.

nu fu altul decât acela pe care îl obținuse preoteasa cu mătura, căci și popa rămase agățat zdravăn de lâna oii, cu lopată cu tot.

Faptul că acum țipa și popa, larma pe care o făceau cu toții sporise atât de mult, încât se trezi în cele din urmă și proprietarul oii, care se repezi și el acolo, precum și o droaie de vecini care se bucurau în ascuns de panoramă, căci fiecare avea ceva de zis de popă sau de familia lui. Mai ales băiatul, stăpânul oii, fu primit cu o ploaie de înjurături și ocări, că de ce nu înnoptase cu oaia lui blestemată la dracu și la bunica lui, precum și altele asemenea ; apoi îl rugară, firește, să le dea drumul. Dar era zadarnic deoarece băiatul știa tot atât de puțin ca oricare din cei de față care era taina care se ascundea aici. Pe măsură ce mânia și supărarea celor prinși sporea și ei își vărsau focul în ocări și sudalme, creștea și bucuria ascunsă a privitorilor, așa încât treptat se adună acolo tot satul. În fine, se apropiară de băiat câțiva oameni și-i ziseră să se ducă la împărat cu oaia năzdrăvană și familia popii agățată de ea și să-i arate această minunăție. Îl încredințară că asta o să fie norocul lui.

Băiatul, care nu prea știa bine ce să facă, ascultă sfatul, se duse și-și strigă oaia care îl urmă, trăgând după sine pe toți ai popii. Acest alai fu condus până dincolo de hotarul satului de către o droaie întreagă de curioși. În aceeași vreme trăia în țară un împărat, al cărui nume îmi umblă pe limbă. El avea o fată care de ani de zile căzuse la grea întristare, așa că exista teama că ar fi putut să moară din asta. Bunul împărat, care își iubea nespus de mult fata, singurul lui copil, întrebă pe toți doctorii și filozofii[7] din țară ce era de făcut împotriva acestei întristări primejdioase a fetei sale, dar nimeni nu știu să-i spună altceva decât că s-ar lecui, dacă cineva ar izbuti s-o facă să râdă din toată inima. Împăratul dădu sfoară în țară că cine s-ar afla s-o facă pe prințesa tristă să râdă, acela, indiferent cine ar fi, ar primi-o de soție și jumătate de împărăție, iar după moartea lui ar ajunge împărat și peste cealaltă jumătate. Acest lucru se făcuse cunoscut de o bună bucată de vreme ; mulți își încercaseră norocul de dragul răsplatei frumoase, dar degeaba, căci nimeni nu izbutise s-o facă pe prințesă măcar să zâmbească, necum să râdă.

Așa stăteau lucrurile când ciobănașul ajunse la curte cu alaiul său ciudat. La cererea sa fu dus degrabă în fața împăratului, căruia îi arătă năzdrăvănia sa, la care bunul împărat izbucni în hohote aproape nestăpânite de râs. După ce-și mai veni în fire, puse să fie chemată fata lui, căci trăgea nădejde că o astfel de priveliște avea să aibă și asupra ei cel mai bun efect.

---

7. Filozofi. Pe ce cale a ajuns cuvântul în popor nu știu să spun, dar l-am auzit de sute de ori în gura a feluriți povestitori de basme.

Ea veni și, când i se arătă acest spectacol neobișnuit, familia popii agățată atât de caraghios de oaia sângerie, izbucni într-adevăr într-un râs care nu se mai termina, așa încât toți care o vedeau și o auzeau credeau că nu mai e aceeași prințesă. Toți se bucurară însă că scăpase de întristarea ei fără leac.

Împăratul însuși, nemaipomenit de bucuros de însănătoșirea deplină a fetei sale, se duse către băiat, îl luă de mână și-l numi ginerele său, punând mâna fiicei sale într-a sa. Porunci apoi ca toți să i se închine ca unui al doilea împărat și încă din timpul vieții sale îi dădu să stăpânească peste jumătate de împărăție. Petrecerile de nuntă fură însă atât de strălucitoare și bogate, cum se obișnuiește doar la nunțile împăraților deplini. Dacă familia popească a scăpat vreodată de oaia năzdrăvană, nu știu să spun, căci povestea tace în privința asta, sigur însă este că Dumnezeu i-a dat ce-a meritat, căci el nu dă nimănui o povară mai mare decât poate să ducă.

Cu asta, îți doresc ție și tuturor celor care cred în el viață lungă și sănătate.

(Povestit de Trăilă Sălitraru, țăran din Iam)

Brednich/Taloș 31. *Hausblätter* 1857, vol. 4, pp. 62-67. AT 750 B (**Ospitalitatea răsplătită**) + 571 I, III (**Toți lipiți împreună**).

3

Dumnezeu ca naș

Obosit de multă perindare prin lumea largă, Domnul Dumnezeu ajunse cu însoțitorul său Sfântul Petru într-o seară la un țăran bogat căruia voi să-i ceară ospitalitate. Dar când vorbiră cu el și-l rugară să le dea o cină și un loc de odihnă, țăranul îi alungă, iar la rugămintea lor de a le tăia o oaie, le răspunse că nu are atât de multe oi încât să taie pentru toți vagabonzii. Iar acest om ursuz avea peste cinci sute. Străinii nu așteptară să li se zică de două ori și merseră la altă casă. Acolo era un om sărman care, în afară de o colibă sărăcăcioasă, nu avea decât cinci oi și câte un miel de la fiecare. Totuși îi primi bucuros pe oaspeți, iar când îl rugară să taie pentru ei o oaie, le zise:

– Da, desigur! De ce nu! Dar, oameni buni, trebuie să vă rog pe voi să faceți asta; eu n-am timp, căci femeia mea e în chinurile facerii.

Domnul vorbi atunci:

– Nu-ți face griji, eu mă pricep la astfel de treburi, tu du-te și pregătește-ne masa.

Stăpânul casei merse, tăie o oaie și pregăti cina pentru oaspeții săi atât cât se pricepu; aceștia intrară în odaia în care se afla femeia. Domnul trimise asupra ei un somn liniștit, așa că femeia nici nu-și dădu seama când născu un băiat sănătos. Stăpânul casei fu foarte bucuros și la cină își rugă oaspetele, care o ajutase atât de milostiv pe femeia sa, să-i fie naș. Domnul primi bucuros și-i dădu tatălui mulțumit un toiag, zicându-i:

– Ia acest toiag, el o să fie nașul copilului în locul meu atunci când eu n-am să mai fiu aici. De câte ori ai să pui mâna pe el, să te gândești la mine!

Țăranul luă toiagul și îl ținu mereu la mare cinste.

A doua zi după ce avură loc toate astea, oaspeții plecară din casa săracului, în care fuseseră atât de bine primiți. Îi mulțumiră din toată inima stăpânului casei, iar acesta le ură drum bun.

Între timp trecură mulți ani, iar feciorul omului sărac se făcu mare. Trebuia să se însoare, dar de Domnul naș, care ar fi trebuit acum să-i fie de ajutor, nu se mai auzise de atunci nimic. Țăranul bogat, care îi alungase atunci atât de neprietenos pe acei oaspeți, avea o fată care, și ea, se făcuse mare și era tocmai de măritat. Opt petitori cu martorii și nașii lor stăteau într-o zi la el la masă, când intră pe ușă un bătrân sărman. Acesta era îmbrăcat ca un cerșetor și avea o căciulă fumurie, așa cum poartă doar almășenii[8]. Se înfățișă țăranului bogat drept petitor. Auzind intenția bătrânului, trufașul stăpân al casei îl luă de sus, căci el era îmbrăcat în haine frumoase, iar cizmele încă aproape noi îi ajungeau până sub genunchi[9]. Se răsti la oaspetele sărman, zicându-i să se care de la el, că nu are ce căuta aici. Acesta nu se lăsă cu una cu două speriat, ci, dimpotrivă, îi zise:

– Liniștește-te, prietene, eu nu-ți cer decât fata de nevastă pentru finul meu; căci i-am făgăduit să-i pețesc o fată petită de alți opt petitori, și vreau să mă țin de cuvânt.

– Dracu' să-ți dea fata pentru finul tău, nu eu, sări el ca ars. N-ai decât să te duci acolo unde ți se dă o fată pentru prințul tău, la mine însă tacă-ți gura, că te dau pe ușă afară.

Aceste vorbe grosolane nu făcură nici o impresie asupra bătrânului; el se întoarse către cei opt petitori și zise:

– Oameni buni, nu vă uitați la hainele mele sărăcăcioase, ci, dimpotrivă, haideți să tragem la sorți, care dintre noi nouă are s-o ia pe fata gazdei de mireasă!

Ceilalți se uitară unii la alții, neștiind ce răspuns să dea bătrânului stăruitor. Acesta continuă, zicând:

– Să ia fiecare dintre voi o mână de pământ, s-o frământe cu puțină apă și să formeze o mingie mică. Apoi să vâre în ea o nuia scoasă din lăstari de viță uscați, puși aici pentru foc, și să băgăm de seamă a cărui nuia încolțește, înverzește, înflorește și face rod.

---

8. Almășenii, locuitorii din Almaș, ținut situat la granița dintre sud-estul Banatului și Valahia. Zonă de pădure, de aici sărăcia locuitorilor, devenită proverbială printre oamenii înstăriți de la câmpie.
9. Cizmele de piele mari, oricât de greoaie sunt, atestă întotdeauna prosperitatea purtătorului lor.

Cum toți băuseră mai înainte și erau puși pe glumă și joc, făcură așa cum propusese bătrânul și fiecare frământă un bulgăre din pământ și apă, în care înfipse un lăstar de viță, lung de un deget, scos din vrejurile uscate.

Nu trecu mult timp și pe lăstarul bătrânului crăpă un mugure, un cârcel verde, proaspăt își arătă colțul, apoi de el atârnă o floare înmieresmată, din care se văzu formându-se treptat boabe. Acestea se făcură mari, se colorară și se coapseră. Ceilalți se uitau la toate astea cu fețele lungi, iar de uimire nu puteau scoate o vorbă. Acum bătrânul misterios tăie tot ciorchinele, îi stoarse zeama într-un pahar și trecu paharul din mână în mână, plin cu vin din cel mai dulce și mai gustos. Cei de față fură cuprinși de uimire și căzură în genunchi în fața bătrânului, sărutară pământul în fața lui și-l numiră Dumnezeu. El rămase liniștit și începu să se tocmească, cum e obiceiul la poporul nostru, cerând pentru finul lui pe fata gazdei bogate. Acesta, de buimăceala pricinuită de multele, multele sale gânduri, nu-și putu găsi cuvintele și nu mai ridică mari pretenții în fața unui astfel de pețitor, ci făgădui să pregătească fata cu tot ce trebuia pentru ca nunta să se poată face cât de curând.

Ceea ce se și întâmplă, în chip strălucit, și la ea nu lipsiră nici cei opt pețitori care fuseseră de față la înverzirea lăstarului și la coacerea strugurilor. Când se termină sărbătoarea, tânăra pereche, însoțită de părinții lor și de Domnul nun, porni spre casa ginerelui. Acesta însă își lăsă calul să zburde prea în voie, așa că se prăbuși cu el și-și frânse gâtul. Rămase mort pe loc. Firește, toți care erau acolo fură cuprinși de o mare întristare și durere. Nunul mortului se apropie de el, îl privi și spuse :

– Dacă s-ar găsi cineva printre voi care să vrea să-i dea mortului din anii săi de viață, l-aș putea ajuta.

La asta, toți tăcură.

Acum nunul îl rugă pe tatăl miresei, care avea șaizeci de ani, să-i dăruiască mortului douăzeci de ani din viața sa. El însă n-avea chef să-și scurteze viața, după care martorul mortului se întoarse către mama miresei cu aceeași rugăminte. Aceasta avea patruzeci de ani, dar ca și bărbatul ei, nici nu voi s-audă să-l ajute pe mort cu câțiva ani din viața ei. Acum martorul feciorului se întoarse către tânăra femeie și ea nu stătu mult pe gânduri. Dărui bucuroasă treizeci de ani din viața ei, pe care atotputernicul nun îi luă și-i dădu mai departe mortului care se trezi la viață, pricină pentru care toți fură cuprinși de o mare bucurie.

Ajungând nuntașii la ținta alaiului lor, sărbătoriră nunta mai departe în casa mirelui, după care tinerii trăiră treizeci de ani fericiți. Aici se termină povestea.

Dumnezeu să te aibă în pază.

(Povestit de Trăilă Sălitraru, țăran din Iam)

Brednich/Taloș 29. *Hausblätter* 1857, vol. 4, pp. 213-216. AT 750 B (**Ospitalitatea recompensată**) + 899 (**Alcestis**) + M.I. F 9771.1 (motivul lemnului uscat care înflorește și rodește).

4

Povestea sărmanului Stanciu

Am auzit povestindu-se adesea, iar dacă aș fi un cărturar, v-aș dovedi și cu ajutorul cărților, că trăia odată un om pe care îl chema Stanciu[10]. N-avea decât un pogon de pământ, pe care îl semăna în fiecare an cu porumbul de care avea trebuință pentru gospodăria lui sărăcăcioasă.

Odată, când porumbul tocmai începea să se coacă, descoperi că peste noapte fuseseră pesemne acolo niște cai care îi făcuseră pagube mari. Când a doua noapte se repetă același lucru, îi zise femeii sale să-i pregătească o mămăligă[11] ca să plece la câmp și, dacă o putea, să prindă caii. Oamenii erau însă foarte săraci și nu aveau în casă nici o rezervă de mălai, așa că femeia se duse la un vecin și împrumută de-acolo mălai pentru a pregăti merindele trebuitoare bărbatului său ; mălaiul voia să-l plătească vecinului prin muncă.

Umplându-și traista cu mămăligă proaspătă, omul se duse la câmp și se întinse liniștit în porumbiștea sa ca să supravegheze locul, în așa fel încât să nu-i scape caii care trebuiau să vină. După ce se înnoptă, nu trecu multă vreme și auzi un zgomot îndepărtat ca

10. Stanciu derivă probabil din Ștefan, precum fem. Stana de la Ștefana. [De fapt, numele este o sufixare a lui Stan < sl. *stan* , a sta în sus, a se ridica, *cf.* N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963 – *n.t.*]
11. Pâine de mălai nedospită. *Cf. Walachische Märchen* von Gebrüdern Schott, 1845. „Einleitung", p. 79.

de tunet, deasupra sa văzu însă lăsându-se în jos nori deși și negri, care se sparseră când ajunseră foarte aproape de pământ. Din ei sări o droaie de cai sălbatici care alergară prin lanul său de porumb și începură să mănânce pe săturate din porumbii dulci, încă lăptoși, pricinuind iarăși mare pagubă. Acum se ridică Stanciu încet, prinse unul din cai, strigând:

– Ce căutați în lanul meu de porumb și de ce-mi faceți o asemenea pagubă?

În timp ce ținea calul astfel de coamă ca să-l omoare, ceilalți cai dispărură.

Tocmai ridicase toporul pentru ca, supărat și mânios cum era de atâta pagubă, să-și lase brațul să cadă, când calul strigă:

– Nu da, Stanciule, pe noi ne-a trimis cerul să-ți facem pagubă! Dar dacă vrei să mă cruți, atunci bagă mâna în urechea mea dreaptă și ai să găsești acolo ceva care o să te facă de o mie de ori mai bogat decât te-ar face zece recolte de pe ogorul tău!

Faptul că animalul vorbea îi era suficient lui Stanciu ca să-și lase brațul în jos și să nu-l mai lovească. Acum știa că ținea de coamă un animal năzdrăvan, iar nu un cal obișnuit. De aceea băgă mâna în urechea lui dreaptă și găsi acolo o nucă mare. În timp ce o cerceta mai îndeaproape, calul vorbi și zise:

– Această nucă o să-ți dea tot ceea ce îți poftește inima.

Nu mică îi fu bucuria lui Stanciu care lăsă calul în pace și se duse acasă. Ajuns acolo, îi porunci femeii sale să-i aducă imediat purcelul fript din cuptor, căci îi este foame. Mirată mai întâi de reîntoarcerea grabnică a bărbatului de la păzitul lanului cu porumb, femeia nu mai știa acum ce să creadă și zise:

– Ce glume sunt astea, bărbate? Ai fost oare la cârciumă? N-avem nici măcar cu ce să facem focul, de unde să mai fie și o friptură în cuptor?

Stanciu o îndemnă din nou:

– Du-te tu numai, femeie, și adu friptura, o s-o vezi!

Tonul hotărât cu care bărbatul își însoți aceste vorbe îi arătă că probabil nu era beat, iar ca să cerceteze ce se ascundea aici, se duse cum îi spusese bărbatul ei. Când ajunse la cuptor, nu știa dacă visează sau e trează, căci îl găsi cald iar înăuntru, pe jăraticul care mocnea, dădu peste un purcel gata fript, numai bun de pus pe masă. Femeia îl luă uimită și îl duse la masă, privind când la bărbatul ei, când la friptura minunată. Acum primi poruncă să se ducă în pivniță și să aducă un ulcior de vin tare, căci bărbatului ei îi era sete de o înghițitură. Se duse în tăcere și găsi într-adevăr în casa sărăcăcioasă o pivniță care nu mai fusese până atunci acolo, iar în ea două rânduri de butoaie, toate cu zbanțuri. În ele erau cele mai alese și mai bune

vinuri. Celor doi soți le prii totul bine, mâncară și băură atât de mult și de bine pe cât putură, până ce adormiră chiar la masă.

A doua zi când se treziră, destul de târziu, Stanciu își dori ca în locul casei lui sărăcăcioase să apară un palat înalt, cu două caturi, ale cărui ferestre să fie de aur și de argint, așa cum nici împăratul nu avea. După ce se făcu asta, Stanciu îi zise femeii lui:

– Dragă nevastă, spune mereu ce-ți poftește inima, am puterea să-ți împlinesc totul.

Aceasta își dori atunci, că nici nu mai știa ce, căci avea de toate, mulți domni și doamne care să-i țină tovărășie, și astfel palatul se umplu de oameni mari și aleși care trebuiau să-i țină tovărășie femeii lui Stanciu, așa încât ea se pomeni înconjurată de un cerc mai strălucitor decât avusese vreodată parte orice conte sau contesă din lume.

Dar nu trecu multă vreme și femeii îi veniră alte gânduri, din pricina cărora societatea începu să i se pară supărătoare, căci acum ar fi vrut mai bine să întrețină relații de una singură cu un ibovnic. Unul dintre aceștia izbuti curând să-i sucească astfel mintea și mai ales să-i smulgă taina prin care bărbatul ei, care trăise până atunci în cea mai neagră sărăcie, ajunsese deodată atât de nemăsurat de bogat. Femeia nu putu să-i ascundă ibovnicului ei lucrul ăsta, cu toate că bărbatul său o rugase cu cerul și pământul să nu spună nimănui.

Trecu așa o vreme. Stanciu îndeplinea cu nuca fermecată toate dorințele lui, precum și pe acelea ale nevesti-si, aceasta însă se scufunda tot mai mult în patima blestemată pentru ibovnicul ei și, în cele din urmă, se ajunse atât de departe, încât bunul Stanciu le stătea amândorura în cale. Se gândiră la felul în care ar fi putut să scape de el și, în cele din urmă, se învoiră ca femeia să-i ia nuca fermecată și cu ajutorul ei să-l prefacă într-un măgar.

Într-o seară, când se duseră la culcare, femeia vicleană luă aminte unde pune bărbatul ei nuca, iar când mai târziu el adormi, se sculă, luă nuca și-și prefăcu bărbatul în măgar, pe care îl scoase de îndată din odaie și-l alungă pe uliță. Atunci își dădu sărmanul seama de necredința femeii sale, dar era prea târziu. Văzu că nu mai avea ce face și se resemnă cu soarta sa, căutând să găsească ceva de mâncare și un grajd sau un șopron ca să se poată întinde. Dar abia se lungi, că veni stăpânul care îl văzu și-l duse, ca pe un animal rătăcit, în fața primarului comunei. Până avea să i se găsească proprietarul, primarul puse să fie închis într-un loc unde primea destul de puțină hrană și apă și unde era ținut pe cheltuiala comunei, în schimb, neavând stăpân, trebuia să slujească la jumătate din sat, în așa fel

că mai tot timpul umbla în sus și-n jos, împovărat cu saci plini de grâne și făină, pe drumul spre moară. Deoarece nimeni nu venea să-l ceară, fu socotit până la urmă bun comunal, iar când nu avea ce face, era lăsat liber să-și caute singur de mâncare.

Folosi odată un asemenea prilej și se furișă spre casa lui, desigur doar spre a-și aminti de vremurile fericite de odinioară. Când îl văzu însă femeia sa, îl recunoscu pe loc, se supără și cu nuca fermecată îl prefăcu, în parte și din spaimă că ar putea s-o trădeze, într-un câine. Abia se văzu sub noul chip, că nefericitul se simți și mai rău decât atunci când se văzuse măgar. Căci, își zise el, acum oricine are chef poate să-mi dea un ghiont, și chiar dacă așa ceva nu se întâmplă, există oricum destui câini și de ei nu e atâta nevoie. Cu asemenea gânduri triste se furișă din nou afară din sat, pe câmp, unde se amestecă într-o ceată de câini ciobănești. Aici se gândea că putea fi deocamdată cel mai în siguranță. Câinii nu voiră la început să-l rabde, ciobanul însă îl apără, iar când ceilalți băgară de seamă lucrul ăsta, îi dădură pace și-l considerară până la urmă tovarășul lor.

După ce îl sluji câteva zile, câinele de pripas îl bucură mult pe stăpânul său, căci făcea aproape toată treaba câinilor ciobănești. Când ceilalți se culcau și dormeau, el făcea de straje de jur împrejurul turmei, veghea să nu se producă vreo pagubă, pe scurt, făcea, cu o minte care se apropia de cea omenească, tot ceea ce poate fi cerut celui mai bun câine ciobănesc. Ciobanul însuși se putea adesea îndepărta câte o jumătate de zi de turmă, fără să se îngrijoreze de producerea vreunei pagube de care mai apoi să se căiască. Ba chiar într-o zi câinele îi dezvălui stăpânului său că ceilalți câini hotărâseră să cheme la noapte lupii cu ajutorul cărora să se înfrupte și ei o dată bine din carnea grasă de oaie. Ciobanul îl crezu pe câine, dar vru să se convingă singur de necredința celorlalți și așteptă până ce veni noaptea și aceștia dădură într-adevăr lupilor semnalul convenit. Ciobanul se mânie, își luă ciomagul și-i bătu pe toți câinii de-i omorî, în afară de cel credincios, care îi atrăsese luarea aminte, pe care îl lăsă în viață și îl ținu ca pe copilul său. În acea vreme se întâmplă că bântuia prin țară un lup de fier care răspândea spaimă și groază, răpind copii, și căruia nu-i putea ține nimeni piept. Din trei copii, i se răpiseră si împăratului doi, pricină pentru care el și împărăteasa fuseseră cuprinși de mare jale. Dar și mai mare le era spaima că dihania de fier avea să le răpească și pe al treilea și ultimul lor copil. De aceea împăratul făgădui o mare răsplată aceluia care ar izbuti să doboare lupul. Auzind ciobanul asta, povesti împăratului despre câinele său, cel mai bun dintre toți, și-l lăudă, zicând că în mod sigur el i-ar păzi copilul de dihanie. Împăratul puse să fie adus câinele, care fu legat de scheletul unui pat gol din aceeași odaie în care dormea el și împărăteasa, iar între ei cel de al treilea copil.

Dormind ei noaptea, veni lupul de fier și răpi copilul din patul împăratului, de lângă părinții săi. Câinele făcuse larmă mare dar, fiind legat, nu se putuse apropia de groaznicul răpitor de copii, care plecă nestânjenit cu prada sa. Trezindu-se împăratul și văzându-se lipsit și de al treilea copil se mânie și vru a doua zi să pună să fie împușcat câinele ce-i fusese pe degeaba lăudat. Auzind asta, stăpânul câinelui se înfățișă împăratului și-l rugă să nu facă așa ceva. Când însă împăratul mânios stărui să-l omoare, ciobanul întrebă unde fusese câinele când venise lupul și i se răspunse că în odaie, dar legat. Atunci ciobanul râse și zise :

– Păi, atunci n-a putut să facă ce-ar fi vrut !

Și se rugă să i se dea fără multă vorbă drumul animalului, care o să-l găsească neîndoielnic pe tâlhar. Atunci porunci împăratul să i se dea drumul, iar când îl lăsară liber, câinele sări ca din pușcă și o luă la goană. Unii din cei de față se îndoiau că avea să se mai întoarcă, dar ciobanul era încrezător, și iată, curând animalul credincios se întoarse, iar pe spatele lui călăreau copiii cei mari răpiți de lup, iar în gură îl ținea pe cel de-al treilea furat în chiar noaptea care trecuse.

Acum, firește, bucuria fu mare, și nu mai puțin mirarea stârnită de animalul nemaipomenit de înțelept. Mirarea se prefăcu într-o minunare fără margini, când animalul începu să vorbească și povesti cum îl urmărise pe lupul de fier și ajunsese la vizuina lui, unde dăduse de lupoaică, de puii de lup și, printre aceștia, spre bucuria lui, și de copiii împăratului, sănătoși și teferi. Împăratul peste măsură de fericit îi dărui acum ciobanului zece mii de galbeni și vru pe deasupra să-i cumpere câinele ; dar acesta nu era de vânzare pentru nimic în lume, și nici câinele nu vroia să-și părăsească stăpânul.

Povestea se răspândi desigur în toată țara și astfel o auzi și femeia câinelui, care se sperie, căci conștiința rea nu-i dădea pace. De aceea, cu ajutorul nucii fermecate îl prefăcu într-un porumbel. Ceea ce, cum se poate lesne închipui, îi pricinui nefericitului alte necazuri. Abia se obișnuia cu o situație, și era silit să ia o altă înfățișare, pentru el necunoscută.

Acum ca porumbel, în bătaia oricărui vânător care ar fi avut poftă de el, nu era puțin lucru, de aceea, în suferința sa, zbură la Sfânta Vineri și, deoarece ea înțelegea limba păsărilor, îi spuse păsul său. Sfânta Vineri îl alină și-i făgădui să-l ajute. Hotărâră să meargă împreună la casa lui, căci atunci nevasta și ibovnicul ei dădeau o petrecere strălucită. Sfânta Vineri avea să meargă sub chipul unui lăutar țigan, ca să-i înveselească pe oaspeți. Stanciu avea să se așeze, sub chip de porumbel, pe un copac din fața casei, în așa fel

încât să poată fi văzut de la ferestre ; de-acolo, Sfânta Vineri avea să-i poată da un semn privind locul unde se află nuca fermecată.

Oaspeții se adunaseră deja în casa lui Stanciu și toți, împreună cu nevasta și ibovnicul ei, erau veseli. Atunci apăru lăutarul țigan, care fu primit cu mare bucurie. În timp ce întreaga societate petrecea cu glumele și snoavele cântărețului, stăpâna casei văzu porumbelul pe un copac din fața ferestrei și-și recunoscu bărbatul. Speriată de asta, îl rugă pe ibovnicul ei să-l doboare ; dar el, voios cum era, zise :

– Ei, doar nu face nimănui nici un rău, să trăiască și el !

Între timp, lăutarul țigan dădu porumbelului atent semnul convenit, arătând spre pervazul ferestrei, unde se afla nuca. Brr, zbură acesta într-acolo, luă nuca și cu ajutorul ei își recăpătă înfățișarea adevărată. Acum Stanciu se afla din nou aici ; încă o clipă, și femeia rea și necredincioasă cu ibovnicul ei fură preschimbați într-o pereche de bivoli care, ținând râtul în murdărie ca porcii, stăteau unul lângă altul într-o băltoacă împuțită. Stanciu văzu acum că amândoi erau în locul care li se potrivea ; îi mulțumi Sfintei Vineri de ajutor și plecă mai departe, ne mai lăsând nuca din mână.

Se poate închipui că niciodată de-acum încolo nu i-a mai mers atât de rău ca în vremea din urmă ; dar povestea se termină aici. De aceea, nu știu ce să-ți mai spun decât că te rog ca această poveste să-ți fie pe plac.

(Povestit de Trăilă Sălitraru, țăran din Iam)

Brednich/Taloș 14. *Hausblätter*, 1857, vol. 4, pp. 314-320. AT 560 (**Inelul magic**) + 449 (**Câinele țarului).** Inedită este aici prefacerea Sfintei Vineri în lăutar.

5

Împăratul porcar

A fost odată un împărat a cărui putere era la vremea sa aproape fără pereche. Purtase războaie cu mulți dușmani și-i bătuse pe toți, așa încât vecinii săi îl socoteau, cu toții, de neînvins. Dar, cum toate lucrurile au un sfârșit, așa și strălucirea acestui împărat puternic. Purtând odată, iarăși, război cu unul din vecinii săi, norocul îl părăsi și fu bătut atât de rău, încât nu mai putu să-și păstreze nici împărăția, nici sceptrul, și trebui să fugă cu ce era pe el. Nu-și putu lua cu el nimic din toate bogățiile și comorile sale nemăsurate, ci doar pe singura sa fată. Aceasta, sărmană ca și el, îl urmă în lumea largă. Și, deoarece nu știa cum să-și câștige pâinea, căci, firește, nu învățase nimic, fu silit să apeleze la mila oamenilor și să cerșească.

După ce rătăci îndelung, ajunse în cele din urmă într-un oraș care tocmai își dăduse afară porcarul. Se înfățișă la mai marii orașului, îi rugă să-i dea această slujbă și fu într-adevăr tocmit porcar orășenesc. Nici această treabă, dintre cele mai umile, nu ar fi putut-o săvârși, dacă nu și-ar fi luat câțiva oameni pricepuți, pe care îi plătea cu o parte din simbria sa. Trecură astfel câteva luni, când într-o bună zi se întâmplă să vină în oraș un prinț străin. Era chiar fiul împăratului care îl bătuse cândva, dar nici prințul, nici împăratul alungat nu știau acest lucru, pentru că nu se văzuseră niciodată. Se făcu, povestea nu spune cum, că prințul o văzu din întâmplare pe fata porcarului orășenesc și o plăcu atât de mult, încât hotărî în sinea lui să nu ia altă fată de nevastă decât numai pe ea. Întorcându-se la tatăl său, bătrânul împărat, îi povesti despre frumusețea fetei de

porcar și despre faptul că vrea s-o ia de nevastă. Bătrânul domn fu cuprins de mânie, îl mustră pe prinț din pricina căsătoriei umile pe care voia s-o facă și-i spuse că, atâta timp cât el va trăi, nu-și va da încuviințarea. Prințul se întristă, dar nu se lăsă abătut de la hotărârea sa. Iar fiindcă era îndărătnic și ținea morțiș să se însoare cu acea fată și nu cu alta, tatăl său se înduplecă până la urmă și-l lăsă să plece ca s-o ia de nevastă.

Când prințul se înfățișă tatălui iubitei sale și-i spuse că venise să-i ceară fata de nevastă, acesta tăcu o clipă și, fără să se piardă cu firea din pricina unei asemenea cereri, zise:

– Bine, domnule, cererea pe care mi-o faci e o mare cinste pentru mine; dar înainte de a încuviința căsătoria dumitale cu fata mea, trebuie să-mi spui cine ești, de fapt, și din ce trăiești.

La vorbele astea prințul zâmbi, se înțelege, căci cum n-ar avea din ce să trăiască un prinț și fecior de împărat ca el? Îi spuse apoi bătrânului cine era, de fapt, și că avea dreptul de a ajunge cândva în mod sigur moștenitorul unei mari împărății. Iar dacă asta nu-i era de-ajuns, vorbi el mai departe, atunci să afle că tatăl său cucerise de câtăva vreme o a doua mare împărăție, izgonindu-l pe împăratul ei.

– Toate astea așa vor fi stând, tinere domn, răspunse bătrânul, dar nu-mi sunt de-ajuns, căci nu-mi dau fata decât după acela care știe o meserie cu ajutorul căreia să se poată hrăni pe sine și să-și poată hrăni nevasta.

Față cu această părere, la care tatăl fetei ținea morțiș, toate susținerile contrare ale prințului fură zadarnice, de aceea, dacă nu voia să renunțe la mâna acelei fete, pe care nu și-o mai putea scoate din minte, nu-i mai rămase altceva de făcut decât să meargă la oraș și să se bage ucenic la un meșter oarecare.

Se gândi să aleagă meseria care se putea învăța cel mai repede. Merse de aceea mai întâi la un pantofar. Dar meseria de pantofar nu-i fu pe plac fiindcă ar fi durat prea mult până să ajungă meșter în ea; din pricina asta se duse la un blănar. Dar nici el nu-i putu făgădui să-l învețe prea curând blănăria și îl sfătui, la cererea prințului, să meargă la un împletitor de coșuri, căci dintre toate meseriile, împletitul coșurilor se deprindea cel mai repede. Asta-i plăcu prințului și căută un împletitor de coșuri, de la care învăță meșteșugul în câteva săptămâni, ceea ce îl mulțumi la fel de mult.

Abia apucă să-și termine prima lucrare, că-l răsplăti pe meșter și se repezi să-l găsească pe tatăl fetei sale iubite, ca să-i arate că apucase să deprindă o meserie. Pe drum își tăie la repezeală nuielele trebuincioase și, sub ochii bătrânului porcar, împleti, spre marea bucurie a acestuia, un coș. Aunci bătrânul le dădu binecuvântarea, fetei sale și tânărului, căruia îi zise:

– Acum poți să-o iei pe copila mea de nevastă, căci știu, că ai s-o poți hrăni în orice împrejurare! Iar acum să-ți spun și de ce am vrut neapărat ca ginerele meu să știe o meserie. Iată! Cândva am fost și eu un împărat, am avut mare putere și am trăit în strălucire, așa încât toată lumea aproape mă proslăvea și mă socotea de neînvins. Dar nu mai puțin, norocul și-a întors fața de la mine și Atotputernicul m-a lovit. Un împărat străin mi-a cucerit împărăția și m-a alungat atât de repede, încât ca să scap cu viață, a trebuit să fug cu ce aveam pe mine. Nu am putut lua nimic din bogățiile și comorile pe care mai înainte le socotisem ale mele. Doar pe singurul meu copil, pe această fată, mi-a lăsat-o cerul atunci, și ea m-a însoțit în nevoi. Nenorocirea mea însă a fost cu atât mai mare, cu cât nu învățasem nimic care să mă ajute să mă descurc singur în viață. De aceea, pentru a nu muri de foame, a trebuit să cerșesc, pentru mine și pentru fata mea, pâinea pe care o mîncam, până când, în cele din urmă, am izbutit să primesc în acest oraș cea mai umilă dintre toate slujbele, am devenit porcar. Acum sunt silit să păzesc porcii oricărui locuitor din oraș, fie el sărac ori bogat. Iar ca să vezi că spun adevărul, iată, privește aici!

Și împăratul scoase din buzunar o legătură cu înscrisuri și le întinse prințului ca să le cerceteze. De mirare, acesta nu știa ce să mai zică; nu-și mai lua ochii de la înscrisurile din care se putea recunoaște starea de odinioară a proprietarului lor. Apoi îl cuprinse o mare bucurie, se închină în fața socrului său, își luă iute rămas-bun de la el și grăbi cât putu de mult spre casă ca să-i povestească părintelui său tot ce văzuse și auzise. Nu mai puțin uimit, acesta voi să trimită de îndată după nefericitul împărat și după fata lui, ca să-l ia la sine și să împartă cu el împărăția. Dar prințul nu se învoi, căci vroia să ducă singur vestea bună și să-l aducă pe împărat.

Acum împărăția se împărți din nou, ca să se reunească apoi degrabă prin căsătoria celor doi tineri, care se simțeau peste măsură de fericiți. Iar împărații cei bătrâni se bucurară încă multă vreme, în deplină înțelegere, de fericirea copiilor lor.

(Povestit de Avram Pup, țăran din Iam)

Brednich/Taloș 4. *Hausblätter*, 1857, vol. 4, pp. 388-391. Schullerus 856* (**Destoinicia/iscusința cucerește mâna fetei de împărat**).

6

Cei doi fraţi de cruce[12]

Dacă nu pot să spun când şi unde, e totuşi adevărat că un împărat puternic, stăpânind peste o mare împărăţie, avea odată o singură fată. Aceasta rupea în fiecare noapte douăsprezece perechi de cizme care, cum se poate închipui, nu erau din cele mai proaste, de vreme ce aparţineau unei prinţese. Nici tatăl ei, nici vreunul din sfetnicii săi de taină, care ştiau de asta, nu puteau să ghicească ce se întâmplă, deşi pentru ei ar fi fost de cea mai mare însemnătate să afle, spre a o împiedica să şi le rupă, căci a-i face prinţesei atâtea cizme în fiecare an nu costa nicidecum o sumă mică. De aceea, la

12. Şi la valahi mai există ici-colo obiceiul de a se înfrăţi solemn la biserică şi de a încheia o alianţă care pentru cei înfrăţiţi este tot atât de sfântă ca şi căsătoria. O astfel de alianţă se poate, de altfel, încheia nu doar între două persoane, ci între mai multe, adesea chiar între douăsprezece. Nu sunt nici deosebiri de sex, aşa că apare o relaţie de rudenie care interzice bunăoară unui frate de cruce să ia de nevastă pe o soră de cruce. În satul Iam din Banat, în care am trăit mai mulţi ani, s-a încheiat, cu vreo şapte sau opt ani în urmă, în ciuda interdicţiei Bisericii, o asemenea alianţă între opt – nouă persoane, printre care erau şi două femei. Preoţimea care e ţinută să se opună sever [acestui obicei] pare să nu manifeste încă destulă severitate şi aşa se face că, din când în când, astfel de fraţii de cruce sunt binecuvântate chiar de preoţi în biserică. Asemenea relaţie reclamă din partea fraţilor de cruce, sau de alianţă, prietenia cea mai adâncă şi mai adevărată, iar în caz de nevoie ca unul să-l ajute pe celălalt cu tot avutul său şi în situaţii de primejdie să-şi jerfească chiar viaţa pentru el.

sfatul sfetnicilor săi de taină, împăratul dădu de știre în cetatea sa de scaun, precum și în toată țara, că acela care va ghici cum și în ce fel prințesa rupe noaptea atât de multe cizme, nu o va primi doar pe ea de soție, ci va moșteni coroana și sceptrul după ce părintele ei împărătesc se va sfârși.

Această știre îi îmboldi firește pe mulți prinți și domni să vină la curte și să ghicească, dar degeaba, nici unul nu izbuti să dezlege taina.

Când se sfârșiră prinții și domnii, veniră să-și încerce norocul și alți oameni, mai sus-puși și mai de rând, dar tot așa, degeaba.

În vremea asta se întâmplase ca un țăran din aceeași împărăție să tocmească un argat pentru suma de șaizeci de galbeni pe an. Acesta slujise jumătate de an, după care murise, dar nu înainte de a-și fi luat de la stăpân jumătate din simbrie. Stăpânul se văzu nevoit să-și caute alt argat, iar de supărare nu-l înmormântă pe mort, ci îl băgă într-o ladă pe care o duse în pod. „Acolo, se gândi el, o să-mi slujească baremi mort până oi găsi un altul."

Când mai târziu găsi într-adevăr un argat, uită de mort, care rămase acolo, și așa se făcu că noul argat dădu peste leșul predecesorului său. Fiindu-i milă de el, îl boci, precum se cuvine, îi dădu și un creițar în mână și îi ținu, așa mort cum era, o lumânare aprinsă. L-ar fi și înmormântat, dar stăpânul nemilos nu răbda una ca asta.

Când acest al doilea argat isprăvi anul de slujit, își primi simbria și vru să plece, mortul coborî din pod și se întâlni cu el. La început cel viu se sperie, dar când acela îi vorbi frumos, îl ascultă. Mortul îi mulțumi frumos că îi făcuse pomană, pricină pentru care acum îi ceru să se facă frate de cruce cu el. Spaima nu îi îngădui argatului să facă multe nazuri, așa că el și vampirul se făcură frați de cruce.

Plecară împreună și merseră departe, departe, până ce ajunseră într-o pădure de fier ; acolo vampirul rupse o ramură și o aruncă pe jos. Aici era locul în care fata împăratului venea în fiecare noapte să-i întâlnească pe feciorii de balaur cu care se ținea. Înțelegând că trebuie să fi fost cineva prin preajmă care rupsese creanga, ea se temu să nu fie urmărită, așa că, fără să se mai oprească, grăbi spre pădurea de aramă. Abia pătrunse în ea, că dădu și aici de o ramură ruptă, zăcând pe jos, tot lucrarea vampirului care trecuse prin acel loc cu fratele său de cruce. Prințesa se temu și de astă dată să nu fie descoperită și merse mai departe, acolo unde locuiau feciorii de balaur.

Pentru a o scoate la capăt cu cele douăsprezece perechi de cizme le duse pe toate în mână, căci în noaptea asta avea mult de mers. Așa încât nu e de mirare că în drum spre feciorii de balaur i se făcu foarte cald. Când ajunse la ei, găsi masa pusă, numai să se așeze la ea. Înainte de a începe să mănânce în acea aleasă societatea,vru să-și șteargă cu batista sudoarea de pe față, dar batistă îi pică jos.

Cum băgă de seamă asta vampirul, care o urmărise din pădurea de aramă, se prefăcu într-o pisică, înhăță batista prințesei și fugi cu ea.

Prințesa se așeză la masă cu feciorii de balaur, dar când vru s-apuce lingura, aceasta îi scăpă. Pisica-vampir sări și duse lingura. Tot așa făcu și cu inelul prințesei, care îi căzu de pe deget, când ridică mâna să ducă paharul la gură.

Acum vampirul avea ce vroia și se întoarse în pădurea de aramă, unde îl aștepta fratele său de cruce, cu care, trecând prin pădurea de fier, se întoarse pe drumul pe care veniseră.

În timp ce mergeau, vampirul îi povesti prietenului său ce văzuse la feciorii de balaur și ce luase de la prințesă. Dându-i acum batista, lingura și inelul, îl povățui apoi cum să se ducă la curte și să-i explice împăratului că nu e de mirare că prințesa rupe în fiecare noapte douăsprezece perechi de cizme, dacă merge în fiecare noapte acolo unde o întâlnise el. Spre încredințarea spuselor sale, îl mai sfătui vampirul, să-i arate împăratului cele trei lucruri pe care le luase de la prințesă. După care își părăsi prietenul, luându-și rămas bun și mulțumindu-i încă o dată că îi făcuse pomană.

Argatul luase aminte la tot ce spusese și-l sfătuise fratele său de cruce și merse la împărat, căruia îi povesti totul cu de-amănuntul, pretinzând că așa văzuse. Împăratul fu nemaipomenit de uimit de asemenea dezvăluire, dar tot nu-i prea venea să creadă, așa că puse să fie chemată de îndată prințesa spre a-i cere socoteală. La început ea nu vru să recunoască, dar când împăratul îi arătă batista, lingura și inelul nu mai avu nimic de zis. Rămase încremenită și mărturisi adevărul, așa că acum nu mai era nici o taină cum își rupea fata de împărat în fiecare noapte douăsprezece perechi de cizme.

De astă dată era rândul împăratului să-și țină cuvântul pe care-l făcuse public, așa că își logodi propria fată cu argatul străin pe care ea îl vedea azi pentru prima oară. Firește, el nu se opuse unui asemenea noroc și se învoi să devină bărbatul prințesei și ginerele împăratului, iar după moartea acestuia să-i moștenească coroana și sceptrul.

Aici se termină această neobișnuită poveste, cum o auzii, așa v-o povestii.

(Povestit de Gheorghe Vulpe, țăran din Iam)

Brednich/Taloș 18. *Hausblätter*, 1857, vol. 4, pp. 314-320. AT 306 (**Pantofii rupți la dans**) + 505 (**Mortul ajutător**). Traducerea de către Arthur Schott a „mortului recunoscător" prin „vampir" e cu totul improprie. I-am păstrat, totuși, echivalența din motive de exactitate documentară.

7

Singurul leac

A fost odată un împărat, povestea pare să-i fi uitat numele, pe care norocul nu l-a lipsit de nimic din tot ceea ce pământul, cu comorile și bunurile sale, poate să dăruiască. De cum era gândită, orice dorință îi era împlinită, chiar și dintre cele mai tainice, astfel încât ar fi fost cel mai fericit dintre muritori, dacă tocmai această favoare nestăvilită a sorții nu i-ar fi pricinuit o tristețe și o melancolie adâncă, de nebiruit.

Nemaiavând ce să-și mai dorească și de ce să se mai îngrijească, se simțea din ce în ce mai rău, și această boală sporea cu fiecare zi. Cei din preajma sa fură cuprinși de mare îngrijorare și chemară medici și vraci care trebuiră să încerce tot ceea ce le punea la îndemână arta lor și tot ce știau, dar degeaba ; niciunul nu izbuti să-l înzdrăvenească pe stăpânul împărătesc, boala se agrava tot mai mult și treptat dispăru orice nădejde de a-l vedea pe înaltul bolnav din nou sănătos.

De aceea fură chemați toți sfetnicii și înțelepții care trăiau la curtea împăratului. Aceștia aveau să țină sfat și să încerce să mai afle un leac prin care împăratul să poată fi tămăduit. Multă vreme șezură și se sfătuiră sfetnicii și învățații până când, în cele din urmă, se înțeleseseră să fie trimiși soli în toate colțurile și la toate hotarele, departe și aproape, ca să găsească un om pe deplin fericit. Acesta trebuia apoi adus la curte pentru ca înaltul bolnav să-i poată folosi cămașa[13], deoarece numai așa ceva l-ar fi putut face din nou sănătos.

13. Cămăși, petice sau zdrențe din ele sunt folosite frecvent de valahi ca mijloace simpatetice împotriva vrăjirii, a farmecelor, a bolilor inexplicabile.

Zis și făcut. Soli și crainici zburară spre toate zările, în împărăție și dincolo de hotarele ei, fiecare având însărcinarea de a căuta un om pe deplin fericit și de a-l aduce pe el sau cămașa lui la curte. Trecură zile și luni, solii și crainicii se întorceau unul după altul, cu treaba neîndeplinită. Nici unul nu izbutise să găsească un om pe de-a-ntregul fericit.

Se înapoiaseră aproape toți cei care fuseseră trimiși în lumea largă, când unul dintre ei izbuti ca departe, pe un munte înalt, unde aproape nu le pria decât pietrelor și vijeliilor, să dea de un cioban, la a cărui fericire s-ar fi zis că nu lipsea nimic. Acesta își păzea turma lui mică de oi, să tot fi fost vreo douăzeci de bucăți. Avea pe el un cojoc, în cap o căciulă din blană de miel, iar în mână o bâtă zdravănă și noduroasă. Solul împărătesc îl văzu din vale cum stătea pe un pripor, petrecând cu lânoasele sale. Când ducea fluierul la gură și cânta câte-o melodie veselă, când îl ținea în aer, juca și sălta, fluiera și pocnea din degete.

După ce fiul voios al naturii săltă astfel o vreme, solul urcă la el și-i zise:

– Bună ziua, frate! S-ar zice că ești foarte mulțumit și vesel!

– Să dea Domnul vreme bună, răspunse cel întrebat; da, sunt foarte bine, și de ce n-aș fi vesel? Nu-mi lipsește nimic, slavă Domnului.

– Văd, zise iarăși slujitorul domnesc, că ești sărăcăcios îmbrăcat și desigur ai vreo dorință a cărei împlinire te-ar face și mai fericit decât ești acum.

– Mai fericit? întrebă acela. Nu-mi lipsește nimic ca să fiu fericit și nu mai am nici o dorință. Iată aici, pădure și pășune din belșug, coliba și oile mele, ce-mi mai trebuie? Animalele astea mă hrănesc și mă îmbracă; dacă vreau, pădurea îmi dă lemn pentru foc, iar cu fluierul petrec atât cât îmi trebuie.

– Ești într-adevăr de invidiat, zise solul împărătesc; știu însă cum ai putea s-ajungi bogat și nobil. Vino cu mine la împăratul meu, pe care doar tu îl poți scăpa de o boală fără leac. O să fii răsplătit cu oricât aur și argint ai să poftești.

– N-am nevoie și nu cer mai mult decât am, răspunse scurt ciobanul la vorbele ispititoare ale solului împărătesc, sunt pe deplin mulțumit cu oile mele.

Văzând că nu o scoate la capăt cu acest fiu al naturii, îi povesti de boala fără leac de care suferea împăratul și cum toți medicii, vracii, sfetnicii și înțelepții încercaseră, zadarnic, tot ce se pricepuseră, și cum ar mai fi rămas un singur leac de a-l salva pe stăpânul bolnav, aceea de a pune pe el cămașa unui om pe deplin fericit. Sute de soli și crainici cercetaseră până acum jumătate de lume, dar nici unul nu izbutise încă să dea peste un om pe deplin fericit. Acum însă norocul făcuse ca el să-l găsească pe acest om și de aceea îl roagă să

vină la împărat. Ciobanul nu voi în ruptul capului și atunci solul îl rugă ca baremi să-i dea cămașa lui s-o ducă împăratului.

La care acela răspunse:

– Dragă frate, aș vrea să-ți fiu de ajutor, dar iată, e cu neputință!

Cu aceste vorbe, își desfăcu cojocul și solul împărătesc văzu că era într-adevăr cu neputință, căci fericitul n-avea nici o cămașă pe el. Astfel că și acest din urmă sol se întoarse cu treaba neîndeplinită acasă, la curtea împăratului, despre care povestea n-a mai aflat nimic.

Brednich/Taloș 32. *Hausblätter*, 1858, vol. 3, pp. 466-468. AT 844 (**Cămașa aducătoare de fericire**).

LEGENDE POPULARE VALAHE

8

Istoria împăratului Matei Corvin

Un spițer crescuse odată un copil luat de suflet pe care îl chema Matei, căci era băiat. Când făcu șaisprezece ani, îl folosi și ca laborant, ca să învețe ceva ca lumea. Stăpânul însuși petrecea multă vreme căutând plante pe care le folosea la tot soiul de doctorii și la felurite leacuri. Astfel aduse odată acasă o grămadă de plante, din care fiersese o zeamă și din care îl opri pe băiat să guste, zicând că putea să moară din asta. Erau într-adevăr plante fermecate, a căror zeamă îl făcea pe cel care bea din ea să înțeleagă limba animalelor, a păsărilor și a șerpilor. Era, prin urmare, firesc ca spițerul să vrea să țină băutura și taina ei numai pentru sine și să-l facă pe băiat să-i fie teamă de ea.

Acesta însă văzuse cum stăpânul său băuse din ea, fără ca mai apoi să pățească ceva, de aceea nu se putu abține ca odată, când acela nu era acasă, să se ducă la locul unde era păstrată sticla și să ia o înghițitură zdravănă, după care nu simți să aibă vreun neajuns. După asta, ieșind odată afară, se minună să vadă că înțelege limba păsărilor, a șerpilor și a celorlalte animale, ceea ce îl umplu de o bucurie nespusă. Stăpânul însă băgă repede de seamă că ucenicul și băiatul său adoptiv nu stătuse departe de băutura fermecată, îl învinui de neascultare și-l goni din casă. Băiatul nu avu ce face alta decât să se tocmească la un țăran.

Într-o zi mâna boii la plugul cu care ara stăpânul său ; pe brazda întoarsă, în spate și-n față, fâlfâiau corbi, căutând râme și gândăcei, precum e obiceiul acestor păsări.

Dintr-odată auzi vorbele pe care și le spuneau aceste păsări negre și cum, între altele, una dintre ele îi zise :

– Matei, de ce stai aici și nu te duci la dietă, unde regii, principii și ducii se sfătuiesc pe cine să pună împărat ? Du-te, ai să ajungi împărat !

Băiatul îi spuse stăpânului său ceea ce tocmai auzise, dar acesta îl mustră că vorbește prostii și-i zise :

– Măi Matei, ai să ajungi tu împărat, când o să dea vlăstari grindeiul de la plugul meu.

Băiatul tăcu ; dar când întoarse boii la capătul brazdei, băgă de seamă că grindeiul dăduse o ramură verde. Îi atrase luarea aminte stăpânului său care părea să n-o fi văzut. Cum se poate lesne închipui, acesta se minună foarte tare, dar nu știu ce să spună și-i zise băiatului să mâne, pentru numele Domnului, mai departe. Apoi glăsui :

– Văd bine că ești menit unui lucru mai mare decât să mâni boii aici.

Matei nu așteptă să i se zică de două ori, ci porni hotărât la drum spre orașul în care toți domnii mari, conți, principi și regi, stăteau la sfat ca să aleagă un împărat. Cum ajunse acolo și pentru că totul se petrecea în văzul lumii, se îmbulzi și el în sala unde tocmai se arunca în sus coroana[14]. Toți lăsaseră capul în jos, căci acela pe al cărui cap se așeza coroana devenea împărat.

Coroana zbură mult în sus apoi se lăsă pe capul lui Matei. Atunci toți se minunară foarte tare că acest giuvaier trebuia să ajungă la un cerșetor pripășit pe-acolo și nu voiră în ruptul capului să se întâmple una ca asta. Îi luară coroana, iar când el nu vru s-o dea de bună voie, îl întemniță și aruncară din nou coroana. Coroana zbură însă afară din sală, pe casa în care era închis tânărul Matei. Acum o parte

14. Din mărturisirile unui tâlhar care, din câte știu, eliberat din pușcărie, a murit acasă, am aflat cum își aleg acești oameni căpetenia (harambașa). Acel tâlhar povestea că pe vremea lui, atunci când ca tânăr flăcău nevinovat, deci ca unul care nu făptuise încă nici un omor, ajunsese printre tâlhari, aceștia îl desemnaseră să arunce coroana. Era o noapte cu lună, de se vedea aproape ca ziua, când s-au adunat cu toții într-o pădure de munte pe lângă Dunăre, în Banat, spre a-și alege harambașa. În acest scop au împletit o coroană din nuiele decojite și nedecojite de alun. Toți au îngenuncheat în cerc și au înclinat capul spre pământ, după care el a aruncat coroana. Cel căruia îi cădea giuvaierul cel mai aproape de cap avea parte de norocul de a fi harambașă.

din domni zise că era destul de limpede și că, în cele din urmă, coroana era sortită băiatului sărac. Ceilalți însă nici nu voiră să audă, îl închiseră pe Matei într-o cocină de porci și aruncară pentru a treia oară coroana. Ea zbură însă departe ca și rândul trecut și se lăsă pe cocina de porci, de unde nu putu fi cu niciun chip smulsă, până ce nu-i dădură drumul băiatului și nu-i ziseră să ia coroana, căci acum minunea era vădită din cale afară pentru ca el să nu fie declarat de către toți împărat. Atunci îl încoronară, îl îmbrăcară și-l duseră la Buda, îl cetatea de scaun împărătească.

Când ajunse să domnească într-adevăr ca împărat, Matei vru să știe ce face vecinul său, țarul Constantin, din Țarigrad și își dori să ajungă acolo cât mai degrabă. Deoarece, o dată cu limba animalelor, ajunsese și în stăpânirea unei științe vrăjitorești aproape atotputernice, pentru el fu o nimica toată ca într-o clipită să fie în acel oraș strălucitor. Dar pentru că nu vroia să fie cunoscut, se duse într-o cârciumă, ca lăutar cu scripca, ca să-i înveselească pe oameni și, totodată, să le cerceteze părerile despre țarul Constantin.

Acesta era, și el, un vrăjitor mare și priceput care, mulțumită vrăjitoriilor sale, aflase repede de prezența împăratului Matei, de aceea se duse cu soldați și oameni înarmați la cârciuma în care se afla el, îl împresură și-l prinse. Îi vorbi prinsului său ca aceluia care era cu adevărat și se bucură că pusese mâna pe el ca să-l poată omorî. Dar abia îl duseră pe Matei în temniță, că el se și prefăcu într-o muscă, se strecură prin gaura cheii tuturor ușilor bine zăvorâte și zbură de-acolo.

Ajuns la Buda, nu avu altceva mai grabnic de făcut decât ca printr-o vrăjitorie să-i aducă într-o oră, noaptea, în palatul său, pe țarul Constantin, pe țarina Elena, împreună cu copii lor, toți cu paturi cu tot și fără ca ei să bage de seamă.

După ce, la Buda fiind, familia țarului mai dormi o bună bucată de vreme, se trezi mai întâi țarina și băgă de seamă că nu era în odaia ei, pricină pentru care își trezi soțul și i se plânse. Acesta se uită în jur și nu pricepu unde se aflau până ce nu se făcu, în fine, lumină și văzură că sunt la Buda. Din pricina asta erau în mare încurcătură, care însă se prefăcu în îngrijorare și teamă, când intră un soldat și îi pofti la gustare în numele stăpânului său, împăratul Matei. Uimire și spaimă îi cuprinse deopotrivă, căci își aminteau prea bine ce avuseseră de gând cu Matei, atunci când se arătase ca lăutar în Țarigrad.

Țarul nu vru să creadă la început că se aflau la Buda și zise soldatului:

– Dacă împăratul Matei vrea să mă vadă la gustarea sa, n-are decât să vină el însuși la mine și să mă poftească.

Soldatul se duse și spuse împăratului cuvintele stăpânului de la Țarigrad, după care Matei apăru în fața lui. Atunci țarul Constantin se sperie, căci acum văzu prea bine că se afla în puterea împăratului din Buda, cu care se purtase de curând atât de dușmănos. Matei însă nu făcu nimic asemănător, ci îi pofti frumos pe toți la gustare, așa că toată familia țarului îl urmă.

Când își beau cafeaua, împăratul Matei începu să vorbească și zise:

– Când am fost la Țarigrad, tu, țare Constantine, mi-ai arătat ce vrăjitor puternic ești și cum nimeni nu se poate preface așa ușor în fața ta. Dar eu ți-am arătat că vrăjitoriile mele sunt și mai puternice. A trebuit să fac asta pentru că tu ai încălcat față de mine legea ospeției atât de rău. Vezi doar ce pot, căci într-un ceas te-am adus, împreună cu prea înălțata ta familie, de la Țarigrad la Buda. Dar să nu te temi, căci n-am făcut-o ca să-ți pricinuiesc ție sau alor tăi vreun rău, ci doar ca să-ți arăt că nici un împărat nu trebuie să omoare pe vreun țar și nici un țar pe vreun împărat ci, dacă unul îl vizitează pe celălalt, să fie primit și ținut cu mare cinste.

La aceste vorbe, țarul Constantin se simți foarte rușinat, îl rugă pe împărat să-l ierte pentru purtarea sa vicleană și-i ceru să-l mute cu toți ai lui în cetatea sa de scaun tot atât de repede pe cât îl adusese. Matias nu se învoi cu asta și zise:

– Nu, n-am să fac asta, ci mai întâi să devenim buni prieteni și apoi cu un alai strălucitor, cu muzicanți și soldați, am să te duc sărbătorește la Țarigrad, la cetatea ta de scaun.

Astfel împăratul Matei și țarul Constantin au devenit prieteni, după care un alai nemaipomenit de strălucitor l-a adus pe acesta din urmă, împreună cu famila sa, la Țarigrad, la cetatea sa de scaun.

Desigur că ai citit despre acest alai minunat prin cărți, dar tocmai el a fost acela care le-a prilejuit. De atunci celor doi stăpânitori le-a mers bine și ei au rămas prieteni. Așa îți doresc și ție, mulți prieteni și viață lungă.

ꕥ

Brednich/Taloș 64. *Hausblätter*, 1858, vol. 4, pp. 367-371. AT 517 (**Băiatul care învață multe lucruri**) + M.I. F 971.1 (lemnul uscat care înverzește miraculos). Narațiune „bariolată" care îmbină funambulesc episoade de basm cu motive și personaje legendare.

9

Cum au ajuns peștii să aibă sânge roșu

Sfântul Teodor Tiron era pe vremea împăratului roman Diocleţian o căpetenie a Bisericii creștine, pe care stăpânitorul o ura nemaipomenit de mult și o persecuta. Pentru a-i chinui tare pe adepții acestei religii noi, disprețuite, puse odată să se frământe făină cu sânge de copii creștini jertfiți idolilor, iar din coca rezultată să se facă pâine. Porunci ca aceasta să fie apoi dusă la piață. Deoarece tiranul își rezervase doar pentru sine vânzarea pâinii, bieții creștini erau aproape siliți să ia din acea pâine și să mănânce.

Auzind Teodor de asta, își adună oamenii și îi opri cu strășnicie să ia din pâinea aceea, le spuse să piseze în piuă grâu spălat, să-l fiarbă și să-l mănânce în loc de pâine. Deoarece creștinii ascultară de căpetenia lor sfântă, pâinea spurcată, pe care împăratul poruncise să se coacă, se strică, iar Teodor o aruncă în apă, unde o înghițiră peștii. De-atunci toți peștii au sânge roșu, căci el s-a colorat de la pâinea îngrozitoare.

Brednich/Taloș 63. *Hausblätter*, 1858, vol. 4, p. 457. *Cf.* Taloș, *Dicționar*, pp. 114-115.

10

Legendă din vremea lui Traian

Când Traian, puternicul împărat roman, voi să abată cursul Dunării prin munții sălbatici ai așa numitei Clisuri, ținutul cuprins între Moldova și cetățile de la Golubaci, pe de-o parte, și Orșova până jos la Porțile de Fier, la granița cu Valahia, pe de altă parte, sili pe toți locuitorii din zonă să facă ani de zile de clacă.

Așa ceva căzu și pe capul unui bărbat tânăr care tocmai se însurase și trebui astfel să-și părăsească nevasta.

De șaisprezece ani era bietul de el la această lucrare uriașă și de când plecase de-acasă nu-și mai văzuse nevasta care, după ce-o părăsise, îi născuse un băiat. Acum acest fecior crescuse și, neștiind ce să facă cu el, mama neajutorată îl trimise la lucrările de la Dunăre să-și caute tatăl, iar dacă nu avea să-l mai găsească în viață, cel puțin să-și câștige pâinea acolo.

Feciorul se duse și-și căută, după nume, tatăl, îl găsi în cele din urmă, dar el nu-l recunoscu, firește, căci nu se văzuseră niciodată. Dar când băiatul se făcu cunoscut tatălui său, acesta fu cuprins de o asemenea posomoreală, încât luă o piatră mare și-și omorî pe loc băiatul ca să nu fie silit să îndure și el, la tinerețea lui, ceea ce trebuise el să îndure vreme de șaisprezece ani, robind la cele mai grele și mai anevoioase munci.

Brednich/Taloș 65. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, p. 216. *Cf.* Taloș, *Dicționar*, p. 40.

Oglindă valahă a țăranilor și țiganilor

11

Baovao, baovao! Pitpalac, pitpalac!

Într-un sat trăia odată o cârciumăriță frumoasă care număra, firește, mulți adoratori și admiratori printre cei ce veneau să bea zilnic aici. Cârciumarul, bărbatul ei, se simțea, din pricini lesne de înțeles, onorat de asta și îngăduia, ca și cum n-ar fi băgat de seamă, să i se arunce nevesti-si priviri și să i se facă semne pe care un alt soț cu siguranță le-ar fi supravegheat cu gelozie. Acum, în acel sat erau câțiva oameni care se deosebeau de ceilalți prin bogăția lor și care se făleau cu ea în fața frumoasei cârciumărițe, căci pe ea o aveau în vedere. Nu se mulțumeau doar cu gesturile de recunoaștere publică a frumuseții ei spre deosebire de aceea a soțiilor altora, ci își întindeau tainic mrejele spre a-i nărui virtutea. Fie că acelea erau preau slab țesute, fie că femeia era puternică, povestirea nu ne spune decât că ea s-a ținut multă vreme tare și nu a cedat defel celor doi tainici pretendenți. Aceștia însă nu s-au descurajat și poate că slăbiciunea lor în asemenea treburi a fost compensată de o răbdare stăruitoare.

Nemaiștiind cum să scape de pretențiile celor doi admiratori, frumoasa femeie se făcu mai îngăduitoare și într-o zi făgădui unuia dintre ei o întâlnire, care pe acela îl făcu nespus de fericit. Pentru ca totul să se desfășoare în mare taină, femeia șireată îi fixă locul, timpul și ceasul în care trebuia să se afle la capătul de sus al ogorului bărbatului ei. Dar ca s-o găsească imediat și nici un străin să nu se poată amesteca în afacerea lor de dragoste, îi dădu o parolă, adică el

trebuia doar să fie atent și când avea să audă în josul ogorului chemarea prepeliței „baovao ! baovao !”, să răspundă cu „pitpalac ! pitpalac !”. Apoi, spre a nu fi văzuți, aveau să meargă în patru labe în holda deasă de grâu și să petreacă împreună un ceas fericit. Bărbatul luă exact aminte la tot ce i se spuse și lăudă înțelepciunea frumoasei femei, în vreme ce fața lui strălucea de mulțumire.

Celălalt, care firește nu bănuia nimic din toate astea, nu cedă în zelul său amoros și o încolți, și el, pe frumoasa cârciumăriță, în așa fel încât ea, nemaiștiind ce să facă, îi făgădui, în cele din urmă, și lui o întâlnire, fixându-i însă același loc, timp și ceas ca și celuilalt, cu deosebirea că acesta trebuia să aștepte în josul ogorului și să-i dea un semn, strigând ca prepelița, „baovao ! baovao !” Apoi să fie atent la răspunsul ei „pitpalac ! pitpalac !” și să umble în patru labe prin holda de grâu ca să nu-i observe nimeni. După care să se cheme astfel unul pe altul până ce aveau să se întâlnească într-o dulce fericire. Al doilea admirator își întipări în minte nu mai puțin exact decât primul sarcima lui și se gândi : „Nimeni n-o să imite vreodată mai bine ca mine chemarea prepeliței !”

Nici unul, nici altul nu lăsară să treacă un minut, o secundă în plus față de ora stabilită, ci se strecurară la fix, unul în susul, celălalt în josul holdei bunului cârciumar. De îndată ce primul auzi ademenitorul „baovao ! baovao !”, că și răspunse, spre josul holdei, cu pofticiosul „pitpalac ! pitpalac !” și porni în patru labe spre locul de unde venea chemarea. Acum se auzi din nou : „baovao ! baovao !” și, oh, ce fericire ! era mai aproape, și strigă mai focos : „pitpalac ! pitpalac !”, curând aveau să fie împreună.

Când răsună acum chemarea „baovao !”, nu mai așteptă, ci își repezi „pitpalacul !” său, iar un ascultător ar fi putut să audă cum chemările de : „baovao ! pitpalac ! pitpalac ! baovao !” urmau una după alta tot mai aprins și mai pătimaș. Amândoi se bucurau de dăruirea focoasă cu care, în fine, frumoasa cârciumăriță avea să le răsplătească stăruința în dragoste.

„Baovao, pitpalac ! Baovao, pitpalac !” Buf ! Se pocniră două capete – chihoteală intimă și râset – , dar tot atât de repede un țipăt de uimire încremenită, căci primul îl avea în față pe al doilea, iar acesta pe primul ! Pe deasupra, amândoi erau sumar îmbrăcați, atât cât îngăduia limita de jos a începutului de cuviință ; cu toate astea, din pricina arșiței dinăuntru și dinafară șiroia sudoarea pe ei, iar de neobișnuitul mers în patru labe li se tăiase răsuflarea.

După o clipă de încremenire, abia conștientă, primul începu să-și verse arșița amoroasă prin vorbe otrăvite de furie, la care, firește, celălalt, din aceleași pricini, nu-i rămase cu nimic dator, căci și el avea nevoie să-și ușureze văpaia dinăuntru prin sudălmi și ocări.

Șireata cârciumăriță nu nesocotise să-i dezvăluie mai înainte bărbatului ei întreaga tărășenie, iar acela se distră, pe bună dreptate, s-o spună și altora, mai cu seamă mușteriilor săi cheflii, care, la rândul lor, nu șovăiră ca în ziua și la ora fixată a întâlnirii să se ascundă în apropiere.

Astfel pățania ieși la lumină și ajunse să fie cunoscută de toată lumea, de aceea și eu sunt în stare s-o spun din nou, așa cum am auzit-o.

Brednich/Taloș 35. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, pp. 59-61. Stroescu 3470 (**Pățania călugărului**). *Cf.* și 882 A* (**Pretendenții la roata de tors**). Textul a fost tipărit și în revista sibiană de limbă germană *Transsilvania*, 1859, nr. 2 (*apud* Taloș, 1963, p. 163).

12

Țiganul și zmeul

O dată un țigan se nimeri cu un zmeu (duh). Unii spun că a fost dracul; e posibil însă că acela să fi luat doar chipul acestuia, căci zmeul poate să facă și așa ceva.

Stând ei astfel la sfat, ajunseră să vorbească despre care dintre ei e mai puternic. Cum fiecare dintre ei se lăuda și se fălea cu puterea lui, zmeul luă o piatră și-o strânse atât de tare încât curse apă din ea:

– Ei, strigă țiganul, repede și sprinten, după cum e felul seminției sale, asta e o nimica toată!

Luă o bucată de brânză proaspătă, o arătă potrivnicului său și zise:

– Vezi această bouță, cum curge apa din ea, doar că o iau cu două degete!

Uimit de una ca asta, zmeul dădu din cap și zise că într-adevăr el, țiganul, e foarte puternic, dar să vadă acum care din ei doi poate să care mai mult lemn deodată. Merseră de aceea amândoi într-o pădure apropiată, iar zmeul smulse din rădăcini câteva trunchiuri uriașe, le încărcă și umblă cu ele o bucată de drum. În acest timp, țiganul își scoase cuțitul și începu să cojească scoarța câtorva tei, ca să-și răsucească niște legături tari. Când îl văzu zmeul, îl întrebă ce face, la care el răspunse:

– Cu asta vreau să leg toată pădurea și s-o duc de-aici.

Atunci, potrivnicul lui zise că îl biruise. Acum însă aveau să vadă care dintre ei poate să care mai multă apă.

Se duseră deci la o fântână, din care zmeul își scoase poate o sută de găleți de apă, cu care umplu mai multe piei de bivol cusute între ele, numite de valahi burduf, și le cără de-acolo. Țiganul se prefăcu nepăsător, se așeză jos lângă fântână și se strădui să sape cu cuțitul de jur împrejurul ghizdurilor fântânii. Potrivnicul său, care iarăși nu știa ce voia să facă, îl întrebă ce-are de gând, la care țiganul îi răspunse scurt:

–Dezgrop fântâna cu ghizduri și boltă cu tot, ca s-o car de-aici.

Acum văzu zmeul că nu putea face nici o ispravă cu țiganul, căci acesta trecuse mai bine încercările și-i zise de aceea să meargă împreună mai departe și să nu mai încerce nimic. Peste noapte traseră la o casă de țăran.

Zmeul rămase pentru o clipă singur în odaie, iar țiganul, care asculta la ușă, îl auzi sfătuindu-se cu sine însuși, cum să-l omoare peste noapte cu buzduganul pe tovarășul său de drum. Când se lăsă de tot întunericul, se întinseră pe jos, unul lângă altul, iar țiganul își trase o scoarță peste el. Se furișă curând de sub ea și, fără ca zmeul să simtă, împinse în locul lui o albie veche. Când zmeul crezu că tovarășul lui e cufundat într-un somn adânc și nu mai știe nimic de sine, se sculă tiptil și lovi, cu toată puterea, de trei ori cu buzduganul în scoarța sub care credea că se află țiganul. Auzind cum troznea albia putredă, se bucură foarte tare, zicând că îi frânsese potrivnicului său coastele și căpățâna, după care se culcă liniștit la loc.

Când se trezi de dimineață, țiganul ieși de sub pătura sa și-i dădu frumos binețe. Desigur, zmeul se mânie amarnic că nu-i izbutise lovitura, dar nu-l putea dovedi cu nici un chip pe țiganul puternic. Acum, zmeul luă în spinare o mare bogăție de aur și argint și vru să plece, dar țiganul îi sări și el în cârcă și se lăsă dus de zmeu. Acesta îndură cu nădejdea că în curând avea să găsească prilejul de a-i lua viața potrivnicului său nesuferit.

Ajunseră astfel la o câmpie și văzură în depărtare niște corturi zdrențuite, înegrite de fum sub care locuiau țigani. Apropiindu-se de ele, le veniră sărind în întâmpinare o droaie de puradei goi, tuciurii care, râzând și țipând, îi dădură binețe zmeului. Atunci acesta îl întrebă pe țigan:

– Ce vor acești neastâmpărați de la mine și ce sunt cârpele alea negre de-acolo care flutură în vânt?

La care țiganul răspunse:

– Prichindeii sunt pruncii mei, se bucură c-am venit, căci cred că le aduc din nou piele de zmeu, ca alea pe care le vezi agățate acolo.

Și-i arătă corturile despre care întrebase ce sunt.

Auzind zmeul cu ce fel de tărășenii se îndeletnicea țiganul, îl trecu o asemenea spaimă, că-l azvârli din spinare, împreună cu tot aurul

și argintul, și o luă la sănătoasa, fără să se mai uite înapoi. Pricină pentru care țiganul fu foarte mulțumit, dar mai cu seamă puradeii goi, care nu se bucuraseră degeaba de întoarcerea tatălui lor.

ꕥ

Brednich/Taloș 43. *Hausblätter*, 1859, vol.1 pp. 61-63. AT 1060 (**Stoarcerea pietrei**) + 1049 (**Securea grea)** + 1115 (**Încercare de omor cu toporișca**) + 1149 (**Copiii doresc carnea căpcăunului**). Narațiunea face parte din categoria basmelor despre „dracul cel prost"(AT 1000-1199), în care rolul acestuia în întrecerile cu omul (AT 1060-1097) este, în cea mai mare parte a var. rom., preluat de zmeu. Textul a apărut, la fel ca și precedentul în *Transsilvania*, 1859, nr. 2 (*apud* Taloș, 1963, p. 164).

13

Istoria fracului

S-ar zice că nimeni nu poate să cânte atât de mult ca nemții și d-asta s-a supărat tare la vremea lui dracul. Se duse de aceea la un neamț și se prinse cu el care dintre ei doi avea să cânte mai mult. Neamțul făcu liniștit târgul și-l luă pe drac în spinare pentru ca mersul să nu-l împiedice la cântat: așa se învoiseră.

Dracul cântă ce știa și asta ținu o bucată bună de vreme până ce i se făcu lehamite, cum se zice, de nu-și mai aminti nimic. Între timp veni vremea să coboare și recunoscu că-și pierduse firul.

Acum se urcă neamțul în cârca dracului și cântă de răsunau voios și limpede munții și văile. Dracul auzi și se gândi: cu cât cântă mai tare și mai clar, cu atât o să termine mai repede. Dar n-a fost așa. Neamțul se cufundă tot mai mult în cântat, ca și cum cu fiecare cântec intonat îi veneau în minte alte două melodii. Dracului i se urî atunci, deveni nerăbdător, pricină pentru care încercă felurite șiretlicuri spre a-și aduce potrivnicul la tăcere. Dar nu ajutară la nimic. Neamțul nu se lăsă zăpăcit, rămase bine înfipt în cârcă și cântă, cântă mai departe, până ce dracul își pierdu răbdarea de tot și puse mâna pe el, străduindu-se să-l dea jos pe cântăreț din spinarea sa.

Prinzându-l astfel de poalele hainei, acestea se rupseră și-i rămaseră bucăți din ele în mână. Acum îl apucă din nou, îl trase jos și fugi de-acolo, fără să se mai uite înapoi, căci îi fu rușine că pierduse rămășagul. Neamțul își cercetă ambele laturi și-și căută zadarnic poalele hainei, căci din partea de jos a acesteia îi rămăsese în spate doar un soi de coadă; și așa avu neamțul primul frac.

Brednich/Taloș 37. *Hausblätter*, 1959, vol.1, pp. 375-376. AT 1082 A (**Soldatul care călărește Moartea**). Stroescu 4820 (**Neamțul și doina**). Schullerus 1615* (**Rămășagul**).

14

Ce a pățit prima pisică la țigani

Când prima pisică ajunse la țigani – în ce fel n-a înțeles nimeni până azi, căci n-avea ce să caute și să găsească acolo, n-avea ce să roadă și ce să muște – pe scurt, când prima pisică ajunse la țigani, aceștia se speriară rău și nu știură ce să facă cu ea. Căscau gura la ea, iar când pisică fugi de-acolo și unul sau altul încercă zadarnic s-o prindă, o proclamară vrăjitoare. Cum făptura neliniștitoare nu voia să mai iasă din bârlog și nu se lăsa nici prinsă, țiganii nu găsiră altceva de făcut decât să dea foc la cocioabă și să se adune acolo, cu chiote mari de bucurie, ca să vadă cum arde jalnic pisica vrăjitoare.

Brednich/Taloș 44. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, p. 376. *Cf.* 1281 (**Suprimarea unui animal necunoscut**) și 1651 (**Pisica lui Whittington**).

15
Îmbucătura bună

Cred că era de Paște, când un părinte chemă odată la masă pe învățătorul feciorului său, spre a-i face cinste și a-l dispune în favoarea sa și a științei copilului său. Domnul învățător, la rândul său, nu disprețuia mâncarea și mergea bucuros acolo unde erau bucate bune. De aceea îi plăcea deosebit de mult la masă.

Când se termină supa, băiatul, care stătea lângă domnul învățător și devenise mai apropiat de el, se întoarse către acesta și-i zise:

– Ah, domnule învățător, dacă ați ști ce-avem în cuptor!

Învățătorului îi plăcură deosebit de mult aceste vorbe și, fiindcă astfel se deschidea perspectiva unor bucate mai speciale, bunăoară o patiserie fină, rămase binedispus dar, spre a-și păstra pofta de mâncare, cinsti prea puțin felurile de mâncare ce urmară. Aproape de sfârșitul mesei, băiatul mai zise o dată:

– Da, da, domnule învățător, dacă ați ști ce-avem în cuptor!

Asta fu de-ajuns. Bunul învățător nu se mai atinse de nimic, bucurându-se că foamea îi era aproape neatinsă și putea să și-o manifeste față de felul de bucate mult așteptat, special și gustos.

Acum apăru friptura, care de obicei încheie masa și care, potrivit obiceiului de la noi, rămâne pe masă atâta timp cât sunt oaspeți în casă. Câtă vreme friptura fu pe masă, învățătorul se luptă bărbătește și nu se lăsă ademenit să ia din ea, ceea ce altminteri n-ar fi făcut. Capul familiei se miră de lipsa de poftă de mâncare pe care tocmai astăzi o adusese cu sine oaspetele său și care nu voia să se îmbunătățească prin nici un fel de îndemn. Atunci băiatul spuse pentru a treia oară:

– Ah, domnule învățător, dacă ați ști ce-avem în cuptor!

Cum masa părea să se sfârșească și toți se sculaseră deja, învățătorul își pierdu răbdarea și-l întrebă pe băiat:

– Ei, bine, spune odată, ce aveți în cuptor?

– Nouă pui a aruncat pisica noastră înăuntru, răspunse băiatul și, cu chiote de bucurie, vru să înceapă a-i descrie pe toți mai îndeaproape.

Atunci învățătorul oftă și zise:

– Nouă pui de pisică!

Și el rămăsese flămând, aproape tot atât de flămând ca atunci când se așezase la masă. Tatăl, care auzise această discuție, îi spuse zâmbind învățătorului consternat:

– Ei, domnule învățător, nu luați în nume de rău pălăvrăgeala băiatului! Știți și dumneavoastră cum sunt copiii!

Învățătorul se înclină cu o figură dulce-amară și zise:

– Nu, nicidecum; de altfel e un noroc să ai atât de mulți pui de pisică în cuptor!

Bredniçh/Taloș 36. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, pp. 376-377. *Cf.* Schullerus, Anexă III. Snoave cu țiganii 1 (**Lăcomie la mâncare și băutură**).

16
Cum și-a apărat un țigan mama de o muscă

Un țigan văzu o muscă stând pe nasul mamei sale și se înfurie în asemenea hal, încât se gândi s-o omoare, și anume astfel ca să fie mai mult decât moartă.

Luă deci un baros, lovi și-și nimeri mama drept în față, încât aceasta căzu moartă jos. Nu știu însă dacă nimerise musca ori ba.

Brednich/Taloș 45. *Hausblätter*, 1859, vol.1, pp. 377-378. AT 1586A (**Uciderea fatală de insecte**).

17

Țiganul, hoț de vaci

Un țigan și un valah furară împreună o vacă. La scurtă vreme, țăranul păgubaș îl întâlni pe țigan care îi dădu bineț, zicându-i:

– Bună-ziua, păgubașule!

Acela se uită la el, îi răspunse, de altfel, la bineț și-și văzu de drum. Atunci țiganul strigă în urma lui:

– Hei, nu te duce într-acolo de unde vin și încotro zboară corbii și ciorile, vaca ta nu e acolo!

Totodată arătă spre un loc, în care un cârd de păsări dintr-astea negre își făceau de lucru pe câmp. Țăranul rămase și mai înmărmurit și se gândi de îndată că țiganul știe ceva de paguba sa. De aceea grăbi după el, dar acela o și luase la sănătoasa.

Țăranul nu-l slăbi din ochi, urmărindu-l până la casa unui țăran, unde țiganul se gândea să scape. Când urmăritorul intră în odaie, îl găsi doar pe stăpânul casei care participase la hoție, dar care acum preluase singur sarcina de a se salva pe sine și a-l salva pe țigan din laț. Acesta din urmă se ascunsese în podul casei și asculta prin chepeng ce se petrecea jos. Auzi cum urmăritorul său îl lua la întrebări pe stăpânul casei din pricina vacii furate și cum acesta se jura pe toate cele că nu știe nimic și că e complet nevinovat.

Firește, păgubașul n-avea nici un drept să-l învinovățească de furt pe stăpânul casei și începu prin a se declara mulțumit. Asta îi dădu celuilalt curaj, care începu să facă pe consolatorul, zicând, între altele:

– Iată, frate, dacă nu-ți găsești vaca, cel de sus ți-o va plăti cu siguranță!

Cu vorbele astea arătă, precum e obiceiul la poporul nostru, cu degetul în sus. Când țiganul din pod văzu și auzi asta, strigă cu mult zel:

– Ce? Eu să plătesc vaca? Amândoi să plătim! N-ai mâncat tu carnea vacii, în vreme ce eu n-am băut decât zeama de la ea?

Acum, firește, păgubașul știa cum stăteau lucrurile, căci țiganul, care crezuse că vorbele aveau legătură cu el, în vreme ce ele îl avuseseră în vedere pe Dumnezeu din cer, se trădase îndeajuns de nătâng.

Brednich/Taloș 46. *Hausblätter*,1859, vol. 1, pp. 378-379. Stroescu 5439 (**Ți-o da cel de sus**).

18
Slasta țigănească

– Ei, cumetre, ai mâncat bine ieri la nuntă? îl întrebă un țăran pe cumătrul țigan, iar acela răspunse:

– Binișor, dar n-au fost prea multe bucate; nici măcar slastă!

– Dar au fost prăjituri și plăcintă? Și friptură de vițel? A fost și friptură de miel? îl întrebă din nou acela.

Iar țiganul răspunse:

– Da, da! Toate astea au fost, și curcan, și friptură de gâscă, și supă de găină, și rațe, și altele asemenea.

Mirat, țăranul îl întrebă din nou pe țigan:

– Dar de ce zici că n-a fost slastă, doar carne s-ar părea că a fost din belșug?

– Da, da' n-a fost nici purcel de lapte și n-au fost nici porcării, explică repede țiganul, doar știi că la noi, țiganii, doar porcăriile sunt slastă.

Brednich/ Taloș 47. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, p. 379. *Slasta* < srb. *slast*, bănățenism, cu sensul „mâncare de dulce".

19

Cum a prins țiganul o scroafă de mistreț

S-a întâmplat odată că zmeoaica a vrut să încerce puterea feciorului ei, zmeul, de aceea îi zise:

– Mergi, fiule, cu țiganul la pădure, acolo unde sălășluiește mistrețul cel mare, pe care nu poți tu să-l răpui, mână-l către țigan, că el o să-l doboare cu siguranță.

Aceste vorbe îl jigniră pe zmeu, iar pentru a-i arăta maică-si că e mai puternic decât țiganul, îl chemă pe acesta și se duseră împreună la pădure, acolo unde își făcea veacul lighioana țepoasă.

Zmeul, care cunoștea bine pădurea, făcu în așa fel încât mistrețul să se repeadă la tovarășul său de vânătoare. Când însă acesta văzu fiara năpustindu-se asupra sa, se întoarse, sări într-un fag puternic și se cățără până sus. Mistrețul, furios cum era în starea lui de asmuțeală și neputându-se apropia mai mult de dușmanul său, își luă un avânt puternic, izbi trunchiul și-și înfipse cu atâta înverșunare colții puternici în el, încât nu-i mai putu trage înapoi. Acum era momentul. Țiganul sări repede jos, se așeză călare pe mistreț și, ținându-l de urechi, îi strigă zmeului:

– Vino, frate, vino că l-am prins!

Acesta se strecură într-acolo și, văzând că țiganul stătea pe mistreț ca pe o scroafă blândă, rămase mut de uimire, dar înjunghie animalul, după care se întoarseră amândoi acasă. Nici zmeoaica nu se mai sătura minunându-se că țiganul putuse să prindă astfel dihania.

Brednich/Taloș 48. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, p. 447. Schullerus 1896* (**Vânătoarea de urși**).

20

Țiganul și darul său

Un țigan prinse odată o bufniță, o pasăre care îi era complet necunocută. O suci și-o răsuci, o cercetă și o pipăi și văzu, că în afară de picioare și pene, nu avea nimic special. „Ce fel de pasăre o fi și asta" se gândi țiganul, „nu e pentru oameni săraci, trebuie să fie o pasăre domnească!" Se hotărî repede s-o ducă la domnul jude, gândind că o să-și atragă din partea aceluia o mare cinste. Puse bufnița într-un coș și o legă pe deasupra cu o cârpă ca să nu-și ia zborul. Înainte însă de a lua drumul către acel domn aspru, se duse puțin la cârciumă ca să-și dea curaj cu un pahar de vin, căci pentru un pârlit ca el nu era puțin lucru să se înfățișeze unui domn atât de mare.

În vreme ce stătea și bea, acasă, nevastă-sa, căreia nu-i spusese taina, nu-și mai putu stăpâni curiozitatea de a ridica puțin cârpa și a vedea ce e dedesubt. Bufnița însă, care în întunericul din coș își venise în fire, simțind aerul proaspăt, își luă zborul și se duse. Speriată de ce avea să zică bărbatul ei, țiganca nu avu altceva mai bun de făcut decât să lege coșul la loc și să se ferească a pomeni ceva de cele întâmplate.

Acum veni țiganul care, bine dispus, luă coșul și-l duse la casa acelui aspru jude. Ajungând la poartă, husarul se răsti grosolan la el, îl ocărî, îi zise s-o șteargă și altele asemenea. Țiganul însă era cuviincios, râse și-i zise:

– De astă dată, aduc ceva, jupâne cătană[15]! O să-i facă o mică bucurie domnului jude, iar mie o să-mi aducă un bacșiș frumos.

Atunci husarul se făcu mai binevoitor și vru să știe în ce consta darul frumușel. Dar țiganul rămase neînduplecat în a ține secretul,

15. Jupâne cătană [transliterat *schupunje katana*] este aproape intraductibil. Valahul și sârbul dispun de un intermediar între stăpân și slujitor, desemnat prin jupân. Cătană e soldat.

dar zise că o să-i dea husarului, vechiului său binefăcător, jumătate din bacșișul pe care avea să-l primească. Atunci husarul îl înștiință imediat pe stăpânul său, făcându-i un semn, cum că nu era cineva cu mâna goală, și solicitantul fu lăsat cu bunăvoință să intre.

Desfăcând ușor cârpa, acesta stărui în fața asprului domn, cu o limbuție pe care doar țiganii o mai au, asupra rarității darului său. Cârpa dispăruse și iată – coșul era gol, ceea ce îi minună pe amândoi, pe jude și pe țigan, firește pe fiecare în alt fel, țiganul că așa ceva era cu putință, judele că țiganul voise să-l prostească cu asemenea nemaiauzită obrăznicie.

După ce-și veni în fire, judele îl sună pe husar și-i porunci să-i dea țiganului imediat douăzeci și cinci de lovituri. Acestea credea el că și le datorează sieși, precum și cinstei rănite a funcției sale.

Stă în felul de a fi al țiganilor că în astfel de cazuri, nici vorbă, foarte neprielnice, țipă precum câinii înainte de a fi loviți, și așa făcu și ăsta astăzi. Se văita și țipa și, cuprins de spaimă, povesti între altele cum făcuse târgul înainte cu milostivul domn husar să împartă bacșișul pe din două. Auzind asta, judele se înfurie și mai rău și porunci să i se dea și husarului aceeași pedeapsă. Aici nu încăpură nici un fel de dezvinovățiri, de rugăminți, judele furios nu se potoli decât atunci când cele cincizeci de lovituri fură date, iar cei doi pedepsiți îi sărutară mâna, mulțumindu-i pentru pedeapsa milostivă.

Acum fiul tuciuriu al câmpiei grăbi spre casă, ca să se răfuiască cu nevastă-sa, căci numai ea putea fi la obârșia acestui ghinion. Dacă n-a putut să-i împărtășească din loviturile pe care tocmai le primise, în schimb, după cum ne spune povestea, ea a primit altele la fel de prețioase.

Brednich/Taloș 49. *Hausblätter*, 1859, vol. I, pp. 448-449. AT 1610 (**Împărțirea darurilor și a loviturilor**).

21

Femeia învățată minte

O pereche de oameni săraci, prisosindu-le odată timpul, stăteau de vorbă despre mâncare. Mai cu seamă zicea, între altele și femeia, ce bine ar fi dacă ar putea să mănânce și ei niște brânză bună de oaie.

– Asta n-ar fi cu neputință, zise bărbatul, asta nu costă așa de mult.

Să meargă femeia să împrumute de undeva niște bani, atâția câți ar putea să câștige apoi cu torsul.

– Da, zise ea, ar fi bine, dar acum e iarnă, zilele sunt scurte și ar trebui să torc opt zile ca să câștig atâta.

– Asta nu e așa de mult, răspunse bărbatul iarăși; pe deasupra, ai sta și la umbră!

– Ei, zise femeia, mai înțelept ar fi să aștept până la vară, când tu te-ai duce să muncești cu coasa și ai câștiga cei câțiva bănuți într-o zi.

– Ce tot vorbești, femeie! zise bărbatul supărat. A cosi e cea mai grea muncă din câte există. N-ar fi înțelept.

Atunci femeia râse și-l luă peste picior:

– Da, pentru bărbații leneși, desigur! Dar dacă cineva vrea, atunci să lucreze o zi cu coasa nu îi vine mai greu decât unui câine să dea din coadă.

Aceste vorbe îl necăjiră tare pe bărbat, dar nu arătă, ci spuse doar că la vară, muncind cu coasa, va răscumpăra datoria. Atunci femeia fu mulțumită, se duse și împrumută de la un vecin bogat atâția bani câți trebuiau ca să cumpere pentru ea și pentru bărbatul ei o oca[16] de brânză de oaie.

Vara, când veni vremea de cosit, bărbatul se duse să răscumpere datoria pe care o făcuseră el și nevastă-sa peste iarnă. Dar dacă atunci mâncaseră împreună brânza, acum se cădea ca și femeia să participe la muncă, pricină pentru care o chemă să vină și să meargă în urma lui, să-i țină strachina și cutea, căci îl singherea să le poarte la brâu, cum se obișnuiește.

Așa porniră la lucru. Femeia însă, căreia în curând începu să i se urască, vru să se așeze, dar când bărbatul o văzu, îi ceru de îndată cutea, iar ea trebui să i-o ducă. De câte ori vroia să se așeze, bărbatul cerea cutea, așa că până la urmă femeia se plânse amarnic și se văită cât de greu îi e să stea tot timpul în picioare.

– Aha, îi strigă bărbatul, iarna gândeai că a cosi e la fel de ușor precum îi e câinelui să dea din coadă, iar acum te vaiți că stai în picioare, fără să muncești, și spui că nu mai poți! Ce să mai zic eu, care stau toată ziua în picioare, iar pe deasupra nici n-am voie să-mi cruț brațele ce țin coasa!

Brednich/Taloș 38. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, pp. 449-450. *Cf.* Stroescu 5151(**Bărbatul cel harnic**) și AT 1370 A* (**Cine nu vrea să muncească nu mănâncă**). Snoava ilustrează preceptul răsturnat „cine mănâncă trebuie să muncească”.

16. [În orig. *Aka.*] Măsură de capacitate și greutate: 1,52 l sau 1272 g.

22

Țiganul, vânător de lupi

Se întâmplă multe lucruri, nu se știe cum, și așa se și nimeri că un țigan se văzu odată cu o pușcă în mână. Chiui, zicând femeii sale:

– Ehei, să împușți un iepure, nu-i mare lucru! Eu mă duc acum după un lup!

Cu aceste cuvinte, ieși într-un câmp, pe care-l străbătu în lung și-n lat. În cele din urmă, dădu peste un lup mort, asupra căruia trase de la depărtare. Deoarece nu se mai mișca, se apropie tiptil până ce se încredință că nu mai era nici o primejdie și că putea să-și ia curajos prada în spinare.

Acum așteptă până se făcu noapte, apoi târî din greu lighioana moartă până acasă, o aruncă în mijlocul odăii și, potrivit celui mai curat obicei vânătoresc, începu să povestească cât s-a străduit și a muncit el și ce îndemânare i-a trebuit numai ca să aducă dihania în bătaia puștii, da, și cum a fost doar o singură clipă în care a putut, printr-o lovitură de maestru, să-l doboare. Femeia asculta în tăcere, crezând sau necrezând lăudăroseniile bărbatului ei.

Curând după asta se adunară în fața colibei toți câinii din vecini, care făceau o larmă jalnică, urlând, schelălăind și lătrând, căci simțeau mortul fioros. Atunci, în spatele ușii sale, deloc solide, curajosului vânător de lupi i se făcu frică și-l cuprinse îngrijorarea. Îi zise de aceea nevesti-si să iasă afară să vadă ce vroiau acei nepoftiți supărători.

Femeia ieși și se întoarse curând cu o față serioasă, zicând:

– Afară s-au adunat toți lupii din ținut și-ți cer aprig socoteală pentru tovarășul lor pe care l-ai împușcat.

Pe țigan îl cuprinse atunci o frică de moarte și strigă:

– E o minciună! Du-te și spune-le că n-am împușcat eu lupul! L-am găsit mort, așa cum zace aici!

Atunci femeia șireată se prăpădi de râs si-i zise:

– Ei, n-ai decât să te duci singur și să le spui tu asta!

Țiganul băgă atunci de seamă că în spaima sa se trădase, lăsă câinii să urle și nu mai voi de-atunci să audă de „vânătoarea" de lupi.

Bredniсh/Taloș 50. *Hausblätter*, 1859, vol. 2, pp. 124-125. Stroescu 5853 (**Curajul sârbului**).

23

Țiganul care a fost cât p-aci să clocească un mânz într-un dovleac

Un husar care ducea doi dovleci în mână se întâlni cu un țigan, care-și vedea de drum, vesel și fără griji, cum e firea acestui popor, și care îi vorbi astfel soldatului:

– Ei, bună ziua, domnule husar, să trăiești și să fii sănătos! Dar ce lucru frumos duci acolo?

Pus pe șotii, soldatul îi răspunse:

– Duc aici două rarități, două ouă de cal.

La început țiganul se arătă neîncrezător, dar când acela îl încredință cu toată seriozitatea că așa e, deveni lacom și întrebă de prețul mărfii.

– Oho, strigă soldatul, astea sunt scumpe, dar în mod special, din prietenie, vreau să-ți vând unul.

Nemaipomenit de bucuros de hatârul ce i-l făcuse husarul, întrebă imediat de preț, la care acela îi dădu dovleacul pentru cinci galbeni și-l sfătui ca, dacă vrea să scoată din el un mânz, să-l clocească șase săptămâni pe un vârf de munte.

Țiganul, care nu-și mai încăpea în piele de bucurie că putea să aibă un cal atât de frumos într-un mod atât de ieftin, se urcă degrabă pe un munte, puse dovleacul sub el și începu să clocească. În timp ce-și pusese nevasta să-i aducă de mâncare și de băut, el îndeplinea

cu cea mai mare conștiinciozitate toate îndatoririle celei mai bune cloști. Cloncănea, avea mereu grijă ca oul să nu se răcească, bătea din când în când cu mâna pe el și încerca cu oasele de la degete, ceea ce găina face altminteri cu ciocul. În cele cinci săptămâni de când ședea pe oul de cal ajunsese slab și jalnic, dar nu se lăsă descumpănit din pricina asta, ci rămase să-și facă stăruitor treaba care avea poate în chiar câteva zile să-l răsplătească cu succes.

Când mai avea de clocit încă vreo câteva zile, se strecură în spatele lui husarul care-i vânduse oul și-i dădu o palmă atât de strașnică încât se răsturnă în jos peste dovleac. Acesta se rostogoli vesel la vale, o luă printre tufe și pietre, iar bietul țigan nu se alese cu nimic. Dovleacul însă se lovi de un tufiș în care se opri, în vreme ce din partea opusă sări speriat un iepure și-o luă la sănătoasa. Văzând țiganul asta, începu să se vaite și să se bocească:

– Vai de capul meu! Ce nenorocit sunt! De-aș fi putut să mai stau și să mai clocesc câteva zile, ce mânz frumos aș fi avut! Și ce prăsilă, și ce iuțeală! Nici nu ieșise din ou, și alerga la vale, iute ca fulgerul! Vai de mine! Vai de mine!

Brednich/Taloș 51. *Hausblätter*, 1859, vol. 3, pp. 464-465. AT. 1319 (**Dovleacul vândut ca ou de asin**). Stroescu 3844 (**Țiganul și oul de cal**).

Cuprins

Notă asupra ediției 5
O datorie imprescriptibilă 7
Cuvânt înainte 33

Introducere 37
I. *Valahii ca popor* 37
1. Destine exterioare 37
2. Creștinismul 43
3. Aria lingvistică 45
4. Elementele constitutive ale limbii valahe 49
5. Originea valahei 67
6. Formarea limbii literare 74
II. *Valahii din Banat* 81
1. Dialecte 81
2. Port 81
3. Arhitectură 84
4. Psihologie și mod de viață 86
III. *Sursele basmelor* 98

Basme 101
Povești mai mari 101
Feciorul năzdrăvan al împărătesei 103
Mama zidită de vie 108
Fata de împărat în cocina de porci 113
Fata de împărat păzitoare de gâște 117
Oglinda fermecată 122
Zilele babei 129
Dracul din canea 132
Copiii de aur 138
Despre Împăratul Alb și Împăratul Roșu 142
Petru Firicel 150
Viliș Viteazul 158
O poveste de pe vremea romanilor 165
Prințesa și porcarul 167
Vaca năzdrăvană 173
Pomul împăcării 178
Fata de împărat și mânzul 183
Ileana Cosânzeana 193
Diavolul și ucenicul său 201
Feciorul alungat 206

Cele trei daruri fermecate 210
Mângiferu 218
Păcală 226
Trandafir 240
Preafrumoasa din pădure 246
Fata-nenăscută-de-om-nevăzută 248
Zâna de aur a mării 252
Florian 260
Piese mai mici 273
Călătoria lui Dumnezeu cu Sfântul Petru 275
Mânia lui Ilie 276
Stânca fetei de la Luncani 278
Retezatul 279
Jucăria uriașului 280
Babacai 281
De ce nu mai e albina albă 283
Rândunica 285
Originea mușt elor golumbace 286
Calea laptelui 287
Soarele, Luna și Vântul 288
Lumânarea țiganului 291
Cum și-au pierdut țiganii biserica 293
Coborârea lui Cristos de pe cruce 294
Posturile Sfântului Petru 295
Solia din cer 296
Superstiții 299
Ființe misterioase 301
Timpuri și zile 306
Diferite obiceiuri 308
Moarte și înmormântare 310

Anexă 313
I. *Despre originea basmelor* 315
II. *Clasificarea și interpretarea basmelor comunicate* 324
Feciorul năzdrăvan al împărătesei 327
Despre fata săracă a tăietorului de lemne 330
Fata de împărat în cocina de porci 332
Fata de împărat, păzitoare de gâște 334
Oglinda fermecată 334
Zilele babei 335
Dracul din canea 336
Copiii de aur 337
Despre Împăratul Alb și Împăratul Roșu 339
Petru Firicel 342
Viliș Viteazul 343
O poveste de pe vremea romanilor 345
Prințesa și porcarul 346
Vaca năzdrăvană 347
Pomul împăcării 348
Fata împăratului și mânzul 349
Ileana Cosânzeana 351
Diavolul și ucenicul său 353
Feciorul alungat 355

Darurile fermecate 356
Mângiferu 357
Păcală 359
Trandafir 362
Preafrumoasa din pădure 363
Fata-nenăscută-de-om-nevăzută 364
Zâna de aur a mării 366
Florian 367
Călătoria lui Dumnezeu cu Sfântul Petru 371
Mânia lui Ilie 371
Stânca fetei de la Luncani 373
Retezatul 373
Jucăria uriașului 374
Căința babei 374
Albina, slujitoarea lui Dumnezeu 374
Rândunica 375
Originea mușchilor golumbace 375
Calea laptelui 376
Soarele, Luna și Vântul 376
Lumânarea țiganului 377
Cum și-au pierdut țiganii biserica 378
Coborârea lui Cristos de pe cruce 378
Posturile Sfântului Petru 379
Solia din cer 379

Apendice 381

Noi basme valahe 381
Peripețiile călătoriei lui Petru Săvoiantu 383
Oaia cu lâna de mătase sângerie 387
Dumnezeu ca naș 392
Povestea sărmanului Stanciu 396
Împăratul porcar 402
Cei doi frați de cruce 405
Singurul leac 408

Legende populare valahe 411
Istoria împăratului Matei Corvin 413
Cum au ajuns peștii să aibă sânge roșu 417
Legendă din vremea lui Traian 418

Oglindă valahă a țăranilor și țiganilor 419
Baovao, baovao ! Pitpalac, pitpalac ! 421
Țiganul și zmeul 424
Istoria fracului 427
Ce-a pățit prima pisică la țigani 429
Îmbucătura bună 430
Cum și-a apărat un țigan mama de o muscă 432
Țiganul, hoț de vaci 433
Slasta țigănească 435
Cum a prins țiganul o scroafă de mistreț 436
Țiganul și darul său 437
Femeia învățată minte 439
Țiganul, vânător de lupi 441
Țiganul care a fost cât p-aci să clocească
un mânz într-un dovleac 443

www.polirom.ro

Redactor : Mariana Codruț
Coperta : Angela Rotaru-Serbenco
Tehnoredactor : Gabriela Ghețău

Bun de tipar : martie 2003. Apărut : 2003
Editura Polirom, B-dul Copou nr. 4 • P.O. Box 266, 6600, Iași
Tel. & Fax (0232) 21.41.00 ; (0232) 21.41.11 ;
(0232) 21.74.40 (difuzare) ; E-mail : office@polirom.ro
B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37
• P.O. BOX 1-728, 70700, București
Tel.: (021) 313.89.78, E-mail : polirom@dnt.ro

Tiparul executat la S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, București
Tel./Fax : 211.32.60, 212.29.27, E-mail : lumina-lex@fx.ro

Valoarea timbrului literar este de 2% din prețul de vânzare
și se adaugă acestuia. Sumele se virează la Uniunea
Scriitorilor din România, cont nr. 2511.1-171.1/ROL

Basmele valahe, culese și publicate în 1845 la Stuttgart de germanii Arthur și Albert Schott, sunt o operă fondatoare, parte integrantă a patrimoniului nostru cultural. Mai mult, ele sunt, spre cinstea editorilor suabi și spre nevrednicia noastră, PRIMA COLECȚIE DE FOLCLOR ROMÂNESC PUBLICATĂ. Prima la un nivel de exigență perfect corespunzător epocii. Prima prin care se ia act de existența și importanța culturii noastre populare. Editată într-o limbă de circulație, ea va rămâne până târziu principala sursă de informare și instrumentul predilect de referință ale străinătății în domeniul basmelor noastre populare. Prestigiul de care continuă să se bucure și în zilele noastre îl dovedește recenta ei traducere (1999) în franceză. Cunoscută și prețuită peste hotare, între alții, la vremea lor, de frații Grimm, dar neglijată la noi sau numai fugar menționată, lăsată practic să vegeteze într-o inexplicabilă penumbră vreme de peste un secol, ea a reprezentat totuși, de pe incontestabila sa poziție inaugurală, unul din stimulentele importante, chiar dacă adesea nemărturisite, care au determinat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea vasta mișcare de culegere și publicare de narațiuni populare de pe tot cuprinsul țării.

Prezenta ediție pune în circulație pentru prima oară în limba română opera folcloristică a fraților Schott în integralitatea sa, cu alte cuvinte, nu numai volumul din 1845, ci și basmele, legendele și snoavele publicate de Arthur Schott în revista germană *Hausblätter*, între anii 1857 și 1859.

EDITURA POLIROM

ISBN 973-681-202-2

9 789736 812026

www.polirom.ro